ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARŞILAŞTIRMALI NİCEL ANALİZİ

Onur Köse

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Bostancı

DOKTORA TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ŞUBAT 2025

ankara
HBM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARŞILAŞTIRMALI NİCEL ANALİZİ

ONUR KÖSE

DOKTORA TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2025

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Onur Köse

05/02/2025

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora Programı doktora öğrencisi Onur Köse tarafından hazırlanan İkinci Dünya Savaşı Türk Dış Politikasının Karşılaştırmalı Nicel Analizi Başlıklı tez çalışması 05/02/2025 11:00 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

		Kabul	Ret
Başkan:	**Prof. Dr. İhsan Şerif Kaymaz**	☒	☐
Üye:	**Prof. Dr. Mehmet Şahingöz**	☒	☐
Üye:	**Prof. Dr. Mustafa Ekincikli**	☒	☐
Üye:	**Doç. Dr. Mustafa Bostancı**	☒	☐
Üye:	**Doç. Dr. Tuğba Belenli**	☒	☐

İkinci Dünya Savaşı Türk Dış Politikasının Karşılaştırmalı Nicel Analizi
(Doktora Tezi)

Onur KÖSE

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Şubat 2025

ÖZET

Tarihin gördüğü en kanlı savaş olan İkinci Dünya Savaşı, savaşa katılan ya da katılmayan birçok ülkeyi etkilemiş ve Avrupa'daki nüfuz alanını yeniden çizmiştir. Bu araştırma; nicel yöntemlerle İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasının analizini yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın konusu sadece Türk dış politikası olsa da karşılaştırmalı yöntemler kullanıldığı için geniş bir örneklem alanını kapsamıştır. Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı politikalar, Avrupa ülkelerinin politikaları ile karşılaştırılarak ele alınmıştır. Çalışmada birçok nicel yöntem uygulanmış ve birçok yeni nicel yöntem geliştirilmiş, ayrıca, bazı bölümlerinde oyun teorisinden de yararlanılmıştır. Ancak çalışmanın doğasına göre bu yöntemler geliştirilmeye çalışılırken, ayrıca jeopolitik frekans yöntemi, istatistiğin ölçme teknikleri ve temel matematiksel yöntemler de kullanılmıştır. Çalışmanın birçok savı bulunmaktadır. Sapma ve değişim analizinde olayların Türk dış politikasına etkisi ölçülmüştür. İkili ilişkiler analizinde iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler sayısallaştırılmıştır. Tehdit algısını içeren analizde Türkiye'nin evrelere göre değişen tehdit algısı tespit edilmiştir. Denge analizinde hem Türkiye'nin hem Avrupa ülkelerinin denge politikaları genelleştirilmiş ve yeni varsayımlar ortaya atılmıştır. Diplomatik başarı ve diplomatik zorluk analizinde ülkelerin zorluk seviyeleri ve başarı ölçütleri sayısal olarak listelenmiştir. Diğer taraftan bu araştırmada yeni nicel yöntemler kullanılsa da tarih metodu terk edilmemiş, yerli ve yabancı arşiv belgeleri yoğun bir şekilde kullanılarak analizler yapılmıştır.

BilimKodu	:	118101
Anahtar Kelimeler	:	İkinci Dünya Savaşı, nicel analiz, oyun teorisi, dış politika, karşılaştırmalı analiz
Sayfa Adedi	:	551
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Mustafa Bostancı

Comparative Quantitative Analysis of Turkish Foreign Policy In World War II
(Ph. D. Thesis)

Onur KÖSE

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
February 2025

ABSTRACT

World War II, the bloodiest war in history, affected many countries that participated or did not participate in the war and redrew the sphere of influence in Europe. This research aims to analyze Turkish foreign policy during World War II using quantitative methods. Although the study's subject was only Turkish foreign policy, the study covered a wide sample area because comparative methods were used. The policies that Turkey is trying to implement have been discussed by comparing them with the policies of European countries. Many quantitative methods were applied in the study and many new quantitative methods were developed, and in some parts of the study game theory was also used. However, while trying to develop these methods according to the nature of the study, the geopolitical frequency method, statistical measurement techniques and basic mathematical methods were also used. The study has many theses. The impact of the events on Turkish foreign policy was measured in the analysis of deviation and change. In the analysis of bilateral relations, diplomatic relations between the two countries are clarified numerically. In the analysis including threat perception, Turkey's changing threat perception according to the stages was identified. In the balance analysis, the balance policies of both Turkey and European countries were generalized and new assumptions were created. In the diplomatic success and diplomatic difficulty analysis, countries' difficulty levels and success criteria are listed numerically. On the other hand, although new quantitative methods were used in this study, the historical method was not abandoned, and analyses were made using local and foreign archive documents intensively.

Science Code	:	118101
Key Words	:	Second World War, quantitative analysis, game theory, foreign policy, comparative analysis
Page Number	:	551
Supervisor	:	Prof. Dr. Mustafa Bostancı

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada en büyük pay sahibi olan, engin tecrübesi ile her zorlukta yol gösteren, çalışmamın başından sonuna kadar ilgi ve desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa Bostancı'ya; öğrenim hayatım boyunca hiçbir desteğini esirgemeyen babama; aydınlatıcı, yol gösterici ve teşvik edici rehberliklerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Mehmet Şahingöz ve Prof. Dr. İhsan Şerif Kaymaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv
ABSTRACT v
TEŞEKKÜR vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLARIN LİSTESİ xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ xix
RESİMLERİN LİSTESİ xxi
HARİTALARIN LİSTESİ xxii
KISALTMALAR xxiii
1. GİRİŞ 1
2. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI 15
2.1. Modelin Oluşturulması 17
2.1.1. Karar Vericilerin Belirlenmesi 18
2.1.2. Hedeflerin Belirlenmesi 18
2.1.2.1. Stratejiler 20
2.1.2.2. Hedeflere değer atanması 22
2.1.3. Evrelerin Belirlenmesi 28
2.1.4. Modelin Kurulması 31
2.1.4.1. Türkiye'nin savaş durumu 31
2.1.4.2. Türk boğazlarının statüsü 48
2.1.4.3. Krom ticareti 60
2.1.4.4. Silah desteği 61
2.1.4.5. Türkiye'ye toprak vaatleri 106
2.1.4.6. Türkiye'den talep edilen üs ve topraklar 107
2.1.4.7. Nüfus nakli ve ordu kaydırmaları 110
2.1.4.8. Yol tahribatı ve karartmalar 113
2.1.4.9. Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı 114
2.1.4.10. Evrelere göre Türkiye'nin sınır yüzdeleri 127
2.1.4.11. İşgal hızı 135

2.2. Analiz 141
2.2.1. Evrelerin Türk Dış Politikasına Etkisi 141
2.2.1.1. Türkiye çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi 142
2.2.1.2. Mihver devletleri çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi ... 144
2.2.1.3. Müttefik devletler çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi .. 147
2.2.1.4. Sovyetler Birliği çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi 150
2.2.1.5. Genel ortalamada evrelerin Türk dış politikasına etkisi 153
2.2.2. Türkiye'nin Tehdit Algısı 156
2.2.2.1. Yön, taraf ve katsayı ağırlıklı algı 157
2.2.3. İkili İlişkiler 172
2.2.3.1. Türk-Alman ilişkileri 174
2.2.3.2. Türk-İtalyan ilişkileri 182
2.2.3.3. Türk-İngiliz ilişkileri 193
2.2.3.4. Türk-Fransız ilişkileri 201
2.2.3.5. Türk-Amerikan ilişkileri 206
2.2.3.6. Türk-Sovyet ilişkileri 209
2.2.4. Denge Analizi 233
3. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA DİĞER DEVLETLERLE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRILMASI 245
3.1. Modelin Oluşturulması 246
3.1.1. Sınır Yüzdelerinin Belirlenmesi 246
3.1.2. Jeopolitik Ağırlığın Belirlenmesi 260
3.1.2.1. Evre 1 261
3.1.2.2. Evre 2 262
3.1.2.3. Evre 3 264
3.1.2.4. Evre 4 265
3.1.2.5. Evre 5 266
3.1.2.6. Evre 6 266
3.1.2.7. Evre 7 267
3.1.2.8. Evre 8 268
3.1.2.9. Evre 9 269
3.1.2.10. Evre 10 270
3.1.2.11. Evre 11 271

3.1.2.12. Evre 12 272
3.1.2.13. Evre 13 274
3.1.2.14. Evre 14 275
3.1.2.15. Evre 15 276
3.1.2.16. Evre 16 277
3.1.2.17. Evre 17 279
3.1.2.18. Evre 18 280
3.1.2.19. Evre 19 280
3.1.2.20. Evre 20 281
3.1.2.21. Evre 21 283
3.1.3. Coğrafi Zorlukların Tespiti 284
3.1.4. Orduların Durumlarının Tespiti 289
3.1.4.1. Türk ordusu 291
3.1.4.2. Irak ordusu 299
3.1.4.3. İran ordusu 301
3.1.4.4. Yunanistan ordusu 302
3.1.4.5. Bulgar ordusu 306
3.1.4.6. Romanya ordusu 313
3.1.4.7. Yugoslavya ordusu 320
3.1.4.8. Macaristan ordusu 324
3.1.4.9. Polonya ordusu 331
3.1.4.10. Estonya ordusu 335
3.1.4.11. Litvanya ordusu 336
3.1.4.12. Letonya ordusu 338
3.1.4.13. Finlandiya ordusu 339
3.1.4.14. İsveç ordusu 344
3.1.4.15. Norveç ordusu 349
3.1.4.16. Danimarka ordusu 353
3.1.4.17. Hollanda ordusu 355
3.1.4.18. Belçika ordusu 359
3.1.4.19. İsviçre ordusu 361
3.1.4.20. Portekiz ordusu 365
3.1.4.21. İspanya ordusu 368

3.1.4.22. İrlanda ordusu 375
3.1.4.23. Savaşın başında Avrupa siyasetine yön veren devletler 376
3.1.4.24. Genel tablo 383
3.1.5. İşgal, Bombardıman, Çatışma Dışında Kalma Gibi Olguların Değerlerinin Oluşturulması 396
3.2. Analiz 420
3.2.1. Diplomatik Zorluğun Ölçülmesi 420
3.2.2. Denge Politikasının Karşılaştırılması 446
3.2.2.1. Türkiye 447
3.2.2.2. İran 447
3.2.2.3. Yunanistan 450
3.2.2.4. Bulgaristan 452
3.2.2.5. Romanya 453
3.2.2.6. Yugoslavya 454
3.2.2.7. Macaristan 456
3.2.2.8. Polonya 456
3.2.2.9. Baltık Ülkeleri 456
3.2.2.10. Finlandiya 457
3.2.2.11. İsveç 458
3.2.2.12. Norveç 462
3.2.2.13. Danimarka ve Benelüx 462
3.2.2.14. İsviçre 462
3.2.2.15. Portekiz 464
3.2.2.16. İspanya 464
3.2.2.17. İrlanda 464
4. BÖLÜM BÜYÜK DEVLETLERİN POLİTİKALARI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME 467
4.1. Birleşik Krallık'ın Politikaları Üzerine Değerlendirme 467
4.2. Sovyetler Birliği'nin Politikaları Üzerine Değerlendirme 479
4.3. İtalya'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme 488
4.4. Fransa'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme 492
4.5. Almanya'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme 493
4.6. Genel Denge 495

5. SONUÇ 501
KAYNAKLAR 513
EKLER 543
EK-1. Değişim Analizinin Matriste gösterimi 543
EK-2. Zorluk fonksiyonunun gösterimi 544
ÖZGEÇMİŞ 551

TABLOLARIN LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2. 1. Mahkûmlar Çıkmazı Örneği 15
Tablo 2. 2. Amerika Birleşik Devletleri'nin İran ve İsrail'in Nükleer Programı Üzerine Hamlesinin Mahkûmlar Çıkmazı Olarak Oyun Teorik Modeli 16
Tablo 2. 3. Almanya Devleti için Sömürgeciliğe Giriş Oyunu 17
Tablo 2. 4. Karar vericiler 18
Tablo 2. 5. Karar verici grupları 18
Tablo 2. 6. Hedefler 19
Tablo 2. 7. Hedef 1 için stratejiler 20
Tablo 2. 8. Hedef 2 için stratejiler 20
Tablo 2. 9. Hedef 3 için stratejiler 21
Tablo 2. 10. Türkiye için savaşa dâhil olup olmama ile ilgili hedefindeki stratejilere değer atanması 23
Tablo 2. 11. Almanya için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması 24
Tablo 2. 12. Müttefikler için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması 24
Tablo 2. 13. Sovyetler Birliği için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması 24
Tablo 2. 14. Boğazların statükosu stratejilerine değer atanması 25
Tablo 2. 15. Krom stratejilerine değer atanması 26
Tablo 2. 16. Hedeflere değer atama genel tablosu 27
Tablo 2. 17. Evreler 31
Tablo 2. 18. Karar verici grupların Evre 1'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 32
Tablo 2. 19. Karar verici grupların Evre 2'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 33
Tablo 2. 20. Karar verici grupların Evre 3'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 33
Tablo 2. 21. Karar verici grupların Evre 4'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 34
Tablo 2. 22. Karar verici grupların Evre 5'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 35

Tablo 2. 23. Karar verici grupların Evre 6'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 35
Tablo 2. 24. Karar verici grupların Evre 7'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 36
Tablo 2. 25. Karar verici grupların Evre 8'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 37
Tablo 2. 26. Karar verici grupların Evre 9'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 38
Tablo 2. 27. Karar verici grupların Evre 10'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 39
Tablo 2. 28. Karar verici grupların Evre 11'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 39
Tablo 2. 29. Karar verici grupların Evre 12'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 40
Tablo 2. 30. Karar verici grupların Evre 13'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 40
Tablo 2. 31. Karar verici grupların Evre 14'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 41
Tablo 2. 32. Karar verici grupların Evre 15'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 41
Tablo 2. 33. Karar verici grupların Evre 16'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 42
Tablo 2. 34. Karar verici grupların Evre 17'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 43
Tablo 2. 35. Karar verici grupların Evre 18'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 44
Tablo 2. 36. Karar verici grupların Evre 19'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 44
Tablo 2. 37. Karar verici grupların Evre 20'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 45
Tablo 2. 38. Karar verici grupların Evre 21'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 46

Tablo 2. 39. Karar verici grupların Evre 24'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 47
Tablo 2. 40. Karar verici grupların Evre 25'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri..... 47
Tablo 2. 41. Karar verici grupların Evre 1'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 48
Tablo 2. 42. Karar verici grupların Evre 2'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 49
Tablo 2. 43. Karar verici grupların Evre 3'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 50
Tablo 2. 44. Karar verici grupların Evre 4'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 50
Tablo 2. 45. Karar verici grupların Evre 5'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 51
Tablo 2. 46. Karar verici grupların Evre 7'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 52
Tablo 2. 47. Karar verici grupların Evre 8'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 53
Tablo 2. 48. Karar verici grupların Evre 9'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 53
Tablo 2. 49. Karar verici grupların Evre 10'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 54
Tablo 2. 50. Karar verici grupların Evre 12'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 54
Tablo 2. 51. Karar verici grupların Evre 13'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 55
Tablo 2. 52. Karar verici grupların Evre 17'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 55
Tablo 2. 53. Karar verici grupların Evre 19'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 56
Tablo 2. 54. Karar verici grupların Evre 20'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 56
Tablo 2. 55. Karar verici grupların Evre 21'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 57
Tablo 2. 56. Karar verici grupların Evre 24'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 58
Tablo 2. 57. Karar verici grupların Evre 25'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 58
Tablo 2. 58. Karar verici grupların Evre 26'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri 59
Tablo 2. 59. Evrelere göre silah desteği sağlayan ülkeler..... 70

Tablo 2. 60. Türkiye'ye yapılan silah yardımı 85
Tablo 2. 61. Türkiye'ye verilen silahların katsayılarla birlikte tonaj miktarı 103
Tablo 2. 62. Silah bazında devletler arası ikili ilişki nicel seviyesi 105
Tablo 2. 63. Türkiye'nin sınırlarının kilometre cinsinden karar verici gruplara dağılımı 131
Tablo 2. 64. Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi 143
Tablo 2. 65. Mihver devletlerinin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi..... 147
Tablo 2. 66. Müttefiklerin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi 150
Tablo 2. 67. Sovyetler Birliği'nin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi..... 153
Tablo 2. 68. Ortalama değişim yüzdesi..... 154
Tablo 2. 69. Müttefik katsayısı 173
Tablo 2. 70. Mihver katsayısı..... 173
Tablo 2. 71. Sovyet katsayısı 174
Tablo 2. 72. Türkiye'nin sınırlarındaki denge-tehdit-tarafsızlık yüzdeleri..... 236
Tablo 2. 73. Türkiye'nin sınırlarındaki denge ve tehdit yüzdelerinin birbirlerine oranları 240
Tablo 3. 1. Karşılaştırmalı analiz için tespit edilen evreler..... 245
Tablo 3. 2. Dağlık arazi 285
Tablo 3. 3. Çöl, buzul, bataklık arazi genel toplam 286
Tablo 3. 4. Sahil arazisi..... 286
Tablo 3. 5. Demiryolu uzunluğu 287
Tablo 3. 6. Genel coğrafi zorluk 288
Tablo 3. 7. 1939 yılında Türk ordusu ve kullandığı silahlar..... 299
Tablo 3. 8. 1939 yılında Irak ordusu ve kullandığı silahlar 301
Tablo 3. 9. 1939 yılında İran ordusu ve kullandığı silahlar 302
Tablo 3. 10. 1939 yılında Yunan ordusu ve kullandığı silahlar..... 306
Tablo 3. 11. 1939 yılında Bulgar ordusu ve kullandığı silahlar..... 313
Tablo 3. 12. 1939 yılında Romanya ordusu ve kullandığı silahlar 320
Tablo 3. 13. 1939 yılı Yugoslavya ordusu ve kullandığı silahlar 324
Tablo 3. 14. 1939 yılı Macar ordusu ve kullandığı silahlar 330

Tablo 3. 15. 1939 yılı Polonya ordusu ve kullandığı silahlar 335
Tablo 3. 16. 1939 yılı Estonya ordusu ve kullandığı silahlar..... 336
Tablo 3. 17. 1939 yılı Litvanya ordusu ve kullandığı silahlar 338
Tablo 3. 18. 1939 yılı Letonya ordusu ve kullandığı silahlar 339
Tablo 3. 19. 1939 yılı Finlandiya ordusu ve kullandığı silahlar 344
Tablo 3. 20. 1939 yılı İsveç ordusu ve kullandığı silahlar 349
Tablo 3. 21. 1939 yılı Norveç ordusu ve kullandığı silahlar..... 353
Tablo 3. 22. 1939 yılı Danimarka ordusu ve kullandığı silahlar..... 355
Tablo 3. 23. 1939 yılı Hollanda ordusu ve kullandığı silahlar..... 359
Tablo 3. 24. 1939 yılı Belçika ordusu ve kullandığı silahlar 361
Tablo 3. 25. 1939 yılı İsviçre ordusu ve kullandığı silahlar..... 365
Tablo 3. 26. 1939 yılı Portekiz ordusu ve kullandığı silahlar 368
Tablo 3. 27. 1939 yılı İspanya ordusu ve kullandığı silahlar 375
Tablo 3. 28. 1939 yılı İrlanda ordusu ve kullandığı silahlar 376
Tablo 3. 29. 1939 yılı Alman ordusu ve kullandığı silahlar..... 378
Tablo 3. 30. 1939 yılı İngiliz ordusu ve kullandığı silahlar 378
Tablo 3. 31. 1939 yılı ABD ordusu ve kullandığı silahlar 379
Tablo 3. 32. 1939 yılı Fransız ordusu ve kullandığı silahlar..... 381
Tablo 3. 33. 1939 yılı Sovyet ordusu ve kullandığı silahlar 382
Tablo 3. 34. 1939 yılı İtalyan ordusu ve kullandığı silahlar 383
Tablo 3. 35. 1939 yılı kara ordularının karşılaştırılması..... 385
Tablo 3. 36. 1939 yılı donanmaların karşılaştırılması 386
Tablo 3. 37. 1939 yılı modern hava gücünün karşılaştırılması 387
Tablo 3. 38. 1939 yılı genel ordu gücünün karşılaştırılması..... 388
Tablo 3. 39. Türkiye'nin olgu değerleri 398
Tablo 3. 40. Türkiye'nin olgu değerlerinin sayısal durumu..... 399
Tablo 3. 41. Irak'ın olgu değerleri ve sayısal durumu 399
Tablo 3. 42. İran'ın olgu değerleri ve sayısal durumu 401
Tablo 3. 43. Yunanistan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu 402
Tablo 3. 44. Bulgaristan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu 403
Tablo 3. 45. Romanya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 405
Tablo 3. 46. Yugoslavya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 406
Tablo 3. 47. Macaristan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu..... 408

Tablo 3. 48. Polonya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 408
Tablo 3. 49. Baltık devletlerinin olgu değerleri ve sayısal durumu 409
Tablo 3. 50. Finlandiya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 411
Tablo 3. 51. İsveç'in olgu değerleri ve sayısal durumu 412
Tablo 3. 52. Norveç'in olgu değerleri ve sayısal durumu 413
Tablo 3. 53. Danimarka'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 413
Tablo 3. 54. Hollanda'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 414
Tablo 3. 55. Belçika'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 415
Tablo 3. 56. İsviçre'nin olgu değerleri ve sayısal durumu 416
Tablo 3. 57. Portekiz'in olgu değerleri ve sayısal durumu 417
Tablo 3. 58. İspanya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 419
Tablo 3. 59. İrlanda'nın olgu değerleri ve sayısal durumu 420
Tablo 3. 60. Evre 1 diplomatik zorluk seviyesi 422
Tablo 3. 61. Evre 2 diplomatik zorluk seviyesi 424
Tablo 3. 62. Evre 3 diplomatik zorluk seviyesi 425
Tablo 3. 63. Evre 4 diplomatik zorluk seviyesi 426
Tablo 3. 64. Evre 5 diplomatik zorluk seviyesi 427
Tablo 3. 65. Evre 6 diplomatik zorluk seviyesi 429
Tablo 3. 66. Evre 7 diplomatik zorluk seviyesi 430
Tablo 3. 67. Evre 8 diplomatik zorluk seviyesi 431
Tablo 3. 68. Evre 9 diplomatik zorluk seviyesi 432
Tablo 3. 69. Evre 10 diplomatik zorluk seviyesi 433
Tablo 3. 70. Evre 11 diplomatik zorluk seviyesi 434
Tablo 3. 71. Evre 12 diplomatik zorluk seviyesi 435
Tablo 3. 72. Evre 13 diplomatik zorluk seviyesi 436
Tablo 3. 73. Evre 14 diplomatik zorluk seviyesi 437
Tablo 3. 74. Evre 15 diplomatik zorluk seviyesi 438
Tablo 3. 75. Evre 16 diplomatik zorluk seviyesi 439
Tablo 3. 76. Evre 17 diplomatik zorluk seviyesi 440
Tablo 3. 77. Evre 18 diplomatik zorluk seviyesi 441
Tablo 3. 78. Evre 19 diplomatik zorluk seviyesi 442
Tablo 3. 79. Evre 20 diplomatik zorluk seviyesi 443
Tablo 3. 80. Evre 21 diplomatik zorluk seviyesi 444

Tablo 3. 81. İran'ın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 448
Tablo 3. 82. İran denge tablosu 449
Tablo 3. 83. Yunanistan'ın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 451
Tablo 3. 84. Bulgaristan'ın Mihver grubuna katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 452
Tablo 3. 85. Romanya'nın Mihver grubuna katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 454
Tablo 3. 86. Yugoslavya'nın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 455
Tablo 3. 87. Finlandiya'nın Mihvere katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 457
Tablo 3. 88. İsveç'in sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 459
Tablo 3. 89. İsveç denge durumu 461
Tablo 3. 90. İsviçre'nin sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri 464
Tablo 4. 1. Birleşik Krallık'ın kıta Avrupa'sına dayalı denge anlayışı 497
Tablo 4. 2. Fransa'nın çevrelemeye dayalı denge anlayışı 498

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1. Savaşa girme çerçevesinde hedeflere oyun teorik değer atanmasının temsili olarak gösterimi 23
Şekil 2. 2. Karar verici grupların evrelere göre Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri 48
Şekil 2. 3. Karar verici grupların evrelere göre boğazlar stratejisi 59
Şekil 2. 4. Karar vericilerin evrelere göre krom stratejileri 61
Şekil 2. 5. Silahların kalitesi ile alım/teşebbüse göre ülkelerin silah desteği 105
Şekil 2. 6. Aylara göre Türkiye'nin sınır yüzdesi 135
Şekil 2. 7. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-Alman ilişkileri 174
Şekil 2. 8. Almanya'dan alınan silahların oranlanması 175
Şekil 2. 9. Katsayılarla tarafsızlık, Boğazlar ve Krom strateji grafiği 179
Şekil 2. 10. Türk-Alman ikili ilişkileri 180
Şekil 2. 11. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-İtalyan ilişkileri 183
Şekil 2. 12. Türk-İtalyan ilişkileri 192
Şekil 2. 13. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-İngiliz İlişkileri 193
Şekil 2. 14. Birleşik Krallık'tan alınan silahların oranlanması 193
Şekil 2. 15. Katsayılarla tarafsızlık, boğazlar ve krom üzerine Türk-İngiliz ilişkileri 199
Şekil 2. 16. Türk-İngiliz ikili ilişkileri 199
Şekil 2. 17. Katsayılarla tarafsızlık, boğazlar ve krom üzerine Türk-Fransız ilişkileri 202
Şekil 2. 18. Fransa'dan alınan silahların oranlanması 202
Şekil 2. 19. Türk-Fransız ikili ilişkileri 205
Şekil 2. 20. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerine ABD-Türkiye ilişkileri 207
Şekil 2. 21. ABD'den alınan silahların oranlanması 207
Şekil 2. 22. Türkiye-ABD ikili ilişkileri 208
Şekil 2. 23. Tarafsızlık, Boğazlar üzerine Türk-Sovyet ilişkileri 209
Şekil 2. 24. Katsayılarla tarafsızlık ve boğazlar üzerine Türk-Sovyet ilişkileri 229
Şekil 2. 25. Türk-Sovyet ikili ilişkileri 230
Şekil 2. 26. İkili İlişkiler genel tablo 233

Şekil 3. 1. Aylara göre Türkiye'nin değişen sınır oranı 246
Şekil 3. 2. Aylara göre Irak'ın değişen sınır oranı 247
Şekil 3. 3. Aylara göre İran'ın değişen sınır oranı 247
Şekil 3. 4. Aylara göre Yunanistan'ın değişen sınır oranı 248
Şekil 3. 5. Aylara göre Bulgaristan'ın değişen sınır oranı 249
Şekil 3. 6. Aylara göre Romanya'nın değişen sınır oranı 250
Şekil 3. 7. Aylara göre Yugoslavya'nın değişen sınır oranı 250
Şekil 3. 8. Aylara göre Macaristan'ın değişen sınır oranı 251
Şekil 3. 9. Aylara göre Polonya'nın değişen sınır oranı 252
Şekil 3. 10. Aylara göre Estonya'nın değişen sınır oranı 252
Şekil 3. 11. Aylara göre Litvanya'nın değişen sınır oranı 253
Şekil 3. 12. Aylara göre Letonya'nın değişen sınır oranı 253
Şekil 3. 13. Aylara göre Finlandiya'nın değişen sınır oranı 254
Şekil 3. 14. Aylara göre İsveç'in değişen sınır oranı 255
Şekil 3. 15. Aylara göre Norveç'in değişen sınır oranı 256
Şekil 3. 16. Aylara göre Danimarka'nın değişen sınır oranı 256
Şekil 3. 17. Aylara göre Hollanda'nın değişen sınır oranı 257
Şekil 3. 18. Aylara göre Belçika'nın değişen sınır oranı 258
Şekil 3. 19. Aylara göre İsviçre'nin değişen sınır oranı 258
Şekil 3. 20. Aylara göre İspanya'nın değişen sınır oranı 260

RESİMLERİN LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. Türk ordusunda 1939 yılındaki ve savaş sırasında alınan zırhlı araçlar ... 391
Resim 2. 1939 yılında Türk zırhlı birlikleri ile İtalyan zırhlı birliklerinin kıyaslanması ... 392
Resim 3. 1939 yılı Türk ve Alman zırhlı birlikleri ... 393
Resim 4. 1939 yılı Türk ve İngiliz zırhlı ordusu ... 395

HARİTALARIN LİSTESİ

Sayfa

Harita 2. 1. Türkiye'nin kara ve deniz sınırları 129
Harita 2. 2. Evre 1-7 arası Türkiye'nin sınır yüzdesi 131
Harita 2. 3. Evre 8 Türkiye'nin sınır yüzdesi 132
Harita 2. 4. Evre 10 Türkiye'nin sınır yüzdesi 132
Harita 2. 5. Evre 11 Türkiye'nin sınır yüzdesi 133
Harita 2. 6. Evre 16 Türkiye'nin sınır yüzdesi 133
Harita 2. 7. Evre 21 Türkiye'nin sınır yüzdesi 134
Harita 2. 8. Evre 24 Türkiye'nin sınır yüzdesi 134
Harita 2. 9. Evre 25 Türkiye'nin sınır yüzdesi 135
Harita 3. 1. 7 Nisan 1939 – 2 Eylül 1939 arası jeopolitik ağırlık 262
Harita 3. 2. 2 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940 arası jeopolitik ağırlık 263
Harita 3. 3. 9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940 arası jeopolitik ağırlık 264
Harita 3. 4. 10 Mayıs 1940 – 9 Haziran 1940 arası jeopolitik ağırlık 265
Harita 3. 5. 10 Haziran 1940 – 10 Ağustos 1940 arası jeopolitik ağırlık 266
Harita 3. 6. 11 Ağustos 1940 – 27 Ekim 1940 arası jeopolitik ağırlık 267
Harita 3. 7. 28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941 arası jeopolitik ağırlık 268
Harita 3. 8. 22 Haziran 1941 – 6 Aralık 1941 arası jeopolitik ağırlık 269
Harita 3. 9. 7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 arası jeopolitik ağırlık 270
Harita 3. 10. 26 Mayıs 1942 – 7 Kasım 1942 arası jeopolitik ağırlık 271
Harita 3. 11. 8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943 arası jeopolitik ağırlık 272
Harita 3. 12. 14 Ocak 1943 – 11 Mayıs 1943 arası jeopolitik ağırlık 274
Harita 3. 13. 12 Mayıs 1943 – 16 Ağustos 1943 arası jeopolitik ağırlık 275
Harita 3. 14. 17 Ağustos 1943 – 17 Ekim 1943 arası jeopolitik ağırlık 276
Harita 3. 15. 18 Ekim 1943 – 27 Kasım 1943 arası jeopolitik ağırlık 277
Harita 3. 16. 28 Kasım 1943 – 30 Nisan 1944 arası jeopolitik ağırlık 278
Harita 3. 17. 1 Mayıs 1944 – 5 Haziran 1944 arası jeopolitik ağırlık 279
Harita 3. 18. 6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 arası jeopolitik ağırlık 280
Harita 3. 19. 21 Ağustos 1944 – 18 Ekim 1944 arası jeopolitik ağırlık 281
Harita 3. 20. 19 Ekim 1944 – 11 Şubat 1945 arası jeopolitik ağırlık 283
Harita 3. 21. Potsdam Konferansı süreci jeopolitik ağırlık 284

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AA	Uçaksavar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Alm	Almanya
anl	Anlaşma
AT	Tanksavar
Bkz	Bakınız
CAB	Cabinet Papers
cm	Santimetre
Çev	Çeviri
DABCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
DBTDA	Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi
DGFP	Document on German Foreign Policy
E	Evre
Ed	Editör
FO	Foreign Office
Fra	Fransa
FRUS	Foreign Relations of the United States
Gös yer	Gösterilen yer
Gr	Gram
İng	Birleşik Krallık
İta	İtalya
Kg	Kilogram

km	Kilometre
km2	Kilometrekare
mak tüf	Makineli tüfek
max	Maximum
min	Minimum
mg	Machine gun
mm	Milimetre
Sov	Sovyetler Birliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vs	Vesaire
Yay	Yayınları

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasının karşılaştırmalı nicel analizini kapsayan bu çalışma ile 1939-1945 arası, başta Türkiye olmak üzere Avrupa devletleri ve Türkiye'nin komşularının dış politikaları, karşılaştırmalı ve matematiksel analiz yöntemleriyle ele alınmıştır.

Nicel analiz teknikleri, verilere dayanarak araştırmacılara toplumsal olaylar üzerine tahmin, değerlendirme ve analiz yapma olanağı sunmaktadır[1]. Buradaki veriler, sayısal anlamda askeri güç, nüfus, ekonomi gibi unsurlar olmakla birlikte devletlerin stratejileri, hedefleri, kazanımları, jeopolitiği olarak da düşünülmelidir. Bütün bu nicel veriler, istatistik, matematik veya nicel araştırma yöntemleriyle daha net analizlere ve hipotezlerin test edilmesine yol açacaktır. Bu da, birçok bilim insanına göre, teori oluşturma sürecinin temel taşıdır[2].

Nicel yöntemlerin sosyal bilimlerde uygulanmasının temelini pozitivist düşünce sistemi oluşturmaktadır. Pozitivizmin kurucusu sayılan Comte'a göre doğa yasalarının araştırılmasında insanın kullanabildiği en güçlü yöntem matematiktir[3]. Pozitivistler bilimin ölçülebilir olanı incelediğini ifade etmektedir. Bilimde dikkate alınması gereken özellikler, nesnelerin niteliği değil, sadece ölçülebilen özellikleridir. Bir nesnenin bir yöne hareketinde sorulması gereken soru, "niçin" olmamalıdır. Çünkü niçin sorusunun cevabı, nitelik, eğilim, niyet ve amaç barındırmaktadır. Asıl anlaşılması gereken nokta ise nasıl sorusunun cevabı olmalıdır. Örnek olarak "niçin gece olur?" sorusunun yerini "nasıl gece olur?" almalıdır. Bunun için nesneleri soyut ifadelerle x, y, z gibi kodlamak gerekir. Buradaki amaç, bir x kişisinin veya x toplumunun kendine has özelliklerini araştırmak değil, genelleme/yasa çerçevesinde olaylara verdiği tepkiyi ölçmektir. Kullanılan dilin, x, y, z gibi soyutlanması, nicel değerlerle ifade etmeyi daha olanaklı kılar. Bu da önce ölçülebilirliğe, sonra da nesnel bakış açısına olanak tanır[4].

---

[1] Osman Zeki Gökçe, "Kantitatif Çok Vakalı (Large-N) Veri Analizi ve Küresel Uluslararası İlişkiler Yazınındaki Uygulamaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2021 Sayı 42: Özel sayı 1, Denizli, s. 132.

[2] Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, çev: Ayşe Özbay Erozan, Nobel Yay., Ankara 2014, s. 27.

[3] Auguste Comte, *Pozitif Felsefe Kursları*, çev: Erkan Ataçay, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001, s. 88-89.

[4] Şafak Ural, "Newtoncu Bilim Anlayışı", *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 2015, s.11-22. Daha fazla ayrıntı için Bkz. Şafak Ural, "Ontology as Depends on Questions". Ayrıca Ural'a göre, insanlar bir

Pozitivizm Comte ile başlatılsa da kökenleri eskidir. Pozitivizmin doğa bilimlerindeki kökeni Galileo, Descartes, Bacon ve Newton'da görülmektedir. Sosyal bilimlerde ise en bilinen ve en önemli örnek İbn Haldun olmuştur. İbn Haldun, fiziksel doğadaki nedensellik ilişkisi ve kanunlar gibi; toplumsal hayatta da düzenlilikleri açıklayan sosyal kanunların olduğunu belirtmektedir ki bu görüş, aynı zamanda Comte'un pozitivist görüşlerinin temel ilkesidir[5]. İbn Haldun aynı zamanda organizmacı bir görüşe de sahiptir. Toplumlar, canlılar gibi organlara sahiptir ve her canlı gibi toplumlar ya da devletler de doğar, büyür ve ölürler[6]. İbn Haldun, bu konularda araştırma yapan kişilerin; sosyal kanunları, değişimleri, değişimlerin etkilerini, olaylar arası benzerlikleri ve farkları bilmesi gerektiğini ifade etmektedir[7]. Ayrıca tarihçilerin toplumsal olayları doğa yasalarına göre ölçüp olabilirliğini araştırması gerektiğini de belirtmektedir[8].

İbn Haldun'un fikirleri[9], Montesquie'yi de etkilemiştir[10]. Montesquie, doğa bilimlerindeki gözlem ve deneysel metodu ön plana çıkarmıştır[11]. Montesquie'den sonra Spencer'da da İbn Haldun'un etkisi görülmektedir[12]. Spencer, toplumu bir organizma olarak görmüş, evrimin toplum bilimlerinde de araştırılmasını savunmuştur[13]. İbn Haldun'un döngüsel kuramları Spengler ve Toynbee'de de görülmüştür. İkisi de tarihi döngüsel perspektifte ele almış ve bazı teoriler üretmiştir. Spengler kendi metodolojisini; ölü formları açıklamak için matematikten faydalanmak, canlı formları açıklamak için de analojiyi kullanmak olarak ifade

---

sorun karşısında genelde iki soru sorar: niçin ve nasıl. Niçin sorusunun cevabı çok fazladır ve amaç, niyet gibi niteliksel öğeler barındırır. Nasıl sorusunun cevabı ise genellikle tektir. Bu tek olan cevap, kodlarla ifade edildiğinde ölçülebilirliğe uygun hale gelir. Bu da nesnelliği sağlar.

[5] Ayça Avcı, *İbni Haldun ve G. Vico Karşılaştırmasında Doğalcı ve Tinselci Tarih Felsefesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2008, s. 34.

[6] Avcı, *a.g.e.*, s. 37

[7] İbn Haldun, *Mukaddime*, Yayına hazırlayan: Arslan Tekin, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 150-151.

[8] Mustafa Yıldız, "İbn Haldun'un Tarihselci Devlet Kuramı", *FLSF Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10 Eylül 2010, s. 39.

[9] Cemil Meriç'e göre de İbn Haldun pozitivist ve empirist idi. Bkz. Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, Yayına Hazırlayan Mahmut Ali Meriç, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2002, s. 150. Ayrıca Bkz. Muhammad Dhaouadi, "The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists", *İslâm Araitırmaları Dergisi*, Sayı 16, 2006, s. 55-61; Wawan Hernawan, "Ibn Khaldun Thought: A review of al-Muqaddimah Book", *Jurnal Ushuluddın*, Vol. 23 No. 2, Juli-Desember 2015, s. 182.

[10] Yıldız, *a.g.e*., s. 49.

[11] Avcı, *a.g.e*., s. 45.

[12] Yıldız, *a.g.e*., s. 50-51.

[13] Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe*, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 51.

etmiştir[14]. Comte sonrası pozitivizme bakıldığında, Durkheim'in de sosyal bilimlere etkisi büyük olmuştur. Durkheim, toplumsal olguların nesne gibi ele alınarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur[15].

Pozitivizm, sonraki süreçlerde de evrensel yasalara ulaşma idealini sürdürmüştür. Bu ideal, 1920'li yıllarda Viyana'da mantıksal pozitivizm akımı ile yeni bir formda karşımıza çıkmaktadır[16]. Günümüzde ise matematiksel ve deneysel yöntemlerin kullanımı, tarih ve tarihe yakın birçok bilimde kullanılmaya devam etmektedir. Askeri tarih, iktisat tarihi ve dış politika üzerine oyun teorisinin kullanımı birçok

[14] Oswald Spengler, *Batının Çöküşü*, Çev: G.Scagnamillo ve Nuray Sengelli, Dergah Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1997, s. 20. Ayrıca Collingwood, Spengler'ı aşırı derecede pozitivist olarak görmekte ve eleştirmektedir. Bkz. R. George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çev: Kurtuluş Dinçer, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1996, s. 221.

[15] Birsen Şahin Kütük, Mehmet Şahin, "Fizik Alanındaki Gelişmelerin Sosyolojiye Yansımaları: Pozitivizm", *Sosyoloji Konferansları - Istanbul Journal of Sociological Studies*, S. 56, 2017-2, s. 197.

[16] Pozitivizmin empirik ve matematiksel yöntemlerle evrensel yasaları bulma idealine karşı Hermeneutik ekolden eleştiriler gelmiştir. Hermeneutikler, toplumların ya da insanların sui generis özelliği sebebiyle sosyal bilimlerde evrensel yasaların var olamayacağını iddia etmektedirler. Bu iki zıt görüş tarih felsefesinin bir parçası olmakla birlikte hangi akımın tarih çalışmalarında ağırlık kazanacağı, araştırmacıların inisiyatifindedir. Bir de, tarih biliminde matematiksel yöntemlerin kullanımına karşı olanların argümanları arasında insanlık tarihinin karmaşıklığı, bunun da ölçümü zorlaştıracağı savı yer almaktadır. Jared Diamond ve James Robinson bu sava şöyle karşılık vermiştir: "*Birçok tarihçi, bireylerin sözde ölçülemez ve sayılarla ifade edilemez güdülerine dayalı olduğu için insanlık tarihinin temelde kanser, şempanze ya da buzulların tarihinden çok daha farklı ve karmaşık olduğuna inanmaktadır. Fakat kanser, şempanze ve buzullar da insanlar kadar karmaşıktır; üstelik insanlar gibi güdülerini yazıya döküp arşivleyemedikleri için bu konularda araştırma yapmak bir nebze daha çetrefildir. Ayrıca günümüzde psikoloji ve iktisat gibi alanlarda çalışan birçok akademisyen, hükümet adına araştırma yapan birçok bilim insanı ve bazı biyograflar, hâlâ hayatta olan kişilerle yaptıkları röportajlar ve geçmişte yaşamış kişilerin geride bıraktıkları belgeler yardımıyla bireylerin geçmişe dönük güdülerini ölçmekte ve analiz edebilmektedir*" Bkz. Jared Diamond ve James A. Robinson, *Tarihin Doğal Deneyleri*, Pegasus Yayınları, çev: Beste Naz Yıldız, İstanbul 2021, s. 7-12. Bir diğer cevap Peter Turhcin'den gelmiştir: "*Sosyal sistemlerin çok karmaşık olması ve fizikteki Newton'un gezegensel hareketleri gibi paradigmatik başarı öykülerine çok az benzemesi inkâr edilemez. Bununla birlikte, doğa bilimlerindeki birçok nesne insan toplumlarından daha az karmaşık değildir. Örneğin, ılıman bir orman ekosistemini düşünün. Muhtemelen en az bir düzine ağaç ve çalı türü ve yüz veya daha fazla ot, forb ve diğer küçük bitkiler vardır. Sayısız böcek, akar, alt omurgasız, mantar, protozoa ve bakteri türü olacak. Bütün bu hayat etrafınızdaki şeyleri yapmakla meşgul olacak; fareler ayaklarının altında koşturacak ve dallarda kuşlar şakıyacak. Korkunç bir karmaşa (veya bakış açınıza bağlı olarak görkemli bir karmaşıklık). Herhangi bir doğa kanununu nasıl doğurabilir? Yine de doğurmuştur*." ve "*Tarihsel dinamiklerin incelenmesinde matematiksel modellerin kullanılmasına yönelik yaygın bir itiraz, sosyal sistemlerin o kadar karmaşık olmasıdır ki, herhangi bir matematiksel model, bu sistemler hakkında bize ilginç şeyler söyleme şansı olmaksızın umutsuz bir aşırı basitleştirme olacaktır… çünkü sosyal sistemler o kadar karmaşık ki matematiksel modellere ihtiyacımız var. "Çıplak" insan beyni, doğrusal eğilimleri tahmin etmek için kötü bir araç değildir, ancak doğrusal olmayan geri bildirim döngüleriyle birbirine bağlanan birden çok parçadan oluşan sistemlerle karşılaştığında inanılmaz bir şekilde başarısız olur… Fikirlerimizi açık bir şekilde ifade etmek için matematiksel biçimciliğe ve yaptığımız varsayımların sonuçlarını belirlemek için hem analitik yöntemlere hem de hızlı bilgisayarlara ihtiyacımız var*." Bkz. Peter Turchin, "Toward Cliodynamics – an Analytical, Predictive Science of History", *Cliodynamics*, 2(1), 2011, s. 172.

çalışmada görülmektedir[17]. Bununla birlikte bilgisayarın da yaygınlaşmasıyla niceliksel tarihe olan ilgi artmış, sosyologlar anket analizine, şehir tarihçileri nüfus verilerine yönelmiştir[18]. Sosyal tarih ve iktisat tarihinde ise ölçülebilirliği savunan kliometri ve kliodinamik yaygınlaşmıştı. Kliometri alanında çalışmalar yapan Claude Diebolt'a göre bu kavram; tarih, iktisat, teori ve istatistiktir, kullanılan yöntem deneysel olmalı, oyun teorik yöntemlerden yararlanmalıdır, ancak kliometri, saf matematiksel analizi değil, fizik biliminin kullandığı matematik gibi evrensel yasalarla ilişkilendirilmelidir, biyoloji gibi evrimsel bakış açısı kazandırmalıdır, siyaset bilimi gibi kurumlar tasarlanmalıdır, bütün bunlar için de bilinmesi gereken en önemli alan, tarih olmalıdır[19]. Aslında tarih bilimi ile doğa bilimi, başlangıç aşamalarında birbirleriyle benzer süreçler yaşamıştır. Peter Turchin'e göre şu andaki tarih biliminin, nicelleştirme ve deneysellik aşamalarında yaşadığı sorunlar ile doğa bilimlerinin başlangıçta karşılaştığı sorunlar büyük bir benzerlik göstermektedir[20]. Turchin, tarih biliminin şimdiki durumu ile Darwin ve Pasteur öncesi biyoloji biliminin durumunu ilişkilendirmektedir. O dönemde biyolojinin ana teması canlılıktı ve bu canlılık, fizik ve kimya yasalarıyla açıklanamazdı[21].

Nicel analiz yöntemlerinde net verilerle analiz yapıldığında, az, çok, olumlu, olumsuz gibi muğlak ifadelerin ortadan kalkması, standart oluşturma gibi faydalar da sağlamaktadır. Örneğin araştırmacılara göre iyi ya da kötü olan veya farklı tarihlerde iyileşebilen ya da kötüleşebilen devletlerarası ikili ilişkilerin seyri için, "iyi" ya da "kötü" gibi betimlemeler ortadan kaldırılıp standart oluşturulabilir[22]. Arnold Toynbee, tarih bilimi özelinde standart oluşturmanın önemini şu ifadelerle anlatmaktadır: "*...Birçok örneğin karşılaştırılarak incelenmesi, bunların tikel*

[17] Esat Çam, "Oyun Teorisinin Mahiyeti ve Oyunlar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* S. 29, (1-4), 2012, s. 46-48; Kıymet Yavuzaslan, "İktisat Bilimi Laboratuvara mı Taşınıyor? Deneysel İktisat ve Oyun Teorisi". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C. 11, S. 21, 2019, s. 431; Sevtap Metin, "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu", *İÜHFM,* C. LXXII, S. 1, 2014, s. 235.

[18] David Greasley and Les Oxley, *Economics and History Surveys in Cliometrics*, Blackwell Publishing, 2011, s. 4-5.

[19] Claude Diebolt, "Cliometrica After 10 Years: Definition and Principles of Cliometric Research", *Cliometrica* 10:1–4, 2016, s. 2.

[20] Turchin, *a.g.e.*, s. 183.

[21] Turchin, *a.g.e.*, s. 170.

[22] Bu hususa Jared Diamond ve James Robinson da dikkat çekmiştir. Onlara göre tarihçiler artık tezlerinin istatistiksel temelini göstermeksizin, "azalan", "çoğalan", "az", "çok" gibi sayısal kıyaslamaları andıran sıfatları kullanarak tezlerini tamamlayamamaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Diamond & Robinson, *a.g.e.*, s. 10. Ayrıca Peter Turhcin de kültürel evrim, sosyoloji, ekonomi tarihi, kliometri ve uzun süreli tarihsel çalışmalarda deneysel yöntemlerin nicel ölçümlere ve kesin matematiksel tanımlara yol açabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Turchin, *a.g.e.*, s. 183.

özelliklerini bir yana bırakıp, aralarındaki benzerlik ve ayrılıklara dikkat ederek hepsinin birden uyduğu standart bir tip olup olmadığını keşfetmeye çalışmak…"[23]. Standart oluşturmak için önemli bir adım sayılan "sınıflandırma" konusunda ise Émile Durkheim'in şu ifadeleri değerlidir: "*Bu nedenle sınıflandırmamız için özellikle gerekli karakterleri seçmeliyiz. Bunları ancak olguların açıklanması yeterince ileri düzeyde olursa bilebileceğimiz doğrudur. Bilimin bu iki dalı birleşmiş ve birbirleri aracılığıyla ilerlemeyi sağlamaktadır.*"[24]. Bununla birlikte tek bir olay üzerinden analiz yapılabildiği gibi çoklu örneklerden ve karşılaştırmalı yöntemlerden nicel analiz daha sağlam temeller üzerine şekillenmiş olur[25]. Nicel ve çok vakalı analizler, sınıflandırma sonucu çalışmalara belirli bir standart getirir[26]. Örneğin denge kuramı, salt bir devlet örneği üzerinden hareket edilirse, sadece o devletin denge politikası açıklanmış olur. Ancak örnek devlet sayısı çoğaltıldığı takdirde, denge politikaları arasındaki küçük farklılıklardan sınıflandırmalar yapılabilir ve bir standart oluşturulabilir. Örnek ne kadar çoksa, sınıflama ve standart kalitesi o kadar fazla olur. Karşılaştırılan şeylerin çokluğu ya da karşılaştırılan örneklerin tümünün mümkün mertebe çalışmaya dâhil edilmesi, sosyal bilimler için önemli bir sorun olan "seçim yanlılığı" sorununun yaşanmamasını sağlayacaktır[27]. Kısaca araştırmacı, sadece kendi tezine uygun verileri kullanarak sözde sayısal, özde öznel bir çalışmanın da önüne geçer. Seçim yanlılığı ve sübjektifliğin çalışmaya vereceği zararlar dikkate alınarak bu çalışmada Türk dış politikası, sadece Türkiye özelinde bir incelemeyle yapılmamış, Avrupa'daki bütün devletlerle ve Türkiye'nin komşularıyla birlikte incelenmiştir[28]. Kontrollü ve tekrarlı laboratuvar deneyleri bazı doğa bilimlerinin temelini oluşturduğu gibi, doğal deney[29] adı verilen bu

[23] Arnold Toynbee, *Tarih Bilinci*, Çev. Murat Belge, Bateş Yayınları, İstanbul 1978, s. 55. Toynbee ayrıca Tarih Bilinci adlı çalışmasının birçok yerinde bunun altını çizmiştir: "*Görünüşte standart kalıp olan bileşik Helen-Çin modeli, bütün aşamalarında İnsanî terimlerle açıklanabilir*." s. 65; "*işin doğrusu, hiçbir bireysel olay ya da nesne, yüklemler ya da soyut tekrarlanabilir özellikler olmadan anlatılamaz, onun için de geçmiş üstüne her önerme, belli bir genelleme öğesi içerir*" s. 511.

[24] Émile Durkheim, *Les règles de la méthode sociologique*, Ancienne Librairie Germer Bailliére, Ed: Felix Alcan, Paris 1895, s. 99.

[25] Turchin, *a.g.e.*, s. 183.

[26] Gökçe, a.g.m., s. 133..

[27] Gökçe, a.g.m., s. 133.

[28] Ayrıca bu çalışmada kendi fikirlerimiz ve yaygın görüşlerin etkisi altında kalmadan, arşiv ağırlıklı çalışılmıştır. Dışişleri arşivi özelinde herhangi bir anahtar kelime taratılmadan ilgili yıllar arası yaklaşık 30 bin belge incelenmiş, veriye dayalı olanları kullanılmıştır. Ne kadar kıymetli olursa olsun yoruma dayalı çalışmalar çok gerekmedikçe tercih edilmemiş, amaca, ideolojiye ve niyete göre yapılan çalışmalar ise kullanılmamıştır.

[29] Doğal deney, karşılaştırmalı yöntem ya da empirik yöntem. Bilinen ilk örnek, İbn Haldun'da görülmektedir. Mukaddime'de karşılaştırmanın önemi şöyle ifade edilmiştir: "*Tarihçilerin,*

karşılaştırma yöntemi de; tarih, astronomi, jeoloji, evrimsel biyoloji, epidemiyoloji gibi geçmişe dayalı bilimler için verimliliği, birçok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir[30] ve bu bilimlere yukarıda bahsedilen; isimlendirme, sınıflandırma, farklılıkları ve benzerlikleri tespit edip teori oluşturma gibi çeşitli olanakları sağlamaktadır[31].

İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasının karşılaştırmalı nicel analizini kapsayan bu çalışmada, altı temel savın analizi amaçlanmıştır. Birincisi, Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı dış politikadaki başarıyı ve zorluk seviyesini, nicel değerlerle ve diğer Avrupa devletleriyle karşılaştırarak ele almaktır. İkincisi ve üçüncüsü, Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı denge politikası ile diğer Avrupa ve komşu

---

müfessirlerin ve tarihî olayları nakleden râvilerin, naklettikleri haber ve rivayetlerin doğru veya zayıf olduğunu incelemeden aktardıkları, benzerleriyle karşılaştırmadıkları, hikmet terazisine vurmadan, kâinatın kanunlarına naklettikleri haberler göre ölçmedikleri, üzerinde dikkatle düşünmeden, haber verilen olayların oluşunun mümkün olup olmadığına bakmadan nakletmedikleri için çok yanılmışlar ve hata çöllerinde yollarını kaybetmişlerdir." Bkz. İbn Haldun, *a.g.e.*, s. 90. İbn Haldun'un eserinin birçok kesiminde bu yöntem vurgulanmıştır. Bu yüzden kendisinin deneyselci/empirik olduğu ya da karşılaştırmalı yöntemi kullandığı birçok çalışmada belirtilmiştir. Bkz. Meriç, *a.g.e.*, s. 150; Dhaouadi, a.g.m., s. 55-61; Hernawan, a.g.m., s. 182; Yıldız, a.g.m, s. 39; Avcı, *a.g.e.*, s. 33, 46. İbn Haldun ile birlikte Montesquoi, Comte, ve Durkheim'ın da bu yöntemi ön plana çıkardığı bilinmektedir. Bkz. Pirzada M. Amin, "Comparative Study of Social Change: Ibn Khaldun and Classical Sociologists", *Insight Islamicus,* 11, 2011, s. 134-139; Avcı, *a.g.e.*, s. 45. Hatta Durkheim bu yönteme ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: "*Bunu göstermenin tek bir yolu var; Bir olgunun diğerinin nedeni olması, onların aynı anda var olduğu ya da olmadığı durumları karşılaştırmak ve bu farklı durum kombinasyonlarında sundukları değişikliklerin birinin diğerine bağlı olduğunu gösterip göstermediğini araştırmaktır. Mümkün olduğunda; Gözlemcinin takdirine bağlı olarak yapay olarak üretiliyorsa, yöntem denemeye uygundur. Aksine, olguların meydana gelmesi bizim elimizde olmadığında ve onları ancak, kendiliklerinden oluştukları şekilde karşılaştırırsak, kullandığımız yöntem, dolaylı deneyleme(deneysel yöntem) yöntemi ya da karşılaştırmalı yöntemdir.*"; "*Öte yandan, sosyal olgular açıkça çalışan kişinin eyleminden kaçtığı için, karşılaştırmalı yöntem sosyolojiye uygun tek yöntemdir*."; "*Ancak eşzamanlı değişimler yöntemini sosyolojik araştırmanın mükemmel aracı yapan bir başka neden daha vardır. Gerçekten de, koşullar onlar için en elverişli olduğunda bile, diğer yöntemler ancak karşılaştırılan olguların sayısı çok fazlaysa yararlı bir şekilde kullanılabilir. Birbirine yalnızca bir noktada benzeyen veya farklılaşan iki toplum bulamazsak, en azından iki olgunun çok genel olarak birbirine eşlik ettiğini veya birbirini dışladığını gözlemleyebiliriz.*."Bkz. Durkheim, *a.g.e*., s. 153, 154, 162. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerde ve iktisatta da aynı yöntem kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler için Bkz. Ertan Efegil, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayınları, Ankara 2012, s. 24.(James Rosenau'nun karşılaştırmalı yöntemin öneminin vurgusu için bakınız s. 26.). İktisat ve kliometri için Bkz. Claudia Goldin, "Cliometrics and the Nobel", *Journal of Economic Perspectives,* Volume 9, Number 2, Spring 1995, s. 191-192; Yavuzarslan, a.g.m., s. 431; Turchin, *a.g.e.*, s. 170.

[30] Diamond & Robinson, *a.g.e.*, s. 7-8. Ayrıca deneysel teorinin tam karşısında konumlandırılan normatif teori ile arasındaki fark şudur: Normatif teori, olan yerine olması gereken üzerinde durmakta ve değer merkezli veya felsefi bir kuram olarak nitelenmektedir. Deneysel kuramda ise, olan şeyleri olduğu hali ile açıklamaya veya ne olacaklarını tahmin etmeye çalışmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi, *a.g.e*., s. 43.

[31] Ancak deneysel doğa bilimleri ve geçmişe yönelik bilimler ayrımından bağımsız, bir sosyal bilim olan tarih bilimi için, sosyal bilim doğa bilimi farklılığı da dikkate alınmalıdır. Buna göre ölçümü zor sosyal bilimler, doğa bilimlerinden daha az olgun olmakla birlikte, teorileri de hem daha çabuk ortaya çıkmakta hem de daha az güvenilir olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Robert F. DeVellis, *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*, çev: Tarık Totan, Nobel Yayınları, Ankara 2014, s. 9.

devletlerin denge politikalarını, birbirleriyle karşılaştırarak nicel değerlerle ortaya koymaktır. Dördüncüsü Türk dış politikasının savaş boyunca değişimini ölçmektir. Beşincisi Türkiye ile savaşan devletler arasındaki ikili ilişkileri nicel olarak tanımlayabilmektir. Altıncısı ise İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin tehdit algısını tespit etmektir.

Dış politikadaki zorluk seviyesini ve başarıyı tespit etmek için birtakım ölçütler oluşturulmuştur. Savaşın yoğun olarak yaşandığı bir dönemde başarılı bir dış politika için en önemli ölçüt, devletin savaş boyunca tamemen işgale uğramamasıdır. Bu ölçüte aslında sonuç ölçütü de denilebilir. Bunun yanında savaş süresince ülke topraklarının bombalanması, bir kısmının işgal edilmesi, vatandaşların yaşadığı can ve mal kaybı gibi unsurlar da sonuç ölçütüne ilave edilmelidir. En sonunda bu unsurları kendi aralarında sıralayarak sonuç ölçütü tamamlanır. Kısaca, bir devlet savaş sürecinde karşılaşabileceği işgale uğramak gibi en kötü durumdan, en iyi duruma bir sıralama oluşturulmuştur. Ancak bu sonuç ölçütü, bir devletin salt dış politik başarısını göstermez. Çünkü savaşın uzağında kalmış bir devlet ya da savaşın yakınında olup toprakları jeopolitik açıdan önem arz etmeyen devletlerin başarılı bir dış politika ile ayakta kaldığı söylenemez. Bu yüzden dış politik başarının zorluk derecesi de denkleme katılmalıdır. Bunların en başında potansiyel işgalci olarak tanımlanabilen ya da mevzubahis ülke için tehdit ülkesi olarak adlandırılan ülkeye uzak olup olmaması ile Müttefik devletlere yakın olup olmaması devletin dış politikadaki zorluğunu ve başarısını etkiler. Kısaca etrafı tehdit ülkeleri ile çevrili olup savaş dışı kalmayı başarabilen bir devlet, işgalci devletlere uzak bölgede savaş dışı kalmayı başarmış bir ülkeden derece itibariyle daha başarılı sayılabilir. Yine de tek ölçüt buna indirgenmemiştir. Bunun yanında işgalci devletlere yakın olup da herhangi bir jeopolitik değeri olmayan veya belirli ülkelerin hedefinde olmayan, daha doğru bir ifade ile umursanmayan bir ülke ile sürekli savaşa girmesi yönünde baskıların uygulandığı, topraklarına karşı işgal planlarının hazırlandığı, savaşa katılan devletlerin zaman zaman ana gündemini meşgul ettiği, jeopolitik ağırlığı yüksek bir devletin dış politikadaki başarısı da eşit kabul edilmemelidir. Kimsenin ilgilenmediği ve topraklarının önemsiz olduğu bir ülke, çok az gündeme gelecektir. Bu ülke, işgalcilerin hedefinde olmadığı için şanslı bir ülke olduğundan zorluk seviyesinde diğer ilgi odağındaki ülkelere oranla daha geridedir. Sürekli gündemde olan ülke ise, daha hesaplı hareket etmesi gerekmektedir. Bu yüzden bu ölçüt de

denkleme katılmıştır. Bunun yanında mevzubahis ülkenin askeri işgallere karşı caydırıcı etkiye sahip coğrafi engeller de denkleme katılmıştır. Coğrafi engeller, dış politikadaki zorluk seviyesini doğrudan etkileyen bir faktördür. Bir ada devletinin (İrlanda) dış politikadaki hareket kabiliyeti ile kara devletinin (Hollanda) hareket kabiliyeti aynı kabul edilmemelidir. Dağlık arazi oranı yüksek bir devletle (İsviçre) işgal edilmesi kolay düzlük araziye sahip bir devletin (Polonya) dış politikadaki zorluk seviyesi de eşit görülmemelidir. Aynı şekilde ulaşım ağının yüksek olduğu bir ülke ile (Belçika) yolların olmadığı, çöllerle kaplı (İran) ya da ormanlık/buzul arazilere sahip bir ülke (İsveç) aynı seviyede olmamalıdır. İşte bu yüzden işgal edilmesi kolay bir devlet için dış politika, diğer devletlere oranla çok daha zordur. Coğrafi engel ölçütünün yanında elbette, dış politikada ana hedefi işgale uğramamak olan devletlerin ordu gücü de hesaba katılmalıdır. Az sayıda, yetersiz bir ordu ile çok şey başarmak: Burada bir devletin ordusunun küçük olması ve düşman ordusunun kalabalık olması kastedilmektedir ve bu yöntem, İkinci Dünya Savaşı'ndaki devletlere de uygulanabilir. Ancak ordunun niceliği kadar niteliği de önem arz etmektedir. Bu yüzden buna uygun bir sınıflandırma yapmakta fayda vardır. Her devletin askeri gücünün sayısal değerinin yanında uçak, tank, top, tüfek, savaş gemisi gibi unsurların modern olup olmaması da tespit edilmiştir. Sonuç olarak başarılı bir dış politikanın zorluk seviyesi için: Jeopolitik değerin yüksek olması (doğru orantı), coğrafi zorluğun düşük olması (ters orantı), müttefiklere uzak olması (doğru orantı), işgalcilere yakın olması (ters orantı), düşman ordularının sayısının ve niteliğinin yüksek olması (doğru orantı), kendi ordusunun sayıca ve nitelik açısından yetersiz olması (ters orantı) gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü temel savı denge politikasıdır. Bu bölümde yapılacak denge analizi için her evreye özel ayrı ayrı bilinmesi gereken veriler şöyle sıralanabilir:

Denge politikasının Ölçütleri;

-Dengeleyici devlet oluşturma

-Dengeleyici devletin müttefiki olup savaşa girmeme

-Dengeleyici devlet ile tehdit ülkelerini birbirine kırdırma

-Tehdit ülkelerini birbirine kırdırma

-Tehdit ülkeleri ile arasında ilişkilerini devam ettirme

Burada gerek dengeleyici devletler için gerek tehdit ülkeleri için gerekli veriler sınır yüzdelerinden tespit edilmiştir. Örneğin, Ekim 1939'da dengeleyici devlet olarak görülen Birleşik Krallık ve Fransa'nın Türkiye ile sınırlarının oranı önemlidir. Aynı şekilde Mihver devletlerinin, hem deniz hem kara sınırlarının yüzdesi de oransal olarak yazılmıştır.

Çalışmanın dördüncü temel savı, Türk dış politikasındaki değişimleri tespit etmektir. Türkiye'nin ve savaşta aktif devletlerin, Türk dış politikası çerçevesinde aldığı kararları hangi evrelerde değiştirdiğinin tespiti amaçlanmıştır. Bunun için İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasını belirleyen ana hedefler, savaşın evreleri, devletlerin stratejileri ve son olarak evrelere göre değişen stratejiler tespit edilmelidir. Burada kurulacak model, çalışmanın ana modelini oluşturmakta ve diğer savlarda da kısmen kullanılmaktadır. Bu bölümün temel amacı, olay–olgu arasındaki etkiyi ya da olay-olaylar bütünü arasındaki ilişkiyi tespit etme amaçlı olarak tasarlanmıştır. Çalışmadaki örnek olaylar bütünü, İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasıdır. İkinci Dünya Savaşı esnasında herhangi askeri ya da diplomatik olayın Türk dış politikasında hangi stratejileri değiştirdiğini ve değişimin yüzdesel oranını ölçmek hedeflenmiştir. Bununla birlikte ölçmenin geçerli ve güvenilir olması da gerekmektedir[32]. Kısaca ölçeğin; diğer tarihi olaylarla benzerlik kurularak genelleştirilebilir[33] olması, tahmin ya da öngörü kavramından söz edilmesi, olaylar arasında nedensellik kurabilmesi, sebep sonuç ilişkisinin tespiti gibi unsurlara sahip olması gerekmektedir. Bu sebeple nedensellik ve sebep-sonuç ilişkisi kurabilmek için tarih biliminden, genelleştirilebilirliği artırmak için karşılaştırmalı yöntemlerden, tahmin ve öngörüyü artırmak için de matematik ve nicel yöntemlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın beşinci temel savı devletlerarası ikili ilişkilerin nicel yöntemlerle tespitidir. Türk dış politikası ile ilgili çalışmalarda ikili ilişkiler çoğu araştırmacının ana konusu olmuş, bu konuda detaylı araştırmalar yapılmıştır. Ancak, araştırmacıların kendi aralarındaki ihtilafı, ikili ilişkilerde matematiksel netliğin

[32] İrfan Erdoğan, *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi*, Erk Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2012, s. 259.
[33] Genelleştirilebilirliği savunan bilim insanlarından bazıları: İbn Haldun, Galileo, Descartes, Newton, Bacon, Montesqieu, Comte, Durkheim, Spencer, Spengler, Toynbee, Viyana Çevresi, Peter Turchin… Bkz. Durkheim, *a.g.e.*, s. 99; Turchin, *a.g.e.*, s. 182-183; Ural, a.g.m., 19-22; Avcı, *a.g.e.*, s. 30-35; Yıldız, *a.g.e.*, s. 35-49; Efegil, *a.g.e.*, s. 24-26.

boşluğunu gündeme getirmektedir. Örnek olarak Türk-Rus ilişkileri, bir araştırmacıya göre 1939 yılında bozulmaya başlamışken, diğer bir araştırmacı ise bu yılın 1938 olduğunu, başka bir araştırmacı da bu yılın 1936 olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda araştırmacıların birbirinden farklı kendi kanaatlerine göre ilişkiler iyi ya da kötü olarak tanımlanmıştır. Buradaki analiz yöntemi, iki devlet arasındaki ikili ilişkilerde tarif edilen muğlak ifadeleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu analiz yönteminde, matematiksel net ifadeler kullanılsa da eksiklikler mutlaka olacaktır. Tek bir araştırmacının ikili ilişkilerde bütün değişkenleri hesaplaması yıllar sürebilir, hatta birden fazla araştırmacı dahi olsa uzun bir süre alabilirdi[34]. Bu yüzden bu analiz yönteminin bir basamak olarak görülmesi ve tanımlamalarda "ikili ilişkiler" ifadesi yerine "kurulan modele ya da sınırlandırmaya göre ikili ilişkiler" şekliyle anlaşılması uygun olacaktır.

Çalışmanın altıncı temel savı ise Türkiye'nin tehdit algısındaki değişimleri ölçmek olmuştur. Savaş öncesinde, başında ve sonunda Türkiye için tehdit oluşturan ülkelerin coğrafi açıdan tespiti ve bunun katsayı olarak şiddetinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Bunun için jeopolitik ağırlık ile savaşan ülkelerin evrelere göre verdiği zayiatlar baz alınmıştır.

Çalışmada her savın nicel analizi için geliştirilmiş bazı yeni yöntemler mevcuttur. Dış politik başarı için ölçütlerden biri olan işgalci ya da Müttefik devletlere olan uzaklık, ilgili ülke ile en yakın noktalar arasındaki mesafe uzunluğuna bağlı olarak tespit edilmiştir. Eğer sınır bağlantısı varsa, bu defa toplam deniz ve kara sınırındaki mesafeler oranlanacaktır.

Jeopolitik ağırlığın tespiti için jeopolitik frekans[35] teriminden yararlanılmıştır. Buna göre süreç boyunca Müttefikler arası konferanslarda bir coğrafi bölgenin adının geçme sıklığı tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasındaki tüm Müttefikler arası konferansların tutanakları incelenip coğrafi isimler tespit edilmiş ve konferanslarda hangi bölgelerin ağırlık kazandığı netleştirilmiştir. İnceleme yaparken dikkat edilmesi gereken husus, dolaylı olarak bir coğrafi bölgeyi işaret eden sözcükleri de taramaya dâhil edip, herhangi bir coğrafi alana gönderme yapmayan, bir konferans

[34] Bu değişkenler sadece tarih, dış politika, siyaset bilimi, istatistik, coğrafya gibi alanlarla sınırlanmamalıdır. Psikoloji, iktisat, sosyoloji, tıp, askeri tarih, klimatoloji, mühendislik gibi alanlara da hâkim olmak gerekebilir.

[35] Onur Köse, "Dış Politikada Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023, 23(1), s. 281.

ismini, bir orduyu ya da bir hükümeti ima eden coğrafi terimleri analiz dışında tutmaktır[36].

Askeri açıdan coğrafi engel, saldırgan devlet için dezavantaj, savunan devlet için ise avantaj üreten bölge şeklinde tanımlanabilir. Bu engellerin tespiti için işgali zorlaştıracak her türlü unsur, ülke arazisi çerçevesinde yüzdesel olarak belirlenmiş ve analize dâhil edilen diğer tüm ülkelerle karşılaştırılıp tablo oluşturulmuştur. Bu engeller savaş tarihi boyunca çeşitli değişikliklere uğradığından, çalışmada Almanya'nın Türkiye'yi işgal planı[37] temel alınarak ve burada geçen coğrafi zorlukları belirleyerek bir yöntem oluşturulmuştur. Saldırgan devlet için engeller: Dağlık arazinin fazla olması, işgali yavaşlatabilecek büyük nehirlerin uzunluklarının fazla olması, sıtma riski olan bölgelerin fazla olması, bataklık, çöl ve buzul arazinin fazla olması, sahil arazisinin az olması ile demiryolu uzunluğunun az olması şeklinde sıralanmıştır. Bütün bu nicel veriler, yukarıda ifade edildiği gibi ortak bir tablo haline getirilmiştir.

Savunan devletlerin ordusunun güçlü olması, savaş esnasında diplomatik manevra kabiliyetini arttırır. Bu yüzden asker sayısının ve tümen sayılarının da hesaba katılması gerekir. Ancak tek başına bu da yeterli olmaz. Çünkü ordunun modern ve kaliteli olması da önemlidir. Bu yüzden her devletin ordusundaki donanma, eski veya modern tipteki uçaklar, tanklar, toplar, sayıları ile kaliteleri sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma ile İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Türk ordusuna yapılan haksız eleştirileri de ortadan kaldıracağı inancındayız. Yukarıdaki askeri araçlar arasında İkinci Dünya Savaşı'nda en çok gelişen iki silah göze çarpar: Tanklar ve uçaklar. Bu yüzden bunların kaliteleri arasındaki tasnifler daha yakın zamanlıdır. Toplar ve tüfekler, savaş sırasında önceki yıllara göre daha ağır gelişmiştir. 1895 yapımı tüfekler, 19. yüzyıldan kalma obüsler birçok ülke tarafından savaş boyunca kullanılmıştır. Ancak tanklar ve uçakların modernleşme katsayısı oldukça yüksektir. Örnek verecek olursak İtalyan tankları ve tanketleri, 1930 yılında etkili bir zırhlı gücüne sahipken savaşın başladığı yıllarda savaştığı ülkelere kıyasla oldukça zayıf kalmış ve sayısal üstünlüklerinin etkisini görememiştir. Dönemin en etkili tanklarını üreten Almanya'ya baktığımızda da savaşın başlangıcında ürettiği hafif tanklarla

[36] Onur Köse, "Dış Politika", s.281-282.
[37] Hakan Gökpınar, *Hitlerin Türkiye Siyaseti*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 157-186.

savaşın sonlarında ürettiği ana muharebe tankları arasındaki fark oldukça fazladır. Uçaklar için de aynı şey geçerlidir. Savaşın başlangıcında en etkili av uçaklarının maksimum hızı saatte 500 km iken, savaşın sonunda bu sayı 900 km ye kadar yükselmiştir. Bununla birlikte birçok ülke, Birinci Dünya Savaşı'ndan ve iki savaş arası dönemdeki eski tip uçakları kullanmıştır. Bunların maksimum hızları ise 180 ile 300 km arasındadır. Görüldüğü üzere İkinci Dünya Savaşı, bir tank ve uçak savaşıdır. Ordunun kalitesi sınıflandırılırken bu bilgiler dikkate alınmıştır.

Dış politikadaki başarıyı ölçmede en sonunda ülkenin işgale uğrayıp uğramaması ya da diğer olgular da tespit edildikten sonra ortaya çıkan ve yapay olarak oluşturulan sayısal veriler aşağıdaki denkleme yazılacaktır:

Diplomatik Başarı = [(Jeopolitik ağırlık/Coğrafi Zorluk) x (Müttefiklere Uzaklık/İşgalciye Uzaklık) x (Düşman Ordu durumu/Ordu durumu)] x Akıbet

Zor şartlarda hayatta kalabilen ülkelerle daha ılımlı seviyelerde işgale uğramamayı başaran ülkeleri ayırmak için diplomatik başarının zorluk seviyesi de hesaba katılmıştır. İşgalci devlete olan uzaklık ne kadar azsa, Müttefik devlete olan uzaklık ne kadar çoksa, Jeopolitik frekans ne kadar yüksekse (uluslararası arenada gündemi meşgul eden bir devlet olması), coğrafi zorluk ne kadar azsa (düz ovalara sahip bir ülke olması), düşman ordusu ne kadar iyiyse, savunan ordu ne kadar kötüyse diplomatik başarının zorluğu o kadar yüksek olacak demektir[38]. En sonunda da, işgale uğrayan devlet, 0'a endekslenmiş, diğer olgular 0'dan 1'e kadar sıralanmıştır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü savı olan denge politikasında kullanılan yöntem, ülke etrafındaki tehdit ülkesi ile dengeleyici ülkelerin kara ve deniz sınır uzunluklarının oranlanmasıdır.

Çalışmanın diğer savları olan değişim, tehdit algısı ile ikili ilişkiler için, oyun teorisinin yöntemlerinden yararlanılmıştır. Oyun teorisinin; "*formel teorinin başka yaklaşım ve kuramları birleştirme yeteneği, stratejik etkileşimin açıklanması, karar vericilerin davranışlarının sınıflandırılması*"[39] gibi dış politika ve uluslararası ilişkiler temelli çalışmalardaki faydaları birçok araştırmacı tarafından kabul

[38] Salt askeri tarih ağırlıklı benzer çalışma için Bkz. Onur Köse, "Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 24 (100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), s.92-93.
[39] Özgür Özdamar, "Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(15), s. 53.

edilmiştir. Bununla birlikte yine de oyun teorik yöntemlerde genel olarak matematiksel bir dil yerine herkesçe okunabilmesi için Thomas Schelling gibi[40] sözel ifadeler kullanılmıştır. Oyun teorik yöntemlere bağlı olarak karar vericiler, hedefler, stratejiler ve evreler belirlendikten sonra istatistikteki ölçme tekniklerine uygun olarak hedeflere nicel değerler atanmıştır.

1939-1945 dönemi Türk dış politikası üzerine oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmayı orijinal kılan unsurlardan birisi, Dışişleri arşivinin bu derece yoğun olarak kullanıldığı başka bir çalışmanın olmamasıdır. Ayrıca tezde, dış politikaya ağırlık verilmesine rağmen askeri tarih ve coğrafya alanlarından da yararlanılmış, bu alanlardaki sayısal veriler de kullanılmıştır. Sonuncusu ve en önemlisi, çalışmada hem karşılaştırmalı hem de matematiksel yöntemlerin kullanılmış olmasıdır. Bu alanlarla ilgili çalışmalara bakıldığında, dış politikada nicel yöntemlerin, özellikle oyun teorik analizlerin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun dışında jeopolitik risk[41] ve jeopolitik frekans[42] gibi yeni yaklaşımlar da dış politika analizlerinde yaygınlaşmaktadır.

Dış politikada karşılaştırmalı yöntemlerin kullanımı da oldukça fazladır. Hem bu yöntemde hem de İkinci Dünya Savaşı özelinde Annette Baker Fox'un "The Power of Small States Diplomacy in World War II" ve Eric Bernard Golson'un "The Economics of Neutrality: Spain, Sweden and Switzerland in the Second World War" adlı çalışmaları örnek gösterilebilir.

Askeri tarih alanında, gerek İkinci Dünya Savaşı özelinde gerek savaş tarihi gibi genel konularda sayısal verilere dayalı çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte, askeri verilerde ölçülebilir yöntemler kullanılan çalışmalardan birisi Per Olsson'un "Measuring Quality of Military Equipment" adlı çalışmasıdır. Jari Eloranta da askeri tarihte ölçülebilirliğe dikkat çekerek Napolyon ve Dünya Savaşları konularında klimetrik analizlerin arttığını ifade etmiştir[43]. Nazmi Şahin'in "Oyun Teorisi ve Askeri Alanda Uygulamaları" isimli tezi de örnek verilebilir. Hem matematiksel hem

[40] Tayyar Arı ve Sabri Aydın, "Thomas Schellıng'in Kuramsal Çalışmalarının Soğuk Savaş Stratejilerine Katkıları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 74, No. 2, 2019, s. 385.
[41] Kazi Sohag & Md Monirul Islam & Oleg Mariev, "The Response Of Brics Trade Integration To Geopolitical Risks," *Journal of Central Banking Law and Institutions, Bank Indonesia*, 3(1), 2024.
[42] Onur Köse, "Dış Politikada Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1).
[43] Jari, Eloranta, "Cliometric Approaches to War", *Handbook of Cliometrics. Springer International Publishing (2)*, 2019.

de karşılaştırmalı yöntemlerin kullanıldığı askeri tarih çalışmaları da bulunmaktadır. Yıldırım savaşında, savaşın zorluk seviyesinin ve risk oranının ölçüldüğü çalışma[44], buna örnek gösterilebilir.

Matematiksel ve karşılaştırmalı yöntemler, sosyal tarihte de kullanılmaktadır. Çalışılan konular: demiryollarının ekonomiye etkileri, kölelik, sosyal kurumlar, kültürel değişimler vs[45]. Ayrıca Peter Turchin'in bu alanda çok sayıda çalışmaları bulunmaktadır.

Çalışmanın kaynakları; arşiv belgeleri, resmi yayınlar, süreli yayınlar, internet kaynakları ve tarih, askeri tarih, dış politika, kuram, coğrafya, istatistik, matematik ağırlıklı kitap, tez ve makalelerden oluşmaktadır. Arşiv belgeleri ağırlıklı olarak Türk Dışişleri Bakanlığı'nın arşivinden oluşmaktadır. Bu arşivde Dışişleri Bakanlığı'ndan gönderilen evraklar, elçiliklerden gelen raporlar, konsolosluklardan gelen istihbarat raporları ve resmi yazışmalar bulunmaktadır. Sonra Askeri Tarih arşivi, Cumhuriyet arşivi, İngiliz arşivleri gelmiştir. Resmi yayınlar ise gerek Sovyetler Birliği'nin gerek Fransa'nın gerek Almanya'nın gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin İngilizce ve Fransızca yayınlarından oluşmaktadır. Bunun yanında TBMM tutanakları da mevcuttur. Süreli yayınlar, hem Vichy hükümetinin yayınladığı hem de Özgür Fransa'nın yayınladığı Fransız gazetelerinden oluşmaktadır.

[44] Onur Köse, "Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 2022.

[45] Diebolt, *a.g.e.*, s. 2; Ahmet Uzun, "Yeni iktisat tarihi akımı ve iktisat tarihi yazımına katkıları", *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 2001.

2. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1939-1945 yılları arası Türk dış politikasının nicel analizini içeren bu bölümde amaç, İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen olayların Türk dış politikasına etkisini ölçmektir. Bu bölümde İkinci Dünya Savaşı sırasında muharebelerin, işgallerin ve diplomatik süreçlerin, hem Türkiye hem de diğer ülkeler açısından, Türk dış politikasında neyi değiştirdiği incelenecektir. Bu süreçte Müttefiklerin Türkiye üzerindeki politikalarındaki farklılıkları, savaş esnasında Türkiye'ye yapılan silah yardımlarının ne şekilde arttığı ya da azaldığı, Türkiye'yi savaşa sokmak için yapılan toprak vaatlerinin hangi evrelerde yoğunlaştığı, Türkiye'den talep edilen toprak ve üslerin hangi evrelerde sıklaştığı, Türkiye'nin krom ticaretinin seyrinin yıllara göre nasıl değiştiği nicel yöntemlerle analiz edilecektir. Bununla birlikte coğrafi açıdan Türk dış politikasının evrelere göre hangi bölgede yoğunlaştığı, Türkiye'nin yıllara göre jeopolitik ağırlığı, Türkiye'nin evrelere göre tehdit algısı ve tehdidin boyutu, Türkiye sınırlarının tehdit algısına oranla yüzdesel dağılımı da incelenecektir. Türkiye'nin tehdit olarak hangi ülkeyi gördüğü ve Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Almanya gibi ülkelerin Türkiye'yi savaşa sokma baskısının evrelere göre değişkenliği de nicel yöntemlerle analiz edilecektir. Bunun için ilk etapta oyun teorisinin yöntemleri kullanılmıştır. Ancak oyun teorisinin olasılık üzerine kurulu temel mantığı, bu bölümde kullanılmayacaktır.

Oyun teorisinin en bilinen oyunlarından biri olan Mahkûmlar Çıkmazı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	İtiraf Etme	İtiraf Et
İtiraf Etme	-2,-2	-5,-1
İtiraf Et	-1,-5	-4,-4

Tablo 2. 1. Mahkûmlar Çıkmazı Örneği

Buna göre iki kişi hırsızlık yapmış ve çaldıkları malı kendi aralarında paylaşmıştır. Polis bu iki hırsızı çalıntı mallarla yakalamıştır. Burada çalıntı mallarla yakalanmaları suç için bir kanıt olmakla birlikte suçu kendilerinin işlediğinin de ispatlanması gerekmektedir. Bu yüzden suçlarını itiraf ettirmeyi amaçlayan savcı, suçluları farklı odalarda sorgulamaya başlamıştır. Bu durumda suçlulardan ikisi de suçunu itiraf ederse dörder yıl hapis cezası alacaktır. Suçlulardan ikisi de suçunu inkâr ederse, çalıntı malla yakalanmaktan ikişer yıl ceza alacaktır. Suçlulardan biri

itiraf edip diğeri inkâr ederse, itiraf eden bir yıl, inkâr eden beş yıl ceza alacaktır[46]. Bu koşullarda karar vericiler, zararını en aza indirmek amacını taşımaktadırlar. Ancak bu model karar vericilerin herhangi bir süreç yaşamadığı, sadece tek bir kararın verildiği anlık bir modeldir. Herhangi bir evre, sebep sonuç ilişkisi ya da çoklu karar bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu model karar vericilerin geleceğe yönelik davranışlarını içermektedir. Geçmişe yönelik hareketler, fikirler ve davranışlar modelde yer almamaktadır. Bu yüzden, mahkûmlar çıkmazı kurgusu, tarih bilimi için uygun bir model değildir.

Yukarıdaki model tarih bilimi için uygun olmasa da geleceğe yönelik tahminler üzerinde yoğunlaşılan dış politika çalışmaları için sıklıkla kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer enerji çalışmalarını durdurmaya yönelik İran ve İsrail'e karşı hamlesinin oyun teorik modeli[47] aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	Kabul	Red
Kabul	-2,-2	-8,0
Red	0,-8	-6,-6

Tablo 2. 2. Amerika Birleşik Devletleri'nin İran ve İsrail'in Nükleer Programı Üzerine Hamlesinin Mahkûmlar Çıkmazı Olarak Oyun Teorik Modeli

Tabloda görüldüğü üzere taraflardan ikisi de Amerika Birleşik Devletleri'nin tehdidini dikkate alırsa kaybı -2 ile sınırlı kalacaktır. İkisi de tehdide karşı çıkarsa kaybı -6'ya yükselecektir. Karar vericilerden biri kabul edip diğeri reddederse kabul eden tarafın kaybı -8, reddeden tarafın kaybı 0 olacaktır. Ancak bu model de tarih bilimi için uygun değildir. Birincisi modelde yine süreç bulunmamaktadır. İkincisi geleceğe yönelik bir konu seçilmiştir. Üçüncüsü de atanan nicel değerlerin neye göre atandığı netleştirilmemiştir. Bu model elbette tarihi bir konu üzerinde kurulabilse de bilimsel açıdan herhangi bir yenilik getirmemekte, sadece olanı, tablo ile ifade etmekle sınırlı kalacaktır.

[46] Ensar Yılmaz, *Oyun Teorisi*, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 8.
[47] İbrahim Aytekin, *Petrol Krizi Sonrasında Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları: Oyun Teorisi Uygulaması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2014, s. 102. Adlı çalışmadan küçük bir değişiklik yapılarak tasarlanmıştır.

	Yarışa katıl	Sessiz kal
Sessiz Kal	Birleşik Krallık'ın sömürgelerden kazancı azalır ve Almanya yeni koloniler kurar.	Statüko devam eder.
Mücadele Et	İngiltere'nin kaybı, Almanya'ya kıyasla daha az olur.	

Tablo 2. 3. Almanya Devleti için Sömürgeciliğe Giriş Oyunu

Tabloda görüldüğü üzere 19. yüzyıl sonlarında Almanya'nın sömürge yarışına girip girmemesi konu alınmış, girmediği takdirde statükonun devam edeceği, girdiği takdirde de Birleşik Krallık'ın stratejileri doğrultusunda kar veya zarar edeceği ifade edilmiştir. Eğer Birleşik Krallık, Almanya'nın bu hamlesine karşı çıkarsa her iki devletin de zarara uğrayacağı ama Almanya'nın daha fazla zarar edeceği belirtilmiştir. Eğer Birleşik Krallık sessiz kalırsa Almanya'nın kar edeceği, Birleşik Krallık'ın sömürge kazancının azalacağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak bu model de tarih bilimine uyarlanmış olsa da hala daha eksiklikler bulunmaktadır. Karar vericilerin eş zamanlı değil de sebep sonuç ilişkisine göre karar vermesi ve modelin geçmişe uyarlanması, diğer modellere göre daha uygun kabul edilebilir. Buradaki aşamalı oyun türüne dinamik oyun da denir[48]. Ancak oyun oldukça basite indirgenmiş ve yeterli parametrelerin olmadığı bir modelle sınırlı kalmıştır. Yüzeysel olmakla birlikte tarih bilimine bir katkısı da görülmemiştir. Sadece olanı, tablo ile ifade etmektedir.

Sonuç olarak nicel analizlerin ya da oyun teorik yöntemlerin tarih bilimine ve dış politikaya uyarlanmasında iki temel sorun karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel verilerin sayısallaştırılması ve kurulan modelin basite indirgenmiş olmasıdır. Bunu aşmak için oyun teorisinin yöntemlerine sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine tarih bilimine uygun yeni parametreler eklemek gerekmektedir. İlk etapta karar vericiler, hedefler, stratejiler ve evreler belirlenecektir. Ondan sonra hedeflere nicel değerler atanacak ve bu bölüm için model kurulup analizine geçilecektir.

2.1. Modelin Oluşturulması

İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasının nicel analizini ölçmek için öncelikle Türkiye'nin dış politikasını doğrudan etki eden karar vericilerin tespiti gerekmektedir. Karar vericiler, diğer bir deyişle devletler tespit edildikten sonra

[48] Yılmaz*, a.g.e.*, s. 125.

bunların hangi hedefler üzerinde ağırlık koydukları belirlenmeli ve karar vericilerin bu hedefler üzerindeki stratejileri tespit edilmelidir. Bundan sonra hedeflere kademeli ölçeğe uygun olarak değer atanmalı ve en son İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasına doğrudan etki eden evrelerin tespiti gerekmektedir.

2.1.1. Karar Vericilerin Belirlenmesi

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türk dış politikasına olumlu ya da olumsuz yön veren altı büyük devlet bulunmaktadır. Bu devletler; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Sovyetler Birliği'dir. Bu devletlere ek olarak Türkiye'yi de kattığımızda bu bölüm için karar verici sayısı yedidir.

Karar Verici 1	Almanya
Karar Verici 2	Birleşik Krallık
Karar Verici 3	Sovyetler Birliği
Karar Verici 4	Amerika Birleşik Devletleri
Karar Verici 5	İtalya
Karar Verici 6	Fransa
Karar Verici 7	Türkiye

Tablo 2. 4. Karar vericiler

Bu bölümde karar vericiler, her zaman Türk dış politikasına aktif olarak dâhil olmamıştır. Savaşın ilerleyen bölümlerinde Fransa ve İtalya işgale uğradığından modele uygun strateji belirlemediği evreler olmuştur. Bu durumda, çalışmayı daha esnek hale getirmek için karar vericileri kendi aralarında gruplandırmakta fayda görüyoruz. Çünkü strateji temelli oyunlarda karar vericiler, her evre için bir strateji belirlemek zorundadırlar[49].

Karar Verici Grubu 1	Müttefikler
Karar Verici Grubu 2	Mihver Devletleri
Karar Verici 3	Sovyetler Birliği
Karar Verici 4	Türkiye

Tablo 2. 5. Karar verici grupları

2.1.2. Hedeflerin Belirlenmesi

Hedefler 1939-1945 arası karar vericilerin Türk dış politikası çerçevesinde uygulamaya çalıştığı stratejilerin alt ve üst sınırlarından oluşmaktadır. Karar

[49] Martin J. Osborne & Ariel Rubinstein, *A Course in Game Theory*, The MIT Press, London 1997, s. 11.

vericiler, bu hedefler üzerinden strateji belirlemiştir. Bu süreçte Türk dış politikasını şekillendiren on dört hedef belirlenmiştir.

Hedef 1	Türkiye'nin savaş dışı statüsü ya da savaşa katılması
Hedef 2	Türk boğazlarının mevcut statüsünün korunması ya da statünün değişmesi
Hedef 3	Türkiye'nin diğer ülkelerle yaptığı krom ticaretinin seviyesi
Hedef 4	Türkiye'ye yapılan silah yardımlarının seviyesi
Hedef 5	Türkiye'ye yapılan toprak vaatleri
Hedef 6	Türkiye'den talep edilen topraklar
Hedef 7	Savaş tedbirleri gerekçesiyle nüfusun farklı bir yere nakli
Hedef 8	Savaş tedbirleri gerekçesiyle ordunun farklı bir yere nakli
Hedef 9	Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan yol tahribatı
Hedef 10	Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan karartmalar
Hedef 11	Türkiye'nin savaş boyunca hangi cephe ile ilintili olduğu
Hedef 12	Türkiye'nin diğer ülkelerle olan sınırları
Hedef 13	Askeri manevralar (yığınak, bombardıman, kısmi işgal, işgal)
Hedef 14	Karar vericilerin işgal hızı

Tablo 2. 6. Hedefler

Tabloda görüldüğü üzere İkinci Dünya Savaşı'nda gerek Müttefik devletler, gerek Almanya gerek Sovyetler Birliği tarafından en çok tartışılan konu Türkiye'nin savaşa girip girmemesi olmuştur. Bu hedef çerçevesinde Türkiye'nin savaş dışı statüsü, Türkiye'nin belirli koşulların sağlanması halinde çatışmaya girmesi ya da Türkiye'nin şartsız savaşa girmesi gibi seçenekler süreç boyunca tartışılmış, karar vericiler bu konularda farklı stratejiler üretmişlerdir. Türkiye'nin savaşa katılması ya da savaş dışı statüsünden sonra Türk boğazlarının statüsü de karar vericilerin gündeminde olmuştur. Gerek Müttefiklerin Sovyetler Birliği'ne yardımı sırasında gerek savaşın sonlarına doğru Sovyet talepleri bu hedef kapsamındadır. Türkiye'nin Müttefikler ve Almanya ile olan krom ticaretinin üst sınırı da hedef olarak görülmüştür. Özellikle Türkiye ile ikili ilişkilerde bu hedef oldukça önemli bir paya sahiptir. Bir diğer hedef de Müttefik devletlerin ve Almanya'nın Türkiye'ye verdiği silahlardır. Silahların niceliğinin yanında niteliği de önem kazandığından model buna uygun olarak kurgulanmıştır. Beşinci ve altıncı hedefler, çok taraflı konferanslarda[50] veya dışişleri seviyesinde ikili resmi yazışmalarda Türkiye'ye vaad edilen topraklar veya Türkiye'den talep edilen üs ve topraklardır. Bundan sonraki hedefler sadece Türkiye'nin kendi iç stratejileriyle alakalı olup diğer ülkelerin yaptıkları değişimler

[50] G. R. Berridge and Alan James, *A Dictionary of Diplomacy*, "multilateral diplomacy", Palgrave Macmillan, Second Edition, New York, 2003, s. 176-177.

konunun dışında olmuştur. Türkiye'nin nüfusunun, ordusunun farklı yerlere nakilleri, coğrafi temelli analizler için kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin savaş boyunca hangi cephe ile ilintili olduğu, resmi evraklardan indeks tarama yöntemiyle tespit edilmiştir. On ikinci hedef de tehdit analizi için değerli olup özellikle 1941 ve sonrasında Türk sınırlarını çevreleyen karar vericilerin durumu tespit edilmiştir. Burada sadece kara sınırları değil deniz sınırları da dikkate alınmıştır. Hedef 13 ise Türkiye'ye karşı yapılan askeri kışkırtmaların tespiti üzerinedir. Hedef 14 de faal ülkelerin evrelere göre verdiği ve düşmanlarına verdirdiği zayiat miktarıdır.

2.1.2.1. Stratejiler

Stratejiler, karar vericilerin hedefler üzerine aldığı kararlardır. Örneğin Türkiye'nin savaşa girip girmemesi bir hedeftir. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi savaşa sokma çalışması Sovyetler Birliği'nin hedef 1 üzerine uyguladığı bir stratejisidir. Müttefiklerin silah yardımıyla Türkiye'yi savaşa girmeye teşvik etmesi Müttefiklerin hedef 1 üzerine uyguladığı bir stratejisidir. Almanya'nın Türk savaş dışı statüsünü savunması da Almanya'nın stratejisidir. Stratejiler her karar verici grubunun her hedef için aldığı kararlardır. Hedef 1 için stratejiler şunlardır:

Strateji 1	Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Strateji 2	Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu
Strateji 3	Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Strateji 4	Türkiye'nin destekli savaşa katılması
Strateji 5	Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması

Tablo 2. 7. Hedef 1 için stratejiler

İkinci hedef boğazların statüsü olmuştur. Boğazlar savaş boyunca tartışma konusu olmuş, karar vericiler boğazlar üzerine farklı stratejiler belirlemiştir. Hedef 2 için strateji tablosu aşağıdadır:

Strateji 1	Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Strateji 2	Boğazların Birleşmiş Milletlere açık sadece Almanya'ya kapalı olması
Strateji 3	Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi
Strateji 4	Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Strateji 5	Boğazların Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması
Strateji 6	Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması
Strateji 7	Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi

Tablo 2. 8. Hedef 2 için stratejiler

Üçüncü hedef krom ticaretidir. Diğer karar verici ülkelere göre jeopolitik açıdan boğazların önemi ne ise, ticari açıdan da kromun öncemi aynı noktada idi. Krom savaş boyunca özellikle Almanya için hayati bir öneme sahipti[51]. Kromdan birçok silah üretiliyordu. Türkiye bu ihracatı farklı ülkelerle savaş boyunca farklı koşullarda yapmıştır. Buradaki stratejiler krom ticaretinin hangi ülkelerle ve hangi koşullarla yapıldığı ile ilgili olmuştur. Anlaşma detayları aynı zamanda birer stratejidir.

Strateji 1	Kaliteli silah karşılığı Almanya'ya krom satışı
Strateji 2	Döviz karşılığı Amerika Birleşik Devletleri'ne krom satışı
Strateji 3	Hafif silah karşılığı Almanya'ya krom satışı
Strateji 4	İngiliz borçlarının ödenmesi karşılığı İngiltere'ye krom satışı
Strateji 5	Kromun satılmaması

Tablo 2. 9. Hedef 3 için stratejiler

Dördüncü hedef Türkiye'ye verilen silahlardır. Bu hedefteki stratejiler de, tespit edilebildiği kadarıyla hem silah miktarı hem de silahın niteliği tasniflendirilerek oluşturulmuştur. Yapılan ikili anlaşmalar baz alınacaktır.

Beşinci hedef Türkiye'ye vaat edilen topraklardır. Buradaki stratejiler, niteliğe bakılmaksızın adı geçen bölgelerin sayısı baz alınarak oluşturulmuştur.

Altıncı hedef Türkiye'den talep edilen üs ve topraklar olmuştur. Buradaki stratejilerde de niteliğe bakılmamış, sadece bölge sayısı baz alınarak oluşturulmuştur.

Yedinci ve daha sonraki hedefler için strateji bulunmamaktadır.

Strateji temelli oyunlarda, oyunların hesaplanmasında gerek denge kuramları gerek optimal stratejilerin tespitinde oyuncuların "mükemmel hesaplayıcılar" ve "en iyi stratejilerin uygulayıcıları" oldukları, kısacası karar vericilerin rasyonel kararlar aldığı varsayılmaktadır[52]. Bu varsayım, devletlerarası ilişkilerde, özellikle İkinci Dünya Savaşı gibi bir dönemdeki devletler açısından çoğu zaman uygulanmamıştır. Çünkü karar vericiler için gerek sınırlı bilgi, gerek psikolojik faktörler, gerek baskı gruplarının etkisi sonucu sınırlı bir rasyonalite ortaya çıkmaktadır[53]. Bu sebeple, oyun teorisinin bu rasyonellik varsayımı ve bu kavramdan oluşturulan teoriler, tezimizde kullanılmamıştır.

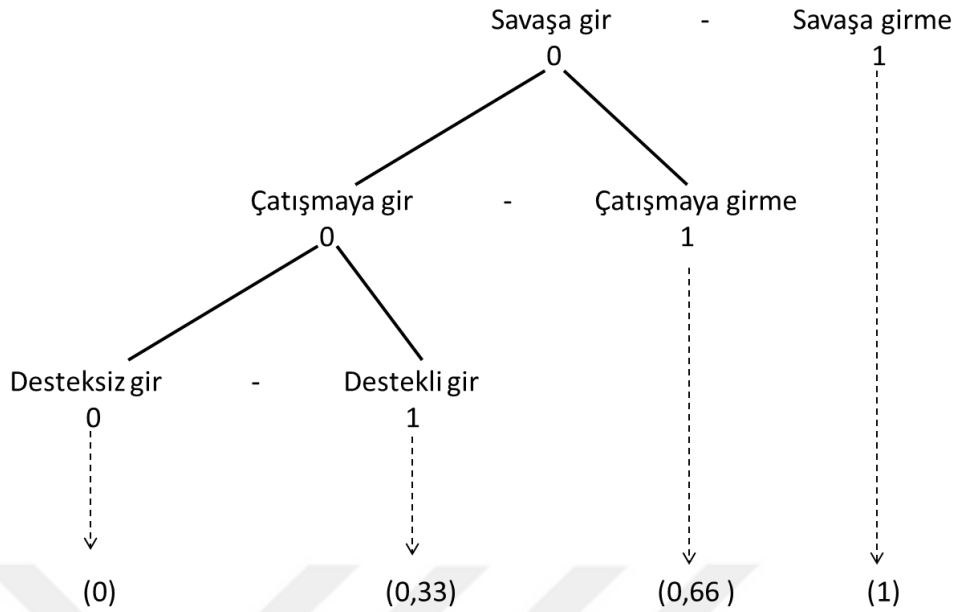
[51] Mehmet Saltık, *'38 '48 Son Büyük Savaş*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2020, s. 103.
[52] Avinash Dixit & Susan Skeath & David H. Reiley JR, *Games of Strategy*, 3. Edition, W. W. Norton Company Press, NY 2009, s. 29.
[53] Ertan Efegil, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayınları, Ankara 2012, s. 77-79.

2.1.2.2. Hedeflere değer atanması

Hedef ve stratejilere değer atanması için öncelikle ölçek türlerine değinilecektir. Dört farklı ölçek türü bulunmaktadır: İsimsel ölçek, mesafeli ölçek, kademeli ölçek ve oransal ölçek[54]. İsimsel ölçek, nesneleri kategorilere ayırma ya da sınıflama içindir. Rakam veya harf atanmakla birlikte hiçbir şekilde matematiksel işlem yapılamaz. Örnek olarak sosyometri anketlerinde kadın ve erkek için atanan 1 ve 0 rakamları gösterilebilir. Bunun hem matematiksel değeri hem de bir sıralama değeri yoktur. Kademeli ölçek ise sıralama üzerine kuruludur. Ama sıralar arası mesafeler eşit değildir. Örneğin asker, çavuş, subay şeklinde sıralı olan askeri rütbelere; 1, 2, 3, 4 biçiminde sıralı değer atanabilir. Burada matematiksel işlem yapılırken çok dikkatli davranılması gerekir. Mesafeli ölçeklerde numaralandırma vardır ve numaralar arası birbirine eşittir. Ancak buradaki tek eksik, 0 değerinin olmamasıdır. Bu ölçekte oran alınamaz. Örnek olarak 40 derece sıcaklık, 20 derece sıcaklığın iki katı gibi görünse de ısı anlamında böyle bir şey yoktur. Çünkü 0 derece, ısının hiç olmadığı bir derece değildir. Son olarak oranlı ölçeklerde mutlak 0 noktası bulunmaktadır. Bir nesnenin, bir maddenin var olmadığı durum 0 ile gösterilir. 30 kilo ile 0 kilo arasında anlamlı bir oran kurulabilir. Çünkü 0 kilo demek, o maddenin olmaması demektir[55].

Çalışmadaki hedef ve stratejiler için yukarıda sıralanan ölçek türlerinin birçoğu kullanılmıştır. Türkiye'nin savaşa dâhil olup olmama ile ilgili hedef ve stratejiler, karar vericinin çıkarlarına göre 0 ile 1 arasında getiri matrisi düzenlenerek oluşturulmuştur. Örneğin Türkiye için en değerli strateji savaş dışı kalmakken en kötü olasılık olan savaşa doğrudan girme stratejisi, en değersiz stratejidir. Arada kalan stratejiler de yukarıdaki kademeli ölçek kuralına uygun şekilde sıralanmıştır.

[54] Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem, 16. Baskı, Ankara 2012, s. 3-5; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 243-247.
[55] Erdoğan, *a.g.e.*, s. 244-247.

Şekil 2. 1. Savaşa girme çerçevesinde hedeflere oyun teorik değer atanmasının temsili olarak gösterimi

Yukarıda görülen örnek şema da bir gösterim biçimi olsa da Türkiye'nin gerek tarafsızlıkla ilgili gerek boğazlarla ilgili değerlerinin daha fazla seçenekli olmasından dolayı tablo ile gösterim tercih edilmiştir.

Strateji 1	Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	1	1
Strateji 2	Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu	¾	0,75
Strateji 3	Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	½	0,5
Strateji 4	Türkiye'nin destekli savaşa katılması	¼	0,25
Strateji 5	Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	0	0

Tablo 2. 10. Türkiye için savaşa dâhil olup olmama ile ilgili hedefindeki stratejilere değer atanması

Türkiye için atanan bu değer, başka bir karar verici için geçersizdir. Çünkü atanan değer, karar vericilerin çıkarlarıyla örtüşmelidir. Yukarıdaki tablo Türkiye'nin çıkarları için düzenlenmiştir. Diğer karar vericiler için farklı tablo gerekmektedir. Örnek olarak Almanya için atanan değer, Türkiye'den çok farklıdır. Türkiye için en iyi ve en kötü strateji varken, Almanya için en iyi, orta ve en kötü strateji mevcuttur. Almanya için en iyi strateji Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girmesi, orta strateji Türkiye'nin savaş dışı kalması, en kötü strateji ise Türkiye'nin Almanya'nın karşısında savaşa girmesi olmuştur.

Strateji 1	Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa katılması	1	1
Strateji 2	Türkiye'nin tarafsız kalması ya da savaş dışı statüsünü koruması	½	0,5
Strateji 3	Türkiye'nin Almanya'nın karşısında savaşa katılması	0	0

Tablo 2. 11. Almanya için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması

Strateji 1	Türkiye'nin Müttefiklerin yanında savaşa katılması	1	1
Strateji 2	Türkiye'nin Müttefiklerin yanında destekli savaşa katılması	2/3	0,66
Strateji 3	Türkiye'nin tarafsız kalması ya da savaş dışı statüsünü koruması	1/3	0,33
Strateji 4	Türkiye'nin Müttefiklerin karşısında savaşa katılması	0	0

Tablo 2. 12. Müttefikler için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması

Strateji 1	Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin yanında savaşa katılması	1	1
Strateji 2	Türkiye'nin tarafsız kalması ya da savaş dışı statüsünü koruması	½	0,5
Strateji 3	Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin karşısında savaşa katılması	0	0

Tablo 2. 13. Sovyetler Birliği için Türk tarafsızlığı stratejilerine değer atanması

Boğazların statükosu ile ilgili hedef ve stratejiler, karar vericinin çıkarlarına göre 0 ile 1 arasında getiri matrisi düzenlenerek oluşturulmuştur. Buna göre:

Türkiye için	
Mevcut Statüko	1
Birleşmiş Milletlere Açık, sadece Almanya'ya kapalı	0,8
Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi	0,6
İngiltere ve Fransa'ya açık, Almanya ve İtalya'ya kapalı	0,4
Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	0,2
Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	0,2
Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	0
Mihver devletleri için	
Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	1
Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	0,66
Mevcut Statüko	0,33
Sovyet üssü ya da Almanya'ya kapalı	0
Müttefik devletleri için	
İngiltere ve Fransa'ya açık, Almanya ve İtalya'ya kapalı	1
Birleşmiş Milletlere Açık, sadece Almanya'ya kapalı	0,8
Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi	0,6
Mevcut Statüko	0,4
Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	0,2
Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	0
Sovyetler Birliği için	
Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	1
Mevcut Statüko	0,75
Birleşmiş Milletlere Açık, sadece Almanya'ya kapalı	0,5
Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı	0,25
İngiltere ve Fransa'ya açık, Almanya ve İtalya'ya kapalı	0

Tablo 2. 14. Boğazların statükosu stratejilerine değer atanması

Krom ticareti ile ilgili hedef ve stratejiler, karar vericinin çıkarlarına göre 0 ile 1 arasında getiri matrisi düzenlenerek oluşturulmuştur. Buna göre:

Türkiye için		
Strateji 1	Kaliteli silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	1
Strateji 2	Döviz karşılığı Amerika Birleşik Devletleri'ne krom satışı	1
Strateji 3	Hafif silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0,5
Strateji 4	İngiliz borçlarının ödenmesi karşılığı İngiltere'ye krom satışı	0,5
Strateji 5	Kromun satılmaması	0
Almanya için		
Strateji 1	Kaliteli silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0,5
Strateji 2	Döviz karşılığı Amerika Birleşik Devletleri'ne krom satışı	0
Strateji 3	Hafif silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	1
Strateji 4	İngiliz borçlarının ödenmesi karşılığı İngiltere'ye krom satışı	0
Strateji 5	Kromun satılmaması	0
Birleşik Krallık için		
Strateji 1	Kaliteli silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0
Strateji 2	Döviz karşılığı Amerika Birleşik Devletleri'ne krom satışı	1
Strateji 3	Hafif silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0
Strateji 4	İngiliz borçlarının ödenmesi karşılığı İngiltere'ye krom satışı	0,5
Strateji 5	Kromun satılmaması	0
Amerika Birleşik Devletleri için		
Strateji 1	Kaliteli silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0
Strateji 2	Döviz karşılığı Amerika Birleşik Devletleri'ne krom satışı	1
Strateji 3	Hafif silah karşılığı Almanya'ya krom satışı	0
Strateji 4	İngiliz borçlarının ödenmesi karşılığı İngiltere'ye krom satışı	1
Strateji 5	Kromun satılmaması	0

Tablo 2. 15. Krom stratejilerine değer atanması

Sovyetler Birliği'nin stratejisi yoktur.

Türkiye'ye verilen silahlar ile ilgili hedef ve stratejiler yapılan silah anlaşmalarının nicel miktarına göre olmakla birlikte silahın kalitesine göre de ayrıca tasniflenmiştir.

Türkiye'ye vaat edilen veya Türkiye'den talep edilen topraklar için basit yöntem uygulanmıştır.

Yedi, sekiz, dokuz ve on içerisinde uzunluk ve sayıyı içeren nicel miktarlarda oransal ölçek, coğrafi analizler için de isimlendirme ölçeği kullanılmıştır.

Hedef 11 analizinde, yani bir ülkenin jeopolitik ağırlığını içeren analizinde yöntem olarak ikili görüşmeler ve çok taraflı konferans tutanaklarıyla arşiv belgelerinde geçen coğrafi ifadelerin yüzdesel dağılımı baz alınarak oluşturulmuştur. Bu analiz yöntemi için çok taraflı konferans tutanakları ile Dışişleri arşivi, Cumhuriyet Arşivi, İngilizce yayınlanan Alman, İngiliz, Amerikan arşivleri ve resmi yayınları tek tek incelenmiştir. Eksik kalınan yerlerde; varsa dışişleri bakanı, büyükelçi, başbakan, devlet başkanı anılarından yararlanılmıştır. Burada öncelikle Türkiye sınırlarını öne

çıkaran 10 adet coğrafi bölge belirlenmiştir. Bunlar; Boğazlar, Trakya sınırı, Kuzey Ege sahil şeridi, Güney Ege sahil şeridi, Akdeniz sahil şeridi, Suriye sınırı, Irak sınırı, İran sınırı, Kafkas sınırı ve Karadeniz sahil şeridididir. Türkiye ve diğer ülkeler, bu coğrafyalardan hangilerini daha çok zikrettiği evrelere göre hedeflenmektedir.

Hedef 12 analiz türünde Türkiye'nin evrelere göre hangi tehdit ülkesi ile sınırdaş olduğu tespit edilmiştir. Bunun amacı Türkiye'nin tehdit algısını ölçmektir. Burada sınırların uzunlukları tespit edilmiştir.

Hedef 13 analizi için olgu matrisi tespit edilmiştir.

Hedef 14 analizi için; Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin Avrupa'da evrelere göre düşmanlarına verdirdiği zayiat hesaplanmıştır. Bir ülkenin Avrupa'da ve Kuzey Afrika'da verdirdiği zayiat, tehdit algısı olan o ülkenin algı şiddetini gösterir. Bu analiz, bir nevi katsayıdır.

Türkiye'nin savaş dışı kalması ya da savaşa girmesi	0,…1
Boğazların mevcut statüsü ya da statünün değişmesi	0,…1
Krom ticareti	0,…1
Silah yardımı (ton)	0,…n
Türkiye'ye verilen toprak vaatleri	0,…1
Türkiye'den talep edilen topraklar	0,…1
Savaş tedbirleri gerekçesiyle nüfusun farklı bir yere nakli (sayı)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle nüfusun farklı bir yere nakli (uzunluk km)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle nüfusun farklı bir yere nakli (bölge)	a,b,c,…
Savaş tedbirleri gerekçesiyle ordunun farklı bir yere nakli (sayı ya da birim)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle ordunun farklı bir yere nakli (uzunluk km)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle ordunun farklı bir yere nakli (bölge)	a,b,c,…
Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan yol tahribatı (km)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan yol tahribatı (bölge)	a,b,c,…
Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan karartmalar (şehir ve ilçe bazında, adet)	0,…n
Savaş tedbirleri gerekçesiyle yapılan karartmalar (bölge)	a,b,c,…
Türkiye'nin savaş boyunca hangi cepheyle ilintili olduğu (cephe)	a,b,c,…
Türkiye'nin diğer ülkelerle olan sınırları (yüzde)	0,…1
Askeri manevralar (yığınak, manevra, bombardıman, kısmi işgal, işgal)	0,…1
Karar vericilerin işgal hızı	0,…n

Tablo 2. 16. Hedeflere değer atama genel tablosu

Tabloda gösterilen "0,…1" kademeli ölçeği, "0,…n" oransal ölçeği, "a,b,c,…" ise isimlendirme ölçeğini göstermektedir.

2.1.3. Evrelerin Belirlenmesi

Evreler, İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasını doğrudan etkileyen, gerek Türkiye'nin gerek diğer karar vericilerin stratejilerinin değişimine sebebiyet veren olaylardır[56]. Evreler bazen askeri çatışmalar ve işgallerden bazen de diplomatik olaylardan oluşmaktadır. Evrelerin tarih aralığı, bir sonraki evreye kadardır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın diplomatik süreci, 7 Nisan 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ile başlamıştır[57]. Bu olay, aynı zamanda birinci evredir.

İkinci evre, 23 Ağustos 1939'da gerçekleşen Alman-Sovyet saldırmazlık paktı olmuştur. Bu olay ile birlikte Türkiye, Sovyet ekseninden uzaklaşmaya başlamıştır[58]. Üçüncü evre 3 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgalinin ardından Müttefiklerin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle başlamıştır. Diğer bir ifadeyle üçüncü evre, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı zamandır. Dördüncü evre ise 28 Eylül 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği'nin yaptığı Polonya'nın paylaşımını içeren sınır anlaşmasıdır. Bu evre ile birlikte Türkiye Sovyet ekseninden tamamen ayrılıp Müttefikler safına yaklaşmıştır. Beşinci evre 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız ittifakı[59] idi. Türkiye bu ittifakla tarafsızlık politikasını terk etmekle birlikte harp harici statüsünü de korumaya çalışmıştır.

10 Mayıs 1940 tarihinde Almanya'nın Fransa'ya taarruzu altıncı evreyi oluşturmuştur. Yaklaşık bir ay sonra 10 Haziran 1940'ta Fransa işgal edilmiş ve İtalya savaşa dâhil olmuştur. Bu süreç yedinci evreyi oluşturmaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin savaşa katılması Müttefiklerce gündeme gelmiş, ancak Türkiye savaş harici statüsünü korumayı başarmıştır[60].

---

[56] Karar vericilerin tek bir hedef üzerindeki stratejilerinde yaşanan bir değişim, yeni bir evrenin ölçütü olmuştur. Örneğin Müttefiklerin boğazlar üzerindeki strateji değişimi, yeni bir evre sürecini oluşturur. İki farklı hedefteki değişim, ayrı evreyi gerektirmez. Birbirlerine yakın tarihli değişimler gruplandırılır ve evrenin sınırları belirlenir.

[57] Bu olay ile birlikte Türkiye, Birleşik Krallık ile temaslarını artırmıştır: Fahir Armaoğlu, *Türk Dış Politikası Tarihi*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018, s. 109; Ali Balcı, *Türk Dış Politikası, İlkeler Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 79; Edip Çelik, *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek Yay., İstanbul 1969, s. 103; Fabio L. Grassi, *Türk İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, çev: Sadriye Güneş, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 320.

[58] Saltık, *a.g.e.*, s. 108.

[59] Documents Diplomatiques Français, *1939, 3 Septembre-31 Décembre*, Ministère des Affaires Étrangères, Commission de Publication des Documents Diplomatiques Français, Ed. Peter Lang, Bruxelles 2002, s. 446-452. ATASE, İkinci Dünya Harbi, 3-0-4.

[60] Lionel Max Chassin, *Histoire militaire de la seconde guerre mondiale, 1939-1945 (Nouvelle édition, revue et augmentée avec trente-sept cartes)*, Collection de mémoires, études et documents pour servir a l'histoire de la guerre, Payot, Paris 1951, s. 61.

Sekizinci evre, 28 Ekim 1940'ta İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasıyla başlamıştır. Bu saldırı, aynı zamanda Türkiye için oldukça zor bir sürecin başlangıcının habercisidir.

Dokuzuncu evre Almanların Balkanlara yönelmesini, 10. evre ise Fransa'nın düşüşüyle Nisan-Mayıs 1941'de Suriye'de yaşanan çatışmalar ile Irak'taki darbe sonucu gerçekleşen olaylardır. Ayrıca Nisan 1941'de Almanya'nın Balkanlara yönelmesi de bu süreçte gerçekleşmiştir. Bu evre, Türkiye'nin hem batı topraklarından hem de güney sınırlarından Mihver devletleriyle çevrilmesinin başlangıcıdır[61]. 11. evre 18 Haziran 1941'de Türkiye ile Almanya arasındaki saldırmazlık anlaşmasından oluşmuştur.

12. evre 22 Haziran 1941'de Almanya ve bağlı ülkelerin Sovyetler Birliği'ne taarruzu ile başlamıştır. Bu taarruz, Türkiye'nin dış politika sürecini biraz olsun rahatlatmıştır[62].

13. evre 26 Ağustos 1941'de İran'ın Sovyetler Birliği ve Büyük Britanya tarafından işgal edilmesidir. Tarafsız bir ülke konumunda olan İran'ın Alman karşıtı blok tarafından işgal edilmesi, Türkiye'nin endişelerini artırmıştır[63]. 14. evre ABD'nin savaşa girmesi ve Kuzey Afrika cephesi, 15. evre, 26 Mayıs 1942'de Sovyetler Birliği ile Birleşik Krallık arasındaki ittifaktır[64]. Bu olay Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki olumsuz ilişkileri daha da derinleştirmiştir.

16. evre, Almanların hem Doğu Avrupa'da hem de Kuzey Afrika'da ilerlemesi olmuştur. 17. evre 14-24 Ocak 1943'te Müttefiklerin Kazablanka Konferansı'nı yapması ve sonrasında Adana'da ile Türkiye görüşmelerinin evresidir. Bu süreçte Müttefikler Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde baskı oluşturma kararı almışlardır[65]. 18. evre, 2 Şubat 1943'te Almanya'nın cephelerde durdurulması olayıdır. Bu süreçle birlikte Almanya'nın Türkiye'yi savaşa sokma isteği sonlanmıştır.

19. evre 14-24 Ağustos 1943'te Quebec Konferansı'dır. 20. evre Ekim 1943 Moskova Konferansı olmuştur. Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde baskılar yeniden

[61] Mehmet Tekin, *Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Adana 2018, s. 189.
[62] Saltık, *a.g.e.*, s. 14.
[63] Saltık, *a.g.e.*, s. 297.
[64] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 52.
[65] Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 437.

artmıştır[66]. 21. evre Kasım-Aralık 1943'te gerçekleşen Tahran Konferansı ve sonrasında Kahire Konferansı'dır. Müttefikler arasında görüş farkı olsa da konferans sonunda Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskı yapılacağı kararı alınmıştır[67]. 22. evre, Türkiye ile Almanya arasındaki ticari ilişkiler ve Türkiye'nin savaş dışı statüsünde ısrarı sebebiyle Müttefiklerin silah yardımını durdurması süreci olmuştur. 23. evre, Alman gemisinin boğazları ihlal etmesi ve Türk dış işleri bakanı Menemencioğlu'nun istifa sürecidir. Ayrıca Normandiya çıkarması da bu evreden iki gün sonra gerçekleşmiştir, bu yüzden aynı evre olarak kabul edilecektir.

24. evre, Haziran-Temmuz 1944'te Sovyetler Birliği'nin Balkanlara yönelmesidir. Türkiye bu süreçte Almanya ile ilişkilerini kesmiştir[68]. 25. evre 4-11 Şubat 1945 tarihinde yapılan Yalta Konferansı'dır. Bu konferans ile birlikte Türkiye Almanya'ya savaş ilan etmiştir. 26. evre 19 Mart 1945'te Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulmasıdır. Son evre ise Temmuz-Ağustos 1945 Potsdam Konferansı'dır.

Evreler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Evre 1	7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali)
Evre 2	23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı)
Evre 3	3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)
Evre 4	28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)
Evre 5	19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı)
Evre 6	10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)
Evre 7	10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)
Evre 8	28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)
Evre 9	Aralık 1940 Almanların Balkanlara yönelmesi
Evre 10	Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları ve Balkan harekâtı)
Evre 11	4-21 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)
Evre 12	22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı)
Evre 13	26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)
Evre 14	7 Aralık 1941 ABD'nin savaşa girmesi
Evre 15	26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)
Evre 16	Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)
Evre 17	14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)
Evre 18	2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)
Evre 19	14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)
Evre 20	19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)
Evre 21	28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve Kahire Konferansları)
Evre 22	2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)
Evre 23	4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya Çıkarması

[66] Bodur, *a.g.e.*, s. 442.
[67] Bodur, *a.g.e.*, s. 447.
[68] Bodur, *a.g.e.*, s. 453-454.

Evre 24	Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)
Evre 25	4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)
Evre 26	19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)
Evre 27	17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)

Tablo 2. 17. Evreler

2.1.4. Modelin Kurulması

2.1.4.1. Türkiye'nin savaş durumu

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan ilk evrede (Evre 1) karar vericilerin Türkiye'nin savaşa katılım durumu ile ilgili stratejileri; 24 Nisan 1939 von Papen – Saraçoğlu görüşmesi, 28 Nisan 1939 Potemkin'in Ankara'daki temasları, 6 Mayıs 1939 Ribbentrop-Ciano görüşmesi, 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz ortak deklarasyonu ve 23 Haziran 1939 Türk-Fransız ortak deklarasyonundan belirlenmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin, ikili deklarasyondan önce tam tarafsızlık ile ilgili açıklamaları olsa da[69] bu evredeki stratejisi ikili deklarasyonlara göre kabul edilecektir. 12 Mayıs 1939'da Türkiye ile Birleşik Krallık arasında yapılan ortak deklarasyona göre Akdeniz'de savaşa sebep olacak bir saldırıda her iki ülke birbirleriyle işbirliği ve yardım yapmayı kabul etmişlerdir[70]. Aynı deklarasyon 23 Haziran 1939'da[71] Türkiye ile Fransa arasında imzalanmıştır[72]. Birleşik Krallık ve Fransa'nın bu evredeki stratejileri de yukarıdaki deklarasyon sonucu aldıkları kararlar olmuştur. Bu deklarasyonla üç ülke de savaşın Akdeniz'e yayılması durumunda Türkiye'nin savaşa girmesini strateji olarak benimsemiştir. Almanya ise Türkiye'nin bu evrede savaş dışı kalmasını istiyordu. 24 Nisan 1939'da Papen, Saraçoğlu'na savaşın Akdeniz'e yayılması halinde Türkiye'nin savaş dışı kalmasını istediklerini söylemiştir[73]. 6 Mayıs 1939'da hem Alman dışişleri hem de İtalyan dışişleri Türkiye'nin savaş dışı kalmasını savunmuştur[74]. Potemkin'in 28 Nisan 1939'dan 5 Mayıs 1939'a kadar Ankara'daki görüşmelerinden Türkiye'nin batı ile

[69] İsmail Soysal, "1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı", *Belleten*, vol 46, no. 1982, s. 377-378.
[70] *Documents Diplomatiques Français, 1939, 3 Septembre-31 Décembre*, Ministère des Affaires Étrangères, Commission de Publication des Documents Diplomatiques Français, Ed. Peter Lang, Bruxelles 2002, s. 71; TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 1. Yasama Yılı, 2. Cilt, 11. Birleşim, 12 Mayıs 1939; Soysal, a.g.m., s. 383.
[71] Gecikmenin sebebi Hatay meselesi olmuştur.
[72] *Documents Diplomatiques Français, 1939, 3 Septembre-31 Décembre*, Ministère des Affaires Étrangères, Commission de Publication des Documents Diplomatiques Français, Ed. Peter Lang, Bruxelles 2002, s. 71; ATASE, İkinci Dünya Harbi, 4-0-100; TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 1. Yasama Yılı, 3. Cilt, 30. Birleşim, 23 Haziran 1939; Soysal, a.g.m., s. 383.
[73] Gökpınar, *a.g.e.*, s. 79.
[74] Gökpınar, *a.g.e.*, s. 81.

yaptığı deklarasyonun Molotof[75] tarafından onaylandığı belirtilmektedir[76]. Bu ifadeden hareketle Sovyetler Birliği'nin de Türk stratejisini kabul ettiği varsayılabilir.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması

Tablo 2. 18. Karar verici grupların Evre 1'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

23 Ağustos 1939 - 2 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 2) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa yeni bir strateji belirlemediği için önceki deklarasyonlardan, von Papen'in 30 Ağustos 1939 tarihli raporundan ve Saraçoğlu'nun Moskova'daki temaslarından belirlenmiştir. Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa bir önceki stratejilerini değiştirmemiştir. 30 Ağustos 1939 tarihli Papen'in raporundan hareketle Almanya bir önceki evrede olduğu gibi Türkiye'nin savaş dışı kalmasını[77] savunmuştur[78]. Sovyetler Birliği ise müzakereler devam ettiği için strateji belirlememiştir. Ancak Moskova'da görüşülen konularda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında yapılacak bir anlaşmada Türkiye'ye, Sovyetler Birliği ile Almanya'nın silahlı çatışmaya sürüklenmemesi koşulu öne sürülmüştür[79]. Bu ifadeden dolaylı olarak Türkiye ile batılı devletler arasındaki deklarasyonların kabul edilmediği, Türkiye'nin Almanya ile savaşa girişmemesi gerektiği anlamı çıkmaktadır. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nin bu evredeki stratejisi de Almanya ile aynıdır.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa

[75] Molotof bu evrede Litvinof yerine dışişleri bakanı olsa da henüz Molotof'un olumsuz politikaları belirginleşmemiştir.
[76] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939), T.C. Dışişleri bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, s. 219.
[77] Ancak Hitler'in Mussolini'ye yazdığı mektupta, Türkiye'nin Almanya yanında yer alacağını, Almanya'nın yanında savaşa gireceğini ümit ettiğini bildirmiştir. Gökpınar, *a.g.e.*, s. 94.
[78] DBTDA, Daily Telegraph gazetesinde çıkan İngiliz-Türk Pakt'ı görüşmeleri ile Yugoslav müzahereti başıklı haber, 38376-153518-22, 1939-09-02; Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* c. 13, S. 02, 1958, s. 146; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul 1996, s.461.
[79] Gülay Sarıçoban, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (4), 2020, s. 1759-1760.

	katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması

Tablo 2. 19. Karar verici grupların Evre 2'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

3 Eylül 1939 - 27 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 3) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa yeni bir strateji belirlemediği için önceki deklarasyonlardan, Almanya'nın Sovyetler Birliği Büyükelçisi Schulenburg'un Dışişleri Bakanı Ribbentrop'a 5 Eylül 1939 tarihli telgrafı ve Saraçoğlu'nun Moskova'daki temaslarından belirlenmiştir. Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa, önceki evredeki stratejisini değiştirmemiştir. Almanya, Schulenburg'un 5 Eylül 1939 tarihli telgrafından ve von Papen'ın Terentiev'e direktifinden hareketle Türkiye'nin savaş dışı kalmasını istiyordu. Sovyetler Birliği'ne de bu konuda söylemleri mevcuttu[80]. Sovyetler Birliği de Almanya ile savaşa girmeyi istememektedir ve dolaylı olarak Türkiye'nin de Alman karşıtı blokta yer almaması gerektiği fikrini devam ettirmiştir[81].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması

Tablo 2. 20. Karar verici grupların Evre 3'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

28 Eylül 1939 - 19 Ekim 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 4) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa yeni bir strateji belirlemediği için önceki deklarasyonlardan, Ribbentrop ile

[80] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 5; Selcen Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 99-100; Koçak, *a.g.e. 1*, s. 449.
[81] Korkmazcan, *a.g.e.,* s. 105-106.

Schulenburg arasındaki 2-9 Ekim 1939 tarihli telgrafları ve Saraçoğlu'nun Moskova'daki temaslarından belirlenmiştir. Türkiye, Birleşik Krallık ve Fransa, stratejilerini değiştirmemiştir. Almanya'nın stratejisi de devam etmektedir. 2 Ekim 1939'da Ribbentrop'un Moskova büyükelçisine gönderdiği mektubunda Türkiye'nin savaş dışı kalması gerektiği yazılmaktadır[82]. Mektuba cevaben Türkiye'nin savaş dışı kalması için çalışılacağı ifade edilmiştir[83]. Sovyetler Birliği de Türkiye'nin savaş dışı kalmasını istemekteydi[84]. Bu evrede stratejilerde değişim gözlemlenmemiştir.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması

Tablo 2. 21. Karar verici grupların Evre 4'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 5) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 19 Ekim 1939'da Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye'nin üçlü ittifak anlaşmasından belirlenmiştir. 19 Ekim 1939 anlaşmasının hedef ile olan bağlantısına göre Akdeniz'de olası bir İtalyan yayılması durumunda Türkiye'nin savaşa gireceği hususunda anlaşılmıştır. Bu anlaşmada Türkiye'nin Balkanlarda olası işgal ve karışıklıklarda özellikle Bulgaristan'a karşı bazı yükümlülükleri ile birlikte Sovyet çekincesi de bulunmaktadır[85]. 1 Kasım 1939'da İnönü'nün konuşmasında Türkiye'nin savaş dışı statüsü vurgulansa da[86] anlaşma yükümlülükleri göz önüne alınmıştır. Sonuç olarak üç ülkenin stratejisi değişmemiştir.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa

[82] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 183.
[83] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 244.
[84] Koçak, *a.g.e.1.*, s. 453-455.
[85] Soysal, a.g.m., s.408-410.
[86] TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 2. Yasama Yılı, 6. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1939.

	katılması

Tablo 2. 22. Karar verici grupların Evre 5'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

10 Mayıs 1940 - 9 Haziran 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 6) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Fransa'nın işgal sürecinde Müttefik büyükelçileri ile Menemencioğlu arasındaki görüşmelerden ve Hans Kroll'un bu süreçteki ifadelerinden tespit edilmiştir. Fransa'nın ve Birleşik Krallık'ın büyükelçileri Türkiye'nin savaşa girmesini talep etmişlerdir. Türkiye bu evrede savaş dışında kalma stratejisini uygulamıştır[87]. Almanya ise Türkiye, İtalya'ya savaş ilan eder ve Almanya'ya karşı diplomatik ilişkilerini kesip, Müttefiklere de herhangi bir üs ya da destek noktaları verirse kendisinin saldırıya uğrayacağını açık bir şekilde ifade edilmiştir[88]. Bu ifadeden Türkiye'nin tam anlamıyla savaş dışı kalması ve Müttefiklerin şartlı savaşa girme beklentilerini gerçekleştirmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. İtalya da Türkiye'nin tarafsız kalması bir yana cezalandırılması görüşünü dile getiriyordu[89].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 23. Karar verici grupların Evre 6'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 7) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 11 Haziran 1940 Birleşik Krallık ve Fransa büyükelçilerinin taleplerinden ve Türkiye'nin 13 Haziran 1940'ta verdiği cevaptan tespit edilmiştir. 11 Haziran 1940'taki talep ve 13 Haziran 1940'taki notalarıyla hem Birleşik Krallık hem de Fransa büyükelçisi Türkiye'nin İtalya'ya savaş açmasını ve üslerini Müttefiklerin kullanımına hazır hale getirmesini istemiştir.

[87] Koçak, *a.g.e.1*., s. 304; Ahmet İlyas ve Orhan Turan, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Dergisi*, C. 1, S. 1 Mart 2016, s. 324.
[88] Hans Kroll, "Bir Diplomatın Türkiye Anıları (1936-1943)", *TTK BELLETEN*, c. 75, S. 272, 2011, s. 231.
[89] Kroll, a.g.m., s. 230.

Türkiye ise Sovyet çekincesini öne sürerek savaş kararını kabul etmemiştir[90]. Sovyetler Birliği de Türkiye'nin savaşa girmemesini istiyordu[91].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu

Tablo 2. 24. Karar verici grupların Evre 7'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

28 Ekim 1940'tan Aralık ayına kadar olan süreci kapsayan bu evrede (Evre 8) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Birleşik Krallık ile Türkiye arasındaki ikili görüşmelerden, Papen'in temaslarından ve Hitler ile İnönü arasındaki yazışmalardan, Sovyet-Alman görüşmelerinden belirlenmiştir. Birleşik Krallık, İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasının ardından Türkiye'nin savaşa girmesini istemiştir. Türkiye ise Bulgaristan çatışmaya dâhil olmadığı için, savaşa girmeyi reddetmiştir. Böylece Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırmasını engellemiştir[92]. Birleşik Krallık her ne kadar resmi olarak Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde talepler iletse de, kendi aralarındaki resmi toplantılarda, özellikle savaş kabinesindeki tartışmalarda, Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki ısrarının sürdürülmemesi gerektiği kanaatinde olmuştur[93]. Sovyetlerin Almanya ile olan ilişkilerinin bozulmaya başladığı bu evrede Almanlardan bazı talepleri olmuştur. 26 Kasım 1940'ta Sovyetler, önce bazı üslerin verilmesinin ardından Türkiye'nin dörtlü ittifaka katılmasını, reddi halinde ise askeri ve diplomatik tedbirlerin alınmasını ifade ettiler. Ancak Almanlar bu talebe olumlu ya da olumsuz bir karşılık vermediler[94]. Bu ifadeden hareketle Sovyetlerin sekizinci evrede hala revizyonist grupta olduğu, bundan sonra ise Türkiye ile ilişkileri normalleştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması

[90] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), T.C. Dışişleri bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, s. 8-9
[91] Koçak, *a.g.e.,* C.1, s. 304.
[92] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 29.
[93] CAB 79 7 59
[94] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl 2*, Küre Yayınları, 2. Baskı, çev: Zehra Saran ve Hatice Uğur, İstanbul 2009, s. 244.

Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu

Tablo 2. 25. Karar verici grupların Evre 8'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

Evre 9'da, 1940 Kasım ayının sonlarında Hugessen'e gelen talimatta; Türkiye'nin Alman ordusu Bulgaristan'a girdiği takdirde savaşa girmesi gerektiğini, aksi halde yalnız kalacağı ifadesi geçmektedir[95]. Ocak 1941'de Hugessen, Türkiye'nin İtalya'ya savaş ilan etmesini ve Almanların Yugoslavya ya da Bulgaristan'dan geçmesini savaş sebebi sayması telkinlerinde bulunmuştur. Türkiye ise ret cevabı vermiştir[96]. 31 Ocak 1941'de Churchill, Alman ilerleyişi karşısında Türkiye ile ortak hareket etmeyi ve burada üsler kurmayı teklif etmiş[97] ancak İnönü 6 Şubat 1941'de bu talebi reddederek savaş dışı statüsünü sürdürmüştür[98]. 17 Şubat 1941'de de Türkiye ile Bulgaristan arasında dostluk ve saldırmazlık paktı imzalanmıştır[99]. 26 Şubat 1941'de Antony Eden ve John Dill, Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmesini istemiş, ancak Türkiye yine reddetmiştir[100]. İngilizler benzer teklifi 18-19 Mart 1941'de Kıbrıs'ta da yapmışlar ancak Türkiye bunu da kabul etmeyerek savaş dışı statüsünü devam ettirmiştir[101]. Almanya da Türkiye'nin bu savaşa, kendilerinin aleyhinde dâhil olmamasını istemekteydi. Sovyetlerle ilişkilerin soğuduğu Kasım-Aralık 1940 evresinde Almanya, Türkiye ile ilişkileri yumuşatmak ve savaş dışı kalmasını sağlamak istiyordu[102]. Hitler'in 3 Mart 1941 mektubunda, Alman ordularının Türkiye sınırından 60 km uzakta duracağını ifade etmiş ve niyetinin Türkiye olmadığını belirtmiştir[103]. Sovyetler de artık Türkiye'ye karşı hamlelerinden vazgeçmiş,

[95] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 31-32.
[96] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 35-36.
[97] Winston Churchill, *The Second World War: The Grand Alliance*, Canada ebook, 2019, s. (pdf) 46-48.
[98] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 43-44.
[99] Güngör Cebecioğlu, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki İlişkiler", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 199; Gökpınar, *a.g.e*., s. 210-211.
[100] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 45.
[101] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 100-101.
[102] Gökpınar, *a.g.e*, s. 142-143
[103] Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, Çağdaş Yay., çev: M. Ali Kayabal, C. 1, 2000, s. 21.

Türkiye'nin Sovyet işgali endişelerine karşı Sovyetler Birliği dış işleri komiser yardımcısı Vişinski, Sovyetlerin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklediklerini, herhangi bir savaşta hiçbir şekilde Sovyet taarruzunun olmayacağını ve Türkiye ile uyum içerisinde kalacaklarını ifade etmişti[104].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu

Tablo 2. 26. Karar verici grupların Evre 9'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

Evre 10'da karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Mayıs 1941'de Papen'in Türk yetkilileriyle ve Ribbentrop ile olan temaslarından ve Birleşik Krallık ile paylaşılan Türk-Alman müzakerelerine İngilizlerin verdiği tepkilerden tespit edilmiştir. Bu süreçte Türkiye ile Almanya arasında Irak'a silah sevkiyatı meselesi gündeme gelmişti. Ancak yaşanan gelişmeler görüşmelerin temelini saldırmazlık paktına yöneltecekti[105]. Bu durumda Almanya ve Türkiye, savaş dışı statüyü savunuyordu. Aslında Almanya burada Türkiye'nin dolaylı olarak kendi tarafından savaşa girmesini istiyordu. Birleşik Krallık ise bu sevkiyata ve anlaşmaya karşıydı. Ayrıca, evrenin Balkan ayağındaki stratejiler; Mayıs ve Haziran ayındaki Türk Alman görüşmelerinden tespit edilmiştir. Türkiye ve Almanya, 11 Haziran paktı sürecinde kesin bir şekilde Türkiye'nin savaş dışı kalması stratejisini benimsemiştir[106]. Özellikle olası bir Alman-Sovyet savaşında tarafsızlık ifadesi geçmektedir.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	?
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

[104] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 101.
[105] Abdüssamet Geçer, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye Üzerinden Irak'a Askeri Sevkiyat Gerçekleştirme Tasarısı", *Asia Minor Studies*, Cilt 8 Sayı 2, 2020, s. 486-487.
[106] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 113-116.

Tablo 2. 27. Karar verici grupların Evre 10'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

4 - 21 Haziran 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 11) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 18 Haziran 1941 Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasından tespit edilmiştir. 18 Haziran 1941 Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasından[107] hareketle Türkiye'nin savaş dışı kalma stratejisi savunulmaktadır. Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği, bunu tepkiyle karşılamıştır.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji yok.
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 28. Karar verici grupların Evre 11'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

Haziran 1941 – 26 Ağustos 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 12) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Türkiye'nin Alman-Sovyet savaşı sonrasındaki beyanından ve 12 Temmuz 1941 tarihli Sovyet-İngiliz anlaşması sonrası Türkiye'ye yapılan beyanlardan tespit edilmiştir. Türkiye, bu evrede savaş dışı statüsünü açıkça ilan etmiştir[108]. Bu evrede Almanya'nın Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokma çabası vardı[109]. Ancak resmi bir belge bulunmamaktadır. 12 Temmuz 1941 sonrası hem Birleşik Krallık hem de Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaş dışı kalma kararını saygıyla karşıladıklarını açıklamıştır[110]. Ayrıca Eden ile Moskova'daki elçi Cripps arasındaki 7 Ağustos 1941 tarihli telgraftan anlaşıldığına göre Türkiye'nin savaş dışı politikasına hem Birleşik Krallık hem de Sovyetler Birliği saygı göstermektedir[111].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı

[107] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 30; Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 120; Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi*, İz Yay., İstanbul 1998, s. 283; William Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, 3. Baskı, Routledge, NY 2013,
[108] DABCA, 30 18 1 2 95 54 1.
[109] Akandere, *a.g.e*., s. 284.
[110]Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 81.
[111] FO 954-28A-139

	statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 29. Karar verici grupların Evre 12'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

26 Ağustos 1941 – 6 Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 13) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Churchill'in Eylül 1941'de Stalin'e gönderdiği mesajdan ve Aralık 1941'de Moskova'daki konferanstan tespit edilmiştir. Bu süreçte Birleşik Krallık, resmi olmasa da Türkiye'nin savaşa girmesini istemektedir. Churchill Stalin'e gönderdiği 17 Eylül 1941 tarihli mektubunda Türkiye'nin savaşa girmesini desteklemiştir[112]. Moskova Konferansı'nda da Stalin Türkiye'nin savaşa girmesi için bazı toprakların verilmesini savunarak stratejisini belirlemiştir[113].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 30. Karar verici grupların Evre 13'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 14) karar vericilerin stratejileri Churchill'in Eden'a 13 Mayıs 1942'de yazdığı mektuptan tespit edilmiştir. Buna göre 13 Mayıs 1942'de Churchill, Eden'a yazdığı mektupta kısa sürede Türkiye'nin savaşa katılması gerektiğini ifade etmiştir[114].

[112] Hüsnü Özlü, "İkinci Dünya Savaşı'nda, Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere'den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye'de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s. 465.
[113] Sarıçoban, a.g.m., s. 1764.
[114] Korkmazcan, *a.g.e*., s. 267-268.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 31. Karar verici grupların Evre 14'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

26 Mayıs 1942 - Kasım 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 15) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Ağustos 1942'de Müttefik toplantısında görüşülen konulardan ve genel çalışmalardan tespit edilmiştir. Almanya'nın Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokma teşebbüsü, 1942 yılı boyunca devam etmiştir[115]. Churchill'in de katıldığı 12 Ağustos 1942 tarihli Müttefik toplantısında Türkiye'nin savaşa girmesini desteklemiştir[116].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 32. Karar verici grupların Evre 15'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

Kasım 1942 - Ocak 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 16) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 1942 yılındaki Türk-Alman görüşmeleri, Stalin-Roosevelt-Churchill Kasım 1942'deki yazışmalarından ve İngiliz belgelerinden tespit edilmiştir. Almanya Türkiye'nin kendi tarafında savaşa katılmasını istiyor, Türkiye ise bunu reddediyordu[117]. Türkiye savaş dışında kalma stratejisi belirlemişti[118]. Roosevelt'in 11 Kasım 1942 tarihli Churchill'e yazdığı

[115] Akandere, *a.g.e*., s. 284.
[116] Özlü, a.g.m., s. 465.
[117] Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 36, Kasım 1996, s. 826.
[118] Koçak, *a.g.e.1*, s.655; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul 2007, s.198.

mektubunda Türkiye'nin desteğinin aranabileceğini ifade etmiştir[119]. Churchill de Stalin'e yazdığı 24 Kasım 1942 tarihli mektubunda Türkiye'nin savaşa girdiği takdirde cephede oluşacak faydalardan bahsetmekte ve Stalin de 28 Kasım 1942 tarihli mektubunda buna cevaben Türkiye'nin savaşa girmesi için yapılabilecek her şeyin yapılması gerektiğini belirtmiştir[120]. Ayrıca 24 Kasım 1942 tarihli Birleşik Krallık dışişleri bakanlığının Moskova'daki dışişleri ofisine gönderdiği telgrafta, hem Birleşik Krallık hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'nin bu süreçte savaşa girmesini istedikleri, en kötü ihtimalle İlkbahar ayında bunun gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmişti[121]. Sonuç olarak bu evrede Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Türkiye'nin kendi tarafında savaşa girmesini istiyordu.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 33. Karar verici grupların Evre 16'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

14 Ocak 1943 – 1 Şubat 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 17) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Kazablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri ile belirlenmiştir. Kazablanka ve Adana konferanslarında taraflar üzerinde anlaşmış gibi görünse de farklı stratejiler belirlenmiştir. Türkiye savaş dışılığını sürdürmeyi, Birleşik Krallık ise yeterli teçhizat ile Türkiye'nin savaşa girmesini beklemekteydi[122]. Amerika Birleşik Devletleri ise teçhizat sıkıntısı sebebiyle Türkiye'nin savaşa girmesine sıcak bakmamakla birlikte Churchill'in

[119] Korkmazcan, *a.g.e*., s. 264-265.
[120] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 135-136.
[121] FO 954-25B-486.
[122] Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası II*, Çağdaş Yay., çev: M. Ali Kayabal, 2000, s. 55; İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Siyasi Yönü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 46, Mart 2000, s. 158, 164, 165.

ısrarlı tutumu sonucunda Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda ortak karar alınmıştı[123]. Sovyetler Birliği Türkiye'nin savaşa girmesinden yana idi[124].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 34. Karar verici grupların Evre 17'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 18) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Nisan 1943'te Birleşik Krallık Orta Doğu kuvvet komutanı Wilson ile Türk Genelkurmayı arasındaki görüşmelerden, Mayıs 1943 Washington Konferansı'ndan ve 4 Ağustos 1943 Açıkalın-Molotof görüşmesinden tespit edilmiştir. 19 Nisan 1943'te Birleşik Krallık Orta Doğu kuvvet komutanı Wilson, Türkiye'nin İtalyan kontrolündeki Ege adalarını işgal etmesini, dolaylı olarak savaşa girmesini teklif etmiş, Türkiye ise savaş dışı statüsünü koruyacağını belirtmiştir[125]. 4 Ağustos 1943'te Molotof, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi için önemli bir fırsat kazandığını ve savaşa girmesi gerektiğini belirtmişti[126]. Amerika Birleşik Devletleri de Türkiye'nin savaşa girmesini beklemekteydi. Mayıs 1943'teki Washington Konferansı'nda Türkiye'nin ama etkin ama pasif, bir şekilde savaşa girmesi için çaba sarf edilmesi kararı alındı[127]. Fransa'nın Birleşik Krallık büyükelçisi Massigli de Türkiye'nin savaşa girmesinin uygun olacağını düşünüyordu[128].

[123] Cevdet Teke, "II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, Ağustos 2017, s. 306-308; Korkmazcan, *a.g.e.,* s. 268-269; Murat Özata, *İkinci Dünya Savaşı Sonlarında ABD Belgelerine Göre Türkiye-ABD İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 34-35.
[124] CAB 65 37 6.
[125] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 6-0-127, 21.04.1943.
[126] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 149-150.
[127] FRUS, *Conferences at Washington and Quebec, 1943*, Document 49, 1970, May 19, 1943, 6 p.m.
[128] Korkmazcan, *a.g.e*., s. 295.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 35. Karar verici grupların Evre 18'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

14 Ağustos 1943 – 30 Ekim 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 19) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Papen'in Ribbentrop ile Türkiye temasları ile Ağustos 1943 Quebec Konferansı'ndan tespit edilmiştir. Almanya bu süreçte Türkiye'nin tarafsız kalmasını istemiş[129] ve hatta Ege'de İtalyan mülkü bazı adaların Türkiye'ye verilmesini teklif etmişlerdi. Bu görüşmelerde İtalya bazı şartlar ileri sürmüş Türkiye ise bunu kabul etmemişti[130]. Quebec'teki konferansta Birleşik Krallık, Türkiye'nin savaşa girmesi için Amerika Birleşik Devletleri'ni ikna etmeye çalışmış[131] hatta ikinci cephenin Normandiya'da değil Balkanlarda açılması gerektiğini savunmuş ancak Amerika Birleşik Devletleri buna yanaşmamıştı[132]. Amerika Birleşik Devletleri, biraz daha bekledikten sonra Türkiye'nin savaşa girmesini düşünmüştür[133]. Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda görüşleri bulunmaktaydı[134].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması

Tablo 2. 36. Karar verici grupların Evre 19'da Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

[129] Koçak, *a.g.e.*, C. 2, s. 205.
[130] Hayta, a.g.m., s. 831-832.
[131] Weisband, *a.g.e.*, C. 2, s. 62.
[132] Korkmazcan, *a.g.e.*, s. 296-297.
[133] gös. yer.
[134] Barış Ertem, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne Yakınlaşmasına Etkileri", *Turkish Studies*, 8/7, Yaz 2013, s. 168.

19 Ekim 1943 – 28 Kasım 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 20) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 19-30 Ekim 1943 Moskova Konferansı, Kahire Konferansı ve Müttefik kurmayların kendi aralarındaki görüşmelerinden tespit edilmiştir. Bu konferansın sonunda Eden ile Molotof arasında, Türkiye'nin 1943 sonuna kadar savaşa girmesi gerektiği kararı çıkmıştı[135]. Moskova Konferansı esnasında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda hala daha ikna olmamıştı[136]. Amerika Birleşik Devletleri, Ekim ayında Türkiye'nin savaşa girmesi yerine üs talebinde bulunulması gerektiği üzerine durulmuştur[137]. Ancak 5 Kasım'da Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki kararı kabul etmiştir[138]. Kasım 1943'te Türkiye, Birleşik Krallık'ın üs talebini savaşa girmek olacağı gerekçesiyle reddetmiştir[139]. 17 Kasım 1943'te Türkiye, savaş gereçlerinin temini, İngiliz ordusuyla işbirliği şartlarıyla savaşa katılma kararı almıştı[140]. 18 Kasım 1943'te ise Amerika Birleşik Devletleri'nin fikirleri, Türkiye ile işbirliği içerisinde ve teçhizat yardımıyla savaşa sokmak diğer operasyonların başarı seviyesini düşüreceğinden Türkiye'nin kendi imkânlarıyla ve Sovyetler Birliği ile koordineli savaşa girmesi yönünde teşvik edilmesi hususunda değişmiştir[141]. Sovyetler Birliği'nin kanaati ise Türkiye'nin derhal savaşa girmesi yönünde olmuştur[142].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması

Tablo 2. 37. Karar verici grupların Evre 20'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 21) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Tahran Konferansı, İkinci

[135] FO 954 28B 385; Özata, a.g.m., s. 43.
[136] Korkmazcan, a.g.e., s. 304-305, 328.
[137] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 183.
[138] FO 954 28B 386.
[139] CAB 65 40 10.
[140] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 161-162.
[141] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 167.
[142] Korkmazcan, a.g.e., s. 304.

Kahire Konferansı ve sonrasındaki Türk-Müttefik diplomatik sürecinden tespit edilmiştir. Tahran'da Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaşa girmeyeceği düşüncesini saklayarak Türkiye'nin savaşa girmesini Overlord Harekâtı'nı zora sokabileceğinden kuvvetlerin Fransa'ya yoğunlaşması gerektiğini ima etmişti[143]. İnönü, Kahire Konferansı'nda Türkiye'nin savaşa girmesi için askeri işbirliği şartını ileri sürmüştü[144]. Churchill ve Roosevelt, gerekli silah yardımından sonra Türkiye'nin savaşa girebileceğini savunmuş, aralarındaki fark yardım süresinin uzunluğu olmuştur[145]. Verilen süre ise 15 Şubat 1944 olmuştur.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması

Tablo 2. 38. Karar verici grupların Evre 21'de Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

2 Mart 1944 – 3 Haziran 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 22) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

Haziran - Temmuz 1944 sürecini kapsayan bu evrede (Evre 23) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

Temmuz 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 24) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; Washington'daki Sovyet büyükelçisinin görüşlerinden tespit edilmiştir. Bu evrede Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaşa girmesinin pek önemli olmadığı ve kendi kaderine terk edilmesi gerektiği kanaatindedir[146].

[143] CAB 65 40 18; CAB 66 45 8 (s.5); Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 174-176.
[144] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 191.
[145] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 188-190.
[146] Ertem, a.g.m., s. 173.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji yok. (değişim yok)

Tablo 2. 39. Karar verici grupların Evre 24'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

4 Şubat 1945 – 19 Mart 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 25) karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri; 11 Şubat 1945 Yalta kararlarına ve Türkiye'nin savaş ilanına göre tespit edilmiştir. Birleşik Krallık büyükelçisi, Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere katılabilmesi için 1 Mart 1945'e kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi gerektiğini bildirmiştir[147]. Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir[148].

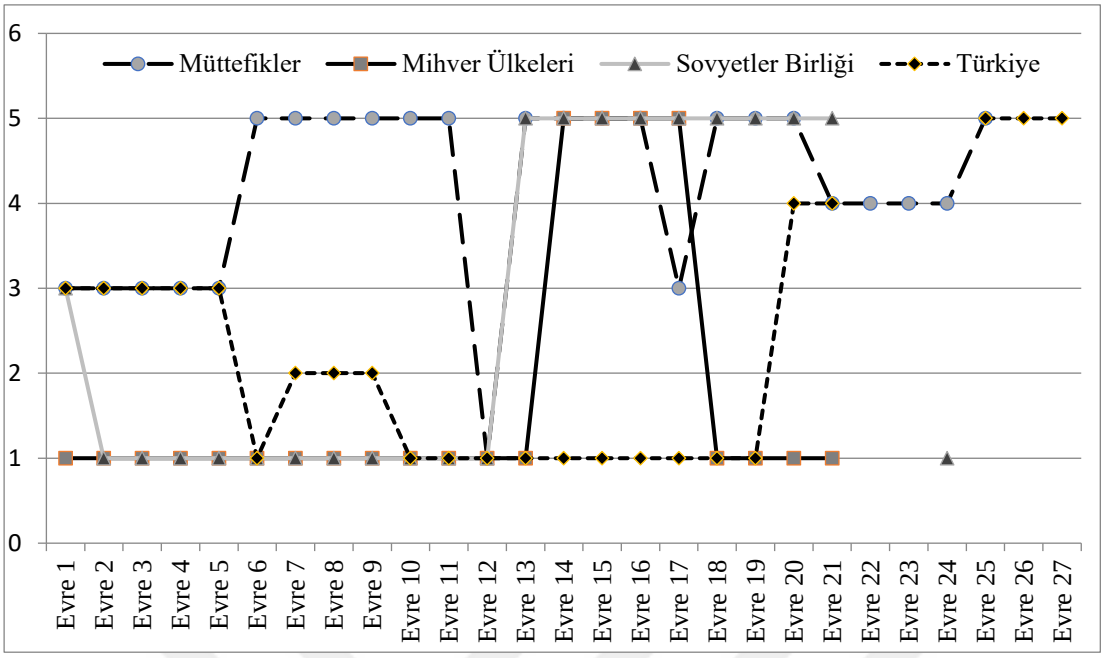
Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok. (değişim yok)
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması

Tablo 2. 40. Karar verici grupların Evre 25'te Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

19 Mart 1945 – 17 Temmuz 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 26) Türkiye savaşa katıldığı için karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

17 Temmuz 1945 ve sonrasını kapsayan bu evrede (Evre 27) Türkiye savaşta olduğu için karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

[147] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 243.
[148] DABCA, 490 1 5 26 7.

Şekil 2. 2. Karar verici grupların evrelere göre Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejileri

2.1.4.2. Türk boğazlarının statüsü

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 1) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 15 Nisan 1939 Saraçoğlu'nun İngilizlere cevabından ve İngilizlerin kabine görüşmelerinden tespit edilmiştir. Birleşik Krallık için bu süreçte en önemli gündem maddesi Romanya'ya yardım idi. Bunun en kısa yolu da boğazlardan geçmekti ve Türk hükümetiyle bu konuda görüşmeleri olmuştu. 15 Nisan 1939 Saraçoğlu Romanya'ya yardımı düşünmediklerini söylemiştir[149]. Buna rağmen Birleşik Krallık'ın fikirleri değişmemiş, Romanya'ya yardım için boğazların açılmasını ve Almanların boğazları kullanmamasını istemişlerdi[150].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok.
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji yok.
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 41. Karar verici grupların Evre 1'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

[149] Soysal, a.g.m., s.408-410.
[150] CAB 23 98 10; CAB 23 99 3.

23 Ağustos 1939 - 2 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 2) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Eylül 1939'daki Moskova görüşmelerinden tespit edilmiştir. Eylül 1939 Moskova'daki görüşmelerde Sovyetler Birliği; Boğazların ortak savunulmasını ve Karadeniz devletleri hariç savaş gemilerinin boğazlardan geçmesinin yasaklanmasını strateji olarak savunmuşlardır[151]. Almanya ise boğazların İngilizler tarafından kullanılmasını istemiyordu[152]. Eylül 1939'da Ribbentrop ile Molotof, boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapatılmasını savunmuştur[153].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 42. Karar verici grupların Evre 2'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

3 Eylül 1939 - 27 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 3) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Eylül 1939'da Alman dışişleri müsteşarı Weizsacker ile Ribbentrop yazışmalarından ve Eylül 1939'da Moskova'daki görüşmelerden tespit edilmiştir. Alman dışişlerinin Eylül 1939'da aralarındaki yazışmalardan, Türk boğazlarının Birleşik Krallık ve Fransa tarafından kullanılmamasını istedikleri anlaşılmaktadır[154]. Eylül 1939'da Sovyetler Birliği'nin boğazlarla ilgili Türkiye'den bazı talepleri olmuştur. Buna göre boğazlardan geçecek gemiler hususunda Türkiye'nin savaşa dâhil olup olmadığına bakılmaksızın ikili istişare sonucu karar kılınacağını bildirmiş ayrıca geçiş süresinde bildiri zamanının kısaltılması gerektiğini de eklemişlerdir. Türkiye bu taleplere olumsuz cevap vermiştir[155].

[151] Sarıçoban, a.g.m., s. 1759-1760.
[152] Armaoğlu, a.g.m., s. 146.
[153] Gökpınar, *a.g.e*., s. 94.
[154] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 124-125.
[155] Mustafa Aydın, "Sovyetlerin Montreux'de Değişiklik Talepleri", *Türk Dış Politikası: 1919-1980*, Ed: Baskın Oran, 6.baskı, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 421; Soysal, a.g.m., s. 404.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 43. Karar verici grupların Evre 3'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

28 Eylül 1939 - 19 Ekim 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 4) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Ekim 1939 Molotof Saraçoğlu görüşmelerinden tespit edilmiştir. Ekim 1939'da Sovyetlerin boğazlarla ilgili bir önceki evrede yaptığı talepler yinelenmiş ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemileri ve türevlerinin Karadeniz'e kabul edilmemesini de eklemiştir. Türkiye bu taleplere de olumsuz cevap vermiştir[156]. Sovyetler bunlardan başka Çanakkale'de ortak savunma da talep etmişlerdi[157].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 44. Karar verici grupların Evre 4'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 5) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 19 Ekim 1939 Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye arasındaki üçlü ittifak anlaşması maddelerine, Ekim 1939 Moskova'daki Türk temaslarına ve Molotof'un söylemlerine göre tespit edilmiştir. 19 Ekim 1939 üçlü ittifak anlaşmasına göre Birleşik Krallık ve Fransa'nın

[156] Korkmazcan, *a.g.e*., s.110-111.
[157] Armaoğlu, a.g.m., s. 147-148.

Romanya'ya yardımı için boğazlardan Türkiye etkin kılınacaktır[158]. Ekim 1939'da Moskova'daki Türk temsilcilerine boğazların ortak savunulmasını, Karadeniz'e sınırı olmayan devletlerin boğazlardan geçmemesini talep etmiştir. Türkiye ise bu talepleri dikkate almamıştır[159]. Molotof 31 Ekim 1939'da Montrö'nün değişmesi gerektiğini, Karadeniz'e sınırı olmayan ülkelerin boğazlardan geçmemesini ve boğazlarda Türkiye ile ortak savunma yapılması gerektiğini vurgulamıştır[160].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Montrö'nün Birleşik Krallık ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok) Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 45. Karar verici grupların Evre 5'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

10 Mayıs 1940 - 9 Haziran 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 6) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 7) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Birleşik Krallık ve Fransa'nın büyükelçilerinin Türkiye'ye "savaşa gir" çağrısından tespit edilmiştir. Birleşik Krallık ve Fransa büyükelçileri İtalya'nın savaşa girmesinden sonra Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'nin yirmi birinci maddesini uygulayarak Boğazlarda gerekli önlemleri alması istemişlerdir[161]. Türkiye İtalya'ya savaş açmadığı için bu istek olumlu karşılanmamıştır[162].

[158] Soysal, a.g.m., s. 405-408.
[159] Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Yay., Ankara, 1968, s.142-145.
[160] Rıfkı Salim Burçak, "İkinci Cihan Savaşında Boğazlar Meselesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C.2, S. 1 Şubat 2015, s. 194.
[161] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 8.
[162] Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, AÜ SBF Yay., Ankara 1983, s. 14-15.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok. (değişim yok) Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 46. Karar verici grupların Evre 7'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

28 Ekim 1940 – Kasım 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 8) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 13 Kasım 1940 tarihli Hitler-Ribbentrop-Molotof görüşmesinden, Hitler ile Gerede görüşmesinden, 29 Ekim 1940 Saraçoğlu-Hugessen görüşmesinden tespit edilmiştir. 29 Ekim 1940'ta İngiliz büyükelçi Hugessen, boğazların İtalyan gemilerine tamamen kapatılmasını istiyordu[163]. Kasım 1940 Hitler Molotof görüşmesinde Almanya, Sovyetlerin boğazlar konusundaki taleplerini desteklemiştir[164]. Ribbentrop da aynı görüşleri tekrar etmiştir[165]. Sovyetler ise boğazlardaki değişimin sadece Sovyetlerin güvenliği için istediklerini söyleyerek detay vermemiştir[166]. Ancak bazı kaynaklarda bunun boğazlarda üs talebi olduğu yazılmaktadır. Almanlar da boğazlardan sadece Rus gemilerinin geçmesi gerektiğini cevap olarak söylemişlerdir[167].

[163] Koçak, *a.g.e.*, C. 1, s. 313.
[164] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 251.
[165] Korkmazcan, *a.g.e*., s. 158.
[166] Jacobsen, a.g.e., s. 252;
[167] Gökpınar, a.g.e., s. 143-144.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Birleşik Krallık ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 47. Karar verici grupların Evre 8'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

Evre 9 için Sir S. Cripps'in, savaşa girme karşılığında Ruslara boğazlardan üs verilmesi üzerine şekillenen gayrı resmi teklifleri düşünülse de İngiliz hükümeti buna yanaşmamıştır[168]. Almanya için ise, Hitler, Gerede'ye Sovyetlerin boğazlardan üs istediğini, Almanya'nın buna karşı olduğunu söylemiştir[169]. Ancak bütün bu veriler resmi kabul edilmediğinden, önceki evredeki veriler dikkate alınmıştır.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Müttefiklere açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, Müttefiklere kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 48. Karar verici grupların Evre 9'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

Evre 10'da karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Papen'in sevkiyat meselesi için Türkiye ile görüşmelerinden tespit edilmiştir. Papen, Irak sevkiyatının kabulü için Türkiye ile müzakere ederken Türk boğazları üzerine Sovyet taleplerinin kendilerince reddedildiğini hatırlatmıştır[170]. Almanlar bu görüşmeler sırasında boğazların statüsü için Türk taleplerini kabul ettiklerini ifade etmişlerdir[171].

[168] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 24-25.
[169] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 310.
[170] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 849-850.
[171] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 888.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Müttefiklere açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Müttefiklere kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 49. Karar verici grupların Evre 10'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

Haziran 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 11) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

Haziran 1941 – 26 Ağustos 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 12) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 12 Temmuz 1941 İngiliz-Sovyet işbirliği anlaşması sonrası yapılan açıklamalardan tespit edilmiştir. 12 Temmuz İngiliz-Sovyet işbirliği sonrası her iki ülke de Montrö maddelerine sadık kaldıklarını, boğazlarda herhangi bir üs talebinde bulunmadıklarını bildirmişlerdir[172]. Ayrıca Eden ile Moskova'daki elçi Cripps arasındaki 7 Ağustos 1941 tarihli telgraftan anlaşıldığına göre boğazların statüsü konusunda hem Birleşik Krallık hem de Sovyetler Birliği Türk rejimini kabul etmektedir[173].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Müttefiklere kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 50. Karar verici grupların Evre 12'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

26 Ağustos 1941 – Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 13) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; İran işgali sonrası Birleşik Krallık ve Sovyet açıklamalarından tespit edilmiştir. İran işgalinden sonra Türkiye'nin endişelerini karşılamak amacıyla hem Birleşik Krallık hem de Sovyetler

[172] Korkmazcan, *a.g.e*., s. 202.
[173] FO 954 28A 139

Birliği, Boğazlar için herhangi bir taleplerinin olmadığı, Montrö'ye uyacaklarını bildirmişlerdir[174].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Müttefiklere kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 51. Karar verici grupların Evre 13'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

Aralık 1941 - 26 Mayıs 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 14) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

26 Mayıs 1942 - Kasım 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 15) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

Kasım 1942 - Ocak 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 16) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

14 Ocak 1943 – 1 Şubat 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 17) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Adana görüşmelerinden, Churchill-Roosevelt mektuplaşmasından tespit edilmiştir. Adana Görüşmelerinde Birleşik Krallık, Türk boğazlarının Müttefiklere açılması ve Mihver devletlerine kapatılması gerektiğini savunmuştur[175]. Ancak Saraçoğlu boğazlar teklifine olumlu bakmamıştır[176]. Adana görüşmeleri sonrası Churchill, boğazların Müttefiklere açılmasını ve Mihver devletlerine kapatılabileceğini savunmuştur[177].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 4: Boğazların Müttefiklere açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 52. Karar verici grupların Evre 17'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

[174] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 124-125.
[175] Öztoprak, a.g.m., s. 162-164.
[176] Öztoprak, a.g.m., s. 164-165.
[177] Korkmazcan, *a.g.e.,* s. 280.

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 18) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

14 Ağustos 1943 – 30 Ekim 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 19) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 14-24 Ağustos 1943 Quebec Konferansı tutanaklarından tespit edilmiştir. Ağustos 1943 Quebec Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ne bağlı kalmasını ve Alman savaş gemilerini boğazlardan geçmesine engel olmasını savunmuştur[178].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Müttefiklere kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 53. Karar verici grupların Evre 19'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

19 Ekim 1943 – 28 Kasım 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 20) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Moskova Konferansı sonrası İngiliz kurmaylarının görüşmelerinden tespit edilmiştir. 31 Ekim 1943 Hull ile Eden görüşmesinde boğazlardan İngiliz denizaltılarının ve ticaret gemilerinin geçmesi gerektiği ifadesi görülmüştür[179].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Montrö'nün Müttefikler geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 3: Montrö'nün Müttefikler geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 54. Karar verici grupların Evre 20'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 21) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; 28 Kasım – 1 Aralık 1943 Tahran Konferansı tutanaklarından, Ocak 1944 Müttefik-Türk müzakerelerinden,

[178] Korkmazcan, *a.g.e.,* s. 297.
[179] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 185.

Ocak 1944 Müttefik-Sovyet mektuplarından tespit edilmiştir. Tahran Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri Türk boğazlarının uluslararası ticarete açılmasını savunmuştur[180]. Birleşik Krallık Ocak 1944 görüşmelerinde Türk boğazlarının Müttefiklere açılmasını istiyor[181]. Ocak 1944'te Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri, boğazların Sovyetler Birliği'ne yardım yapma amaçlı açılmasını dile getirmişlerdir[182].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 3: Montrö'nün Müttefikler geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, Birleşik Krallık ve Fransa'ya kapalı olması
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 3: Montrö'nün Müttefikler geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 55. Karar verici grupların Evre 21'de boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

2 Mart 1944 – 3 Haziran 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 22) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

4 Haziran 1944 sürecini kapsayan bu evrede (Evre 23) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri bulunmamaktadır.

Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 24) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Ekim 1944 Stalin-Churchill-Roosevelt görüşmelerinden tespit edilmiştir. Ekim 1944 Stalin, Churchill'e Montrö'nün değiştirilmesini ve Sovyet savaş gemilerinin boğazlardan geçebilmesini talep etmiş, Churchill bu öneriyi olumsuz bulmamıştır[183].

[180] Korkmazcan, *a.g.e.*, s. 336.
[181] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 209-210.
[182] Korkmazcan, *a.g.e.*, s. 354-355.
[183] Korkmazcan, *a.g.e.*, s. 383-384.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji yok. (değişim yok) Strateji 3: Montrö'nün Müttefikler geçişi hususunda esnetilmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok.
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji yok. (değişim yok) Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 56. Karar verici grupların Evre 24'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

4 Şubat 1945 – 19 Mart 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 25) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Yalta Konferans tutanakları ve bu süreçteki görüşmelerden tespit edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Montrö'de büyük bir değişiklik yapılmamasını savunmuştur. Ayrıca ticaret gemileri için bir uluslararası statünün olması gerektiğini de eklemiştir[184]. Stalin Montrö'nün değişmesi gerektiğini ifade etmiştir[185].

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok.
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 57. Karar verici grupların Evre 25'te boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

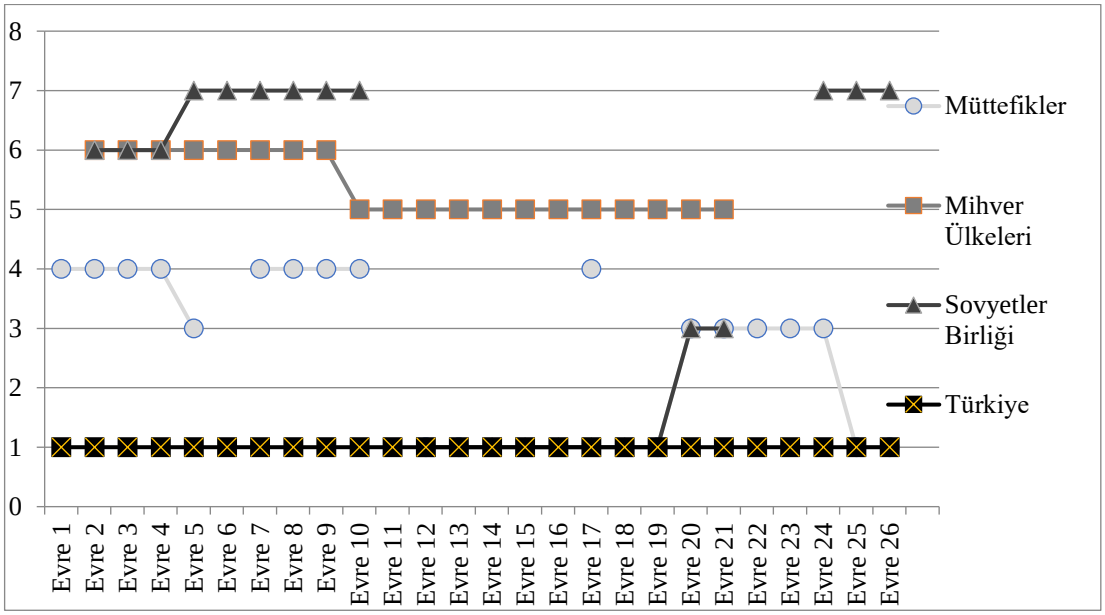
19 Mart 1945 – 17 Temmuz 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 26) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Türk-Sovyet görüşmelerinden tespit edilmiştir. Haziran 1945'teki görüşmelerde Sovyetler boğazların savunulmasının ortak yapılmasını, kara ve deniz üslerinin verilmesini, Montrö rejiminin değişmesini söylemiştir[186]. Türkiye hiçbir şekilde üs kabul etmemekte ve Montrö revize edilecekse bunun uluslararası mahiyette olmasını istemekteydi[187].

[184] FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945.
[185] CAB 66 63 12 (s. 95).
[186] Baskın Oran, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası: 1919-1980*, Ed:, 6.baskı, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 502.
[187] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 268.

Karar Verici Grubu 1: Müttefikler	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi
Karar Verici Grubu 2: Mihver Devletleri	Strateji yok.
Karar Verici 3: Sovyetler Birliği	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi
Karar Verici 4: Türkiye	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi

Tablo 2. 58. Karar verici grupların Evre 26'da boğazların statüsü ile ilgili stratejileri

17 Temmuz 1945 ve sonrasını kapsayan bu evrede (Evre 27) karar vericilerin Türk boğazlarının statüsü ile ilgili stratejileri; Potsdam Konferansı tutanaklarından tespit edilmiştir. Potsdam öncesinde Amerika Birleşik Devletleri, Montrö rejiminin köklü bir şekilde değişmesinden yana olmamıştır. Türkiye'nin fikirlerinin önemli olduğunu ifade edip üs verilmesine de karşı çıkmıştır[188]. Truman durumun önemini kavramamışken konferans sırasında boğazlar sorununun Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında çözümlenmesini ifade etmiş, ilerleyen süreçte fikirleri değişmiştir[189]. 24 Temmuz 1945'te Truman boğazlarda geçiş serbestliğini savunmuş, Stalin üs taleplerine devam etmiş, Churchill buna karşı çıkmıştı[190]. Sonuç olarak mesele ertelenmiştir. Her üç devlet de Türkiye ile bu konu hakkında görüşecekti[191].

Şekil 2. 3. Karar verici grupların evrelere göre boğazlar stratejisi

[188] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945.
[189] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945.
[190] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945.
[191] İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2015, 19, s. 268.

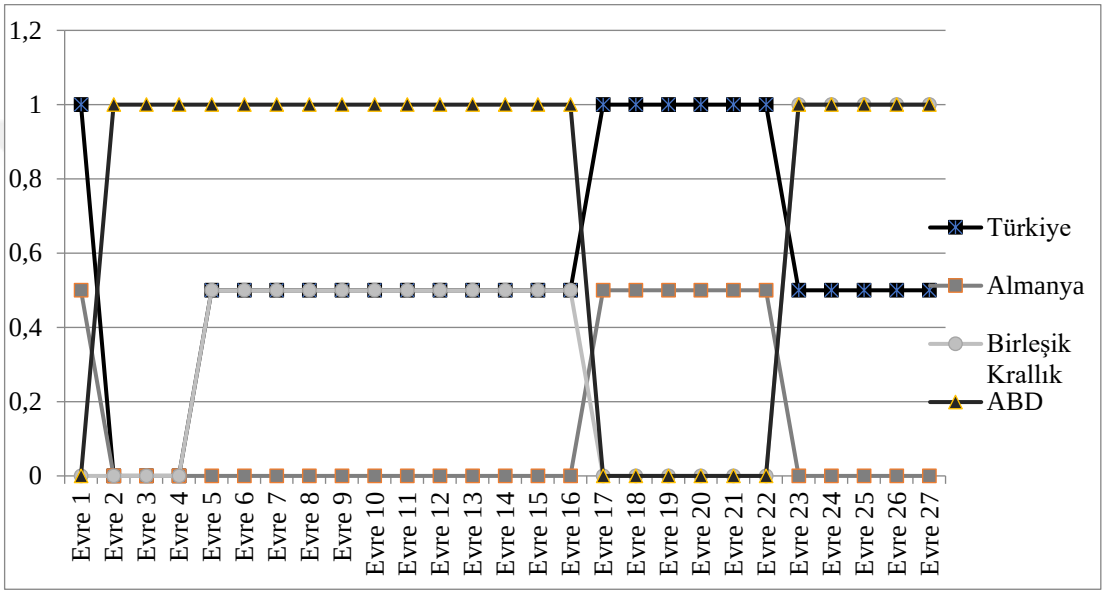
2.1.4.3. Krom ticareti

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı esnasında gerek boğazların jeopolitik ağırlığı, gerek savaşan devletlere olan coğrafi yakınlığı gerek uyguladığı denge politikasıyla önem kazanmıştı. Ancak bütün bunlara ek olarak Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda özellikle Almanya için hayati bir öneme sahip krom madeninin ihracını yaparak, önemini daha da artırmıştı. Bu bölüm yapılan ihracatın tonaj hesabından ziyade karar vericilerin stratejik hedeflerine göre tasnif edilmiştir.

25 Temmuz 1938'de Türk Alman ticaret anlaşması sonucunda Türk kromu Ağustos 1939'a kadar kaliteli silah karşılığında Almanya'ya ihraç edilmişti. Bu tarihte taraflar hem diplomatik hem de ticari sebeplerle gerekli şartları sağlamamış ve ticaret anlaşması fiilen son bulmuştu. Ocak 1940'a kadar krom herhangi bir yere satılmadı. Bu tarihte İngiltere ile ticaret anlaşması yapıldı ve 1940 ile 1941 kromunun tamamının İngiltere'ye ve Fransa'ya satılması hususunda anlaşılmıştı. Fransa savaşta yenilince anlaşma da yenilendi ve Ağustos 1940'ta İngiltere, Fransa'nın yerine Amerika Birleşik Devletleri'ni ekledi. Ekim 1941'de Almanya ile ticaret anlaşması yapıldı. Buna göre 1943 yılı kromu Almanya'ya ihraç edilecekti. Nisan 1943'te Almanya ile ikinci kez anlaşma yapıldı. Almanya krom ihracını uzatmaya yarayacak maddeler ekledi. 14 Nisan 1944'te Müttefik baskısı sonucu Türkiye, Almanya'ya gönderdiği kromda yüzde 50 kesinti yaptı. Sonrasında da ihracatı durdurdu[192]. Burada Birleşik Krallık'ın krom ihtiyacı olmayıp, sadece Alman ihtiyacını baltalamayı hedeflemiştir. Bu yüzden onlar için en iyi strateji kromun başka müttefik devlete akışı (ABD vs), orta strateji kromu kendisinin alması, kötü strateji ise Almanya'nın almasıydı. Türkiye için en iyi strateji, kaliteli silah karşılığında ya da döviz karşılığında krom satışı idi. Orta strateji kalitesiz silaha ya da Birleşik Krallık'a olan borcuna karşılık satış idi. Satışın olmaması ise kötü bir durumdu. Almanya için en iyi strateji, kalitesiz silahla kromun alınması, orta strateji, kaliteli silahla kromun alınması, kötü strateji ise kromun alınamaması idi. Amerika Birleşik Devletleri için de iyi strateji kromun Müttefiklerin kontrolünde olması iken kötü durum da Alman kontrolünde olması idi.

[192] Nuri Karakaş, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin krom Satışı ve Müttefik Politikalar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 25, S. 2, Aralık 2010.

Krom ticaretini evrelere göre tasniflediğimizde şu tablo ortaya çıkmaktadır: Türkiye için evre 1'de strateji 1; evre 2-4'te strateji 3; evre 5-16'da strateji 2; evre 17-22'de strateji 1 ve evre 23-27'de strateji 2 gerçekleşmiştir. Birleşik Krallık için evre 1'de strateji 3; evre 2-4'te strateji 1; evre 5-16'da strateji 2; evre 17-22'de strateji 3 ve evre 23-27'de strateji 1 gerçekleşmiştir. Almanya için evre 1'de strateji 2; evre 2-16'da strateji 3; evre 17-22'de strateji 2 ve evre 23-27'de strateji 3 gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri için ise evre 1'de strateji 2; evre 2-16'da strateji 1; evre 17-22'de strateji 2 ve evre 23-27'de strateji 1 gerçekleşmiştir.

Şekil 2. 4. Karar vericilerin evrelere göre krom stratejileri

2.1.4.4. Silah desteği

Türkiye'nin Mart 1939'dan Ağustos 1945'e kadar fiili alınan, sipariş üzere alınması planlanan ya da almaya teşebbüs edilen silahlar, kronolojik olarak (tarih/alım/ülke/adet/silah) yazılmıştır:

10 Mart 1939. Teşebbüs. Almanya. 60 adet Me 109 uçak[193].

9 Nisan 1939. Fiili. Almanya. 50.000 adet mermi kovanı ve barutu[194].

[193] DABCA, 30 18 1 2 86 20 20; DABCA, 30 18 1 2 86 27 1.
[194] DABCA, 30 18 1 2 86 30 1; Hüsnü Özlü, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türkiye'de Savunma Sanayii'nin Gelişimi (1939- 1990)*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 27.

11 Nisan 1939. Teşebbüs. Amerika Birleşik Devletleri. Sayısı bilinmiyor. Martin B-10 uçak. Vultee V-11 uçak. Sayısı bilinmiyor. Bristol Beaufighter. Sayısı bilinmiyor. Walrus. Sayısı bilinmiyor. Supermarine Spitfire[195].

28 Nisan 1939. Anlaşma(Sipariş). Birleşik Krallık. 4 destroyer (1495 ton), 4 denizaltı (856/870 ton), 2 mayın gemisi (375 ton) [196].

Mayıs-Haziran 1939. Teşebbüs. Müttefikler. 350 uçak (250si savaş). 1350 adet 37 mm tanksavar. 1000 adet 20-37 mm uçaksavar. 260 adet 94-75 mm uçaksavar. 300 tank. 536 adet 75-240 mm top. 10 bin hafif makineli tüfek. 5 bin ağır makineli tüfek. 120 bin 7,9 mm tüfek. 30 bin 7,9 mm yarı otomatik tüfek. 200 bin obüs mermisi. 1500 kamyon[197].

Haziran 1939. Teşebbüs. Almanya. 83 (60'ı av) uçak. Haziran 1939. Anlaşma (Sipariş). Birleşik Krallık. 61 uçak. Haziran 1939. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 60 av uçağı. Haziran 1939. Sipariş. Amerika Birleşik Devletleri. 50 eğitim uçağı[198].

3 Haziran 1939. Anlaşma. Birleşik Krallık. Sayısı bilinmiyor. 340 mm sahil topu[199].

29 Haziran 1939. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 258 adet Supermarine Spitfire[200].

Temmuz 1939. Sipariş. Birleşik Krallık. 4 muhrip, 4 denizaltı, 2 mayın döşeme, 12 araba vapuru, 8 mayın tarama, 8 denizaltı avcısı[201].

Temmuz 1939. Anlaşma. Almanya. 17 adet 150 mm Krupp topu. 12 adet 210 mm Skoda topu. 4 adet 240 mm Skoda obüsü. 5 adet modern askerî uçak. 60 adet Me109. 8 adet Heinkel 3 uçağı. Temmuz 1939. Fiili. Almanya. 3 adet 15 cm.'lik Krupp topu. 2 adet 24 cm.'lik Skoda obüsü[202].

---

[195] DABCA, 30 18 1 2 86 32 1
[196] DBTDA, İngiltere'ye sipariş edilen savaş gemileri, 67815-297050-1, 1939-04-28; DABCA, 30 10 0 0 62 415 11.
[197] İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C.1, İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 410. Ancak İngilizler bunun çok küçük bir yüzdesini karşılayabilecekti.
[198] ATASE, İkinci Dünya Harbi, Yer Bilgisi: 3 - 0 - 26. Doğan, Özer, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Hava Kuvvetleri ve Muhtemel Hava Saldırılarına Karşı Alınan Aktif-Pasif Korunma Tedbirleri*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 129.
[199] DABCA, 30 18 1 2 87 51 1
[200] ATASE, İkinci Dünya Harbi, Yer Bilgisi: 3 - 0 - 23.
[201] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 411. İngilizler donanma konusunda daha cömert.
[202] Özlü, *a.g.e.,* s. 189-190.

Temmuz 1939. Anlaşma. Birleşik Krallık. 20 adet ağır uçaksavar topu. 50 savaş uçağı[203].

Ağustos 1939. Sipariş. Fransa. 36 adet Henriot-182 uçağı. Sipariş. Amerika Birleşik Devletleri. 50 adet Curtiss Falcon CW 22 R. Sipariş. Birleşik Krallık. 15 adet Spitfire MK-1[204].

Eylül 1939. Fiili. Birleşik Krallık. 26 adet Battle uçak. 15 adet Hurricane uçak[205].

4 Eylül 1939. Anlaşma (yolda). Birleşik Krallık. Sayısı bilinmiyor. 13,5 cm ve 15 cm sahil savunma topu[206].

Eylül 1939. Fiili. Almanya. 108 adet (Krupp, Skoda, Bohemia) 75/42 mm top. 2 adet 155 mm top. 56 adet 37/50 mm obüs. 12 adet 37 mm top. 80 adet 150/24 mm obüs. Almanya. 2 adet 240/28 mm obüs[207].

Ekim 1939. Fiili. Birleşik Krallık. 6 adet Avro Anson uçak. 30 adet Fairey Battle uçak. 10 adet Blenheim Mark 1 uçak. 30 adet Huricane uçak. 3 adet Spitfire uçak. 36 adet Lysander uçak[208].

12 Aralık 1939. Teşebbüs. Fransa. 200 adet tanksavar. Birleşik Krallık. 100 adet tanksavar. İsveç. 8 adet Bofors uçaksavar[209].

14 Aralık 1939. Fransa. 100 adet tanksavar[210].

18 Aralık 1939. Yolda olan mühimmat. Birleşik Krallık. 8 adet 3,7 cm hareketli top. 8000 top mermisi. 5 adet hafif tank(Mark 6B). (10 tanesi gönderilmiş bile toplam 15 oluyor). 20bin hafif top mermisi[211].

19 Aralık 1939. Anlaşma. Birleşik Krallık-Fransa. 200 adet tanksavar[212].

---

[203] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 411.
[204] Cumhuriyet, 6 Eylül 1939.
[205] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 413.
[206] DABCA, 30 18 1 2 88 87 5
[207] Ömer Köroğlu, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Askeri Durumu ve Savaş Dışı Politikası*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2011, s. 181-182.
[208] Sabit Çetin, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusu: Aktif Tarafsızlık Siyaseti Çerçevesinde Askeri Hazırlıklar*, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2014, s. 223-224.
[209] FO 800 323 3 s.99.
[210] DBTDA, Türkiye'nin İngiltere'den tayyare top ithalatı, 37784 152214 52, 1939-12-14.
[211] DBTDA, İngiltere'den Türkiye'ye askeri mühimmat sevkiyatı, 37784 152214 57, 1939-12-18.
[212] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 413-414.

Aralık 1939. Fiili. Fransa. 100 adet Renault tank. Fiili. Birleşik Krallık. 16 adet Vickers tank[213].

20 Aralık 1939. Sipariş. 60 adet Me109[214]. Ancak daha sonra iptal[215].

8 Ocak 1940. Sipariş. Birleşik Krallık-Fransa. 258 adet uçak (keşif dâhil savaş uçakları). 100 adet eğitim uçağı. 4 adet torpido bot. 300 adet orta tank. 1.500.000 adet el bombası[216].

Ocak 1940. Fiili. Fransa. 30 adet Moran 406 uçak[217].

Ocak-Şubat 1940. Anlaşma. Birleşik Krallık. 60 adet uçak(12 keşif, 48 av). Fransa. 184 adet uçak (100 bombardıman, 52 av, 32 keşif)[218].

5 Şubat 1940. Sipariş. Sayısı bilinmiyor Krupp top. Sayısı bilinmiyor Krupp. 1 denizaltı. 60 adet Me109. 8 adet He111. 278 adet AT topu[219].

Nisan 1940. Fiili. Müttefikler. 200 adet makineli tüfek. 100 adet tanksavar topu. 100 adet havan topu[220].

28 Mayıs 1940. Anlaşma. Birleşik Krallık. 15.163.409 sterlin. 4'ü donanma 6'sı kara 4,5'u hava. Fransa. 12 adet 105 mm top. 24 adet 155 mm top. 500 adet 81lik havan. 24 adet 240 mm top. 30 adet 25 mm top. 1500 adet hafif makineli tüfek. 25bin adet 8mmlik tüfek. 100 adet orta tank[221]. Birleşik Krallık 36 adet Lysander. 25 adet Anson. 10 adet Blenheim. 15 adet Hurricane. 30 adet Battle. 30 adet Spitfire. 25 adet Magister. 112 adet 94 mm uçaksavar. 9 adet 75 mm Vickers uçaksavar. 200 adet anti tank tüfeği. 5000 adet hockins hafif makineli tüfek. 50 adet hafif tank[222].

---

[213] Köroğlu, *a.g.e.,* s. 168.
[214] DBTDA, Almanya'ya sipariş edilen harp malzemesi ile ilgili yapılan görüşmeler, 32064 126534 32, 1939-12-20
[215] DBTDA, Messerschmitt firmasıyla yapılan uçak satış sözleşmesinin feshi, 32137 127566 3, 1941-11-05.
[216] Köroğlu, *a.g.e*., s. 183.
[217] Çetin, *a.g.e*., s. 224-225.
[218] Köroğlu, *a.g.e*., s. 191-192.
[219] DBTDA, Milli savunma tarafından çeşitli Alman firmalarından talep edilen askeri malzeme, köprü ve demiryolu malzemesi listesi, 32137 127580 2, 1940-02-05.
[220] Köroğlu, *a.g.e*, s. 192-193.
[221] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 428.
[222] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 429.

22 Mayıs 1940. Sipariş. Almanya. Sayısı bilinmiyor. 60-7 AT topu. 15 adet Go145 uçak. 1 adet denizaltı[223].

Temmuz 1940. Fiili. Sovyetler Birliği. 100 adet hafif tank[224].

Ekim 1940 (Sonbahar). Teşebbüs. Birleşik Krallık. 75 adet Anson uçak. 75 adet Magister uçak[225].

Ekim-Kasım-Aralık 1940 ve Ocak 1941. Anlaşma. Birleşik Krallık. 500 adet 13,9 mm tanksavar tüfeği le 125,620 adet mermisi. 24.000.000 adet 7.7 mm hafif silah cephanesi. 750 adet 7.9 mm'lik Vickers ağır makineli tüfek. 76 adet 9.4 cm Uçaksavar topu ile 76.000 adet mermisi. 6.000 adet 75 cm'lik Vickers uçaksavar topu cephanesi[226].

28 Ekim 1940. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 1500 adet kamyon. 45 adet 94 mm uçaksavar. 45 adet 25/37 mm uçaksavar. 135 adet makineli tüfek. 70 milyon adet makineli tüfek mermisi[227].

Aralık 1940. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 734 adet uçak [228].

Ocak-Aralık 1941. Fiili. Birleşik Krallık. 36 adet USP-40 Tomahawk uçak[229].

Ocak 1941. Anlaşma. Birleşik Krallık. 150 adet makineli tüfek ile 550 bin mermisi[230].

Ocak 1941. Fiili. Birleşik Krallık. 50 adet makineli tüfek. 1000 adet piyade tüfeği[231].

8 Şubat 1941. Teşebbüs. Amerika Birleşik Devletleri. 20 adet uçak[232].

28 Şubat 1941. Anlaşma. Birleşik Krallık. 20 adet 47/32 mm tanksavar topu. 20 adet 67/17 mm top. 15 adet 77/28 mm top. 15 adet 100/17 mm obüs. 200 adet makineli tüfek. 1000 adet piyade tüfeği. 15 adet hafif tank[233].

---

[223] DBTDA, Milli savunma tarafından çeşitli Alman firmalarından talep edilen askeri malzeme, köprü ve demiryolu malzemesi listesi, 32137 127580 1, 1940-05-22.
[224] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 434.
[225] Çetin, *a.g.e*., s. 224-225.
[226] Köroğlu, *a.g.e*, s. 184-185.
[227] Köroğlu, *a.g.e*., s. 193.
[228] Çetin, *a.g.e*., s. 224-225.
[229] Çetin, *a.g.e*., s. 224-225; Köroğlu, *a.g.e.,* s. 193.
[230] Köroğlu, *a.g.e.,* s. 195.
[231] Köroğlu*, a.g.e.,* s. 195.
[232] DABCA, 030 18 01 02 93 130 17.
[233] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 447.

21 Mart 1941. Teşebbüs. Amerika Birleşik Devletleri. 50 adet 155 mm havan topu. 18500 ton cephane[234].

Haziran 1941. Fiili ve yolda. Birleşik Krallık. 132 adet (18'i yolda) 37 mm uçaksavar. 9 adet 75 mm uçaksavar. 1500 adet (750'si yolda) mg. 1638 adet (500'ü yolda) AT tüfeği[235].

10 Temmuz 1941. El koyma. Fransa. 11 Fransız gemisi[236].

16 Aralık 1941. Teşebbüs. Amerika Birleşik Devletleri. 72 adet 77 mm 72 top. 36 adet 75 mm obüs. 22 adet 105 mm obüs. 910 adet 20 mm uçaksavar ve AT topu. 225 adet M3 hafif tank. 9200 adet makineli tüfek (30 kalibrelik). 9000 adet Thompson, 540 adet anti tank topu. 700 kamyon (2,5 ton). 432 kamyon (1/2 ton)[237].

19 Şubat 1942. Birleşik Krallık. 1 adet Destroyer (1941'de ısmarlanmıştı)[238].

9 Mayıs 1942. Birleşik Krallık. 1 adet Denizaltı (Oruç Reis) (1941'de ısmarlanmıştı)[239].

25 Mayıs 1942. Birleşik Krallık. 1 adet Denizaltı (Murat Reis) (1941'de ısmarlanmıştı)[240].

21 Mayıs 1942. Fiili ve yolda. Birleşik Krallık. 48 (12+36) adet 94 mm uçaksavar topu[241].

Mayıs 1942. Fiili. Almanya. 20 adet top (Krupp)[242].

7 Mayıs 1942. Sipariş. Almanya. 20 adet AA topu (Krupp) (ile 100bin mermi)[243].

Ağustos (yaz) 1942. Teşebbüs. Almanya. 125 adet Fw-190 uçak. 125 adet ju-88 uçak. 3000 adet tank[244].

---

[234] Nuri Karakaş, "Amerikan Ödünç Verme ve Kiralama Yardımlarında Türkiye", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 24, S. 1, Temmuz 2009, s. 22-23.
[235] CAB 63 153 (s.77)
[236] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 465.
[237] Nuri Karakaş, "Ödünç Verme", s. 33.
[238] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 475.
[239] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 475.
[240] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 475.
[241] ATASE İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-89; ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-84; ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-23; Ayrıca önceki belgelerde gösterilen (Bkz. ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-90; ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-24) ilave 32 top buna dâhildir:
[242] Çetin, *a.g.e*., s. 251.
[243] DBTDA, Almanya'dan sipariş edilen Krupp uçaksavar topları, 32137 127559 5, 1942-05-07

Ağustos (yaz) 1942. Anlaşma. Almanya. 60 adet Fw-190 uçak[245]. 5 Eylül 1942. Anlaşma. Almanya. 72 adet Focke Wulf 190 uçak[246]. (Aralık 43te geliyor)

Eylül (daha önceki birkaç ay için de söyleniyor ama Eylül olarak varsayılacak) 1942. Fiili/yolda. Birleşik Krallık. 40 adet M3 Stuart tank. 510 adet 37'lik AT. 214 adet 37'lik AA. 160 adet sahra topu. 1150 adet Vickers Top. 5150 adet Hafif makineli tüfek. 7500 adet makineli tabanca (SubMg). 725 adet AT tüfeği. 308 adet 81 mm Havan[247].

Eylül 1942. Anlaşma. Birleşik Krallık. 170 adet M3 Stuart tank. 200 adet Valentine (ya da Matilda) tank. 236 adet 37'lik AT. 25 adet Bofors AA[248].

Kasım 1942. Anlaşma. Birleşik Krallık. 90 adet avcı uçak. 48 adet bombardıman uçak. 12 adet torpido bombardıman uçak[249].

24 Kasım 1942. Anlaşma. Birleşik Krallık. 200 adet tank[250].

30 Ocak 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 500 uçak. 216 Spitfire[251].

30 Ocak 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 40 adet Tomahawk. 20 adet Hurricane. [252].

30 Ocak 1943. Anlaşma. Birleşik Krallık. 20 adet Blenheim. 20 adet Hurricane. [253].

30 Ocak 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 132 adet 40 mm uçaksavar topu[254].

Ocak 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 126 Valentine tankı[255].

30 Ocak 1943. Anlaşma. Birleşik Krallık. 20 adet Blenheim. 20 adet Hurricane. 12 adet kundağı motorlu top[256].

Ocak 1943. (Nisan 1944'e kadar). Fiili. Almanya. 180 adet ağır makineli tüfek (ile 2872000 mermisi). 49 adet 5-60 tanksavar topu (ile 14700 tahrip, 9800 zırh delici cephanesi). 20 adet 75/42 Krupp sahra topu. 12 adet Fw190[257].

---

[244] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 477-478.
[245] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 477-478.
[246] DABCA, 030 10 61 413 15.
[247] CAB 66 29 10
[248] CAB 66 29 10
[249] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 485.
[250] FO 954-25B-486; FO 954 25A 205.
[251] Özer, *a.g.e*., s. 135-136.
[252] Gös. yer
[253] Gös. yer
[254] Özer, *a.g.e*., s. 159.
[255] Köroğlu, *a.g.e*,, s. 263.
[256] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 489.

Ocak 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 2 kruvazör. 10 destroyer. 2 denizaltı. 6 refakat gemisi. 8 denizaltı avcısı[258].

Ocak 1943. Anlaşma. Birleşik Krallık. 4 destroyer. 6 refakat gemisi. 8 denizaltı avcısı.[259]

Ocak 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 964 adet uçak.[260].

Ocak 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 423 adet 94 mm top. 978 adet 40 mm top[261].

Ocak 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 220 adet top[262].

Şubat 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 36 adet Valentine tank[263].

5 Şubat 1943. Fiili Yolda. Birleşik Krallık. 12 adet Bishop[264].

11 Şubat 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 16 adet Hurricane[265].

27 Şubat 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 49 adet Stuart. 102 adet Valentine. 13 adet Bishop[266]

9 Mart 1943. Teşebbüs Liste. Birleşik Krallık. 2 adet kruvazör. 10 adet muhrip. 6 adet denizaltı. 156 adet diğer gemiler. 1470 adet ağır tank, 855 adet orta ve hafif tank. 2600 adet top ve obüs. 9000 adet anti tank topu. 1196 adet uçak. 50.000 ton bomba. 200 milyon mermi[267]. (Birleşik Krallık bunu kapasite üstü olarak nitelemiş)

Mart 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 36 adet Valentine tank[268].

Nisan 1943 (sonrası 9 ay içerisinde). Fiili. Birleşik Krallık-Amerika Birleşik Devletleri. 350 adet Valentin tank. 300 adet uçaksavar. 300 adet top. 500 adet tanksavar[269]. (bölü 9)

---

[257] Çetin, *a.g.e*., s. 387.
[258] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 490.
[259] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 491.
[260] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 491.
[261] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 2 0 15.
[262] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 2 0 15.
[263] Köroğlu, *a.g.e*., s. 263.
[264] Çetin, *a.g.e*., s. 253.
[265] Çetin, *a.g.e*., s. 362.
[266] Köroğlu, *a.g.e*., s. 262.
[267] FO 954 28B 322.
[268] Köroğlu, *a.g.e*., s. 263.
[269] Cevdet Teke, "II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, Ağustos 2016, s. 306-308; Köroğlu, *a.g.e.,* , s. 263.

12 Nisan 1943. Anlaşma. Birleşik Krallık. 5000+ adet top. 300 adet tank. 470 adet uçak[270].

17 Nisan 1943. Anlaşma. Birleşik Krallık. 12 adet 94 mm uçaksavar topu[271].

Nisan 1943. Fiili. Birleşik Krallık. 10 adet Hurricane uçak[272].

Mayıs 1943. Fiili. Almanya. 12 adet Panzer 3 ve Panzer 4. 12 adet uçak[273].

Mayıs 1943 (Mayıs-Temmuz arası bölü 3). Fiili. Birleşik Krallık. 19 adet Blenheim Mk.V uçak. 15 adet Beaufigter uçak. 60 adet Hurricane[274].

Aralık 1943. Fiili. Almanya. 72 adet Focke Wolf 190[275].

Aralık 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 500 adet Sherman. 486 adet Top. 60 adet Bishop. 470 adet 40mm Bofor. 1000 adet Tank yok edici top. 2000 adet Hafif makineli tüfek. 1500 adet Orta makineli tüfek. 10.000 adet Thompson. 1.000.000 adet El bombası. 230.000 adet Tank yokedici bomba. 400.000 adet Tank yok edici mayın. 216 adet Spitfire. 48 adet B25 Mitchells. 36 adet Mosquitoes. 23bin ton Bomba ve cephane[276].

31 Aralık 1943. Teşebbüs. Birleşik Krallık. 100 adet Komuta tankı. 1470 adet ağır tank. 500 adet orta tank. 45 adet hafif tank[277].

24 Ocak 1944. Fiili. Birleşik Krallık. 2 adet DH 89 Rapid uçağı. 72 adet Martin Baltimore-187 uçağı. 104 adet Supermarine Spitfire Mk-V uçak[278].

24 Ocak 1944 (önceki süreçte). Fiili. Birleşik Krallık. 80 adet Hurricane II uçak[279].

24 Ocak 1944 (önceki süreçte). Fiili. Birleşik Krallık. 176 adet Stuart tank. 200 adet Matilda ve Valentine tank[280].

27 Ocak 1944. Fiili. Birleşik Krallık. 54 adet Hurricane ve 18 adet Beaufort uçak[281].

---

[270] FO 954 28B 334.
[271] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 2 0 15.
[272] DABCA, 030 18 1 2 101 30 13.
[273] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 499.
[274] Çetin, *a.g.e*., s. 362.
[275] Çetin, *a.g.e*., s. 364.
[276] Öztoprak, "Adana Askeri Yön", Ek 5.
[277] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-105.
[278] Özer, *a.g.e*., s. 136.
[279] Özlü, a.g.e., s. 179.
[280] Özlü, a.g.e., s. 179.
[281] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-52.

30 Mayıs 1944. Fiili. Birleşik Krallık. 11 adet uçaksavar bataryası[282].

Ağustos 1944. (Haziran 45'e bölü 11). Fiili. Birleşik Krallık. 100 adet Valentin tank. 350 adet uçaksavar. 20bin tüfek. 92 adet Spitfire. 72 adet orta bombardıman uçağı. 12 adet torpido bombardıman uçağı[283].

Eylül 1944. Fiili. Birleşik Krallık. Radar cihazı[284].

7 Eylül 1944. Fiili. Birleşik Krallık. 54 adet uçaksavar[285].

Yukarıdaki bilgilerden hareketle, evrelere göre silah desteği sağlayan ülkeler aşağıda ifade edilmiştir[286].

Evre 1	Almanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa	Evre 8	Birleşik Krallık	Evre 15	Almanya, Birleşik Krallık	Evre 22	Almanya, Birleşik Krallık
Evre 2	Fransa, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 9	Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 16	Birleşik Krallık	Evre 23	-
Evre 3	Almanya, Birleşik Krallık	Evre 10	Amerika Birleşik Devletleri	Evre 17	Almanya, Birleşik Krallık	Evre 24	Birleşik Krallık
Evre 4	Fransa, Birleşik Krallık	Evre 11	Almanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 18	Almanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 25	Birleşik Krallık
Evre 5	Almanya, Birleşik Krallık, Fransa	Evre 12	Fransa, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 19	Almanya, Birleşik Krallık	Evre 26	Birleşik Krallık
Evre 6	Almanya, Birleşik Krallık, Fransa	Evre 13	Amerika Birleşik Devletleri	Evre 20	Almanya, Birleşik Krallık	Evre 27	
Evre 7	Sovyet Rusya, Birleşik Krallık	Evre 14	Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Evre 21	Almanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri		

Tablo 2. 59. Evrelere göre silah desteği sağlayan ülkeler

[282] Özer, *a.g.e*., s. 161.
[283] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 531.
[284] Özer, *a.g.e*., s. 161.
[285] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-115.
[286] Bu bölüm ilk analiz için tasarlanmıştır.

Yukarıdaki tablo, sadece evrelere göre ülkelerin Türkiye'ye silah verip vermemesi ile ilgili oluşturulan bir tablodur.

Tarih	Alım/Teşebbüs	Ülke	Silah	Model	Miktar
10 Mart 1939	Teşebbüs	Almanya	Uçak: Me 109 uçak	1937	60
9 Nisan 1939	Fiili alım	Almanya	Mermi kovanı ve barutu	Bilinmiyor	50 bin
11 Nisan 1939	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Martin B-10	1934	Bilinmiyor
11 Nisan 1939	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Vultee V-11	1937	Bilinmiyor
11 Nisan 1939	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Bristol Beaufighter	1939	Bilinmiyor
11 Nisan 1939	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Walrus	1933	Bilinmiyor
11 Nisan 1939	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Supermarine Spitfire	1938	Bilinmiyor
28 Nisan 1939	Anlaşma (Sipariş)	Birleşik Krallık	Destroyer (1495 ton)	-	4
28 Nisan 1939	Anlaşma (Sipariş)	Birleşik Krallık	Denizaltı (856/870 ton)	-	4
28 Nisan 1939	Anlaşma (Sipariş)	Birleşik Krallık	Mayın gemisi (375 ton)	-	2
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Uçak: Bilinmiyor	Bilinmiyor	350
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Uçaksavar: 20/37 mm	Bilinmiyor	1000
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Uçaksavar: 94/75 mm	Bilinmiyor	260
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Tank: Bilinmiyor	Bilinmiyor	300
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Top: 75-240 mm	Bilinmiyor	536
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Hafif Makineli Tüfek	Bilinmiyor	10 bin
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Ağır Makineli Tüfek	Bilinmiyor	5 bin
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	7,9 mm tüfek	Bilinmiyor	120 bin
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	7,9 mm yarı otomatik tüfek	Bilinmiyor	30 bin
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Obüs mermisi	Bilinmiyor	200 bin
Mayıs-Haziran 1939	Teşebbüs	Müttefikler	Kamyon	Bilinmiyor	1500
Haziran 1939	Teşebbüs	Almanya	Uçak	Bilinmiyor	83
Haziran 1939	Anlaşma (Sipariş)	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	61
Haziran 1939	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	60
Haziran 1939	Sipariş	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak (Eğitim)	Bilinmiyor	50
3 Haziran 1939	Anlaşma	Birleşik Krallık	Sahil topu 340 mm	Bilinmiyor	Bilinmiyor
29 Haziran 1939	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Supermarine Spitfire	1938	258

Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Destroyer	-	4
Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Denizaltı	-	4
Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Mayın gemisi	-	2
Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Araba vapuru	-	12
Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Mayın tarama	-	8
Temmuz 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Denizaltı avcısı	-	8
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Top: 150 mm Krupp	1917	17
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Top: 210 mm Skoda	1939	12
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Obüs: 240 mm Skoda	1904 (1939?	4
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Uçak	Bilinmiyor	5
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Uçak: Me 109	1937	60
Temmuz 1939	Anlaşma	Almanya	Uçak: Heinkel 111	1936	8
Temmuz 1939	Fiili alım	Almanya	Top: 150 mm Krupp	1917	3
Temmuz 1939	Fiili alım	Almanya	Obüs: 240 mm Skoda	1904 (1939?	2
Temmuz 1939	Anlaşma	Birleşik Krallık	Ağır uçaksavar topu.	Bilinmiyor	20
Temmuz 1939	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	50
Ağustos 1939	Sipariş	Fransa	Uçak: Henriot-182	1934	36
Ağustos 1939	Sipariş	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak: Curtiss FalconCW 22 R	1940	50
Ağustos 1939	Sipariş	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire MK-1	1938	15
Eylül 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Battle	1937	26
Eylül 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	15
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Top: 75/42 mm (Krupp, Skoda, Bohemia)	Bilinmiyor	108
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Top: 155 mm	Bilinmiyor	2
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Obüs: 37/50 mm(?)	Bilinmiyor	56
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Top: 37 mm	Bilinmiyor	12
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Obüs: 150/24 mm	Bilinmiyor	80
Eylül 1939	Fiili alım	Almanya	Obüs: 240/28 mm	Bilinmiyor	2
4 Eylül 1939	Anlaşma (yolda).	Birleşik Krallık	Sahil savunma topu 135/150 mm	Bilinmiyor	Bilinmiyor
Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Avro Anson	1936	6
Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Fairey Battle	1937	30
Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim Mark 1	1940	10
Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Huricane	1937	30

Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	3
Ekim 1939	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Lysander	1936	36
Aralık	Fiili alım	Fransa	Tank: Renault	1936	100
Aralık	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Vickers	1932	16
12 Aralık 1939	Teşebbüs	Fransa	Tanksavar	Bilinmiyor	200
12 Aralık 1939	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Tanksavar	Bilinmiyor	100
12 Aralık 1939	Teşebbüs	İsveç (Müttefikler aracı)	Uçaksavar: Bofors	Bilinmiyor	8
14 Aralık 1939	Anlaşma	Fransa	Tanksavar	Bilinmiyor	100
18 Aralık 1939	Fiili alım (yolda)	Birleşik Krallık	Top: 37 mm hareketli	Bilinmiyor	8
18 Aralık 1939	Fiili alım (yolda)	Birleşik Krallık	Top mermisi	Bilinmiyor	8000
18 Aralık 1939	Fiili alım (yolda)	Birleşik Krallık	Tank: Mark 6B	1936	15
18 Aralık 1939	Fiili alım (yolda)	Birleşik Krallık	Top mermisi	Bilinmiyor	2000
19 Aralık 1939	Anlaşma	Fransa ve Birleşik Krallık	Tanksavar	Bilinmiyor	100
20 Aralık 1939	Sipariş	Almanya	Uçak: Me 109	1938	60
Ocak	Fiili alım	Fransa	Uçak: Moran 406	1938	30
8 Ocak 1940	Sipariş	Fransa ve Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	258
8 Ocak 1940	Sipariş	Fransa ve Birleşik Krallık	Uçak (eğitim)	Bilinmiyor	100
8 Ocak 1940	Sipariş	Fransa ve Birleşik Krallık	Torpidobot	-	4
8 Ocak 1940	Sipariş	Fransa ve Birleşik Krallık	Orta tank	Bilinmiyor	300
8 Ocak 1940	Sipariş	Fransa ve Birleşik Krallık	El bombası	Bilinmiyor	1,5 milyon
Ocak-Şubat 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak (48 av, 12 keşif)	Bilinmiyor	60
Ocak-Şubat 1940	Anlaşma	Fransa	Uçak (100 bombardıman, 52 av, 32 keşif)	Bilinmiyor	184
5 Şubat 1940	Sipariş	Almanya	Top: Krupp	Bilinmiyor	18 milyon değerinde
5 Şubat 1940	Sipariş	Almanya	Denizaltı	-	1
5 Şubat 1940	Sipariş	Almanya	Uçak: Me 109	1938	60
5 Şubat 1940	Sipariş	Almanya	Uçak: He111	1936	8
5 Şubat 1940	Sipariş	Almanya	Tanksavar	Bilinmiyor	278
Nisan 1940	Fiili alım	Müttefikler	Makineli tüfek	Bilinmiyor	200
Nisan 1940	Fiili alım	Müttefikler	Tanksavar	Bilinmiyor	100
Nisan 1940	Fiili alım	Müttefikler	Havan Topu	Bilinmiyor	100
22 Mayıs 1940	Sipariş	Almanya	Tanksavar topu: 60-7	Bilinmiyor	Bilinmiyor (500 bin değerinde)
22 Mayıs 1940	Sipariş	Almanya	Uçak: Go145	1937	15
22 Mayıs 1940	Sipariş	Almanya	Denizaltı	-	1
28 Mayıs	Anlaşma	Fransa	Top: 105 mm	Bilinmiyor	12

1940					
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Top: 155 mm	Bilinmiyor	24
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Havan 81 lik	Bilinmiyor	500
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Top: 240 mm	Bilinmiyor	24
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Top: 25 mm	Bilinmiyor	30
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Hafif makineli tüfek	Bilinmiyor	1500
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	8mmlik tüfek	Bilinmiyor	25 bin
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Fransa	Orta Tank	Bilinmiyor	100
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Lysander	1936	36
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Anson	1936	25
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim	1940	10
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	15
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Battle	1937	30
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	30
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Magister	1937	25
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	112
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm Vickers	1937	9
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Anti tank tüfeği	Bilinmiyor	200
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Hafif makineli tüfek: Hockins	Bilinmiyor	5000
28 Mayıs 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Hafif Tank	Bilinmiyor	50
Temmuz 1940	Fiili alım	Sovyet Rusya	Hafif Tank	Bilinmiyor	100
Ekim 1940 (Sonbahar diye yazılmış)	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: Anson	1937	75
Ekim 1940 (Sonbahar diye yazılmış)	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: Magister	1937	75
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği	Bilinmiyor	500/4
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği cephanesi	Bilinmiyor	125,620/4
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	7.7 mm hafif silah cephanesi	Bilinmiyor	24 milyon/4
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Ağır makineli tüfek: 7.9 mm	Bilinmiyor	750/4

			Vickers		
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	76/4
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm cephanesi	Bilinmiyor	76 bin/4
Ekim 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm Vickers cephanesi	Bilinmiyor	6bin/4
28 Ekim 1940	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Kamyon	Bilinmiyor	1500
28 Ekim 1940	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	45
28 Ekim 1940	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Makineli tüfek	Bilinmiyor	135
28 Ekim 1940	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Makineli tüfek mermisi	Bilinmiyor	70 milyon
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği	Bilinmiyor	500/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği cephanesi	Bilinmiyor	125,620/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	7.7 mm hafif silah cephanesi	Bilinmiyor	24 milyon/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Ağır makineli tüfek: 7.9 mm Vickers	Bilinmiyor	750/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	76/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm cephanesi	Bilinmiyor	76 bin/4
Kasım 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm Vickers cephanesi	Bilinmiyor	6bin/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği	Bilinmiyor	500/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği cephanesi	Bilinmiyor	125,620/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	7.7 mm hafif silah cephanesi	Bilinmiyor	24 milyon/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Ağır makineli tüfek: 7.9 mm Vickers	Bilinmiyor	750/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	76/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm cephanesi	Bilinmiyor	76 bin/4
Aralık 1940	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm Vickers cephanesi	Bilinmiyor	6bin/4
Aralık 1940	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	734
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği	Bilinmiyor	500/4
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	13,9 mm tanksavar tüfeği cephanesi	Bilinmiyor	125,620/4
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	7.7 mm hafif silah cephanesi	Bilinmiyor	24 milyon/4

Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Ağır makineli tüfek: 7.9 mm Vickers	Bilinmiyor	750/4
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	76/4
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm cephanesi	Bilinmiyor	76 bin/4
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm Vickers cephanesi	Bilinmiyor	6bin/4
Ocak 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Makineli Tüfek	Bilinmiyor	150
Ocak 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Makineli Tüfek mermisi	Bilinmiyor	550 bin
Ocak 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Makineli tüfek	Bilinmiyor	50
Ocak 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Piyade tüfeği	Bilinmiyor	1000
Şubat 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
8 Şubat 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçak	Bilinmiyor	20
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Tanksavar topu: 47/32 mm	Bilinmiyor	20
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Top: 67/17 mm	Bilinmiyor	20
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Top: 77/28 mm	Bilinmiyor	15
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Obüs: 100/17 mm	Bilinmiyor	15
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Makineli tüfek	Bilinmiyor	200
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Piyade tüfeği	Bilinmiyor	1000
28 Şubat 1941	Anlaşma	Birleşik Krallık	Hafif Tank	Bilinmiyor	15
Mart 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
21 Mart 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Havan topu: 155 mm	Bilinmiyor	50
21 Mart 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Cephane	Bilinmiyor	18500 ton
Nisan 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Mayıs 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Haziran 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Haziran 1941	Fiili ve yolda	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 37 mm	Bilinmiyor	132 (18'i yolda)
Haziran 1941	Fiili ve yolda	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 75 mm	Bilinmiyor	9
Haziran 1941	Fiili ve yolda	Birleşik Krallık	Makineli tüfek	Bilinmiyor	1500

					(750'si yolda)
Haziran 1941	Fiili ve yolda	Birleşik Krallık	Tanksavar tüfeği	Bilinmiyor	1638 (500'ü yolda)
Temmuz 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
10 Temmuz 1941	El koyma	Fransa	Fransız gemileri	-	11
Ağustos 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Eylül 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Ekim 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Kasım 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
Aralık 1941	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: USP-40 (Curtiss?) Tomahawk	1940	36/12
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Top: 77 mm	Bilinmiyor	72
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Obüs: 75 mm	Bilinmiyor	36
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Obüs: 105 mm	Bilinmiyor	22
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar ve Tanksavar: 20 mm	Bilinmiyor	910
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Tank: M3 Stuart	1941	225
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Makineli tüfek: 30 kalibrelik	1919	9200
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Tüfek: Thompson	1921	9000
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar topu	Bilinmiyor	540
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Kamyon (2,5 ton)	Bilinmiyor	700
16 Aralık 1941	Teşebbüs	Amerika Birleşik Devletleri	Kamyon (1/2 ton)	Bilinmiyor	432
19 Şubat 1942	Fiili alım	Birleşik Krallık	Destroyer	-	1
Mayıs 1942	Fiili alım	Almanya	Top: Krupp	Bilinmiyor	20
7 Mayıs 1942	Sipariş	Almanya	Uçaksavar: Krupp	Bilinmiyor	20
7 Mayıs 1942	Sipariş	Almanya	Uçaksavar cephanesi	Bilinmiyor	100 bin
9 Mayıs 1942	Fiili alım	Birleşik Krallık	Denizaltı	-	1
21 Mayıs 1942	Fiili ve yolda	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	48
25 Mayıs 1942	Fiili alım	Birleşik Krallık	Denizaltı	-	1
Ağustos	Teşebbüs	Almanya	Uçak: FW-190	1941	125

1942					
Ağustos 1942	Teşebbüs	Almanya	Uçak: Ju-88	1939	125
Ağustos 1942	Teşebbüs	Almanya	Tank	Bilinmiyor	3000
Ağustos 1942 (yaz ayları olarak belirtilmiş)	Anlaşma	Almanya	Uçak: FW-190	1941	60
Eylül 1942	Anlaşma	Almanya	Uçak: FW-190	1941	72
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Tank: M3 Stuart	1941	40
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	AT: 37 mmlik	1934	510
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	AA: 37 mmlik	1939	214
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Sahra Topu	1927	160
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Makineli tüfek: Vickers	1912	1150
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Makineli tüfek: hafif	1922	5150
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Makineli tabanca	1921	7500
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	AT tüfeği	1937	725
Eylül 1942	Fiili alım/yolda	Birleşik Krallık	Havan Topu		308
Eylül 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Tank: M3 Stuart	1941	170
Eylül 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Tank: Valentin ya da Matilda	1940	200
Eylül 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	AT: 37 mmlik	1934	236
Eylül 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	AA: Bofors	1930	25
Kasım 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak (avcı)	Bilinmiyor	90
Kasım 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak (bombardıman)	Bilinmiyor	48
Kasım 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak (torpido bombardıman)	Bilinmiyor	12
24 Kasım 1942	Anlaşma	Birleşik Krallık	Tank	Bilinmiyor	200
Ocak 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	126
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek	Bilinmiyor	180/4
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek mermisi	Bilinmiyor	2872000/4
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60	Bilinmiyor	49/4
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60 cephanesi	Bilinmiyor	24500/4
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Top: 75/42 Krupp	Bilinmiyor	20/4
Ocak 1943	Fiili alım	Almanya	Uçak: FW-190	1941	12/4
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Kruvazör	-	2
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Destroyer	-	10
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Denizaltı	-	2
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Refakat gemisi	-	6
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Denizaltı avcısı	-	8
Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Destroyer	-	4
Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Refakat gemisi	-	6

Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Denizaltı avcısı	-	8
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	964
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Top: 94 mm	Bilinmiyor	423
Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Top: 40 mm	Bilinmiyor	978
Ocak 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Top	Bilinmiyor	220
30 Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	500
30 Ocak 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	216
30 Ocak 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Tomahawk	1940	40
30 Ocak 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	20
30 Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim	1937	20
30 Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	20
30 Ocak 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 40 mm	Bilinmiyor	132
30 Ocak 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Kundağı motorlu obüs: Bishop	1942	12
Şubat 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek	Bilinmiyor	180/4
Şubat 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek mermisi	Bilinmiyor	2872000/4
Şubat 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60	Bilinmiyor	49/4
Şubat 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60 cephanesi	Bilinmiyor	24500/4
Şubat 1943	Fiili alım	Almanya	Top: 75/42 Krupp	Bilinmiyor	20/4
Şubat 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	36
5 Şubat 1943	Fiili alım yolda	Birleşik Krallık	Kundağı motorlu obüs: Bishop	1942	12
11 Şubat 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	16
27 Şubat 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: M3 Stuart	1941	49
27 Şubat 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	102
27 Şubat 1943	Fiili alım yolda	Birleşik Krallık	Kundağı motorlu obüs: Bishop	1942	13
Mart 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek	Bilinmiyor	180/4
Mart 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek mermisi	Bilinmiyor	2872000/4
Mart 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60	Bilinmiyor	49/4
Mart 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60 cephanesi	Bilinmiyor	24500/4
Mart 1943	Fiili alım	Almanya	Top: 75/42 Krupp	Bilinmiyor	20/4
Mart 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	36
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Kruvazör	-	2
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Destroyer	-	10
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Denizaltı	-	6
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Diğer gemiler	-	154
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Ağır tank	Bilinmiyor	1470
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Orta ve hafif tank	Bilinmiyor	855
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Top ve obüs	Bilinmiyor	2600

9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Tanksavar top	Bilinmiyor	9000
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	1196
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Bomba	Bilinmiyor	50 bin ton
9 Mart 1943	Teşebbüs Liste	Birleşik Krallık	Mermi	Bilinmiyor	200 milyon
Nisan 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek	Bilinmiyor	180/4
Nisan 1943	Fiili alım	Almanya	Ağır makineli tüfek mermisi	Bilinmiyor	2872000/4
Nisan 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60	Bilinmiyor	49/4
Nisan 1943	Fiili alım	Almanya	Tanksavar topu: 5-60 cephanesi	Bilinmiyor	24500/4
Nisan 1943	Fiili alım	Almanya	Top: 75/42 Krupp	Bilinmiyor	20/4
Nisan 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	10
Nisan 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Nisan 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Nisan 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Nisan 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
12 Nisan 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Top	Bilinmiyor	5000+
12 Nisan 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Tank	Bilinmiyor	300
12 Nisan 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçak	Bilinmiyor	470
17 Nisan 1943	Anlaşma	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 94 mm	Bilinmiyor	12
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Mayıs 1943	Fiili alım	Almanya	Tank: Panzer 3 ve Panzer 4	1939	12
Mayıs 1943	Fiili alım	Almanya	Uçak	Bilinmiyor	12
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim	1937	19/3

			Mk.V		
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Beaufigter	1940	15/3
Mayıs 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	60/3
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim Mk.V	1937	19/3
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Beaufigter	1940	15/3
Haziran 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	60/3
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Blenheim Mk.V	1937	19/3
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Beaufigter	1940	15/3
Temmuz 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane	1937	60/3
Ağustos 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Ağustos 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Ağustos 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Ağustos	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9

1943		ve Amerika Birleşik Devletleri			
Eylül 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Eylül 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Eylül 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Eylül 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Ekim 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Ekim 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Ekim 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Ekim 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Kasım 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Kasım 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9
Kasım 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Kasım 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Aralık 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tank: Valentine	1940	350/9
Aralık 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik	Uçaksavar	Bilinmiyor	300/9

		Devletleri			
Aralık 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Top	Bilinmiyor	300/9
Aralık 1943	Fiili alım	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	Tanksavar	Bilinmiyor	500/9
Aralık 1943	Fiili alım	Almanya	Uçak: FW-190	1941	72
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Tank: Sherman	1942	500
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Top	Bilinmiyor	486
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Obüs: Bishop	1942	60
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçaksavar: 40mm Bofor	1934	470
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Tanksavar	Bilinmiyor	1000
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Hafif makineli tüfek	Bilinmiyor	2000
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Orta makineli tüfek	Bilinmiyor	1500
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Thompson	1921	10 bin
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	El bombası	Bilinmiyor	1 milyon
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Tank yok edici bomba	Bilinmiyor	230 bin
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Tank yok edici mayın	Bilinmiyor	400 bin
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	216
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: B25 Mitchells	1941	48
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Uçak: Mosquitoes	1941	36
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Bomba ve cephane	-	23 bin ton
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Ağır tank	Bilinmiyor	1470
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Orta tank	Bilinmiyor	500
Aralık 1943	Teşebbüs	Birleşik Krallık	Hafif tank	Bilinmiyor	45
24 Ocak 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: DH 89 Rapid	1934	2
24 Ocak 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Martin Baltimore-187	1941	72
24 Ocak 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Supermarine Spitfire Mk-V	1938	104
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane II	1937	80
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: M3 Stuart	1941	176
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Matilda	1939	100
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100
27 Ocak 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Hurricane II	1937	54
27 Ocak 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Beaufort	1939	18

30 Mayıs 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar bataryası	-	11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Ağustos 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Radar cihazı	-	1
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
7 Eylül 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	54
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Ekim 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Kasım 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Aralık 1944	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Ocak 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11

Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Şubat 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Mart 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Nisan 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Mayıs 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tank: Valentine	1940	100/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçaksavar	Bilinmiyor	350/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Tüfek	Bilinmiyor	20 bin/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Spitfire	1938	92/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Orta bombardıman	Bilinmiyor	72/11
Haziran 1945	Fiili alım	Birleşik Krallık	Uçak: Torpido bombardıman	Bilinmiyor	12/11

Tablo 2. 60. Türkiye'ye yapılan silah yardımı

İkili ilişkilerin tespiti için sadece hangi ülkenin ne kadar silah verdiği bilgisi yetersiz kalacağından, fiili alım, anlaşma ya da teşebbüs ayrımı ile birlikte taraflardan alınan/talep edilen silahların miktarı ve cinsi de işlenecektir. Kısacası silahların sadece niceliği değil, niteliği de analize dâhil edilmiştir. Bunun için fiili alımlarda silahın direkt tonajı, anlaşmalarda tonajının yarısı, teşebbüslerde ise tonajın onda biri analiz için uygun katsayı olarak görülmüştür. Ancak bu çalışmada teşebbüsler sıfır olarak kabul edilmiştir. Onda bir oranı, savaşın çok yoğun olmadığı çalışmalar için uygun olabilir. Bunun yanında verilen silahların modern olup olmaması ve verilen silah tipinin Türkiye'nin ihtiyacı olup olmaması da denkleme katılmalıdır. Buna göre

modernlik seviyesi şu şekilde oluşturulmuştur: uçak ve tank için 2 yıl 1 birime eşittir; uçaksavar ve tanksavar için 5 yıl 1 birime eşittir; top ve tüfek için 10 yıl 1 birime eşittir[287]. Model, alınan tarihten kaç yıl önce ise 1/x birim olur. Kısacası tonajı modernlik seviyesine göre azaltılabilir. Örneğin verilen tankın modeli 1939, alındığı yıl ise 1943 olsun. Tankın birimi iki yıl olduğundan ve arada 4 yıl bulunduğundan 1/x formülü: ½ şeklinde veri olarak yansıtılacaktır. Diğer kriter olan Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu silahların hesaba katılması da şöyledir: Türkiye'nin savaş başından sonuna kadar en çok ihtiyaç duyduğu üç silah tanksavar, uçaksavar ve av uçakları olduğu varsayılmıştır. Bu yüzden bu silahlara 1,5 katsayı eklenmiştir. Kısacası alınan her uçaksavarın ya da diğer iki tip silahın tonajı, bir buçuk kat artırılmıştır.

Tarih	Alım Teşebbüs	Ülke	Silah	Model	Miktar	Toplam Değer
10 Mart 1939	0,1	Almanya	3148 kg (x1,5)	1	60	28332 kg
9 Nisan 1939	1	Almanya	12 gr	-	50 000	600 kg
11 Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	10900 kg	1/3	Bilinmiyor	545 kg min
11 Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	4726 kg (x1,5)	1	Bilinmiyor	709 kg min
11 Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	7072 kg (x1,5)	1	Bilinmiyor	1061 kg min
11 Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	3266 kg	1/3	Bilinmiyor	109 kg min
11 Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	3000 kg (x1,5)	1	Bilinmiyor	450 kg min
28 Nisan 1939	1/2	Birleşik Krallık	1495 ton	-	4	2990 ton
28 Nisan 1939	1/2	Birleşik Krallık	856 ve 870 ton	-	4	1726 ton
28 Nisan 1939	1/2	Birleşik Krallık	375 ton	-	2	375 ton
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	3000 kg (x1,5)	? 1/2	350	78750 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	313 kg (x1,5)	? 1/2	1000	23475 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	9317 kg (x1,5)	? 1/2	260	181681 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	? 4,93 ton	? 1/2	300	73950 kg

[287] Bunun sebepleri, ordu tespiti bölümünde detaylı bir şekilde işlenmiştir.

Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	1120-16000 kg ort	? 1/3	536	152938 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	8,5 kg	? 1/2	10 bin	4250 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	15 kg	? 1/2	5 bin	3750 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	4,167 kg	? 1/2	120 bin	25000 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	4,37 kg	? 1	30 bin	12930 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	14 kg	-	200 bin	280000 kg
Mayıs-Haziran 1939	0,1	Müttefikler	1,5 ton	-	1500	225 ton
Haziran 1939	0,1	Almanya	3148 kg	? 1 (x1,5)	83	39193 kg
Haziran 1939	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	? 1 (x1,5)	61	159164 kg
Haziran 1939	0,1	Birleşik Krallık	3479 kg	? 1 (x1,5)	60	31311 kg
Haziran 1939	1/2	Amerika Birleşik Devletleri	2495 kg	? 1/2	50	31187 kg
3 Haziran 1939	1/2	Birleşik Krallık	100 ton	? 1/2	Bilinmiyor	25 ton min
29 Haziran 1939	0,1	Birleşik Krallık	3000 kg	1 (x1,5)	258	116100 kg
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	1500 ton	-	4	3000 ton
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	870 ton	-	4	1740 ton
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	375 ton	-	2	375 ton
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	100 ton ?	-	12	600 ton
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	100 ton ?	-	8	400 ton
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	100 ton ?	-	8	400 ton
Temmuz 1939	1/2	Almanya	10870 kg	1/2	17	46197 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	39800 kg	1	12	238800 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	27000 kg	1/3	4	18000 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	3148 kg	1 (x1,5)	5	11805 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	3148 kg	1 (x1,5)	60	141660 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	12030 kg	1/2	8	24060 kg

Temmuz 1939	1	Almanya	10870 kg	1/2	3	16305 kg
Temmuz 1939	1	Almanya	27000 kg	1/3	2	18000 kg
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	3300 kg	1/2 (x1,5)	20	24750 kg
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	1 (x1,5)	50	130463 kg
Ağustos 1939	1/2	Fransa	887 kg	1/3	36	5322 kg
Ağustos 1939	1/2	Amerika Birleşik Devletleri	1718 kg	1 (x1,5)	50	64425 kg
Ağustos 1939	1/2	Birleşik Krallık	3000 kg	1 (x1,5)	15	33750 kg
Eylül 1939	1	Birleşik Krallık	4895 kg	1 (x1,5)	26	190905 kg
Eylül 1939	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1 (x1,5)	15	78278 kg
Eylül 1939	1	Almanya	1120 kg	1	108	120960 kg
Eylül 1939	1	Almanya	10870 kg	1/3	2	7247 kg
Eylül 1939	1	Almanya	450 kg	1 (x1,5)	56	37800 kg
Eylül 1939	1	Almanya	450 kg	1 (x1,5)	12	8100 kg
Eylül 1939	1	Almanya	6304 kg	1	80	504320 kg
Eylül 1939	1	Almanya	27000	1	2	52000 kg
4 Eylül 1939	1/2	Birleşik Krallık	7654 kg	1/3	Bilinmiyor	1276 kg min
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	2438 kg	1/2 (x1,5)	6	10971 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	4895 kg	1 (x1,5)	30	220275 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	6532 kg	1	10	65320 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1 (x1,5)	30	156555 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1 (x1,5)	3	13500 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	1980 kg	1/2	36	35640 kg
Aralık 1939	1	Fransa	10600 kg	1/2	100	530000 kg
Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	4930 kg	1/3	16	26293 kg
12 Aralık 1939	0,1	Fransa	814 kg	1 (x1,5)	200	24420 kg
12 Aralık 1939	0,1	Birleşik Krallık	814 kg	1 (x1,5)	100	12210 kg
12 Aralık 1939	0,1	İsveç (Müttefikler aracı)	3300 kg	½ (x1,5)	8	1980 kg
14 Aralık 1939	1/2	Fransa	814 kg	1 (x1,5)	100	61050 kg
18 Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	450 kg	1 (x1,5)	8	5400 kg

18 Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	8,27 kg	-	8000	66160 kg
18 Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	4930 kg	1/3	15	24650 kg
18 Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	8,27 kg	-	2000	16540 kg
19 Aralık 1939	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	814 kg	1 (x1,5)	100	61050 kg
20 Aralık 1939	1/2	Almanya	3148 kg	1 (x1,5)	60	141660 kg
Ocak 1940	1	Fransa	2540 kg	1/2 (x1,5)	30	57150 kg
8 Ocak 1940	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	3479 kg	1/2 (x1,5)	258	224396 kg
8 Ocak 1940	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	2495 kg	1/3 (x1,5)	100	62375 kg
8 Ocak 1940	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	1000 ton	-	4	2000 ton
8 Ocak 1940	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	12,8 ton ve 19,5 ton	½ ve 1/3	300	969 ton
8 Ocak 1940	1/2	Fransa ve Birleşik Krallık	0,765 kg	-	1,5 milyon	573750 kg
Ocak-Şubat 1940	1/2	Birleşik Krallık	Uçak (48 av, 12 keşif)	1/2 (x1,5) 1/3	60	66564 kg
Ocak-Şubat 1940	1/2	Fransa	Uçak (100 bombardıman, 52 av, 32 keşif)	1/2 (x1,5) 1/3 1/3	184	187267 kg
5 Şubat 1940	1/2	Almanya	Top: Krupp	Bilinmiyor	18 milyon değerinde	?
5 Şubat 1940	1/2	Almanya	870 ton	-	1	435 ton
5 Şubat 1940	1/2	Almanya	3148 kg	1 (x1,5)	60	141660 kg
5 Şubat 1940	1/2	Almanya	12030 kg	1/2	8	24060 kg
5 Şubat 1940	1/2	Almanya	450 kg	1 (x1,5)	278	93825 kg
Nisan 1940	1	Müttefikler	14 kg	1/3	200	933 kg
Nisan 1940	1	Müttefikler	814 kg	1 (x1,5)	100	122100 kg
Nisan 1940	1	Müttefikler	56 kg	-	100	5600 kg
22 Mayıs 1940	1/2	Almanya	Tanksavar topu: 60-7	Bilinmiyor	Bilinmiyor (500 bin değerinde)	?
22 Mayıs 1940	1/2	Almanya	1380 kg	1/3	15	3450 kg
22 Mayıs 1940	1/2	Almanya	870 ton	-	1	435 ton
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	3300 kg	1/3	12	6600 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	10870 kg	1/3	24	43480 kg
28 Mayıs	1/2	Fransa	56 kg	-	500	14000

1940						kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	16000 kg	1/3	24	64000 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	480 kg	1/2 (x1,5)	30	5400 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	8,5 kg	1/2	1500	3188 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	4,41 kg	1/6	25 bin	9188 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Fransa	19,5 ton	1	100	975 ton
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	1980 kg	1	36	35640 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	2438 kg	1/2	25	15238 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	6532 kg	1	10	32660 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	1/2 (x1,5)	15	19569 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	4895 kg	1/2 (x1,5)	30	55069 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	3000 kg	1 (x1,5)	30	67500 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	867 kg	1/2	25	5419 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	112	782628 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	3300 kg	1 (x1,5)	9	22275 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	16 kg	1	200	1600 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	8,5 kg	1/2	5000	10625 kg
28 Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	4,85 ton	1/2	50	60,625 ton
Temmuz 1940	1	Sovyet Rusya	9,6 ton	1/4	100	240 ton
Ekim 1940 (Sonbahar diye yazılmış)	0,1	Birleşik Krallık	2438 kg	1/2	75	9143 kg
Ekim 1940 (Sonbahar diye yazılmış)	0,1	Birleşik Krallık	867 kg	1/2	75	3251 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	16 kg	1	500/4	1000 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	61 gr	1	125,620/4	957853 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	12 gr	-	24 milyon/4	36000 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	15 kg	1/2	750/4	469 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	76/4	132767 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	13 kg	-	76 bin/4	123500 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik	6,4 kg	-	6bin/4	4800 kg

		Krallık				
28 Ekim 1940	0,1	Birleşik Krallık	1,5 ton	-	1500	225 ton
28 Ekim 1940	0,1	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	45	62890 kg
28 Ekim 1940	0,1	Birleşik Krallık	14 kg	1/2	135	95 kg
28 Ekim 1940	0,1	Birleşik Krallık	12 gr	-	70 milyon	84000 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	16 kg	1	500/4	1000 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	61 gr	-	125,620/4	957853 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	12 gr	-	24 milyon/4	36000 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	15 kg	1/2	750/4	469 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	76/4	132767 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	13 kg	-	76 bin/4	123500 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	6,4 kg	-	6bin/4	4800 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	16 kg	1	500/4	1000 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	61 gr	-	125,620/4	957853 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	12 gr	-	24 milyon/4	36000 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	15 kg	1/2	750/4	469 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	76/4	132767 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	13 kg	-	76 bin/4	123500 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	6,4 kg	-	6bin/4	4800 kg
Aralık 1940	0,1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/2 (x1,5)	734	191519 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	16 kg	1	500/4	1000 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	61 gr	-	125,620/4	957853 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	12 gr	-	24 milyon/4	36000 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	15 kg	1/3	750/4	469 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	76/4	132767 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	13 kg	-	76 bin/4	123500 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	6,4 kg	-	6bin/4	4800 kg
Ocak 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	14 kg	1/3	150	350 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik	12 gr	-	550 bin	6600 kg

		Krallık				
Ocak 1941	1	Birleşik Krallık	14 kg	1/3	50	233 kg
Ocak 1941	1	Birleşik Krallık	12 gr	-	1000	12 kg
Şubat 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
8 Şubat 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	1718 kg	1 (x1,5)	20	5154 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	814 kg	1 (x1,5)	20	12210 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	20	3265 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	15	2449 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	1350 kg	1/3	15	3375 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	14 kg	1/3	200	467 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	1000	695 kg
28 Şubat 1941	1/2	Birleşik Krallık	4,85 ton	1/3	15	12,125 ton
Mart 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
21 Mart 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	6000 kg	-	50	30000 kg
21 Mart 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	Cephane	Bilinmiyor	18500 ton	1850 ton
Nisan 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Mayıs 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	2780 kg	1 (x1,5)	132 (18'i yolda)	550440 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	2780 kg	1 (x1,5)	9	37530 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	14 kg	1/3	1500 (750'si yolda)	7000 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	16 kg	1	1638 (500'ü yolda)	26208 kg
Temmuz 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
10 Temmuz 1941	El koyma 1	Fransa	Fransız gemileri	-	11	
Ağustos 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Eylül 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Ekim 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
Kasım 1941	1	Birleşik	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg

		Krallık				
Aralık 1941	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1 (x1,5)	36/12	7731 kg
16 Aralık 1941	-	Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/3	72	1567 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/3	36	784 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	2260 kg	1	22	4972 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	313 kg	1 (x1,5)	910	42725 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	15,2 ton	1	225	342 ton
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	14 kg	1/3	9200	4293 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	4,5 kg	1/2	9000	2025 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	814 kg	1 (x1,5)	540	65934 kg
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	2,5 ton	-	700	175 ton
16 Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	500 kg	-	432	21600 kg
19 Şubat 1942	1	Birleşik Krallık	1500 ton	-	1	1500 ton
Mayıs 1942	1	Almanya	1120 kg	1	20	22400 kg
7 Mayıs 1942	1/2	Almanya	7407 kg	1 (x1,5)	20	111105 kg
7 Mayıs 1942	1/2	Almanya	13 kg	-	100 bin	650000 kg
9 Mayıs 1942	1	Birleşik Krallık	870 ton	-	1	870 ton
21 Mayıs 1942	1	Birleşik Krallık	9317 kg	1 (x1,5)	48	670824 kg
25 Mayıs 1942	1	Birleşik Krallık	870 ton	-	1	870 ton
Ağustos 1942	0,1	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	125	82819 kg
Ağustos 1942	0,1	Almanya	12105 kg	1/2	125	75656 kg
Ağustos 1942	0,1	Almanya	25 ton	1	3000	7500 ton
Ağustos 1942 (yaz ayları olarak belirtilmiş)	1/2	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	60	198765 kg
Eylül 1942	1/2	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	72	238518

						kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	15,2 ton	1	40	608 ton
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	450 kg	1/2 (x1,5)	510	172125 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	2780 kg	1 (x1,5)	214	892308 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	160	52240 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	15 kg	1/3	1150	5750 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	8,5 kg	1/2	5150	21886 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	4,5 kg	1/3	7500	11250 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	16 kg	1	725	11600 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	56 kg	-	308	17248 kg
Eylül 1942	1/2	Birleşik Krallık	15,2 ton	1	170	1292 ton
Eylül 1942	1/2	Birleşik Krallık	20,5 ton	1	200	2050 ton
Eylül 1942	1/2	Birleşik Krallık	450 kg	1/2 (x1,5)	236	39825 kg
Eylül 1942	1/2	Birleşik Krallık	3300 kg	1/3 (x1,5)	25	20625 kg
Kasım 1942	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	90	78278 kg
Kasım 1942	1/2	Birleşik Krallık	8836 kg	1	48	212064 kg
Kasım 1942	1/2	Birleşik Krallık	8369 kg	1/2	12	25107 kg
24 Kasım 1942	1/2	Birleşik Krallık	16 ton	1	200	1600 ton
Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	126	1008 ton
Ocak 1943	1	Almanya	12 kg	1	180/4	169 kg
Ocak 1943	1	Almanya	12 gr	-	2872000/4	8616 kg
Ocak 1943	1	Almanya	1062 kg	1 (x1,5)	49/4	13010 kg
Ocak 1943	1	Almanya	6,4 kg	-	24500/4	39200 kg
Ocak 1943	1	Almanya	1120 kg	1	20/4	5600 kg
Ocak 1943	1	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	12/4	19877 kg
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	15000 ton	-	2	3000 ton
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	1500 ton	-	10	1500 ton
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	870 ton	-	2	174 ton
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	1000 ton	-	6	600 ton
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	200 ton	-	8	160 ton
Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	1500 ton	-	4	3000 ton

Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	1000 ton	-	6	3000 ton
Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	200 ton	-	8	800 ton
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	964	144600 kg
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	9317 kg	½ (x1,5)	423	295582 kg
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	2800 kg	½ (x1,5)	978	205380 kg
Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	220	71830 kg
30 Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	500	86975 kg
30 Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	216	32400 kg
30 Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	1718 kg	1/2 (x1,5)	40	51540 kg
30 Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	20	34790 kg
30 Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	6532 kg	1/3	20	21773 kg
30 Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	20	17395 kg
30 Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	2800 kg	½ (x1,5)	132	277200 kg
30 Ocak 1943	1/2	Birleşik Krallık	17,5 ton	1	12	105 ton
Şubat 1943	1	Almanya	15 kg	1/4	180/4	169 kg
Şubat 1943	1	Almanya	12 gr	-	2872000/4	8616 kg
Şubat 1943	1	Almanya	1062 kg	1	49/4	13010 kg
Şubat 1943	1	Almanya	6,4 kg	-	24500/4	39200 kg
Şubat 1943	1	Almanya	1120 kg	1	20/4	5600 kg
Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	36	288 ton
5 Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	17,5 ton	1	12	210 ton
11 Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	16	27832 kg
27 Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	15,2 ton	1	49	744,8 ton
27 Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	102	816 ton
27 Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	17,5 ton	1	13	227,5 ton
Mart 1943	1	Almanya	15 kg	1/4	180/4	169 kg
Mart 1943	1	Almanya	12 gr	-	2872000/4	8616 kg
Mart 1943	1	Almanya	1062 kg	1	49/4	13010 kg
Mart 1943	1	Almanya	6,4 kg	-	24500/4	39200 kg
Mart 1943	1	Almanya	1120 kg	1	20/4	5600 kg
Mart 1943	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	36	288 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	15000 ton	-	2	3000 ton

9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	1500 ton	-	10	1500 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	870 ton	-	6	522 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	200 ton ?	-	154	3080 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	39 ton	1	1470	5733 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	855	684 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	2600	84890 kg
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	814 kg	1/2 (x1,5)	9000	549450 kg
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	1196	179400 kg
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	Bomba	-	50 bin ton	5000 ton
9 Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	12 gr	-	200 milyon	240000 kg
Nisan 1943	1	Almanya	15 kg	1/4	180/4	169 kg
Nisan 1943	1	Almanya	12 gr	-	2872000/4	8616 kg
Nisan 1943	1	Almanya	1062 kg	1	49/4	13010 kg
Nisan 1943	1	Almanya	6,4 kg	-	24500/4	39200 kg
Nisan 1943	1	Almanya	1120 kg	1	20/4	5600 kg
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	10	17395 kg
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
12 Nisan 1943	1/2	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	5000+	816250 kg
12 Nisan 1943	1/2	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	300	1200 ton
12 Nisan 1943	1/2	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	470	408783 kg
17 Nisan 1943	1/2	Birleşik Krallık	9317 kg	1/2 (x1,5)	12	41927 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik	16 ton	1/2	350/9	311 ton

		Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri				
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Mayıs 1943	1	Almanya	25 ton	1/2	12	150 ton
Mayıs 1943	1	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	12	79506 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık	6532 kg	1/3 (x1,5)	19/3	20685 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık	7072 kg	1/2 (x1,5)	15/3	26520 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	60/3	34790 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık	6532 kg	1/3 (x1,5)	19/3	20685 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık	7072 kg	1/2 (x1,5)	15/3	26520 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	60/3	34790 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik	16 ton	1/2	350/9	311 ton

		Devletleri				
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık	6532 kg	1/3 (x1,5)	19/3	20685 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık	7072 kg	1/2 (x1,5)	15/3	26520 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/3 (x1,5)	60/3	34790 kg
Ağustos 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Ağustos 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Ağustos 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Ağustos 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Eylül 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Eylül 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Eylül 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Eylül 1943	1	Birleşik	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750

		Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri				kg
Ekim 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Ekim 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Ekim 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Ekim 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Kasım 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Kasım 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Kasım 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg
Kasım 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Aralık 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	16 ton	1/2	350/9	311 ton
Aralık 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	2800 kg	1/2 (x1,5)	300/9	70000 kg
Aralık 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	653 kg	1/2	300/9	10883 kg

Aralık 1943	1	Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri	450 kg	½ (x1,5)	500/9	18750 kg
Aralık 1943	1	Almanya	4417 kg	1 (x1,5)	72	477036 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	33,4 ton	1	500	1670 ton
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	653 kg	1/2	486	15868 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	17,5 ton	1	60	105 ton
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	470	98700 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	814 kg	1/2 (x1,5)	1000	61050 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	8,5 kg	1/3	2000	567 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	13 kg	1/3	1500	650 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	4,5 kg	1/3	10 bin	1500 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	765 gr	-	1 milyon	76500 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	340 gr	-	230 bin	7820 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	1,02 kg	-	400 bin	40800 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	216	32400 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	8836 kg	1	48	42413 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	8210 kg	1	36	29556 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	Bomba ve cep.	-	23 bin ton	2300 ton
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	-	1	1470	-
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	-	1	500	-
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	-	1	45	-
24 Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	2495 kg	1/5	2	998 kg
24 Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	10900 kg	1/2	72	392400 kg
24 Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	104	156000 kg
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/4 (x1,5)	80	104370 kg
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	1	Birleşik Krallık	15,2 ton	1/2	176	1338 ton
24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	1	Birleşik Krallık	25 ton	1/3	100	833 ton

24 Ocak 1944 (önceki süreçte)	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100	800 ton
27 Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	3479 kg	1/4 (x1,5)	54	187866 kg
27 Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	9629 kg	1/3	18	173322 kg
30 Mayıs 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	55	115500 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100/11	72,726 ton
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	92/11	12545 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/2	72/11	26869 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/3	12/11	3043 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	Radar cihazı	-	1	
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100/11	72,726 ton
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	92/11	12545 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/2	72/11	26869 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/3	12/11	3043 kg
7 Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	54	113400 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100/11	72,726 ton
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	92/11	12545 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/2	72/11	26869 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/3	12/11	3043 kg
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100/11	72,726 ton
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	92/11	12545 kg
Kasım 1944	1	Birleşik	8210 kg	1/2	72/11	26869

		Krallık				kg
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/3	12/11	3043 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/2	100/11	72,726 ton
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/3 (x1,5)	92/11	12545 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/2	72/11	26869 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/3	12/11	3043 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Nisan 1945	1	Birleşik	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg

		Krallık				
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	16 ton	1/3	100/11	48,484 ton
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	2800 kg	1/2 (x1,5)	350/11	66818 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	4,167 kg	1/3	20 bin/11	2525 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	3000 kg	1/4 (x1,5)	92/11	9409 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	8210 kg	1/3	72/11	17912 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	8369 kg	1/4	12/11	2282 kg

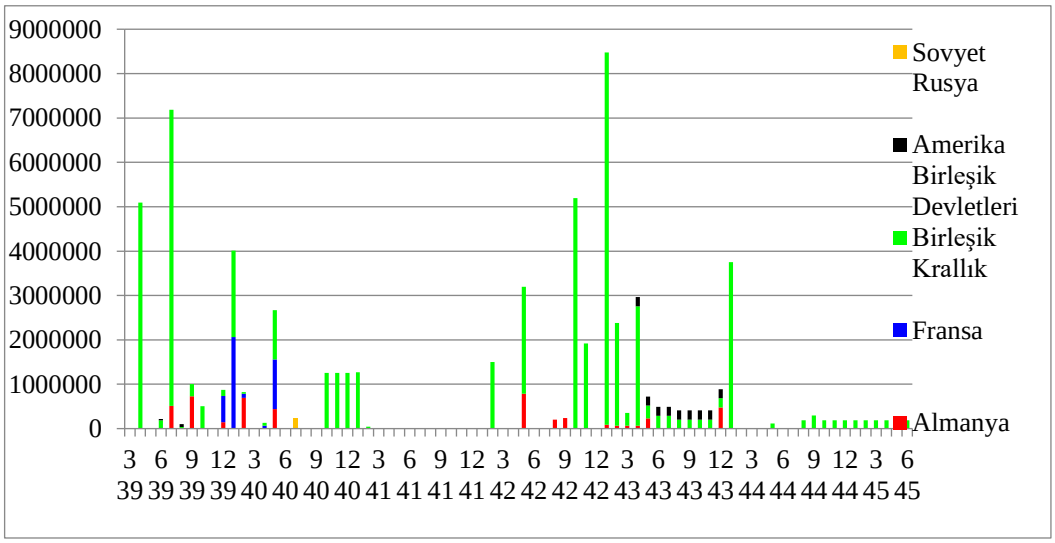
Tablo 2. 61. Türkiye'ye verilen silahların katsayılarla birlikte tonaj miktarı

Tarih	Alım Teşebbüs	Ülke	Toplam Değer
Mart 1939	0,1	Almanya	28332 kg
Nisan 1939	1	Almanya	600 kg
Nisan 1939	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	2874 kg min
Nisan 1939	1/2	Birleşik Krallık	5091000 kg
Mayıs 1939	0,1	İngiltere	265415 kg
Mayıs 1939	0,1	Fransa	265415 kg
Haziran 1939	0,1	Almanya	39193 kg
Haziran 1939	1/2	Birleşik Krallık	184164 kg
Haziran 1939	0,1	Birleşik Krallık	412826 kg
Haziran 1939	0,1	Fransa	265415 kg
Haziran 1939	1/2	Amerika Birleşik Devletleri	31187 kg
Temmuz 1939	1/2	Birleşik Krallık	6670213 kg
Temmuz 1939	1/2	Almanya	514827 kg
Ağustos 1939	1/2	Fransa	5322 kg
Ağustos 1939	1/2	Amerika Birleşik Devletleri	64425 kg
Ağustos 1939	1/2	Birleşik Krallık	33750 kg
Eylül 1939	1	Birleşik Krallık	270459 kg
Eylül 1939	1	Almanya	730427 kg
Ekim 1939	1	Birleşik Krallık	502261 kg
Aralık 1939	1	Fransa	591050 kg
Aralık 1939	1	Birleşik Krallık	139043 kg
Aralık 1939	0,1	Fransa	24420 kg
Aralık 1939	0,1	Birleşik Krallık	12210 kg

Aralık 1939	0,1	İsveç (Müttefikler aracı)	1980 kg
Aralık 1939	1/2	Fransa	30525 kg
Aralık 1939	1/2	Birleşik Krallık	30525 kg
Aralık 1939	1/2	Almanya	141660 kg
Ocak 1940	1	Fransa	2065543 kg
Ocak 1940	1/2	Birleşik Krallık	1948042 kg
Şubat 1940	1/2	Birleşik Krallık	32282 kg
Şubat 1940	1/2	Fransa	93633 kg
Şubat 1940	1/2	Almanya	694545 kg
Nisan 1940	1	Fransa	64316 kg
Nisan 1940	1	Birleşik Krallık	64316 kg
Mayıs 1940	1/2	Almanya	438450 kg
Mayıs 1940	1/2	Fransa	1120856 kg
Mayıs 1940	1/2	Birleşik Krallık	1108848 kg
Temmuz 1940	1	Sovyet Rusya	240000 kg
Ekim 1940	0,1	Birleşik Krallık	384379 kg
Ekim 1940	1/2	Birleşik Krallık	1256389 kg
Kasım 1940	1/2	Birleşik Krallık	1256389 kg
Aralık 1940	1/2	Birleşik Krallık	1256389 kg
Aralık 1940	0,1	Birleşik Krallık	191519 kg
Ocak 1941	1/2	Birleşik Krallık	1271315 kg
Şubat 1941	1	Birleşik Krallık	42317 kg
Şubat 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	5154 kg
Mart 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Mart 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	1880000 kg
Nisan 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Mayıs 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Haziran 1941	1	Birleşik Krallık	628909 kg
Temmuz 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Temmuz 1941	1	Fransa	
Ağustos 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Eylül 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Ekim 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Kasım 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Aralık 1941	1	Birleşik Krallık	7731 kg
Aralık 1941	0,1	Amerika Birleşik Devletleri	660900 kg
Şubat 1942	1	Birleşik Krallık	1500000 kg
Mayıs 1942	1	Almanya	783505 kg
Mayıs 1942	1	Birleşik Krallık	2410824 kg
Ağustos 1942	0,1	Almanya	165975 kg
Ağustos 1942	1/2	Almanya	198765 kg
Eylül 1942	1/2	Almanya	238518 kg
Eylül 1942	1	Birleşik Krallık	1792407 kg
Eylül 1942	1/2	Birleşik Krallık	3402450 kg
Kasım 1942	1/2	Birleşik Krallık	1915449 kg
Ocak 1943	1	Birleşik Krallık	8387528 kg
Ocak 1943	1	Almanya	86472 kg
Ocak 1943	0,1	Birleşik Krallık	6198937 kg
Şubat 1943	1	Almanya	66595 kg
Şubat 1943	1	Birleşik Krallık	2314132 kg
Mart 1943	1	Almanya	66595 kg
Mart 1943	1	Birleşik Krallık	288000 kg
Mart 1943	0,1	Birleşik Krallık	20572740 kg
Nisan 1943	1	Almanya	66595 kg
Nisan 1943	1	Birleşik Krallık	2689671 kg
Nisan 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Mayıs 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg

Mayıs 1943	1	Almanya	229506 kg
Mayıs 1943	1	Birleşik Krallık	287311 kg
Haziran 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Haziran 1943	1	Birleşik Krallık	287311 kg
Temmuz 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Temmuz 1943	1	Birleşik Krallık	287311 kg
Ağustos 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Ağustos 1943	1	Birleşik Krallık	205316 kg
Eylül 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Eylül 1943	1	Birleşik Krallık	205316 kg
Ekim 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Ekim 1943	1	Birleşik Krallık	205316 kg
Kasım 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Kasım 1943	1	Birleşik Krallık	205316 kg
Aralık 1943	1	Amerika Birleşik Devletleri	205316 kg
Aralık 1943	1	Birleşik Krallık	205316 kg
Aralık 1943	1	Almanya	477036 kg
Aralık 1943	0,1	Birleşik Krallık	4481474 kg
Ocak 1944	1	Birleşik Krallık	3752992 kg
Mayıs 1944	1	Birleşik Krallık	115500 kg
Ağustos 1944	1	Birleşik Krallık	184526 kg
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	Radar
Eylül 1944	1	Birleşik Krallık	297926 kg
Ekim 1944	1	Birleşik Krallık	184526 kg
Kasım 1944	1	Birleşik Krallık	184526 kg
Aralık 1944	1	Birleşik Krallık	184526 kg
Ocak 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg
Şubat 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg
Mart 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg
Nisan 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg
Mayıs 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg
Haziran 1945	1	Birleşik Krallık	147430 kg

Tablo 2. 62. Silah bazında devletler arası ikili ilişki nicel seviyesi

Şekil 2. 5. Silahların kalitesi ile alım/teşebbüse göre ülkelerin silah desteği (aylık) (teşebbüsler tasnif dışıdır)

2.1.4.5. Türkiye'ye toprak vaatleri

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 1) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri Papen'in Almanya ile görüşmelerinden tespit edilmiştir. Von Papen İtalya'nın Arnavutluk işgalinde Türkiye'nin endişelerine karşılık onlara 12 adadan Türkiye'ye yakın iki adanın verilmesini Almanya'dan talep etmiş ancak bu fikir dikkate alınmamıştır[288].

Kasım 1940 – Mart 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 9) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri; Alman belgelerinde 7 Mart 1941'de Türkiye'ye Suriye'nin belirli bir kısmının vaat edilebileceği ifadesi geçmektedir[289]. Alman genelkurmayında bu süreçte Türkiye'nin karşı tarafta yer almaması için Edirne'nin güneybatısından toprak hediye edilmesi mevzu bahis olmuştur[290].

Nisan 1941 – Mayıs 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 10) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri; İngiliz kabine görüşmelerinden ve Ribbentrop-Papen görüşmelerinden tespit edilmiştir. Yunanistan'da savaş devam ederken 24 Nisan 1941'de Yunan hükümeti, Alman işgaline uğramaması için Sakız ve Midilli adalarının Türkiye tarafından ele geçirmesini Birleşik Krallık'a teklif etmiş, Birleşik Krallık de bunu onaylamıştı. Hatta Birleşik Krallık bu adalara Limni'yi de eklemişti[291]. Ribbentrop, Mayıs 1941'de Edirne'nin batı kısımlarının Türkiye'ye verileceğinden bahsetmiştir[292].

26 Ağustos 1941 - Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 13) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri Aralık 1941 İngiliz-Rus görüşmelerinden tespit edilmiştir. İngiliz-Rus görüşmelerinde Stalin Türkiye'yi savaşa sokmak için onlara Oniki Adalar ile birlikte Suriye ve Bulgaristan'ın bir kısmının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir[293]. Bu görüşmelerde Stalin, Türkiye'ye Yunanistan sınırından bazı toprakların verilmesini de teklif etmişti[294].

14 Ağustos 1943 – 30 Ekim 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 19) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri; Papen ile Milli Emniyet

[288] Franz Von Papen, *Memoirs*, Translated: Brian Connell, ty, yy. s. 447.
[289] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 239.
[290] DGFP, D, 1918-1945, C. 11, s. 1003.
[291] CAB 79 11 6
[292] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 703.
[293] CAB 66 20 39.
[294] Weisband, *a.g.e*, C. 1 s. 12; Hayta, a.g.m., s. 825.

Hizmeti Reisi Mehmet Naci Perkel görüşmelerinden tespit edilmiştir. 26 Eylül 1943'te Papen, Almanya'nın adaları Türkiye'ye verebileceğini ifade etmiştir[295]. Papen, Ribbentrop ile de görüşerek adaların Türkiye'ye verilmesinin Türkiye'yi savaş dışında kalmaya teşvik edebileceğini, bu teklifi de İtalyanların yapması gerektiğini yazmıştır. İtalyanlar ise bazı şartlar öne sürerek adaları vermeyi teklif etmiş, Türkiye ise adaları şartsız teslim almak istemiştir[296].

17 Temmuz 1945 ve sonrasını kapsayan evrede (Evre 27) karar vericilerin Türkiye'ye toprak vaatleri ile ilgili stratejileri Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in 10 Eylül 1945 tarihli notasından tespit edilmiştir. Birleşik Krallık dışişleri bakanı Ernest Bevin'in 10 Eylül 1945 tarihli notasında Meis adasının Türkiye'ye verilmesi gerektiği savunulmuştur[297].

2.1.4.6. Türkiye'den talep edilen üs ve topraklar

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 7) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; İtalya'nın savaşa girmesinden sonra İngiltere ve Fransa büyükelçilerinin isteklerinden tespit edilmiştir. İtalya'nın savaşa dâhil olmasıyla birlikte 11 Haziran 1940'ta Birleşik Krallık ve Fransa büyükelçileri, Türkiye'nin Müttefiklere deniz ve hava üslerini açmalarını söylemiştir[298].

28 Ekim 1940 – Kasım 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 8) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Sovyet-Alman temaslarından belirlenmiştir. Kasım 1940'ta Sovyetler Birliği, boğazlardan üsler talep etmekteydi[299].

Kasım 1940 – Mart 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 9) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri: 31 Ocak 1941'de Churchill Türkiye'deki hava üslerinin açılmasını istemişti[300]. Mart 1941'de Sovyetler Birliği

[295] DABCA, 30 1 0 0 40 240 19
[296] Hayta, a.g.m., s. 831-832.
[297] CAB 129 2 12
[298] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 9.
[299] Jörg Hilscher, Die deutsch-türkische Beziehungen 1940-42 in der Perzeption Hitlers, Ribbentrops und Papens – Eine Studie unter besonderer Berücksichtigung ihrer nachrichtendienstlichen Dimension, 2. Auflage, Ludwigsfelder Verlagshaus, Ludwigsfelde, 2012, s. 242-243, aktaran: Gökpınar, *a.g.e.,* s. 143-144.
[300] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 42.

önceleri boğazlarda üs talep etmelerine rağmen Almanya ile ilişkileri bozulunca Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olduklarını açıklamışlardı[301].

Nisan 1941 – Mayıs 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 10) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; 13 Mayıs 1941 Papen-Saraçoğlu görüşmelerinden, 17 Mayıs 1941 Papen-Ribbentrop görüşmelerinden, Mayıs 1941 Papen-Ribbentrop-Saraçoğlu temaslarından tespit edilmiştir. Mayıs ayında Papen-Saraçoğlu görüşmelerinde Almanya Türkiye'nin güney sınırına sevkiyat yapmak için izin istiyordu. Alman Dışişleri de Papen ile temas halinde olup sürekli olarak sınırsız sevkiyat konusunda ısrar edilmesini istiyordu[302]. "*İki numaralı gizli protokole göre Türkiye, Almanya ile 27.5.1930 tarihinde imzalamış olduğu Ticaret Anlaşması gereğince bu ülkenin savaş malzemesini transit olarak Türkiye'den geçirmesini kabul ediyordu.*"[303] Görüşmeler sonuçlanmadan Irak'ta İngiltere yeniden hâkimiyeti eline alınca sevkiyat meselesi de kapandı.

26 Ağustos 1941 - Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 13) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; İngiliz-Sovyet görüşmelerinden tespit edilmiştir. İngiliz-Sovyet görüşmelerinden her iki ülkenin de Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti edecek söylemleri olmuştu[304].

Kasım 1942 - Ocak 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 16) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; 24 Kasım 1942 tarihli İngiltere dışişleri bakanlığının Moskova'daki dışişleri ofisine gönderdiği telgraftan belirlenmiştir. Bu telgrafa göre Romanya'nın bombalanması için Müttefik uçaklarının Türkiye'deki üslerden faydalanması gerektiği ifade edilmişti[305].

14 Ocak 1943 – 1 Şubat 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 17) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; İngiliz Genelkurmayının görüşlerinden tespit edilmiştir. İngiliz Genelkurmayı bu evrede Türkiye'nin hava üslerinin Müttefik kullanımına vermesi gerektiğini ifade etmişti[306].

[301] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 73.
[302] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 836.
[303] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 112.
[304] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 124-125.
[305] FO 954 25B 486
[306] CAB 65 37 5; CAB 66 34 14.

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 18) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Roosevelt ve kurmaylarının görüşlerinden tespit edilmiştir. 12 Mayıs 1943'te Roosevelt ve kurmayları, Türkiye'deki hava üslerinin kullanılması gerektiği kanaatinde idi[307].

19 Ekim 1943 – 28 Kasım 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 20) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Konferans tutanaklarından, Kasım 1943'te Eden-Menemencioğlu görüşmelerinden tespit edilmiştir. Konferansta Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'deki üslerin kullanılmasını istemekteydi. Sovyetler Birliği ise bunun yeterli olmadığını, Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiğini ifade etmişti[308]. Burada, Sovyetler Birliği'nin de üs talebinin, az da olsa desteklediği varsayımı çıkarılabilir. Konferans sonu zaten ortak karar alınmıştı. Kasım 1943 Türk-İngiliz görüşmelerinde İngiltere yine üslerin kullanılmasını istemiş[309], Türkiye ise bunu reddetmişti[310]. Amerika Birleşik Devletleri de konferans sonrası 5 Kasım 1943'te üslerin kullanılmasını istemiştir[311].

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 21) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Kahire konferansının tutanaklarından tespit edilmiştir. Burada Türkiye'nin üslerinin açılması, ortak karara bağlanmıştır[312].

19 Mart 1945 – 17 Temmuz 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 26) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Haziran 1945'te Türk-Sovyet temaslarından tespit edilmiştir. 7 Haziran 1945'te Türk-Sovyet görüşmelerinde Sovyetler, Batum sınırında bir değişiklik ile Ağrı'yı istiyordu. Ek olarak Boğazlardan üs talepleri de vardı[313].

17 Temmuz 1945 ve sonrasını kapsayan bu evrede (Evre 27) karar vericilerin Türkiye'den üs ve toprak talepleri ile ilgili stratejileri; Potsdam Konferansı'ndan tespit edilmiştir. Potsdam'da Sovyetler Birliği Türk boğazlarından üsler talep

[307] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 178-179.
[308] FRUS: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, 740.0011 Moscow/10–2843.
[309] FO 954 28B 385.
[310] CAB 65 40 10.
[311] FO 954 28B 386.
[312] FRUS: Diplomatic Papers, *The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*, Document 456, 1961, December 6, 1943; FRUS: Diplomatic Papers, *The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*, Document 460, 1961, December 7, 1943.
[313] Erkin, *a.g.e.*, s. 257-264.

ediyordu[314]. Aynı konferansta Stalin dolaylı olarak Kars ve Ardahan ile boğazlardan üsler, mümkün olmazsa Dedeağaç'tan bir üs talep etmekteydi[315].

2.1.4.7. Nüfus nakli ve ordu kaydırmaları

Nüfus

Nisan 1941 - Mayıs 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 10) Türkiye'de savaş sebebiyle nüfus kaydırmaları Trakya'da yaşanmış, hem Trakya'nın hem de İstanbul'un boşaltıldığı bilgileri görülmüştür[316]. Zonguldak'a toplamda yüz üç kişi, Batı Anadolu'ya dört yüz altmış yedi kişi, iç bölgelere ise bin iki yüz seksen bir kişinin hareket etmesi planlanmıştı[317]. Görüldüğü üzere bütün bu nüfus kaydırmaları, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sırasındaki büyük kitlelerin göçlerine nazaran çok düşük bir seviyededir. Bu yüzden nüfus kaydırmaları, Türkiye'nin tehdit algısı için faydalanılan verilerin dışında tutulmuştur.

Ordu

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 1) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları şu şekilde gerçekleşmiştir. Mevcut konuma ek olarak, 22 Mayıs 1939'da Eskişehir'de üç alaylı 1. Tayyare Tugayı, İzmir'de de iki alaylı 2. Tayyare Tugayı oluşturulmuştu. 1939 Haziran'ında da Erzincan ve Merzifon'a birer adet hava alayı kurulmuştu[318].

23 Ağustos 1939 - 2 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 2) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: 28 Ağustos 1939'da Trakya ve Batı Anadolu'daki kolorduların tümenlerinin takviye edileceği kararı alınmıştı[319]. 31 Ağustos 1939'da yukarıdaki iki bölgeye de ek olarak yedek subay ile er/erbaş takviyesi yapılmıştır[320]. Ancak sayı bilgisi mevcut değildir.

3 Eylül 1939 - 27 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 3) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Eylül 1939'da Ankara'daki 34. Piyade alayı,

[314] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II 767.68119/7–545, No. 1369, Proposal by the Soviet Delegation.
[315] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II.
[316] Korkmazcan, *a.g.e*., s.185.
[317] Özer, *a.g.e*., s. 83-84.
[318] *Cumhuriyetin 50'inci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genelkurmay Basımevi Ankara 1973, s. 77: aktaran: Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 415.
[319] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 417.
[320] Gös. yer

Boğazlar bölgesine kaydırılmıştı[321]. Aynı tarihte Merzifon'da ve Erzincan'da birer alay kurulmuştu[322]. 1939 yılının Eylül ayı başlarında da donanma Erdek'te konuşlandırılmıştı[323]. 5 Eylül'de İzmit'ten Erdek'e giden gemiler: Yavuz, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri; Tınaztepe, Zafer, Adatepe ve Kocatepe destroyerleri; Erkin, Dumlupınar, Sakarya, Saldıray, Gür, Birinci İnönü, İkinci İnönü Denizaltıları; Akın hedef gemisi, mayın tarama filosu ve 3 gambot ile diğer 4 yardımcı gemiden oluşuyordu[324].

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 5) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Savaş öncesi 10 kolordu bilgisi var. Seferberlik ile 15'e çıktığı bilgisi de var. Seferberlik ve askeri mevcudun istenilen seviyeye gelmesi 1941 Kasım olarak gösterilmiştir. Ancak 1939'un sonunda, ek beş kolordunun kurulduğu iddia edilmiştir[325]. Muhtemelen asker alımları daha kademeli olarak gerçekleşiyor. Bunun da bilgisi vardı: Çakmak hattına asker alımı artırılmıştı[326]. Buradaki seferberlik süreci şu şekilde kurduğumuz modele yansımıştır: Seferberlik süresinde oluşturulan kuvvetler kademeli olarak evrelere dağıtılmıştır. Kurulan iki kolordu Trakya'da çakmak hattına, biri İzmir'e, biri Trabzon'a, biri de İskenderun'a kurulmuştur. Özetle evre 3'ten evre 13'e, Eylül 1939'dan Kasım 1941'e toplamda 27 ay evrelere bölünüp hesaplanmıştır. (170 bin askerden 1.300.000'e. 1.130.000 asker: ay başı 41852 kişi.)

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 7) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Donanma, Erdek'ten yeniden eski yerine Gölcük'e gönderilmişti. İskenderun'da ise deniz komutanlığı oluşturulmuştu[327]. 23 Temmuz 1940'ta 2. Kolordu'nun karargâhı Çanakkale'ye, 4. Kolordu'nun karargâhı da İstanbul'a nakledilmişti[328].

---

[321] Akkaya, *a.g.e*., s. 149.
[322] *Cumhuriyetin 50'inci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genelkurmay Basımevi Ankara 1973, s. 77: aktaran: Akkaya, *a.g.e*., s. 161.
[323] Gökpınar, *a.g.e*., s. 91-92.
[324] *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, s.128-129, aktaran: Köroğlu, *a.g.e*., s. 80. Çetin, *a.g.e.,* s. 200-201.
[325] *Cumhuriyetin 60'ıncı Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984, s. 7; Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 419-420. Yazar şunu eklemiş: ülkenin iç kısmı boş bırakılmıştır. Almanların paraşüt kullanımını da hatırlatarak bunu ifade etmiş.
[326] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 421.
[327] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.,* s. 437; Çetin, *a.g.e*., s. 202.
[328] Dz. K.K.lığı Lalahan Arşivi, 23.07.1940, 1940-165, 1, 1., aktaran: Çetin, *a.g.e*., s. 186.

28 Ekim 1940 – Nisan 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 8) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Mart 1941'de Trakya için otuz bin kişi silahaltına alınması olmuştur[329].

1941 yılında Türk ordusunun konuşlanması şu şekildedir[330]: Trakya'da: 10 kolordu ile kolorduya bağlı 46. Tümen ve 26. Tugay. Çatalca'da 20. 4. ve 3. Kolordular ile bunlara bağlı 23., 24., 33. ve 52. tümenler (20); 8., 22., 28. ve 64. tümenler (4); 1., 46., 61. ve 62. Tümenler (3). İstanbul ve Karadeniz Boğazı'nda İstanbul grubuna bağlı 11. Tümen. Bunların hepsi 1. Ordu. 2. Ordu ise Çanakkale ve Marmara'da konuşlu 2. Kolordu (4, 32, 66, 69 tümenleri ile 72. Tugay), aynı mıntıkada 1. Kolordu (16. 57. Tümenler), aynı mıntıkada 5. Kolordu (5. 6. 25. Tümenler), Ege ve Akdeniz sahillerinde 12. Kolordu (63. 70. 71. Tümenler). 3. Ordu ise doğuda 9. Kolordu (3. 9. 29. Tümenler), 13. Kolordu (12. 15. Tümenler), 7. Kolordu (2. 10. 53. Tümenler) ve 18. Kolordu[331] (48. 51. 67. tümenler). Bunların dışında Kocaeli'de 7. 17. Ve 41. Tümenlerden oluşan 6. Kolordu ile Suriye sınırında 20. ve 39. Tümenler ile 68. Tugaydan oluşan 17. Kolordu.

Nisan 1941 - Mayıs 1941 kapsayan bu evrede (Evre 10) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: 8 Mayıs 1941'de çeşitli kolordu bölgelerinden otuz bin er, Çatalca ve Demirkapı mevzileri tahkimatında çalıştırılmak üzere silahaltına çağrılmıştı[332].

26 Mayıs 1942 - Kasım 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 15) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Eylül 1942'de teslim alınan 72 adet Focke Wulf 190 interceptor avcı uçağı, Boğazlar ve Güney Marmara'ya nakledilmişti[333]. 1942'nin yaz aylarında Trakya'dan doğu sınırına 26 tümen kaydırıldığı iddiası[334] olmakla birlikte, bu sayının abartı bir sayı olduğu kanaatindeyiz. 1942 ortalarında (Sivastopol Almanya'nın eline geçince) tehdit algısı yön değiştirmişti ve Karadeniz sahilleri de savunma kapsamına alınmıştı. Trakya'dan 3,5 tümen Anadolu'ya kaydırılmıştı. Mevcut durum: İzmit'te 6. Kolordu, Zonguldak'ta 10. Kolordu, Samsun'da 8. Kolordu ve Trabzon'da 18. Kolordu bulunuyordu[335].

---

[329] Özer, *a.g.e.*, s. 43.
[330] Çetin, *a.g.e.*, s. 184-185.
[331] İlgili kaynakta 17. Kolordu yazılmıştır. Ancak buradaki kolordu 18. Kolordudur.
[332] DABCA, 30 18 1 2 94 39 16
[333] DABCA, 030 10 61 413 15.
[334] Çetin, *a.g.e.*, s. 251.
[335] AIR 8-536, aktaran: Tekeli ve İlkin, *a.g.e.*, s. 484.

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 17) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: 4 Mart 1943'de, İngilizlerle yapılan görüşmede uçaksavar alaylarının; Anadolu'da Karabük, Kırıkkale, Elmadağ, Ankara, Kayseri Afyon, Kütahya, Balıkesir, Eskişehir ile batıda Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarına konuşlandırıldığı bilgisi var[336]. Nisan 1943'te de Birleşik Krallık'ın planı doğrultusunda uçaksavar alaylarından ikisi Mersin ve İskenderun'a, üçü de Kuzey Batı Anadolu'ya konuşlandırılmıştı[337]. Mayıs 1943'te Almanlardan alınan 12 tank, Çubuk'a sevk edilmişti[338]. 16 Ağustos 1943'te ise hava tugayları tümen seviyesine yükseltilmişti[339](Eskişehir ve İzmir). 2 Nisan 1943'te beş alaylık (her alay 48 AT topuna sahiptir) tank savunma birliklerinden ikisi Çatalca'ya, diğerleri de Demirkapı, İzmit ve Afyon'a yerleştirilmesi planlanmıştı[340]. Hava savunma alayları ise Karadeniz boğazına 40 top, Çanakkale boğazına 36 top, İzmit'e 36 top, Bilecik'e 24 top ve Eskişehir'e 20 top şeklinde idi[341].

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 21) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: ordu küçültülmesi doğrultusunda 5 tümen, 4 tugay ve 14 alay lağvedildi. Bu tarihten itibaren 3 orduya bağlı 15 kolordu bulunuyordu. Toplamda 35 piyade tümeni ve 3 süvari tümeni ile 1 zırhlı tümen vardı. Ayrıca 1 dağ, 1 süvari ve 2 zırhlı tugay da kara kuvvetlerinde faaldi[342].

Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 24) Türkiye'de savaş sebebiyle ordu kaydırmaları: Ağustos 1944'te Merzifon'daki hava alayı Ankara'ya, Adana'daki hava keşif grubu Eskişehir'e, Yeşilköy'deki hava keşif grubu da İzmit'e nakledilmişti[343].

2.1.4.8. Yol tahribatı ve karartmalar

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 5) Türkiye'de savaş sebebiyle yapılan yol tahribatı, sadece doğuda gerçekleşmiştir. 1 Şubat 1940 Kars'tan sonraki geniş demiryolu hattının kaldırılması emri verilmişti[344].

---

[336] Özer, *a.g.e*., s. 158.
[337] Özlü, a.g.m, s. 69
[338] (panzer 3 ve panzer 4) WO 106-3196, aktaran: Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 499.
[339] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 504.
[340] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-114.
[341] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-101.
[342] Akkaya, *a.g.e.,* s. 157.
[343] Çetin, *a.g.e*., s. 360.
[344] DABCA, 30 10 149 62 4.

Nisan 1941 sürecini kapsayan evrede (Evre 10) Türkiye'de savaş sebebiyle yol tahribatı, sadece 6 Nisan 1941'de, Edirne ile Uzunköprü köprüleri (demiryolu) imha edilmesidir[345].

Karartma

28 Ekim 1940 – Nisan 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 8) 18 Kasım 1940 bütün şehirlerde karartmalar başlamıştı[346].

Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 23) Almanya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi sonucu karartma tedbirleri alınmıştı[347].

2.1.4.9. Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 1) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'in hatıralarından[348], Ciano'nun hatıralarından[349], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[350], Türk-Fransız görüşmelerinden[351], Türk-İngiliz görüşmelerinden[352], 13 Nisan 1939 İngiliz hükumetinin Yunanistan ve Romanya'ya verilen güvenceler hakkındaki bildirisinden[353], 15 Nisan 1939 SSCB Halk Komiserleri Konseyi Başkanından Türkiye'deki Sovyet Maslahatgüzarına telgrafından[354], 17 Nisan 1939 SSCB Dışişleri Halk Komiserinin Birleşik Krallık'ın SSCB Büyükelçisine sunduğu öneriden[355], 21 Nisan 1939 SSCB Dışişleri Halk Komiserinin Türkiye'nin SSCB Büyükelçisiyle görüşme muhtırasından[356], 25 Nisan 1939 SSCB Dışişleri Halk Komiserinin SSCB'nin Fransa Büyükelçisine gönderdiği mektuptan[357], 30 Nisan 1939 SSCB Dışişleri Halk Komiser vekilinden SSCB

[345] Özer, *a.g.e*., s. 43; Korkmazcan, *a.g.e*, s.177,185.
[346] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 439.
[347] Korkmazcan, *a.g.e*, s. 381.
[348] Franz Von Papen, *a.g.e.*, s. 444-452.
[349] *The Ciano Diaries 1939-1943*, Ed. Gibson Hugh, Simon Publications, 2001, s. 69-114.
[350] FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 390D.11/181: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Istanbul, August 4, 1939; FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 611.6731/593 The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State No. 1097 Ankara, June 12, 1939.
[351] DBTDA, Şükrü Saraçoğlu ile Fransız Maslahatgüzarı arasında yapılangörüşme, 38404 153568 9, 1939-07-10.
[352] DBTDA, 1939 Türk-İngiliz mukalemesi, 37148 149266 14, 1939-06-20.
[353] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Türkiye üzerine Yazışmaları*, çev: Levent Konyar, Çağdaş Yay., 2000, s. 31.
[354] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e*., s. 32.
[355] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e*., s. 35-36.
[356] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e*., s. 37-38.
[357] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e*., s. 39-40.

Dışişleri Halk Komiserliğine telgrafından[358], 5 Mayıs 1939 SSCB Dışişleri Halk Komiser vekilinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine telgrafından[359] ve Boğazların tahkimi konusunda mühendis M. Lorieux`un yaptığı iş başvurusundan[360] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 25,352, Akdeniz % 9,859, Boğazlar % 9,859, Karadeniz % 8,45, Hatay % 8,45, Trakya % 5,633, Çanakkale Boğazı % 4,225, 12 Ada % 4,225, Suriye sınırı % 4,225, Kafkas Sınırı % 4,225, Ankara % 2,816, Kıbrıs % 2,816, Doğu Akdeniz % 1,408, İstanbul Boğazı % 1,408, Erzurum % 1,408, Sarıkamış % 1,408, İzmir % 1,408, İran Sınırı % 1,408, Irak Sınırı % 1,408.

23 Ağustos 1939 - 2 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 2) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[361] ve Ciano'nun hatıralarından[362] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Akdeniz % 50, Çanakkale Boğazı % 50.

3 Eylül 1939 - 27 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 3) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 8'den[363], Papen'ın hatıralarından[364], Ciano'nun hatıralarından[365], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[366] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 57,142, Akdeniz % 17,857, 12 Ada % 7,142, Ankara % 3,571, Çanakkale Boğazı % 3,571, Karadeniz % 3,571, Suriye sınırı % 3,571, Irak sınırı % 3,571.

28 Eylül 1939 - 19 Ekim 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 4) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 8'den[367], Papen'ın hatıralarından[368], Türk-Sovyet görüşmelerinden[369], Halifax'ın Ekim 1939 tarihli telgrafından[370] ve 1 Ekim 1939'daki Moskova müzakerelerinden[371] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık:

---

[358] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 41-42.
[359] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 44-48.
[360] DBTDA, Boğazların tahkimi konusunda mühendis M. Lorieux'un yaptığı iş başvurusu, 38014 154503 1, 1939-08-11.
[361] Papen, *a.g.e.*, s. 455.
[362] Gibson, *a.g.e.*, s.130.
[363] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 5-145.
[364] Papen, *a.g.e.*, s. 455.
[365] Gibson, *a.g.e.*, s.138-152.
[366] FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 390D.11/182 The Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, September 12, 1939.
[367] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 173-306.
[368] Papen, *a.g.e.*, s. 456.
[369] DBTDA, SSCB ile Türkiye arasındaki Boğazlar meselesi, 67781 297007 17, 1939-10-05.
[370] FO 800 323 3
[371] DBTDA, Şükrü Saraçoğlu'nun 1939 Moskova müzakereleri, 68140 298449 3, 1939-01-01.

Balkan % 34,09, Boğazlar % 27,272, Karadeniz % 11,363, Akdeniz % 9,09, Çanakkale Boğazı % 6,818, Trakya % 4,545, Ege % 2,272, Dedağaç % 2,272, Doğu Akdeniz % 2,272.

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 5) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 8'den, DGFP cilt 9'dan[372], Ciano'nun hatıralarından[373], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[374], Türk-İngiliz-Fransız ittifak anlaşmasından ve askeri toplantıdan[375], 24 Ekim 1939 savaş kabinesinde Türkiye'ye askeri yardım hakkında yapılan görüşme tutanaklarından[376], 1 Kasım 1939'da savaş kabinesindeki askeri yardım hakkında yapılan görüşme tutanaklarından[377], Çakmak hattı için uzman askerlerden[378], 12 Aralık 1939'da Chatfield-Menemencioğlu görüşmesinden[379] ve 8-9 Aralık 1939'da Britanya dışişleri bakanı ile Menemencioğlu görüşmesinden[380] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 51,295, Akdeniz % 7,253, Kafkasya % 6,217, Karadeniz % 4,145, İzmir % 4,145, İstanbul Boğazı % 3,108, Çanakkale Boğazı % 2,59, Trakya % 2,59, İzmit % 2,59, Bulgar Sınırı % 2,072, Boğazlar % 2,072, Yunan sınırı % 1,554, Kafkas sınırı % 1,554, Suriye sınırı % 1,554, Batı Anadolu % 1,036, Diyarbakır % 1,036, Irak sınırı % 1,036, Ege % 0,518, Ege sahilleri % 0,518, 12 ada % 0,518, Marmara Denizi % 0,518, Anadolu % 0,518, Musul % 0,518, Kıbrıs % 0,518, İran sınırı % 0,518.

10 Mayıs 1940 - 9 Haziran 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 6) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 9'dan[381], Ciano'nun hatıralarından[382] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 39,772, Akdeniz % 23,863, 12 Ada % 10,227, Doğu Akdeniz % 3,409, Kafkas sınırı % 3,409, İstanbul Boğazı % 3,409, Boğazlar % 2,272, Ege Adaları % 2,272, Anadolu % 2,272, İran sınırı % 2,272, Tiflis sınırı %

[372] DGFP, D, 1918-1945, C. 8, s. 329-935; DGFP, D, 1918-1945, C. 9, s. 1-306.
[373] Gibson, *a.g.e.*, s.161-245.
[374] FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 611.6731/647: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, December 13, 1939.
[375] CAB 66 1 40; CAB 66 2 13
[376] CAB 66 3 4
[377] CAB 66 3 9
[378] DBTDA, Çakmak hattını hendekler ile düşmana karşı korumak için uzman Fransız askerleri, 38355 152561 30, 1940-04-18.
[379] FO 800 323 3, s. 99.
[380] FO 800 323 3, s. 104; CAB 65 2 43.
[381] DGFP, D, 1918-1945, C. 9, s. 339-522.
[382] Gibson, *a.g.e.,* s. 258-261.

2,272, Aras vadisi % 1,136, Ankara % 1,136, Ege sahilleri % 1,136, Ege Denizi % 1,136.

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 7) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 9'dan[383], DGFP cilt 10'dan[384], DGFP cilt 11'den[385], Papen'ın hatıralarından[386], Ciano'nun hatıralarından[387], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[388] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 41,346, Akdeniz % 21,794, Irak sınırı % 11,217, Suriye sınırı % 6,089, Boğazlar % 5,448, Karadeniz % 2,884, İstanbul Boğazı % 2,564, Çanakkale Boğazı % 2,243, Ege Denizi % 1,282, Batum % 0,961, Trakya sınırı % 0,641, Rodos % 0,641, Ege adaları % 0,641, İran sınırı % 0,641, Doğu Akdeniz % 0,32, Ermeni sınırı % 0,32, İç Anadolu % 0,32, Toroslar % 0,32, Musul % 0,32.

28 Ekim 1940 – Kasım 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 8) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 11'den[389], Papen'in hatıralarından[390], Ciano'nun hatıralarından[391] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 24,15, Akdeniz % 21,132, Boğazlar % 16,603, Karadeniz % 12,075, Trakya % 4,528, Ege % 4,15, Çanakkale Boğazı % 4,15, İran sınırı % 3,018, Suriye sınırı % 2,641, Irak sınırı % 2,641, Batum % 1,132, Lemnos % 0,754, Kafkasya % 0,377, Rodos % 0,377, İzmit % 0,377, Ankara % 0,377, Bursa % 0,377, İstanbul Boğazı % 0,377, İzmir % 0,377, Anadolu % 0,377.

Kasım 1940 – Mart 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 9) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 11'den[392], DGFP cilt 12'den[393], Papen'ın

[383] DGFP, D, 1918-1945, C. 9, s. 560-689.
[384] DGFP, D, 1918-1945, C. 10, s. 7-590.
[385] DGFP, D, 1918-1945, C. 11, s. 1-408.
[386] Papen, *a.g.e.,* s. 460-463.
[387] Gibson, *a.g.e.,* s. 268-303.
[388] FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum of Conversation, by the Assistant Secretary of State (Berle) [Washington,] October 9, 1940; FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum by the Assistant Secretary of State (Berle) to the Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) [Washington,] October 11, 1940; FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum by the Acting Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Alling) to the Assistant Secretary of State (Berle) [Washington,] October 16, 1940.
[389] DGFP, D, 1918-1945, C. 11, s. 408-759.
[390] Papen, *a.g.e.,* s. 464-469.
[391] Gibson, *a.g.e.,* s. 305-312.
[392] DGFP, D, 1918-1945, C. 11, s. 759-1237.
[393] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 1-425.

hatıralarından[394], Ciano'nun hatıralarından[395], 3 Şubat 1941 tarihli İngiltere başbakanına yapılan bilgilendirmenin tutanağından[396], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[397] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 33,736, Boğazlar % 13,767, Akdeniz % 11,364, Irak sınırı % 9,379, Suriye sınırı % 8,623, Ege Denizi % 5,597, Karadeniz % 3,933, Trakya % 3,63, Çanakkale Boğazı % 3,479, 12 Ada % 1,512, İran sınırı % 1,361, Lemnos % 0,756, Musul % 0,605, İstanbul Boğazı % 0,605, Edirne % 0,453, Kafkasya % 0,453, Batum % 0,151, Doğu Akdeniz % 0,151, Anadolu % 0,151, Eskişehir % 0,151, Toroslar % 0,151.

Nisan 1941 sürecini kapsayan evrede (Evre 10) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 12'den[398], İngiliz dışişlerine ait 19 Mayıs 1941 tarihli belgeden[399], Papen'ın

[394] Papen, *a.g.e*., s. 470-473.
[395] Gibson, *a.g.e.,* s. 319-339.
[396] CAB 65 21 4
[397] FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/7899: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, January 24, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8415: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 16, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8465: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 18, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8473: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 18, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 767.74/118 Memorandum of Conversation, by the Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) [Washington,] February 20, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8558: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 21, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8614: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 25, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8673: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 27, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8817 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] March 3, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8750: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 3, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8752: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 3, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9148 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] March 15, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9166: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 19, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III , 740.0011 European War 1939/9576 Memorandum of Conversation, by the Acting Secretary of State [Washington,] March 24, 1941.
[398] DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 425-936.

hatıralarından[400], Ciano'nun hatıralarından[401], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[402] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Irak sınırı % 31,603, Suriye sınırı % 21,832, Balkan % 15,114, İran sınırı % 7,938, Trakya % 4,274, Akdeniz % 3,664, Ege Denizi % 2,748, Boğazlar % 2,442, Edirne % 2,29, Musul % 2,137, Rodos % 1,526, Karadeniz % 0,916, Halep % 0,458, Kafkas % 0,458, Girit % 0,458, Doğu Akdeniz % 0,458, Çanakkale Boğazı % 0,458, Lemnos % 0,305, Kerkük % 0,152, İzmir % 0,152, İstanbul Boğazı % 0,152, Dedeağaç % 0,152, Bandırma % 0,152, Kıbrıs % 0,152.

Haziran 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 11) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; DGFP cilt 12'den[403], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[404] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Suriye sınırı % 34,031, Irak sınırı % 24,083, Balkan % 13,612, Akdeniz % 10,994, Boğazlar % 3,664, Çanakkale Boğazı % 2,617,

---

399 CAB 65 22 19

400 Papen, *a.g.e.,* s. 473-476.

401 Gibson, *a.g.e*., s.359-365.

402 FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9783: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 8, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III , 740.0011 European War 1939/9748: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, April 9, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9828: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, April 9, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9897: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 11, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9931: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 12, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10093: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 18, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10370: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, April 26, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10689: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 6, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10977: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 15, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/11120: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 19, 1941.

403 DGFP, D, 1918-1945, C. 12, s. 936-1084.

404 FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/19391 The British Embassy to the Department of State; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12220: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, June 19, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12336: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 21, 1941.

Karadeniz % 2,094, Edirne % 2,094, Trakya % 1,57, Ege Denizi % 1,047, İran sınırı % 1,047, Kafkasya % 1,047, Halep % 0,523, İzmir % 0,523, Antalya % 0,523, Lemnos % 0,523.

22 Haziran 1941 – 26 Ağustos 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 12) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[405], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[406] ve 19 Ağustos 1941 tarihli Eden-Hugessen görüşmesinden[407] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 24, İran sınırı % 22,666, Trakya % 9,333, Suriye sınırı % 8, Ege Adaları % 8, Irak sınırı % 6,666, Çanakkale Boğazı % 5,333, Balkan % 4, Türkiye'nin batı sınırı % 2,666, Karadeniz % 2,666, İstanbul Boğazı % 1,333, Marmara Denizi % 1,333, Girit % 1,333, Doğu Akdeniz % 1,333, İç Anadolu % 1,333.

26 Ağustos 1941 – Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 13) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[408], Ciano'nun hatıralarından[409], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[410], İngiliz-Sovyet

[405] Papen, *a.g.e.,* s. 479-480.
[406] FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12351: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 22, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12484: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 24, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12537: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Steinhardt) to the Secretary of State Moscow, June 27, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 762.6711/12: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, June 30, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/153 The British Embassy to the Department of State; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12834: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 2, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12954: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 7, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/13460: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 24, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/167: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, August 9, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14108 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] August 13, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14293: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, August 23, 1941.
[407] FO 954 28A 140.
[408] Papen, *a.g.e.*, s. 482.
[409] Gibson, *a.g.e.*, s. 383-423.
[410] FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14419: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary

görüşmesinden[411] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Suriye % 16,216, Balkan % 13,513, Anadolu % 13,513, Kafkasya % 13,513, Kıbrıs % 8,108, Akdeniz % 8,108, Toroslar % 5,405, Karadeniz % 5,405, Ege Adaları % 5,405, Boğazlar % 2,702, Girit % 2,702, 12Ada % 2,702, Ankara % 2,702.

Aralık 1941 – Mayıs 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 14) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[412], Ciano'nun hatıralarından[413], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[414] ve Eden'ın 15 Mayıs 1942'de A. Clark Kerr'e gönderdiği telgraftan[415] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 26,086, Çanakkale Boğazı % 26,086, İstanbul Boğazı % 8,695, Ankara % 8,695, Kafkasya % 8,695, Irak sınırı % 4,347, Trabzon % 4,347, Karadeniz % 4,347, Akdeniz % 4,347, Erzurum % 4,347.

26 Mayıs 1942 - Kasım 1942 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 15) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[416], Ciano'nun hatıralarından[417], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[418], Kuzey Afrika cephesinden Birleşik Krallık

---

of State Berlin, August 27, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/186: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, October 15, 1941; FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/193 The British Embassy to the Department of State.

411 SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 67-79.

412 Papen, *a.g.e.*, s. 487.

413 Gibson, *a.g.e.*, s.445-472.

414 FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 21, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, January 22, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley)15 Washington, January 23, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18928: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 26, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18983: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 27, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 761.67/363: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, March 25, 1942.

415 FO 954 28A 184.

416 Papen, s. 492-503.

417 Gibson, *a.g.e.,* s.510-549.

418 FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/24469: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, September 25, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/24583: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, September 30, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25076a: Telegram The Secretary of State to the Chargé in the Soviet Union (Henderson) Washington, October 24, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25076b: Telegram The Secretary of

dışişlerine gönderilen belgeden[419], Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[420] ve Eden'ın 25 Ağustos 1942'de Hugessen'e gönderdiği telgraftan[421] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 29,411, Karadeniz % 12,941, Kafkasya % 11,764, Akdeniz % 7,058, Çanakkale Boğazı % 5,882, Balkan % 3,529, Doğu Akdeniz % 3,529, Suriye sınırı % 3,529, Çatalca % 3,529, İran sınırı % 2,352, Irak sınırı, 12 ada, Samos, Kos, Leros, İzmir, İstanbul Boğazı, Anadolu % 1,176, Ereğli % 1,176, Toroslar % 1,176, Batum % 1,176, Poti % 1,176, Trakya % 1,176.

Kasım 1942 - Ocak 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 16) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[422], Ciano'nun hatıralarından[423], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[424] ve 24 Kasım 1942 tarihli İngiltere dışişleri bakanlığının Moskova'daki dışişleri ofisine gönderdiği iki telgraftan[425] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 29,032, Kafkasya % 12,903, İstanbul Boğazı % 9,677, Doğu Akdeniz % 9,677, Karadeniz % 9,677, İzmir % 6,451, Çanakkale Boğazı % 6,451, Ankara % 3,225, Mersin % 3,225, Tarsus % 3,225, Suriye sınırı % 3,225, Ege % 3,225.

14 Ocak 1943 – 1 Şubat 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 17) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[426], Kazablanka

---

State to the Chargé in the Soviet Union (Henderson) Washington, October 24, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Chargé in the Soviet Union (Henderson) to the Secretary of State Kuibyshev (Moscow), October 27, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, October 29, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, October 31, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25259: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, November 4, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25271: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, November 5, 1942; FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 741.67/176: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 11, 1942.

[419] FO 954 5B 234.

[420] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s.80-92.

[421] FO 954 28A 191

[422] Papen, *a.g.e.*, s. 514-516.

[423] Gibson, *a.g.e.*, s.556-577.

[424] FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/26722: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, December 26, 1942.

[425] FO 954-25B-486; FO 954 25A 205.

[426] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.,* s. 96-98.

tutanaklarından[427], Adana görüşmeleri tutanaklarından[428], 15-18 Ocak 1943 tarihli İngiliz dış işleri tutanaklarından[429], 28 Ocak 1943 İngiliz dış işlerinin Adana telgrafından[430], 30-31 Ocak 1943 Adana görüşmelerinin bir kısım (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakan, Konsey Türk Başkanı, Türk Dışişleri Bakanı Sir Alexander Cadogan ve Sir H. Knatchbull-Hugessen arasındaki Görüşme Tutanağı.) tutanaklarından[431] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkanlar % 25,51, 12 ada % 22,448, Boğazlar % 13,265, Kafkasya % 7,142, Doğu Akdeniz % 6,122, Girit % 6,122, Karadeniz % 3,061, İzmir % 3,061, Suriye sınırı % 2,04, Çanakkale Boğazı % 2,04, Kıbrıs % 1,02, Halep % 1,02, Anadolu % 1,02, İran sınırı % 1,02, Yunan sınırı % 1,02, İstanbul Boğazı % 1,02, Ege Denizi % 1,02, Toroslar % 1,02, Bulgar sınırı % 1,02.

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 18) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; Papen'ın hatıralarından[432], 3. Washington Konferansı tutanaklarından[433], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[434], Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[435] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 37,777, Irak sınırı % 11,111, Suriye sınırı % 8,888, Halep % 6,666, 12 Ada % 6,666, Girit % 6,666, Kıbrıs % 4,444, Karadeniz % 2,222, Edirne % 2,222, Ege Denizi % 2,222, İskenderiye % 2,222, Rodos % 2,222, Doğu Akdeniz % 2,222, Boğazlar % 2,222, Kafkasya % 2,222.

14 Ağustos 1943 – 30 Ekim 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 19) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[436],

[427] FRUS, Conference at Washington, 1941-1942 and Casablanka, 1943, Document 336-452.
[428] CAB 66 34 14.
[429] FO 954 28B 208.
[430] FO 954 28B 225.
[431] FO 954 28B 230
[432] Papen, *a.g.e*., s. 521-524.
[433] FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 28-163.
[434] FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27662½: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 2, 1943; FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27721: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 3, 1943; FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27663½: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 3, 1943.
[435] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.,* s. 105-113.
[436] FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 767.68119/1044: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, September 8, 1943.

Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[437], Quebec tutanaklarından[438] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 57,142, Girit % 21,428, Boğazlar % 7,142, Kıbrıs % 7,142, Çanakkale Boğazı % 7,142.

19 Ekim 1943 – 28 Kasım 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 20) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; 3. Moskova konferansından[439] ve 1. Kahire Konferansından[440] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Rodos % 28, Balkanlar % 21,333, Çanakkale Boğazı % 9,333, Doğu Akdeniz % 8, Oniki ada % 6,666, Ege Denizi % 5,333, Leros % 5,333, İstanbul % 2,666, Karadeniz % 2,666, Kos % 1,333, Sisam % 1,333, Ankara % 1,333, Lemnos % 1,333, İzmir % 1,333, Boğazın batısı % 1,333, Girit % 1,333, Trakya % 1,333.

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 21) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[441], Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[442], Tahran Konferansından[443], 2. Kahire konferansından[444] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Rodos % 22,162, Ege Denizi % 12,972, Balkan % 11,891, Doğu Akdeniz % 8,648, Çanakkale Boğazı % 6,486, Boğazlar % 6,486, Ankara % 5,945, İstanbul % 5,405, 12 Ada % 4,324, Karadeniz % 3,243, İzmir % 2,162, Trakya % 2,162, Adana % 2,162, Ege Adaları % 2,162, Zonguldak % 1,081, Anadolu % 1,081, Suriye sınırı % 0,54, Girit % 0,54, Zonguldak'tan Antalya'ya kadar olan tüm kıyılar % 0,54.

2 Mart 1944 – 3 Haziran 1944 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 22) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[445] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan % 100.

---

[437] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 115-117.
[438] FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 373-476.
[439] FRUS: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, Document 518-685.
[440] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 246-352.
[441] FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/32769a: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, January 11, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011EW1939/32765: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, January 18, 1944.
[442] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 121-122.
[443] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 353-424.
[444] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 425-509.
[445] FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/10487: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, April 5, 1944.

4 Haziran 1944 sürecini kapsayan evrede (Evre 23) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[446] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 55,555, Ege Denizi % 33,333, Ege Adaları % 11,111.

Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 24) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; 2. Quebec tutanaklarından[447], Malta konferansı tutanaklarından[448], FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[449], Churchill-Roosevelt-Stalin mektuplaşmalarından[450] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Balkan %

[446] FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/10933: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 5, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/1124a: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, June 5, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–2344 The British Embassy to the Department of State.

[447] FRUS, The Conference at Quebec, 1944, Document 173-290.

[448] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 289-321.

[449] FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–2844: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State Moscow, June 28, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–3044: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 30, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–144: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State 58 Ankara, July 1, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1044 The Soviet Embassy to the Department of State Aide-Mémoire; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1244 The Secretary of State to Admiral William D. Leahy, Chief of Staff to the Commander in Chief of the Army and Navy Washington, July 13, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1944 The Department of State to the British Embassy Memorandum; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2044: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, July 20, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 761.67/7–1044 The Department of State to the Soviet Embassy 73 Memorandum; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2344: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 23, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2644: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 26, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–3144: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 31, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/8–144: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, August 1, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/8–744 Memorandum by the Under Secretary of State (Stettinius) to the Secretary of State [Washington,] August 7, 1944; FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/9–1244: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, September 12, 1944.

[450] SSCB Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.,* s. 126-130.

78,387, Boğazlar % 5,405, Çanakkale Boğazı % 2,702, Karadeniz % 2,702, İstanbul % 2,702, İzmir % 2,702, Bulgar sınırı % 2,702, Ege Denizi % 2,702.

4 Şubat 1945 – 19 Mart 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 25) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[451], Yalta Konferansından[452] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 52,631, Balkanlar % 36,842, Kuzey İran % 5,263, Karadeniz % 5,263.

19 Mart 1945 – 17 Temmuz 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 26) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[453] tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 70,454, Karadeniz % 15,909, Balkan % 4,545, Doğu Anadolu Dağları % 2,272, Trakya % 2,272, Kars % 2,272, Ardahan % 2,272.

17 Temmuz 1945 ve sonrasını kapsayan bu evrede (Evre 27) Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı; FRUS Konferans harici Türkiye yazılarından[454], Potsdam Konferansından[455]

---

[451] FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/3–945: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 9, 1945.

[452] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 322-512.

[453] FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/3–2145: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 21, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2145: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State Moscow, March 21, 1945; FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2345: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, March 23, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2645: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 26, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2845: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, March 28, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–3145: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 31, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–745: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, April 7, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–1145: Telegram The United States Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State Sofia, April 11, 1945; FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–2845: Telegram The Chargé in Turkey (Packer) to the Secretary of State Ankara, April 28, 1945; FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/6–1445: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London , June 14, 1945.

[454] FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–945: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Wilson) Washington, August 9, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2045: Telegram The Chargé in Turkey (Packer) to the Secretary of State Ankara, August 20, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2145 Memorandum of Conversation, by the Assistant Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Jones) [Washington,] August 21, 1945; FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, Ankara Embassy Files: 1945: 720 Straits Memorandum of Conversation, by the Deputy Director of the Office of Near Eastern and African Affairs (Allen) [Washington,] August 24, 1945; FRUS: Diplomatic

tespit edilmiştir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar % 45,086, Karadeniz % 12,138, Suriye sınırı % 11,56, İran sınırı % 9,248, Çanakkale Boğazı % 4,624, Kars % 3,468, Ardahan % 3,468, İstanbul % 3,468, Akdeniz % 2,312, Ermenistan sınırı % 1,156, Gürcistan sınırı % 1,156, Balkan % 0,578, Marmara Denizi % 0,578, Kafkasya % 0,578, Irak sınırı % 0,578.

2.1.4.10. Evrelere göre Türkiye'nin sınır yüzdeleri

Sınır yüzdelerinin tespitinden önce deniz sınırlarının da belirlenmesi gerekmektedir. Deniz sınırı, kendisine en yakın ada veya kara parçasına endekslenerek tespit edilmiştir. Bu bağlamda kara sınırları; Suriye (877 km), Irak (378 km), İran (534 km), Sovyetler Birliği (617 km), Bulgaristan (269 km) ve Yunanistan (212 km) sınırlarından oluşmaktadır. Deniz sınırları ise Çanakkale çıkıntısındaki Babakale ve kuzeybatısındaki Gökçeada, Limnos ve Samotraki adaları dâhil Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesine endekslidir. Babakale çıkıntısından Gediz Nehri'ne kadar Midilli Adası'na endekslidir. Gediz Nehri'nden Zeytineli güneyi arası Chios Adası'na endekslidir. Zeytineli güneyinden Gümüşlük'e kadar Sisam ve civar adalara endekslidir. Gümüşlük'ten Cumalı'ya Kos'a endekslidir. Cumalı'dan Finike doğusuna kadar Rodos ve civar adalarına endekslidir. Finike doğusundan bugünkü Mersin-Adana sınırına kadar Kıbrıs'a endekslidir. Adana ve Hatay deniz sınırı ise Suriye'ye endekslidir. Karadeniz sınırı ise kuzey yarı sınırlarından tespit edilmiştir.

269 kilometrelik Bulgaristan sınırına bakıldığında, Mart 1941'e kadar sınırlara tarafsız ülke olan Bulgaristan hâkim iken, Mart 1941'de bu bölgede Mihver kontrolü başlamıştı[456]. Bu kontrol Ekim 1944'e kadar devam etmiş, sonrasında da Sovyet orduları sınıra dayanmıştı[457].

212 kilometrelik Yunanistan sınırına bakıldığında, Kasım 1940'ta Yunanistan Müttefik devletlere katıldığı için[458] Müttefik kontrolü görülmektedir[459]. Mayıs 1941'de Mihver kontrolü[460], Kasım 1944'te de ELAS kontrolü olmuştu.

Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2745 The British Embassy to the Department of State 54 Aide-Mémoire.

[455] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of the Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II, Unnumbered document following Document 710, (#4)-(#164).

[456] Cebecioğlu, a.g.m., s. 200.

[457] Cebecioğlu, a.g.m., s. 209.

[458] Bodur, *a.g.e.*, s. 415.

[459] Bodur, *a.g.e.*, s. 415.

[460] J. M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Dost Yay., çev: Sinem Gül, Ankara 2003, s. 375.

Ege Deniz sınırları: Kuzey Ege 264 km, Orta Ege 210 km, Güney Ege 344 km'dir. Kuzey ve Orta Ege'de Kasım 1940'da Müttefik kontrolü vardı[461]. Mayıs 1941 Mihver kontrolü oluştu[462]. Kasım 1944'te de yeniden Müttefik kontrolü başladı[463]. Güney Ege'de ise Mihver hâkimiyeti vardı[464].

569 kilometrelik Akdeniz sınırında savaş boyunca Müttefik kontrolü olmuştu.

877 kilometrelik Suriye sınırında[465] Temmuz 1940'a kadar Müttefik kontrolü[466], bu tarih sonrasında ise Mihver kontrolü başlamıştı[467]. Temmuz 1941'de küçük bir kısmında Müttefik kontrolü[468], Ağustos 1941'de de tamamen Müttefik kontrolü vardı[469].

367 kilometrelik Irak sınırında Mayıs 1941'e kadar tarafsız ülke kontrolü[470], bu tarih itibariyle Mihver kontrolü[471], Haziran 1941'de de Müttefik kontrolü vardı[472].

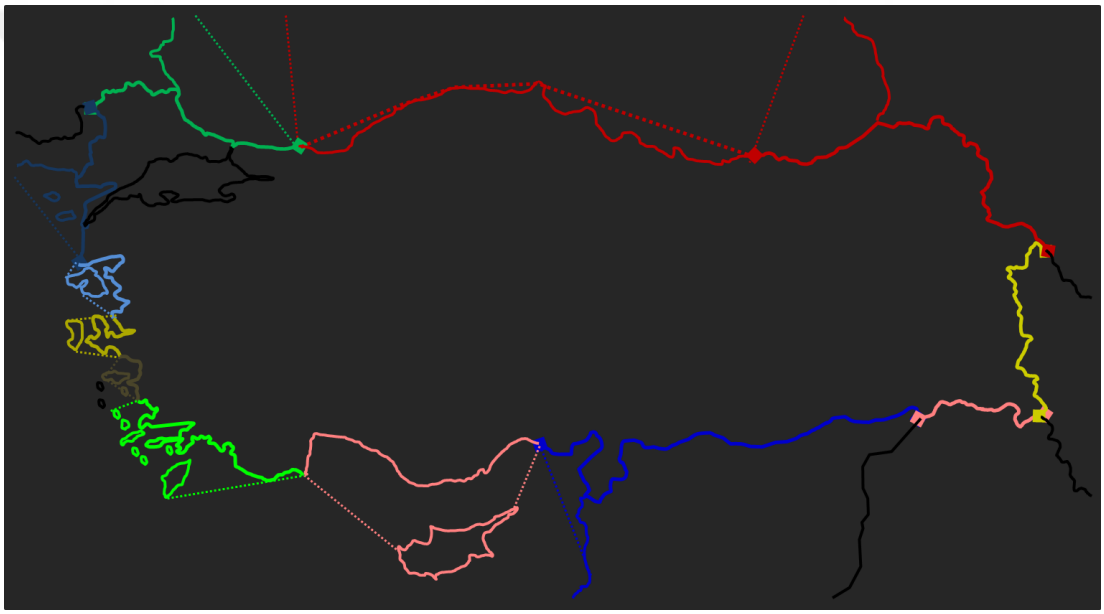
534 kilometrelik İran sınırında Ağustos 1941'e kadar tarafsız ülke kontrolü[473], bu tarih itibariyle de Sovyet kontrolü vardı[474].

717 kilometrelik Sovyetler Birliği ile olan sınır savaş boyunca değişmemişti.

1122 kilometrelik Karadeniz deniz sınırı, Karadeniz'in diğer kıyılarına endekslenmiştir. (Bulgaristan küçük 202 km, Köstence kuzeyi 282 km, güncel Romanya sınırı 402 km, Moldova çıkıntısı 523 km, batı kuzey çıkıntısı 611 km, Kırım kuzey boğaz sınırı 800 km, Kırım'ın güney burnunun az doğusu (Yalta) 1124 km, Kırım ince çıkıntısına varmadan 1238 km, Kırım full 1321 km, geri kalan 1889 km dir. Gerçek değer sırasıyla; 120, 167, 238, 310, 362, 475, 667, 735, 784, 1122 dir.). Savaşın başında 310 kilometrelik kısım tarafsız ülke kontrolünde, geri kalan Sovyet kontrolünde idi. Temmuz 1940'ta Besarabya'nın Sovyet kontrolüne

[461] Bodur, *a.g.e.*, s. 415.
[462] Peter Furtado, *Ülkelerin Tarihleri*, YKY, çev: Şahika Tokel, İstanbul 2014, s. 55-56.
[463] Furtado, *a.g.e.*, s. 55-56.
[464] Furtado, *a.g.e.*, s. 55-56.
[465] Temmuz 1939'da Hatay sınır farkı yaklaşık 195 km olarak hesaplandı
[466] Tekin, *a.g.e.*, s. 189.
[467] Gös yer
[468] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 29.
[469] Gös. yer.
[470] Bodur, *a.g.e.*, s. 421.
[471] Jacobsen, *a.g.e.*, s. 29.
[472] Gös. yer.
[473] Bodur, *a.g.e.*, s. 426.
[474] Bodur, *a.g.e.*, s. 426.

girmesiyle[475] tarafsız ülke kontrolü 238 kilometreye düşmüştü. Aralık 1940'ta Romanya'nın Mihver devletlerine katılmasıyla[476] tarafsız ülke kontrolü 120 kilometre, Mihver kontrolü 118 kilometre olmuştu. Geri kalan bölgeler Sovyet kontrolünde idi. Mart 1941'de Bulgaristan'ın Mihver'e katılmasıyla[477] tarafsız ülke kontrolü sona ermiş ve 238 kilometrelik bir Mihver kontrol alanı oluşmuştu. Ağustos 1941'de Alman taarruzlarıyla Mihver kontrolü 310 kilometreye, Eylül 1941'de 362 kilometreye, Ekim 1941'de 475 kilometreye, Kasım 1941'de 667 kilometreye, Aralık 1941'de de 784 kilometreye ulaşmıştı. Ocak 1942'de Mihver kontrolü 735 kilometreye düşmüş, ancak Haziran 1942'de yeniden 784 kilometrelik bir Mihver kontrolü oluşmuştu.

Harita 2. 1. Türkiye'nin kara ve deniz sınırları

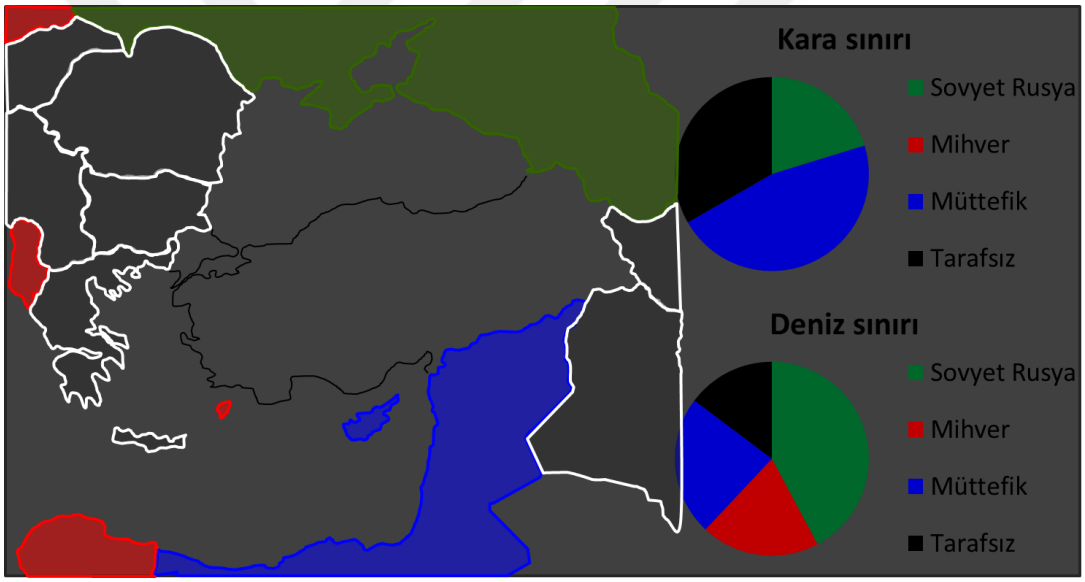
	Müttefikler	Mihverler	Tarafsızlar	Sovyetler Birliği
1939 04	1251	344	2166	1529
1939 05	1251	344	2166	1529
1939 06	1251	344	2166	1529
1939 07	1446	344	2166	1529
1939 08	1446	344	2166	1529
1939 09	1446	344	2166	1529
1939 10	1446	344	2166	1529
1939 11	1446	344	2166	1529
1939 12	1446	344	2166	1529
1940 01	1446	344	2166	1529

[475] *Aviation magazine international: les ailes, l'air et l'espace*, Union de presse européenne, S. 731, Paris 1978-06-01, s. 87.
[476] Saltık, *a.g.e.*, s. 207.
[477] Cebecioğlu, a.g.m., s. 200.

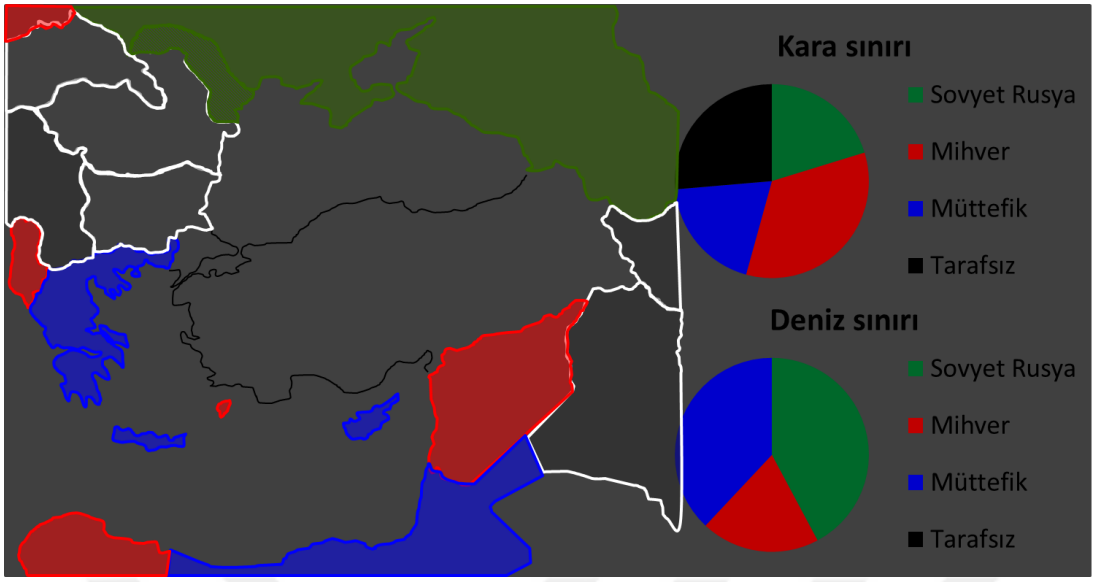
1940 02	1446	344	2166	1529
1940 03	1446	344	2166	1529
1940 04	1446	344	2166	1529
1940 05	1446	344	2166	1529
1940 06	1446	344	2166	1529
1940 07	569	1221	2094	1601
1940 08	569	1221	2094	1601
1940 09	569	1221	2094	1601
1940 10	569	1221	2094	1601
1940 11	1255	1221	1408	1601
1940 12	1255	1292	1337	1601
1941 01	1255	1292	1337	1601
1941 02	1255	1292	1337	1601
1941 03	1255	1728	901	1601
1941 04	1255	1728	901	1601
1941 05	569	2781	534	1601
1941 06	936	2414	534	1601
1941 07	936	2414	534	1601
1941 08	1813	1609	0	2063
1941 09	1813	1661	0	2011
1941 10	1813	1774	0	1898
1941 11	1813	1966	0	1706
1941 12	1813	2083	0	1589
1942 01	1813	2034	0	1638
1942 02	1813	2034	0	1638
1942 03	1813	2034	0	1638
1942 04	1813	2034	0	1638
1942 05	1813	2034	0	1638
1942 06	1813	2083	0	1589
1942 07	1813	2083	0	1589
1942 08	1813	2083	0	1589
1942 09	1813	2083	0	1589
1942 10	1813	2083	0	1589
1942 11	1813	2083	0	1589
1942 12	1813	2083	0	1589
1943 01	1813	2083	0	1589
1943 02	1813	2083	0	1589
1943 03	1813	2083	0	1589
1943 04	1813	2083	0	1589
1943 05	1813	2083	0	1589
1943 06	1813	2083	0	1589
1943 07	1813	2083	0	1589
1943 08	1813	2083	0	1589
1943 09	1813	2083	0	1589
1943 10	1813	2083	0	1589
1943 11	1813	2083	0	1589
1943 12	1813	1970	0	1702
1944 01	1813	1970	0	1702
1944 02	1813	1970	0	1702
1944 03	1813	1970	0	1702
1944 04	1813	1970	0	1702
1944 05	1813	1609	0	2063

1944 06	1813	1609	0	2063
1944 07	1813	1609	0	2063
1944 08	1813	1609	0	2063
1944 09	1813	1419	0	2253
1944 10	1813	1030	0	2642
1944 11	1985	172	0	3328
1944 12	1985	172	0	3328
1945 01	1985	172	0	3328
1945 02	1985	172	0	3328
1945 03	1985	172	0	3328
1945 04	1985	172	0	3328
1945 05	2157	0	0	3328
1945 06	2157	0	0	3328
1945 07	2157	0	0	3328
1945 08	2157	0	0	3328

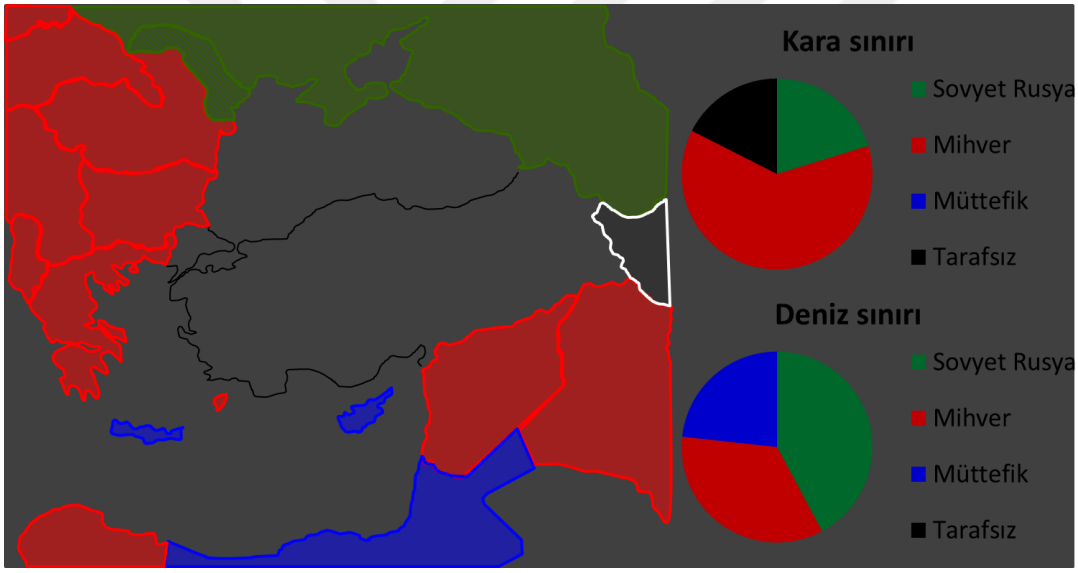
Tablo 2. 63. Türkiye'nin sınırlarının kilometre cinsinden karar verici gruplara dağılımı

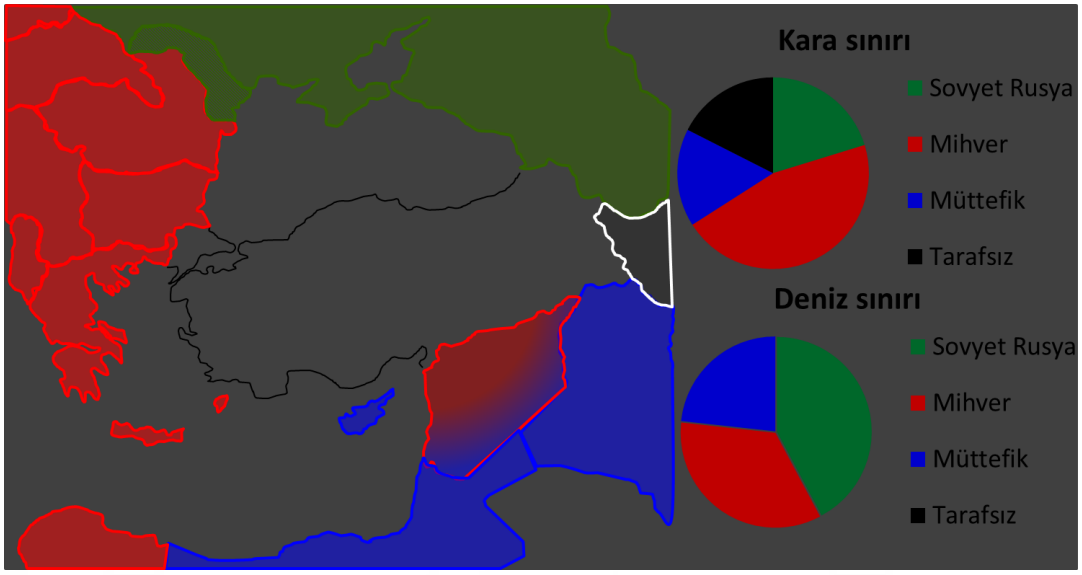
Harita 2. 2. Evre 1-7 arası Türkiye'nin sınır yüzdesi

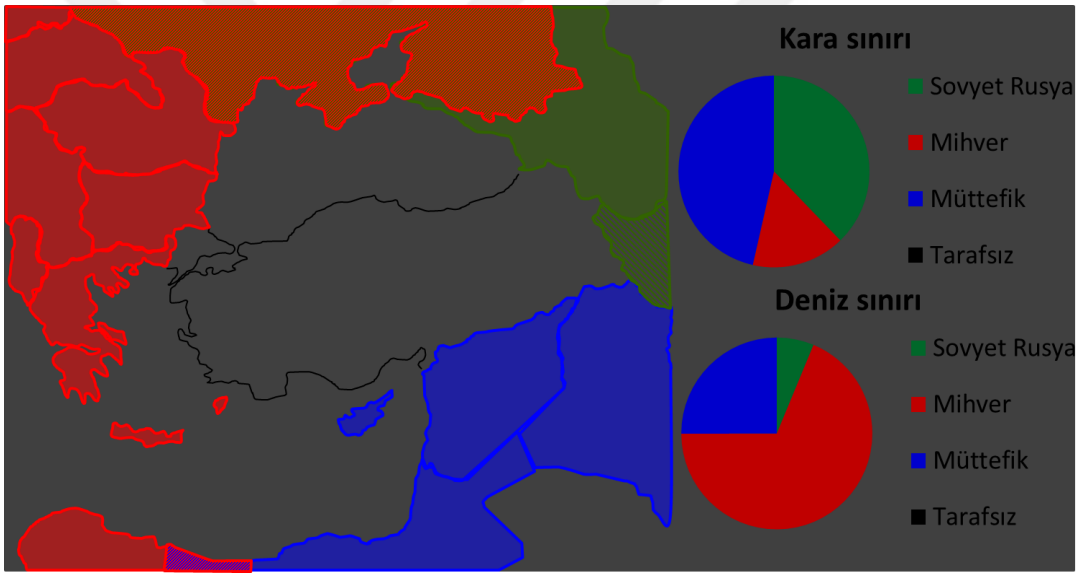
Harita 2. 3. Evre 8 Türkiye'nin sınır yüzdesi

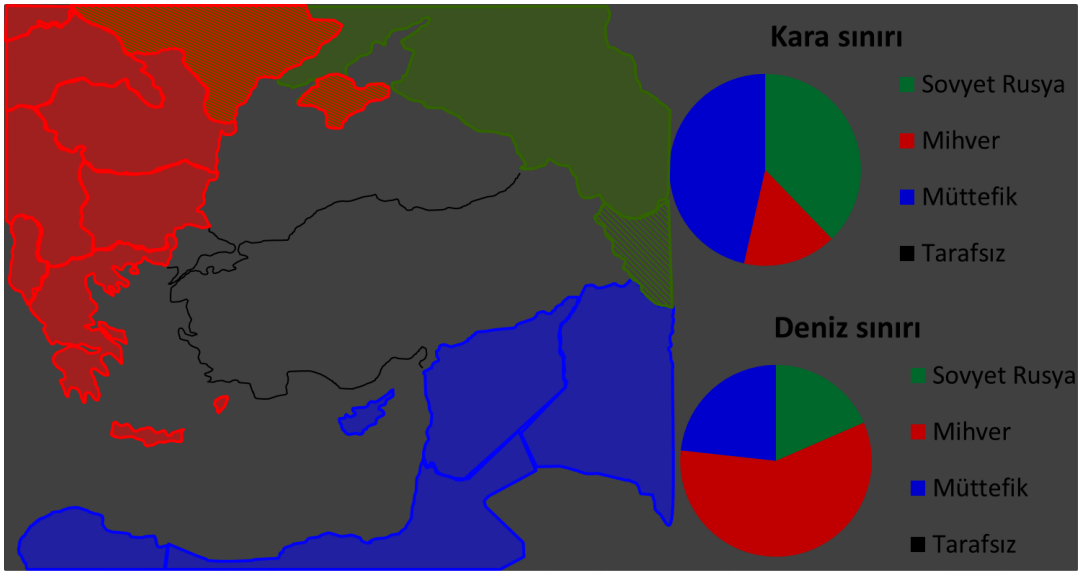
Harita 2. 4. Evre 10 Türkiye'nin sınır yüzdesi

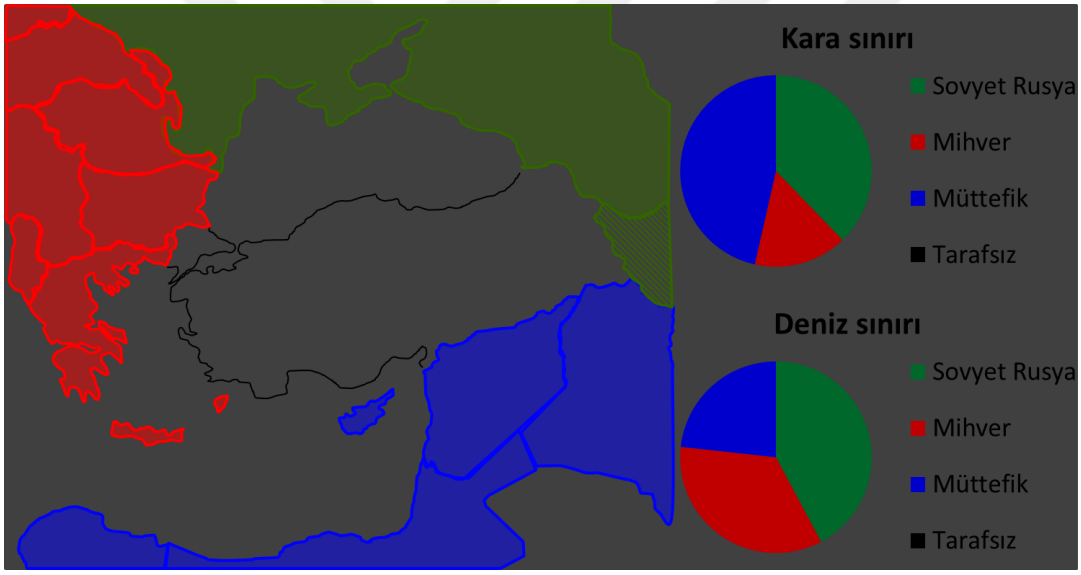
Harita 2. 5. Evre 11 Türkiye'nin sınır yüzdesi

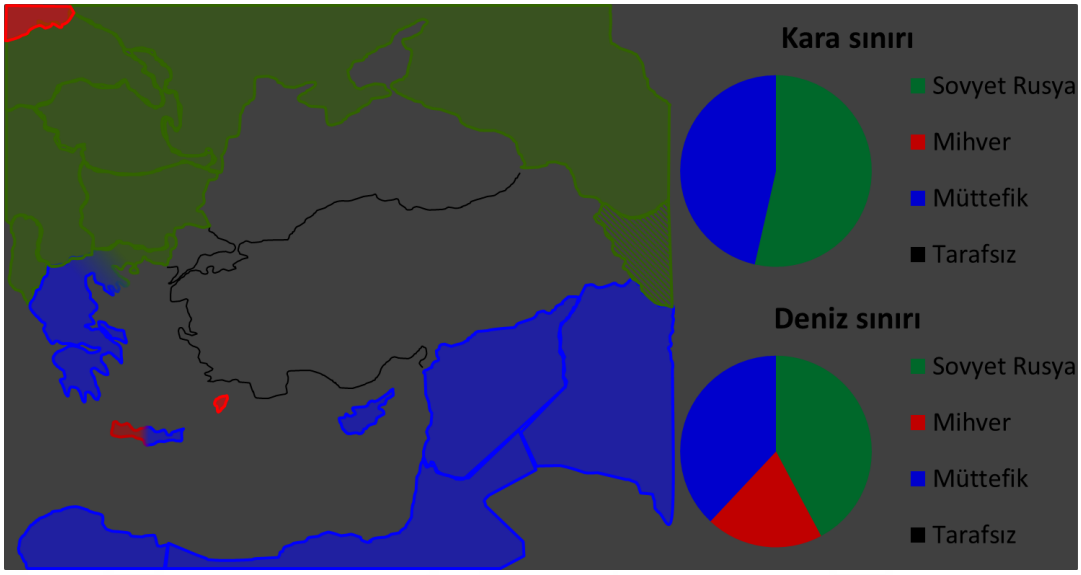
Harita 2. 6. Evre 16 Türkiye'nin sınır yüzdesi

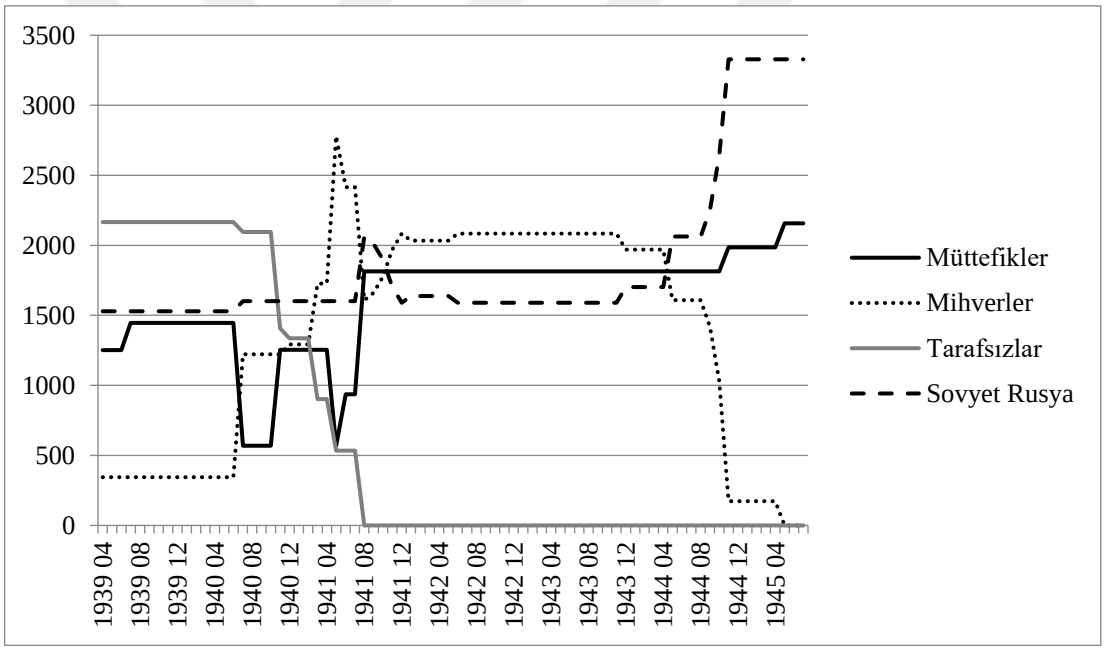
Harita 2. 7. Evre 21 Türkiye'nin sınır yüzdesi

Harita 2. 8. Evre 24 Türkiye'nin sınır yüzdesi

Harita 2. 9. Evre 25 Türkiye'nin sınır yüzdesi

Şekil 2. 6. Aylara göre Türkiye'nin sınır yüzdesi

2.1.4.11. İşgal hızı

İşgal hızı, evrelere göre cephelerde zayiat sayısı esas alınarak, bu sayı ile mevcut Türk ordusu arasında orantı kurularak tespit edilmiştir.

7 Nisan 1939 - 22 Ağustos 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 1) Arnavutluk'un işgali gerçekleşmişti. Buna göre 40 bin kişilik ordusuyla İtalya, sekiz bin kişilik Arnavutluk ordusunu yenilgiye uğratıp ülkeyi işgal etti. Karşılıklı tahmini

yedi yüzer zayiat vardı[478]. Müttefik kutbunda veya Sovyet kutbunda işgal hareketi yaşanmamıştır.

23 Ağustos 1939 - 2 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 2) herhangi bir işgal hareketi yaşanmamıştı.

3 Eylül 1939 - 27 Eylül 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 3) Polonya işgal edilmişti. Buna göre iki milyon askere sahip Almanya, bir milyon askere (bazı kaynaklar daha fazla sayı veriyor) sahip Polonya ordusunu yenilgiye uğratıp ülkeyi Sovyetler Birliği ile birlikte işgal etmişti. Almanların zayiatı 44.303, Sovyet zayiatı 2.998, Polonya'nın zayiatı ise 828.376 kişi idi.[479]. Müttefik kutbunda ise işgal hareketi yaşanmamıştı.

28 Eylül 1939 - 19 Ekim 1939 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 4) herhangi bir işgal hareketi yaşanmamıştı. Sadece Polonya topraklarının kalan az bir kısmında Alman-Sovyet işgali yaşandı.

19 Ekim 1939 - 10 Mayıs 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 5) Sovyetler Birliği Finlandiya'ya saldırmış ve Kış Savaşı yaşanmıştı. 760 bin Sovyet ordusuna karşı 340 bin Fin ordusu arasında yapılan bu savaşta Finlandiya'nın 68.480, Sovyetler Birliği'nin 253.750 zayiatı vardı[480]. 1940 yılında ise Almanya'nın kuzey seferi başlamıştı. 120 bin kişilik Alman ordusuna karşı 101 bin kişilik Müttefik ordusu arasındaki çatışma Alman zaferiyle sonuçlandı ve Almanya'nın zayiatı yaklaşık 5.660 kişi iken Müttefiklerin zayiatı 4.000 idi[481].

10 Mayıs 1940 - 9 Haziran 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 6) Alman ordusu batıya saldırmıştı. Bu savaşta Almanlar 3.650.000 kişilik orduyla, 3.450.000 kişilik müttefik ordularını yenilgiye uğrattı. Almanların kaybı 155.000 iken Müttefiklerin kaybı 2.445.440 idi[482]. Savaş, Alman işgali ile sonuçlandı. Sovyet kutbunda işgal hareketi yaşanmamıştır.

---

[478] Bernd J. Fischer, *Albania at War, 1939-1945*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana 1999, s. 22.
[479] Micheal Clodfelter, *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures 1492-2015*, McFarland & Company, Inc., Publishers, Fourth Edition, North Carolina 2017, s. 435.
[480] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 436.
[481] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 436-437.
[482] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 439.

10 Haziran 1940 – 28 Ekim 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 7) Sovyetler Birliği, Baltık devletleri ile Besarabya'yı ilhak etmişti. Kuzey Afrika'daki savaşlarda ise İtalyan ilerlemesi başlamıştı. İtalyanların 530 zayiatına karşı Müttefiklerin 40 zayiatı olmuştu[483].

28 Ekim 1940 – Kasım 1940 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 8) Kuzey Afrika ve Arnavutluk'taki sınırlarda sonuçlanmayan savaşlarından başka herhangi bir işgal hareketi yaşanmamıştı.

Kasım 1940-Mart 1941 sürecini kapsayan evrede (evre 9) Kuzey Afrika'da Müttefik taarruzu başladı. Pusula operasyonu adı verilen bu muharebelerde İtalyan kuvvetleri yenilgiye uğratıldı. Müttefiklerin zayiatı 2368 iken İtalyanların zayiatı 274.949 idi[484]. Aynı süreçte İtalya'nın Yunanistan'a taarruzunda toplam zayiatı 101.974 iken, Yunanlıların zayiatı 55.893 idi[485]. Sovyet kutbunda işgal hareketi yaşanmamıştır.

Nisan-Mayıs 1941 sürecini kapsayan bu evrede (evre 10) Alman ordusu önce Yugoslavya'yı mağlup etti. Yugoslavya ordusu 341.000 yakın zayiat verdi. Mihverin zayiatı 1.558 idi[486]. Ardından Yunanistan ve Girit işgal edildi ve burada da Mihverin 16.512 zayiatına karşılık 378.597 Müttefik zayiatı oldu[487]. Kuzey Afrika'da çatışmalarda Mihver ordularının 1.000 zayiatına karşı 3.950 Müttefik zayiatı vardı[488]. Aynı süreçte Müttefiklerin Irak harekâtı başladı, büyük ölçüde bir zayiat görülmemiştir[489].

Haziran 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 11) Kuzey Afrika'da çatışmalarda Mihver ordularının 800 zayiatına karşı 960 Müttefik zayiatı vardı[490].

Haziran 1941 – 26 Ağustos 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 12) Suriye'de Müttefik ordusunun 4.600 zayiatına karşılık 12.500 Mihver ordusu zayiatı vardı[491].

---

[483] Britanya bombardımanındaki zayiat sayısı da düşük seviyededir.
[484] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 443. Pusula operasyonunda salt İtalyan esir sayısı 130.000. Bkz: John Latimer, *Operation Compass 1940*, Osprey Publishing, NH 2000, s. 86-87; Claudio Antonucci, *Axis Forces in North Africa 1940-1943*, Concort Publications, Hong Kong 2007, s. 4; Jack Coggins, *The Campaign for North Africa*, Doubleday, NY 1982, s. 22.
[485] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 443.
[486] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 447; John T. Correll, "Casualties", *Air Force Magazine*, June 2003, s. 53; Yugoslavya'dan 90 bin esir, Yunanistan'dan 270 bin esir, Birleşik Krallık'tan 13 bin esire karılık Almanlar 5 bin zayiatla iki savaşı atlatmıştı: Hart, *a.g.e.,* s. 147.
[487] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 447-448. Girit özelinde Almanların 6 bin zayiatına karşılık İngilizlerin yaklaşık 18 bin zayiatı bulunuyordu. Ayrıca İngilizlerin 3 kruvazörü 6 destroyeri batırılmış, biri uçak gemisi olmak üzere toplam 13 gemisi hasar görmüştür: Hart, *a.g.e.,* s. 147.
[488] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 443.
[489] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 448.
[490] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 443.

Mihver-Sovyet savaşının başladığı Barbarossa harekâtında[492], bu evredeki muharebelerde, 296.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.045.099 Sovyet zayiatı vardı[493] ve cephede Alman üstünlüğü hâkimdi.

26 Ağustos 1941 – 6 Aralık 1941 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 13) 120.000 askere sahip İran ilhak edildi[494]. Doğu Afrika'da İtalyanların zayiatı 289.000 iken Müttefiklerin zayiatı 6.898 idi. Kuzey Afrika'da çatışmalar Tobruk kesiminde yoğunlaşmıştı ve Mihver gücünün 12.000 zayiatına karşılık savunma konumunda bulunan Müttefiklerin 6800 zayiatı bulunuyordu[495]. Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 444.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.568.000 Sovyet zayiatı vardı[496] ve cephede Alman üstünlüğü hâkimdi.

7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 tarih aralığını kapsayan bu evrede (Evre 14) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 888.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.879.000 Sovyet zayiatı vardı[497] ve cephede denge hâkimdi. Kuzey Afrika cephesinde ise Crusader harekâtı sonucunda 38.300 Mihver zayiatına karşılık 17.700 Müttefik kaybı vardı[498].

26 Mayıs 1942 - Kasım 1942 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 15) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 740.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.357.000 Sovyet zayiatı vardı[499] ve cephede denge hâkimdi. Kuzey Afrika cephesinde de Gazala ve El Alamein muharebeleri yaşanıyordu. Bu muharebeler sonucunda Mihver ilerlemesi durduruldu ve geri püskürtüldü. Mihver birliklerinin zayiatı 87.000 iken Müttefiklerin zayiatı da 87.000 idi[500].

---

[491] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 448.
[492] Buradaki veriler toplam zayiatın aylara göre bölünmesiyle oluşturulmuştur. Bunun nedeni, kesin sonuçlu muharebelerin yanında sınır çatışmalarındaki zayiatların da yüksek seviyede olmasıdır. Salt muharebe zayiatı, cephenin gerçek zayiat verilerinden uzaktır.
[493] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[494] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 448.
[495] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 442-443.
[496] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466. Ayrıca Bkz. Barbarossa'nın başlangıcından altı aylık süreçte, yani iki evre içinde Sovyet ordusunun zayiatının 3.138.000 asker, 20.000 tank, 100.000 silah ve 10.000 uçak olduğu bilinmektedir. Antony Best, Jussi M. Hanhinäki, Joseph A. Maiola, Kirsten E. Shulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, Siyasal Kitabevi, çev: Taciser Ulaş Belge, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 220; Moskova muharebelerinde (Kasım-Aralık 1941) Sovyet zayiatı 659.000, Mihver zayiatı 200.000 idi: Jeremy Black, *Bütün Zamanların Yetmiş Büyük Savaşı*, Oğlak Yay., çev: Nurettin Elhuseyni, İstanbul 2005, s. 250.
[497] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 452.
[498] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 444.
[499] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[500] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 447.

Kasım 1942 - Ocak 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 16) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 296.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 542.000 Sovyet zayiatı vardı[501] ve cephede denge hâkimdi.

14 Ocak 1943 – 1 Şubat 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 17) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 148.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 192.000 Sovyet zayiatı vardı ve cephede denge hâkimdi[502].

2 Şubat 1943 – 13 Ağustos 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 18) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 1.036.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.348.000 Sovyet zayiatı vardı[503] ve cephede Sovyet üstünlüğü başlamıştı. Kuzey Afrika'da batıdan Amerikalılar doğudan da İngilizlerin baskısı ile geniş bir Mihver çekilmesi sonucunda çatışmalar Tunus'ta yoğunlaştı. Burada Alman birlikleri yenilgiye uğratıldı. Toplam Mihver zayiatı 240.000'den fazla idi. Müttefiklerin zayiatı ise yaklaşık 5.000 idi[504].

14 Ağustos 1943 – 30 Ekim 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 19) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 296.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 385.000 Sovyet zayiatı vardı[505] ve cephede Sovyet üstünlüğü başlamıştı. Bu evrede Müttefikler Sicilya'da İtalyan kuvvetlerini mağlup edip adayı işgal etmişti. Çatışmalarda Müttefiklerin zayiatı 32.540 iken İtalyan ve Alman kuvvetlerinin zayiatı 150.132 olmuştu[506]. Ardından İtalya'ya çıkarma yapan Müttefik birlikler burada da Mihver birliklerini yenilgiye uğrattı. İtalya(güney) istilasında Müttefiklerin kaybı 13.530 iken Mihverin kaybı 8.000 idi[507]. Ayrıca Müttefikler 12 Ada'lara da çıkarma yapmıştı, buradaki zayiat ise Müttefiklerin 9.800 (idam edilen İtalyanlar dâhil), Mihverlerin ise 2.350 idi[508].

19 Ekim 1943 – 28 Kasım 1943 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 20) Mihver-Sovyet cephesinde kesin sonuçlu muharebelerde, 148.000 Mihver ordusu zayiatına

[501] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466. Bir diğer kaynakta ise Eylül 1942 Şubar1943 arası Stalingrad savaşında Sovyet zayiatı 1.100.000 iken Mihver zayiatı 288.000 Bkz. Jeremy Black, *Yetmiş Büyük Savaş*, s. 258.
[502] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[503] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[504] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 447.
[505] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[506] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 467.
[507] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 468.
[508] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 447.

karşılık, 192.000 Sovyet zayiatı vardı[509] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. Ayrıca İtalya'daki çatışmalarda Müttefiklerin zayiatı 2.547 iken Mihverin zayiatı ise 1.133 idi[510].

28 Kasım 1943 – 2 Mart 1944 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 21) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 444.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 469.000 Sovyet zayiatı vardı[511] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. Ayrıca İtalya'daki çatışmalarda Müttefiklerin zayiatı 13.800 iken Mihverin zayiatı ise 9.100 idi[512].

2 Mart 1944 – 3 Haziran 1944 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 22) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 444.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 415.000 Sovyet zayiatı vardı[513] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. Bu evrede İtalya'da yapılan çatışmalarda Müttefikler 67.800 zayiat verirken Almanlar 56.300 zayiat vermişti[514].

4 Haziran 1944 sürecini kapsayan evrede (Evre 23) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 148.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 138.000 Sovyet zayiatı vardı[515] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi.

Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 24) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 1.036.000 mihver ordusu zayiatına karşılık, 1.031.000 Sovyet zayiatı vardı[516] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. Batıda Overlord harekâtıyla ve Dragon operasyonuyla Müttefikler Fransa'ya çıkarma yapmıştı. Ardından Siegfried hattında da karşılıklı çatışmalar yaşandı (Arden taarruzu ve Market Garden dâhil). Bu çatışmalarda Müttefiklerin zayiatı 411.587 iken Alman

[509] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[510] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 468.
[511] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[512] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 471.
[513] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[514] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 471.
[515] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466. Başka bir kaynakta: Haziran 1944'te Bagration savaşında Sovyet zayiatı 765.000 iken Mihver zayiatı 250.000 idi. Bkz. Jeremy Black, *Yetmiş Büyük Savaş,* s. 275.
[516] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.

ordusunun zayiatı 436.930 idi[517]. Ayrıca İtalya'da çatışmalarda ise Müttefiklerin zayiatı 29.000 idi[518].

4 Şubat 1945 – 19 Mart 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 25) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 296.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 400.000 Sovyet zayiatı vardı[519] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. Batıda da çatışmalar devam ediyordu. Müttefiklerin zayiatı 13.970 iken Almanların 321.700 idi[520].

19 Mart 1945 – 17 Temmuz 1945 tarih aralığını kapsayan evrede (Evre 26) Mihver-Sovyet cephesindeki muharebelerde, 148.000 Mihver ordusu zayiatına karşılık, 200.000 Sovyet zayiatı vardı[521] ve cephede Sovyet üstünlüğü hâkimdi. İtalya'daki çatışmalarda Müttefiklerin zayiatı 16.747 iken Almanların 67.000 idi[522]. Batıdaki çatışmalarda 43.600 Müttefik zayiatına karşı 317.000 Alman zayiatı vardı[523].

2.2. Analiz

2.2.1. Evrelerin Türk Dış Politikasına Etkisi

Türkiye, Almanya, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık gibi karar vericiler, çoğunlukla her evrede ve her hedef için birer strateji belirlemişti. Karar vericilerin stratejilerinde zaman zaman değişiklikler yaşanmıştır. Örnek olarak Almanya bazı evrelerde Türkiye'nin savaş dışı kalmasını savunmuş, bazı evrelerde savaşa dâhil olmasını savunmuştur. Sovyetler Birliği savaşın gidişatına göre Türk boğazlarında Montrö'nün devamlılığını belirtmiş, ilerleyen evrelerde değişiklikler talep etmişti. Birleşik Krallık'ın da krom ticareti ile ilgili değişken stratejileri olmuştur. Bu bölümde belirlenen evrelerin, Türk dış politikasına etkisi analiz edilecektir. Bunun için evrelerdeki stratejilerin değişim sayısına bakılacaktır. Bir evrenin, önceki evreye oranla kaç strateji değiştirdiği tespit edilecektir. Bu aynı zamanda bir sapma analizidir. Bir evrede yaşanan diplomatik ve askeri olayların, karar vericilerin kaç strateji değiştirmesine sebebiyet verdiği ölçülecektir.

---

[517] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 481. Başka bir kaynakta: Haziran-Ağustos 1944 Normandiya savaşında müttefik zayiatı 218.000 iken Mihver zayiatı 320.000 idi. Bkz. Jeremy Black, *Yetmiş Büyük Savaş,* s. 272.
[518] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 471.
[519] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[520] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 481.
[521] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 449-466.
[522] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 471.
[523] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 472-482.

2.2.1.1. Türkiye çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi

Evreler	Savaş Durumu	Boğazlar	Krom	Değişim
E1: 7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	-
E2: 23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 3: Satamama	% 33
E3: 3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 3: Satamama	-
E4: 28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 3: Satamama	-
E5: 19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E6: 10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E7: 10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E8: 28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E9: Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 2: Türkiye'nin şartlı savaş dışı durumu	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E10: Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları) 6-30 Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E11: 18 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E12: 22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E13: 26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E14: Aralık 1941	Strateji 1:	Strateji 1:	Strateji 2: Krom	-

(ABD'nin savaşa girmesi)	Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	
E15: 26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E16: Ekim-Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E17: 14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	% 33
E18: 2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	-
E19: 14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	-
E20: 19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	% 33
E21: 28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve Kahire Konferansları)	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	-
E22: 2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)	-	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	-
E23: 4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya	-	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E24: Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)	-	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E25: 4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	% 33
E26: 19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-
E27: 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	?	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	-

Tablo 2. 64. Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi

Yukarıdaki tablo, bölüm 2.1.4. de ayrıntılı olarak işlenmiştir. Tabloda Türkiye'nin stratejilerinde savaşın seyrine göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Buna göre evre ikiye ve evre beşe geçiş sürecinde krom ile ilgili stratejisinde değişim yaşanmıştır. Evre altı, yedi ve onda savaş durumu ile ilgili stratejisinde değişim görülmüştür. Evre on altıda krom stratejisi ile evre on dokuzdaki savaş durumu politikası yeniden değişime uğramıştır. Evre yirmi ikide krom stratejisi, evre yirmi dörtte de savaş statüsü değişmiştir. Türk dış politikasındaki bu değişikliklere rağmen boğazlar konusunda hiç değişim yaşanmamış, Türkiye'nin bu konuda tavrı net olmuştur.

2.2.1.2. Mihver devletleri çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi

Evreler	Savaş Durumu	Boğazlar	Krom	Silah	Toprak vaadi	Toprak talebi	Değişim
E1: 7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			-
E2: 23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama				% 50
E3: 3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama	+			% 16,6
E4: 28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama				% 16,6
E5: 19 Ekim 1939 (Türkiye-	Strateji 1: Türkiye'nin	Strateji 6: Boğazların	Strateji 3: Satamama	+			% 16,6

Fransa-İngiltere ittifakı)	savaş dışı statüsünü koruması	Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması					
E6: 10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	Strateji 3: Satamama	+			-
E7: 10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama				% 16,6
E8: 28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama				-
E9: Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama		+		% 16,6
E10: Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları) 6-30 Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama		+	+	% 33,3
E11: 18 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	Strateji 3: Satamama	+			% 50
E12: 22 Haziran 1941 (Barbarossa	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya	Strateji 3: Satamama				% 16,6

harekâtı)	statüsünü koruması	açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması					
E13: 26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama				-
E14: Aralık 1941 (ABD'nin savaşa girmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	Strateji 3: Satamama				-
E15: 26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 3: Satamama	+			% 33,3
E16: Ekim-Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 3: Satamama				% 16,6
E17: 14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)	-	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 33,3
E18: 2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)	-	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			-
E19: 14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+	+		% 33,3
E20: 19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)	-	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 16,6
E21: 28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve	-	Strateji 5: Boğazların Almanya'ya	Strateji 2: Krom satışı karşılığı	+			-

Kahire Konferansları)		açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	kalitesiz silah/borca karşılık				
E22: 2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)	-	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			-
E23: 4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya	-	-	Strateji 3: Satamama				% 33,3
E24: Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)	-	-	Strateji 3: Satamama				-
E25: 4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)	-	-	Strateji 3: Satamama				-
E26: 19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)	-	-	Strateji 3: Satamama				-
E27: 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)	-	-	Strateji 3: Satamama				-

Tablo 2. 65. Mihver devletlerinin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi

Yukarıdaki tablo, bölüm 2.1.4. de ayrıntılı olarak işlenmiştir. Tabloda Mihver grubunun stratejilerinde savaşın seyrine göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

2.2.1.3. Müttefik devletler çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi

Evreler	Savaş Durumu	Boğazlar	Krom	Silah	Toprak vaadi	Toprak talebi	Değişim
E1: 7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama	+			-
E2: 23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli	+			% 16,6

paktı)		açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	silah/döviz				
E3: 3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	+			-
E4: 28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	+			-
E5: 19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 3: Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 33,3
E6: 10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 16,6
E7: 10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+		+	% 33,3
E8: 28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 16,6
E9: Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+		+	% 16,6
E10: Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye	-	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve	Strateji 2: Krom satışı karşılığı	+	+		% 33,3

olayları) 6-30 Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi)		Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	kalitesiz silah/borca karşılık				
E11: 18 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)	-	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 16,6
E12: 22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 33,3
E13: 26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			% 16,6
E14: Aralık 1941 (ABD'nin savaşa girmesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			-
E15: 26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+			-
E16: Ekim-Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 2: Krom satışı karşılığı kalitesiz silah/borca karşılık	+		+	% 16,6
E17: 14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa katılması	Strateji 4: Boğazların İngiltere ve Fransa'ya açık, İtalya ve Almanya'ya kapalı olması	Strateji 3: Satamama	+		+	% 50
E18: 2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	Strateji 3: Satamama	+		+	% 16,6
E19: 14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam	Strateji 3: Satamama	+			% 33,3

		etmesi					
E20: 19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	?	Strateji 3: Satamama	+		+	% 16,6
E21: 28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve Kahire Konferansları)	Strateji 4: Türkiye'nin destekli savaşa katılması	Strateji 3: Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi	Strateji 3: Satamama	+		+	% 33,3
E22: 2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)	-	-	Strateji 3: Satamama	+			% 16,6
E23: 4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya	-	-	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz				% 33,3
E24: Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)	-	Strateji 3: Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda esnetilmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	+			% 16,6
E25: 4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	+			% 33,3
E26: 19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)	-	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz	+			-
E27: 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)	-	?	Strateji 1: Krom satışı karşılığı kaliteli silah/döviz		+		% 16,6

Tablo 2. 66. Müttefiklerin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi

Yukarıdaki tablo, bölüm 2.1.4. de ayrıntılı olarak işlenmiştir. Tabloda Müttefik grubunun stratejilerinde savaşın seyrine göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

2.2.1.4. Sovyetler Birliği çerçevesinde evrelerin Türk dış politikasına etkisi

Evreler	Savaş Durumu	Boğazlar	Krom	Silah	Toprak vaadi	Toprak talebi	Değişim
E1: 7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un	Strateji 3: Türkiye'nin şartlı savaşa	-	-				-

işgali)	katılması						
E2: 23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	-				% 16,6
E3: 3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	-				-
E4: 28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 6: Boğazların Almanya ve Sovyetler Birliği'ne açık, İngiltere ve Fransa'ya kapalı olması	-				-
E5: 19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-				% 16,6
E6: 10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	-				-
E7: 10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-	+			% 16,6
E8: 28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-			+	% 33,3
E9: Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-				-
E10: Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları) 6-30	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve	-				-

Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	koruması	Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi					
E11: 18 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	-	-				-
E12: 22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	-				% 16,6
E13: 26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	-		+		% 33,3
E14: Aralık 1941 (ABD'nin savaşa girmesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	-				% 16,6
E15: 26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	-				-
E16: Ekim-Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	-				-
E17: 14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	-				-
E18: 2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	-	-				-
E19: 14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	Strateji 1: Boğazların mevcut statükosunun devam etmesi	-				-
E20: 19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa katılması	?	-			+	% 16,6
E21: 28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve	Strateji 5: Türkiye'nin doğrudan savaşa	Strateji 3: Montrö'nün İngiltere ve Fransa geçişi hususunda	-				% 33,3

Kahire Konferansları)	katılması	esnetilmesi					
E22: 2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)	-	-	-				-
E23: 4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya	-	-	-				-
E24: Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)	Strateji 1: Türkiye'nin savaş dışı statüsünü koruması	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-				% 33,3
E25: 4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)	-	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-				-
E26: 19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)	-	Strateji 7: Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ve Montrö'nün Sovyet lehinde güncellenmesi	-			+	% 16,6
E27: 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)	-	?	-			+	-

Tablo 2. 67. Sovyetler Birliği'nin savaş boyunca uyguladığı stratejiler ve değişim yüzdesi

Yukarıdaki tablo, bölüm 2.1.4. de ayrıntılı olarak işlenmiştir. Tabloda Sovyetler Birliği'nin stratejilerinde savaşın seyrine göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

2.2.1.5. Genel ortalamada evrelerin Türk dış politikasına etkisi

Evreler	Olayların Türk Dış Politikasına etkisi (Ortalama Değişim)
E1: 7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali)	-
E2: 23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı)	% 33,33
E3: 3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması)	% 4,16
E4: 28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı)	% 4,16
E5: 19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı)	% 25
E6: 10 Mayıs 1940 (Batı cephesi)	% 12,5
E7: 10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi)	% 25
E8: 28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı)	% 12,5

E9: Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	% 12,5
E10: Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları) 6-30 Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi)	% 25
E11: 18 Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı)	% 16,6
E12: 22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı)	% 16,6
E13: 26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali)	% 12,5
E14: Aralık 1941 (ABD'nin savaşa girmesi)	% 4,16
E15: 26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı)	% 8,33
E16: Ekim-Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi)	% 8,33
E17: 14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri)	% 29,16
E18: 2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması)	% 4,16
E19: 14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı)	% 16,6
E20: 19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı)	% 29,16
E21: 28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve Kahire Konferansları)	% 8,33
E22: 2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması)	% 4,16
E23: 4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali) ve Normandiya	% 25
E24: Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi)	% 12,5
E25: 4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı)	% 16,6
E26: 19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması)	% 4,16
E27: 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı)	% 8,33

Tablo 2. 68. Ortalama değişim yüzdesi

Yukarıdaki tablo, Türkiye'ye bağlı veya Türkiye'den bağımsız gelişen olayların, hem Türkiye'nin hem de Mihver-Sovyet-Müttefik grubunun Türk dış politikasına bakış açısındaki sapmalarını göstermektedir. Bu sapmalar ayrıca; "evrelerin Türk dış politikasına etkisi" şeklinde de okunabilir. Çünkü işgal, konferans veya askeri bir cephede oluşan değişiklik gibi tarihi bir olayda, Türkiye merkezli üretilen stratejilerin hangilerini değiştirdiğini göstermektedir. Eğer bir konferans, Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki stratejisinde değişikliğe sebep oluyorsa, veya, Türkiye dışındaki bir ülkede yaşanan askeri darbe ile Almanların Türkiye'den talepleri artıyorsa, veya, Balkanlardaki bir hareketlilikte Müttefiklerin Türkiye'yi savaşa sokma teşebbüsleri belirginleşiyorsa, görünürde sadece sapmaları tespit eden bu analiz, tarihi bir olayın, Türk dış politikasına etkisi şeklinde de okunabilmesini mümkün kılar. Tablonun açıklamasına bakarsak:

23 Ağustos 1939 sürecinde yaşanan olaylar, Türk dış politikasında hem Mihver devletlerinin, hem de Sovyetler Birliği'nin boğazlarla ilgili düşüncelerini değiştirmiş, boğazların kendilerine açılması stratejisini benimsemişlerdir. Bununla birlikte krom ticareti de olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca Almanya, silah sevkiyatını durdurmuştur. Savaş başladığında ise Türk dış politikası çerçevesinde kısa süreli olarak sadece

Alman silah sevkiyatının yeniden başladığı ve hemen ardından sevkiyatın tekrar durdurulduğu görülmüştür. 19 Ekim 1939'a gelindiğinde bu süreçteki olayların Türk dış politikasına etkisi en çok boğazlar üzerinde görülmüştür. Hem Müttefiklerin hem de Sovyetler Birliği'nin bu konudaki stratejileri değişmiştir. Müttefikler Montrö rejiminin Romanya'ya yardım etmek amaçlı esnetilmesini, Sovyetler Birliği de boğazlar rejiminde kendi lehlerine yönelik değişimi savunmuştur. Ayrıca krom ticareti ile silah sevkiyatında da değişim yaşanmıştır. Almanya, silah sevkiyatına tekrar başlamıştır.

Mayıs 1940 sürecine girildiğinde üçlü anlaşmada ortak alınan şartlı savaşa girme stratejisi terk edilmiş, Müttefikler Türkiye'nin savaşa dâhil olma stratejisini, Türkiye de savaş dışı kalma stratejisini savunmuştur. Fransa'nın yenildiği yaklaşık bir ay sonraki süreçte ise Türkiye, savaş dışı kalma stratejisinden Ekim 1939'daki üçlü anlaşmada geçen Sovyet çekincesi ile ilgili ek protokolü bahane ederek şartlı savaş dışı kalma stratejisine geçmiştir. Müttefiklerin bu süreçte boğazlarla ilgili stratejilerinde de değişim yaşanmış, boğazların Mihver devletlerine kapatılmasını istemişlerdir. Ayrıca Fransa'nın ani düşüşü, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye silah sevkiyatına sebep olmuştur.

Ekim 1940 sürecinden sonra stratejilerdeki değişim, daha çok üs talepleri veya toprak vaatleri ile ilgili olmuştur. Alman-Sovyet savaşı başladığında, kısa süreli de olsa Müttefikler ve Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaş dışı kalma stratejisini saygıyla karşılamıştır. Ancak sonrasında yeniden Türkiye'nin savaşa girmesine yönelik stratejiyi benimsemişlerdir. Kazablanka Konferansı ve sonrasındaki süreçte, krom ile ilgili stratejiler, Müttefiklerin Türk tarafsızlığı ve boğazlar rejimi ile ilgili stratejilerinde değişim yaşanmıştır. Müttefikler boğazların Almanlara kapatılmasını istiyorlardı. Ayrıca Almanya, silah sevkiyatına yeniden başlamıştır. Ağustos 1943'teki Quebec Konferans sürecinde ise Müttefikler, boğazlar rejimi için Türkiye ile uyumlu bir şekilde Montrö rejiminden yana bir strateji benimsemişlerdir. Avrupa ve Akdeniz savaşlarında geri çekilmeye başlayan Almanya ise artık Türk tarafsızlığını savunuyordu ve ayrıca Türkiye'ye Ege'deki adaları vaat etmişti. Ekim 1943'teki Moskova Konferansı sürecinde ise boğazlar rejimi, üs ve toprak talepleri ile Türkiye'nin savaş durumu ile ilgili stratejilerinde değişimler yaşanmıştır. Tahran ve 2. Kahire Konferansı sürecinde de hem Müttefikler hem de Türkiye, Müttefik

işbirliği ve desteği ile Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda ortak karar almıştır. Şubat 1945'te, Yalta Konferansı ve sonrasındaki gelişmelerde Türkiye, Almanya'ya savaş ilan etmiş olduğundan, stratejilerdeki değişimin ağırlığı buna göre şekillenmiştir. Almanya, Türkiye ile savaş halinde olduğu için kurulan modele göre Türkiye'nin tarafsızlığı, boğazlar rejimi, krom ticareti ya da silah sevkiyatı gibi herhangi bir hedef üzerine strateji belirlememiştir. Sovyetler de kurulan modele göre Türkiye üzerinde boğazlar dışında bir strateji oluşturmamıştır. Potsdam evresinde de benzer şekilde stratejilerdeki değişim, daha çok Müttefik stratejilerinde görülmüştür.

2.2.2. Türkiye'nin Tehdit Algısı

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca çeşitli ülkeleri tehdit olarak görmüş ve ona uygun tedbirler almıştı. Bu tedbirler; ordu birliklerinin tehdit alanına taşınması, savaş malzemelerinin tehdit alanına yığılması, nüfusun tehdit alanından uzaklaştırılması, tehdit bölgesinde yapılan karartmalar ve yine aynı bölgede yapılan yol tahribatları şeklinde sıralanabilir. Bütün bu parametrelere Türkiye'nin jeopolitik frekansı da eklenince Türkiye'nin yön ağırlıklı tehdit algısı ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü bölgeler evrelere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örnek olarak tehdit İtalya ve Almanya iken ilk evrelerde Rodos Adası yakınlarında askeri tedbirler alınması, daha sonraki evrelerde de Trakya'da önlemler alınması yönün değişkenliğini, ancak tehdit ülkesinin değişmezliğini ortaya koymaktadır. Tehdit ülkesi Sovyetler Birliği olduğunda tehdit bölgesi sadece Kafkasya olabiliyorken Sovyetler Birliği'nin savaştaki durumuna bağlı zaman zaman Boğazlar ve hatta Trakya sınırı da ön plana çıkabilmekteydi. İşte bu sebeple Türkiye'nin sadece yön ağırlıklı tehdidinin yanı sıra hangi ülkeyi tehdit olarak gördüğünün de anlaşılması icap etmektedir. Bütün bunlara ek olarak yapılan tehdidin boyutu da göz ardı edilemez. Türkiye penceresinde ordu ve nüfus kaydırmaları ile karartma ve yol tahribatlarıyla, diğer karar vericiler penceresinde evre boyunca işgal şiddetinin tespiti, tehdidin boyutunun, diğer bir isimle katsayısının analizini teşkil etmektedir. Bu bölümde bu üç analiz yöntemi ve bunların ortak paydada birleştirildiği denklem irdelenecektir.

Yön ve katsayı ağırlıklı algıda jeopolitik ağırlık ile ordu kaydırmaları ve diğer parametreler arası ortalama alınacaktır.

2.2.2.1. Yön, taraf ve katsayı ağırlıklı algı[524]

7 Nisan 1939 (Arnavutluk'un işgali) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[525] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara'nın ağırlığı % 45,942, Ege'nin ağırlığı % 22,816, Boğazlar bölgesinin ağrılığı % 7,746, Akdeniz kıyılarının ağırlığı % 7,041, Suriye sınırı % 6,337, Karadeniz kıyılarının ağırlığı % 4,22, Kafkas sınırı % 3,52, İç bölgeler % 1,408, Irak sınırı % 0,504, İran sınırı % 0,504. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 71, Sovyetler Birliği % 15, Fransa % 6, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 4. Savaş öncesine tekabül eden bu evrede Türkiye için asıl tehdit yukarıda da belirtildiği üzere Almanya ve İtalya idi. Politik metinlerde en çok Trakya ve Güney Marmara'nın ismi geçmekte, tedbirler çoğunlukla bu bölgelerde alınmakta idi. Bu süreçte Türkiye, Birleşik Krallık, Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği ile, Mihver kutbuna karşı diplomatik hamlelere başlamıştı. Kısacası Sovyetler Birliği, Türkiye açısından henüz tehdit olasılığı düşük bir ülke konumundaydı. Fransa'nın tehdit olarak az da olsa belirgin olmasının sebebi, çözülmek üzere olan Hatay sorunu ile alakalı idi. Evredeki tehdit ülkelerinin işgal hızına bakıldığında ise; bu evrede sadece Arnavutluk'un İtalyanlar tarafından işgali görülmüştü. Sayıca az bir kuvvete sahip Arnavutluk'un işgali sürecinde, Arnavutluk'un zayiat sayısı mevcut Türk ordusunun sayısı ile kıyaslandığında sadece % 4 kadarına tekabül ettiği görülmektedir. Bu oran çok küçük gibi gözükse de savaşın başlamadığı, sadece ayak seslerinin duyulduğu bir dönemde Türk dış politikasını yine de alarma geçirmiş ve onu diplomatik ve askeri açıdan İtalyanlara karşı tedbir almaya zorlamıştı.

23 Ağustos 1939 (Alman-Sovyet saldırmazlık paktı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[526] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara'nın ağırlığı % 25, Ege'nin ağırlığı % 25, Boğazlar bölgesinin ağırlığı % 25, Akdeniz kıyılarının ağırlığı % 25. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 62, Sovyetler Birliği

[524] Bu kısımdaki sayısal veriler, kaynaklarıyla ve açıklamalarıyla, bölüm 2.1.4.7, 2.1.4.8, 2.1.4.9 ve 2.1.4.11 de ayrıntılı olarak işlenmiştir.
[525] Eskişehir'de 3 yeni alay, İzmir'de 2 yeni alay oluşturulmuştur.
[526] Trakya ve Batı Anadolu'daki tümenler takviye edildi.

% 25, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 12. Görüldüğü üzere bu evrede Türkiye için asıl tehdit bir önceki evredeki gibi Almanya ve İtalya idi. Ancak üç önemli farklılık göze çarpmaktaydı. Birincisi, Hatay sorunu çözülmüş ve önceki evredeki Fransa'nın yüzdesi de ortadan kalkmıştı. Politik metinlerde ve Türk ordusunun aldığı tedbirlerde Hatay görülmüyordu. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin tehdit oranının artması idi, ki bu süreçte Sovyetlerle temaslarımız vardı ve onlarla beraber Müttefik kutbunda konuşlanmayı planlıyorduk. Ancak Almanya ile yaptığı saldırmazlık paktı, politik metinlere ve Türk ordusunun askeri tedbirler almasına[527] da sebebiyet vermişti. Artık Sovyetler Birliği, yavaş yavaş tehdit ülkesine dönüşüyordu. Diğer husus ise Birleşik Krallık'ın oranının da artmasıdır. Burada, Birleşik Krallık, Türkiye'nin potansiyel müttefiki konumunda olmasına rağmen dış politikada ve orduda karşı tedbirlere girişilmesi, kendisini "dengeleyici konum" olarak nitelenmesine yol açmıştır. Çünkü Birleşik Krallık savaş boyunca hem müttefikimiz, hem de Almanya tarafına geçme ihtimalimizi düşünen ve bunun için türlü sabotaj ve bombardıman hamlelerine kalkışacak da bir tehdit ülkesi idi[528]. Bu yüzden, jeopolitik ağırlıkta kendisi, hem tehdit, hem de dengeleyici devlet olarak yer almaktadır.

3 Eylül 1939 (Savaşın başlaması) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[529] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 41,071, Akdeniz: % 15,178, Kafkas sınırı % 12,5, Ege: % 9,821, Boğazlar: % 8,035, Karadeniz: % 8,035, Suriye sınırı: % 1,785, İç bölgeler: % 1,785, Irak sınırı: % 1,785. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 57, Sovyetler Birliği % 28, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 8, Fransa (Dengeleyici konum) % 1. Görüldüğü üzere bu evrede Türkiye için asıl tehdit bir önceki evredeki gibi Almanya ve İtalya olmakla birlikte Sovyet tehdidi de yavaş yavaş yükseliyordu. Evredeki tehdit ülkelerinin işgal hızına bakıldığında ise; bu evrede sadece Polonya'nın Almanlar tarafından işgali görülmüştü. Kalabalık bir orduya sahip Polonya'nın işgali sürecinde, Polonya'nın

[527] Bu husus, tezimizin ortaya attığı jeopolitik ağırlık kavramının, tarihi olaylarla uyumlu olduğunun da ispatıdır

[528] CAB 79 14 6; CAB 79 19 30.

[529] Boğazlar bölgesine iç bölgeden bir alay kaydırıldı. Kafkas sınırına ve Karadeniz kıyılarında birer alay kuruldu. Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.

zayiat sayısı mevcut Türk ordusunun sayısı ile kıyaslandığında 3,6 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Yani Türk ordusunun sayısının yaklaşık dört katı kadar Polonya askeri esir alınmış, yaralanmış ve öldürülmüştü. Bu sayı, Türkiye için korkutucu idi. Bu sebeple Türk yetkililerin Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği ile Mihver karşıtı blok hususunda sıkı bir teması olacaktı. Bu işgal hızı ve şiddeti, Mihver devletlerini tehdit olarak gören Türkiye'nin, Mihver devletlerindeki farklılıkları da anlamaya başlamasıyla sonuçlanmıştı. Yani bir Alman tehdidi ile İtalyan tehdidi çok farklı boyutta idi. Ancak Almanya hala daha uzak sayıldığından Türkiye, askeri tedbirlerini İtalya'ya göre şekillendirmişti.

28 Eylül 1939 (Alman-Sovyet sınır paylaşımı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[530] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 40,454, Boğazlar: % 17,04, Akdeniz: % 15,681, Ege: % 11,136, Karadeniz: % 5,681, Kafkas sınırı % 10. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 58, Sovyetler Birliği: % 32, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 8. Görüldüğü üzere bu evrede Türkiye için asıl tehdit bir önceki evredeki gibi Almanya ve İtalya olmakla birlikte Sovyet tehdidi de yine bir önceki evredeki gibi yükseliyordu. Çünkü Sovyetler Birliği, açık bir şekilde Almanya ile anlaşmış ve Polonya'nın işgaline katılmıştı.

19 Ekim 1939 (Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[531] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 46,717, Kafkasya: % 20,552, Akdeniz: % 12,218, Ege: % 11,65, Boğazlar: % 4,144, Karadeniz: % 2,072, Suriye sınırı: % 1,29, Irak sınırı: % 0,777, İç bölgeler: % 0,259, İran sınırı: % 0,259. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 70, Sovyetler Birliği % 26, Fransa (Dengeleyici konum) % 1, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 0,7. Görüldüğü üzere bu evrede Türkiye için asıl tehdit bir önceki evredeki gibi Almanya ve İtalya idi. Sovyetler Birliği'nin oranı ise az da olsa gerilemiştir. Evredeki tehdit ülkelerinin işgal hızına bakıldığında ise; bu evrede

[530] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.
[531] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11. Kars'tan sonra geniş demiryolu hattı kaldırıldı.

Almanya'nın kuzeye yönelik işgali ile Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı istila hareketi görülmektedir. Danimarka ve Norveç'in işgali sürecinde, iki ülkenin ve Birleşik Krallık'ın verdiği (Almanların verdirdiği) zayiat sayısı mevcut Türk ordusunun sayısının % 0,7'sine tekabül etmiştir. Almanların Müttefikler karşısındaki zayiatı da yakın bir oranda, mevcut Türk ordusunun sayısının % 1'ine denk gelmektedir. Fin savaşında ise Sovyetlerin Fin ordusundaki tahribatı mevcut Türk ordusunun sayısının % 13,9'unu oluşturmaktadır. Sovyetlerin verdiği zayiat çok daha fazladır (% 51,5). Belki de, Sovyetler Birliği'nin tehdit oranının bir önceki evreye göre gerilemesinin de sebebi budur. Bu savaş ile birlikte dünyada, Sovyet ordusunun sadece sayısal bir üstünlüğü olduğu kanaati oluşmuştur[532].

10 Mayıs 1940 (Batı cephesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[533] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 39,886, Akdeniz: % 23,636, Ege: % 17,385, Kafkasya: % 13,408, Boğazlar: % 2,84, İç bölgeler: % 1,704, İran sınırı: % 1,136. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 80, Sovyetler Birliği % 16. Görüldüğü üzere Türkiye için tehdit ülkesi hala daha Mihver kutbu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin oranının azalması, Mihver tehdit oranının çok hızlı bir şekilde yükselmesi ile açıklanabilir. Çünkü Sovyetler Birliği, Türkiye için hala bir tehdit ülkesidir. Sadece bu evrede, yani Almanya'nın, Türkiye'nin müttefiki Fransa'yı kısa sürede işgal ettiği bu süreçte, askeri açıdan muazzam bir güce sahip Almanya, Türkiye'de tehdidin merkezini oluşturmuştur. Evredeki tehdit ülkelerinin işgal hızına bakıldığında ise; Fransa'nın düştüğü bu evrede, Almanya'nın zayiat sayısı ile mevcut Türk ordusunun sayısı ile kıyaslandığında, Türk ordusunun % 24'ü kadar zayiatı olmuştu. Sadece bu veri olsaydı, Türkiye için olumlu bir tablo olacaktı. Çünkü yüz elli binden fazla potansiyel düşman askeri savaş dışı kalmıştı. Ancak Müttefiklerin kaybı eklendiğinde, durum Türkiye için korkunç bir tablo oluşturdu. Müttefik ordunun esirlerle beraber zayiat sayısı, mevcut Türk ordusundaki asker sayısının 3,78 katını oluşturuyordu. Bu zayiat, yukarıdaki gibi işgale uğramış, görece gücü olan Polonya ordusu değil, Türkiye'nin "denge" olarak gördüğü en güçlü kara

[532] İlkin Başar Özal, *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019, s. 127.
[533] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.

ordusuna aitti. Bu yüzden bu muharebe, Türk dış politikasının seyrini değiştirmişti. Türk diplomatların, neden üçlü pakttaki ek protokolü ön plana çıkarıp, Mihver karşıtı kutup oluşturmayı terk edip, savaş dışı statüsüne geçtiğinin en büyük sebebidir. Bu muharebe sonucu Türk dış politikasındaki değişim, savaşın ilerleyen dönemlerinde bazı Müttefik ve Sovyet diplomatlar tarafından eleştiri konusu olmuştu. Ancak unutulmamalıdır ki bu muharebe, Sovyet politikasını çok daha derinden etkilemiş ve değiştirmişti. Alman-Fransız savaşında her iki tarafın yorgun düşmesini ve kendisini kurtarıcı olarak görmeyi hayal eden Sovyetler Birliği'nde diplomatik panik başlamıştı.

10 Haziran 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[534] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 40,993, Akdeniz: % 21,057, Ege Denizi: % 11,282, Kafkasya: % 10,64, Irak sınırı: % 5,608, Boğazlar: % 5,127, Suriye sınırı: % 3,044, Karadeniz: % 1,442, İran sınırı: % 0,48, İç Bölgeler: % 0,32. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 72, Sovyetler Birliği % 17, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 5, Fransa (Dengeleyici konum) % 3. Görüldüğü üzere Türkiye için tehdit ülkesi hala daha Mihver kutbu olmuştur. Sovyetler Birliği de oranı düşük de olsa ikincil derecede bir tehdit ülkesi olarak görülmüştür.

28 Ekim 1940 (Yunanistan savaşı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[535] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 34,716, Akdeniz: % 20,566, Ege: % 12,829, Kafkasya: % 10,754, Boğazlar: % 10,565, Karadeniz: % 6,037, İran sınırı: % 1,509, Suriye sınırı: % 1,32, Irak sınırı: % 1,32, İç bölgeler: % 0,377. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 67, Sovyetler Birliği % 27, Fransa (Vichy) % 1. Birleşik Krallık: (Dengeleyici konum) % 1. Görüldüğü üzere tehdit ülkelerinde çok fazla değişim yaşanmamıştır. Sadece Sovyetler Birliği'nin oranı yükselmiştir. Sovyetler Birliği'nin oranının yükselmesini, Mihver kutbunun

[534] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.
[535] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.

Balkanları işgal etmeden bir an önce almalarını düşündükleri payları almak istemeleri ve bu yönde Avrupa'daki komşularına gizlice-düşmanca politikalar benimsemeleri gösterilebilir. Bunun da Türkiye gibi Sovyetler Birliği'ne komşu ülkeye yansımaması düşünülemez. Bu evredeki bir aylık süreçte, Kuzey Afrika'da ve Yunanistan'da çatışmalar yaşanmış, ancak İtalyanlar ciddi bir başarı elde edememişti. Bu evreden sonra Türkiye'nin tehdit algısı, İtalyanların askeri başarısızlıklarıyla orantılı bir şekilde İtalya'dan Almanya'ya yoğunlaşacaktır.

Kasım 1940 (Almanların Balkanlara yönelmesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[536] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 38,98, Akdeniz: % 15,757, Ege: % 13,932, Kafkasya: % 10,302, Boğazlar: % 8,925, Irak sınırı: % 4,992, Suriye sınırı: % 4,311, Karadeniz: % 1,966, İran sınırı: % 0,68, İç bölgeler: % 0,156. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 59, Sovyetler Birliği % 21, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 13, Fransa (Vichy) % 4. Görüldüğü üzere tehdit ülkelerinde çok fazla değişim yaşanmamıştır. Sadece Birleşik Krallık'ın İtalyan karşıtı askeri hamleleri, politik metinlerde hissedilir olmuştur. Bu yüzden oran, öncekine göre yükselmiştir. Bu süreçteki çatışmalar Kuzey Afrika ve Yunanistan'da yoğunlaşmıştı. İtalyanların (az da olsa Almanlar da Afrika'ya ulaşmıştı), Müttefiklere ve Yunanlılara karşı verdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 38'ine tekabül etmektedir. Buna karşılık Müttefiklerin zayiatı çok daha azdır. Bu zayiat Türk ordusundaki asker sayısının % 5,87 kadar idi. Bütün bu verilerin gösterdiği şey, Türkiye için İtalya, artık ciddi bir tehdit ülkesi değildi. Çünkü Alman yardımı olmadan Kuzey Afrika'da Müttefik kuvvetlere karşı direnemiyordu. Yunanistan savaşında da taarruzları başarısız olmuş, hatta Arnavutluk topraklarına geri çekilerek savunma konumuna geçmişti. İtalya'nın artık tehdit olmadığı ile ilgili birçok veri bulunmaktadır. Sadece küçük bir örnek üzerinden gidersek; bu evreden birkaç ay sonra, 23 Nisan 1941 tarihli Birleşik Krallık kabinesine ait bir belgede: Çanakkale boğazını savunmak için Türkiye'ye verilmesi planlanan sahil toplarının gereksizliği, İtalyan tehdidinin eskisi kadar olmaması ve

[536] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.

artık Türkiye'nin alman kara ve hava taarruzlarını beklediği ifade edilmişti[537]. Tehdit algısı için oluşturulan jeopolitik frekans, askeri ve diğer tedbirlerin sınıflandırılması gibi kurulan modeller, bu belge ile de desteklenmektedir.

Nisan-Mayıs 1941 (Irak-Suriye olayları) ve 6-30 Nisan 1941 (Almanların Balkanlara yönelmesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının ve diğer önlemler[538] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 52,166, Irak sınırı: % 16,946, Suriye sınırı: % 11,145, Akdeniz: % 5,307, Ege: % 5,307, İran sınırı: % 3,969, Kafkasya: % 3,17, Boğazlar: % 1,526, Karadeniz: % 0,458. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya ve İtalya % 77, Fransa (Vichy) % 11, Sovyetler Birliği: % 5, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 2,5. Görüldüğü üzere Türkiye için en büyük tehdit ülkesi Almanya olmuştu. Tehlike Balkanlarda idi ve Almanya, kısa süre içerisinde Yugoslavya ve Yunanistan'ı, hatta Girit'i işgal etmişti. Türkiye için İtalya'nın tehdit olmaktan çıkması ya da azalması ile Ege bölgesi için yapılan askeri tedbirlerde azalma görülmüştü. Ancak Girit'in Alman paraşütçüleri tarafından işgal edilmesi, Ege bölgesini tamamen tehdit bölgesi olmaktan çıkarmamıştı. Bu evrede ayrıca Suriye ve Irak'ta da çatışmalar yaşanıyordu. Bütün bu çatışmalar, bu evreyi Türk dış politikası için en kritik evrelerden biri haline getirmişti. Bir taraftan Almanya Orta Doğu'ya askeri geçiş için bastırıyordu, diğer taraftan da Birleşik Krallık, bu ihtimali düşünüp demiryollarında ve Toros tünellerinde sabotaj planları yapıyordu[539]. Sovyetler Birliği, sıranın kendisine geleceğini anladığından eskisi kadar düşmanca ve ilkelce politikaları rafa kaldırdığından, politik metinlerde de tehdit oranının düştüğü görülmüştü. Evredeki işgal hızına bakıldığında Mihver grubunun, kendi düşmanlarına verdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 67,34'üne; Müttefik grubunun, kendi düşmanlarına verdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 1,78'ine tekabül etmektedir. Her ne kadar Irak ve Suriye'de başarısız olsa da açık bir Alman üstünlüğü söz konusuydu.

[537] CAB 79 11 5
[538] Trakya ve İstanbul bölgesinde yaşayan 2048 kişi iç bölgelere nakledilmişti. Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11. 30 bin asker Trakya'ya nakledildi. Edirne ile Uzunköprü köprüleri (demiryolu) imha edildi.
[539] CAB 79 14 6; CAB 79 19 30.

Haziran 1941 (Türk-Alman saldırmazlık paktı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[540] ortalaması şu şekildedir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Trakya ve Güney Marmara: % 28,638, Suriye sınırı: % 17,277, Akdeniz: % 15,758, Irak sınırı: % 12,041, Ege: % 11,047, Kafkasya: % 10,523. Boğazlar: % 3,14, Karadeniz: % 1,047, İran sınırı: % 0,523. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 28, İtalya % 26, Fransa (Vichy) % 17, Sovyetler Birliği: % 14, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 12. Görüldüğü üzere Mihver grubunun üstünlüğü devam etmekte idi. Bu evredeki çatışmalar, ciddi zayiatlara sebep olmamıştır.

22 Haziran 1941 (Barbarossa harekâtı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[541] ortalaması şu şekildedir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Trakya ve Güney Marmara: % 26,666, Boğazlar: % 16, Ege: % 15,333, Akdeniz: % 11,333, İran sınırı: % 11,333, Kafkasya % 10. Suriye sınırı: % 4, Irak sınırı: % 3,333, Karadeniz: % 1,333, İç bölgeler: % 0,666. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 35, İtalya % 21, Sovyetler Birliği % 19, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 12. Alman-Sovyet savaşının başladığı bu evrede, Türk dış politikasında kısa süreli de olsa bir rahatlama dönemi başlamıştı. Tehdit oranları, eskisi gibi Mihver grubu ön planda, Sovyetler Birliği de ikinci planda kalıyordu. İki büyük tehdidin silahlarını birbirine doğrulttuğu bu evrede kayıplar korkunç seviyedeydi. Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 88'ine, Müttefiklerin ve Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 26'sına tekabül etmekteydi. Şu bilgiyi de yazmakta yarar görüyoruz. Savaş öncesinde ve savaşın ilk dönemlerinde Türk ordusunun mevcudu 200 bin kişi yoktu. Ancak seferberlikle birlikte bu sayı, 1.300.000 kişiye ulaşmıştı. Yani Fransa savaşında oranın 4 kata yakın olmasının sebebi, Türk ordusunun henüz yeterli sayıya ulaşmaması ile alakalı idi. Sovyetlerin bu iki aylık süreçteki zayiatı çok fazla olmuş, Almanlar ve Mihver grubu, hızla iç bölgeleri ele geçirmişlerdi.

[540] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.
[541] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.

26 Ağustos 1941 (İran'ın işgali) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[542] ortalaması şu şekildedir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Trakya ve Güney Marmara: % 26,756, Akdeniz: % 19,459, Kafkasya: % 16,756, Ege: % 14,053, İç bölgeler: % 10,81, Suriye sınırı: % 8,108, Karadeniz: % 2,702, Boğazlar: % 1,351. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 29, İtalya % 24, Sovyetler Birliği % 19, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 17. Görüldüğü üzere Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin sırası değişmese de oranlarda değişiklikler yaşanmıştır. Almanya'nın oranı azalmış, Birleşik Krallık'ın oranı artmıştı. Bunun sebebi, Birleşik Krallık'ın Sovyetler Birliği ile ortak hareket edip İran'ı işgal etmeleri olmuştu[543]. Bu işgal, Türk dış politikasında travmaya sebep olmuş ve Birleşik Krallık'a olan güveni sarsmıştı. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Sovyetlerle olan ilişkileri konusunda Birleşik Krallık diplomatları sürekli uyarılmıştı. Bu dönemde hem Doğu Avrupa'da hem de Kuzey Afrika'da çatışmalar vardı. Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının 1,2 katına; İtalya'nın, İngilizlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 1'ine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara ve İran'a verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 43'üne; Müttefik grubunun, İtalyanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 23'üne tekabül etmekteydi. Doğu Avrupa'daki yıkımın seviyesi çok yüksekti. Sadece Kiev savaşının bilançosu bir milyon zayiata yaklaşıyordu. Türkiye'nin savaşın dışında kalma ısrarı, Sovyetlerin savaşa girme karşılığında yem olarak önerdiği Kuzey Suriye topraklarından çok daha değerliydi.

Aralık 1941 (ABD'nin savaşa girmesi) sürecindeki jeopolitik ortalaması şu şekildedir. Toplam Jeopolitik ağırlık: Boğazlar: % 60,867, Kafkasya: % 17,389, İç bölgeler: % 8,695, Irak sınırı: % 4,347, Karadeniz: % 4,347, Akdeniz: % 4,347. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 49, Almanya % 33, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 4, İtalya % 4. Görüldüğü üzere Türkiye'nin tehdit algısı değişmişti.

[542] Trakya'ya iki kolordu/11. İzmir'e bir kolordu/11. Trabzon'a bir kolordu/11. İskenderun'a bir kolordu/11.
[543] Bu da jeopolitik kavramın doğruluğunu ispatlayan verilerden sadece biridir.

Çünkü Alman ordusu, güneyde başarılı olsa da merkezde Moskova'da yenilmiş, kuzeyde de Leningrad'da başarı sağlayamamıştı. Savaş Karadeniz kuzeyine yönelmişti. ABD'nin de savaşa girmesiyle Almanlar kaybedebilir ve ikincil tehdit olan Sovyetler Birliği, güçlenebilirdi. Ayrıca boğazlardan geçiş tartışması da Türk dış politikasını en çok meşgul eden mesele haline geliyordu. Boğazlar konusunda müttefiklerin bir oldu-bitti hamlesi ihtimal dahilinde idi. Bu yüzden, bu evrede Sovyetler Birliği birinci sıraya yerleşmişti. Zayiatlar da artık Türk ordusu için astronomik bir seviyeye ulaştı. Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının 1,44 katına; İtalya'nın, İngilizlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 1,3'üne; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 68'ine; Müttefik grubunun, İtalyanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 2,92'sine tekabül etmekteydi.

26 Mayıs 1942 (İngiliz-Sovyet ittifakı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[544] ortalaması şu şekildedir. Boğazlar: % 36,469, Karadeniz: % 14,116, Kafkasya: % 14,116, Akdeniz: % 10,587, Trakya ve Güney Marmara: % 8,234, Ege: % 5,88, Suriye sınırı: % 3,529, İran sınırı: % 2,352, Irak sınırı: % 2,352, İç bölgeler: % 2,352. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 42, Almanya % 33, İtalya % 11, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 10. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği, Türkiye'deki tehdit sıralamasındaki konumunu sürdürüyordu. Birleşik Krallık'ın oranının yükselmesinin sebebi de bir önceki evredeki Milas bombardımanının yankıları şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte Doğu Avrupa'da savaş, bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının tamamına; İtalya'nın, İngilizlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 6,6'sına; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 57'sine; Müttefik grubunun, İtalyanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 6,6'sına tekabül etmekteydi.

[544] 72 FW190 boğazlara ve Bursa'ya konuşlandırıldı. Trakya'dan 3,5 tümen Kafkasya ve Karadeniz'e kaydırıldı.

Kasım 1942 (Almanların ilerlemesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 29,032, Boğazlar: % 16,128, Akdeniz: % 16,128, Kafkasya: % 12,903, Karadeniz: % 9,677, Ege: % 9,677, İç bölgeler: % 3,225, Suriye sınırı: % 3,225. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 41, Sovyetler Birliği % 25, İtalya % 18, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 11.Görüldüğü üzere Türkiye için tehdit ülkesi yeniden el değiştirmiş ve Almanya olmuştu. Bunun en önemli sebebi, Almanların güneydeki zaferleri, Volga nehrine kadar ulaşmaları ve Kafkasya'ya yaklaşmaları idi. Sovyetler bu süreçte boğazları tehdit edebilecek konumda değildi. Karşılıklı zayiatlara bakıldığında Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 41,7'sine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 22,7'sine tekabül etmekteydi.

14-24 Ocak 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana görüşmeleri) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 27,55, Ege: % 26,529, Boğazlar: % 16,325, Kafkasya: % 7,142, Akdeniz: % 13,264, Karadeniz: % 3,061, Suriye sınırı: % 3,06, İç bölgeler: % 2,04, İran sınırı: % 1,02. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 37, İtalya % 26, Sovyetler Birliği % 18, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 16. Stalingrad'daki savaşlar devam ettiğinden tehdit yüzdelerinde de çok büyük bir değişiklik görülmemiştir. Zayiatlar karşılaştırıldığında Almanya'nın, Sovyetlere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 14,7'sine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 11,3'üne tekabül etmekteydi.

2 Şubat 1943 (Almanların durdurulması) sürecindeki jeopolitik ağırlık ile bu evrede yapılan ordu kaydırmalarının[545] ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 43,076, Akdeniz: % 15,469, Ege: % 13,247, Boğazlar: % 8,803, Suriye sınırı: % 7,777, Irak sınırı: % 5,555, Karadeniz: % 4,957, Kafkasya: % 1,111. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde

[545] Karadeniz'e 1 uçaksavar alayı, Batı Anadolu'ya 1 uçaksavar alayı, Güney Marmara'ya 5 uçaksavar alayı, Boğazlara 2 uçaksavar alayı, Akdeniz kıyılarına 2 uçaksavar alayı yerleştirildi. Eskişehir ve İzmir'deki hava tugayları tümen seviyesine yükseltildi.

Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 59, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 18, Sovyetler Birliği % 14, İtalya % 7. Görüldüğü üzere Almanya hala daha birinci sıradaki tehdit olmakla birlikte Sovyetler Birliği'nin tehdit oranı oldukça azalmıştı. Stalingrad'da Almanlar yenilmiş olmalarına rağmen Sovyetlerin zayiatı ve savaşın yapıldığı konum itibariyle Sovyetler Birliği, Türkiye için daha az orana sahip bir tehdit unsuru olmuştu. Ayrıca bir diğer sebep, Sovyetler Birliği'nin müttefiklerin Türkiye hakkındaki imajına saygı duyduğu bir konferans evresi[546] başlamıştı. Sovyetler, her ne kadar Türkiye için olumsuz düşünceler beslese de müttefik kararlarına karşı çıkmamıştı. Bu evredeki zayiatlara baktığımızda yenik Almanya'nın Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının tamamına; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 79,6'sına; Müttefik grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 18'ine tekabül etmekteydi.

14-24 Ağustos 1943 (Quebec Konferansı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 57,142, Akdeniz: % 28,57, Boğazlar: % 14,284. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 64, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 28, Sovyetler Birliği % 7. Görüldüğü üzere Almanya'nın oranı hala yüksek idi. Karadeniz'in büyük bir kısmı Mihver kontrolünde idi. Birleşik Krallık'ın yüksek olmasının sebebi ise, savaşın Akdeniz'de farklı bir boyut kazanması ile Türkiye'nin eski yükümlülükleri doğrultusunda yapılan baskılar şeklinde yorumlanabilir. İtalya, siyasi olarak düşmüştü. Adalarda Alman birlikleri konuşlanmış olsa da saldırı pozisyonunda değillerdi. Ayrıca Birleşik Krallık, daha önce Milas'ta olduğu gibi Türkiye'yi savaşa sokmak için provokatif bir saldırı yapabilirdi. Zayiatlara karşılaştırmalı olarak bakıldığında; Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 33'üne; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 22,7'sine; Müttefik grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 12'sine tekabül etmekteydi. Almanlar birçok cephede yeniliyordu ama düşmanlarına verdirdiği zayiat, hala fazla

[546] Bu, konferans süreci, 1944'e kadar devam edecekti.

idi. Türk ordusunun endişelendiren ve Almanya'yı en büyük tehdit olarak görmesini sağlayan da bu veri olsa gerekti.

19-30 Ekim 1943 (Moskova Konferansı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Ege: % 50,666, Trakya ve Güney Marmara: % 22,666, Boğazlar: % 13,333, Akdeniz: % 9,333, Karadeniz: % 2,666, İç bölgeler: % 1,333. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 73, Sovyetler Birliği % 16, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 9. Görüldüğü üzere Almanya, hala daha en güçlü tehdit idi. Çünkü Karadeniz kontrolü devam ediyordu ve Sovyetler Birliği, henüz Müttefiklerden bağımsız saldırgan politika sergilemiyordu. Bir aylık zayiat verilerini karşılaştırdığımızda: Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 14,7'sine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 11,3'üne tekabül etmekte olduğu görülmektedir.

28 Kasım-1 Aralık 1943 (Tahran ve Kahire Konferansları) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Ege: % 44,322, Boğazlar: % 18,377, Trakya ve Güney Marmara: % 14,053, Akdeniz: % 11,35, İç bölgeler: % 7,026, Karadeniz: % 4,324, Suriye sınırı: % 0,54. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Almanya % 58, Sovyetler Birliği % 23, Birleşik Krallık (Dengeleyici konum) % 12. Görüldüğü üzere Almanya hala tehdit ülkesi idi. Almanlar cephelerde gerilemesine rağmen Kırım'da Mihver kontrolü devam ediyordu. Tahran Konferansı ise Sovyet toleransının son evresiydi. Zayiatlara bakıldığında Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 37'sine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 34'üne tekabül etmekteydi. Yani Sovyet zaferleri haritada açık bir şekilde görülüyordu ancak bu durum, zayiatlara tam anlamıyla yansımamıştı. Belli ki ABD ve Birleşik Krallık'ın ekonomik ve silah desteği, Sovyetlerin de insan kaynağı, Almanya'yı yenilgiye uğratma azmiyle hesapsız bir şekilde harcanmaktaydı.

2 Mart 1944 (İngiliz yardımının durdurulması) sürecindeki jeopolitik ağırlık, diplomatik metinlerin sayıca azalması ile rasyonel olarak elde edilememiştir. Veriler

çoğunlukla Trakya ve Güney Marmara bölgesini işaret etmekte, bu bölgedeki tehdit ülkesi de Almanya olarak endekslenebilir. Ancak yeterli veri bulunmadığından oranlama yanlış olacaktır. Zayiatlara bakılırsa; Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 53'üne; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 49'una; Müttefik grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 6'sına tekabül etmekteydi.

4 Haziran 1944 (Boğazlarda Alman ihlali ve Normandiya) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Boğazlar: % 55,555, Ege: % 44,444. Yine, diplomatik metinlerin yokluğu ve uluslararası konferanslarda Türkiye'nin dışarıda bırakılması sonucu veriler yeterli olmasa da bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 55, Almanya % 44. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği, artık eski Karadeniz sınırlarını geri almış ve Türkiye'yi tehdit eder konuma sahip olmuştu. Zayiatlar karşılaştırıldığında, yaklaşık bir aylık süreçte Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 15,3'üne; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 16,4'üne tekabül etmekteydi.

Haziran-Temmuz 1944 (Sovyetlerin Balkanlara yönelmesi) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Trakya ve Güney Marmara: % 81,089, Boğazlar: % 10,809, Ege: % 5,404, Karadeniz: % 2,702. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 94, Almanya % 5. Sovyetler bu evrede Yunanistan'ın Batı Trakya'sı dâhil Balkanları istila ettiğinden oranın yüksekliğinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Müttefiklere göre bu evre, aynı zamanda Türkiye'nin treni kaçırdığı evrenin bir sonraki aşamasıdır. Ancak, Haziran 1944 – Şubat 1945 tarih aralığını kapsayan bu evrede zayiat rakamları, Türk dış politikasını yönetenlerin çatışmaya girmeyerek ne kadar doğru bir iş yaptığını kanıtlar niteliktedir. Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının 1,13 katına; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının 1,15 katına; Müttefik

grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 48,5'ine tekabül etmekteydi.

4-11 Şubat 1945 (Yalta Konferansı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Boğazlar: % 52,631, Trakya ve Güney Marmara: % 36,842, İran sınırı: % 5,263, Karadeniz: % 5,263. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 100. Görüldüğü üzere artık Sovyetler Birliği hem Karadeniz'de hem Kafkasya'da hem İran'da hem de Balkanlarda Türkiye için büyük bir tehdit konumunda bulunmakta idi. Zayiatlara bakıldığında, Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 46'sına; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 32,8'ine; Müttefik grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 35,6'sına tekabül etmekteydi.

19 Mart 1945 (Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Boğazlar: % 70,454, Karadeniz: % 15,909, Trakya ve Güney Marmara: % 6,816, Kafkasya: % 6,816. Bütün bu oranları, Türkiye'nin çevresindeki tehdit ve dengeleyici ülkelere endekslediğimizde Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin yüzdesi şu şekilde belirlenebilir. Sovyetler Birliği % 100. Görüldüğü üzere tehdit ülkesi ve oranı değişmemiştir. Türkiye için Sovyetler Birliği, en büyük tehdit konumundadır. Bu evredeki zayiatlar, Almanya'nın, Sovyetlere ve Müttefiklere verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 28,8'ine; Sovyetler Birliği'nin, Almanlara verdirdiği zayiat, Türk ordusundaki asker sayısının % 16,4'üne; Müttefik grubunun, Almanlara verdirdiği zayiat ise Türk ordusundaki asker sayısının % 42,6'sına tekabül etmekteydi. Avrupa'daki çatışma bu evrede tamamlandı.

17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı) sürecindeki jeopolitik ağırlık ortalaması şu şekildedir. Boğazlar: % 53,756, Karadeniz: % 12,138, Suriye sınırı: % 11,56, İran sınırı: % 9,248, Kafkasya: % 9,826, Akdeniz: % 2,312, Trakya ve Güney Marmara: % 0,578, Irak sınırı: % 0,578. 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 (Potsdam konferansı) sürecinde jeopolitik ağırlığa ve alınan tedbirlere göre Türkiye'nin tehdit

olarak gördüğü ülkeler: Sovyetler Birliği % 85, Birleşik krallık (Dengeleyici konum) % 14.

2.2.3. İkili İlişkiler

İkili ilişkiler[547], şu şekilde tasarlanmış ve modellenmiştir:

Birincisi, Türkiye'nin savaş boyunca evrelere göre uyguladığı savaşa katılma veya savaş dışı kalma stratejilerine atanan değerlerin grafiği oluşturulacaktır.

İkincisi, Türkiye'nin savaş boyunca evrelere göre uyguladığı boğazlarla ilgili stratejilere atanan değerlerin grafiği oluşturulacaktır.

Üçüncüsü, Türkiye'nin savaş boyunca evrelere göre uyguladığı krom ticareti ile ilgili stratejilere atanan değerlerin grafiği oluşturulacaktır.

Dördüncüsü, Türkiye'ye savaş boyunca aylara göre yapılan veya yapılması planlanan silah sevkiyatı için, maximum ve minimum değerler tespit edilip, 0'dan 0,1'e değerler atanıp grafiği oluşturulacaktır.

Beşincisi, Türkiye'ye savaş boyunca evrelere göre vaat edilen topraklar, +0,1 değeriyle grafiğe yansıtılacaktır.

Altıncısı, Türkiye'den savaş boyunca evrelere göre talep edilen topraklar, -0,1 değeriyle grafiğe yansıtılacaktır.

Yedincisi, iki ülke arasındaki sınır olayları, basın yoluyla yapılan olumsuz propaganda, askeri yığınaklar gibi diğer dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar -0,1 veya +0,1 olarak grafiğe yansıtılacaktır.

Sekizincisi, ilk üç maddedeki değerlere katsayı eklenecektir. Değer atamaları, bölüm 2.1.2.2.de yapılmıştı. Burada, ikili ilişkilere uygun bir katsayı eklenecektir. Bunun en önemli sebebini örneklerle açıklayalım. Müttefikler savaşın başından sonuna kadar, zaman zaman Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde talepleri olmuştu. Hedeflere atanan değerlerde bu olay, Müttefiklerin en üst sınırını, yani en olumlu seçeneği olarak modellenmişti. Ancak, bir de evre gerçeği var. Türkiye'nin 1941'de, 1942'de veya 1943 yılında savaşa girmesi ile 1945'te savaşa girmesi aynı etki olarak

[547] Kurulan modele göre ikili ilişkiler

değerlendirilmemelidir[548]. Savaşın en yoğun olduğu süreçte ya da Birleşik Krallık'ın yalnız kaldığı bir evrede Türkiye savaşa girseydi, bu Müttefikler için çok daha olumlu bir karşılık bulurdu. Zaten yenilmek üzere olan bir Almanya'ya açılmış savaş, ikili ilişkilerde aynı etkiyi gösteremez. Bu yüzden değerlere de katsayı eklenecektir ve bu katsayı, savaşın başındaki Almanya topraklarının yüzölçümü ile savaş boyunca işgal ettiği en geniş arazi endekslenerek yapılacaktır. Bu katsayı, sadece Türkiye'ye yapılan üç büyük baskısı süreci için oluşturulacaktır. Yani kilometrekare olarak savaşın başındaki Almanya'nın katsayı değeri azaltılmayacaktır. Savaşın başında Almanya'nın yüzölçümü 653.786 kilometrekaredir. Stalingrad muharebelerinin yaşandığı 1942 sonunda ise Almanya'nın işgal ettiği arazi yaklaşık 3.898.000 kilometrekaredir. Aradaki fark, 0,1626 kattır. Yüzölçümü Evre 15'e 1 sayısı ile endeksleyip, savaşın ilerleyen safhalarında kademeli olarak teslimiyete kadar düşürülecektir. Ortaya Müttefikler için şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Evre 1: 1	Evre 10: 1	Evre 19: 0,7271
Evre 2: 1	Evre 11: 1	Evre 20: 0,6362
Evre 3: 1	Evre 12: 1	Evre 21: 0,5453
Evre 4: 1	Evre 13: 1	Evre 22: 0,4544
Evre 5: 1	Evre 14: 1	Evre 23: 0,3635
Evre 6: 1	Evre 15: 1	Evre 24: 0,2726
Evre 7: 1	Evre 16: 1	Evre 25: 0,1817
Evre 8: 1	Evre 17: 0,909	Evre 26: 0,0908
Evre 9: 1	Evre 18: 0,8182	Evre 27: 0,0908

Tablo 2. 69. Müttefik katsayısı

Aynı katsayı Alman sınırlarına ters orantılı yapıldığında Almanya için katsayı tablosu ortaya çıkacaktır.

Evre 1: 1	Evre 10: 0,244	Evre 19: 0,223
Evre 2: 0,744	Evre 11: 0,224	Evre 20: 0,255
Evre 3: 0,592	Evre 12: 0,209	Evre 21: 0,298
Evre 4: 0,492	Evre 13: 0,195	Evre 22: 0,357
Evre 5: 0,421	Evre 14: 0,182	Evre 23: 0,446
Evre 6: 0,367	Evre 15: 0,172	Evre 24: 0,596
Evre 7: 0,326	Evre 16: 0,162	Evre 25: 0,894
Evre 8: 0,293	Evre 17: 0,178	Evre 26: 1,788
Evre 9: 0,266	Evre 18: 0,198	Evre 27: -

Tablo 2. 70. Mihver katsayısı

[548] Sadece savaşa girme olarak değil, boğazlar için Alman aleyhine karar alması veya krom için aynı şekilde kararlar alması da buna dâhildir.

Aynı katsayı Alman sınırlarına doğru orantılı yapıldığında da Sovyetler Birliği için katsayı tablosu ortaya çıkacaktır.

Evre 1: 0,162	Evre 10: 0,664	Evre 19: 0,7271
Evre 2: 0,216	Evre 11: 0,72	Evre 20: 0,6362
Evre 3: 0,272	Evre 12: 0,7765	Evre 21: 0,5453
Evre 4: 0,328	Evre 13: 0,8325	Evre 22: 0,4544
Evre 5: 0,384	Evre 14: 0,8882	Evre 23: 0,3635
Evre 6: 0,44	Evre 15: 0,944	Evre 24: 0,2726
Evre 7: 0,496	Evre 16: 1	Evre 25: 0,1817
Evre 8: 0,552	Evre 17: 0,909	Evre 26: 0,0908
Evre 9: 0,608	Evre 18: 0,8182	Evre 27: 0,0908

Tablo 2. 71. Sovyet katsayısı

Dokuzuncusu, ortalamalar alınıp son grafik belirlenecektir.

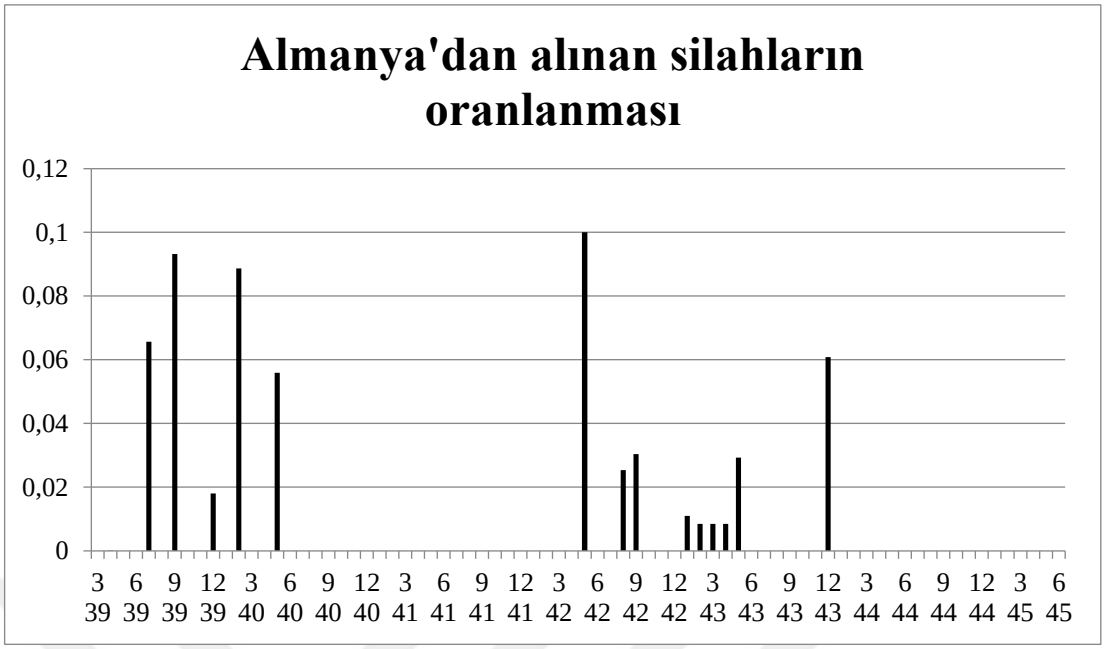
2.2.3.1. Türk-Alman ilişkileri

Kurulan modele göre Türk-Alman ilişkilerinde Türkiye'nin savaşa girme veya savaş dışı kalma, boğazların statüsü ve krom ticareti ile ilgili strateji değerlerinin ortalaması evrelere göre şu şekildedir:

Şekil 2. 7. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-Alman ilişkileri

Almanya'nın Türkiye'ye aylara göre verdiği silahlar ve bununla ilgili anlaşmalar max-min haline getirilmiş halde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 2. 8. Almanya'dan alınan silahların oranlanması

Almanya'nın savaş boyunca Türkiye'ye vaat ettiği ya da talep ettiği üs ve topraklar; evre 9, evre 10 ve evre 19'da görülmüş, üç evrede de vaat olmakla birlikte talep sadece evre 10'da gerçekleşmiştir. Bununla ilgili bilgiler bölüm 2.1.4.6.'da ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.

İki ülke arasındaki sınır olayları, basın yoluyla yapılan olumsuz propaganda, askeri yığınaklar gibi diğer dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda yazılmıştır:

Berlin Büyükelçisi Hamdi Arpağ'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 13 Mayıs 1939 tarihli şifre telgrafında, Alman basınının 1939'da yapılan Türkiye-Birleşik Krallık arasındaki antlaşmaya tepki gösterdiği ifade edilmişti[549].

Berlin Büyükelçisi Hamdi Arpağ'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 26 Haziran 1939 tarihli şifre telgrafında, Hatay'ın Türkiye'ye iadesine dair Alman basınının tehditkâr bir yazı yayınladığı ve İtalya'nın bunu kabullenmediği ifade edilip Türkiye'nin batı kampına yaklaşması eleştirilmişti[550].

[549] DBTDA, 1939 Türkiye-İngiltere arasındaki antlaşmanın Almanya'daki yankıları, 37148 - 149266 – 15, 1939-05-13.
[550] DBTDA, Hatay'ın Türkiye'ye iadesine dair Alman basınında tehditkar bir yazının yayınlandığı, 31963 - 130403 – 7, 1939-06-26.

28 Temmuz 1939'daki bir istihbarat raporunda Atina elçisinin bildirdiğine göre İtalyanlar 12 adaya Alman askerlerini taşımıştı. Elçinin kaynağı ise 12 adadan Yunanistan'a gelen bir Rum imiş ve 1000 kadar Alman subay, 12 adaya nakledilmişti. Türkiye sahillerine yakın adalardaki Rumların da bölgeden uzaklaştırıldığı ifade edilmişti[551].

Dışişleri Bakanlığı'nın Berlin büyükelçisine gönderdiği 16 Kasım 1939 tarihli bir rapora göre; Berlin Umur-ı Siyasiye okuluna talep sonrası Türkiye'deki demiryollarını gösteren bir kroki gönderilmişti. Almanlar, Türkiye'deki demiryolları haritasını (dünü ve bugünü) "Türkiye ile ilgili yazmakta olduğu eserine kaydetmek" süsüyle demiryollarından istemişti[552].

Yunanistan'ın Berlin Büyükelçiliğinden alınan 28 Aralık 1940 bir telgrafa göre; Almanların Romanya'ya asker takviyesi yaptıkları, Bulgaristan'a 10 bin asker gönderdikleri ve Almanya fabrikalarında büyük miktarda iklimi çok sıcak ülkelerde kullanılmak üzere kıyafet imal edildiği bilgisi yer almıştı[553].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Ocak 1941 tarihli şifreli telgrafında şu yorumlara rastlanmıştır: Almanların Romanya'da aşırı miktardaki askerlerin amacı tahmin edilmeye çalışılmıştı. 3 ihtimal üzerine odaklanılmış; Rusya'ya taarruz, Birleşik Krallık'ın Selanik'e planladığı çıkarmaya karşı önlem ve Türkiye. Kış şartları birinci ihtimali, Birleşik Krallık'ın herhangi bir Selanik hamlesinin olmadığı ikinci ihtimali elediği düşünülerek, hedefin Türkiye olduğu kanısı dile getirilmişti[554].

Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede imzalı 9 Mayıs 1941 tarihli bir telgrafa göre, Papen Ribbentrop'la görüşmüş ve Türkiye'ye Midilli, Sakız vs. adaları vereceğini söylemişti. Boğazlarda kesinlikle Türk hâkimiyetini tanıdıklarını ifade ederek asker

[551] DBTDA, İtalyanların oniki adaya Alman askerlerini taşıması, 44336 - 211406 – 138, 1939-07-28.
[552] DBTDA, Berlin Umur-ı Siyasiye okulu tarafından istenilen Türkiye'deki demiryollarını gösteren bir krokinin gönderildiği, 32092 - 127114 – 2, 1939-11-16.
[553] DBTDA, Yunanistan'ın Berlin Büyükelçiliğinden alınan bir malumata göre; Almanların Romanya'ya asker takviyesi yaptıkları, Bulgaristan'a 10 bin asker gönderdikleri ve Almanya fabrikalarında büyük miktarda iklimi çok sıcak ülkelerde kullanılmak üzere kıyafet imal edildiği, 87959 - 320583 – 120, 1940-12-28.
[554] DBTDA, Balkanlar ve boğazlar konusunda Almanlar ile Sovyetlerin tutumu, 31755 - 124978 – 1, 1941-01-17.

sevkiyatının düşünülmediğini, amaçlarının Türk-Alman dostluğu olduğunu yazmıştı[555].

Beyrut Başkonsolosluğundan gelen 23/24 Mayıs 1941 tarihli bir raporda Almanya`nın talebi üzerine Suriye'den yabancı ülkelere yapılan hububat ihracatının yasaklanması ve Almanların Trabzon, Samsun ile Türkiye'nin Suriye ve Irak sınırları arasındaki yol ve köprüleri tetkik ettirdiklerine dair istihbarat görülmektedir[556].

Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 13 Ocak 1942 tarihli bir raporda Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüshanın tedarik edilmesi talebi yazılmaktadır. Daha önce Yunan haritası da istenmiş ve Yunanistan işgal edilmişti. Bundan bir endişe duyulmaktadır[557]. Bu husus Genelkurmay Başkanlığı'na iletilmiş ve haritanın da basılmış olduğu tespit edilmiştir[558].

Berlin Büyükelçiliğine gönderilen 2 Mart 1942'deki bir resmi yazıda Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk Coğrafya mütehassıslarının davet edilmesine dair bilgi görülmektedir. İlginç bir tesadüf olacak ki "*Balkan memleketlerine ait coğrafi meseleleri görüşmek üzere*" ifadesi yazmaktadır[559].

Berlin maslahatgüzarının Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Mart 1942 tarihli bir raporda Alman askeriyesince tanzim edilen ve Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüshanın tedarik edilmesi talebi yinelenmektedir. Haritayı çizen kişilerin hayati tehlikeleri söz konusu olduğundan haritanın temini işinin zorluğu yazılmıştır[560].

---

[555] DBTDA, Alman Büyükelçi Von Papen ile Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği'nde yapılan görüşme, 32063 - 126216 – 3, 1941-05-09.
[556] DBTDA, Almanya'nın talebi üzerine Suriye'den yabancı ülkelere yapılan hububat ihracatının yasaklanması ve Almanların Trabzon, Samsun ile Suriye, Irak sınırlarımız arasındaki yol ve köprüleri tetkik ettirdikleri, 37165 - 148354 – 317, 1941-05-23.
[557] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 6, 1942-01-13.
[558] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 5, 1942-02-10.
[559] DBTDA, Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk Coğrafya mütehassıslarının davet edilmesi, 32149 - 127596 – 1, 1942-03-02.
[560] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 2, 1942-03-25.

Berlin Büyükelçisi Saffet Arıkan'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Kasım 1942 tarihli şifreli telgrafta, Türkiye'nin Selanik Konsolosluğu'nun, Alman Hükümetinin isteği üzerine kapatıldığı bildirilmişti[561].

Vichy Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına gönderilen 21 Nisan 1943 tarihli bir telgrafta, Bulgaristan ordusunun 600 bin kişilik ordu ile Türkiye'ye hücuma hazır olduğu ve Kafkasya'da büyük bir taarruza hazırlanan Almanya'nın Avrupa'da Escaut nehri mıntıkasına asker çıkarabileceği bilgisi görülmüştür. Bulgar ordusunun Türk ordusu ile savaşabilecek yeterlikte olduğuna dair (Alman subaylarının iddiaları) görüşler de rapor edilmiştir. Almanların Kafkas harekâtı için boğazları işgal edebileceği istihbaratı da mevcuttur[562].

Paris Büyükelçisi Behiç Erkin'in Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 29 Nisan 1943 tarihli telgrafta Almanya ile Bulgaristan'ın Boğazları işgal edeceğine dair duyumların arttığı ifadesi görülmektedir[563].

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 11 Mayıs 1943 tarihli bir raporda, Rodos'a Alman askeri birliklerinin sevk edileceği istihbaratı verilmiştir. Almanların üst seviye istihkâmlara başlamış olduğu yazılmaktadır[564].

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 23 Haziran 1943 tarihli bir raporda, ki aynı rapor iki hafta sonra Genelkurmay'a da gönderilmiştir, Rodos Adası'na asker ve askeri malzeme takviyesi istihbaratı verilmiştir. Rodos'a 500 Alman 800 İtalyan askeri ile 100 tank ve 800 topun geldiği bildirilmiştir[565].

---

[561] DBTDA, Selanik Konsolosluğumuzun, Alman Hükümetinin isteği üzerine kapatılması, 34019 - 132292 – 16, 1942-11-22.
[562] DBTDA, Bulgaristan ordusunun Türkiye'ye hücuma hazır olduğu ve Kafkasya'da büyük bir taarruza hazırlanan Almanya'nın Avrupa'da Escaut nehri mıntıkasına asker çıkarabileceği bilgisi, 37165 - 148354 – 377, 1943-04-21.
[563] DBTDA, Almanya ile Bulgaristan'ın Boğazları işgal edeceğine dair duyumlar, 37165 - 148354 – 370, 1943-04-29.
[564] DBTDA, Rodos'a Alman askeri birliklerinin sevk edilmesi, 44146 - 207556 – 216, 1943-05-11.
[565] DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 3, 1943-06-23; DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 2, 1943-07-14.

Dışişleri Bakanlığı'nın İçişleri Bakanlığına gönderdiği 6 Temmuz 1943 tarihli bir resmi yazıda, Meis Adası halkının ve askerlerinin Türkiye sahillerinde çapulculuk yapma ve yakacak temin etme olasılıklarının istihbaratı verilmiştir[566].

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Temmuz 1943 tarihli şifreli telgrafta Alman askeri birlik ve malzemelerinin Rodos'a gönderilmesi istihbaratı verilmiştir. 3000 Alman askeri, cephane ve 30 adet Kaplan tankı[567]nın geldiği yazılmıştır[568].

Ağustos 1944'te iki ülke arasında ilişkiler kesilmiştir[569].

Türk-Alman ilişkilerinde evrelere göre yapılan tarafsızlık, boğazlar ve krom strateji değerlerine, katsayılar eklendiğinde:

Şekil 2. 9. Katsayılarla tarafsızlık, Boğazlar ve Krom strateji grafiği

Türk-Alman ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali:

[566] DBTDA, Meis Adası halkının ve askerlerinin Türkiye sahillerinde çapulculuk yapmaları ve yakacak temin etmeleri, 44151 - 209282 – 1, 1943-07-06.
[567] Burada bahsedilen tank Kaplan (Tiger I) olmayabilir, en iyi Panter (Panzer 5) olma ihtimali var ama o da çok zayıf ihtimal. Panzer 3 / 4, Stug ya da ağır obüs olabilir. Başka bir ihtimal şaşırtmaca yapılmış da olabilir.
[568] DBTDA, Alman askeri birlik ve malzemelerinin Rodos'a gönderilmesi, 44206 - 209758 – 33, 1943-07-17.
[569] Bodur, *a.g.e.*, s. 453-454.

Şekil 2. 10. Türk-Alman ikili ilişkileri

Grafikte görüldüğü üzere, 1939 yılının Temmuz ayına kadar iki ülkenin ilişkileri yukarı seviyelerde gözlenmektedir. 1939 yılının Ağustos ayı ile birlikte krom ticaretindeki pürüzler ve sonrasında ticaretin bitmesi[570] ile Almanya'nın boğazlar üzerindeki bazı talepleri[571] ikili ilişki seviyesini aşağıya indirmiştir. Almanya'nın savaşın başladığı Eylül ayındaki silah sevkiyatı[572], az da olsa ilişkileri ilerletmiştir. Ancak sonrasında, savaştaki saldırganlığının sonucu olarak katsayıdan dolayı ilişkiler yavaş yavaş gerilemiştir. 1940 yılına gelindiğinde zaman zaman silah sevkiyatı devam etse de ilişkiler aşağı seviyede kalmıştır. Aralık ayının sonunda ise alınan istihbarata göre Almanya'nın Bulgaristan'a asker takviyesi yapması, sıcak iklim üniformalarındaki artışlar[573] ile bunların Ocak ayında Türk diplomatlarca "Almanya'nın Türkiye'ye saldırabilir" çerçevesinde düşünceler oluşması[574], Ocak 1941'de ikili ilişkilerin en dip seviyesine inmesine yol açmıştır. 1941 yılının sonlarına doğru ilişkiler en dip seviyede olmasa da düşük bir rotadan devam etmiştir. Bu esnada yapılan ikili anlaşma da ilişkileri yukarı seviyelere çıkaramamıştır.

[570] Karakaş, "Krom", s. 452.
[571] Armaoğlu, a.g.m., s. 146.
[572] Köroğlu, *a.g.e*., s. 181-182.
[573] DBTDA, Yunanistan'ın Berlin Büyükelçiliğinden alınan bir malumata göre; Almanların Romanya'ya asker takviyesi yaptıkları, Bulgaristan'a 10 bin asker gönderdikleri ve Almanya fabrikalarında büyük miktarda iklimi çok sıcak ülkelerde kullanılmak üzere kıyafet imal edildiği, 87959 - 320583 – 120, 1940-12-28.
[574] DBTDA, Balkanlar ve boğazlar konusunda Almanlar ile Sovyetlerin tutumu, 31755 - 124978 – 1, 1941-01-17.

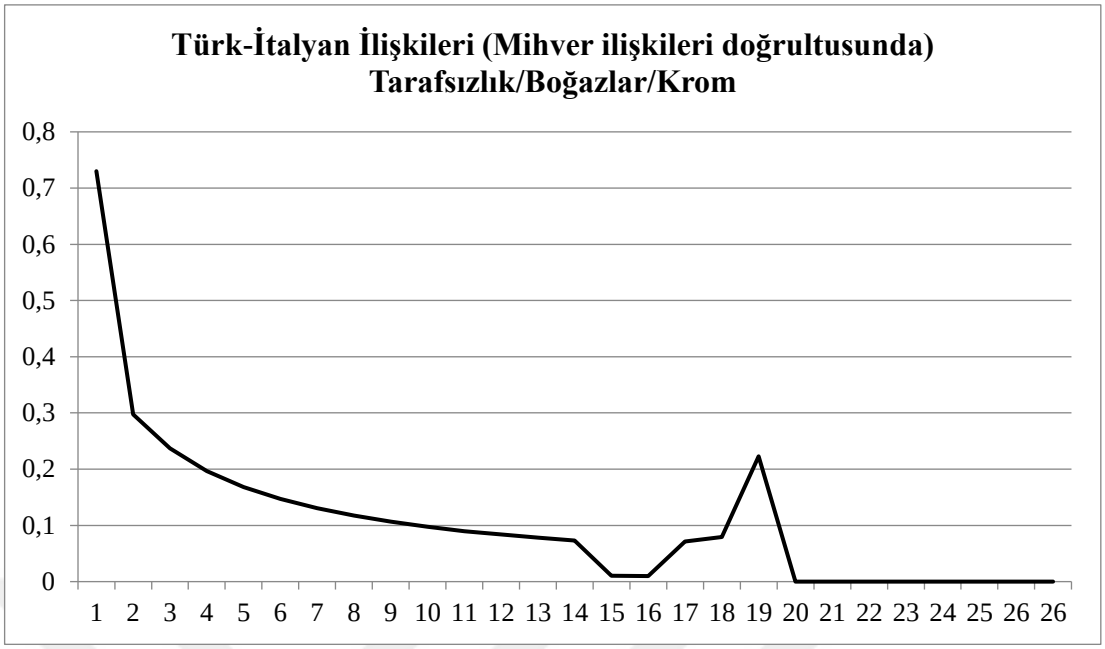
Anlaşma sürecinde (Mayıs 1941'de) Almanya'nın gayrı resmi de olsa adaların Türkiye'ye verilebileceğini ima etmesi, boğazlar rejimine saygı duyduklarını ifade etmesine[575] karşın Trabzon, Samsun ile Suriye, Irak sınırlarımız arasındaki yol ve köprüleri tetkik ettirdiklerine dair istihbaratlar[576], bu anlaşmayı gölgede bırakmıştır. 1942 yılının Ocak ayından Mart ayına kadar olan süreçte yine dip seviye görülmüştür. Bunun en önemli sebebi, zaten kötü olan ilişkilere ilave edilen, Almanya'nın Türkiye'yi işgal için çeşitli yöntemlerle detaylı harita temin etmesi[577] olmuştur. Hatta bu süreçte Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk Coğrafya mütehassıslarının davet edilmesine dair belge görülmektedir. İlginç bir tesadüf olacak ki "Balkan memleketlerine ait coğrafi meseleleri görüşmek üzere" ifadesi[578] yazmaktadır. Mayıs 1942'ye gelindiğinde ilişkileri bir üst seviyeye çıkaran olay, yüklü bir miktarda Almanya'dan gönderilen uçaksavar cephanesi olmuştu[579]. Ancak sonrasında sevkiyatın sürekliliği olmamış ve ilişkiler eski seviyede devam etmiştir. 22 Kasım 1942'de Selanik Konsolosluğumuzun Alman Hükümetinin isteği üzerine kapatılması[580] sebebiyle tekrar dip seviye görülmüştür. Krom sevkiyatı ile yeniden ilişkiler gelişse de, Nisan 1943 ile Temmuz 1943 arasında da Almanya'nın Bulgaristan ile ortak hareket edip Boğazları işgal edeceği söylentisi[581] ile Almanların Rodos ve civar adalara yaptıkları yoğun askeri takviyeler[582], yeniden dip seviyesine yol açmıştır. Bu tarih ile birlikte, yavaş yavaş iyileşme dönemi görülmektedir. Bunun en büyük sebebi, katsayı kavramımız ile birlikte savaşta Almanya'nın güç

[575] DBTDA, Alman Büyükelçi Von Papen ile Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği'nde yapılan görüşme, 32063 - 126216 – 3, 1941-05-09.
[576] DBTDA, Almanya'nın talebi üzerine Suriye'den yabancı ülkelere yapılan hububat ihracatının yasaklanması ve Almanların Trabzon, Samsun ile Suriye, Irak sınırlarımız arasındaki yol ve köprüleri tetkik ettirdikleri, 37165 - 148354 – 317, 1941-05-23.
[577] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 6, 1942-01-13; DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 5, 1942-02-10; DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 2, 1942-03-25.
[578] DBTDA, Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk Coğrafya mütehassıslarının davet edilmesi, 32149 - 127596 – 1, 1942-03-02.
[579] DBTDA, Almanya'dan sipariş edilen Krupp uçaksavar topları, 32137 - 127559 – 5, 1942-05-07.
[580] DBTDA, Selanik Konsolosluğumuzun, Alman Hükümetinin isteği üzerine kapatılması, 34019 - 132292 – 16, 1942-11-22.
[581] DBTDA, Almanya ile Bulgaristan'ın Boğazları işgal edeceğine dair duyumlar, 37165 - 148354 – 370, 1943-04-29.
[582] DBTDA, Rodos'a Alman askeri birliklerinin sevk edilmesi, 44146 - 207556 – 216, 1943-05-11; DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 3, 1943-06-23; DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 2, 1943-07-14; DBTDA, Meis Adası halkının ve askerlerinin Türkiye sahillerinde çapulculuk yapmaları ve yakacak temin etmeleri, 44151 - 209282 – 1, 1943-07-06.

kaybetmesine rağmen Türkiye'nin açıkça düşman politikası uygulamaması gösterilebilir. Bu husus Sovyetlerce eleştirilse de, uygulanan politikanın Türkiye için en rasyonel politika olduğunu yine hatırlatmakta fayda görüyoruz. Elbette bu süreçte sadece katsayı ile ilişkiler düzelmemiş, Almanya'nın Türkiye'nin kendi tarafında savaşa sokma çabaları yerine tarafsızlık politikasını sürdürmesini desteklemesi, seviyeyi dibe çekmemiştir. Ağustos 1944'te ilişkilerin kesilmesi ile seviye yine en aşağılarda görülmüştür. Şubat 1945'te bir çıkış görüntüsü oluşmuştur. Bu husus şöyle okunmalıdır: Türkiye'nin, her cephede yenilen Almanya'ya (Almanya penceresinden) defalarca fırsat bulmuşken savaş ilan etmemesi, boğazları Müttefikler lehine esnetmemesi, krom ticaretini maksimum seviyede Almanya lehine kullandırması, Müttefiklerin üs taleplerini reddetmesi katsayı kavramımız ile orantılı bir şekilde ilişkileri olumlu etkilemiştir. Almanya'ya ilan edilen savaş ile birlikte artık ikili ilişkilerden söz edilemeyecektir.

2.2.3.2. Türk-İtalyan ilişkileri

Bir Mihver devleti olan İtalya, 1943'te savaştan çekilmesine kadar, özellikle Türkiye'nin savaş dışılığı, boğazlar rejimi ve krom ticareti konularında Almanya'dan bağımsız hareket etmemiş ve Türkiye-Mihver ilişkilerini Almanya'ya bırakmıştı. Ancak silah desteği, diplomatik olaylar ve toprak vaatleri gibi hususlar, bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden, yukarıda Almanya ile olan ilişkiler kısmında, üç parametrenin (tarafsızlık, boğazlar rejimi, krom ticareti) katsayılarla yapıldığı tablo üzerinden İtalya'nın savaştan çekilmesine kadar olan süreçteki diplomatik olaylar eklenip genel ortalama oluşturulacaktır. İlk olarak katsayı ile birlikte üç parametrenin bulunduğu tablo şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Şekil 2. 11. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-İtalyan ilişkileri

İki ülke arasındaki sınır olayları, basın yoluyla yapılan olumsuz propaganda, askeri yığınaklar gibi diğer dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda madde madde incelenmiştir:

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 12 Nisan 1939 tarihli bir raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Yüklü bir miktar cephanenin adalara sevki yazılmış ama İtalyan askerleri arasında siyasi kavgaların yoğun olduğu, karşılıklı borçlanmaların çoğaldığı ve bazı askerlerin talime çıkmamaya başladığı istihbaratı yazılmış, firar olaylarının da olduğu söylenmiştir[583].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 18 Nisan 1939 tarihli bir raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Nisan ortasında kadar Rodos'a gelen asker, 3000 civarı kişi olmadığı, gerçek sayının 2000 kişi olduğu belirtilmiştir. Diğer adalara da tahmini 2000 askerin gideceği bilgisi yazılmıştır. Bunun yanında Rodos'taki askerlerde firar olayının hala daha yaygın olduğu söylenmektedir[584].

[583] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 28, 1939-04-12.
[584] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 24, 1939-04-18.

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Nisan 1939 tarihli bir raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Adalara cephane sevkiyatının devam ettiği yazılmıştır[585].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Nisan 1939 tarihli bir raporda Rodos'ta asker yürüyüşü esnasında söylenen marşta Türkiye'den bahsedilmesi (…*Atina'yı alalım, Atina'yı geçelim, sonra geri kalan toprakları alalım, Türkiye'yi geçelim*, …) hakkında istihbarat verilmiştir[586]. Rodos konsolosu adalardaki askeri faaliyetleri çok sıkı bir titizlikle dışişlerine, onlar da genelkurmaya göndermişti. Belki de Türkiye için İtalyan tehdidinin kaynağı, buradaki sık gönderilen ve detaylı/endişeli istihbarat raporları olabilir.

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 2 Mayıs 1939 tarihli bir raporda İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Top ve cephane ağırlıklı sevkiyat olduğu ifadesi geçmektedir[587].

Bari Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 6 Mayıs 1939 tarihli raporda Güney İtalya'da askeri faaliyetler bildirilmiştir. Başkonsolos İsmail Okday Rodos'a bir tümen askerin sevk edildiği, yakında Yunanistan'ın işgaline kalkışabileceği belirtilmiştir[588].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 9 Mayıs 1939 tarihli raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Rodos ve civar adalardaki savunma teşkilinin ayrıntıları verilmiş, hangi tepede kaç top kaç havan var tek tek ayrıntılı yazılmıştır. Benzin ve malzeme depolarının yerleri ile telsiz hatlarının yerleri yazılmıştır[589].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 16 Mayıs 1939 tarihli raporda adalara sandık sandık cephane, top, makineli tüfek vs. getirilmiş olduğuna dair istihbarat bildirilmiştir[590].

Roma Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 18 Mayıs 1939 tarihli şifreli telgrafta; İtalyan ve Alman basınında Türkiye-İngiltere itilafı hakkında çıkan

[585] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 22, 1939-04-25.
[586] DBTDA, Rodos'da asker yürüyüşü esnasında söylenen marşta Türkiye'den bahsedimesi, 44201 - 209908 – 22, 1939-04-25.
[587] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 20, 1939-05-02.
[588] DBTDA, Güney İtalya'da askeri faaliyetler, 44138 - 209261 – 4, 1939-05-06.
[589] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 18, 1939-05-09.
[590] DBTDA, Oniki Adalar'daki İtalyan askeri faaliyeti, 44160 - 209596 – 23, 1939-05-16.

yayınlardan bahsedilmiştir. İtalyan basını, bu olayları Türkiye için Birleşik Krallık'ın vasali olduğu şekilde yorumlamıştı. Nedenini soruyor, "*Türkiye tehdit altında değil, öyleyse bu anlaşma Birleşik Krallık'ın üs alması içindir*" diyordu. Akdeniz'de bir savaş çıkarsa da Almanya için İtalya'nın yanında olacağı yazılmıştır[591].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 30 Mayıs 1939 tarihli raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler yazılmıştır. Yine sandık sandık cephane ve top geldiği belirtilmiştir. Ancak İtalyan askerleri arasında siyasi çekişme, Mussolini'ye karşı hareketler, tutuklamalar, firar, dilencilik, hırsızlık, rejim aleyhtarlığı vs. gibi olaylar da görülüyordu. Ayrıca Rumlara kötü muamele yapıldığı da rapor edilmişti[592].

Washington Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Haziran 1939 tarihli şifreli telgrafta, Türkiye ile Birleşik Krallık'ın yaptığı anlaşmaya karşın İtalya'nın Arnavutluk'a 100 bin kişilik askeri yığınak yaptığı iddia edilmiştir. Bununla hızlı bir Balkan işgali ihtimali düşünüldüğü yazılıyor. Ayrıca Türkiye ile Müttefikler arası ikili anlaşmalara da misilleme olduğu eklenmiştir[593].

Prag elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 22 Haziran 1939 tarihli raporda Sancak'ın Türkiye'ye teslim edilmesinden bahsetmektedir. Roma'daki Stampa gazetesi bu olayı Fransa'nın Suriye'ye ihaneti şeklinde yorumlamıştır. İtalya'nın bu durumu kabul etmeyeceğini yazmış, bölgede 200 bin Arap'ın yaşadığı iddia edilmekte ve çoğunluğun da Arap olduğuna atıfla, İtalyan gazeteler ortada bir demokrasi ihlalinin yaşandığını, Arapların hakkının gasp edildiğini ve oradaki Araplar, demokrasinin düşmanı olacağını ifade etmiştir[594].

Roma Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 6 Temmuz 1939 tarihli şifre telgrafında Mesajero gazetesinde yayımlanan "Türk basını Halep'i istemeye başladı" başlıklı haberin detayları yazılmıştı[595]. İtalyanların aleyhte propagandaya başladıkları açıkça görülmektedir.

---

[591] DBTDA, İtalyan ve Alman basınında Türkiye-İngiltere itilafı hakkında çıkan yayınlar, 37176 - 149204 – 32, 1939-05-18.
[592] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 10, 1939-05-30.
[593] DBTDA, Türkiye ile İngiltere'nin yaptığı anlaşmaya karşın İtalya'nın Arnavutluk'a yaptığı askeri yığınak, 44142 - 209313 – 64, 1939-06-20.
[594] DBTDA, Sancak Anlaşması Paris'te imzalandı başlıklı gazete haberi, 38246 - 153103 – 1, 1939-06-22.
[595] DBTDA, Mesajero gazetesinde yayımlanan "Türk basını Halep'i istemeye başladı" adlı haber, 44157 - 209373 – 10, 1939-07-06.

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 10 Temmuz 1939 tarihli raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. 30 gemiden oluşan 2. İtalya filosunun, Rodos'a tatbikat amaçlı geldiği, bu esnada cephane naklini de yaptığı istihbaratı verilmiştir[596]. 12 Temmuz 1939'da adalardaki İtalyan askeri faaliyetleri bildirilmiştir. Rodos'a 30 gemilik filonun geldiği ve bu filonun 15 bin mürettebatı olduğu ifade edilmiştir[597].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Temmuz 1939 tarihli raporda Rodos Adasında yapılan askeri manevra/tatbikat ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır[598].

Atina elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Temmuz 1939 tarihli raporda İtalyanların 12 Ada'ya Alman askerlerini taşıdığı istihbaratı verilmiştir. Buna göre 1000 kadar Alman subay 12 Ada'ya nakledilmişti. Türkiye sahillerine yakın adalardaki Rumların da uzaklaştırıldığı iddiası bulunmaktadır[599].

Atina elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Temmuz 1939 tarihli raporda İtalyanların 12 Adaya mühimmat taşıdığı istihbaratı verilmiştir[600].

Beyrut Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 2 Ağustos 1939'daki bir raporda İtalyan etkisindeki Suriye milliyetçileri ile Filistin'deki bazı grupların aleyhteki propagandaları haberi verilmiştir. Arap halkının hem bu meselede Fransızlara karşı, hem de Filistin için İngilizlere karşı tavır takındığı yazılmıştır[601].

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 9 Ağustos 1939 tarihli raporda İtalyanların adalarda yaptığı askeri faaliyetler bildirilmiştir. Cephane geldiği, talim sırasındaki disiplinsizliklerin arttığı, bir askerin denize atlayarak intihar ettiği rapor edilmiştir[602].

[596] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209254 – 4, 1939-07-10.
[597] DBTDA, Adalardaki İtalyan askeri tahşidatı, 44226 - 210246 – 5, 1939-07-12.
[598] DBTDA, Rodos Adasında yapılan askeri manevra ile ilgili bilgilendirme, 44136 - 209255 – 36, 1939-07-25.
[599] DBTDA, İtalyanların oniki adaya Alman askerlerini taşıması, 44336 - 211406 – 138, 1939-07-28.
[600] DBTDA, İtalyanların oniki adaya mühimmat taşıması, 44336 - 211406 – 136, 1939-07-28.
[601] DBTDA, Suriye'de İtalyanlar tarafından Türk- İngiliz anlaşması aleyhindeki propaganda, 38404 - 153568 – 6, 1939-08-02.
[602] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209255 – 38, 1939-08-09.

Rodos Konsolosu Reşat Karabuda'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Ağustos 1939 tarihli raporda İtalyanların adalarda yoğun tahkimat yaptığı istihbaratı verilmiştir[603].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 29 Ağustos 1939'daki bir raporda İtalyanların adalara askeri takviyeye devam ettiği rapor edilmiştir[604].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 7 Eylül 1939 tarihli şifre telgrafta İtalya'nın adalardaki askeri faaliyetleri yazılmıştır. Bir önceki hafta Lerios'a 2600 asker, Rodos'a 1100 asker, 10 top, 8 AA, 30 makineli tüfek, 2000 Mauser çıkarılmıştı. Sayının toplamda 20 bin olması hedeflendiği iddia edilmiştir[605].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 10 Eylül 1939 tarihli şifre telgrafta adalardaki asker takviyelerine devam edildiği bilgisi görülmektedir[606].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 13 Eylül 1939 tarihli şifre telgrafta İtalya'nın çeşitli bölgelere asker sevkiyatı yaptığı rapor edilmiştir[607].

Eylül ayında Ege adalarındaki toplam İtalyan faaliyetleri şu şekildedir. Eylül ayı sevkiyatı: 7000 muhtelif sınıfta asker Rodos'a getirildi. 7000 sandık piyade tüfeği cephanesi, 50 top (bir kısmı AA), 12 hafif tank, 2000 ton mühimmat Rodos'a (yukarıdaki cephane sandığı dâhil) getirilmişti. 1 piyade taburu, 500 piyade eri, 150 topçu eri, 100 istihkâm eri İstanköy'e getirilmişti. 450 er (37 yaş) Kalimnos adasına, 1000 deniz topçu eri ve 450 piyade eri Leryos adasına getirilmişti. Buna karşılık 800 er (Kalimnos ve İstanköy'de) terhis olup İtalya'ya sevk edildi[608].

Rodos Konsolosu Recep Yazgan'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 3 Ekim 1939 tarihli raporda İtalyanların adalardaki sevkiyata devam ettiği istihbaratı verilmiştir[609].

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Dışişleri Bakanlığı'nda gönderdiği 16 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta, Gerarchia dergisinde yayınlanan "Yugoslavya'dan Türkiye`ye" başlıklı makalesi hakıında bilgi verilmiştir. Buna göre, Boğazların Türkiye'nin elinde olmaması gerektiği yazılmıştı. Bulgarlar önerilmişti. Türk yetkili

[603] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209255 – 40, 1939-08-22.
[604] DBTDA, İtalyanların Adalardaki askeri faaliyetleri, 44136 - 209255 – 34, 1939-08-29.
[605] DBTDA, İtalya'nın adalardaki askeri faaliyetleri, 44226 - 210239 – 5, 1939-09-07.
[606] DBTDA, Adalardaki İtalyan askeri faaliyetleri, 44226 - 210239 – 3, 1939-09-10.
[607] DBTDA, İtalya'nın çeşitli bölgelere asker sevkiyatı, 44146 - 207556 – 424, 1939-09-13.
[608] DBTDA, Eylül 1939'da Ege adalarındaki İtalyan faaliyetleri, 44226 - 210246 – 2, 1939-10-01.
[609] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209255 – 28, 1939-10-03.

durumu İtalyanlara bildirdiğinde -gazetecinin şahsi kanaatidir- tarzı bir açıklamayla savuşturulmuştu[610].

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Dışişleri Bakanlığı'nda gönderdiği 24 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta, Giornale d'Italia gazetesindeki 1939 yılı ittifakının İtalya'daki yansımaları hakkında yazılan makaleden bahsedilmektedir. Gazete, hem Rus hem İspanyol gazetelerinin 3'lü ittifakın barışçıl olmadığını ve Akdeniz statüsüne zarar verdiğini belirterek, daha öncekilerden farkının, Birleşik Krallık ve Fransa'nın savaşa dâhil olması olarak görülmüştür. Bu da barışçıl olmadığının ispatıdır deniyor. İskenderun'u alarak yine barışçıl olmadığı konusunda fikirler devam etmiş, Türkiye Balkanlarda bir toprak parçasını hakkı olarak görüyorsa, İtalya daha fazla hak sahibidir deniyordu[611].

Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin Dışişleri Bakanlığı'nda gönderdiği 6 Kasım 1939 tarihli şifre telgrafta İtalya'nın Balkan politikası ve Balkanlardaki genel siyasi durum hakkında bilgilendirme yapılmış, açıkça Türk politikası eleştirilmişti. Yunanistan ile İtalya ilişkilerinin iyi olduğunu Romanya'nın Bulgaristan'a toprak (Dobruca) vermesi ve diğer sınır anlaşmazlıklarına rağmen Balkanlarda bitaraf bloğunun oluşturulması için gelişmeler yaşandığını yazmıştı. Türk politikasını hileli bulmuştu. Balkan propagandası genellikle barış ve bitaraf bloğu şeklinde yapılmasına rağmen Türkiye'nin savaşçıl ittifakları olduğunu ve bitaraf kalmadığını, dışlanması gerektiği ima ediliyordu[612].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 8 Ocak 1940 tarihli bir raporda 12 Ada'daki İtalyan askeri faaliyetleri bildirilmiştir. Rodos'a 1150, Leryos'a 1000, İstanköy'e 500, Kalimnos'a da 500 asker nakledilmişti. Rodos'tan da 1100 asker İtalya'ya nakledilmişti. Adalarda bulunan subayların Rumca ve Türkçe öğrenmesi hususu geçmekteydi[613].

---

[610] DBTDA, Gerarchia dergisinde yayınlanan "Yugoslavya'dan Türkiye'ye" başlıklı makalesi, 44157 - 209373 – 13, 1939-10-16.
[611] DBTDA, Giornale d'Italia gazetesindeki 1939 yılı ittifakının İtalya'daki yansımaları hakkında makale, 43949 - 207600 – 9, 1939-10-24.
[612] DBTDA, İtalya'nın Balkan politikası ve Balkanlardaki genel siyasi durum hakkında bilgilendirme, 44158 - 208694 – 24, 1939-11-06. Bu süreçteki İtalyan faaliyetleri Genelkurmayın da dikkatini çekmiş ve adalar hakkında detaylı bir rapor oluşturulmuştur. Bkz. ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-4.
[613] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan askeri faaliyetleri, 44168 - 207479 – 73, 1940-01-08.

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 5 Şubat 1940 tarihli İtalyan askeri faaliyetleri hakkındaki bir rapora göre adaya yüklü cephane gelmişti[614].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Şubat 1940'taki bir raporda 12 Ada'daki İtalyan faaliyetleri haberi verilmiş, takviyenin devam ettiği ifade edilmiştir[615].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 9 Nisan 1940'taki bir raporda Rodos'a 11 adet hafif tank ve cephane nakledildiği bilgisi mevcuttu[616].

Bu süreçte İtalya ile krom müzakereleri de yapılmıştı. Dışişleri Bakanlığı Ticaret-İktisat İşleri Dairesi Başkanlığı'nın Roma Büyükelçiliği'ne gönderdiği 20 Ocak 1940 tarihli telgrafta; İtalya ve Türkiye arasında yapılan krom ticareti ile ilgili görüşmeler görülmektedir. İtalya'nın da krom talebi var ama Türkiye, mevcut krom stokunun sadece Birleşik Krallık ve Fransa ile olan anlaşmaya yeteceği cevabını vermiştir[617]. 30 Mart 1940'ta Roma büyükelçisi ile İtalya Dışişleri Bakanı Ciano arasındaki yazışmadan Türkiye ile İtalya arasındaki ticarette, 7 bin ton krom verilmesi hususu gündeme gelmiş[618] ve Nisan ayında bu netleşmişti[619].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 15 Nisan 1940 tarihli bir raporda 12 Ada'ya az da olsa sevkiyat yapılmıştı[620]. 14 Mayıs 1940'ta da 12 Ada'ya cephane sevkiyatına devam edildiği bilgisi verilmiştir. Ancak bu belgede İtalyanların taarruz amaçlı olmadıklarını, asıl Türkiye'nin adayı işgal edeceğini ve "ne kadar direnebilirsek direnelim" düşüncesinin yaygın olduğu yazılmıştı[621].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 21 Mayıs 1940 tarihli bir raporda İtalyanların, İngiliz, Fransız, Türk ve Yunan konsolosluklarına yönelik saldırıları olduğu ve çeşitli taşkınlıkların yapıldığı istihbaratı verilmiştir[622]. Aynı tarihli başka bir raporda Rodos Adası'ndaki konsoloslukların önünde polis

[614] DBTDA, Rodos Konsolosluğu'nun İtalyan askeri faaliyetleri hakkındaki raporu, 44168 - 207479 – 66, 1940-02-05.
[615] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44168 - 207479 – 57, 1940-02-20.
[616] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44168 - 207479 – 35, 1940-04-09.
[617] DBTDA, İtalya ve Türkiye arasında yapılan krom ticareti ile ilgili görüşmeler, 44166 - 209562 – 45, 1940-01-20.
[618] DBTDA, Türkiye ile İtalya arasındaki krom ithalat ihracat kontenjanları, 44195 - 209756 – 21, 1940-03-30.
[619] DBTDA, Türkiye ile İtalya arasındaki krom ithalat ihracat kontenjanları, 44195 - 209756 – 22, 1940-04-13.
[620] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44168 - 207479 – 32, 1940-04-15.
[621] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44168 - 207479 – 26, 1940-05-14.
[622] DBTDA, İtalyanların Adalarda yaptığı askeri faaliyetler, 44136 - 209255 – 8, 1940-05-21.

bekletilmiştir. Konsolosların önünde sivil polisler, gireni çıkanı ne amaçla geldiğini sorup ismini kaydetmiştir[623]. Tahminen Fransa'ya savaş açıldığı takdirde Türkiye'nin de savaşa katılmasını ve Rodos'a çıkarma yapmaya teşebbüs edeceğini düşünüyorlardı.

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Mayıs 1940 tarihli bir raporda 12 Ada'ya sevkiyata devam edildiği ve güvenlik tedbirlerinin artırıldığı istihbaratı verilmiştir[624]. 4 Haziran 1940[625] ve 7 Haziran 1940[626] tarihli istihbarat raporlarına göre de adaya sevkiyatın devam ettiği bilgisi görülmüştür.

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nden Birinci Daire Genel Müdürlüğü'ne 16 Temmuz 1940'ta gönderilen bir istihbaratta, adalarda İtalyanların kötü durumda olduğu bilgisi mevcuttu. Türk ve Rum evlerinde Türk bayraklarının hazır edildiği, Türkiye'nin adayı işgaline kesin gözüyle bakıldığı, dışarı çıkma yasağı olduğu ve ihlali durumunda vur emrinin olduğuna dair istihbaratlarla birlikte Lindos adasının bombalandığı ve yangın çıktığı yazılmaktadır[627].

Atina Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderdilen 1 Ağustos 1940 tarihli şifre telgrafta İtalya'nın 12 bombardıman uçağının Yunanistan üzerinden ihlal yapıp 12 adaya uçak naklettiği bilgisi görülmüştür[628]. Sonbahara doğru sevkiyat raporları görülmemiştir.

Dışişlerinden Bayındırlığa, 26 Eylül 1940'ta gönderilen bir evrakta İtalya Büyükelçiliğinin Türkiye'deki şehir planlamacılığı, halk evleri[629] ve ulaşım hususlarında bilgi talebi olduğu belirtilmiştir. İstihbarat toplama amaçlı olduğu düşünülmektedir[630].

---

[623] DBTDA, Rodos Adası'ndaki konsoloslukların önünde polis bekletilmesi, 43949 - 207601 – 41, 1940-05-21.
[624] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44168 - 207479 – 24, 1940-05-28.
[625] DBTDA, Rodos Konsolosluğu'ndan alınan İtalyanların askeri durumu hakkında bilgi, 44168 - 207479 – 17, 1940-06-04.
[626] DBTDA, İtalya'da sivil gemi seferlerinin durması ve gemilerle askerin sevkedilmesi, 44138 - 209266 – 7, 1940-06-07.
[627] DBTDA, İtalya'nın adalardaki faaliyetleri, 44206 - 209758 – 49, 1940-07-16.
[628] DBTDA, İtalya ile İngiltere'nin savaş halinde olması ve kaçak benzin taşıyan Yunan gemisinin İngiliz savaş uçakları tarafından vurulması, 44232 - 210795 – 17, 1940-08-01.
[629] Buradaki evler halkevi değil, halka mahsus evleri, yani sıradan yerleşim planlarını talep etmişlerdir
[630] DBTDA, İtalya Büyükelçiliğinin Türkiye'de şehir planlamacılığı, halk evleri ve ulaşım hususlarında bilgi talebi, 44212 - 209666 – 40, 1940-09-26.

Dışişleri Bakanlığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen 19 Ekim 1940'taki bir evrakta, Rodos'ta tutuklanan konsolosluk kavası Hasan beyin serbest bırakıldığına dair rapor görülmüştür. İtalyanların baskısının arttığı tahmin edilmektedir[631].

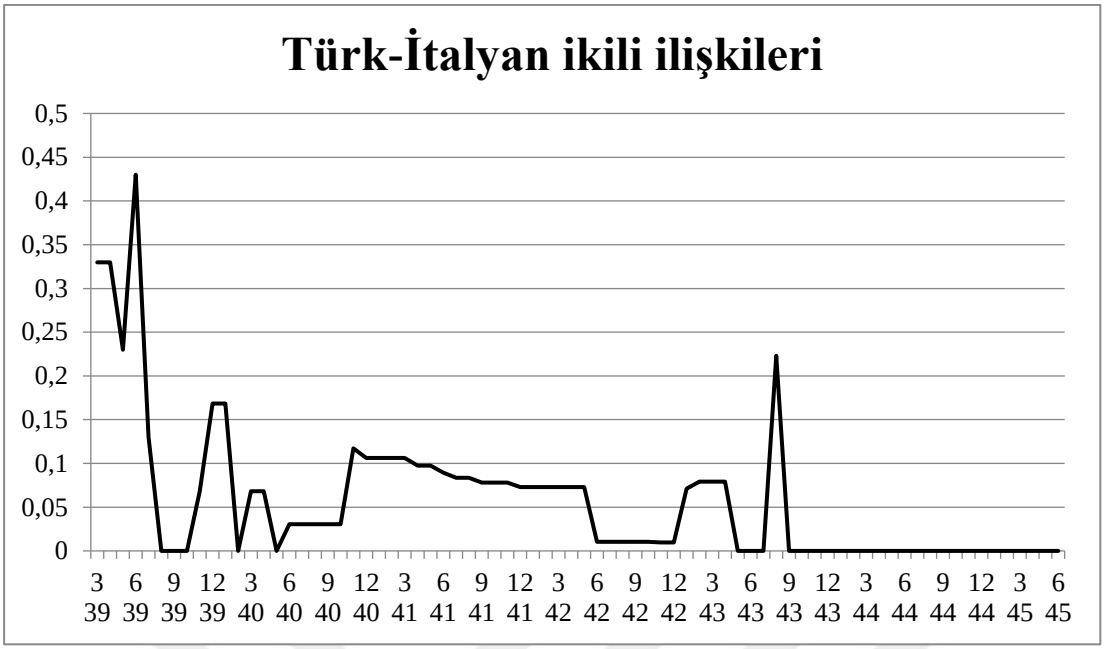
Roma Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 26 Mayıs 1943 tarihli şifre telgrafta, İtalyan uçakların Türk toprakları üzerinde uçuş yaptığına dair rapor görülmüştür[632]. Aradan uzun zaman sonra adalara tekrar sevkiyat haberleri görülmektedir. 23 Haziran 1943'te konsolosluktan gelen bir raporda Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi yapılmıştı. Rodos'a 500 Alman 800 İtalyan askeri ile 100 tank ve 800 top gelmişti[633].

Dışişleri Bakanlığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen 6 Temmuz 1943 tarihli resmi yazıda Meis Adası halkının ve askerlerinin Türkiye sahillerinde çapulculuk yaptığı ve yakacak temin ettiği bilgisi yer almıştır[634].

9 Temmuz 1943'te Mübakalat Vekaleti'ne gönderilen bir evrakta İtalyan Denizaltısı tarafından Türk Motorunun batırılması ve bir tayfanın ölmesi yazılmıştır[635].

Türk-İtalyan ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali:

[631] DBTDA, Rodos'ta tutuklanan konsolosluk kavası Hasan beyin serbest bırakıldığı, 44212 - 209666 – 32, 1940-10-19.
[632] DBTDA, İtalyan uçakların Türk toprakları üzerinde uçuş yapması, 44138 - 209267 – 1, 1943-05-26.
[633] DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 3, 1943-06-23; DBTDA, Rodos Adasına asker ve askeri malzeme takviyesi, 44160 - 209596 – 2, 1943-07-14.
[634] DBTDA, Meis Adası halkının ve askerlerinin Türkiye sahillerinde çapulculuk yapmaları ve yakacak temin etmeleri, 44151 - 209282 – 1, 1943-07-06.
[635] DBTDA, İtalyan Denizaltısı tarafından Türk Motorunun batırılması ve bir tayfanın ölmesi, 44151 - 209283 – 4, 1943-07-09.

Şekil 2. 12. Türk-İtalyan ilişkileri

Grafikte görüldüğü üzere İtalya ile ilişkiler, başlangıçta Almanya'dan bile kötü idi ve ilerleyen süreçlerde daha da kötü hale gelmişti. İki ülke ilişkileri, Mussolini'nin Akdeniz politikasından dolayı zaten bu seviye ile başlaması normal olarak yorumlanmalıdır. 1940 yılının Kasım ayına kadar olan inişli çıkışlı grafik, İtalya'nın, özellikle Rodos'taki provokatif hareketleri ile basında Türkiye karşıtı yazılar ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sindirememesi sebebiyle oluşmuştur. Bu süreçten sonra ilişkiler değişkenliğin, dengesizliğin olmadığı, düşük seviyede devam etmiştir. Geri kalan veriler Almanya ile ortak hareket sonucu oluşmuştur. Sadece Mayıs-Haziran-Temmuz 1943'te adalara yapılan sevkiyat, uçuş ihlalleri ve kıyı yağmacılığı ilişkileri dip seviyeye çekmiştir. Ağustos 1943'te İtalya'nın savaştan çekilme arifesinde artık İtalya'nın, Türkiye'yi düşünecek bir siyasi durumu olmadığından ilişkilerde ne bir provokatif eylem tertiplenmiş, ne de Türk dış politikasına karşı bir strateji belirlenmiştir. Bu sebeple, grafikteki çıkıntı yüksek gözükmektedir. Halbuki, önceki evrelere göre kısmen yüksek olsa da, o seviye, Türk-İtalyan ilişkilerinin herhangi bir karşı hareket sergilenmediğinde oluşan doğal bir seviyesidir. Buradan çıkarılacak sonuç, Türk-İtalyan ilişkileri düşük bir seviyededir. Ancak İtalya'nın Türkiye'ye karşı uyguladığı politika bu seviyeyi bile daha fazla düşürmüştür.

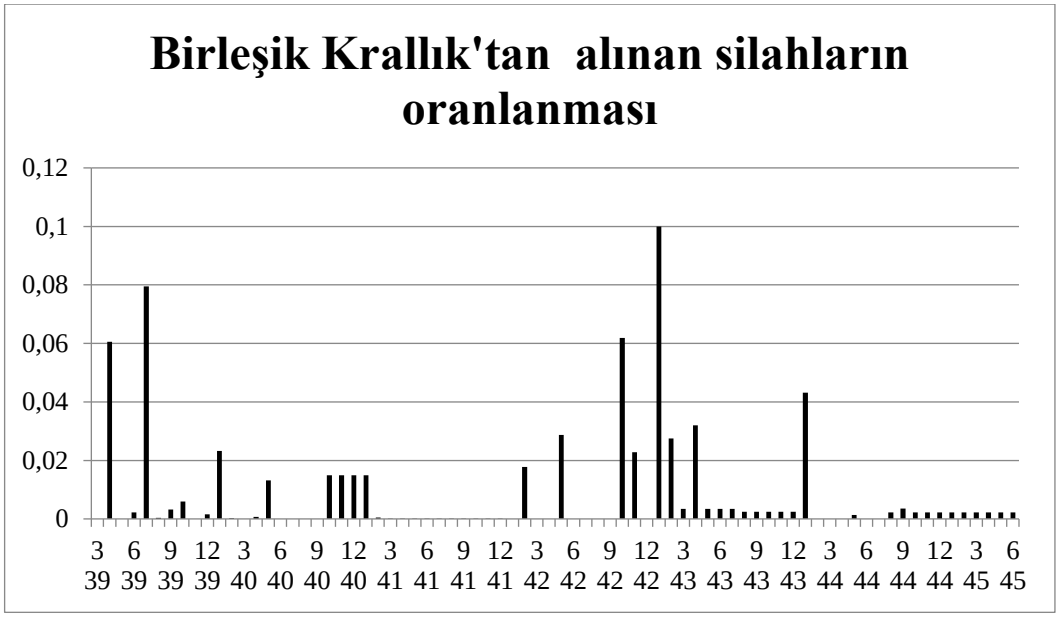
2.2.3.3. Türk-İngiliz ilişkileri

Kurulan modele göre Türk-İngiliz ilişkilerinde Türkiye'nin savaşa girme veya savaş dışı kalma, boğazların statüsü ve krom ticareti ile ilgili strateji değerlerinin ortalaması evrelere göre şu şekildedir:

Şekil 2. 13. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerinde Türk-İngiliz İlişkileri

Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye aylara göre verdiği silahlar ve bununla ilgili anlaşmalar max-min haline getirilmiş halde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 2. 14. Birleşik Krallık'tan alınan silahların oranlanması

Birleşik Krallık'ın savaş boyunca Türkiye'ye vaat ettiği ya da talep ettiği üs ve topraklar; Vaat: E10, E27. Talepler: E7, E9, E16, E17, E18, E20, E21. Bununla ilgili bilgiler önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.

İki ülke arasındaki dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda madde madde incelenmiştir:

13 Eylül 1939 tarihli savaş kabinesi toplantısında, ikili ilişkileri güçlendirmesi için Türkiye'ye Akdeniz üzerinden yapılan mühimmat sevkiyatının hızlandırılması yönünde çalışmalar görülmüştür[636].

16 Eylül 1939 tarihli savaş kabinesi toplantısında ikili ilişkileri güçlendirmesi için Türkiye'nin ekonomisinin süratli bir şekilde iyileştirilmesi yönünde planlamalar görülmüştür[637].

3 Ekim 1939 tarihli savaş kabinesi toplantısında ikili ilişkileri güçlendirmesi için Türkiye'ye gönderilen silahların gecikmesi halinde birden fazla alternatif tartışılmıştı. Bazı İngiliz birliklerinin Türkiye'ye sevki düşünülmüş, Fransızların da Suriye'den böyle bir yardım yapması gerektiği belirtilmiş, en nihayetinde de Türkiye'nin, alternatif olarak İspanya'dan silah temini için çalışacakları belirtilmişti[638].

26 Nisan 1941 tarihli savaş kabinesi toplantısında şu ifadeler geçmektedir[639]:

> "*…en fazla umabileceğimiz Türkiye'nin iyiliksever bir şekilde tarafsız kalması ve saldırıya uğraması durumunda direnmesidir. Direnmesini istediğimizi ve bu direnişin bizim lehimize olacağını varsayarsak, artık Türkleri dizginlemekten ve onların maddi eksikliklerini gidermek için elimizden geleni yapmaktan başka seçeneğimiz olmadığı, Türkiye'ye yönelik politika aşağıdaki ilkelere göre yönlendirilmelidir: 1. Türkiye'nin rolünün pasif olması gerektiği yönündeki Türk görüşünün kabulü. 2. Türkiye'ye hem askeri hem de sivil malzeme tedarik programının sürdürülmesi ve hızlandırılması. 3. Türkiye ile Irak arasında doğrudan iletişimin geliştirilmesi. 4. Özellikle Türk Hava Kuvvetlerinin harekât tecrübesinin geliştirilmesi amacıyla ilave eğitmenlerin gönderilmesi yoluyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin savaşa hazır duruma getirilmesi için azami çaba gösterilmesi. 5. Almanya'nın Türkiye'ye karşı ilerleyişini karşılayacak en iyi askeri planın geliştirilmesi. Bu, Trakya'daki Türk mevzileri ve bu bölgede tutulan*

[636] CAB 65 1 14
[637] CAB 65 1 17
[638] CAB 65 1 36
[639] CAB 66 15 50

tümenlerin sayısı sorununu gündeme getiriyor ve General Marshall-Cornwall ile Türkiye'deki İngiliz Askeri Misyonu tarafından ele alınıyor…"

9 Haziran 1941 tarihli savaş kabinesi toplantısında Birleşik Krallık, Türkiye'deki Diyarbakır-Mardin demiryolunu, kendileri için ne kadar mümkünse (diğer harekâtlara bağlı), bir an önce Türkiye'ye kabul ettirip hızlandırmayı istemektedir. Hatta Suriye topraklarının bir kısmını Birleşik Krallık ile ortak olarak işgal etme fırsatını dahi sunmuşlardı[640].

Aras'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Haziran 1941 tarihli açık telgrafta, İngiliz basını Türklerin durumunu anlıyordu;

"*Türk Alman anlaşmasının tipik Nazi taktiği olduğunu, taarruza sağ kanadı güvenli kılmak için idi. Bu anlaşma ile Birleşik Krallık bile Sovyet Rusya'ya yardım edemezdi. Rusya, dünyadan soyutlandı. Ancak bunun sorumluluğu, dürüst hareket etmeyen Moskova hükümetidir. Sovyetlerin Ankara'ya uyguladığı siyaset akıldışı idi.*"

Türkiye'nin Almanlarla anlaşma imzalamasının asıl nedeni olarak İngilizlerin askeri yetersizlikleri ile Yugoslavya ve Yunanistan'ın durumu olarak görülmüş ve "*Girit'i de kaybettik ve tüm bunları Türkiye hayretle izledi. Suriye'deki olaylar da etkiledi.*" diye devam etti. Raporun ilerleyen kısımlarında Türkiye'yi biraz eleştirmiş ama tam anlamıyla suçlanamayacağını ifade etmişti. Savaşın Akdeniz'e sıçraması ile Türkiye'nin savaşa girmemesi hatalı olarak görülmüştü. Şimdi ise haklı bir şekilde kendilerini korumak ve Alman hücumunda ezilmemek için Sovyetler Birliği'ni feda ettiklerini(?) belirtmişti. Mihvere karşı koyanların akıbetinin kötü, boyun eğenlerin ise Türkiye'ye gıpta ile baktığını yazmıştı[641].

24 Temmuz 1941 tarihli savaş kabinesi toplantısında Türkiye'ye teknisyen desteğinin artırılması düşüncesi vardı. Amaç Alman nüfuzunu kırmak[642].

11 Ağustos 1941 tarihli savaş kabinesi toplantısında Birleşik Krallık, Türkiye'ye teknisyen gönderiyordu. Yaklaşık 53 adet ihtiyaç vardı ve onay verilmişti[643].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Müdürlüğü'nün Londra Büyükelçiliğine gönderdiği 18 Ağustos 1941 tarihli bir evrakta, İngiltere basınında İngilizlerin Türkiye'den geçip İran'a saldıracağı ile ilgili çıkan haberden bahsedilmektedir. İran'ın işgalinin yakın

[640] CAB 79 12 5
[641] DBTDA, Almanya ile Türkiye arasındaki dostluk muahedesi ile ilgili İngiltere basın haberleri, 32048 - 126112 – 26, 1941-06-22.
[642] CAB 65 19 9
[643] CAB 65 19 15

olduğu istihbaratı ve Birleşik Krallık'ın Türkiye'den geçebileceği endişesi belirtilmişti[644].

Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 22 Ağustos 1941 tarihli şifre telgrafta, son zamanlarda Kıbrıs'taki askeri hareketlilik ve asker sayısında yaşanan artış ifade edilmiştir[645].

Halep Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 1 Eylül 1941 tarihli bir şifre telgrafta Kuzey Suriye'deki İngiliz asker miktarının artması ile ilgili istihbarata rastlanılmıştır[646].

Halep Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 17 Eylül 1941 tarihli şifre telgrafta, Suriye'deki kuvvetlerin 80 bine ulaştığı istihbaratı verilmiştir[647].

Rodos Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 1 Ekim 1941 tarihli raporda, Birleşik Krallık'ın Rodos'a yaptığı şiddetli hava taarruzu hakkında malumat verilmiş, Konsolosluk binasının hasara uğradığı, İngilizlerin gelişi güzel bombaladığı, hastanelerin dahi hasar aldığı ve Türk-Rum birçok sivilin hayatını kaybettiği yazılmıştır[648].

Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 21 Kasım 1941 tarihli raporda savaş sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili duyumların yayıldığı ve Kıbrıs'ta çıkan Cyprus Post gazetesinde bu duyumların yayınlandığı istihbaratı görülmüştür[649].

Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Kasım 1941 tarihli raporda Yunan Başbakanı Londra'da bir ziyafette Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı temennisine dair konuşma yaptığı ortaya çıkmıştır[650].

---

644 DBTDA, İngiltere basınında İngilizler'in Türkiye'den geçip İran'a saldıracağı ile ilgili çıkan ahber, 37109 - 148953 – 44, 1941-08-15.
645 DBTDA, Son zamanlarda Kıbırs'taki askeri hareketlilik ve asker sayısında yaşanan artış, 37099 - 148553 – 25, 1941-08-22; DBTDA, Kıbrıs'taki askeri mevcudun arttığı ve Lefkoşa civarında hava meydanı inşasına başlandığı, 37459 - 150599 – 7, 1941-08-22.
646 DBTDA, Kuzey Suriye'deki İngiliz asker miktarının artması, 37312 - 149781 – 8, 1941-09-01.
647 DBTDA, Hudud Üzerinde Bazı Köprü ve Tünellere Dinamit Konulduğu, 37312 - 149781 – 12, 1941-09-17.
648 DBTDA, İngiltere'nin Rodos'a yaptığı şiddetli hava taarruzu hakkında malumat, Konsolosluğumuzun ve kançıların evinin hasara uğraması, 37165 - 148354 – 1, 1941-10-01.
649 DBTDA, Harb sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili duyumların yayıldığı ve Kıbrıs'ta çıkan Cyprus Post Gazetesinde bu duyumların yayınlandığı, 37099 - 148554 – 37, 1941-11-21.
650 DBTDA, Londra'da bir ziyafet'de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı temennisine dair konuşma yapan Yunan Başbakanı, 37099 - 148554 – 38, 1941-11-28.

İstihbarat dairesinin 19 Aralık 1941'deki bir raporunda savaş sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili duyumların yayıldığı ve Kıbrıs gazetelerinde yayımlandığı istihbaratı görülmüştür[651].

4 Mart 1942 tarihli savaş kabinesi toplantısında Alman ilerleyişleri (özellikle Kafkasya'ya), Birleşik Krallık'ı endişelendirmişti. Hem Ortadoğu hem de İran petrol kaynaklarının tehlikede olduğunu düşünüyorlardı ve Türkiye'nin bu süreçte ama Alman kutbuna kayması ama Alman işgaline uğraması tehditlerine karşı kuvvetlendirilmesi gerektiğine inanıyordu. Ancak Birleşik Krallık'ta yeterli malzeme yoktu, olanların çoğu ya cephede Mihver ile savaşıyor ya da zaruri olarak kendi kolonilerini koruyordu. İşte bu durumda dahi Birleşik Krallık'ta, gerekirse kolonilerinden kısıp Türkiye'ye 200 ila 300 adet uçaksavar, 200 adet tanksavar ve 50 ila 100 adet de tank tedariki düşünülmüştü. Ayrıca başka bir tedbir olarak da Sovyetler Birliği'nin (ki kendisi oldukça zor bir durumda) Türkiye'yi silahlandırma konusunda bir şey yapıp yapmayacağının sorgulanması düşünülmüştü[652].

9 Nisan 1943 tarihli savaş kabinesi toplantısında Birleşik Krallık, Türkiye'ye yapılan sevkiyatın Cape ve Kuzey Amerika ayağının kesilmesini, Türkiye'nin siparişine öncelik verdiği silahlar doğrultusunda Akdeniz, Mısır ve Orta Doğu'daki silahlardan yararlanılmasını, kısacası askeri malzeme gönderiminin çabuklaştırılmasını istiyordu ve karar onaylandı[653].

30 Ocak 1944'te Birleşik Krallık, Türkiye'ye silah sevkiyatını durdurdu[654].

19 Nisan 1944'te silah ambargosuna devam kararı alınmakla birlikte Türk-Alman ilişkilerini baltalamak amacıyla tedbirler alınması kararlaştırılmıştı[655].

Dışişleri Bakanlığı'nın Beyrut ve Halep konsolosluklarına gönderdiği 8 Mayıs 1944 tarihli evrakta İngilizlerin Arap ve Ermenileri Türkiye`den tekrar Hatay'ı almaları için teşvik ettiklerine dair bilgiler görülmüştür[656].

---

[651] DBTDA, Harb sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili duyumların yayıldığı ve Kıbrıs gazetelerinde yayımlandığı, 37099 - 148554 – 39, 1941-12-19; DBTDA, Harb sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili duyumların yayıldığı ve Kıbrıs'ta çıkan Cyprus Post Gazetesinde bu duyumların yayınlandığı, 37099 - 148554 – 35, 1941-12-19.
[652] CAB 79 19 1
[653] CAB 65 34 5
[654] CAB 79 69 28
[655] CAB 65 42 10
[656] DBTDA, İngilizlerin Arap ve Ermenileri Türkiye'den tekrar Hatayı almaları için teşvik ettiklerine dair, 35679 - 140791 – 136, 1944-05-08.

Beyrut Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 19 Mayıs 1944 tarihli bir raporda, Beyrut`ta yayınlanan Jour Nouveau-Roja NÜ isimli Kürtçe gazete ve Suriye ile Lübnan'ın Kürt ve Ermeni meselelerini aleyhimizde kullanmak istemeleri bilgisi görülmüştür. Kürt nüfusları yazılmış, Türkiye aleyhine propaganda yapılmıştı[657].

Beyrut Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Mayıs 1944 tarihli şifre telgrafta, İngilizlerin Hatay'ın geri istenmesi konusunda Ermeni ve Araplar üzerinden propaganda yaptıkları görülmüştür[658].

Halep Konsolosu Reşat Erhan'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Mayıs 1944 tarihli raporunda Suriye'deki Ermenilerin savaş sonrası Sovyet Ermenistan'ına gideceği ve hudutlarını Türkiye aleyhinde genişleteceği iddiaları bulunmaktadır[659].

Washington Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'nda gönderilen 27 Mayıs 1944 tarihli şifre telgrafta Türkiye ile İspanya hakkında Churchill'in nutkuna yer verilmiştir. Buna göre Churchill, Türkiye'yi kurnaz siyasetle suçlamıştır[660].

Ünaydın'ın 4 Ağustos 1944 tarihli Londra'dan gönderdiği telgrafta ise, yukarıdakinin tam aksine Churchill tarafından Türkiye ile ilgili verilen beyanat görülmektedir: Türkiye'ye 1939 ittifakı kapsamında minnet mesajı[661].

Türk-İngiliz ilişkilerinde evrelere göre yapılan tarafsızlık, boğazlar ve krom strateji değerlerine, katsayılar eklendiğinde:

[657] DBTDA, Beyrut'ta yayınlanan Jour Nouveau-Roja NÜ isimli kürtçe gazete ve Suriye ile Lübnan'ın Kürt ve Ermeni meselelerini aleyhimizde kullanmak istemeleri, 35679 - 140791 – 119, 1944-05-19.
[658] DBTDA, Beyrut'a gelen tank taburları ve tank birlikleri, İngilizlerin Hatay'ın geri istenmesi konusunda Ermeni ve Araplar üzerinden yaptıkları propagandalar, 35679 - 140791 – 120, 1944-05-20.
[659] DBTDA, Suriye'deki ermenilerin savaş sonrası Sovyet Ermenistanına gideceği ve hududlarını Türkiye aleyhinde genişleteceği iddaları, 35679 - 140791 – 132, 1944-05-22.
[660] DBTDA, Türkiye ile İspanya hakkında Churchill'in nutku, 37055 - 148722 – 14, 1944-05-27.
[661] DBTDA, Churchill tarafından Türkiye ile ilgili verilen beyanat, 34975 - 138212 – 66, 1944-08-04.

Şekil 2. 15. Katsayılarla tarafsızlık, boğazlar ve krom üzerine Türk-İngiliz ilişkileri

Türk-İngiliz ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali:

Şekil 2. 16. Türk-İngiliz ikili ilişkileri

Grafikte görüldüğü üzere, 1939 yılının Haziran ayına kadar düşük bir seviye belirginleşmiştir. Bunun en büyük sebepleri, krom ticaret hacminin azlığı ve Birleşik Krallık'ın boğazlar rejimine karşı esneklik talebi olmuştur. Bu evrelerde, Birleşik Krallık için Romanya'nın jeopolitik konumu ön planda idi ve boğazlardan daha fazla geçiş imtiyazları istiyordu. Temmuz 1939'a gelindiğinde seviyenin yükselmesinin en

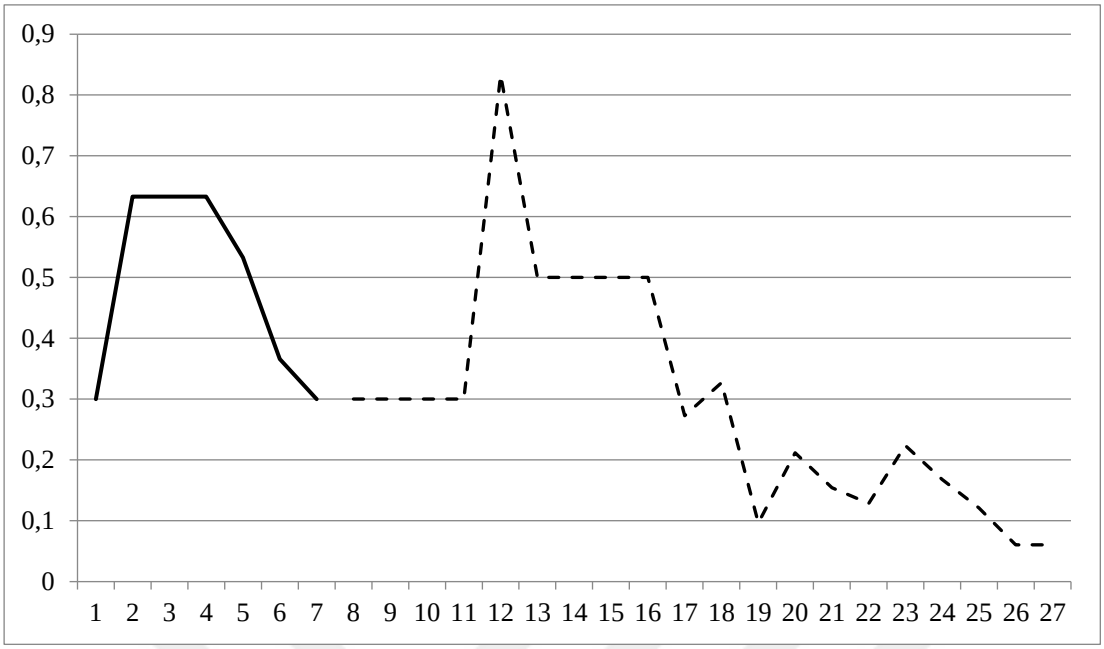
önemli sebebi, Türkiye'ye yapılan silah siparişi olmuştur. Gerçekten de bu dönemde birçok savaş gemisinin siparişi verilmiştir[662]. Ağustos ve Eylül ayındaki yüksekliğin sebebi de hem İngilizlerin krom ticaretine yoğunlaşması, hem de ikili ilişkilerde Türkiye'ye yapılan silah sevkiyatlarının artırılması ve hızlandırılması ile Türk ekonomisinin iyileştirilmesine yönelik hamleleri gösterilebilir. Kasım ayındaki düşüşün sebebi ise silah sevkiyatında kısa bir sürelik duraklama ile Türkiye'den talep edilen üsler olmuştur. Daha sonra ilişkiler Nisan 1940'a kadar durağanlaşmıştır. Haziran 1940'ta Fransa'nın askeri durumu sebebiyle Birleşik Krallık, bu panik havasında İtalya gerekçesiyle Türkiye'nin doğrudan savaşa girmesini savunmuş, hava üslerinin Müttefiklere açılmasını[663] talep etmiştir. Bütün bu olaylar, ilişkileri aşağı seviyelere düşürmüştür. Bu gerginlik, Eylül 1940'a kadar devam etmiştir. Ekim 1940'ta az da olsa silah sevkiyatı yeniden başlamış ve hatta Sakız ve Midilli adaları Türkiye'ye teklif edilmiştir[664]. Böylece kısa süreli bir yükseliş göze çarpmaktadır. Aralık ayında da üs talepleri yinelenmiş[665] ve grafikte de görüldüğü üzere eski düşüş yeniden yaşanmıştır. Nisan 1941'de ilişkilerdeki gidişat kötü olsa da, toprak vaatleri ve Birleşik Krallık'ın taviz politikasının sonucu olarak yeniden yükselişe geçmiştir. Temmuz 1941'de en üst seviyeye ulaşmıştır. Bunun nedeni ise Sovyet-Alman savaşı sırasında Türkiye'nin Mihver bloğuna kaymasını engellemek amaçlı stratejilerindeki değişikliktir. Bu evrede Birleşik Krallık, Türkiye'nin savaş dışı kalmasını ve boğazlar rejiminin mevcut statükosunu destekler görünümündedir[666]. Ancak bu olay fazla uzun sürmemiş, Ağustos ve Eylül'de İran'ın işgal edilmesi ve Kıbrıs'taki askeri hareketlilik sonucu Türk-İngiliz ilişkileri eski seviyesine gerilemiştir. 1941 yılı boyunca ayrıca savaş sonrası Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı kamuoyunda gündeme gelmişti. Bütün bu olaylar ilişkileri yukarı seviyeye çıkaramamıştır. Mart 1942'de Birleşik Krallık, Türkiye'nin büyük bir tehdit altında olduğunu görmüş ve bir an önce, gerekirse kendi cephesinden kısıp Türkiye'nin silahla donatılması gerektiğini savunmuştu. 1942 yılında çok fazla değişkenlik göstermeyen ikili ilişkiler 1943 yılı Ocak ayında bir düşüş yaşamıştı. Çünkü uluslararası konferans sürecinin yoğunluk kazandığı bu dönemde Kazablanka ve Adana konferanslarıyla Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde baskılar başlamıştır. Her ne kadar İngilizler, bunu açıkça söylemese

[662] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 411.
[663] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 9; Koçak, *a.g.e*., C. 1, s. 303.
[664] Gökpınar, *a.g.e*., s. 141.
[665] Korkmazcan, *a.g.e.,* s. 161-162.
[666] Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, (1939-1946), s. 81.

de baskı olduğu açıktır. Üs talepleri de olmuştur. Nisan ayında ilişkiler yeniden yükselmiştir. Buna en önemli gerekçe, Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye silah sevkiyatının rotasını değiştirerek hızlandırmasıdır. Ekim 1943'te ise Türk-İngiliz ilişkileri dip seviyeyi görmüştür. Bu ayda ve önceki süreçte Almanya ile olan krom ticareti, Türkiye'den istenen üsler, Türkiye'nin savaşa girmesi talepleri, silah sevkiyatının azalması gibi sebeplerin aynı sürece denk gelmesi sebep olarak gösterilebilir. Bundan sonra inişli çıkışlı grafik görülse de ilişki seviyesi hep altlarda kalmıştır. Özellikle Mayıs 1944'te yine bir dip görülmüştür. Azalan silah sevkiyatı, üs istekleri, savaşa girme baskıları, krom meselesi ve bütün bunlara ek olarak Ermeniler ve Arapların Hatay için kışkırtılması, Kürt meselesinin yeniden gündeme getirilmesi, Hatay yakınlarına asker sevkiyatı, Ermeni propagandası ve Churchill'in Türkiye aleyhindeki söylemleri bu sonucu doğurmuştur. Türkiye önce Almanya ile ilişkilerini kesip sonrasında savaş ilan etmesi bile ilişkileri düzeltememiştir. Çünkü savaş ilanının Almanya'ya bir etkisi olmamıştır. Bu husus katsayı kavramıyla yukarıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

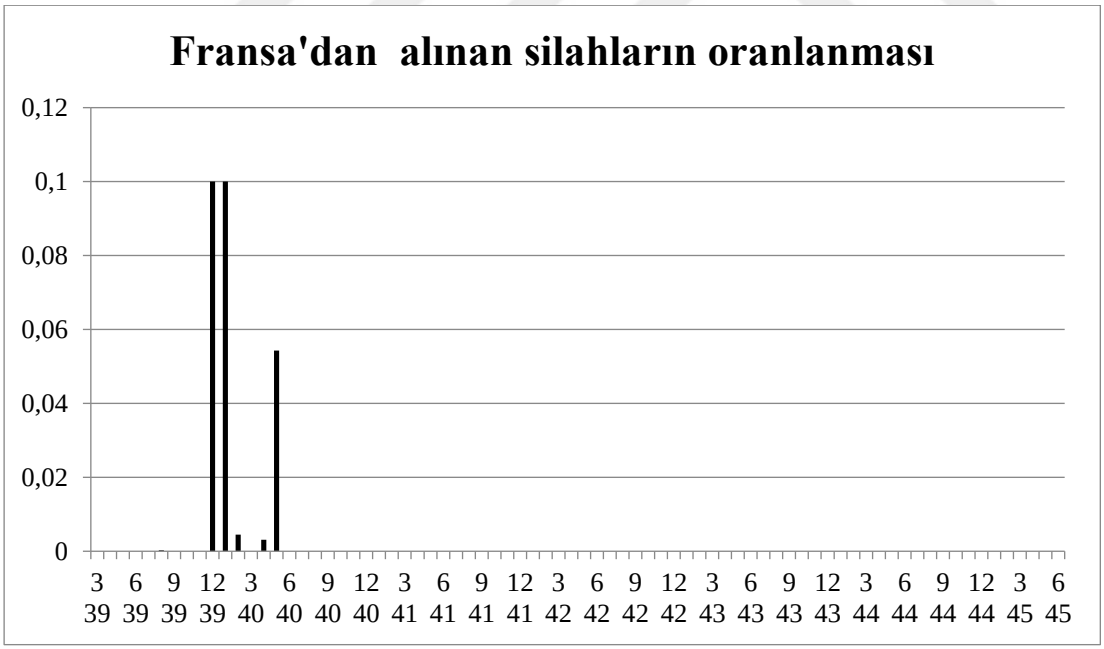
2.2.3.4. Türk-Fransız ilişkileri

Müttefik devletlerden biri olan Fransa, 1940'ta işgale uğrayana kadar, özellikle Türkiye'nin savaş dışılığı, boğazlar rejimi ve krom ticareti konularında Birleşik Krallık ile ortak hareket etmiştir. Ancak silah desteği, diplomatik olaylar ve toprak vaatleri gibi hususlar, bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden, yukarıda Birleşik Krallık ile olan ilişkiler kısmında, üç parametrenin (tarafsızlık, boğazlar rejimi, krom ticareti) katsayılarla yapıldığı tablo üzerinden Fransa'nın işgaline kadar olan süreçteki diplomatik olaylar eklenip genel ortalama oluşturulacaktır. İlk olarak katsayı ile birlikte üç parametrenin bulunduğu şekil şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Şekil 2. 17. Katsayılarla tarafsızlık, boğazlar ve krom üzerine Türk-Fransız ilişkileri

Fransa'nın Türkiye'ye aylara göre verdiği silahlar ve bununla ilgili anlaşmalar max-min haline getirilmiş halde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 2. 18. Fransa'dan alınan silahların oranlanması

İki ülke arasındaki dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda madde madde incelenmiştir:

Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Ağustos 1940 tarihli bir evrakta, terhis edilen Levant ordusundan Türkiye'de çalışma talepleri görülmektedir[667]. Başvurular:

> "*1-Sülfirik asit ve gübre uzmanı kimya mühendisi, 1913 doğumlu Raymond Regnault, talep ettiği para 500 TL.*
>
> *2- Kimya mühendisi, 1912 doğumlu Jean Roussignol, talep ettiği para 500 TL.*
>
> *3-Uzman yapay ipek işçisi 1913 doğumlu Louis Bonichon, talep ettiği para -.*
>
> *4-Kimya mühendisi (elektro kimya) 1900 doğumlu Pierre Eugene Boichard, talep ettiği para 600 TL.*
>
> *5-Maden ustası 1915 doğumlu Alfred Blas, talep ettiği para 350 TL.*
>
> *6-El sanatları mühendisi 1902 doğumlu Jean Faure, Türkçe Almanca İngilizce biliyor ve daha önceden Türkiye'de çalışmış, talep ettiği para 600 TL.*
>
> *7-Maden arama, 1913 doğumlu Guillaume Prosper le Masne, talep ettiği maaş -.*"

Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 19 Eylül 1940 tarihli bir evrakta, terhis edilen Levant ordusundan Türkiye'de çalışma talepleri görülmektedir[668]. Başvurular:

"*1-Maden ustası 1915 doğumlu Dominique Giorello, talep ettiği maaş 400 TL.*

2-Elektronik, elektrokimya mühendis 1914 doğumlu François Blanchard, talep ettiği maaş 600 TL.

3-Maden mühendisi 1907 doğumlu Vladimir Vovk, Türkiye'de çalışmış, Talep ettiği maaş 600 TL."

Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 5 Ekim 1940 tarihli bir evrakta terhis edilen Levant ordusundan Türkiye'de çalışma talepleri görülmektedir[669]. Başvurular:

> "*1- Maden mühendisi 1909 doğumlu Ronald Gambier, talep ettiği maaş 600 TL.*
>
> *2-Maden mühendisi 1913 doğumlu Marcel Etienne Donot, talep ettiği maaş 500 TL.*

[667] DBTDA, Doğu ordusunda çalışmak üzere yapılan başvurular, 38041 - 154682 – 89, 1940-08-20. Daha öncesinde Türk subaylarının da Fransa'da staj yaptığı bilinmektedir: Bkz. ATASE, 110-9-1-14, 1-0-57.
[668] DBTDA, Doğu ordusunda çalışmak üzere yapılan başvurular, 38041 - 154682 – 80, 1940-09-19.
[669] DBTDA, Doğu ordusunda çalışmak üzere yapılan başvurular, 38041 - 154682 – 71, 1940-10-05.

3-Elektronik müh. 1904 doğumlu Pierre Golas, talep ettiği maaş 450 TL."

17 Ekim 1940'ta terhis edilen Levant ordusundan Türkiye'de çalışma talepleri görülmektedir . Başvurular 1- Maden uzmanı 1910 doğumlu Henry Louis Richard.

2- Maden uzmanı 1913 doğumlu Chatet Louis.

3-El sanatları mühendisi ve subay Pierre Jean Fromaget,

4-Teğmen Raymond Salvignac."

Londra Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 15 Nisan 1941 tarihli raporda (oraya geliş tarihi 21 Mart 1941) Hür Fransa Ordusu tarafından bildirilen Türk askeri kurumlarında çalışma talebinde bulunan Fransız mühendislerin listesi verilmiştir[670].

Vichy Büyükelçili'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 11 Haziran 1941 tarihli şifre telgrafında Suriye'de Alman askeri var mı yok mu öğrenmek için bazı kimselerin gönderildiği yazılmıştır. Diplomat, durumdan habersiz olduğunu bildirmiş ve durumu üstlerine aktarmıştır. Genel cevap ise "Suriye harp dosyamızdadır" şeklindedir. (Sınır dışı operasyon söz konusu olabilir)[671].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Vichy Büyükelçiliğine gönderilen 21 Mayıs 1942 tarihli bir evrakta, Birleşik Krallık'ın Suriye'yi işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması meselesi ele alınmıştır. Türkiye'nin 3-4 adet satın alma teşebbüsü görülmüştür[672]. Karşılıklı müzakereler 1943'e kadar devam etmiş[673] ve ardından 1943'te mukavele imzalanmıştır[674].

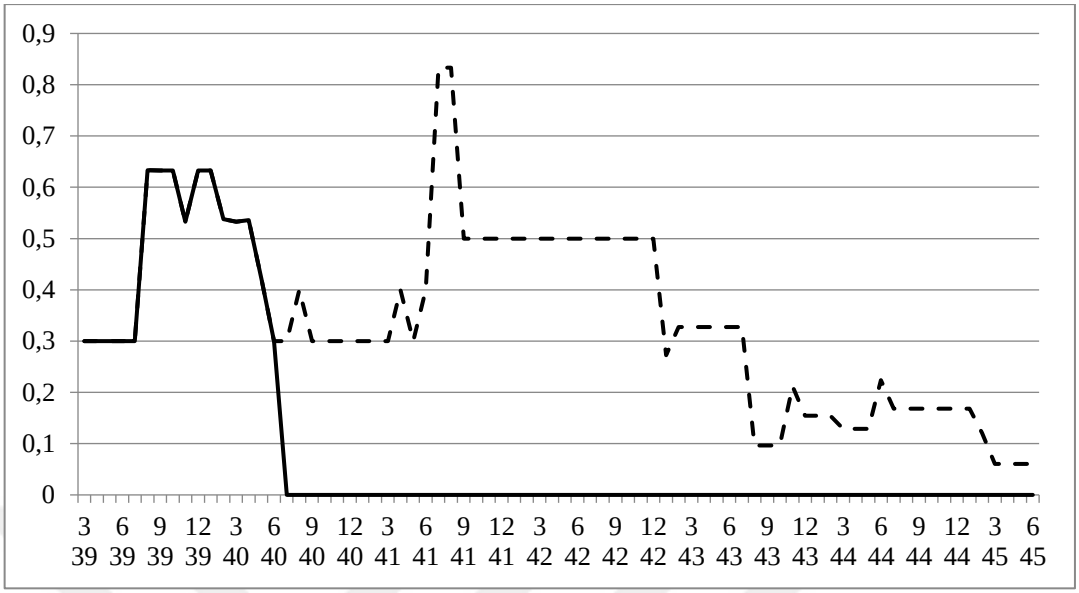
[670] DBTDA, Hür Fransa Ordusu tarafından bildirilen Türk askeri kurumlarında çalışma talebinde bulunan Fransız mühendislerin listesi, 38041 - 154682 – 44, 1941-04-15.

[671] DBTDA, Suriye'deki askeri birliklerimiz, 37891 - 152890 – 6, 1941-06-11.

[672] DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 288, 1942-05-21.

[673] DBTDA, Gözaltında bulunan Fransız gemilerinin kiralanması ve içinde bulunan mürettabatın serbest bırakılması, 38651 - 156068 – 283, 1942-06-01; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 277, 1942-06-04; DBTDA, Bergery'ye agreman verildiğinin Fransız Dışişlerine bildirilmesi ve Fransızlardan gemi satın alma meselesi, 38094 - 153806 – 18, 1942-06-11; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 282, 1942-06-13; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 279, 1942-06-18; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 281, 1942-06-19; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 275, 1942-07-09; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 274, 1942-07-16; DBTDA, Deniz nakliyatı için Fransa'dan alınmak ve kiralanmak istenilen vapurlar, 37842 - 152179 – 5, 1942-07-20; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 -

Türk-Fransız ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali.

Şekil 2. 19. Türk-Fransız ikili ilişkileri

156068 – 267, 1942-08-01; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 271, 1942-08-03; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 270, 1942-08-07; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 269, 1942-08-12; DBTDA, Deniz nakliyatı için Fransa'dan alınmak ve kiralanmak istenilen vapurlar, 37842 - 152179 – 7, 1942-08-15; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 265, 1942-08-19; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 260, 1942-08-29; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 235, 1942-08-29; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 259, 1942-08-29; DBTDA, Fransa'da kiralanacak üç geminin isim ve bulundukları limanlara dair malumat talebi, 38651 - 156068 – 255, 1942-08-31; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 258, 1942-09-01; DBTDA, Adour gemisinin gözaltında bulunması sebebiyle satın alınmasının mümkün olmadığı, 38651 - 156068 – 245, 1942-09-18; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 242, 1942-09-29; DBTDA, Adour gemisinin gözaltında bulunması sebebiyle satın alınmasının mümkün olmadığı, 38651 - 156068 – 243, 1942-10-01; DBTDA, İngilizlerin Fransız vapurları hakkında koydukları şartlar, 38651 - 156068 – 237, 1942-10-02; DBTDA, Fransız gemilerinin Türk bayrağı altında Türk mürettebat ile Türkiye'ye kiralanması meselesi, 38651 - 156068 – 214, 1942-10-02; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 196, 1943-02-26; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 192, 1943-03-22; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 188, 1943-04-30.

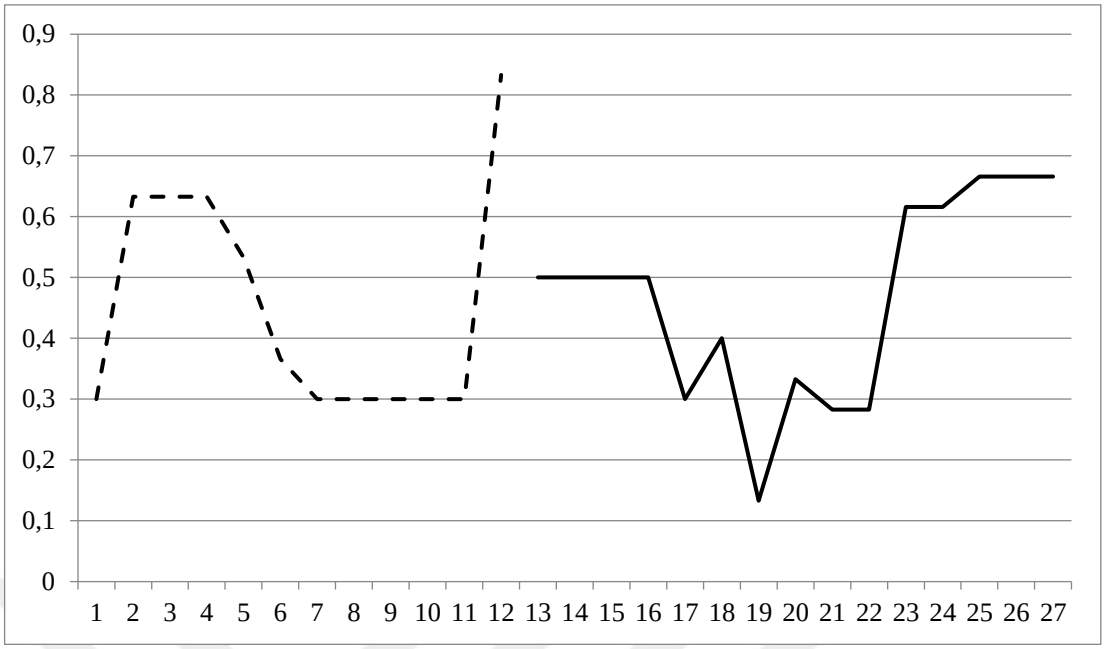
[674] DBTDA, Fransız gemilerinin satın alınması ile ilgili mali ve teknik mukavele, 38651 - 156068 – 172, 1943-01-01; DBTDA, Fransız gemilerinin satın alınması ile ilgili mali ve teknik mukavele, 38651 - 156068 – 180, 1943-05-31; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 170, 1943-06-15; DBTDA, İngiltere'nin Suriye'ye işgali sırasında Türk limanlarına sığınan ve gözaltına alınan Fransız gemilerinin satın alınması, 38651 - 156068 – 166, 1943-06-18; DBTDA, Fransa'dan satın alınan gemiler hakkındaki mali ve teknik anlaşma, 38651 - 156068 – 105, 1943-09-21.

Grafikte iki farklı çizelge oluşturulmuştur. Bunlardan normal olanı, Fransa'nın işgal edilmesine kadar olan süreçteki Türk-Fransız ilişkilerini göstermekte, kesik çizgili olanı ise, müttefik politikasına endeksli, ancak savaş boyunca Hür Fransa ile ikili diplomatik olayları da gösteren grafiktir. Fransa işgal edildikten sonra, Fransa'da ikili yönetim başlamış, Mihver boyunduruğu altında kalan Vichy hükümeti ile Müttefik doğrultuda ilerleyen Hür Fransa. Ancak Hür Fransa, işgal altında olduğundan ve çoğunlukla kendi vatanını kurtarmaya odaklandığından ikili ilişki hacmi küçülmüştür. Bu yüzden hem Müttefik politikası hem de az da olsa Hür Fransa'nın Türkiye ile temasları çizgili olarak gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, erken dönemde iki ülke arasında Hatay sorunundan dolayı ilişkiler aşağı seviyede belirginleşmiştir. Ancak ikili anlaşma ve üçlü pakt ile bu husus kısa sürede ortadan kalkacak ve ilişkiler üst seviyelere çıkacaktır. Bu süreçte Fransa'nın Türkiye'ye silah yardımı da tabloda kendini belli etmektedir. Haziran 1940'a gelindiğinde ise Fransa işgal edildiğinden ve Türkiye'nin savaşa girmesi beklendiğinden bir düşüş görülmüştür. Sonraki süreç tamamen Müttefik politikaya endeksli, ancak Hür Fransa'nın Suriye'deki uzmanlarının Türkiye'de çalışmaları ile zaman zaman ilişkiler yukarı seviyelerde gözlenmiştir.

2.2.3.5. Türk-Amerikan ilişkileri

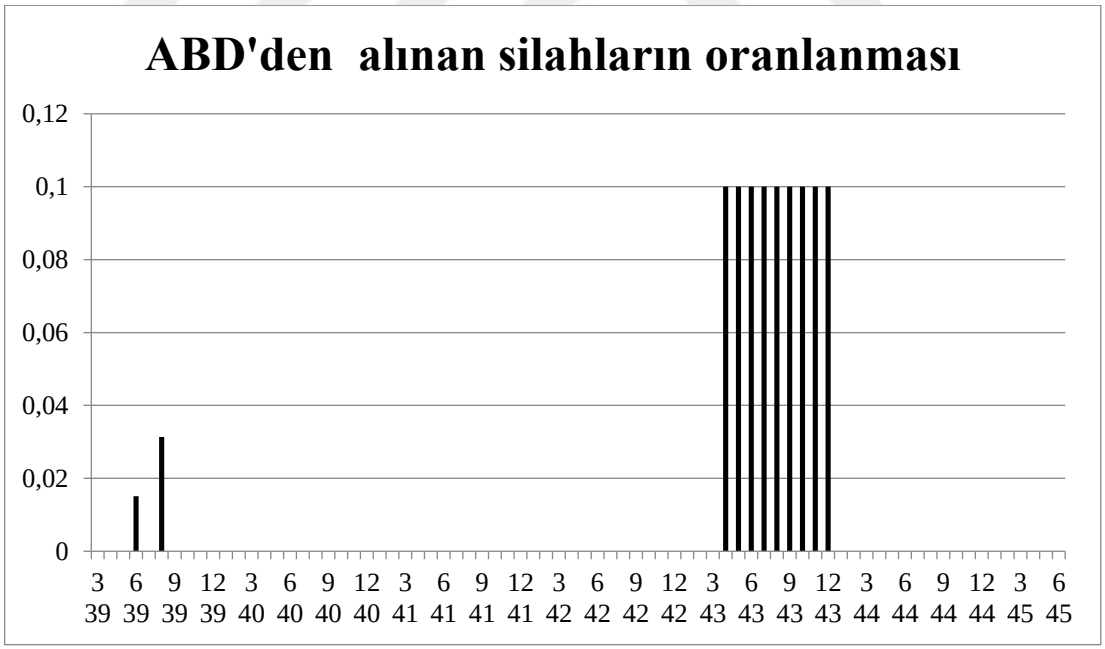
Savaşın ilk yıllarında Türk-Amerikan ilişkileri, çoğunlukla ikili ticarete dayanmakta idi. Kurduğumuz model kapsamında iki ülke ilişkileri, 1941 yılında yoğunlaşmıştı. Bu yüzden ikili ilişkileri bu tarihten başlatacağız.

Kurulan modele göre Türk-Amerikan ilişkilerinde Türkiye'nin savaşa girme veya savaş dışı kalma, boğazların statüsü ve krom ticareti ile ilgili strateji değerlerinin ortalaması (Müttefik stratejileri baz alınarak) evrelere göre şu şekildedir:

Şekil 2. 20. Tarafsızlık, Boğazlar ve Krom üzerine ABD-Türkiye ilişkileri

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye aylara göre verdiği silahlar ve bununla ilgili anlaşmalar max-min haline getirilmiş halde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 2. 21. ABD'den alınan silahların oranlanması

İki ülke arasındaki dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda madde madde incelenmiştir:

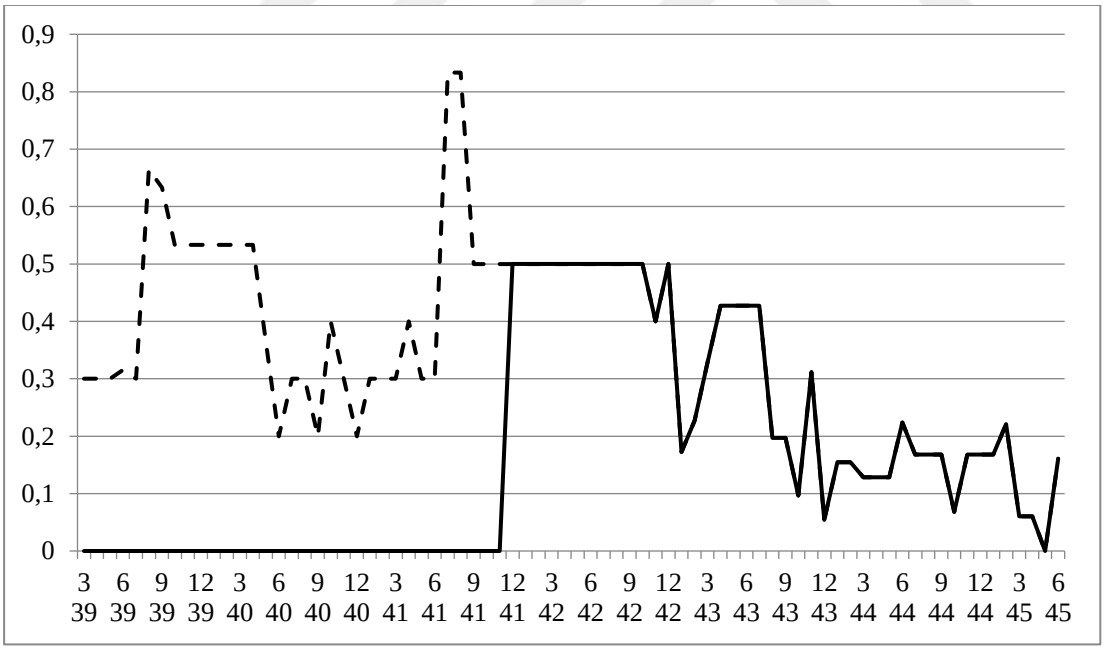
Dışişleri Bakanlığı'ndan Ticaret ve İktisat Bakanlığı'na gönderilen 11 Eylül 1940 tarihli bir evrakta, ABD'nin krom fiyatından hoşnut olmadığını ifade edilmiştir[675].

Washington Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 19 Ekim 1944 tarihli şifre telgrafta, ABD basınının, Türkiye için tehlikenin geçtiğini, buna rağmen Türkiye'nin boğazları lehte açmamasını hayretle karşıladığını belirtmiştir[676].

Washington Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 7 Şubat 1945 tarihli şifre telgrafta NY Times'ta, ABD'nin Montrö'den yana olduğunu ifade ettiği bir yazı görülmüştür[677].

İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün 28 Mayıs 1945 tarihli dış basın bülteninde, ABD basınında "Türklerin kurnazlığı" başlıklı yazı ifadesi geçmektedir. ABD basınında çeşitli tarihlerde Ermeniler propagandaya başlamıştır. ABD'nin Türkiye'ye boşu boşuna silah göndermiş olduğu şeklinde gazete başlıkları tespit edilmiştir[678]. Ermeni propagandasının üst seviyede cereyan ettiği düşünülebilir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali.

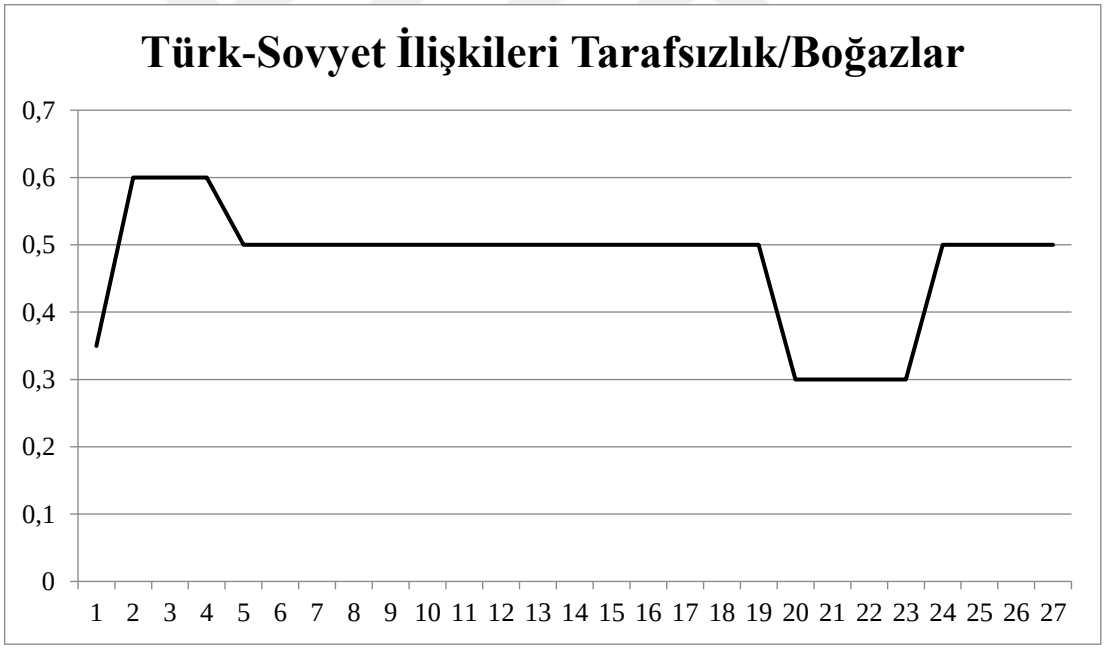
Şekil 2. 22. Türkiye-ABD ikili ilişkileri

[675] DBTDA, Türkiye'nin krom fiyatının yüksekliğinin ABD'de rahatsızlık yaratması, 23389 - 102060 – 1, 1940-09-11.
[676] DBTDA, Türkiye'nin güvenlik nedeniyle boğazları müttefiklerine açmaması hakkında makale, 23510 - 102387 – 1, 1944-10-19.
[677] DBTDA, New York Times gazetesinin, ABD'nin Montrö Sözleşmesinin değiştirilmesinden yana olmadığı yorumunu yaptığı, 23597 - 102735 – 7, 1945-02-07.
[678] DBTDA, "Türklerin kurnazlığı" başlıklı yazı, 34936 - 138077 – 21, 1945-05-28.

Grafikte, ABD'nin savaşa girişine kadar, iki ülke arasındaki ilişkiler ticaret üzerine kurulmuştu. Bu yüzden Müttefik endeksli grafik oluşturulmuştur. Ancak ABD'nin savaşa girmesiyle ikili ilişkiler, çalışmanın tasnifine göre şekillenmeye başlamıştır. 1943'e kadar bir değişkenlik görülmemiştir. Bu tarih ile birlikte, Birleşik Krallık ile ortak olarak Türkiye'ye silah sevkiyatı, üs talepleri, savaşa girme baskısı, boğazlar rejiminin değiştirilmesi gibi unsurlar, ikili ilişkilerin inişli çıkışlı oluşmasını sağlamıştır. Türkiye'nin Almanya'ya savaşa ilan etmediği ve Müttefiklere üs vermediği her evrede ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Savaşın sonunda ise Sovyetler Birliği tehdidine karşı bozulan ilişkiler, iyileşmeye başlamıştır.

2.2.3.6. Türk-Sovyet ilişkileri

Kurulan modele göre Türk-Sovyet ilişkilerinde Türkiye'nin savaşa girme veya savaş dışı kalma, boğazların statüsü ve krom ticareti ile ilgili strateji değerlerinin ortalaması evrelere göre şu şekildedir:

Şekil 2. 23. Tarafsızlık, Boğazlar üzerine Türk-Sovyet ilişkileri

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye sadece 1940 yılının Temmuz ayında silah verdiği görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye vaat ettiği ya da talep ettiği üs ve topraklar; Vaat E13, Talep E8 E20 E26 E27.

İki ülke arasındaki sınır olayları, basın yoluyla yapılan olumsuz propaganda, askeri yığınaklar gibi diğer dış ilişkilerde belirginleşen diplomatik olaylar, kronolojik sıraya göre aşağıda madde madde incelenmiştir:

Şubat 1939'daki bir raporda Türk-Sovyet sınırında bir çatışma çıkmış, bir askerimiz yaralanmıştır. Bunun soruşturması ve dış politikadaki yansımaları 7 Nisan 1939'da devam etmektedir[679]. Bu olayda, daha sonra 22 Nisan 1939 tarihli Dışişleri Bakanlığı'ndan Genelkurmaya'a gönderilen evraktan anlaşıldığına göre suçlu olan Sovyet askerinin cezalandırıldığı bilgisi verilmiştir[680].

Moskova Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 10 Nisan 1939 tarihli evrakta, daha önce yaşanmış olan Türk-Sovyet sınırında Er Mahmut Kurşun adlı askerimizin şehit edildiği bir çatışmadan bahsedilmiştir. Bu çatışmanın hem soruşturmasının hem de diplomatik etkilerinin devam ettiği görülmüştür[681].

Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 15 Mayıs 1939 tarihli şifre telgrafta, Sovyet basınının Türk-İngiliz anlaşmasını olumlu karşıladığı ifade edilmiştir[682].

Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 2 Haziran 1939 tarihli şifre telgrafta, daha önce şehit edilen onbaşının cenazesi Sovyet askerlerince teslim edilirken, Sovyet tarafı teslim için bir belgenin imzalanmasını talep etmiş, ancak belgenin içeriğinin, hatanın Türk tarafında olduğuna dair ibaresi görülünce Türk tarafı imzalamamış ve Sovyetler de cenazeyi teslim etmemiştir. Bu olay ikili ilişkiler açısından müzakere konusu olmuştur[683].

Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 9 Haziran 1939 tarihli şifre telgrafta, sınır olayları hakkında Sovyetler Birliği, sorunun Türkiye kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Gerekçe olarak da Sovyet sınırları arasında sadece Türkiye'de bu olayların görüldüğünü belirtir[684].

---

[679] DBTDA, Türk-Sovyet hudud hadiseleri ve Sovyetlerin yaraladıkları erimiz, 34824 - 137394 –7, 1939-04-07.
[680] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda bir Türk erinin yaralanma olayı, 34824 - 137394 – 1, 1939-04-22.
[681] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Ruslar tarafından şehit edilen Er Mahmut Kurşun, 34824 - 137394 – 3, 1939-04-10.
[682] DBTDA, Türk-İngiliz Anlaşması hakkında SSCB basınında çıkan haber, 34993 - 138046 – 6, 1939-05-15; DBTDA, Türk İngiliz anlaşması hakkında makale, 34936 - 138079 – 109, 1939-05-15.
[683] DBTDA, Sovyet hududunda şehit olan onbaşı ile ilgili malumat, 34964 - 137959 – 23, 1939-06-02.
[684] DBTDA, Tavşantepe olayı ile ilgili malumat, 34964 - 137959 – 10, 1939-06-09.

İki askerin şehit edildiği bir sınır olayı hakkında Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Haziran 1939 tarihli şifre telgrafa göre Sovyetler Birliği yine Türk tarafını haksız bulmuştur[685].

Dışişleri Bakanlığı'nın Moskova Büyükelçiliği'ne gönderdiği 28 Haziran 1939 tarihli bir evraka göre Sovyet askeri, sınırda bulunan hudut köpeğine üç el ateş açmış ve öldürmüştür[686]. Provokatif bir olay. Dışişleri Bakanlığı'ndan Genelkurmay Başkanlığı'na yazılan 29 Eylül 1939 tarihli evrakta bu olayda "*Türklerin köpeği salması, köpeğin de Rus topraklarına, oradan da Rus askerinin üzerine gelmesi sebebiyle öldürüldüğü*" şeklinde Rus ifadeleri mevcuttur[687].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 10 Temmuz 1939 tarihli evraka göre Ruslar bu süreçte sınır köyü olan İbiş köyünün sularını kesmişti[688].

Batum Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Temmuz 1939 tarihli şifre telgrafa göre Sovyetler Birliği Türk sınırında topçu ve makineli tüfek takviyesi ile konuşlandırmalar yapmakta idi[689].

Moskova Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 5 Ağustos 1939 tarihli evraka göre Türk askeri, Sovyet askerine taş atmış ve onu yaralamıştı[690].

İbiş köyündeki su meselesi, 12 Ağustos 1939 tarihli Dışişleri Bakanlığı-Moskova Büyükelçiliği yazışmalarıile tekrar gündeme gelmişti[691].

Dışişleri Bakanlığı'nın Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği 25 Ağustos 1939 tarihli evraka göre Sovyetler Birliği, sınır olayları ile ilgili nota göndermişti. İçeriği yazılmasa da Sovyetlerin şikâyetçi olduğu anlaşılmıştır[692].

---

[685] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda gerçekleşen olaylar, 34824 - 137363 – 104, 1939-06-17.
[686] DBTDA, Sovyet hudut devriyelerinin devriye köpeğimizi öldürmesi, 34824 - 137360 – 3, 1939-06-28.
[687] DBTDA, Sovyet hudut devriyelerinin devriye köpeğimizi öldürmesi, 34824 - 137360 – 1, 1939-09-29.
[688] DBTDA, Sovyetler tarafından İbiş köyünün sularının kesilmesi, 34834 - 137504 – 2, 1939-07-10.
[689] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 532, 1939-07-28.
[690] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Türk askerlerinin Sovyet askerlere taş attığı, 34824 - 137363 – 102, 1939-08-05.
[691] DBTDA, Sovyetler tarafından İbiş köyünün sularının kesilmesi, 34834 - 137504 – 22, 1939-08-12.
[692] DBTDA, Türk-Sovyet hududundaki hadiseler hakkında Sovyetlerin gönderdiği nota, 34824 - 137363 – 101, 1939-08-25.

Sovyetler Birliği bu süreçte ülkeleri içerisindeki Türk Cumhuriyeti vatandaşlarına zorluklar çıkardığı 26 Ağustos 1939 tarihli Dışişleri Bakanlığı – İçişleri Bakanlığı yazışmalarından anlaşılmaktadır[693].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 15 Eylül 1939 tarihli evrakta Sovyet askerlerine ateş açıldığına dair bilgiler görülmüştür[694].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 18 Eylül 1939 tarihli raporuna göre Sovyetler Türkiye sınırında tahkimat yapmakta, denize yakın kısımlarda bazı askeri tedbirler alınmakta, keşif faaliyetlerini arttırmakta ve sınıra yakın Türk menşeili kişileri sınırdan uzaklaştırmaktadır[695].

1 Ekim 1939'daki belgede İngiliz gazetelerine göre Ruslar Kafkasya'ya askeri takviyeler yapıyor ve sınırı güçlendiriyordu. Ancak Rus basını bunu inkâr ediyordu[696].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 3 Ekim 1939 tarihli raporunda Sovyetler Birliği'nin Türkiye sınırına yakın bölgelere asker takviyesi yaptığı, tahkimatını güçlendirdiği, siper ve top mevziileri kazdığı belirtilmiştir[697].

Bükreş Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 6 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta, Japonlardan öğrenildiğine göre Sovyetlerin Kafkas sınırına asker takviyesi yaptığı bildirilmişti. Ticari eşya taşıyan trenlerin son zamanlarda sadece Kafkasya'ya asker taşıdığı haberi verilmişti[698].

Lahey Elçisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 7 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta Felemenk elçilerinin de Rusların Kafkasya'ya asker taşıdığını bildirdiği ifade edilmiştir[699].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 14 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta Sovyetlerin sınıra asker takviyesinin oldukça fazlalaştığı belirtilmiştir[700].

---

693 DBTDA, Rusya'da bulunan Türk tebasına yapılan muamele, 35970 - 142021 – 26, 1939-08-26.
694 DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet askerlerine ateş edildiği, 34824 - 137363 – 98, 1939-09-15.
695 DBTDA, Kafkasya'daki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 528, 1939-09-18.
696 DBTDA, Kafkaslardaki Sovyet askeri tahşidatının tekzibi, 68141 - 298448 – 512, 1939-10-01.
697 DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 471, 1939-10-03.
698 DBTDA, Kafkasya'daki Sovyet askeri faaliyetlerine dair Japon maslagüzarın malumatları, 68141 - 298448 – 527, 1939-10-06.
699 DBTDA, Türkiye-Rusya müzakareleri, 68141 - 298448 – 525, 1939-10-07.

Batum Konsolosluğu'nun Kars Vilayeti'ne gönderdiği 19 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta Sovyetler her ne kadar reddetse de askeri yığınağa devam ettiği ifade edilmişti[701].

Kars Vilayeti'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Ekim 1939 tarihli şifre telgrafta Sovyet yığınağının 45 gündür devam ettiği, Batum'a yedi denizaltı ve denizci asker takviyesi yaptığı bilgisi verilmiştir[702].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 27 Ekim 1939 tarihli belgede, Ermenilerin Moskova'da tarihi bir tiyatro gösterisi yaptığı, bu tiyatroda Ermenilerin Türkler tarafından katledildiği ana teması işlendiği aktarılmıştır. Tiyatroya göre 1815'te 100.000, 1914'te 800.000 Ermeni öldürülmüş, 8.000 Ermeni de hastalık ve açlık çekmişti[703].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Stockholm Elçiliğine gönderilen 28 Ekim 1939 tarihli belgeye göre Sovyetler, sınırlara yaptığı yığınağa ve bundan rahatsız olan komşu ülkelerine karşı ilkel bir propagandaya başvurmuştur. Buna göre asıl yığınak yapanın Türkiye olduğunu iddia etmektedir. Türk tarafı bu iddiayı kabul etmemiştir. Sovyetler Birliği, belli ki dünya kamuoyunu bu şekilde etkileyebileceğini düşünmektedir[704].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 3 Kasım 1939 tarihli şifre telgrafa göre Sovyetler Birliği'nin Türkiye sınırındaki askeri faaliyetleri hala devam etmektedir[705].

Sovyetler Birliği, Kasım 1939'da Almanya ile ikili anlaşmalar ve Doğu Avrupa'yı paylaşmaları yetmiyormuş gibi Türkiye'nin tarafsızlığını yitirdiğini belirtip Birleşik Krallık ve Fransa ittifakına katılmasını eleştirmişti[706].

---

[700] DBTDA, Kafkaslardaki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 515, 1939-10-14.
[701] DBTDA, Sovyetlerin Kafkaslardaki askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 509, 1939-10-19.
[702] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 506, 1939-10-20.
[703] DBTDA, Erivan ermeni trupunun Moskova'da verdiği temsiller, 34936 - 138077 – 5, 1939-10-27.
[704] DBTDA, Sovyet hudutlarında Türkiye tarafından askeri yığınak yapıldığı haberlerinin tekzibi, 68141 - 298448 – 504, 1939-10-28.
[705] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 531, 1939-11-03.
[706] DBTDA, Molotov'un Türkiye'yi tarafsızlığını yitirmekle itham ettiği beyanat, 34796 - 137144 – 1, 1939-11-08.

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 5 Aralık 1939 tarihli şifre telgrafa göre, Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Çoruh Nehri'ne torpil döktüğü bahanesi gösterilmiş, tepki olarak da kendileri Batum kıyılarına torpil dökmüştür. Türkiye'nin böyle bir eylem yapmadığı bilinmekte ve Rusların sınır faaliyetlerindeki düşmanca eylemleri için bu tarz gerçek dışı bahaneleri kullandığı anlaşılmaktadır[707].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 10 Aralık 1939 tarihli bir belgeye göre Sovyetler Birliği, Kars'ta bir askerimizi şehit etti[708].

Moskova Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 10 Aralık 1939 tarihli bir raporda Internasyonal Komünist aylık mecmuasında "Türkiye Garp Medeniyetine Bağlanıyor" başlığıyla yayınlanan bir makalenin gönderildiği görülmüştür. Buna göre Moskova yayınının Türkiye için olumsuz ifadeleri vardı. Türkiye'nin üçlü pakt ile emperyalistler arası savaşın içine girdiği, Türkiye'nin asıl dostu, ki Milli Mücadelede en çok yardım eden devlettir, Sovyetler Birliği ile yakınlık beklerken eski düşmanları ile, ki onlar Sevr'i dayattılar, anlaşmalarının yanlışlığına değinmiştir[709].

Tokyo Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 25 Aralık 1939 tarihli şifre telgrafa göre Rusların sınıra asker yığdığı istihbaratı verilmektedir[710].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 25 Aralık 1939 tarihli raporuna göre, Sovyetler Birliği, Kafkas sınırından Türk asıllı askerleri başka yerlere sevk etmiş, buraya Rus asıllı askerleri yerleştirmeye başlamıştı. Sınır karakollarındaki asker sayılarını da artırmıştı. Ek olarak Rus basını mütemadiyen Türk-Rus dostluğunun sona erdiğini açık bir şekilde yazıyordu[711].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 2 Ocak 1940 tarihli raporunda, Sovyetlerin sınırda Türkçe komünizm propagandası yaptıkları, Türkiye'deki rejimi ağalık paşalık düzenine endeksleyip halkı bu düzene karşı örgütlemeye çalıştıkları, İran sınırındaki

[707] DBTDA, Kafkasya'daki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 530, 1939-12-05.
[708] DBTDA, Türk-Sovyet hudut hadiseleri ve Poshof'ta bir erimizin şehit edilmesi, 34824 - 137394 – 41, 1939-12-10.
[709] DBTDA, Internasyonal Komünist aylık mecmuasında "Türkiye Garp Medeniyetine Bağlanıyor" başlığıyla yayınlanan bir makalenin gönderildiği, 38376 - 153518 – 29, 1939-12-10.
[710] DBTDA, Japonların Ruslar hakkındaki istihbaratı ve Türkiye'ye etkisi, 35053 - 138386 – 37, 1939-12-25; DBTDA, Japonların Ruslar hakkındaki istihbaratı ve Türkiye'ye etkisi, 35053 - 138386 – 36, 1939-12-25.
[711] DBTDA, Rusların askeri durumu, 34835 - 137571 – 3, 1939-12-25.

köylere de yakında Türkiye'ye saldıracaklarını ve bunu da Ermenileri kullanarak yapacakları bildirilmiştir. Ek olarak Erivan sınır komiseri, Kars valisini geceleri sınırda aydınlatma kullandığı gerekçesiyle protesto etmiştir[712].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 8 Ocak 1940 tarihli belgeden, Sovyet askerlerinin sınır köylerine ateş açtığı anlaşılmaktadır[713].

Dışişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 26 Ocak 1940 tarihli yazışmalarda, Sovyet askerlerinin sınırı geçerek köylerimize saklanıp köy halkını rahatsız ettiği yönünde istihbarat görülmüştür[714]. Sınır ihlalinin yanında propaganda amaçları olabilir.

Dışişleri Bakanlığı'na gelen 28 Ocak 1940 tarihli konsolosluk raporunda Sovyetler Birliği'nin, Kafkasya'da Türkiye kaynaklı radyo yayın yapan frekansları bozup, halkın Türkçe bilgi almasını sabote ettiği istihbaratı görülmüştür[715].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 29 Ocak 1940 tarihli yazıda, Sovyet askerlerinin Türk sınırını ihlal edip Türk köylerinde elektrikle sinyaller verdiği yönünde istihbarat mevcuttur[716].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 8 Şubat 1940 tarihli yazıda Sovyet Erivan sınır komiserinin, Kars valisini, sınırı beş dakika aydınlattığı ve dört el ateş edildiği gerekçesiyle protesto ettiği bilgisi görülmektedir[717]. Kendisine cevap olarak ateş etmediğimiz bildirilmiştir[718].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 16 Şubat 1940 tarihli bir yazıda, sınırın Sovyet tarafındaki bazı köylerin boşaltıldığı ve Sovyet karakol sayısının arttırıldığı yönünde istihbarat mevcuttur[719].

---

[712] DBTDA, Türkiye ve İran hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 402, 1940-01-02.
[713] DBTDA, Sovyet hududundan sınır köylere açılan ateş, 34824 - 137355 – 3, 1940-01-18.
[714] DBTDA, Sovyet hudut kıtalarının sınır köylerimizde saklandığı ve köy halkını rahatsız ettiği yönünde alınan bilgi, 34824 - 137353 – 4, 1940-01-26.
[715] DBTDA, Sovyetlerde yaşanan ekonomik buhran ve diğer gelişmeler, 35357 - 138987 – 1, 1940-01-28.
[716] DBTDA, Sovyet hudut kıtalarının sınır köylerimizde saklandığı ve köy halkını rahatsız ettiği yönünde alınan bilgi, 34824 - 137353 – 1, 1940-01-29.
[717] DBTDA, Sovyet hudut kıtalarının köy halkını rahatsız ettiği yönünde alınan bilgiye Sovyet makamları tarafından gönderilen protesto mektubu, 34824 - 137358 – 7, 1940-02-08.
[718] DBTDA, Sovyet hududundan sınır köylere açılan ateş, 34824 - 137358 – 3, 1940-02-16.
[719] DBTDA, Sovyetlere ait Hona ve Cağızman köylerinden halkın geri çekildiği ve bölgede karakol sayısının arttırıldığı, 34835 - 137583 – 25, 1940-02-16.

24 Şubat 1940 tarihli savaş kabinesi toplantısında, Kafkas sınırındaki problemler gündeme gelmişti. Bulgar yetkiliden alınan bilgilere göre tahmini olarak asıl kriz noktasının Besarabya veya Almanların Balkanlara inmesi değil, Kafkasya'daki Türk-Sovyet sınırı olduğu bilgisi mevcut[720]. Buradan, Fransa'nın düşüşünden önce Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde işgal planları olduğu sonucu çıkarılabilir.

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 29 Şubat 1940 tarihli raporunda Kafkas sınırında Rus tahkimatının devam ettiği bilgisi görülmektedir[721].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 1 Mart 1940 tarihli raporunda Sovyetlerin Türk sınırına yoğun bir gözetleme başlattığı ve asker takviyesi yaptığı bilgisi var[722].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen 4 Mart 1940 tarihli bir yazıda, Sovyetler Birliği, Türk tarafının kendilerine ateş açtığı iddiası gündeme gelmişti[723].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 6 Mart 1940 tarihli raporuna göre Sovyetler Birliği, İran hududunda Türkistan kökenli askerleri başka yere kaydırmış, Türkiye sınırına da Gürcü ve Rus kökenli askerlerini yerleştirmişti[724].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 12 Mart 1940 tarihli raporuna göre Sovyetler Birliği, Batum'dan Leninakan'a kadar yüklü miktarda askeri konuşlandırmıştı[725]. Ayrıca Bakü'ye 5.000 asker takviyesi istihbaratı da görülmüştür[726]. Sovyetlerin, Fransa'nın Bakü operasyonunun istihbaratını aldığı için mi bunca takviye, orası bilinmemektedir.

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 3 Nisan 1940 tarihli raporunda Sovyetler Birliği gazete yayınlarında, Türkiye'nin Milli Mücadele yıllarında Birleşik Krallık ile olan ilişkilerini ve İstanbul'un işgalini hatırlatmış, Türkler bu işgalleri ve eski

[720] CAB 65 5 51
[721] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 498, 1940-02-29.
[722] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 399, 1940-03-01.
[723] DBTDA, Türk topraklarından Sovyet hudut komiserliğine ateş edildiği, 34825 - 137479 – 3, 1940-03-04.
[724] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 497, 1940-03-06.
[725] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 496, 1940-03-12.
[726] DBTDA, SSCB'nin Kafkasya'ya asker sevkettiği ve Finlandiya barışı sonrası Hükümetin izleyeceği siyasetin bilinmediği, 35040 - 138300 – 58, 1940-03-12.

düşmanlarını hatırlıyor mu demeye getirmiştir. Türk-İngiliz dostluğu eleştirilmiştir[727].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 6 Nisan 1940 tarihli raporunda, Kafkasya'daki bazı etnik gazeteler Gürcülerin Artvin Ardahan ve Lazistan'ı istediklerini, Ermenilerin de Kars'tan Van'a kadar olan bölgeleri istediklerini, Sovyetler aleyhine hiçbir söz söylemeyip sadece Türkiye aleyhine konuştukları, bu bölgeleri büyük devletlerin yardımıyla ele geçireceğini düşündüklerini belirtmişlerdir[728].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 15 Nisan 1940 tarihli bir yazıda, Sovyet askerlerinin, Türk askerlerine ateş açtığı bilgisi yer görülmektedir[729].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'dan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Nisan 1940 tarihli şifre telgfrafta Sovyetlerin iddiasına göre Türk askerleri Sovyet askerlerine sürekli taş atıyorlarmış[730]. 17 Mayıs 1940'ta Sovyet askerine atılan taşlar hakkında Türk tarafı, mesafenin çok uzak olduğunu, bunun mümkün olmadığını, iddianın asılsız olduğunu belirtmişti[731].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 21 Nisan 1940 tarihli şifre telgrafta Batum'a asker takviyesinin devam ettiği bilgisi görülmüştür[732].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 29 Nisan 1940 tarihli şifre telgrafta Fin cephesinden Türkiye sınırına askeri takviyeler gerçekleşmişti[733].

---

[727] DBTDA, Moskova basınında çıkan "Acaba Türkler bunu hatırlıyorlar mı?" başlıklı makale, 35002 - 138196 – 27, 1940-04-03.
[728] DBTDA, Gürcülerin faaliyeti, 34846 - 137079 – 6, 1940-04-06.
[729] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet askerlerinin Türk devriyelerine ateş ettikleri, 34825 - 137490 – 24, 1940-04-15.
[730] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet askerlerine taş atıldığı, 34825 - 137491 – 62, 1940-04-20.
[731] DBTDA, Türk-Sovyet hududuna taş atıldığı yönündeki iddialar, 34824 - 137363 – 70, 1940-05-17.
[732] DBTDA, Batumdaki durum hakkında rapor, 68149 - 297467 – 167, 1940-04-21.
[733] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 493, 1940-04-29.

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 10 Mayıs 1940 tarihli şifre telgrafta Gürcistan'da iki şehre iki yüzer adet uçak gönderildiği istihbaratı görülmüştür[734].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 20 Mayıs 1940 tarihli şifre telgrafa göre Sovyet askerleri Erivan sınırında taciz ateşi açmıştı[735].

Dışişleri-Moskova elçiliği arasında 25 Mayıs 1940 tarihli yazışmada Sovyet sınırında bulunan Türk sınır direklerinin yıkıldığı bilgisi var ve bu durum protesto edilmişti[736].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 27 Mayıs 1940 tarihli şifre telgrafa göre Sovyet askerleri Erivan sınırında taciz ateşi açmışlardı[737].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 8 Haziran 1940 tarihli şifre telgrafa göre Ruslar hala daha sınırımıza ve Odesa'ya da asker yığıyordu. Kafkasya'ya ek olarak 300 uçak da getirmişlerdi[738].

Dışişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 5 Temmuz 1940 tarihli bir yazışmadan, Sovyet sınırında Rus askerlerinin, Türk askerlerini tehdit edecek hareketlerde bulunduğu bilgisi görülmektedir[739].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 5 Temmuz 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyetler Birliği'nin sınırlarını aydınlattığımıza dair bir iddiası görülmüştür[740].

Dışişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 8 Temmuz 1940 tarihli bir yazışmada Sovyetlerin, Tavşankışlak su bendini tamir etmesi ve Talveg hattının aleyhimize değiştirilebileceği tahmini bulunmaktadır[741].

---

[734] DBTDA, SSCB'nin Gürcistan bölgesine fazla sayıda uçak getirdiği ve Siberya trenlerinin Almanya'ya sevk olunacak eşyanın nakli için tahsis edilmiş olabileceği, 35212 - 138573 – 36, 1940-05-10.
[735] DBTDA, Erivan mıntıkasında atılan silah, 34825 - 137491 – 64, 1940-05-20.
[736] DBTDA, Sovyet hududunda bulunan Türk hudut direklerinin yıkıldığı, 34825 - 137490 – 12, 1940-05-25.
[737] DBTDA, Erivan mıntıkasında atılan silah, 34825 - 137491 – 63, 1940-05-27.
[738] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 486, 1940-06-08.
[739] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet askerlerinin Türk nöbetçilerine yaptıkları tehdit hareketleri, 34825 - 137490 – 10, 1940-07-05.
[740] DBTDA, Sovyet hudut mıntıkalarının projektörlerle aydınlatıldığı, 34825 - 137491 – 102, 1940-07-05.

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 10 Temmuz 1940 tarihli yazıda, Sovyetler sınırdaki İbiş köyünün sularını kesmişti[742].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 18 Temmuz 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyet makamlarının Türk askerinin sınır ihlali yaptığı iddiası bahsolunmuştur[743].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Temmuz 1940 tarihli şifre telgrafta, Sovyet makamlarınca Türk askerinin Sovyet askerlerine ateş açtığı iddiası bahsolunmuştur[744].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 25 Temmuz 1940 tarihli yazıda, Sovyetlerin yeni hazırladığı haritada bazı şehirlerimizin Ermenistan'a dâhil edildiği iddiası mevcuttu[745].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 29 Temmuz 1940 tarihli şifre telgraftan anlaşıldığına göre Sovyetler iki aydan beri provokasyon amaçlı uçuşlar gerçekleştirmekte, özellikle konsolosluk binasının üzerinden sürekli uçuş yapmakta idi[746].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 29 Temmuz 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyet sınırında aydınlatma yaptığımız bahsolunmuştur[747].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 20 Ağustos 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyetlerin iddiasına göre sınırda Türk askerinin 20 el ateş ettiği, buna karşılık Sovyet askerinin karşılık vermediği bilgisi görülmüştür[748].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Ağustos 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyet iddiasına göre sınırda Türk tarafının ateşinin

---

[741] DBTDA, Sovyetlerin, Tavşankışlak su bendini tamir etmesi, talveg hattının aleyhimize değiştirilebileceği, 68061 - 297624 – 233, 1940-07-08.
[742] DBTDA, Sovyetler tarafından İbiş köyünün sularının kesilmesi, 34834 - 137504 – 16, 1940-07-10.
[743] DBTDA, Türk askerlerinin Sovyet hududuna geçtikleri, 34825 - 137491 – 101, 1940-07-18.
[744] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet askerlerine ateş açıldığı, 34825 - 137491 – 31, 1940-07-22.
[745] DBTDA, Sovyetlerin yeni hazırladığı haritada bazı şehirlerimizin isminin Ermenistan olarak değiştirdiği, 34825 - 137476 – 1, 1940-07-25.
[746] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 482, 1940-07-29.
[747] DBTDA, Sovyet arazisinin Argıno mıntıkasındaki Türk arazisinden üç projektör ile aydınlatıldığı, 34825 - 137491 – 100, 1940-07-29.
[748] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Türk askerlerinin ateş açtıkları, 34825 - 137491 – 43, 1940-08-20.

sonucu bir Sovyet askeri sol elinden yaralanmış ve kolu kesilmişti. Ruslar ateşe karşılık vermemişti[749]. 12 Eylül 1940'ta olayın iç yüzü anlaşılmış: Elinden yaralanan ve kolu kesilen asker soruşturmasında Türk tarafının ateş etmediği, kazaen ya da kendi arkadaşları tarafından yaralandığı, Türk askeri ateş ettiğinde Rusların muhakkak karşılık verdiğini, bu yüzden bunun mümkün olmadığını belirtiyor. Türk tarafında noksan merminin de bulunmadığı tespit edilmiştir. Soruşturma sırasında merminin düştüğü çukur kazılmış ve merminin Türk değil Rus cephanesi (bomba kapsülü) olduğu anlaşılmıştır[750]. 24 Eylül 1940'taki bir telgrafta ise çukurdaki bomba için söylenen bahane: "*ateş edildiği sırada elinde bomba varmış*" denmekte idi[751].

Dışişleri Bakanlığı'nın; İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği 17 Ekim 1940 tarihli yazıya göre Aras kıyısında su bendini bağlamakta olan Mürşit Ali Köyü'nde yaşayan vatandaşlara Sovyetler tarafından ateş açılmış, iki köylümüz ölmüş, üçü de yaralanmıştır[752].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 20 Kasım 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyet sınırında iki askerimizin şehit edildiği bilgisi alınmıştır[753].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 7 Aralık 1940 tarihli şifre telgrafta Sovyetlerin Batum konsolosluğuna bazı müşkülatlar çıkardığı bilgisi görülmektedir[754].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 28 Şubat 1941 tarihli şifre telgrafa göre Sovyetler Türkiye sınırının güney kısımlarına süvari takviyesi yapmıştı[755].

---

[749] DBTDA, SSCB hududumuz civarında bir Sovyet askerinin yaralanması olayı, 34824 - 137363 – 58, 1940-08-25.
[750] DBTDA, SSCB hududumuz civarında bir Sovyet askerinin yaralanması olayı, 34824 - 137363 – 52, 1940-09-12.
[751] DBTDA, SSCB hududumuz civarında bir Sovyet askerinin yaralanması olayı, 34824 - 137363 – 45, 1940-09-24.
[752] DBTDA, Aras kıyısında su bendini bağlamakta olan Mürşit Ali köylülerine Sovyetler tarafından açılan ateş sonucu iki köylümüzün ölmesi üçünün de yaralanması, 68061 - 297624 – 146, 1940-10-17.
[753] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyetler tarafından şehit edilen iki askerimiz, 34825 - 137475 – 20, 1940-11-20.
[754] DBTDA, Batum Konsolosluğu'na Sovyetlerce gösterilen müşkilat ile ilgili husus, 35546 - 139976 – 23, 1940-12-07.
[755] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 468, 1941-02-28.

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nden Moskova elçiliğine gönderilen 10 Temmuz 1941 tarihli şifre telgrafta, basın demecinden hareketle Litvinov: Türkiye'yi isim vermeden aşağılamıştı: "*Almanya ile dostluk ve ademi tecavüz misakı akdererek (sefil, yarım istiklallerini) bitaraflıkla kurtarırım vahimesine düşen bir iki küçük devletin de akıbeti izmihlal olacaktır*"[756].

Türk Dışişleri ile Moskova Büyükelçiliği arasında 18 Temmuz 1941 tarihli yazışmada, Alman Seefalke ticaret gemisinin Boğazlardan geçme meselesinde Dışişleri, geminin ticaret gemisi olduğunu yinelemiş, Montrö ihlal edilmemiştir şeklinde devam etmiştir[757]. 26 Temmuz'da Sovyetler bize: "*sahil botu ve silahlıdır*", "*ticaret gemisi bayrağı olması, ticaret gemisi olduğunu göstermez*" diyordu[758].

11 Ağustos 1941 tarihli savaş kabinesi toplantısında, Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyduğu ve olası bir Mihver işgaline karşı yardım edeceğine dair beyanları bahsolunmuştur. Bu politika, İngiliz teşvikiyle ve Türkiye'yi rahatlatmaya yönelik idi[759].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 15 Ağustos 1941 tarihli şifre telgrafta, Türkiye topraklarının masumiyetine ve Montreux mukavelenamesine uyulacağına ve herhangi bir saldırı durumunda Türkiye'ye yardım edeceklerine dair Birleşik Krallık ve SSCB'den bir beyanat görülmüştür[760].

Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 8 Ekim 1941 tarihli şifre telgrafta Hitlerin Sovyetlere Boğazlarda hak verdiği iddialarının Sovyetlerce yalanlanması bahsolunmuştur. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin bağımsızlığına hürmet ettiğini belirtmiş ve Führer'in yalancı olduğunu söylemiştir[761].

---

[756] DBTDA, Litvinof'un Almanlar ve Ülkemiz hakkındaki beyanatı, 35231 - 138611 – 89, 1941-07-10.
[757] DBTDA, Alman Seefalke ticaret gemisinin Boğazlardan geçme meselesi, 68149 - 297467 – 263, 1941-07-18.
[758] DBTDA, Alman askeri gemisinin ticari gemi sıfatıyla Boğazlarımızdan geçmiş olması ile ilgili SSCB Hükümetinin beyanatı, 35231 - 138615 – 34, 1941-07-26.
[759] CAB 65 19 15
[760] DBTDA, Türkiye topraklarının masumiyetine ve Montreux mukavelenamesne uyulacağına ve herhangi bir saldırı durumunda Türkiye'ye yardım edeceklerine dair İngiltere ve SSCB'den gelen beyannat, 67781 - 297007 – 85, 1941-08-15.
[761] DBTDA, Hitlerin Sovyetlere Boğazlarda hak verdiği iddialarının Sovyetlerce yalanlanması, 34993 - 138030 – 43, 1941-10-08.

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 10 Kasım 1941 tarihli şifre telgrafta Türk sahillerine Rus silahlı motorunun saldırdığı bilgisi görülmüştür[762].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 15 Kasım 1941 tarihli şifre telgrafta bir Sovyet denizaltının Varna ile İstanbul arasındaki bir Türk ticaret gemisini batırdığı bilgisi yer almaktadır[763]. Yalnız buradaki olayı provokasyon olarak değil, savaş hali olarak yorumlamak daha doğru olacaktır.

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 5 Şubat 1942 tarihli şifre telgrafta Batum'daki askerler, savaşın seyri doğrultusunda Alman sınırına nakledilmişti. Ama bu günlerde burada yeniden askeri faaliyetler gözlemlenmişti[764].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 13 Şubat 1942 tarihli şifre telgrafta Stalin'in Türkiye'ye karşı gösterdiği tavırdan İngiliz Sefaret erkanının duyduğu rahatsızlık ve İngiliz-Rus rekabeti belirtilmişti. Resmi olmasa da; Stalin Türkiye'ye 12 adanın verilmesi düşüncesini taşıyordu[765].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 29 Nisan 1942 tarihli şifre telgrafta iddiaya göre Türkiye, İran sınırında ihlal yapmış ve Sovyet askerinin üzerine ateş açmıştı[766]. Sonrasında ise durumun detayları yazılmıştır: 35 Türk askeri (1 sivil de var) sınırın 3 km içerisine girmiş, 15 el ateş açmış, sonra geri çekilmiştir[767]. Karşılıklı ateş ihtimali de vardır[768].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 26 Mayıs 1942 tarihli şifre telgrafa göre Sovyetler Birliği, Türkiye'yi kullanıp Balkanlarda ve Alman işgali olan ülkelerde Alman karşıtı haberler veriyordu. (Ankara-İstanbul kaynaklı sahte haberler) Bu da Rusların eski düşmanca politikasına yeniden başladığını göstermektedir[769].

---

[762] DBTDA, Türk sahillerine saldırıda bulunan Rus silahlı motoru, 37165 - 148354 – 48, 1941-11-10.
[763] DBTDA, Bir Sovyet denizaltının Varna ile İstanbul arasındaki bir Türk ticaret gemisini batırdığı, 68149 - 297467 – 261, 1941-11-15.
[764] DBTDA, Türk-Rus sınırında yığınak yapıldığına dair haberler, 68141 - 298448 – 462, 1942-02-05.
[765] DBTDA, Stalin'in Türkiye'ye karşı gösterdiği tavırdan İngiliz Sefaret erkanının duyduğu rahatsızlık ve İngiliz Rus rekabeti, 35231 - 138615 – 35, 1942-02-13.
[766] DBTDA, İran hududunun Türk askerleri tarafından ihlal edildiği ve Sovyet askerleri üzerine ateş açıldığı, 34825 - 137491 – 91, 1942-04-29.
[767] DBTDA, İran hududunun Türk askerleri tarafından ihlal edildiği ve Sovyet askerleri üzerine ateş açıldığı, 34825 - 137491 – 92, 1942-05-03.
[768] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Sovyet ve Türk askerlerinin karşılıklı ateş ettikleri, 34825 - 137491 – 90, 1942-05-09.
[769] DBTDA, Tass Ajansı'nın Türkiye'yi istihbarat merkezi gibi kullanıp her tarafa Ankara ve İstanbul'dan haberler göndermesi, 35231 - 138611 – 248, 1942-05-26.

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 16 Haziran 1942 tarihli şifre telgrafta, Sovyet süvarilerinin pusuya düşürdüğü Türk askerlerini İran hududuna götürdüğü istihbaratı bulunmaktadır. Pusuya düşürülüp İran sınırına götürülmüş, iadesi istenmektedir[770].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 30 Haziran 1942 tarihli şifre telgrafta Türk-İran hududunda Türk askerlerinin Sovyet hudut süvarisine ateş açmaları bahsolunmuştur[771]. 13 Temmuz 1942'de de Türk-İran hududu üzerinde cereyan etmiş olan hudut hadisesi var ve Türk askerinin ateş açtığı belirtilmiştir[772].

10 Temmuz 1942'deki bir istihbaratta ki olay Haziran 1942'de gerçekleşmiş, Ardahan ve Borçka bölgelerine inen Rus paraşütçüler olduğu görülmüş ve Hasankale'ye iniş yapan Rus pilot yakalanmıştır[773].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Temmuz 1942 tarihli şifre telgrafta Türk askerlerinin Türk-İran hududunu tecavüzle Sovyet mıntıkasından İran arazisine girmeleri bahsolunmuştur. Bu sefer de Türk askeri Sovyet askerinden birini öldürmüş ve iki askeri de esir alarak ülkeye getirmiştir. Sovyetler olayı protesto etti ve tazminat istiyordu[774]. Yukarıdaki Rus askeri öldürme davasının ayrıntıları yazılmış: Ölen Rus askerinin cesedi, Türk sınırına yakın bir yere olaydan sonra götürülmüştür. Protesto ediyorlar[775]. Ancak olayın aslı şöyle olmuştur: 20 Temmuz'da, iki yüzbaşı bir üsteğmen ve bir erden oluşan Rus asker gurubu, sınırlarımızın içine gelip bir sivilimizi öldürmüştür. Öldürmeden önce sivillerden birine daha önce kaçırılan iki Sovyet askerini sormuşlardı. Sonra askerlerimize ateş açıyorlar. Çatışmadan sonra üçü subay dört Rus askeri de ölüyordu ve Türkiye'den de bir şehit vardı[776].

---

[770] DBTDA, Sovyet süvarileri tarafından İran hududuna götürülen Türk askerleri, 34825 - 137491 – 74, 1942-06-16.
[771] DBTDA, Türk-İran hududunda Türk askerlerinin Sovyet hudut süvarisine ateş açmaları, 34825 - 137491 – 77, 1942-06-30.
[772] DBTDA, Türk-İran hududu üzerinde cereyan etmiş olan hudut hadisesi, 34825 - 137491 – 7, 1942-07-13.
[773] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 1-0-22.
[774] DBTDA, Türk askerlerinin Türk-İran hududunu tecavüzle Sovyet mıntıkasından İran arazisine girmeleri, 34825 - 137491 – 9, 1942-07-20.
[775] DBTDA, İran sınırında Sovyet askerinin öldürülmesi, 34825 - 137491 – 14, 1942-07-20.
[776] DBTDA, Türk-İran sınırında Sovyet askerlerinin bir erimizi şehit ettikleri, 34825 - 137474 – 20, 1942-07-22.

Dışişleri Bakanlığı'ndan Kuybişey Elçiliği'ne gönderilen 23 Temmuz 1942 tarihli evrakta Türk-İran sınırında Sovyet askerlerinin bir erimizi şehit ettikleri olay için Sovyetlerin protesto edilmesi isteniyordu. (çatışma bizim sınırımızda)[777]. 23 Temmuz'da Ruslar sınır ihlali yapıp dur ihtarına uymuyorlar. Silahla karşılık veriyorlar. Biri yakalanıp esir ediliyor, diğer ikisi İran'a kaçıyor. Protesto talebi[778]. Olay protesto ediliyor[779].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Kuybişey Elçiliği'ne gönderilen 30 Temmuz 1942 tarihli şifre telgrafta Ruslar sınır ihlali yapıyor, çatışma çıkıyor ve bir Rus yaralanıyor. Cephanesini ve attığı mermileri bizim sınırımızda bırakarak yaralı halde sürünüyor ve Rus sınırına giriyordu. Daha sonra onu oradan alıyorlar. Deliller Türk topraklarındadır[780].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 31 Ağustos 1942 tarihli telgrafta Türkiye arazisinden geçerek Sovyetler Birliği arazisine giren Alman tayyareleri bahsi görülmekte ve hudut olayları anlatılmaktadır[781].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 1 Eylül 1942 tarihli şifre telgrafta Türk-Sovyet hududunda Türk erleri tarafından öldürüldüğü iddia edilen Sovyet erinin bahsi geçmiştir[782].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 23 Ekim 1942 tarihli şifre telgrafta, Türkiye'nin sınır ihlali yaptığı bahsi geçmiştir[783].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 7 Kasım 1942 tarihli şifre telgrafta Türkiye'nin sınır ihlali yaptığı bahsolunmuştur. Karşılıklı ateş sonucu bir

[777] DBTDA, Türk-İran sınırında Sovyet askerlerinin bir erimizi şehit ettikleri, 34825 - 137474 – 18, 1942-07-23; DBTDA, Türk-İran sınırında Sovyet askerlerinin bir erimizi şehit ettikleri, 34825 - 137474 – 17, 1942-07-24.
[778] DBTDA, Kirato Ravyan bölgesinde hududumuzu geçen Rus askerleri, 34825 - 137473 – 15, 1942-07-27.
[779] DBTDA, Kirato Ravyan bölgesinde hududumuzu geçen Rus askerleri hakkında Sovyet makamlarına bir nota gönderildiği, 34825 - 137473 – 16, 1942-07-28.
[780] DBTDA, Tendürek bölgesinin doğusunda Rus askerlerinin hududumuza yaptıkları saldırı, 34825 - 137472 – 20, 1942-07-30.
[781] DBTDA, Türkiye arazisinden geçerek Sovyet Rusya arazisine giren Alman tayyareleri meselesi ve hudut olayları, 34825 - 137491 – 25, 1942-08-31.
[782] DBTDA, Türk-Sovyet hududunda Türk erleri tarafından öldürüldüğü idda edilen Sovyet eri, 34825 - 137480 – 7, 1942-09-01; DBTDA, SSCB hudutlarına giren Türk halkı ve askerleri, 34825 - 137491 – 21, 1942-09-01; DBTDA, İran hududunda 3 Türk askerinin Sovyet askerleri üzerine ateş açtığı, 34825 - 137491 – 24, 1942-09-01.
[783] DBTDA, Dört Türk askerinin Türk-İran hududuna tecavüz ederek Sovyetler mıntıkasındaki İran arazisine geçmeleri, 34825 - 137491 – 28, 1942-11-19.

kaybımız olmuştur[784]. Olayın aslı: 6 Kasım'da geceleyin mahkûm kaçmış, iki askerimiz onu takip etmiş ancak yolu şaşırmışlar ve sınır ihlali yapmışlardı. Sabah olunca sınırı tanımışlar ve geri dönmeye başlamışlar. Ancak Sovyet askerlerinin pususuna düşmüşler. Erlerimizden biri yakalanmıştır[785].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Genelkurmay ve İçişleri'ne gönderilen 17 Aralık 1942'deki bir yazıda Türkiye'nin sınır ihlali yaptığı bahsi geçmiştir[786].

Dışişlerine ait 2 Ağustos 1943 tarihli bir raporda: Heretil olayı: Ruslardan üç subay ve bir er ölmüş, Türkiye'den bir çavuş şehit olmuştu. Ayrıca Türkiye'den bir asker ve bir çoban yaralanmıştır. Nado olayı: bir Rus eri yaralanmıştı. Kirato olayı, Ruslardan bir ölü ve iki esir. Selmanabad olayı, Türkiye'den bir şehit. Dize olayı, bir Rus ölmüştür[787].

Kuybişev Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 17 Ağustos 1943 tarihli telgrafta, Sovyet basının ifadeleri: "*Berlin'den gelen şark tatlıları*". Almanların en sadık dostunun Türkler olduğu iddiası[788]. 19 Ağustos'ta Sovyetler üslubunu daha da bozmuştur[789].

Dışişleri yazışmalarında; Temmuz 1942'de bir sene öncesinde (belge tarihine göre 23 Kasım 1943) olan sınır vukuatı tekrar gündeme gelmiştir. Bir komisyon kurulmuş: 2 Temmuz 1942'de Sovyetlere göre ikisi subay dört atlı öldürülmüştür ki bu atlılar öncesinde bir çavuş ve bir köylümüzü öldürmüşlerdi. Cevap olarak sınır ihlali yaptıklarını ve arkalarından 20 Sovyet piyadesinin de geldiğini söylemişti. Sovyetler bölgede önemli bir yol üzerinde (Kotur Van yolu) gözetleme merkezinin olmadığını söylüyor ve bunu garipsiyordu. Türkiye de sınırı korumanın her zaman sınır ve yollarda yapılmaması gerektiğini ifade etti. İleri devriyeler bu bölgede iş görür ve bölgeye daha hâkim mevzilerde gözetleme noktaları bulunmaktadır. 20 kişiyi nasıl gördünüz diyorlar, cevaptan sonra o 20 kişiyi görenler dört süvariyi nasıl görmedi

[784] DBTDA, Türk-İran hududu üzerinde tekerrür eden hadiseler, 34825 - 137491 – 19, 1942-11-26; DBTDA, İran hududuna geçen iki erimiz ve Sovyet askerlerine ateş edildiği yönünde yapılan iddia, 34825 - 137482 – 28, 1942-11-26.
[785] DBTDA, İran hududuna geçen iki erimiz ve Sovyet askerlerine ateş edildiği yönünde yapılan iddia, 34825 - 137482 – 26, 1942-12-28.
[786] DBTDA, İran hududuna geçen iki erimiz ve Sovyet askerlerine ateş edildiği yönünde yapılan iddia, 34825 - 137482 – 18, 1943-02-22.
[787] DBTDA, Heretil,Nado,Kirato,Selmanabad ve Dize hadiselerindeki ölü sayıları, 34825 - 137482 – 16, 1943-08-02.
[788] DBTDA, Sovyet basınında Türkiye aleyhinde çıkan yazılar, 34956 - 137993 – 3, 1943-08-17.
[789] DBTDA, Sovyet basınında Türkiye aleyhinde yazılanlar, 34956 - 137993 – 5, 1943-08-19.

deniyor. Arada zaman farkı var demişiz. Önce ihlali (dört süvariyi), ihlalden sonra 20 kişiyi görmüşüz demişiz. Sovyetler hala nasıl dört süvariyi göremezsiniz diyor. detaylar anlatılıyor… mesele sonra İran ile Türkiye arasındaki hududun farklı krokilerine indirgeniyor. Ruslar sizin krokiniz yanlış diyor. Türkler İran arşivine bakın bizimki doğru diyor. mesele en son harita anlaşmazlığında tıkanıyor ve diplomasi yoluyla halledilmesi ile haritaların tekrar karşılaştırılması kararı alınıyor[790]. Tartışmalar 28 Aralık 1943'te de mevcut. Bu belgede de sınır olayları ile tahkikatta farklı haritaların[791] olması hususunda Türkiye ile İran arasındaki anlaşmanın geçerli olduğunu, üçüncü bir devletin işgalci de olsa kendi haritalarının bir anlam ifade etmediği söylenmektedir[792].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 24 Nisan 1944 tarihli raporuna göre Sovyet basını Türk aleyhtarı propagandalar yapmaktadır. Radyoda Türkiye'nin Almanlara yardım ettiği propagandası yapılıyor[793].

Moskova Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 28 Nisan 1944tarihli şifre telgrafta Harp ve amele sınıfı mecmuasının son nüshasında, Müttefiklerin ikinci cepheyi açmakta geciktiklerinden ve Türkiye'nin Almanya'ya yardım ettiklerinden şikayet eden iki makale haberi verilmiştir[794].

Beyrut Konsolosluğu'ndan Dışişleri'ne gönderilen 19 Mayıs 1944 tarihli telgrafta SSCB'nin Kürtleri Türkiye'ye karşı isyana teşviki bahsolunmuştur. Kürtlerin nüfusları yazılmış Türkiye hakkında olumsuz propaganda yapılmış, Ermenileri katleden gibi sıfatlar kullanılmıştır[795].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin Sovyet basını ile ilgili 31 Ağustos 1944 tarihli raporunda, Türkiye'deki Almanların durumu hakkındaki makalelerden bahsedilmiştir. "*Alman diplomatlar ve yetkililer hala Türkiye'dedir*", "*hala Sovyet*

[790] DBTDA, Türk-İran hududu üzerinde Sovyet kıtaları ile hudut muhafızlarımız arasında meydana gelen olayların tetkiki, 34825 - 137474 – 2, 1943-11-23.
[791] Genelkurmayın haritası için Bkz. ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-6.
[792] DBTDA, Türk-İran hududu üzerinde Sovyet kıtaları ile hudut muhafızlarımız arasında meydana gelen olayların tetkiki, 34825 - 137474 – 1, 1943-12-28.
[793] DBTDA, "Almanya'ya gösterilen yardımlar" konulu makalede belirtilenler, 34936 - 138079 – 68, 1944-04-24.
[794] DBTDA, Harp ve amele sınıfı mecmuasının son nüshasındaki müttefiklerin ikinci cepheyi açmakta geciktiklerinden ve Türkiye'nin Almanya'ya yardım ettiklerinden şikayet eden iki makale, 34936 - 138078 – 18, 1944-04-28.
[795] DBTDA, Yakın Doğu SSCB politikası, SSCB'nin Kürtleri Türkiye'ye karşı isyana teşviki, 36185 - 142709 – 33, 1944-05-19.

karşıtı propaganda yapıyorlar" denmişti. Ayrıca Peyami Safa, Erkilet, Nadir Nadi gibi gazeteciler hedef gösterilmiştir[796].

Londra Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 4 Eylül 1944 tarihli şifre telgrafa göre Pravda gazetesinde Arjantin'in Almanya ile gizli münasebetleri ve Türkiye'nin gizli münasebetleri hakkında çıkan haberlerin bahsi geçmiştir[797].

Filibe Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 4 Ekim 1944 tarihli şifre telgrafta Sovyetler Birliği'nin, Bulgar sınırına yüklü miktarda askeri yığınak yaptığı belirtilmiştir[798].

Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova Büyükelçiliği'ne gönderilen 28 Aralık 1944 tarihli şifre telgrafta Sovyetlerin Bozbert karakolu batısında Arpaçay boyunca yapmakta oldukları yol ve talveg hattının aleyhimize değişebileceği ifade edilmişti[799].

Filibe Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 19 Ocak 1945 tarihli şifre telgrafta Türkiye hudut bölgelerine Sovyetlerin asker yollaması ile ilgili malumat verilmiştir. Sınırımıza Bulgar askeri yığılmaktadır[800].

Filibe Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Ocak 1945 tarihli şifre telgrafta Trakya'nın kuzeyinde Sovyet ordusunun mevzilenmesi ile ilgili malumat. Trakya'nın kuzeyine Sovyet askeri yığılmıştı[801].

Filibe Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 24 Ocak 1945 tarihli şifre telgrafta Sovyetler asker yığmaya devam ediyordu. Bulgar gençler hızla eğitiliyor ve kısa sürede onlar da bizim sınırımıza yerleştirilecekti[802].

Dışişleri Bakanlığı'nın 6 Şubat 1945 tarihli basın raporunda Sovyet basınında Türkiye ile ilgili haberlere yer verildiği görülmüştür. Buna göre Ermeni meselesi tekrar gündeme getirilmektedir[803].

---

[796] DBTDA, Sovyet basınında çıkan Türkiye'deki Almanların durumu hakkındaki makale, 34936 - 138079 – 65, 1944-08-31.
[797] DBTDA, Pravda gazetesinde çıkan Arjantinin Almanya ile gizili münasebetleri ve Türkiye'nin gizli münasebetleri hakkında çıkan haber, 35002 - 138197 – 12, 1944-09-04.
[798] DBTDA, Sovyetlerin Türkiye hududuna asker sevkiyatı yapmaları, 68141 - 298448 – 10, 1944-10-04.
[799] DBTDA, Sovyetlerin Bozbert karakolu batısında Arpaçay boyunca yapmakta oldukları yol, talveg hattının aleyhimize değişebileceği, 68061 - 297624 – 172, 1944-12-28.
[800] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerine Sovyetlerin asker yollaması ile ilgili malumat, 68141 - 298448 – 13, 1945-01-19.
[801] DBTDA, Trakya'nın kuzeyinde Sovyet ordusunun mevzilenmesi ile ilgili malumat, 68141 - 298448 – 12, 1945-01-20.
[802] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerine Sovyetlerin asker yollaması ile ilgili malumat, 68141 - 298448 – 16, 1945-01-24.

Sofya Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 9 Şubat 1945 tarihli şifre telgrafta Burgaz kentine Sovyet askerlerinin girdiği malumatı görülmektedir. Askeri takviye yapılmaktadır 100 uçak dâhil[804].

Moskova Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 6 Mart 1945 tarihli şifre telgrafta Türkiye'nin Almanya ve Japonya`ya ilanı harp kararının Sovyet matbuatındaki reaksiyonu aktarılmıştır. Buna göre Rus basını alaycı yaklaşmıştır: "*nihai zafer elde edildikten sonra girdi savaşa, sırf sulh konferansına katılabilmek için girdi*" diyordu[805].

Filibe Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 8 Mart 1945 tarihli şifre telgrafta Bulgaristan'daki Sovyet askeri varlığı bahsolunmuştur. Yığınak yapılmış, ayrıca Midye - Enez hattı için Bulgaristan lehine sınırın genişletileceği duyumları vardı[806].

Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nin 1 Nisan 1945 tarihli raporunda İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da ve SSCB etkisindeki bölgelerde siyasi durum ile ilgili basında yer alan konular aktarılmıştır. Sovyet güdümündeki Polonya hükümetinin San Francisco'ya davet edilmemesi Rus basını tarafından eleştirilmiştir. Ek olarak Türkiye ve Irak suçlanarak bu devletlerin nasıl davet edildiğini, savaşa katkılarının olmadığını söylemiştir[807].

Sofya Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Nisan 1945 tarihli şifre telgrafta Bulgaristan'daki Sovyet askeri varlığı bahsolunmuştur. Takviyeye devam edilmekteydi[808].

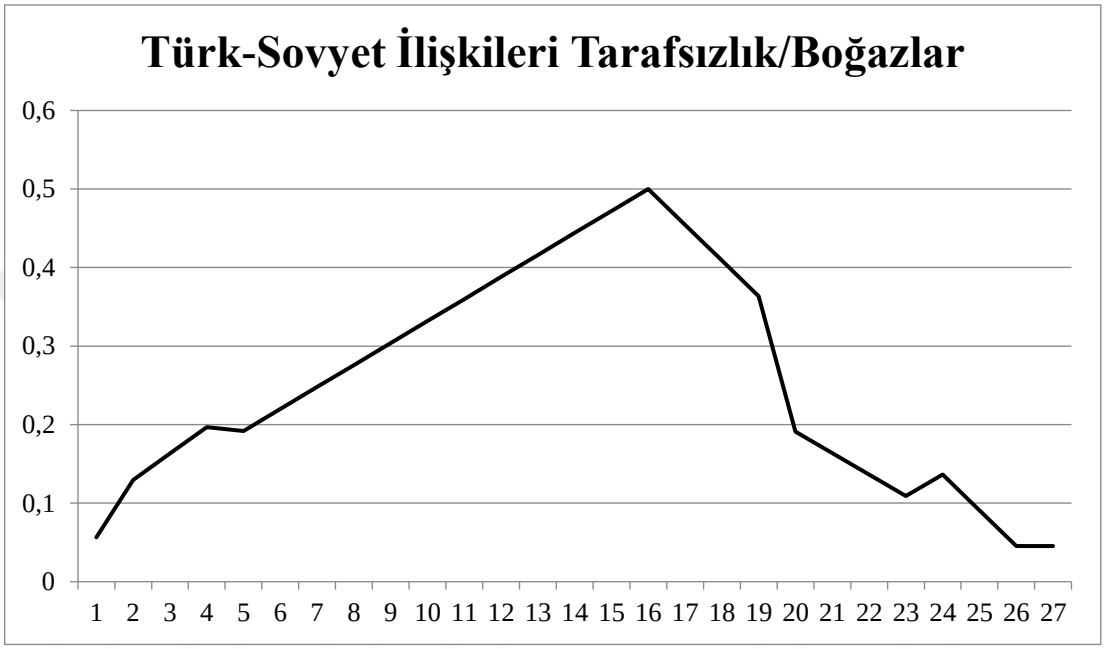
Dışişleri-Moskova Elçiliği'nin 23 Haziran 1945 tarihli yazışmalarında Kafkaslardaki Sovyet askeri varlığı ile ilgili malumat görülmektedir. Özellikle Batum limanına asker, zırhlı ve yüklü miktarda uçak takviyesi vardı[809].

---

[803] DBTDA, Sovyet basınında Türkiye ile ilgili haberler, 68112 - 297758 – 65, 1945-02-06.
[804] DBTDA, Burgaz kentine Sovyet askerlerinin girdiği malumatı, 68141 - 298448 – 18, 1945-02-09.
[805] DBTDA, Almanya ve Japonya'ya ilanı harp kararının Sovyet matbuatındaki reaksiyonu, 34936 - 138078 – 47, 1945-03-06.
[806] DBTDA, Bulgaristan'daki Sovyet askeri varlığı, 68141 - 298448 – 23, 1945-03-08.
[807] DBTDA, İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da ve SSCB etkisindeki bölgelerde siyasi durum ile ilgili basında yer alan konular, 34975 - 138212 – 35, 1945-04-01.
[808] DBTDA, Bulgaristan'daki Sovyet askeri varlığı, 68141 - 298448 – 26, 1945-04-20.
[809] DBTDA, Kafkaslar'daki Sovyet askeri varlığı ile ilgili malumat, 68141 - 298448 – 343, 1945-06-23.

Musul Konsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 13 Temmuz 1945 tarihli şifre telgrafta dört Ermeni fedaisinin Kürtler arasında Bolşevik propagandası yapmak üzere Türkiye'ye giriş yaptığı hakkında istihbarat [810].

Türk-Sovyet ilişkilerinde evrelere göre yapılan tarafsızlık, boğazlar ve krom strateji değerlerine, katsayılar eklendiğinde:

Şekil 2. 24. Katsayılarla tarafsızlık ve boğazlar üzerine Türk-Sovyet ilişkileri

Türk-Sovyet ilişkilerinin genel ortalaması ve son hali:

[810] DBTDA, 4 Ermeni fedaisinin kürtler arasında bolşevik propagandası yapmak üzere ülkemize giriş yaptığı hakkında istihbarat, yakın doğu SSCB politikası, 36185 - 142709 – 28, 1945-07-13.

Şekil 2. 25. Türk-Sovyet ikili ilişkileri

Grafikte görüldüğü üzere, 1939 yılında Türk-Sovyet ilişkileri dip seviyelerde şekillenmiştir. Aslında Sovyetler Birliği, ilk süreçte Türkiye'nin savaş dışı kalmasını savunmakta, krom ile ilgili kendi ihtiyaçları doğrultusunda herhangi bir strateji belirlememekte ve sadece boğazlar konusunda aleyhte kararlar almaktayken seviyenin bu kadar düşük olmasının en önemli sebebi, sınırlarda yaptığı provokatif eylemlerdir. Bu süreçte Kafkasya'da çok sayıda sınır çatışması yaşanmıştı. Türk dışişleri arşivlerine göre bunun sorumluları Sovyetler Birliği'dir. Bu ifade sübjektif bir yorum değildir. Sovyetler Birliği, sadece Türkiye'ye karşı değil neredeyse sınırlarındaki bütün ülkelere karşı provokatif eylemler düzenlemiştir. Hatta bu eylemler Japon sınırında adeta bir savaşa yol açmıştır. Bu yüzden, Sovyetlerin bu tutumu, planlı ve art niyetlidir. Elbette sadece sınır çatışmalar değil, Sovyetlerin sınıra asker yığmaları ile Ermenilerin Türkler aleyhinde yaptıkları faaliyetler de bu unsurlara eklenmiştir. İlk evrelerde sadece Mayıs 1939'da bir çıkıntı göze çarpmaktadır. Bu ay, enteresan bir şekilde sınır çatışması görülmemiş, bunun yanında Sovyetler Birliği basını, Türkiye'nin izlediği batı ile yakınlaşma politikalarına beklenmedik bir şekilde olumlu bir değerlendirme yapmıştır. Elbette Molotov etkisiyle daha sonra Türkiye'nin bu politikası acımasızca eleştirilecektir. Çünkü Sovyetler Birliği, Almanya ile Doğu Avrupa'yı paylaşmaya başlamıştı. Almanya, Sovyetler Birliği için tam anlamıyla bir dost ülke konumunda olmasa da Müttefiklere

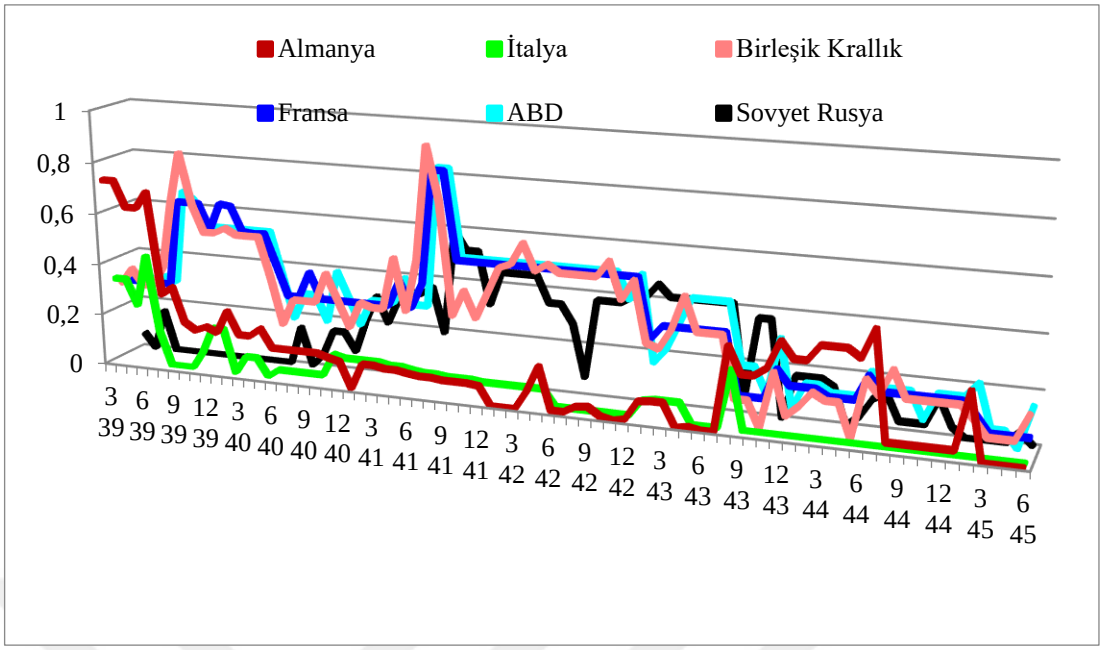
karşı dengeleyici bir güçtü ve ilişkiler geliştirilmeliydi[811]. Bu yüzden Müttefik kutbunda yer alan Türkiye, Sovyetlerin çıkarlarına ters bir harekette bulunmuştu. Haziran 1940'a gelindiğinde ise sınır provokasyonları yine devam etse de görece azalmıştır. İkili ilişkilere de düşük seviyede de olsa küçük bir çıkış olarak yansımaktadır. Aslında ikili ilişkiler normal ve normal altı cereyan edecekken, Sovyetlerin hem basında Türkiye aleyhine yazılar hem sınırlarda rahat durmaması hem de Ermeni ve Kürtleri kışkırtmaya çalışması seviyeyi son derece aşağı çekmekte idi. Fransa'nın ani düşüşüyle Sovyetler Birliği'nde panik havası başlamış ve Temmuz 1940'ta Türkiye'ye silah açısından bir yardımı dokunmayan Sovyetler Birliği'nin silah desteği sağladığı görülmüştür. Ancak yine de sadece Temmuz ayında Sovyet askerlerin Türk askerlerini tehdit etmesinden, Türkiye'nin sınırda aydınlatma yapmasına, Sovyetlerin sınırdaki su bendini Türkiye aleyhinde değişiklik yapmasından, Türk köylerinin sularını kesmesine, sınırlardaki çatışmalardan, Türk illerinden bazılarını haritada Ermenistan olarak basmasına[812], Sovyetlerin uçuş ihlallerinden, konsolosluk binasına gözdağı amaçlı sürekli uçuşlar gerçekleştirmesine o kadar çok diplomatik olay görülmüştü ki, bu yardım gölgede kalmış ve seviye yine dipte kalmıştır. Sovyet provokasyonları Mart 1941'de duraklamıştı. Bu sayede az da olsa ikili ilişkilerde bir artış görüldü. Bu evrelerde Almanya'nın hazırlıkları artık had safhadaydı. Sovyetler Birliği, provokasyonları planlı bir şekilde yaptığından istedikleri zaman dikkatini başka sınırlara da verebiliyordu. Bir müddet ilişkilerin düşük seviyede de olsa dipten kurtulduğu görülmektedir. Haziran 1941'deki Alman taarruzunun verdiği hızlı yenilgiler ile Sovyetler Birliği tekrardan komşu ülkelerinde suçlar aramıştır. Litvinov'un şu ifadesinden: "*Almanya ile dostluk ve ademi tecavüz misakı akdererek (sefil, yarım istiklallerini) bitaraflıkla kurtarırım vahimesine düşen bir iki küçük devletin de akıbeti izmihlal olacaktır*" şeklindeki ifadesinden panikle eski ilkel politikalarına döndüğü anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin tutarsız politikasını bilmeyenin zannedeceği şey: Polonya ile sınır anlaşmasını, Baltık işgallerini, Besarabya işgallerini veya Katyn katliamını Almanlarla Türklerin

[811] Sovyetler Birliği bu süreçte Almanya ile ilişkilerini o kadar geliştirmişti ki, Nisan 1940'ta Almanya'dan savaş gemisi Lützow'u ve Alman fabrikalarından birçok silah ve cephaneyi sipariş etmişti: DBTDA, Lützow savaş gemisi ve Rusya'nın Almanya'ya malzeme siparişi, 31755- 124985 – 2, 1940-04-06.

[812] Bu sadece bir propaganda olmayıp Molotov ile Hitler görüşmelerinden Türkiye hakkında boğazlar konusunun tartışıldığı ve Ermenistan'ın Türkiye aleyhine sınırlarını genişletmesinde mutabık kalındığı istihbaratı yer almaktadır: DBTDA, Molotof-Hitler mülakatı malumatı, 68140 - 298449 – 5, 1940-11-20; DBTDA, Molotov-Hitler görüşmesi, 34993 - 138030 – 25, 1940-11-20.

yaptığıdır. Ancak Sovyetler Birliği, kendi ilkel politikasının ceremesini milyonlarca insan ile ödemek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu evrede Seefalke ticaret gemisinin boğazları geçme hadisesi de üst üste gelmiştir. Bu yüzden, belki de komşularıyla en iyi geçinmesi gereken bir dönemde hata üzerine hata yapmıştır. Ancak, Sovyetlerin bu politikasına İngiliz müdahalesi yapılmış ve bir ay sonra farklı bir Sovyetler Birliği ile karşılaşılmıştır: 12 Temmuz İngiliz-Sovyet işbirliği ile Sovyetler bu dönemde boğazlar rejimine sadık kaldıklarını belirtmişti[813]. Bu yüzden İran işgaline rağmen Ağustos 1941, İkinci Dünya Savaşı'nda Türk-Sovyet ilişkilerinin en üst noktası olmuştur. Artık sınır provokasyonları yerini toprak vaatleri ve Türkiye'nin stratejilerine saygılı bir diplomasi almıştır. Elbette bu seyir, uzun sürmemiştir. Nisan 1942'den yılsonunda kadar sınır olayları ve ihlaller yeniden başlamıştır. Şu ana kadar İran sınırında herhangi bir provokasyon ile karşılaşmayan Türkiye, İran'ın Sovyetlerce işgali ile birlikte burada da sınır olayları ile meşgul oluyordu. Bu dönemde sınır ihlallerine rağmen ilişkilerin, Temmuz 1942 hariç, dip seviyede olmamasının en büyük sebebi, katsayı kavramı ile Sovyetlerin Karadeniz'de hâkimiyetini kaybetmesiyle boğazlar politikası üzerine yoğunlaşamaması gösterilebilir. 1943 yılında bazı dönemlerde Sovyetler Birliği, Türkiye'yi Almanya ile işbirliği yapmakla suçlamakta idi. Ayrıca zaman zaman üs talepleri de oldu. Bu süreçler de çizelgede açıkça görülmektedir. 1944 yılı Türk-Sovyet ilişkileri açısından düşük bir seviyede ilerlemekteydi. Hem stratejik uyuşmazlık hem de sınırlara yığınaklar, Türkiye aleyhine yazılar, Türkiye'deki azınlıkları kışkırtmalar gibi unsurlar etkili olmuştur. 1945 yılında ise artık iki ülke arası ilişkiler dip seviyededir. Toprak talepleri, azınlık faaliyetleri, sınır yığınakları, basın yoluyla aleyhte yazılar gibi birçok unsur iki ülkeyi 1945 sonrası 45 yılda iki kutba dönüştürmüştür.

[813] Korkmazcan, *a.g.e.*, s.202.

Şekil 2. 26. İkili İlişkiler genel tablo

Grafikte görüldüğü üzere savaş öncesinde Türk-Alman ilişkileri yüksek seviyede iken Sovyet ilişkileri en alt seviyede belirginleşmiştir. İtalya ile düşüş, Birleşik Krallık ve Fransa ile bir yükseliş görülmektedir. Savaşın ortasında İtalya ve Almanya ile ilişkiler aşağı seviyede kalmıştır. Sovyetler Birliği ile değişken, Müttefikler ile görece yüksek seviyede devam etmiştir. Savaşın sonlarında ise Almanya hariç diğer ülkelerle genel bir düşüş gözlemlenmiştir. Almanya ile ilişkilerin kesilmesi ve savaş kararı ile bu durum buraya da yansımıştır. Savaşın bittiği en son kısımda yeni bir dünya düzeninde Türkiye'nin Birleşik Krallık ile ABD ilişkilerinin düşük seviye de olsa gelişmeye başladığı, Sovyetler Birliği ile dip seviyede kaldığı görülmektedir.

2.2.4. Denge Analizi

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye denge politikası uygulamıştır. Bu ifade birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır, ancak buradaki temel eksiklik, dengenin ne olduğu, fizik, iktisat, matematik gibi alanlarda ne anlama geldiği ile dış politikada dengenin anlamının ne olduğunun netleştirilmesidir. Dış politikada denge; Waltz'a göre siyasal üstünlük kurmaya çalışan güce karşı zayıf olanı desteklemek, Morgenthau'ya göre devletin kendi gücünü düşman devletin gücüne eşit hale getirmek, küçük devletse egemenliklerini korumaya yönelik politika yürütmek, Robert J. Art'a göre de rakip devlete karşı konumunu güçlendirmek ya da rakiplerinin avantajlarını azaltmaktır. Mearsheimer ve Wohlforth ise denge

teorilerinde coğrafi yakınlığa ve tehdit düzeyinin yüksekliğine dikkat çekmektedir[814]. Ancak biz burada, salt İkinci Dünya Savaşı'na uygun ve coğrafi yakınlığı ön plana çıkaran birkaç ölçüt üzerinden hareket edeceğiz. Bu bölümde yapılacak denge analizi için her evreye özel ayrı ayrı bilinmesi gereken veriler şöyle sıralanabilir; Türkiye'nin sınırlarındaki tarafsız ülke sınır oranı, Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin sınır yüzdesi, Türkiye'nin "dengeleyici", diğer bir ifadeyle tehdit ülkesine düşman olan ülkelerin sınır yüzdesidir. Dengenin ölçümü için ise beş parametre dikkate alınmıştır.

-Dengeleyici devlet oluşturma: Devletin, tehdit ülkelerine karşı kendi sınırlarında tehdit ülkesi ile savaşan ya da çıkar çatışması yaşayan devletlerle müttefik olması.

-Dengeleyici devletin müttefiki olup savaşa girmeme

-Dengeleyici devlet ile tehdit ülkelerini birbirine kırdırma: Tehdit ülkesinin kendinden uzaklaştırmak için iki karşıt grubun çatışma halinde olması.

-Tehdit ülkelerini birbirine kırdırma: Eğer tehdit ülkeleri birden fazla ise ve sınır yüzdesinde dengeleyici devlete oranla yüksek seviyede ise iki tehdit ülkesinin çatışma halinde olması.

-Tehdit ülkeleri ile ilişkilerini devam ettirme: Savaş karşıtı politikanın bir sonucu olarak tehdit ülkeleri ile ilişkileri, son evreye kadar devam ettirebilme.

Bu beş parametre, bir ülkenin denge politikasını uygulaması için gereken koşullardır.

Burada gerek dengeleyici devletler için gerek tehdit ülkeleri için gerekli veriler sınır yüzdelerinden tespit edilmiştir. Yani, Ekim 1939'da dengeleyici devlet olarak görülen Birleşik Krallık ve Fransa'nın Türkiye ile sınırlarının oranı önemlidir. Aynı şekilde Mihver devletlerinin hem deniz hem kara sınırlarının yüzdesi de oransal olarak yazılmıştır. Sınır yüzdeleri bölüm 2.1.4.10'da detaylı bir şekilde işlenmiştir.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04	% 0	% 6,5	% 93,49	+
1939 05	% 0	% 6,5	% 93,49	+
1939 06	% 0	% 6,5	% 93,49	+
1939 07	% 0	% 6,271	% 93,72	+
1939 08	% 0	% 34,14	% 65,85	+

[814] Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 20, 2017, s. 229-230.

1939 09	% 0	% 34,14	% 65,85	+
1939 10	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1939 11	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1939 12	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 01	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 02	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 03	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 04	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 05	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 06	% 26,36	% 34,14	% 39,48	+
1940 07	% 10,37	% 51,44	% 38,17	+
1940 08	% 10,37	% 51,44	% 38,17	+
1940 09	% 10,37	% 51,44	% 38,17	+
1940 10	% 10,37	% 51,44	% 38,17	+
1940 11	% 22,88	% 51,44	% 25,67	+
1940 12	% 22,88	% 52,74	% 24,37	+
1941 01	% 22,88	% 52,74	% 24,37	+
1941 02	% 22,88	% 52,74	% 24,37	+
1941 03	% 22,88	% 60,69	% 16,42	+
1941 04	% 22,88	% 60,69	% 16,42	+
1941 05	% 10,37	% 79,89	% 9,73	+
1941 06	% 17,06	% 73,14	% 9,73	+
1941 07	% 17,06	% 44,01+29,18	% 9,73	+
1941 08	% 33,05	% 29,33+37,61	% 0	+
1941 09	% 33,05	% 30,28+36,66	% 0	+
1941 10	% 33,05	% 32,34+34,6	% 0	+
1941 11	% 33,05	% 35,84+31,1	% 0	+
1941 12	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 01	% 33,05	% 37,08+29,86	% 0	+
1942 02	% 33,05	% 37,08+29,86	% 0	+
1942 03	% 33,05	% 37,08+29,86	% 0	+
1942 04	% 33,05	% 37,08+29,86	% 0	+
1942 05	% 33,05	% 37,08+29,86	% 0	+
1942 06	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 07	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 08	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 09	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 10	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 11	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1942 12	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 01	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 02	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 03	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 04	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 05	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 06	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 07	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 08	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 09	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 10	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+
1943 11	% 33,05	% 37,97+28,96	% 0	+

1943 12	% 33,05	% 35,91+31,03	% 0	+
1944 01	% 33,05	% 35,91+31,03	% 0	+
1944 02	% 33,05	% 35,91+31,03	% 0	+
1944 03	% 33,05	% 35,91+31,03	% 0	+
1944 04	% 33,05	% 35,91+31,03	% 0	+
1944 05	% 33,05	% 29,33+37,61	% 0	+
1944 06	% 33,05	% 29,33+37,61	% 0	+
1944 07	% 33,05	% 29,33+37,61	% 0	+
1944 08	% 33,05	% 29,33+37,61	% 0	+
1944 09	% 33,05	% 25,87+41,07	% 0	+
1944 10	% 33,05	% 18,77+48,16	% 0	+
1944 11	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	+
1944 12	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	+
1945 01	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	+
1945 02	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-
1945 03	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-
1945 04	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-
1945 05	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-
1945 06	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-
1945 07	% 36,18	% 3,13+60,67	% 0	-

Tablo 2. 72. Türkiye'nin sınırlarındaki denge-tehdit-tarafsızlık yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere, Nisan 1939'da Türkiye'nin kara ve deniz sınırlarının sadece küçük bir kısmında, % 6.5'lik bir oranda, İtalya hâkimiyeti söz konusu olmuştu ve Türkiye o evrelerde İtalya'yı bir tehdit ülkesi olarak görüyordu[815]. Temmuz 1939'da Hatay'ın ana vatana katılmasıyla Türkiye sınırlarında bir değişiklik yaşanmış ve bu da tabloda tehdit ülkesinin sınır oranını % 6.271'e çekmişti. Kısacası, buradaki küçük farklılık, Hatay ile ilgilidir. Ağustos 1939'a gelindiğinde ise Mihver ileanlaşma yapan Sovyetler Birliği de, Türkiye için artık bir tehdit ülkesi olmuştu. Yukarıdaki bölümlerde detaylı bir şekilde işlediğimiz gibi Sovyetler Birliği'nin sınır provokasyonları ile boğazlar üzerindeki emelleri Türkiye'yi bu düşünceye itmişti. Sovyetler Birliği ile Mihver devletleri arasındaki ortaklık sebebiyle Türk sınırlarında tehdit ülkelerinin yüzdesi % 34.14 olarak görülmektedir. İşte bu noktada, Türkiye'nin artan bu tehdit yüzdesine karşı bir dengeleyici ülke ile işbirliği içine girmesi gerekiyordu. Yukarıdaki tehdit yüzdesine, sadece iki ay gibi kısa bir sürede reaksiyon verildi. O da Ekim 1939'da Türkiye'nin Birleşik Krallık ve Fransa ile olan üçlü anlaşması olmuştur. Ağustos'ta başlayan bu tehdit yüzdesine, Ekim ayında, bu anlaşma ile % 26.36'lık bir denge gelmiştir. Sınırlar hem Türkiye'nin güneydeki kara sınırlarını, hem de Akdeniz'deki Müttefik deniz sınırlarını içermektedir. Elbette

[815] Bkz. bölüm 2.2.2.

denge oluşumuna paralel bir şekilde tarafsız ülkelerin Türkiye ile olan sınırlarındaki yüzde de, değişikliğe uğramıştır. Ekim 1939'dan Haziran 1940'a kadar Türk sınırlarının % 34.14'ü tehdit ülkelerinin sınırlarını, % 26.36'sını dengeleyici ülkelerin sınırlarını, % 39.48'ini de tarafsız ülkelerin sınırlarını oluşturmaktaydı. Görüldüğü üzere Türkiye'nin denge reaksiyonu kısa süre içerisinde gerçekleşmiştir.

Haziran 1940'ta Fransa'nın düşmesi ile Türkiye'nin denge yüzdesinde değişiklikler meydana gelmiştir. Çünkü, Suriye o dönemlerde Fransa'ya bağlı idi. Temmuz 1940 ile birlikte Türk sınırlarının % 51.44'ü tehdit ülkelerinin sınırlarını, % 10.37'si dengeleyici ülkelerin sınırlarını, % 36.17'sini de tarafsız ülkelerin sınırlarını oluşturmaktaydı. Dengenin aşağı seviyelere düşmesinin ve tehdidin de yukarı seviyelere ulaşmasının bir numaralı sebebinin Suriye'nin el değiştirmesi ile alakalı olduğunu ifade etmiştik. Burada, tarafsız ülkelerin deniz sınırlarında da küçük bir değişim yaşanmıştır. Yaklaşık % 3'lük bu gerileme, Sovyetler Birliği'nin Besarabya'yı ilhak etmesinin bir sonucudur. Türkiye'nin sadece güney sınırları değil, kuzey sınırlarında da tehdit ülkeleri genişliyordu.

Temmuz 1940 ile başlayan bu olumsuz tablo, Kasım 1940 ile birlikte dengeleyici ülke sınırlarının oranı artarak yeniden değişime uğramıştı. Ekim ayının sonunda İtalya'nın Yunanistan'a savaş açması ile Türkiye'nin Ege deniz sınırlarında ve Trakya'nın güney kısmında artık Müttefik bir ülkeden söz edilebilirdi. Yunanistan'daki direnç arttıkça, Türkiye'deki İtalya algısında da değişiklikler görülecekti. Bu evrede Türk sınırlarının % 51.44'ü tehdit ülkelerinin sınırlarını, % 22.88'i dengeleyici ülkelerin sınırlarını, % 25.67'sini de tarafsız ülkelerin sınırlarını oluşturmaktaydı.

Aralık 1940'ta da küçük bir değişim yaşanacak, Romanya'nın Mihver saflarına katılması ile Türkiye'nin Karadeniz sınırlarındaki değişim; tarafsız ülke yüzdesi aleyhine tehdit ülkelerinin yüzdesini % 52.74'e çıkarmıştır. Mart 1941'de Bulgaristan'ın da Mihver devletine katılımıyla Türk sınırlarının % 60.69'u tehdit ülkelerinin sınırlarını, % 22.88'i dengeleyici ülkelerin sınırlarını, % 16.42'sini de tarafsız ülkelerin sınırlarının oluşmasını sağlamıştı. Türkiye'nin etrafındaki tarafsız ülkeler gittikçe azalıyor, tehdit ülkelerinin yüzdesi artıyordu. % 60 gibi bir oran, Türkiye'nin zorunlu bir şekilde taviz reaksiyonuna sebep oldu. Bu da Yunanistan'ın feda edilmesi ve Bulgaristan ile ilişkilerin geliştirilmesi olarak dış politikaya

yansımıştır. Kaldı ki Mayıs 1941'de Yunanistan'ın işgal edilmesi ile Irak'ta Alman yanlısı bir darbe, Türkiye için karamsar bir tablo oluşturmuştu. Türk sınırlarının % 79.89'u tehdit ülkelerinin sınırları, % 10.37'si dengeleyici ülkelerin sınırları, % 9.73'ü de tarafsız ülkelerin sınırları şekline dönüştü. Kısacası tarafsız ülke olarak sadece İran kaldı. Tehdit ülkesinin sınır yüzdesi de en üst seviyeye ulaşmıştı. Türkiye için ikinci bir taviz reaksiyonu gerekiyordu ki bu da Almanya ile olan anlaşmadır. Türkiye, bu anlaşmayı yapmaya mecbur kalmıştı. Yine de Almanya'nın Türk topraklarından askeri geçişini durdurarak Müttefiklerin davasına büyük bir katkı sunmuştu. Normal şartlarda, bu askeri geçişin kabulü bile Türkiye için zaruri politika olarak düşünülebilirdi.

Haziran ve Temmuz 1941, Türkiye için büyük bir şans evresi olmuştu. Çünkü hem Birleşik Krallık kısa sürede Türkiye'nin güney sınırlarının büyük bir kısmında hâkimiyeti sağlamış, hem de Türkiye sınırlarının yüzde seksenine yakında olan tehdit ülkeleri birbirine düşmüştü. İşte bu evrede hem tehdit algısına karşı bir dengeleyici ülke oluşturmaya dayalı bir denge politikasından, hem de iki tehdit ülkesinin kendi aralarındaki çatışmadan faydalanan bir denge politikasından bahsedilebilirdi. Türkiye, ikisini de uygulamıştı. Türk sınırlarının % 44.01'i Mihver tehdit ülkelerinin sınırları, % 29.18'i Sovyetler Birliği'nin (tehdit) sınırları, % 17.06'sı dengeleyici ülkelerin sınırları, % 9.73'ü de tarafsız ülkelerin sınırları şekline dönüştü. Birbirleriyle anlaşıp önce Polonya'yı sonra da Doğu Avrupa'yı paylaşan iki büyük tehdit gücü, sonunda birbirleriyle savaşır hale gelmişti. Bu olay, Türkiye merkezli İkinci Dünya Savaşı çalışmalarında bir rahatlama evresi olarak tanımlanmıştır. Kurulan denge modelindeki yüzdeler ise, bunun matematiksel olarak ispatıdır.

Ağustos 1941'de ise son tarafsız ülke İran, Sovyet ve İngiliz işgaline uğramıştı. Ayrıca Suriye'de de Müttefik kontrolü sağlandı. Kısaca, dengeleyici ülkelerin sınır yüzdesi % 33.05'e kadar yükselmişti. Diğer iki tehdit ülkesi ise % 29 ve % 37 oranına sahipti. Bu evreden sonra dengeleyici oran uzun bir müddet değişikliğe uğramayacaktı. Tehdit ülkelerinde ise Mihver devletleri öncelikle % 37'lere kadar çıkacak, Sovyetler Birliği % 28'lere kadar gerileyecekti. Bu, Kasım 1943'e kadar devam etti.

Aralık 1943 ile birlikte tehdit ülkesi olan Sovyetler Birliği'nin Türk sınırlarındaki ağırlığı yavaş yavaş artmaya başladı. Nisan 1944'e kadar % 31'e ulaştı, bundan sonra

da ikincil tehditten asli tehdit ülkesine dönüştü. Mayıs 1944 ile birlikte % 37'ye ulaşmıştı. Burada, iki tehdit ülkesinin kendi aralarındaki denge oranı bozulmaya başladı. Mihver devletlerinin sınırlardaki varlığı giderek azalırken Sovyetler Birliği hem Türkiye'nin doğu sınırında, hem Kafkas sınırında, hem de Karadeniz'de tamamen üstünlüğünü kuruyordu. Sovyetlerin Almanlara karşı sınır oranı üstünlüğü; Eylül 1944'te 41'e 25, Ekim 1944'te 48'e 18 ve Kasım 1944'te de 60'a 3 oranında idi. Yani Kasım ayında İran'dan Trakya'ya Türk sınırlarında Sovyetler hâkimdi ve Almanya, sadece Ege'deki birkaç adada varlık gösteriyordu. Durum Türkiye için yine olumsuz bir tablo yarattı. Türkiye'nin bu olumsuz tabloya verdiği reaksiyon, üç ay sonrasında Almanya'ya savaş ilan etmesiyle kendini gösterdi. Aslında grafiğe göre daha erken reaksiyon gösterebilirdi. Ancak Sovyetler Birliği'nin tutumunun değişmeyeceği bilindiğinden, fiili çatışma ihtimalinin minimum seviyede iken alınan bu savaş kararı, Türk vatandaşları için son derece insani bir gelişme olarak yorumlanmalıdır.

	Denge/tehdit	Tehdit/tehdit	İlişki
1939 04	-	-	++
1939 05	-	-	++
1939 06	-	-	++
1939 07	-	-	++
1939 08	-	-	++
1939 09	-	-	++
1939 10	0,772	-	++
1939 11	0,772	-	++
1939 12	0,772	-	++
1940 01	0,772	-	++
1940 02	0,772	-	++
1940 03	0,772	-	++
1940 04	0,772	-	++
1940 05	0,772	-	++
1940 06	0,772	-	++
1940 07	0,201	-	++
1940 08	0,201	-	++
1940 09	0,201	-	++
1940 10	0,201	-	++
1940 11	0,444	-	++
1940 12	0,433	-	++
1941 01	0,433	-	++
1941 02	0,433	-	++
1941 03	0,376	-	++
1941 04	0,376	-	++
1941 05	0,129 (anl.)	-	++
1941 06	0,233	-	++
1941 07	0,233	1,507	++

1941 08	0,493	1,282	++
1941 09	0,493	1,210	++
1941 10	0,493	1,069	++
1941 11	0,493	1,152	++
1941 12	0,493	1,31	++
1942 01	0,493	1,241	++
1942 02	0,493	1,241	++
1942 03	0,493	1,241	++
1942 04	0,493	1,241	++
1942 05	0,493	1,241	++
1942 06	0,493	1,31	++
1942 07	0,493	1,31	++
1942 08	0,493	1,31	++
1942 09	0,493	1,31	++
1942 10	0,493	1,31	++
1942 11	0,493	1,31	++
1942 12	0,493	1,31	++
1943 01	0,493	1,31	++
1943 02	0,493	1,31	++
1943 03	0,493	1,31	++
1943 04	0,493	1,31	++
1943 05	0,493	1,31	++
1943 06	0,493	1,31	++
1943 07	0,493	1,31	++
1943 08	0,493	1,31	++
1943 09	0,493	1,31	++
1943 10	0,493	1,31	++
1943 11	0,493	1,31	++
1943 12	0,493	1,157	++
1944 01	0,493	1,157	++
1944 02	0,493	1,157	++
1944 03	0,493	1,157	++
1944 04	0,493	1,157	++
1944 05	0,493	1,282	++
1944 06	0,493	1,282	++
1944 07	0,493	1,282	++
1944 08	0,493	1,282(iliş.)	-+
1944 09	0,493	1,587	-+
1944 10	0,493	2,565	-+
1944 11	0,567	19,348	-+
1944 12	0,567	19,348	-+
1945 01	0,567	19,348	-+
1945 02	0,567	19,348	-+
1945 03	0,567	19,348	-+
1945 04	0,567	19,348	-+
1945 05	0,567	19,348	-+
1945 06	0,567	19,348	-+
1945 07	0,567	19,348	-+

Tablo 2. 73. Türkiye'nin sınırlarındaki denge ve tehdit yüzdelerinin birbirlerine oranları

Tablo, Türkiye sınırları baz alınarak dengeleyici ülkeler ile tehdit ülkeleri arasındaki oranı, varsa iki tehdit ülkesi arasındaki oranı ve Türkiye'nin tehdit ülkeleri ile ilişkilerinin olup olmadığını göstermektedir. Tablo, denge politikası bağlamında şu şekilde okunmalıdır: dengeleyici ülkelerin sınırları, tehdit ülkelerinin sınırlarına olan oran ne kadar yüksekse, denge kadar iyi kurulmuş demektir. Aynı şekilde tehdit ülkelerinin birbirlerine oranı bire ne kadar yakınsa, denge o kadar iyi kurulmuş demektir. Eğer dengeleyici ülkenin tehdit ülkesine olan sınır değeri düşük ise, bu, ya devletin etkili bir dengeleyici güç ile ittifak yapamadığına, ya da dengeleyici ülkenin bölgede zayıf olduğuna işarettir. Eğer tehdit ülkelerinin oranlarındaki değer çok yüksek ise, bu da tehdit ülkeleri arasındaki dengenin etkisizleştiğini, derhal reaksiyon verilmesi gerektiğini göstermektedir. Görüldüğü üzere Ekim 1939'a kadar herhangi bir dengeleyici ülke bulunmadığından veri de yazılmamıştır. Bu aydaTürkiye, üçlü ittifak ile Birleşik Krallık ve Fransa'yı dengeleyici ülke haline getirmiş ve denge sınırlarının tehdit sınırlarına oranı 0,772 olmuştur. Fransa'nın düşüşü ve Suriye'nin kaybedilmesi ile oran 0,201'e kadar gerilemiştir. Aynı zamanda bu süreç, Birleşik Krallık'ın Almanya ve İtalya'ya karşı tek başına savaştığı süreci de başlatmıştır. İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasıyla Kasım 1940'ta denge ülkelerinin tehdit ülkelerine karşı oranı 0,444'e kadar yükselmişti. Mart 1941'de bu oran 0,376'ya kadar gerileyince Türkiye taviz politikası uygulamak zorunda kalmıştır. Bu evrede Yunanistan'a açıktan bir yardım yapılamamış, Bulgaristan ile de ilişkiler geliştirilmek zorunda kalınmıştır. Mayıs 1941'e gelindiğinde ise Yunanistan işgal edildiği ve Irak darbesi gerçekleştiği için oran 0,129'a kadar düşmüştür. Türkiye için siyasi ortam çok karanlık bir hal almıştı ve Türkiye, ikinci büyük tavizini Almanya ile anlaşma yaparak vermişti. Haziran 1941'de ise Birleşik Krallık, Orta Doğu'da işleri yoluna koymaya başlamış ve dengeleyici oran az da olsa yükselmişti. Asıl bu tarih ile birlikte Almanya ve Sovyetler Birliği gibi iki tehdit ülkesinin savaşa girişmesi, Türkiye için ikinci bir denge politikası olan "tehdit ülkeleri arasında denge politikası"nı uygulamaya geçmiştir. Bu da Türk dış politikasını bir müddet rahatlatmıştır. Temmuz 1941'de iki tehdit ülkesi arasındaki denge 1,507 seviyesindedir. Ağustos 1941'de Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'da hâkimiyet kurması ile dengeleyici sınır ve tehdit ülkeleri arası sınır oranı 0,493'e çıkmış ve bu oran Kasım 1944'e kadar devam etmiştir. Asıl değişkenliğin yaşandığı denge alanı, iki tehdit ülkesi olan Almanya ve Sovyetler Birliği'nin Balkanlar ve Karadeniz'i

etkileyen savaşları olmuştur. Bu iki ülkenin karşılıklı üstünlükler kurarak sağladığı denge, Ekim 1944'e kadar devam etmiştir. Bu aralıkta oran 1,069 ile 1,587 arasında sürekli değişkenlik göstermiştir. Bu da Türkiye'nin denge politikasını uygulaması açısından çok uygun bir durumdur. Ancak Türkiye, ilerleyen Sovyet taarruzuna, oran 1,282 iken reaksiyon göstermiştir. Bu, Ağustos 1944'te Almanya ile olan ilişkilerini keserek meydana gelmişti. Üç ay sonra, Kasım 1944'te Sovyet üstünlüğü, 2,565 seviyesine yükselmişti. Yani bu, Türkiye sınırları çevresinde Sovyetler Birliği'nin sınırlarının, Mihver sınırlarından iki buçuk kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Kısacası, Karadeniz, artık büyük ölçüde Sovyet kontrolüne girmiştir. Son darbe ile, Sovyetlerin Balkan ve Batı Trakya harekatı ile, Sovyet üstünlüğünün 19,348 gibi bir değere ulaştığı görülmüştür. Bu tarihte Almanlar yalnızca Ege adalarında Türkiye ile deniz sınırına sahipken Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile olan sınırları İran'dan Kafkasya'ya, Karadeniz'den Bulgaristan'a ve hatta Yunanistan'ın Batı Trakya sınırına kadar genişlemişti. Bu yüzden Türkiye'nin üçüncü büyük taviz hamlesi yapması beklenebilirdi. Ancak Sovyetler Birliği'nin uzlaşmaz tutumları, Türkiye'nin bu yükselen orana reaksiyon gösterememesine ve denge politikasını terk etmesine sebep olmuştur. Kısaca, Türkiye'nin savaş sonrasında denge uygulamayıp Batı kampına yaklaşmasının matematiksel ispatı, yukarıdaki tabloya yansımıştır. Görüldüğü üzere, denge politikası için geliştirilen kriterler, hem İkinci Dünya Savaşı yılları Türk dış politikası ile hem de sonrasında yaşanan olaylarla örtüşmektedir.

Denge kriterleri ile ilgili gerekli sayısal değerler yazıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Dengeleyici/Tehdit değerinin yüksek olduğu evre, dengeleyici devletin oluşturulduğunun göstergesidir. Denge/Tehdit'in düşük olduğu evrelerde bazı tavizlerin verilebileceğinin göstergesidir. Tehdit/Tehdit değerinin bire eşit olması, denge politikasının asli göstergesidir. Tehdit/Tehdit değerinin yüksek olduğu evre ise; dengeleyici ile ittifakın güçlendirilmesi gerektiğinin ve denge politikasının terk edildiğinin göstergesidir.

Türkiye'nin denge politikasının ana hatlarını incelediğimizde, denge politikasını etkileyen şu olaylar belirginleşmektedir: Ekim 1939'da Birleşik Krallık ve Fransa ile yapılan üçlü ittifak; Haziran 1940'ta Fransa'nın işgal edilmesi; Mart 1941'de Yunanistan savaşı ve Bulgaristan'ın Mihvere katılması; Mayıs 1941'de Yunanistan'ın işgal edilmesi ve Irak-Suriye olayları; Ağustos 1944'te Sovyetlerin ivme kazanması;

Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan edilmesi; savaş sonunda Sovyetler Birliği'nin irrasyonel politikaları.

Ekim anlaşması, tehdit sınırlarına karşı Türkiye'nin dengeleyici devlet yaratma politikası ile oluşmuştur[816]. Fransa'nın yenilgiye uğratılması ve İtalya'nın savaşa girmesiyle, Türkiye'nin de savaşa girmesi beklenirken, Türkiye denge politikasında ısrar etmiş, bunun için ek protokolü bahane göstermiştir[817]. Yunanistan savaşında da ve Bulgaristan'ın Mihver devletlerine katılmasıyla Türkiye ilk büyük tavizini bu evrede vermiştir[818]. Mayıs 1941'de Türkiye sınırlarının yüzde sekseni, tehdit ülkelerinin kontrolüne geçtiğinden ikinci büyük taviz de bu evrede verilmiştir[819]. Görüldüğü üzere Türkiye, en karanlık dönemde bile denge politikasında ısrar etmiş, bunu da başarıyla uygulamıştır. 1944'te Müttefik baskıları ve Sovyetlerin ivme kazanmasıyla Türkiye Almanya ile olan ilişkilerini kesmekle yetinmiştir[820]. Bu tarihlerde Sovyetlerin Türkiye'ye düşmanca siyaset gütmesi ile birlikte Türkiye, denge politikasını terk etmek zorunda kalmıştır[821].

[816] Tablo1de şu şekilde yansımaktadır: Temmuz 1939'dan Ağustos 1939'a geçişte tehdit ülkesinin sınır yüzdesinin artmasına karşı, Ekim 1939'da dengeleyici ülke oluşturularak sınır yüzde verisinin tabloya eklenmesidir.
[817] Her iki tabloda da Haziran'dan Temmuz 1940'a kadar sınır yüzdelerindeki değişime bakılmalıdır.
[818] Mart 1941'de tehdit ülkesi sınırının artışına odaklanılmalıdır.
[819] Mayıs 1941'deki hem tehdit yüzdesine hem de oranına bakılmalıdır.
[820] Tablo 2de Ağustos 1944 tarihine bakılmalıdır.
[821] Tablo2de Aralık 1944'ten Temmuz 1945'e Sovyet sınır oranının yüksekliğine odaklanılmalıdır.

3. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA DİĞER DEVLETLERLE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRILMASI

1939-1945 yılları arası Türk dış politikasının diğer ülkelerle karşılaştırmalı nicel analizini içeren bu bölümde amaç, Türkiye'nin uyguladığı politikadaki başarıyı mukayese ederek ölçmektir. Hem ulusların diplomatik yeteneğini hem de uygulayabildiği kadar denge politikalarını tespit edip karşılaştırmaktır. Bunun için Avrupa'daki faal olmayan ülkeler ve Türkiye'nin komşu ülkelerinin politikaları Türk dış politikası ile kıyaslanmıştır. Bu bölümdeki karar vericiler şöyle sıralanabilir: Türkiye, Irak, İran, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsviçre, Portekiz, İspanya, İrlanda. Bu bölümdeki evreler ise hem aylık olarak belirlenmiş, hem de savaşın gidişatını değiştiren evreler tespit edilmiştir. Aylık evre modelinde Nisan 1939'dan Ağustos 1945'e kadar toplam 76 aylık evre bulunmaktadır. Diğer evre yöntemine göre ise 21 evre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Evre 1	7 Nisan 1939 – 2 Eylül 1939 (Savaş öncesi evre)
Evre 2	3 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940 (Savaşın başlaması)
Evre 3	9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940 (Kuzey cephesi)
Evre 4	10 Mayıs 1940 – 9 Haziran 1940 (Batı cephesi)
Evre 5	10 Haziran 1940 – 10 Ağustos 1940 (İtalya'nın savaşa girmesi – Sovyet işgalleri)
Evre 6	11 Ağustos 1940 – 27 Ekim 1940 (İngiltere savaşı)
Evre 7	28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941 (Balkanların düşmesi)
Evre 8	22 Haziran 1941 – 6 Aralık 1941 (Sovyet Savaşı)
Evre 9	7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 (ABD'nin savaşa girmesi)
Evre 10	26 Mayıs 1942 – 7 Kasım 1942 (Alman ileri harekâtı)
Evre 11	8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943 (Meşale Operasyonu ve Almanların durdurulması)
Evre 12	14 Ocak 1943 – 11 Mayıs 1943 (Casablanka Konferansı ve Adana Görüşmeleri)
Evre 13	12 Mayıs 1943 – 16 Ağustos 1943 (3. Washington Konferansı ve Sicilya)
Evre 14	17 Ağustos 1943 – 17 Ekim 1943 (Quebec Konferansı ve İtalya cephesi)
Evre 15	18 Ekim 1943 – 27 Kasım 1943 (Moskova ve Kahire Konferansları)
Evre 16	28 Kasım 1943 – 30 Nisan 1944 (Tahran ve Kahire Konferansları)
Evre 17	1 Mayıs 1944 – 5 Haziran 1944 (Commonwealth ve Sovyet ilerlemesi)
Evre 18	6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 (Fransa ve İtalya cepheleri)
Evre 19	21 Ağustos 1944 – 18 Ekim 1944 (2. Quebec ve 4. Moskova Konferansları)
Evre 20	19 Ekim 1944 – 11 Şubat 1945 (4. Moskova, Malta ve Yalta Konferansları)
Evre 21	12 Şubat 1945 – 2 Ağustos 1945 (Potsdam Konferansı ve Savaşın sona ermesi)

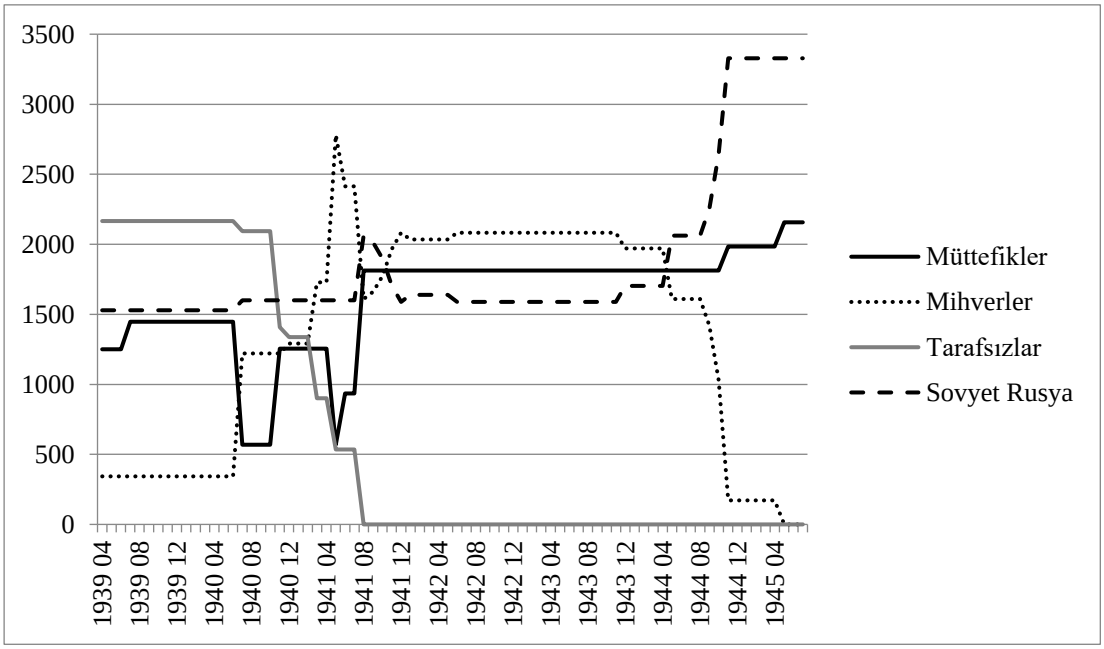
Tablo 3. 1. Karşılaştırmalı analiz için tespit edilen evreler

3.1. Modelin Oluşturulması

Karar vericilerin ve evrelerin tespitinden sonra bu bölümde model oluşturmak için ülkelerin evrelere göre sınır yüzdelerinin belirlenmesi, jeopolitik ağırlığının tespiti, coğrafi zorlukların detaylandırılması ile ordularının hem nitel hem de nicel yönlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte ülkelerin yaşadığı akıbetler de sınıflandırılacaktır.

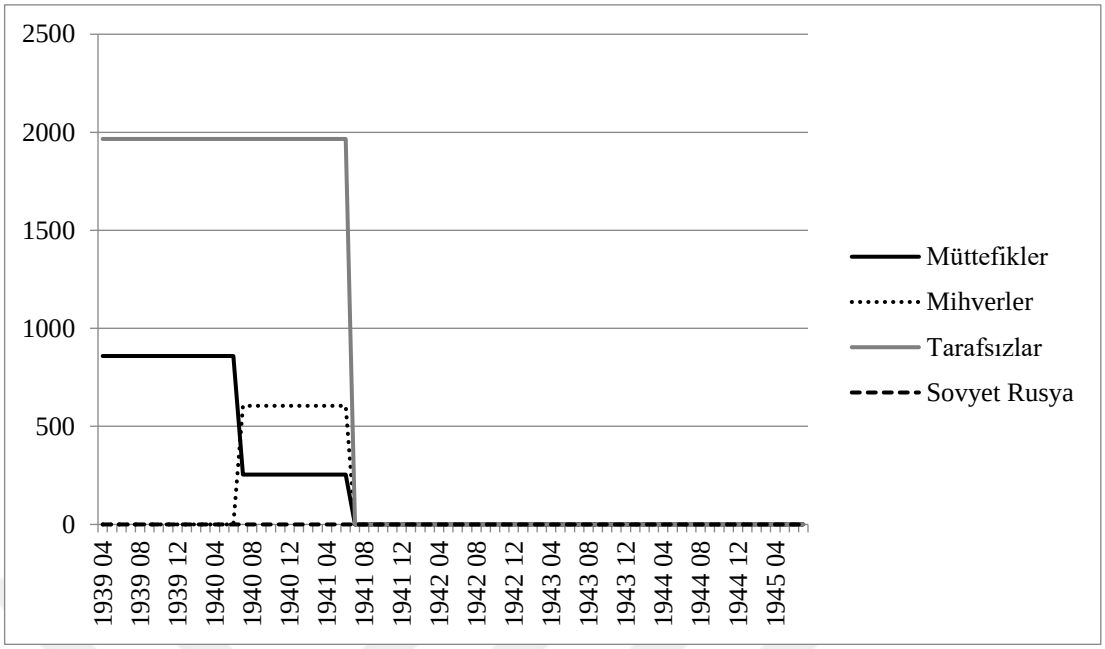
3.1.1. Sınır Yüzdelerinin Belirlenmesi

Türkiye'nin sınır yüzdesi bölüm 2.1.4.10.da verilmiştir. Özetle aylara göre Türkiye'nin değişen sınır yüzdesi:

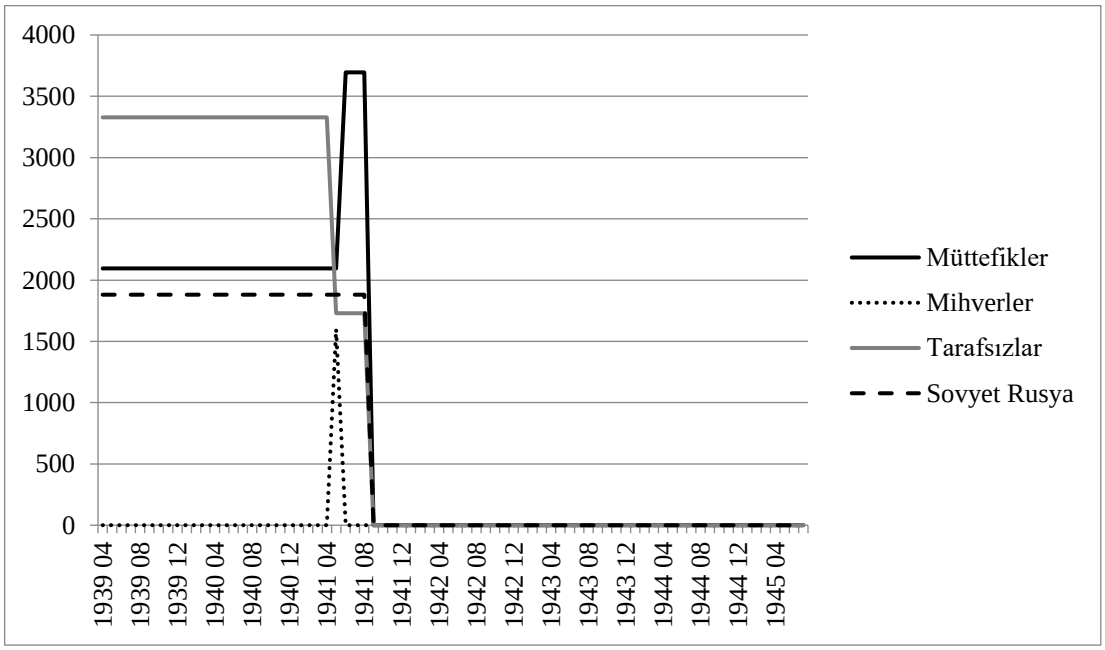
Şekil 3. 1. Aylara göre Türkiye'nin değişen sınır oranı

Irak'ın Türkiye ile sınırı 367 kilometre, İran ile sınırı 1599 kilometre, Birleşik Krallık ile sınırı 254 kilometre, Fransa ile sınırı 605 kilometredir. Bu sınır Temmuz 1940'ta Vichy hükümetinin kontrolüne geçmiştir. Deniz sınırı ise 10 kilometre olup, çizelgeye dâhil edilmemiştir.

Şekil 3. 2. Aylara göre Irak'ın değişen sınır oranı

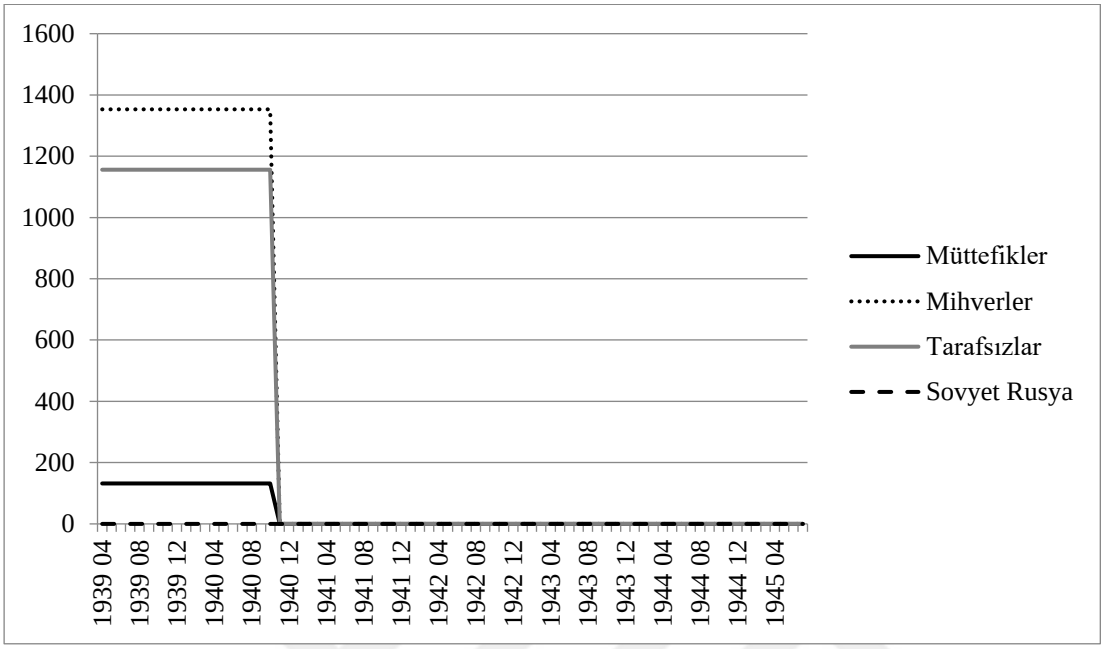
İran'ın Türkiye ile sınırı 534 kilometre, Sovyetler Birliği ile sınırı 1881 kilometre, Irak ile sınırı 1599 kilometre, Afganistan ile sınırı 921 kilometre, Birleşik Krallık ile sınırı 909 kilometredir. Deniz sınırı ise 1461 kilometre olmakla birlikte bunun 1187 kilometresi Birleşik Krallık'a, 274 kilometresi de Suudi Arabistan'a endekslidir.

Şekil 3. 3. Aylara göre İran'ın değişen sınır oranı

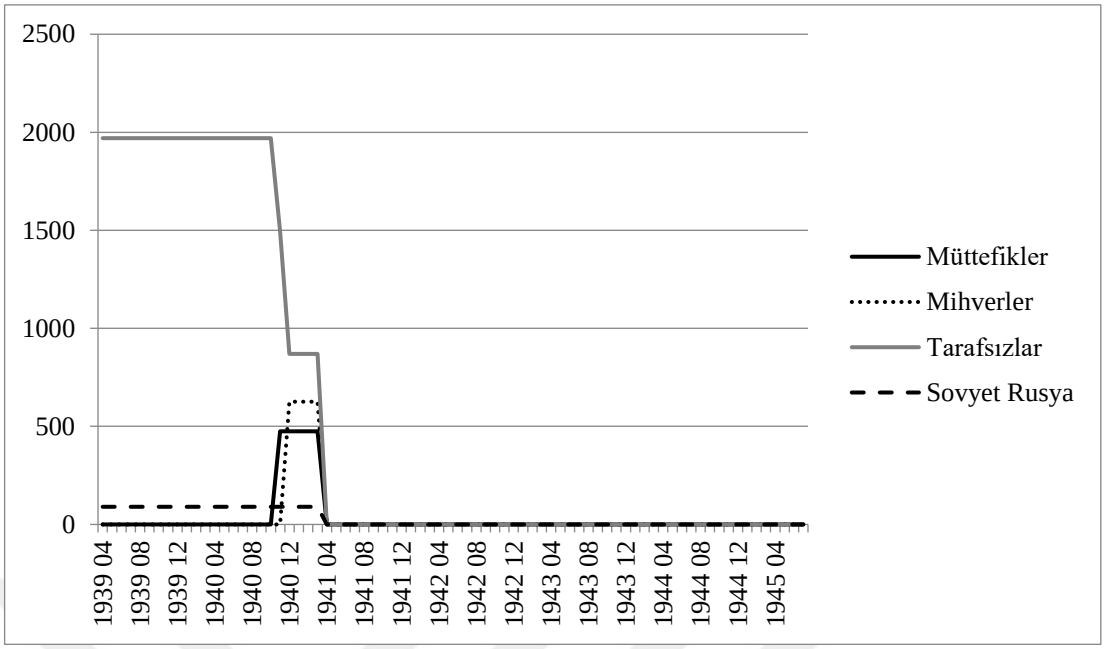
Yunanistan'ın Türkiye ile sınırı 212 kilometre, İtalya ile sınırı 282 kilometre, Bulgaristan ile sınırı 475 kilometre, Yugoslavya ile sınırı 282 kilometredir. Deniz

sınırı ise, 1071 kilometresi İtalya'ya, 132 kilometresi Birleşik Krallık'a, 469 kilometresi de Türkiye'ye endekslidir.

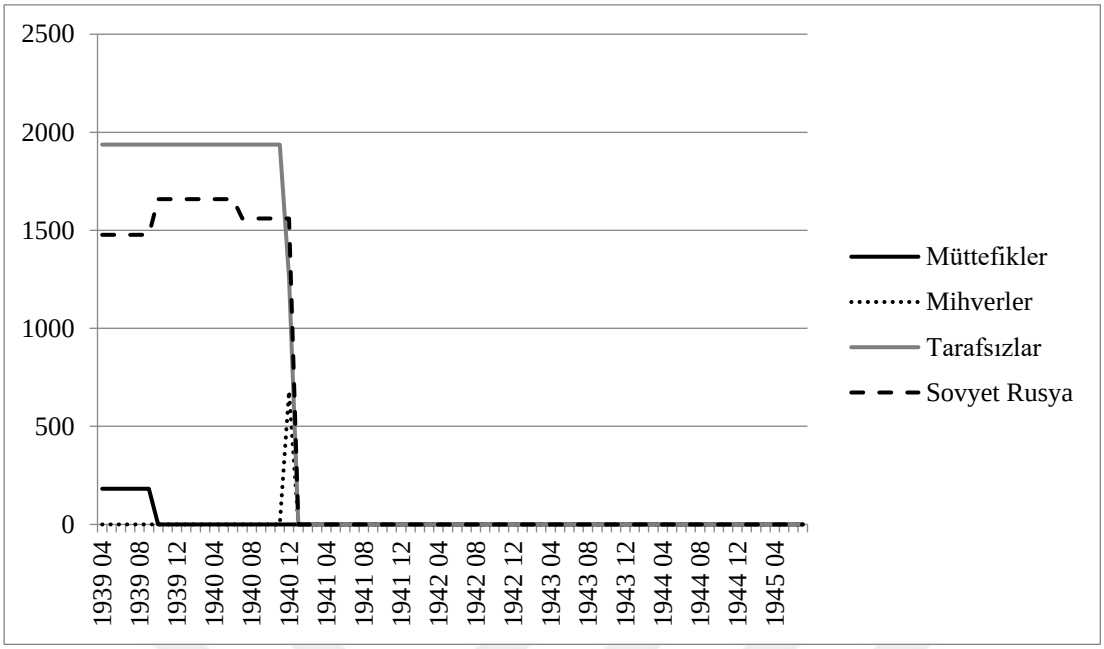
Şekil 3. 4. Aylara göre Yunanistan'ın değişen sınır oranı

Bulgaristan'ın Türkiye ile sınırı 269 kilometre, Romanya ile sınırı 609 kilometredir. Bu sınır Ekim 1940'ta değişikliğe uğramıştır. Ancak uzunluk açısından çok fazla değişim görülmemiştir. Bu sınır, Aralık 1940'ta Mihver devletlerinin kontrolüne girmiştir. Yunanistan ile sınırı 475 kilometredir. Kasım 1940'ta bu sınırda Müttefik kontrolü başlamıştır. Yugoslavya ile sınırı 506 kilometredir. Deniz sınırı ise yaklaşık 201 kilometredir ve Karadeniz'e endekslidir. 201 kilometreye indirgendiğinde 17'si Romanya, 94'ü Türkiye, 90'ı Sovyetler Birliği'ne endekslenmiştir.

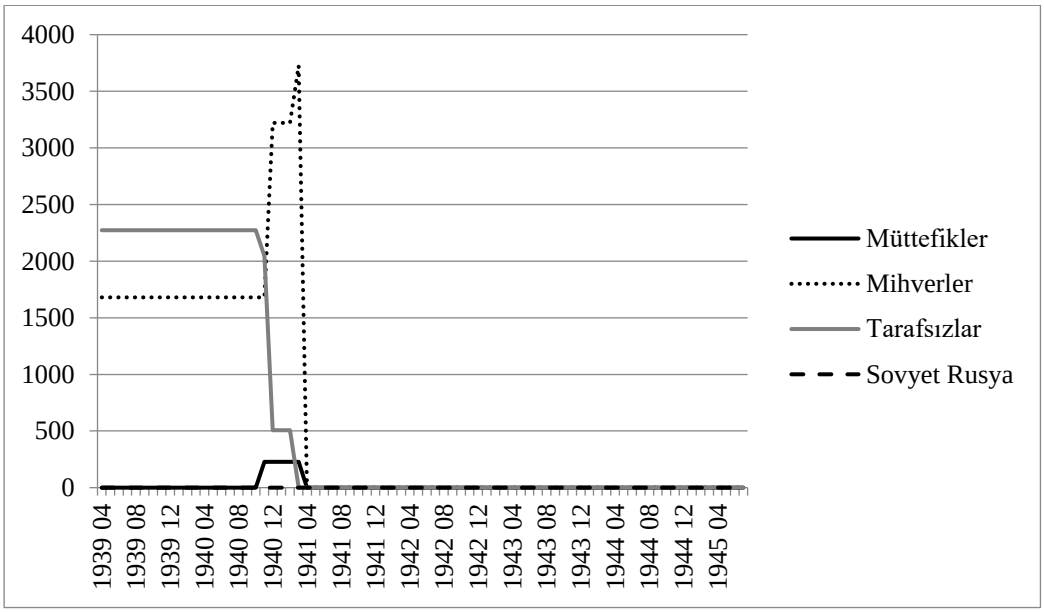
Şekil 3. 5. Aylara göre Bulgaristan'ın değişen sınır oranı

Romanya'nın Polonya ile sınırı yaklaşık 182 kilometredir. Ekim 1939'da Polonya'nın işgal edilmesiyle bu sınırda Sovyet kontrolü başlamıştı. Macaristan ile sınırı yaklaşık 679 kilometredir. Aralık 1940'ta Macaristan Mihver devletlerine katılmıştı. Yugoslavya ile sınırı 546 kilometredir. Bulgaristan ile sınırı 609 kilometredir. Ekim 1940'ta Bulgaristan ile sınır değişti. Uzunluk açısından fazla değişim görülmemiştir. Sovyetler Birliği ile sınırı 1393 kilometredir. Temmuz 1940'ta Besarabya'nın işgali ile bu sınır 1294 km ye inmiştir. Deniz sınırı ise 185 kilometredir ve Karadeniz'e endekslidir. Karadeniz toplamı 2367 kilometredir. 202 kilometresi Bulgaristan, 1123 kilometresi Türkiye, 1042 kilometresi Sovyetler Birliği'nindir. 185 kilometreye indirgendiğinde 15,7'si Bulgaristan, 87,7'si Türkiye, 84,4'si ise Sovyetler Birliği'ne endekslenmiştir.

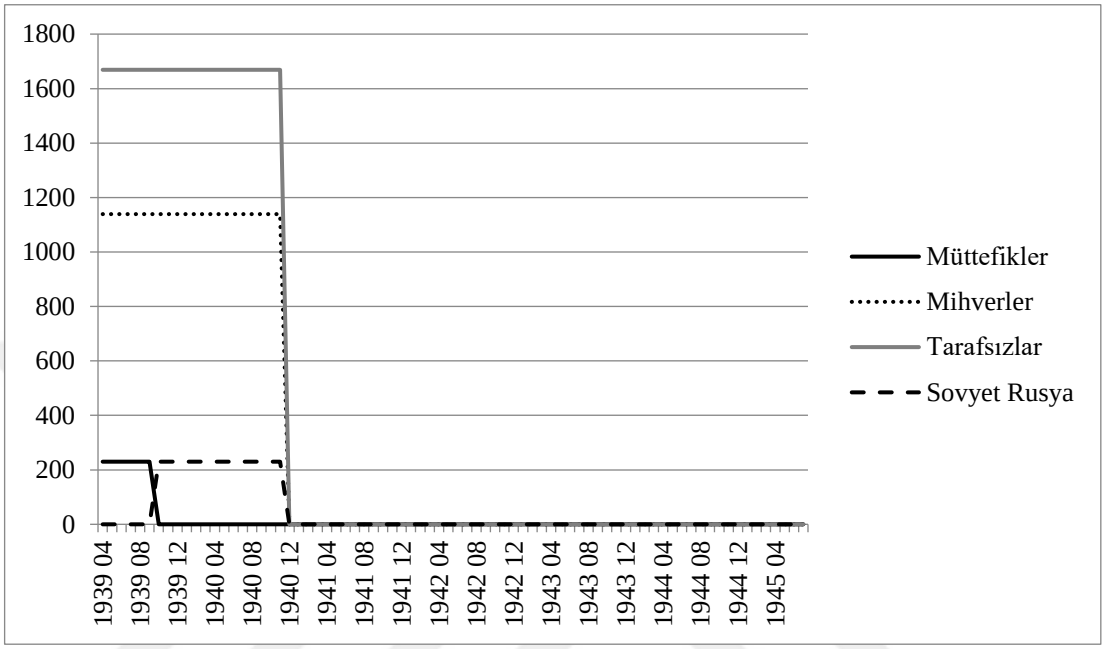
Şekil 3. 6. Aylara göre Romanya'nın değişen sınır oranı

Yugoslavya'nın Macaristan ile sınırı 993 kilometredir. Aralık 1940'ta Macaristan Mihver devletlerine katılmıştı. Romanya ile sınırı 546 kilometredir. Aralık 1940'ta Romanya Mihver devletlerine katılmıştı. Almanya ile sınırı 330 kilometredir. İtalya ile sınırı 711 kilometredir. Bulgaristan ile sınırı 506 kilometredir. Mart 1941'de Bulgaristan Mihver bloğuna katılmıştı. Yunanistan ile sınırı 228 kilometredir. Kasım 1940'ta Yunanistan Müttefikler safına geçmişti. Deniz sınırı ise yaklaşık 640 kilometre ve İtalya kontrolündedir.

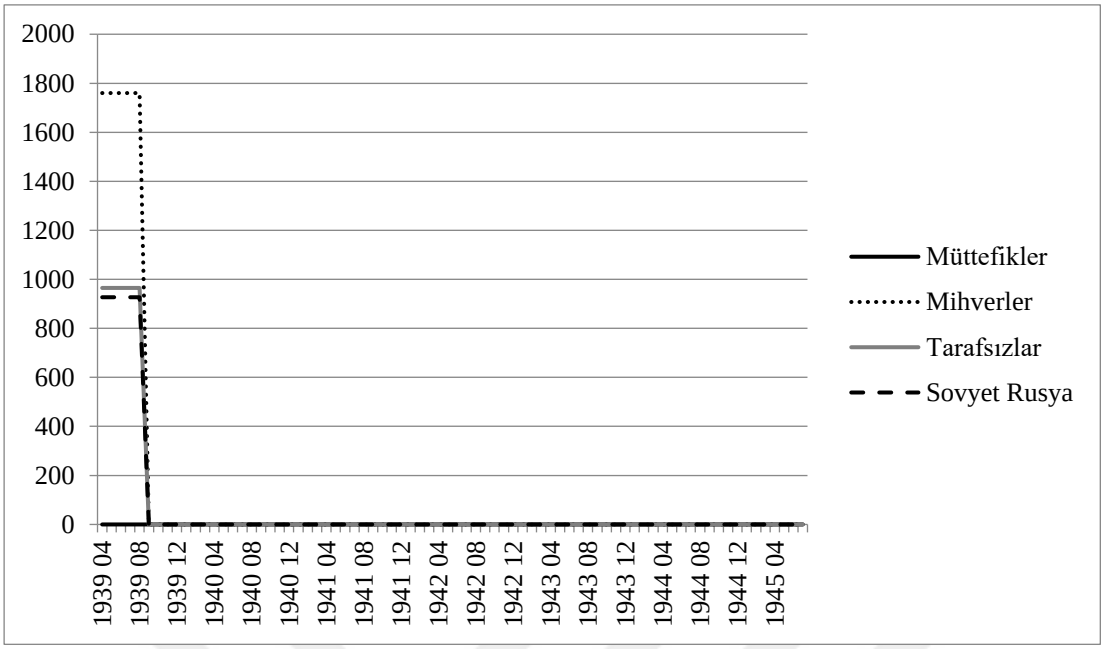
Şekil 3. 7. Aylara göre Yugoslavya'nın değişen sınır oranı

Macaristan'ın Romanya ile sınırı yaklaşık 679 kilometredir. Polonya ile sınırı yaklaşık 230 kilometredir. Bu sınır Ekim 1939'da Sovyet kontrolüne girmişti. Slovakya ile sınırı 773 kilometredir. Almanya ile sınırı 366 kilometredir. Yugoslavya ile sınırı 993 kilometredir.

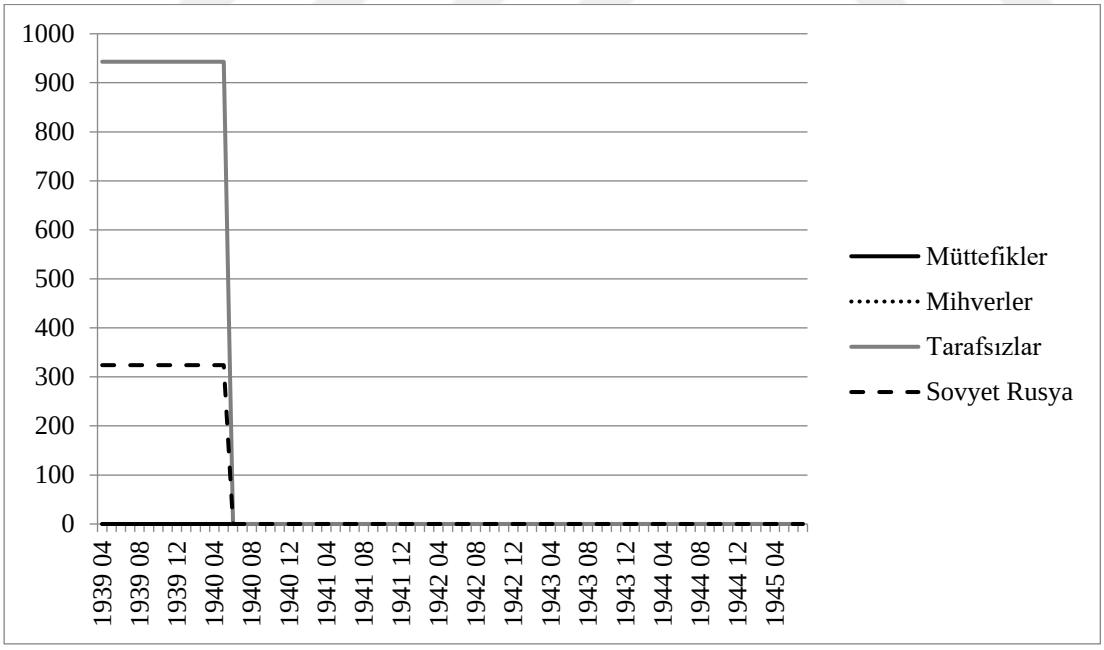
Şekil 3. 8. Aylara göre Macaristan'ın değişen sınır oranı

Polonya'nın Almanya ile sınırı yaklaşık 1277 kilometredir. Slovakya ile sınırı yaklaşık 483 kilometredir. Macaristan ile sınırı yaklaşık 300 kilometredir. Romanya ile sınırı yaklaşık 182 kilometredir. Sovyetler Birliği ile sınırı yaklaşık 927 kilometredir. Letonya ile sınırı yaklaşık 68 kilometredir. Litvanya ile sınırı yaklaşık 415 kilometredir.

Şekil 3. 9. Aylara göre Polonya'nın değişen sınır oranı

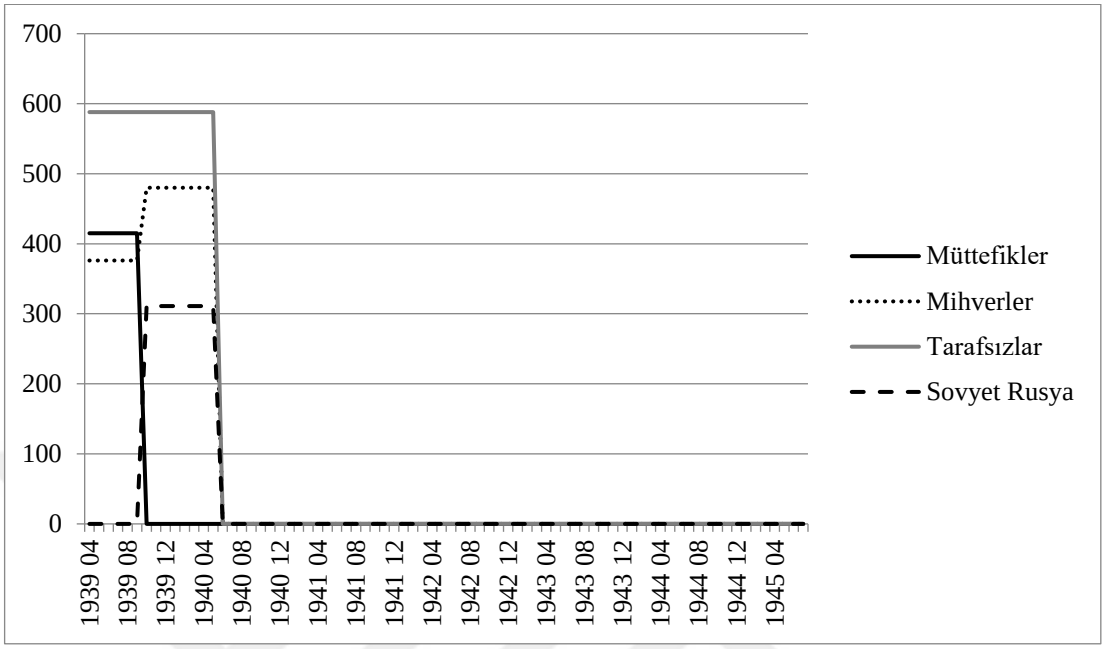
Estonya'nın Letonya ile sınırı 333 kilometredir. Sovyetler Birliği ile sınırı 324 kilometredir. Deniz sınırı ise Finlandiya ile yaklaşık 350 kilometre, İsveç ile 260 kilometredir.

Şekil 3. 10. Aylara göre Estonya'nın değişen sınır oranı

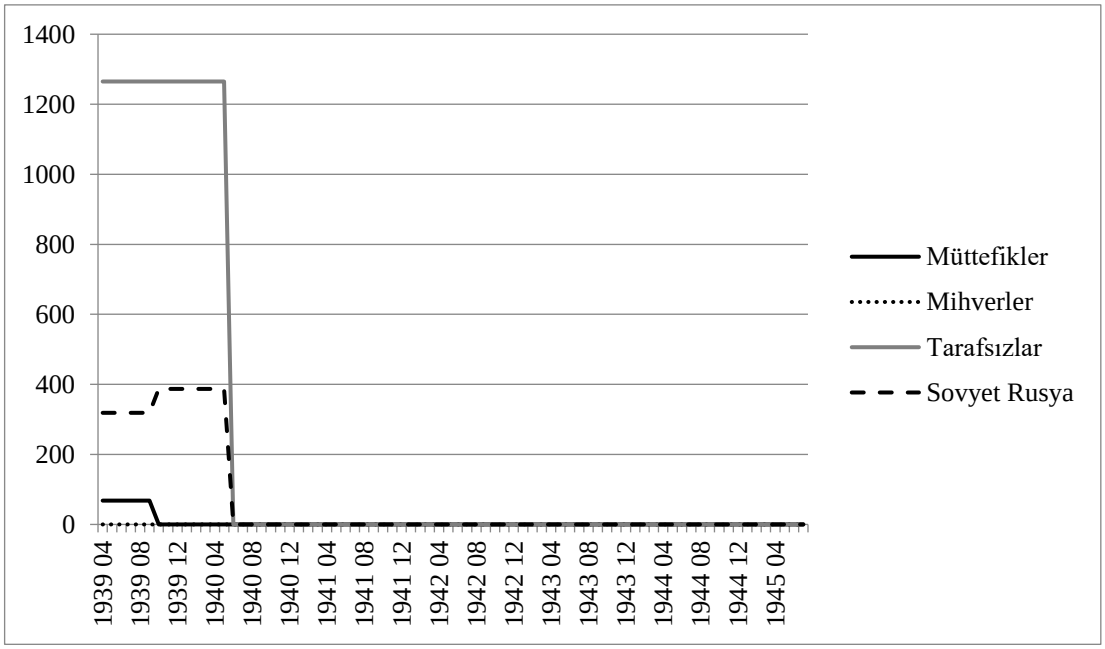
Litvanya'nın Almanya ile sınırı yaklaşık 284 kilometredir. Polonya ile sınırı 415 kilometredir. Ekim 1939'da Polonya işgal edildiğinde bu sınırın 104 kilometresi Mihver devletlerinin, 311 kilometresi ise Sovyetler Birliği'nin kontrolüne geçmişti.

Letonya ile sınırı 588 kilometredir. Deniz sınırı ağırlıklı olarak Almanya ile ve yaklaşık 92 kilometredir.

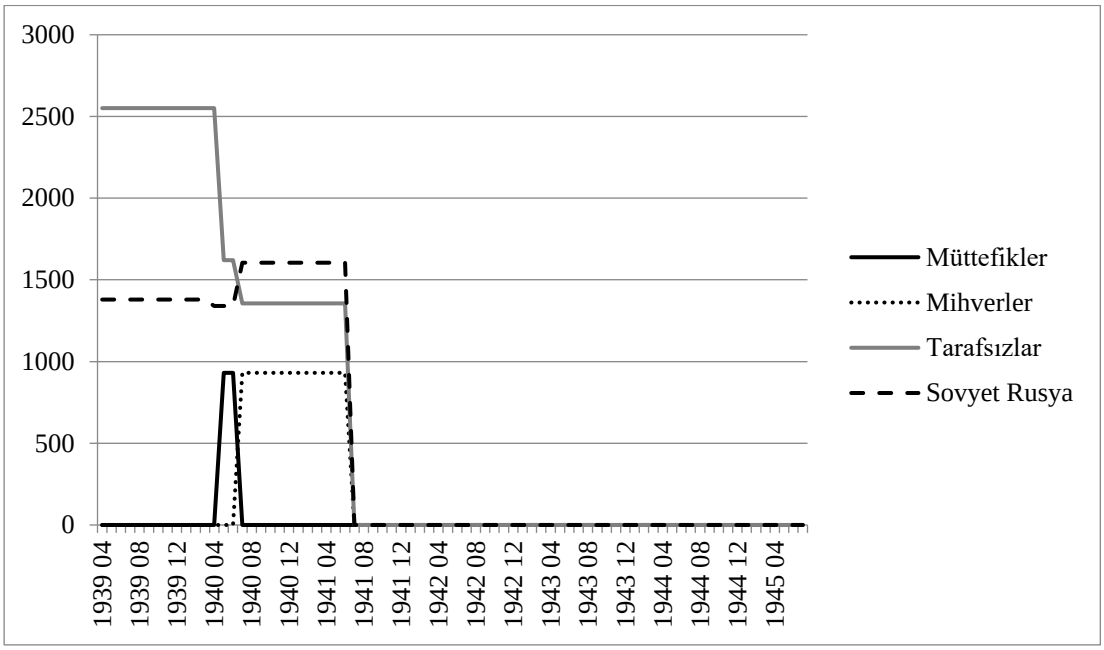
Şekil 3. 11. Aylara göre Litvanya'nın değişen sınır oranı

Letonya'nın Estonya ile sınırı 333 kilometredir. Litvanya ile sınırı 588 kilometredir. Sovyetler Birliği ile sınırı yaklaşık 319 kilometredir. Polonya ile sınırı yaklaşık 68 kilometredir. Deniz sınırı ise İsveç ile ve yaklaşık 344 kilometredir.

Şekil 3. 12. Aylara göre Letonya'nın değişen sınır oranı

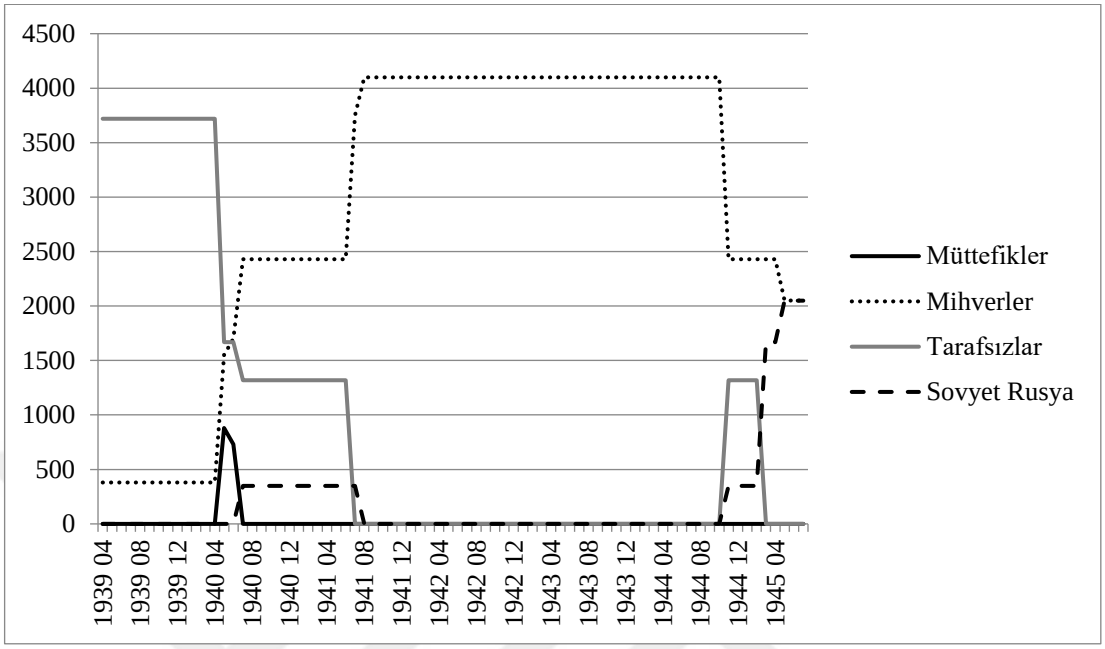
Finlandiya'nın İsveç ile sınırı 614 kilometredir. Savaş boyunca sınırda değişim yaşanmamıştır. Norveç ile sınırı 931 kilometredir. Mayıs 1940'ta Norveç'in savaşa girmesiyle sınır otomatik olarak Müttefikler kontrolüne girmişti. Temmuz 1940'ta bu sınır Mihver kontrolü altına girmiştir. Sovyetler Birliği ile sınırı yaklaşık 1380 kilometredir. Kış savaşı sonrasında sınır 1340 kilometre olmuştur. Deniz sınırı ise İsveç ile yaklaşık 741 kilometre, Estonya ile yaklaşık 265 kilometredir. Temmuz 1940'ta Estonya'ya Sovyetler yerleşmişti.

Şekil 3. 13. Aylara göre Finlandiya'nın değişen sınır oranı

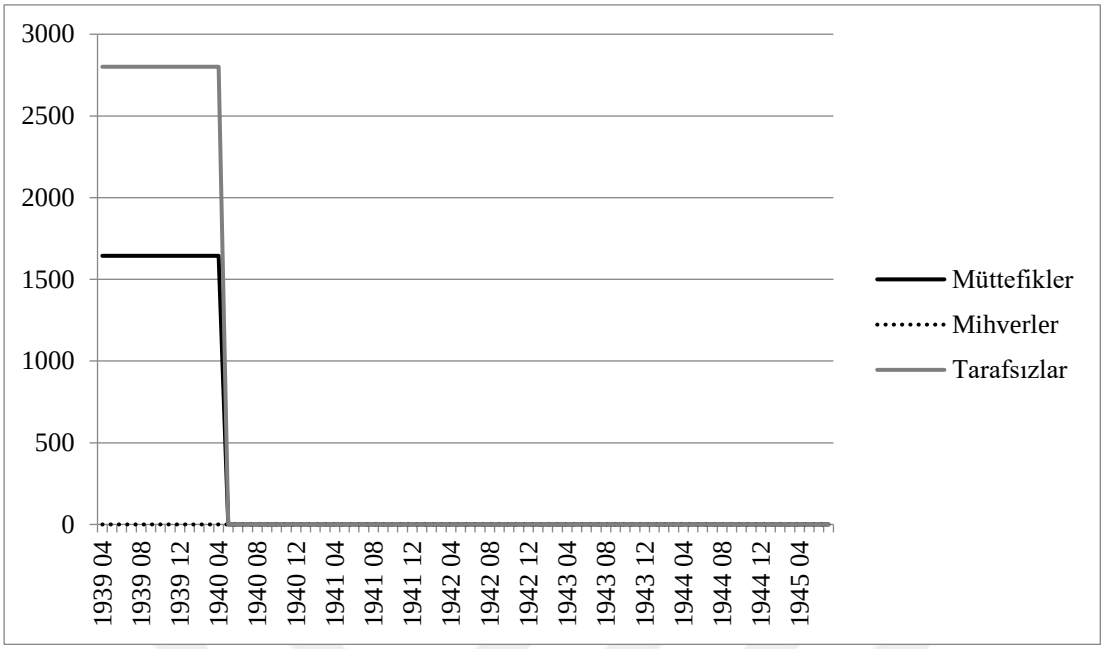
İsveç'in Norveç ile sınırı 1630 kilometredir. Mayıs 1940'ta Norveç'in işgali sırasında sınırın yaklaşık 750 kilometresi Almanya'nın, 880 kilometresi de Müttefiklerle hareket eden Norveç'in kontrolünde olmuştur. Haziran 1940'ta bu sınır 900 kilometre Almanya, 730 kilometre Müttefik kontrolündedir. Temmuz 1940'ta tamamen Alman kontrolüne geçmiştir. Finlandiya ile sınırı 614 kilometredir. Temmuz 1941'de Finlandiya, Rus savaşına katıldığından sınır Mihver kontrolüne girmişti. Kasım 1944'te Finlandiya savaş dışı kalmıştı. Mart 1945'te ise Finlandiya Müttefikler ve Sovyetler safındadır. Deniz sınırı ise Danimarka ile yaklaşık 420 kilometredir. Almanya ile yaklaşık 380 kilometredir. Baltık Devletleri ile yaklaşık 350 kilometredir. Finlandiya ile yaklaşık 705 kilometredir. Mayıs 1940'ta Danimarka, Alman kontrolüne girmişti. Temmuz 1940'ta Baltık ülkelerinin kontrolü Sovyetlere geçmişti. Ağustos 1941'de Baltık ülkelerinin kontrolü Mihvere geçti.

Kasım 1944'te Baltık ülkelerinin topraklarının büyük bir kısmı Sovyet birlikleri tarafından ele geçirildi. Mayıs 1945'te Alman kıyıları Sovyetlerin eline geçti.

Şekil 3. 14. Aylara göre İsveç'in değişen sınır oranı

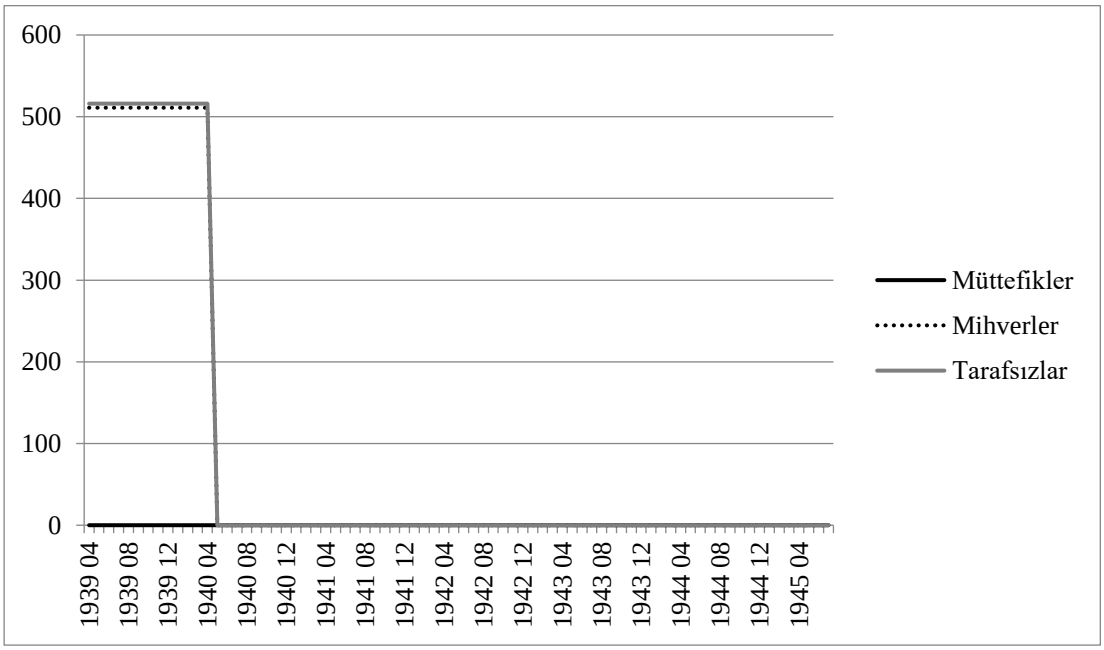
Norveç'in İsveç ile sınırı 1630 kilometredir. Mayıs 1940'ta ülke işgal edilinceye kadar sınır değişimi yaşanmadı. Finlandiya ile sınırı 736 kilometre, Petsamo (1944 sonrası Sovyet toprağı olacak) 195 kilometre, toplam 931 kilometredir. Mayıs 1940'ta ülke işgal edilinceye kadar sınır değişimi yaşanmadı. Deniz sınırı ise Danimarka ile yaklaşık 240 kilometredir. Birleşik Krallık ile yaklaşık 1644 kilometredir.

Şekil 3. 15. Aylara göre Norveç'in değişen sınır oranı

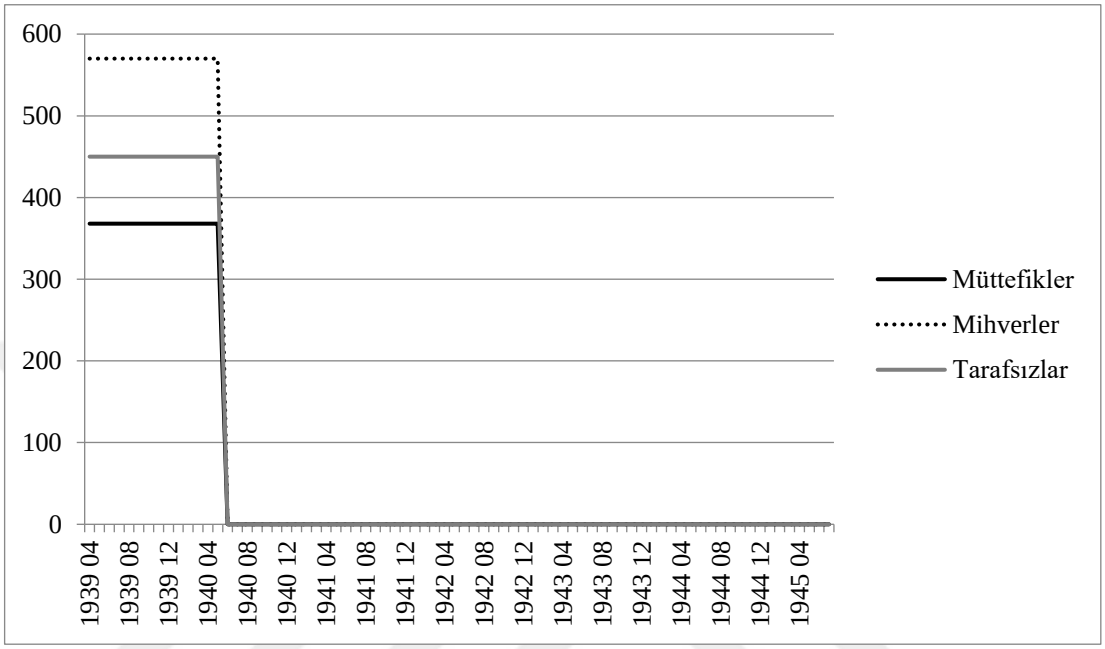
Danimarka'nın Almanya ile sınırı 68 kilometredir. Mayıs 1940'ta ülke işgal edildi.

Deniz sınırı ise yaklaşık 959 kilometredir. Bu sınırın yaklaşık 516 kilometresi Norveç ve İsveç gibi tarafsız ülkelere endeksli, geri kalan 443 kilometresi Almanya'ya endekslidir.

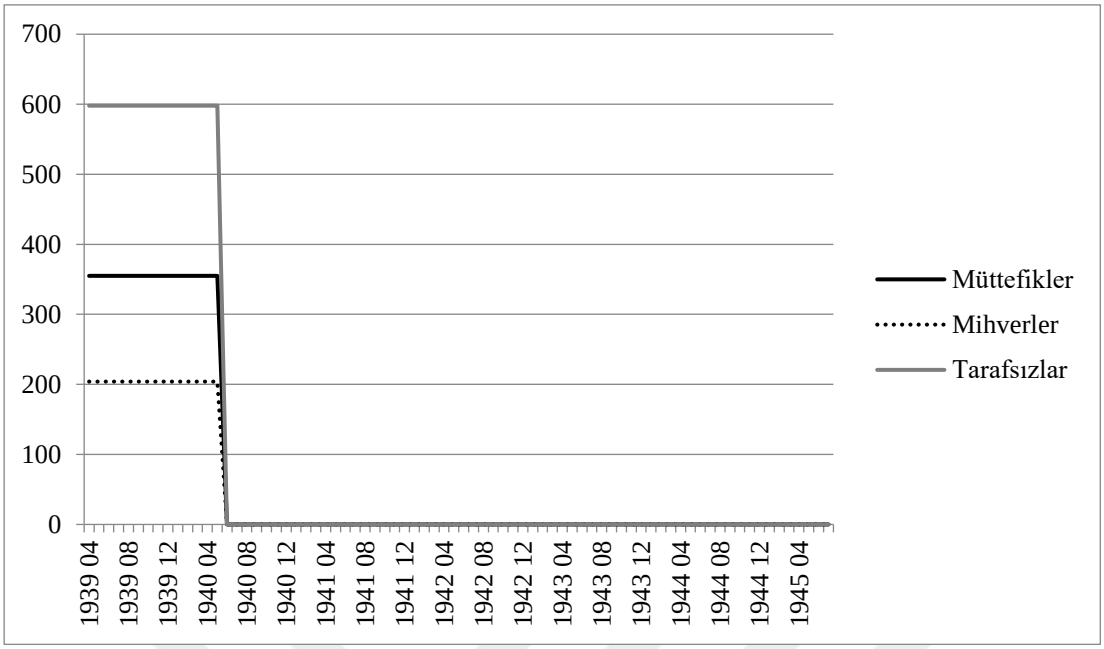
Şekil 3. 16. Aylara göre Danimarka'nın değişen sınır oranı

Hollanda'nın Almanya ile sınırı 570 kilometredir. Haziran 1940'a kadar sınırda Almanya vardı. Bu tarihte ülke işgal edildi. Belçika ile sınırı 450 kilometredir. Deniz sınırı ise yaklaşık 368 kilometredir. Haziran 1940'a kadar deniz sınırında Birleşik Krallık vardı.

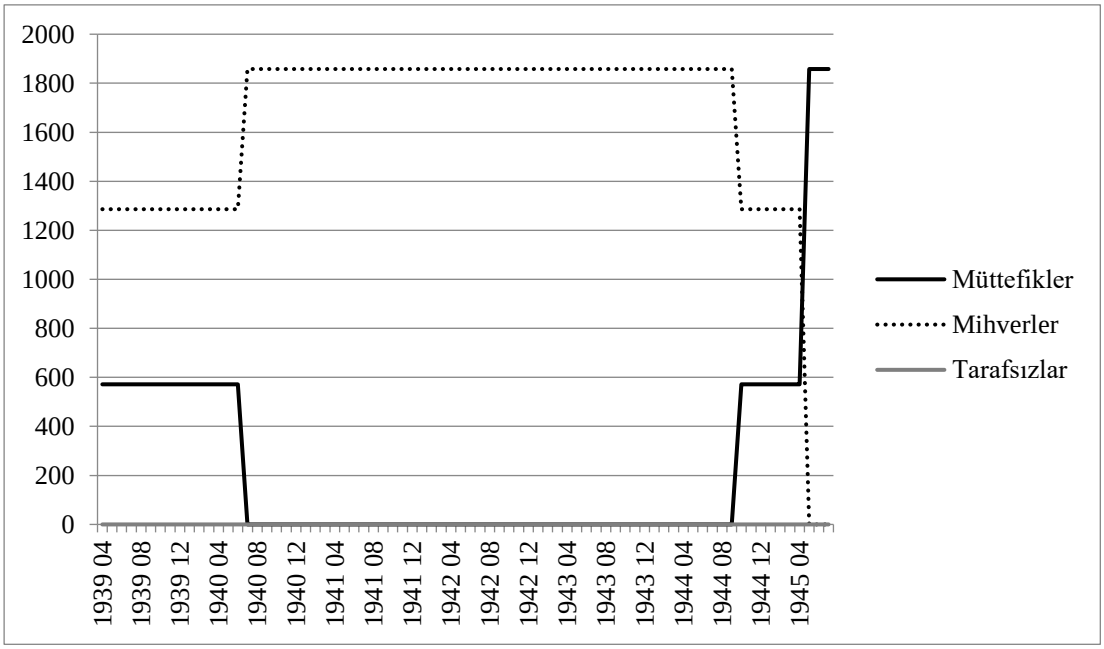
Şekil 3. 17. Aylara göre Hollanda'nın değişen sınır oranı

Belçika'nın Fransa ile sınırı 289 kilometredir. Haziran 1940'a kadar sınırda Fransa vardı. Bu tarihte ülke işgal edildi. Almanya ile sınırı 204 kilometredir. Hollanda ile sınırı 450 kilometredir. Lüksemburg ile sınırı 148 kilometredir. Deniz sınırı ise 66 kilometredir. Haziran 1940'a kadar deniz sınırında Birleşik Krallık vardı.

Şekil 3. 18. Aylara göre Belçika'nın değişen sınır oranı

İsviçre'nin Fransa ile sınırı 572 kilometredir. Bu sınırda Temmuz 1940'ta Mihver devletleri yer almıştı. Ekim 1944'te tekrar Müttefiklerin eline geçmişti. Savaş sonuna kadar bu durum devam etmişti. Almanya ve Avusturya ile sınırı 542 kilometredir. Mayıs 1945'te sınır Müttefiklerin eline geçmişti. İtalya ile sınırı 744 kilometredir. Mayıs 1945'te sınır Müttefiklerin eline geçti.

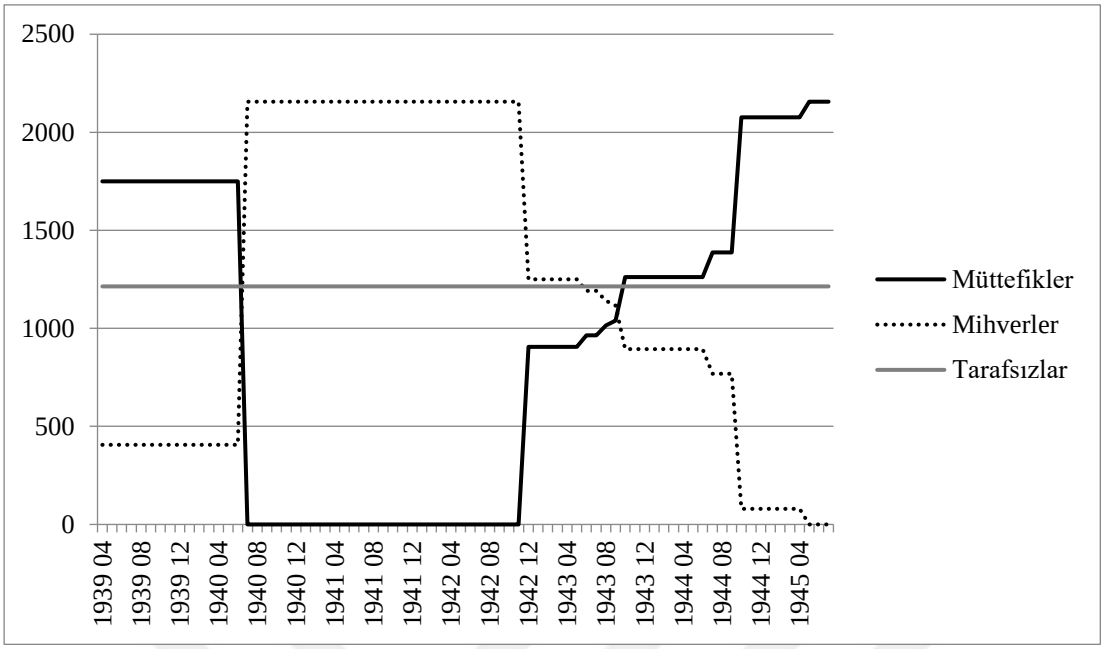
Şekil 3. 19. Aylara göre İsviçre'nin değişen sınır oranı

Portekiz'in İspanya ile sınırı 1214 ya da 1232 kilometredir Bu sınırda savaş boyunca değişiklik yaşanmamıştır. Okyanus ile sınırı 832 kilometredir.

İspanya'nın Portekiz ile sınırı 1214 ya da 1232 kilometredir (İki ülkenin verileri farklıdır). Bu sınırda savaş boyunca değişiklik yaşanmamıştır. Fransa ile sınırı 623 kilometredir. Bu sınır Temmuz 1940'ta Mihver devletlerinin kontrolüne geçmiştir[822]. Ekim 1944'te sınır Müttefiklerin kontrolüne geçmiştir[823]. Bu durum savaş sonuna kadar devam edecektir. Fas'taki sınırı yaklaşık 406 kilometredir. Bu sınır Temmuz 1940'a kadar Fransa kontrolündedir. Bu tarihten Aralık 1942'ye kadar Mihver devletlerinin[824], bundan sonra da Amerika Birleşik Devletlerinin kontrolünde olmuştur[825].

Alboran Denizi ile 317 kilometre deniz sınırı bulunmaktadır. Bu deniz, Kuzey Afrika'ya endekslidir. 1 Temmuz 1940'a kadar Fransa, Aralık 1942'ye kadar Mihver devletleri, sonrasında da Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz sınırı bulunmaktadır. Balear Denizi ile 810 kilometre deniz sınırı bulunmaktadır. Bu deniz, Fransa'nın güney kıyıları, İtalya'nın batı kıyısı, Sardinya, Korsika, Sicilya'nın kuzey kıyıları ile Tunus ve Merkez Doğu Cezayir'in kuzey kıyılarına endekslidir. Temmuz 1940'a kadar Afrika sahilleri, Korsika ve Fransa kıyılarında Fransa; Sardinya, Sicilya ve İtalya kıyılarında da İtalya hâkimdi. Bu tarihten Aralık 1942'ye kadar her yerde Mihver kontrolü vardı. Aralık 1942'de Tunus hariç Afrika Müttefiklerin eline geçti. Haziran 1943'te Tunus'un kuzey sahili Müttefiklerin eline geçti. Ağustos 1943'te Sicilya kıyılarının bir kısmı, Eylül 1943'te tamamı Müttefiklerin eline geçti. Ekim 1943'te Sardinya ve Korsika ile Güney İtalya'nın kıyıları Müttefiklerin eline geçti. Temmuz 1944'te Orta İtalya, Eylül 1944'te Fransa'nın güneydoğu kıyıları ile Kuzey İtalya'nın bir kısmı, Ekim 1944'te Güney Fransa, Mayıs 1945'te de bütün bölge Müttefiklerin eline geçti. Atlantik deniz sınırı 206 kilometredir. Toplam sınır (Atlantik hariç) 3370 kilometredir. (Balear denizinin 810 kilometrelik sahasının karşılığı 3105 kilometredir. Fransa 390 (101), İtalya 920 (240), Sardinya 350 (91), Korsika 230 (60), Sicilya 290 (75), Tunus 225 (58), Orta ve Doğu Cezayir 700 (182)).

[822] Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesi.
[823] Müttefiklerin Güney Fransa operasyonu.
[824] Cezayir'de Vichy yönetimi.
[825] Meşale operasyonu.

Şekil 3. 20. Aylara göre İspanya'nın değişen sınır oranı

İrlanda'nın Birleşik Krallık ile olan sınırı 499 kilometredir. Bu sınırdaki taraflar savaş boyunca değişmemiştir. Deniz ve okyanus sınırı ise 1069 kilometredir.

3.1.2. Jeopolitik Ağırlığın Belirlenmesi

Jeopolitik ağırlığın[826] belirlenmesinde, ilgili evrede yapılan Müttefikler arası konferansların tutanakları dikkate alınmış ve coğrafi isimlerin adlarının geçme sıklığından[827] yüzde oluşturulmuştur. Jeopolitik ağırlık, bir önceki analiz konusunda, sadece Türkiye'deki küçük bir bölgenin ismi dikkate alınarak hesaplanmıştı. Burada ise hem "Türkiye", "Anadolu" gibi geniş coğrafi ülke ve bölgelerin yanı sıra, konferanslarda adı geçen istisnasız her coğrafi bölgenin ve coğrafi bölgeye yapılan atfın frekansı hesaplanarak jeopolitik ağırlık belirlenmiştir. Özetle, önceki analizde önemli olan ve ölçülen şey, Türkiye'nin hangi spesifik coğrafyaları ön plana çıkmıştı sorusunun cevabı idi. Yani o analizde "Türkiye" ismi, bütün alanları kapsadığından etkisiz olarak kabul edilmiş ve frekansa dâhil edilmemişti. Burada ise dünyadaki özel ya da genel bütün coğrafyaların ve onlara yapılan atıfların (kod isim, operasyon ismi vs.) hepsi dikkate alınarak hesap yapılmıştır.

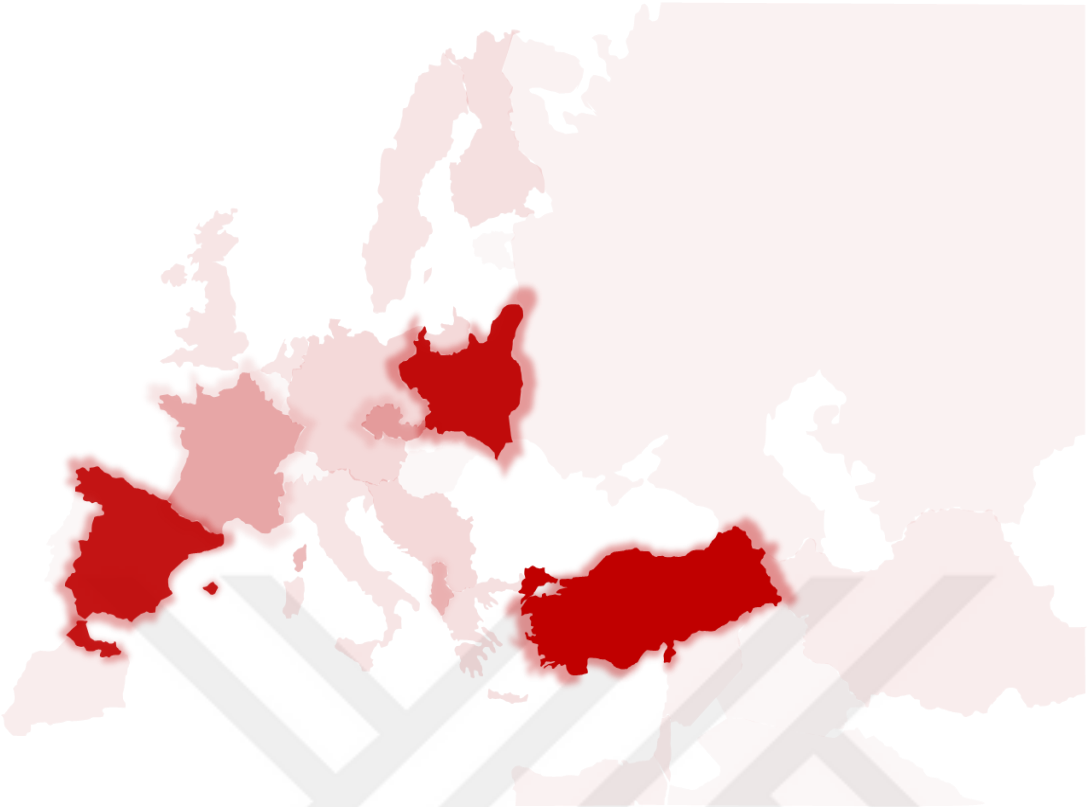
[826] Onur Köse, "Dış Politikada Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1).
[827] Jeopolitik frekans

Bu başlıkta, yukarıda da belirtildiği üzere Müttefikler arası konferanslar baz alınmıştır. Ama erken dönemlerde konferans yoğunluğu olmadığından arşivlerden yararlanılmıştır. FRUS için sadece belge başlığı kullanılmıştır. Çünkü, FRUS tasnifi, konumuza uygun düzenlendiğinden ağırlığın tespiti için başlıklar yeterlidir. İngiliz arşivi için bazı filtreler kullanılmak zorunda kalınmıştır[828]. Çünkü belgelerin hepsi, jeopolitik ile ilgili olmadığından böyle bir eleme metodu seçilmiştir. Ayrıca yukarıdaki ismi geçen devletlerle sınırlandırılmıştır. Alman belgeleri (DGFP) de ağırlığa uygun düzenlendiğinden belge başlığından hareketle tasnif yapıldı.

3.1.2.1. Evre 1

7 Nisan 1939 – 2 Eylül 1939 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Türkiye % 13,25, Polonya % 12,307, İspanya % 11,693, Fransa % 3,618, Almanya % 1,973, Yugoslavya % 1,93, Finlandiya % 1,601, Yunanistan % 1,604, İtalya % 1,315, İngiltere % 1,315, Hollanda % 1,272, İsveç % 1,272, İran % 0,986, Rusya % 0,657, Belçika % 0,328, Estonya % 0,328, Macaristan % 0,328, Portekiz % 0,328, İsviçre % 0,328, Irak % 0,328 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

[828] Resmi sayfa doğrultusunda kullanılan filtreler: 1939-1945; The National Archives; Air Force; Communism; Conflict; Disarmament; Fascism; Intelligence; International; Armed Forces(General Administration); Operations, battles and campaigns; Army; Treaties and alliances; Weapons; Africa; Americas; Middle East; Australia and Pacific; Europe and Russia; Local Government; publications.

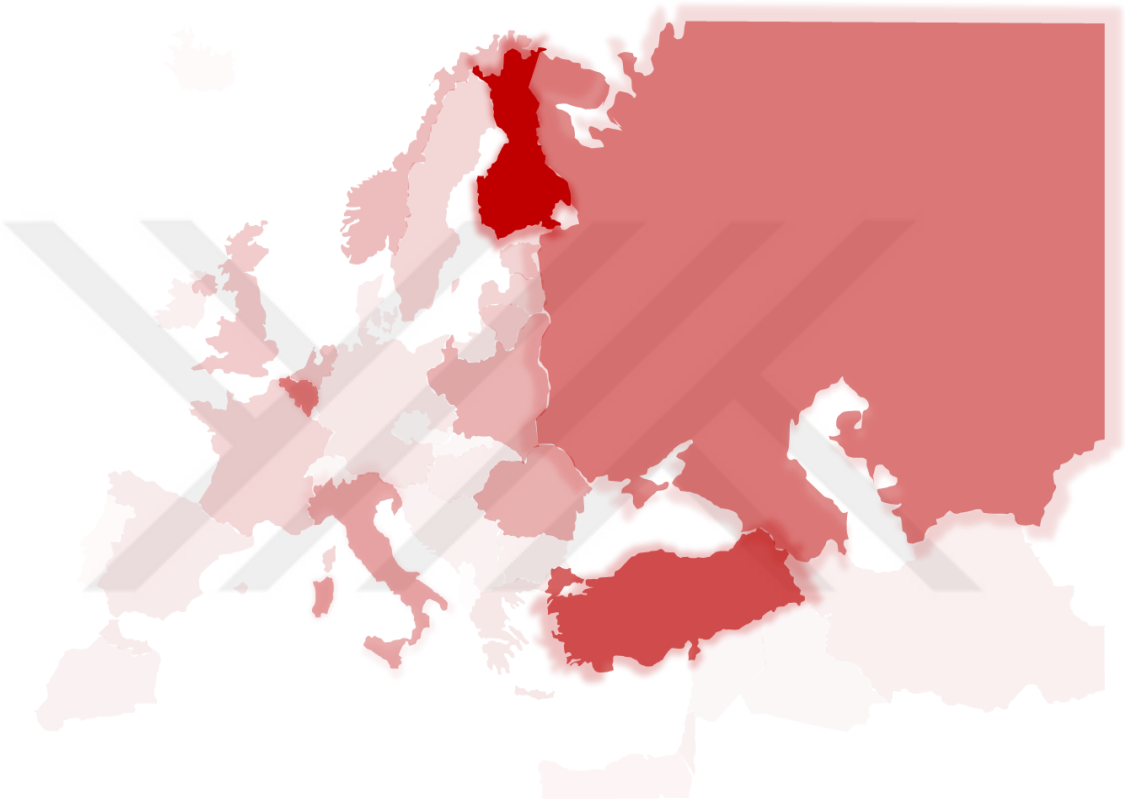
Harita 3. 1. 7 Nisan 1939 – 2 Eylül 1939 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere, İspanya, Polonya ve Türkiye, belgelerde ön plana çıkan ülkeler olmuştur. İspanya'daki yoğunluk, daha yeni iç savaştan çıkması ile ilgilidir ve büyük devletler hala daha İspanya'daki durumu dikkatle izlemektedir. Polonya'daki yoğunluk, Avusturya ve Çekoslovakya'dan sonra Almanya'nın saldıracağı ilk ülke olması ve Mihver karşıtı kutbun bu bölgeye yoğunlaşması ile ilgilidir. Zaten Polonya'ya yapılan Alman hücumu ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Türkiye'deki yoğunluk ise İtalya'nın olası işgallerine karşı Müttefiklerin diplomasi trafiğinin merkezinde kalması ile ilgilidir. Fransa ve Birleşik Krallık ile ikili anlaşmalar, Hatay sorunu ve Balkanlardaki statüko ile Müttefik-Sovyet köprüsü görevinden ötürü bu evrelerde jeopolitik ağırlığı oldukça yüksek seviyede olmuştur. Bu üç devletin dışında Arnavutluk ve Çekya'da da yoğunluk görülmekte, buradaki yoğunluk Alman-İtalyan işgalleri ile paralellik göstermektedir. İki devlet de işgal edilmiş olsa da yankıları hala devam etmektedir.

3.1.2.2. Evre 2

2 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Finlandiya % 13,641, Türkiye % 8,35, Rusya % 6,323, Belçika % 6,093, İtalya %

4,341, Romanya % 4,189, Polonya % 4,02, Norveç % 3,475, Hollanda % 3,199, İngiltere % 2,689, Baltık % 2,293, Litvanya % 2,68, Fransa % 2,173, İsveç % 2,133, Almanya % 1,268, Yunanistan % 1,266, İspanya % 1,055, Danimarka % 0,991, Macaristan % 0,916, İran % 0,885, Bulgaristan % 0,788, İrlanda % 0,757, Yugoslavya % 0,621, Irak % 0,439, İsviçre % 0,368, Portekiz % 0,206 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

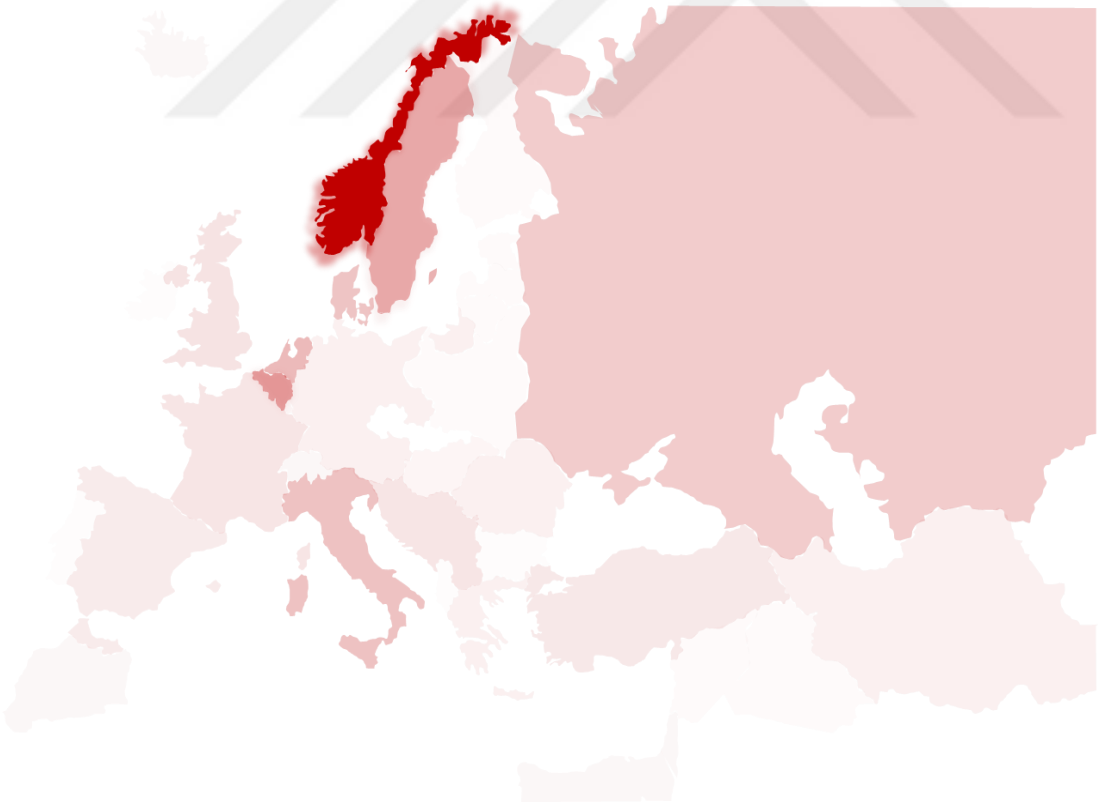
Harita 3. 2. 2 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere savaşın başladığı ve Kış Savaşı'nın sonuna, Almanya'nın İskandinavya harekâtına kadar olan süreçte üç ülke çok yoğundu, sekiz ülkede de yoğunluk görülmekle birlikte görece daha az belirginleşebilmişti. Finlandiya'daki yoğunluk, Sovyetler Birliği'nin bu topraklara saldırması ile ilgilidir. Belçika'daki yoğunluk ise tuhaf savaşla ilgiliydi. Polonya'daki muharebelerden sonra batıda yaşanan tuhaf savaş beklenmedik bir durum idi. Dünya kamuoyu, Belçika'da öyle ya da böyle bir savaşın yaşanacağını düşünüyordu ve Müttefikler de Belçika'yı kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Türkiye'deki yoğunluk, yine Türk dış politikasındaki diplomasi trafiğinin (Müttefik-Sovyet arası köprü, Mihver karşıtı blok, Balkanlarda nüfuz vs) yanında Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı kısa sürede işgal ettikten

hemen sonra rotasını hangi ülkeye çevireceğinin kanıtıdır. Bu evrelerde bununla ilgili birçok sınır provokasyonu görülmüştür. Ancak Sovyetler Birliği, ordusundaki zayıflığı Fin savaşında görmüş ve daha temkinli hareketlere yönelmiştir. İkincil ağırlığa sahip olan Romanya, Polonya ve Baltık ülkelerindeki yoğunluk, yine Sovyet genişlemesi ile ilgilidir. Sovyetle Birliği, bu bölgelerden toprak istiyordu. İtalya'daki yoğunluk, savaşa dâhil olup olmaması yönünde diplomasi trafiği ile ilgilidir.

3.1.2.3. Evre 3

9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Norveç % 21,557, Belçika % 8,008, İsveç % 6,5, Hollanda % 5,847, İtalya % 5,149, Danimarka % 4,982, Rusya % 4,273, İngiltere % 2,303, Yugoslavya % 2,089, Fransa % 2,011, Türkiye % 1,915, İspanya % 1,693, Romanya % 1,389, İran % 1,327, Yunanistan % 1,232, Almanya % 1,223, Macaristan % 0,805, İsviçre % 0,579, Polonya % 0,448, Baltık % 0,439, Finlandiya % 0,439, Irak % 0,431, Bulgaristan % 0,217, Portekiz % 0,152, İrlanda % 0,143 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

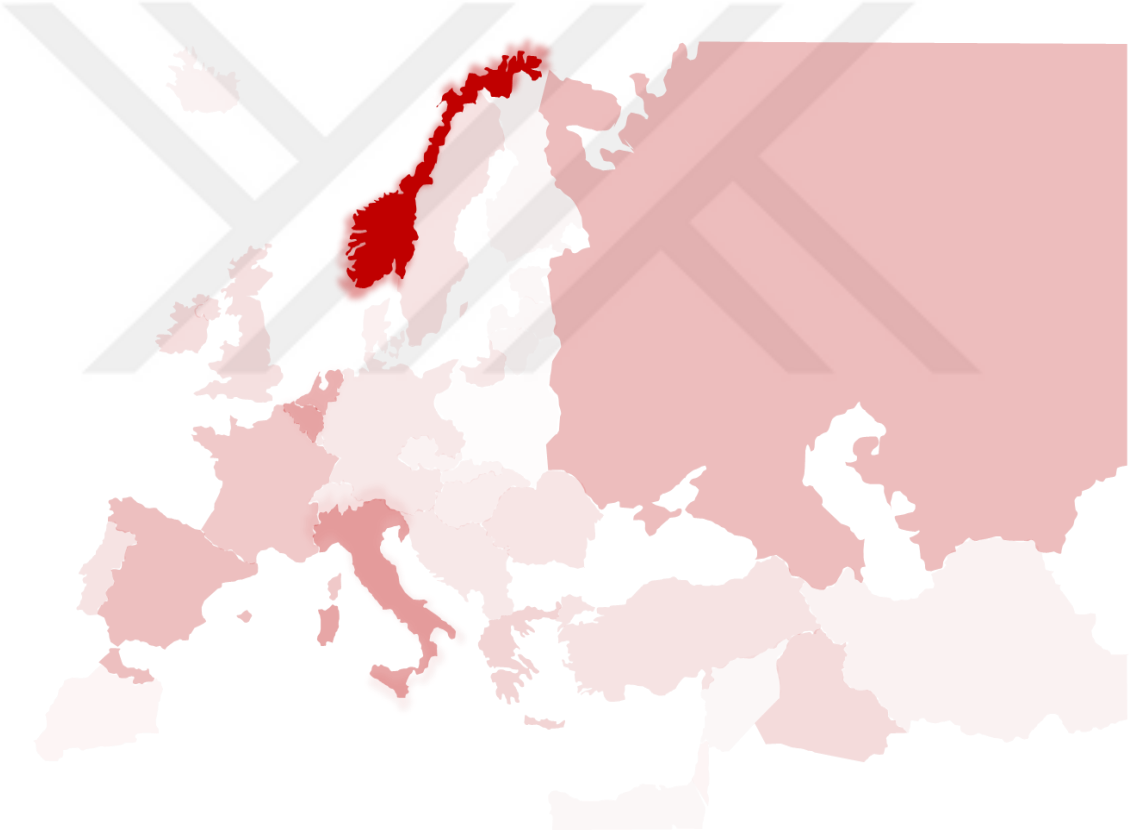
Harita 3. 3. 9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere Norveç'in jeopolitik ağırlığı, bu evrede yoğunlaşmıştı. Bunun sebebi, Norveç'in Almanya tarafından işgali olmuştur. Danimarka da aynı

sebeple önem kazanmıştı. Belçika ve Hollanda'nın önemi ise Almanya'nın bölgeye taarruz hazırlığının olması sebebiyledir.

3.1.2.4. Evre 4

10 Mayıs 1940 – 9 Haziran 1940 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Norveç % 16,951, İtalya % 5,956, Belçika % 5,583, Hollanda % 5,007, Rusya % 4,477, İspanya % 4,312, Fransa % 3,573, Yunanistan % 2,889, Irak % 2,297, İrlanda % 2,277, İngiltere % 2,041, Türkiye % 1,933, Portekiz % 1,866, İsveç % 1,799, Romanya % 1,646, Yugoslavya % 1,587, Almanya % 1,526, Macaristan % 1,215, İsviçre % 1,104, Danimarka % 0,951, İran % 0,892, Baltık % 0,583, Finlandiya % 0,46, Polonya % 0,143 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

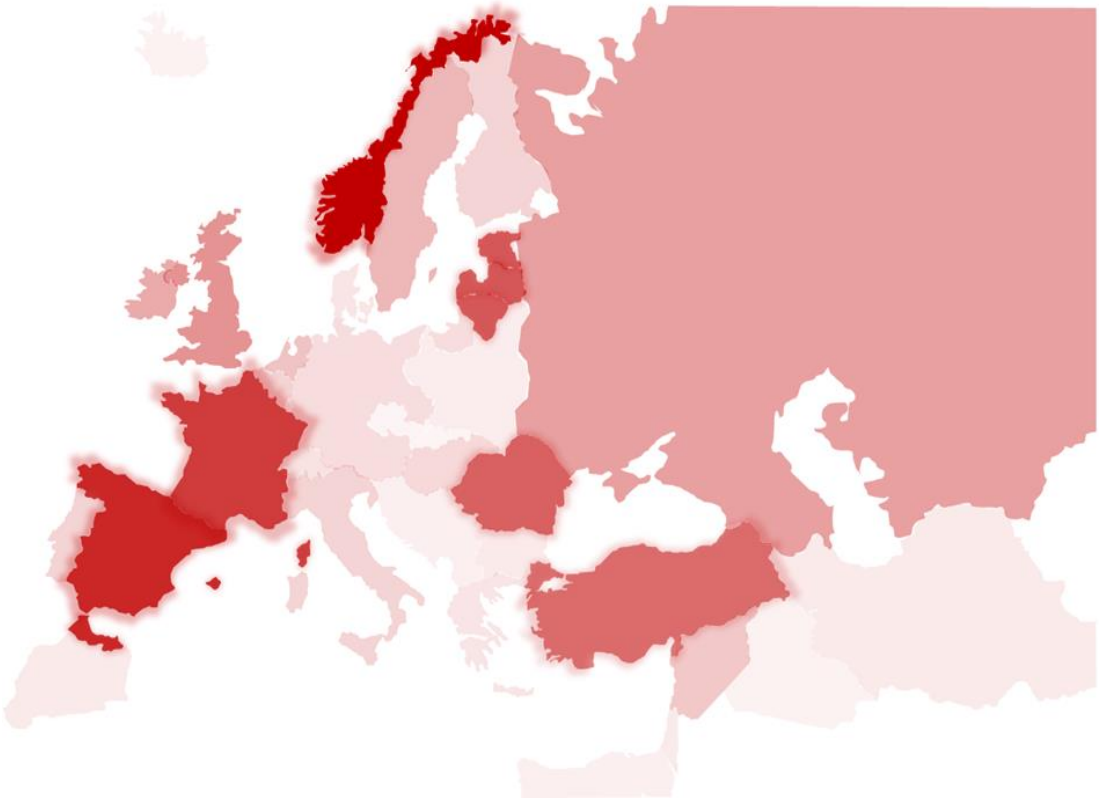

Harita 3. 4. 10 Mayıs 1940 – 9 Haziran 1940 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere bir önceki evreden çok farklı bir jeopolitik ağırlık görülmemiştir. Norveç savaşı devam etmekte ve Birleşik Krallık'ın bölgeye saldırısı beklenmekte idi. Benelüx ise yeni işgal edilmişti.

3.1.2.5. Evre 5

10 Haziran 1940 – 10 Ağustos 1940 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Norveç % 9,34, İspanya % 7,26, Fransa % 6,346, Baltık % 5,181, Romanya % 4,845, Türkiye % 4,421, İngiltere % 3,885, Sovyetler Birliği % 3,472, İrlanda % 3,089, İsveç % 2,598, Hollanda % 2,148, Finlandiya % 1,632, İtalya % 1,621, Portekiz % 1,557, Belçika % 1,525, Macaristan % 1,42, Almanya % 1,229, İsviçre % 1,061, Danimarka % 0,954, Yunanistan % 0,936, İran % 0,793, Bulgaristan % 0,747, Polonya % 0,613, Yugoslavya % 0,523, Irak % 0,505 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

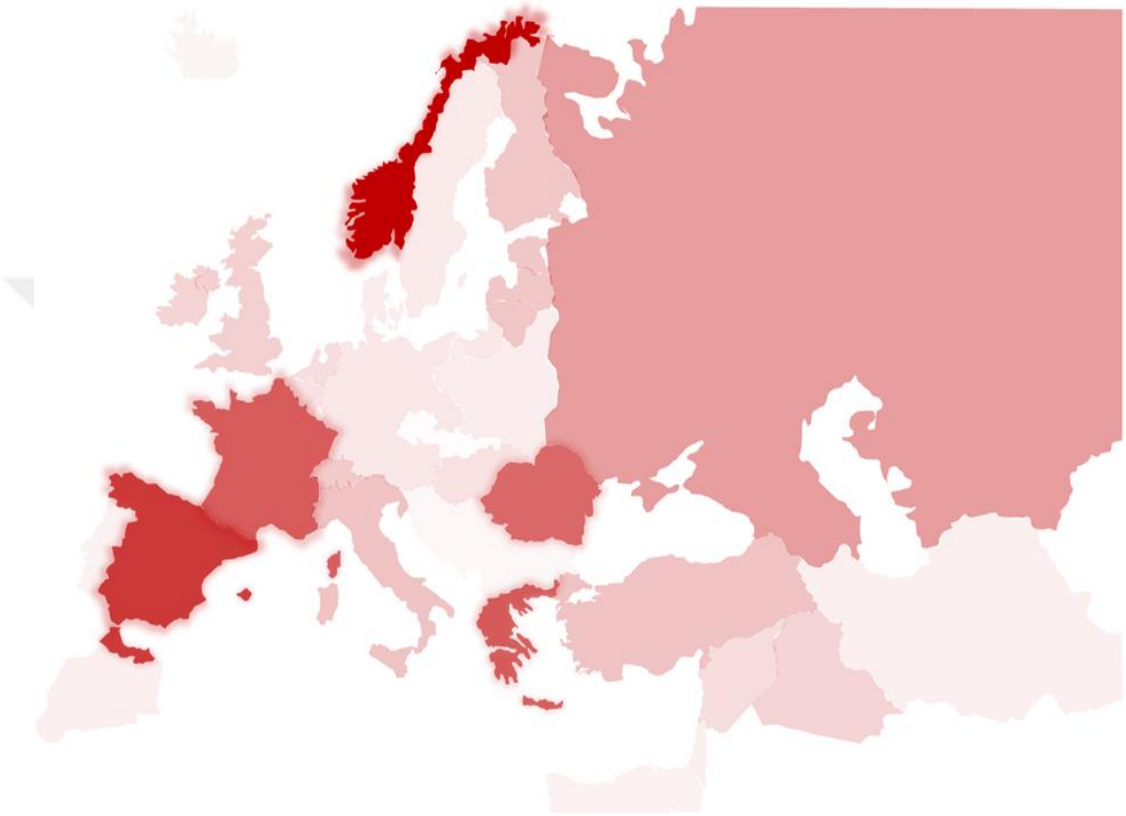
Harita 3. 5. 10 Haziran 1940 – 10 Ağustos 1940 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere Norveç'teki duruma ek olarak Fransa'nın düşmesi, Fransa'nın düşüşünden sonra İspanya'nın jeopolitik konumu ve Sovyetler Birliği'nin potansiyel hedefleri (Baltık, Romanya, Türkiye) ağırlık kazanmıştı.

3.1.2.6. Evre 6

11 Ağustos 1940 – 27 Ekim 1940 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Norveç % 11,248, İspanya % 7,8, Yunanistan % 6,236, Fransa % 6,115, Romanya %

5,464, Rusya % 4,309, İtalya % 2,576, Türkiye % 2,554, Finlandiya % 2,489, Baltık % 2,427, İsviçre % 2,28, İngiltere % 2,068, İrlanda % 1,879, Irak % 1,873, Hollanda % 1,472, Belçika % 1,282, Macaristan % 1,201, Almanya % 1,005, İsveç % 0,938, Polonya % 0,838, Danimarka % 0,831, İran % 0,718, Portekiz % 0,547, Bulgaristan % 0,3, Yugoslavya % 0,3 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

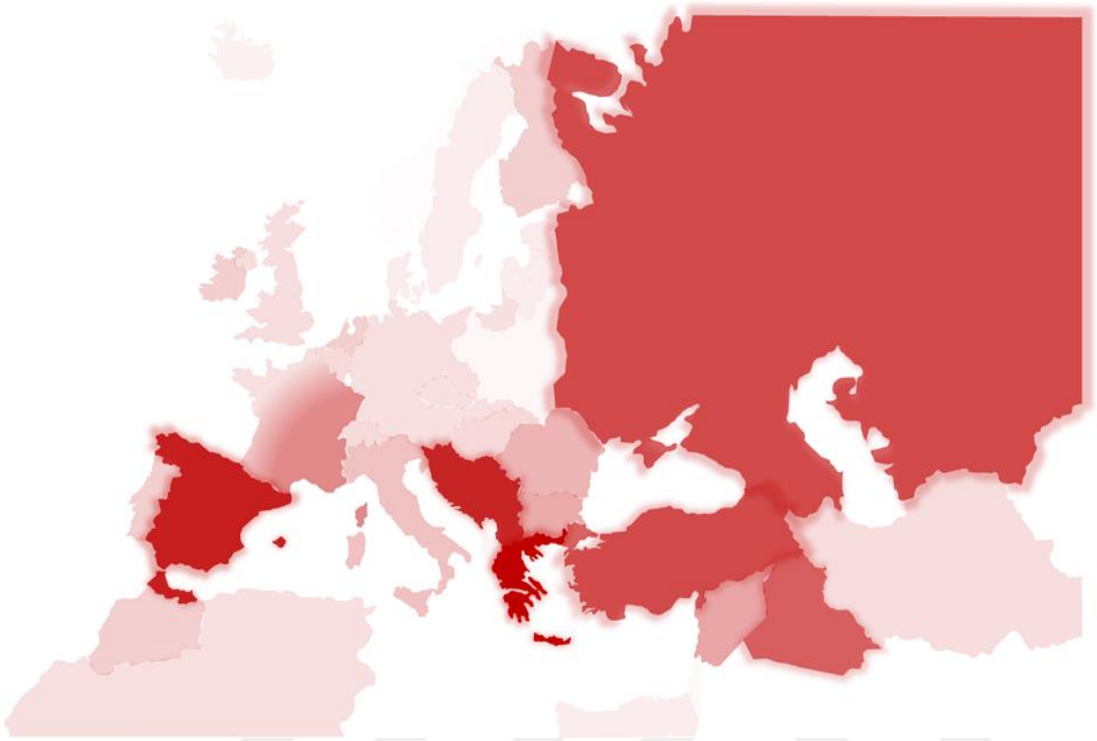
Harita 3. 6. 11 Ağustos 1940 – 27 Ekim 1940 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere önceki evreden sadece Yunanistan farkı görülmektedir. Bunun sebebi de İtalya'nın ülkeye taarruz hazırlığında olmasından kaynaklanmaktadır.

3.1.2.7. Evre 7

28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Yunanistan % 8,769, İspanya % 7,162, Yugoslavya % 6,961, Türkiye % 5,385, Rusya % 5,345, Irak % 4,67, Vichy % 4,097, Bulgaristan % 2,865, Romanya % 2,501, İtalya % 2,139, Finlandiya % 1,712, Hollanda % 1,654, İrlanda % 1,644, Portekiz % 1,62, Macaristan % 1,347, Belçika % 1,244, İsviçre % 1,224, İngiltere % 1,128, İran

% 1,185, Almanya % 1,041,Baltık % 0,575, İsveç % 0,546, Danimarka % 0,532, Polonya % 0,239, Norveç % 0,074 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

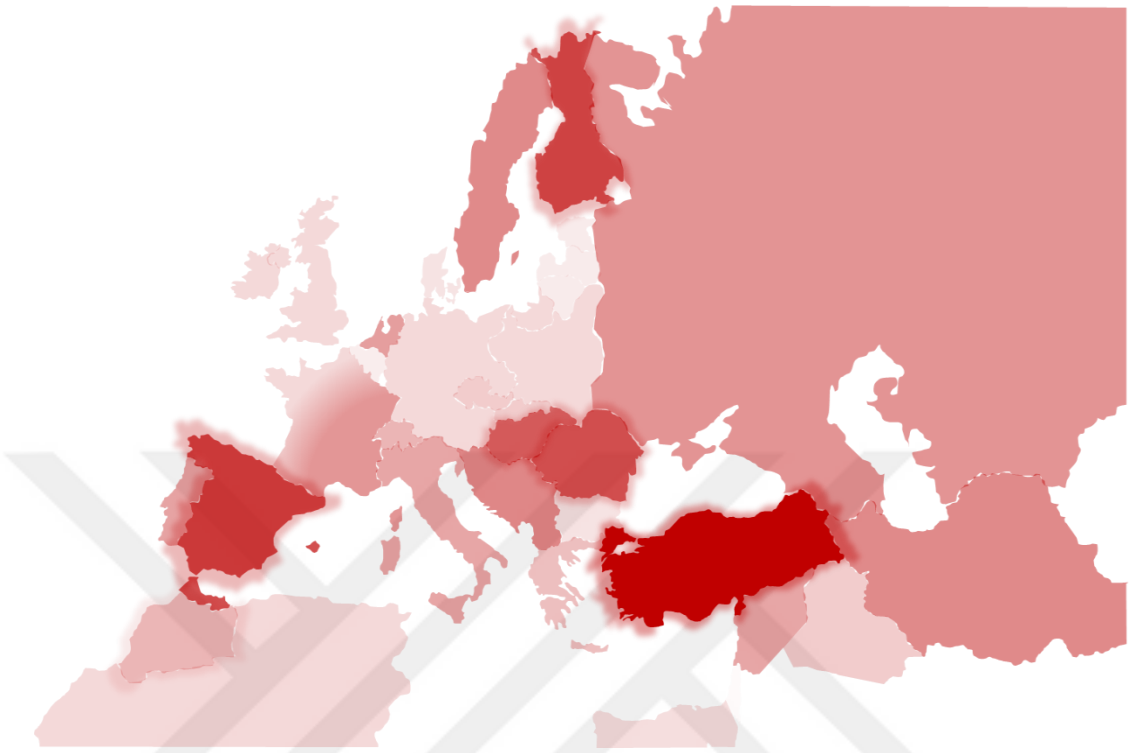
Harita 3. 7. 28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere bu evrede Balkanlar, Türkiye, Irak, Suriye, İspanya ve Sovyetler Birliği ön plana çıkmıştı. Balkanların ön plana çıkmasının sebebi, Alman işgali olmuştu. Irak'ın ön plana çıkmasının sebebi, bölgede bir darbenin yaşanması ve Birleşik Krallık ile Almanya arasında bir hâkimiyet mücadelesinin olması idi. Suriye'de de çatışmalar vardı ve Türkiye'nin önemi, Almanya'nın bu iki ülkeye geçişi içindi. Ayrıca Türkiye'nin savaşa girmesi veya işgale uğraması gibi ihtimaller diplomatik metinlerde çoğalmıştı. Sovyetler Birliği'nin ön planda olmasının sebebi ise, Barbarossa harekatının hazırlıklarıyla ilgilidir.

3.1.2.8. Evre 8

22 Haziran 1941 – 6 Aralık 1941 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Türkiye % 7,176, İspanya % 4,953, Finlandiya % 4,689, Romanya % 4,304, Macaristan % 3,933, Yugoslavya % 3,353, İsveç % 3,279, İran % 3,265, Rusya % 3,024, Vichy % 2,963, Hollanda % 2,71, Portekiz % 2,599, İtalya % 2,484, İsviçre % 2,051, Yunanistan % 1,829, Irak % 1,44, İrlanda % 1,078, İngiltere % 1,041,

Almanya % 1,041, Polonya % 1,012, Danimarka % 0,777, Bulgaristan % 0,731, Baltık % 0,605, Belçika % 0,532 ve kalan yüzde diğer bölgelerdir.

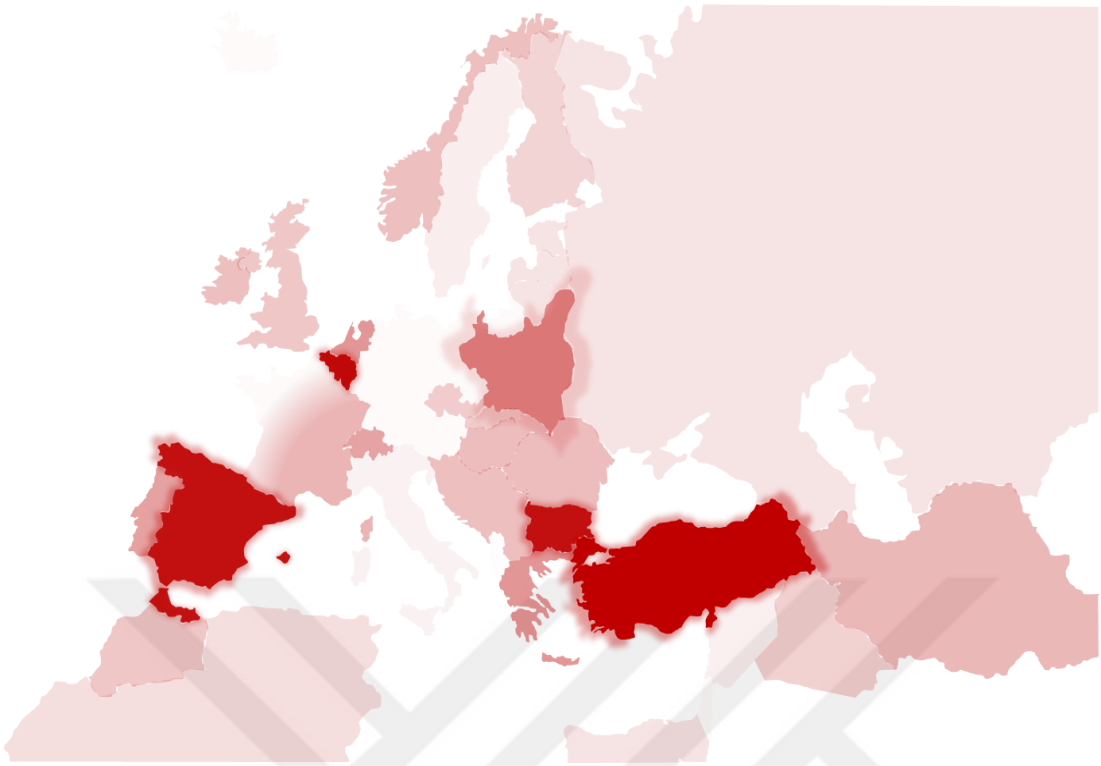

Harita 3. 8. 22 Haziran 1941 – 6 Aralık 1941 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere Türkiye, Finlandiya ve İspanya'nın jeopolitik ağırlığı ön plana çıkmıştı. Az da olsa İran, İsveç ve Balkanlar gibi bölgelerde de jeopolitik ağırlık görülmektedir. Türkiye'nin ağırlığının yüksek olmasının sebepleri çok yönlüdür. Alman-Sovyet savaşına yakınlığı, İran'ın işgali, Sovyetler Birliği'ne Müttefik yardımı hususu, boğazlar şeklinde sıralanabilir. Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmesi ve dolaylı yollardan da olsa Rus savaşına İsveç ve İspanya'nın katılması, Balkanlardaki gerilla hareketleri haritayı bize açıklamaktadır.

3.1.2.9. Evre 9

7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Türkiye % 7,416, Belçika % 7,046, Bulgaristan % 6,76, İspanya % 6,687, Polonya % 3,376, Hollanda % 3,062, Yunanistan % 3,053, Portekiz % 2,776, İsviçre % 2,684, Vichy % 2,159, İran % 2,113, Macaristan % 1,964, Romanya % 1,918, Yugoslavya % 1,863, İrlanda % 1,844, Norveç % 1,817, İngiltere % 1,661, Irak % 1,337, Finlandiya % 1,245, Baltık % 0,839, Rusya % 0,83, İsveç % 0,525, İtalya % 0,332, Almanya % 0,166.

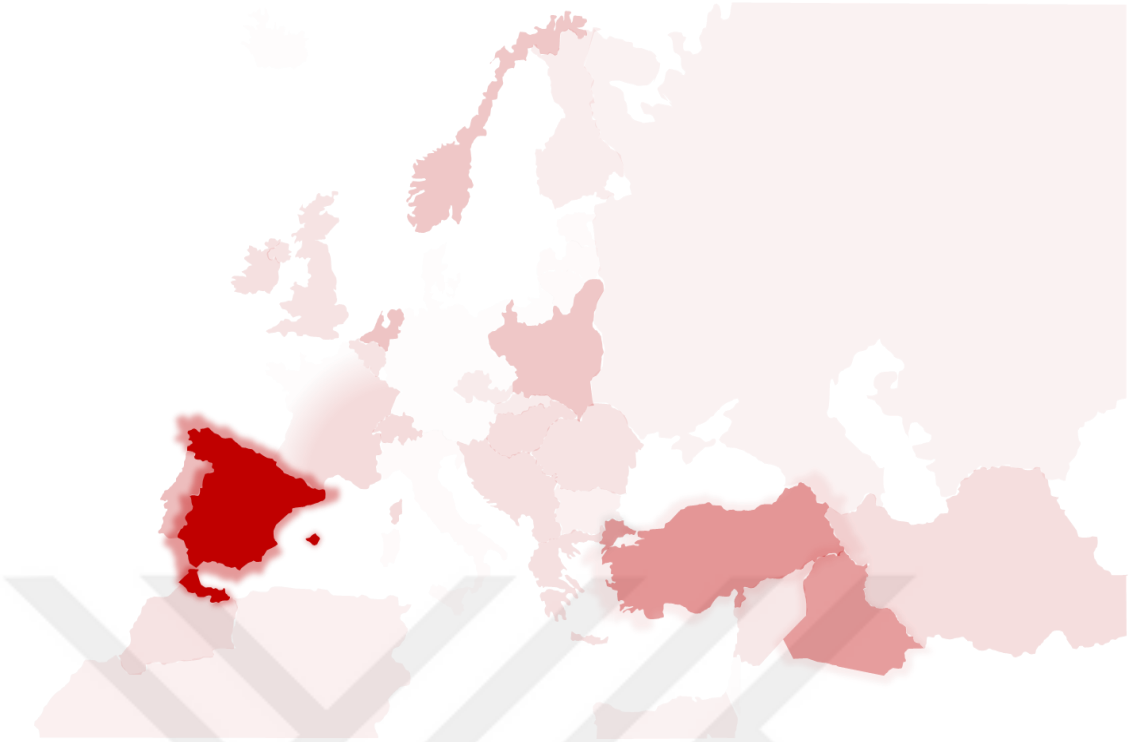
Harita 3. 9. 7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere bu evrede diplomasinin ağırlığı Kuzey Afrika cephesine (İspanya'nın katılımı beklenmekte) ve muhtemel Türk-Balkan cephesi ile Müttefik bombardımanları gibi sebeplerden şekillenmiştir.

3.1.2.10. Evre 10

Bu evrede 2. Washington konferansı yapılmış ancak bu konferansın tutanaklarının çoğu kaydedilmemiştir. Kalanlarının ise büyük bir yüzdesi Pasifik cephesi, sonrasında sırasıyla Afrika cephesi ve Rusya cephesidir. Bu yüzden sadece arşiv belgeleri tercih edilmiştir.

26 Mayıs 1942 – 7 Kasım 1942 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: İspanya % 15,377, Türkiye % 5,62, Irak % 5,023, Portekiz % 4,005, Hollanda % 3,605, Polonya % 3,439, Norveç % 3,326, İsviçre % 2,202, Vichy % 2,159, İran % 1,993, Macaristan % 1,976, İrlanda % 1,862, Yunanistan % 1,834, Yugoslavya % 1,795, Romanya % 1,696, Belçika % 1,689, İngiltere % 1,661, Finlandiya % 1,124, Bulgaristan % 0,957, Rusya % 0,83,Baltık % 0,339, İtalya % 0,332, Almanya % 0,166, Danimarka % 0,113.

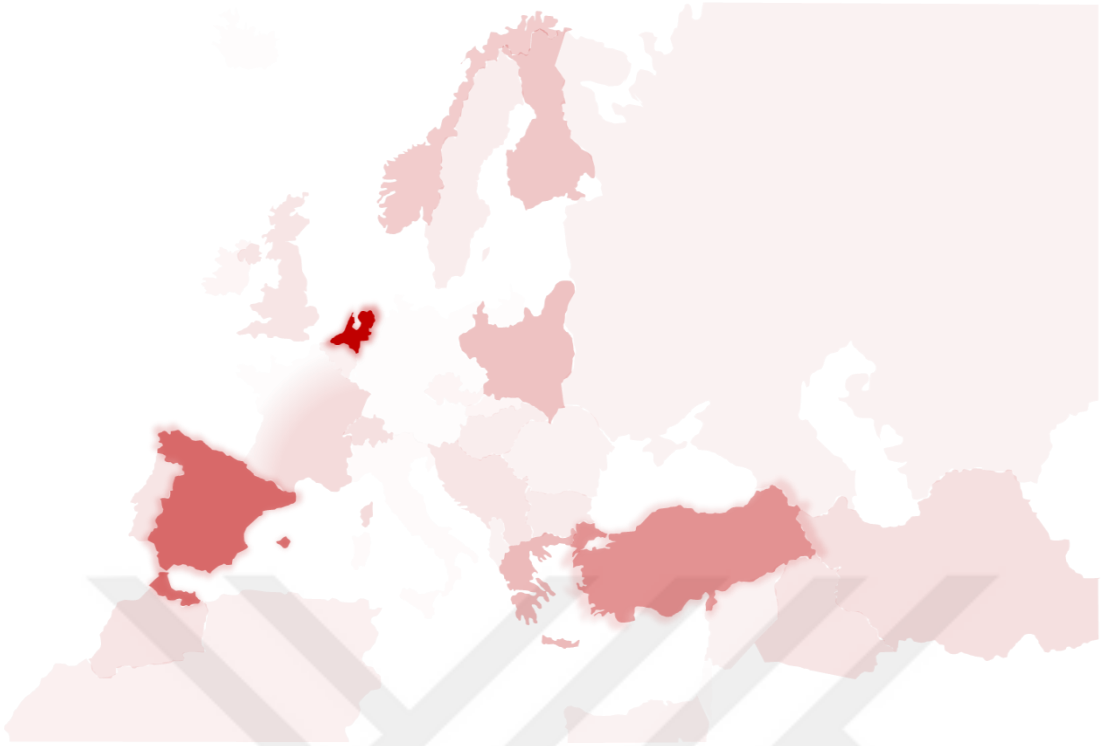

Harita 3. 10. 26 Mayıs 1942 – 7 Kasım 1942 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüldüğü üzere İspanya jeopolitik açıdan önem kazanmıştır. En önemli sebep, El Alamein cephesidir. Eğer bu muharebeler Alman lehine sonuçlansaydı ve Süveyş'te bir Mihver hâkimiyeti yaşansaydı, İspanya'nın şartsız bir şekilde savaşa katılımı beklenmekteydi. Bu yüzden diplomatların gözü İspanya'nın hareketlerine odaklanmıştı.

3.1.2.11. Evre 11

8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir: Hollanda % 15,948, İspanya % 7,755, Türkiye % 5,372, Yunanistan % 4,333, Polonya % 3,773, Finlandiya % 3,441, Norveç % 3,118, Vichy % 2,159, İran % 1,993, İsviçre % 1,912, İngiltere % 1,661, Portekiz % 1,59, Irak % 1,59, Yugoslavya % 1,537, Bulgaristan % 1,257, Macaristan % 1,039, İsveç % 1,039, Belçika % 0,987, Romanya % 0,873, Rusya % 0,83,İrlanda % 0,602, İtalya % 0,332, Almanya % 0,166.

Harita 3. 11. 8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943 arası jeopolitik ağırlık

Haritadaki jeopolitik ağırlığın iki ana konusu, müttefik bombardımanlarıyla Akdeniz cephesi olmuştur.

3.1.2.12. Evre 12

12. evrenin jeopolitik ağırlığı Kazablanka Konferansı ve Adana Görüşmeleri tutanaklarına göre belirlenmiştir. Yukarıdaki evrelerde Müttefikler arası konferanslar yerine İngiliz-Alman-Amerikan belgelerinden jeopolitik ağırlık tespit edilmişti. Bu süreç ile birlikte artık konferans tutanaklarında geçen coğrafi isimlerin tekrar sayılarından (frekans) jeopolitik ağırlık tespit edilecektir.

14 Ocak 1943'te başlayıp 24 Ocak 1943'te biten Kazablanka Konferansı'nda, 11 gün içerisinde 62 toplantı yapılmış ve bunlardan 31 tanesinin kaydı tutulmamıştır. Toplantılara Müttefik başkan, başbakan ve üst düzey yetkililerin yanında zaman zaman Fransız temsilciler ile ve ev sahibi konumunda olan Faslı yöneticiler de katılmıştır. Kazablanka Konferansı'nda toplamda 1889 adet coğrafi isim geçmiştir[829]. Karşılaştırılan ülkeler kıyaslandığında aşağıdaki yüzde ortaya çıkmaktadır: Finlandiya 1 frekans ve % 0,05293806246, Polonya 8 frekans ve % 0,42350449973, Yunanistan 10 frekans ve % 0,52938062466, Suriye 2 frekans ve % 0,10587612493,

[829] FRUS, Conference at Washington, 1941-1942 and Casablanka, 1943, Document 336-452.

Irak 2 frekans ve % 0,10587612493, İran 6 frekans ve % 0,3176283748, Türkiye 71 frekans ve % 3,75860243515, Romanya 14 frekans ve % 0,74113287453, Yugoslavya 3 frekans ve % 0,1588141874, Bulgaristan 1 frekans ve % 0,05293806246, İspanya 23 frekans ve % 1,21757543673, Portekiz 1 frekans ve % 0,05293806246, Norveç 9 frekans ve % 0,4764425622, İsveç 1 frekans ve % 0,05293806246, İrlanda 4 frekans ve % 0,21175224986, Macaristan 1 frekans ve % 0,05293806246, Danimarka 2 frekans ve % 0,10587612493, Hollanda 2 frekans ve % 0,10587612493.

Kazablanka Konferansı'nın hemen ardından yapılan Adana görüşmelerinde toplam 354 adet coğrafi isim tespit edilmiştir[830]. Adana görüşmelerinin karşılaştırılan ülkeler bazında yüzdesi aşağıdadır:

Türkiye 147 frekans ve % 41,5254237288, Romanya 9 frekans ve % 2,54237288135, Polonya 2 frekans ve % 0,56497175141, İran 3 frekans ve % 0,84745762711, İsviçre 5 frekans ve % 1,41242937853, Bulgaristan 4 frekans ve % 1,12994350282, Baltık 1 frekans ve % 0,2824858757, İspanya 3 frekans ve % 0,84745762711, Suriye 1 frekans ve % 0,2824858757, Yugoslavya 4 frekans ve % 1,12994350282, Macaristan 1 frekans ve % 0,2824858757, Yunanistan 2 frekans ve % 0,56497175141.

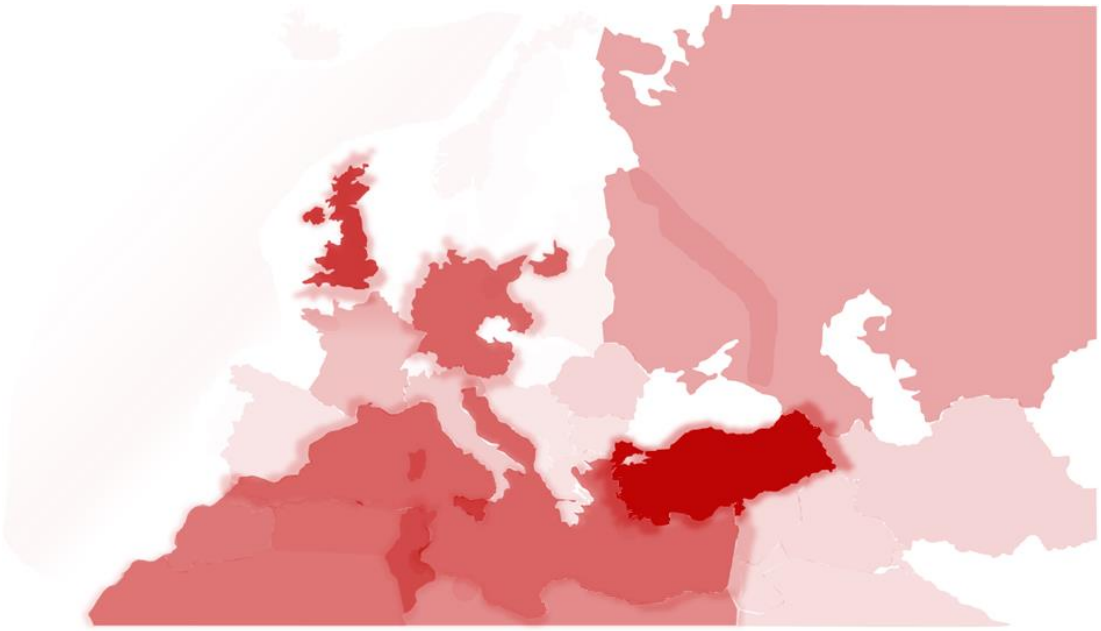
Her iki konferansın tutanakları gösterildiğinde[831]:

Finlandiya 1 frekans ve % 0,04458314757, Polonya 10 frekans ve % 0,4458314757, Yunanistan 12 frekans ve % 0,53499777084, Suriye 3 frekans ve % 0,13374944271, Irak 2 frekans ve % 0,08916629514, İran 9 frekans ve % 0,40124832813, Türkiye 218 frekans ve % 9,7191261703, Romanya 23 frekans ve % 1,02541239411, Yugoslavya 7 frekans ve % 0,31208203299, Bulgaristan 5 frekans ve % 0,22291573785, İspanya 26 frekans ve % 1,15916183682, Portekiz 1 frekans ve % 0,04458314757, Norveç 9 frekans ve % 0,40124832813, İsveç 1 frekans ve % 0,04458314757, İrlanda 4 frekans ve % 0,17833259028, Macaristan 2 frekans ve % 0,08916629514, Danimarka 2 frekans ve % 0,08916629514, Hollanda 2 frekans ve % 0,08916629514, İsviçre 5 frekans ve % 0,22291573785, Baltık 1 frekans ve % 0,04458314757.

---

[830] CAB 66 34 14

[831] Kazablanka konferansı, Adana konferansına göre daha kapsamlı ve ağırlığı daha yüksek olduğundan iki konferansın frekanslarının ortalaması alınmamıştır. Bunun yerine frekans sayıları toplanmış ve iki konferanstaki toplam coğrafi isme oranlanmıştır.

Harita 3. 12. 14 Ocak 1943 – 11 Mayıs 1943 arası jeopolitik ağırlık

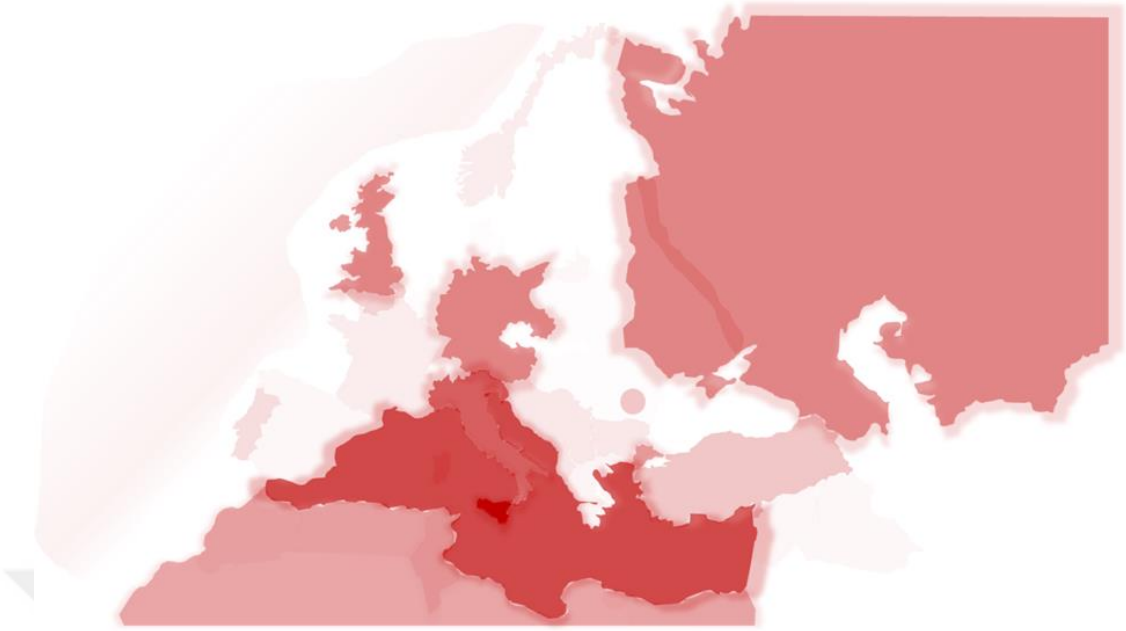
Haritada görüldüğü üzere bu evrenin esas konusu Türkiye'nin savaşa girmesi ve Akdeniz cephesi olmuştur.

3.1.2.13. Evre 13

13. evrenin jeopolitik ağırlığı 3. Washington Konferansı tutanaklarına göre belirlenmiştir. 12 Mayıs 1943 ile 25 Mayıs 1943 tarihleri arasında gerçekleşen 3. Washington Konferansı'ndaki müzakerelerde toplamda 1639 adet coğrafi isim ifade edilmiştir[832]. Karşılaştırılan ülkeler kıyaslandığında aşağıdaki yüzde ortaya çıkmaktadır.

Bulgaristan 2 frekans ve % 0,12202562538, Türkiye 36 frekans ve % 2,19646125686, Romanya 34 frekans ve % 2,07443563148, Yugoslavya 3 frekans ve % 0,18303843807, Portekiz 51 frekans ve % 3,11165344722, İspanya 4 frekans ve % 0,24405125076, Suriye 7 frekans ve % 0,42708968883, Yunanistan 8 frekans ve % 0,48810250152, Norveç 11 frekans ve % 0,67114093959, Irak 5 frekans ve % 0,30506406345, Polonya 1 frekans ve % 0,06101281269, Macaristan 1 frekans ve % 0,06101281269, Belçika 1 frekans ve % 0,06101281269, Hollanda 1 frekans ve % 0,06101281269, Danimarka 1 frekans ve % 0,06101281269, İsviçre 2 frekans ve % 0,12202562538.

[832] FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 28-163.

Harita 3. 13. 12 Mayıs 1943 – 16 Ağustos 1943 arası jeopolitik ağırlık

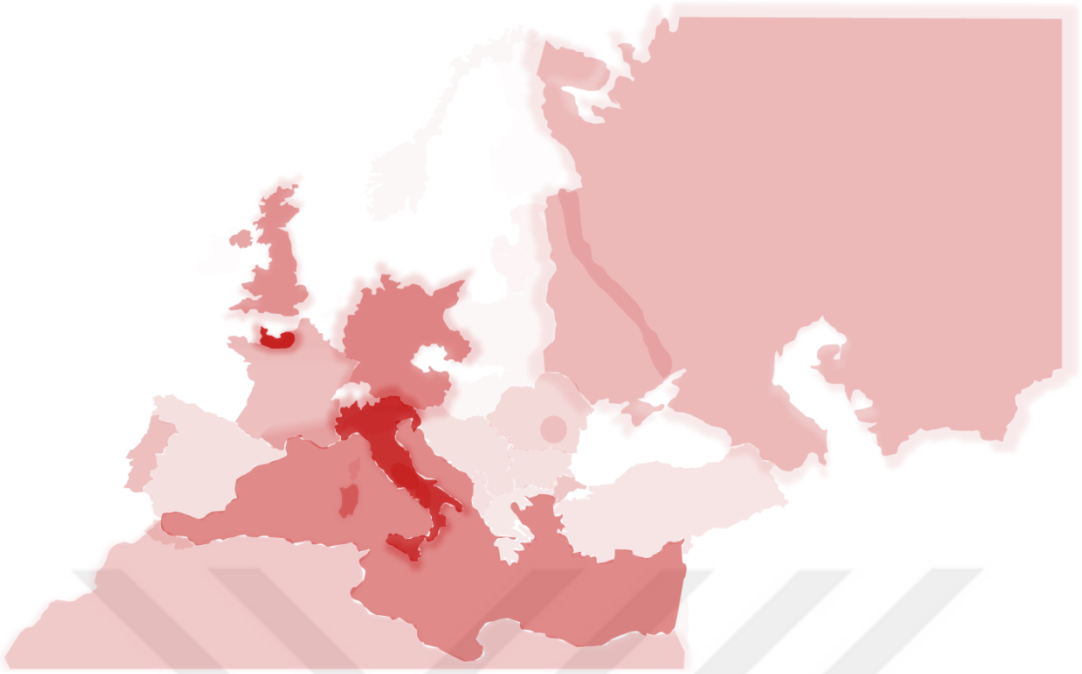
Haritada görüleceği üzere bu evrenin ağırlığı, Akdeniz (daha spesifik olarak Husky) operasyonu ile şekillenmişti.

3.1.2.14. Evre 14

14. evrenin jeopolitik ağırlığı 1. Quebec Konferansı tutanaklarına göre belirlenmiştir. 14 Ağustos 1943 ile 24 Ağustos 1943 tarihleri arasında gerçekleşen 1. Quebec Konferansı'nda 11 gün süren müzakerelerde toplamda 51 toplantı yapılmış ve bu toplantılarda 934 adet coğrafi isim ifade edilmiştir[833]. Karşılaştırılan ülkeler kıyaslandığında aşağıdaki yüzde ortaya çıkmaktadır.

Baltık 3 frekans ve % 0,32119914346, Finlandiya 1 frekans ve % 0,10706638115, Polonya 2 frekans ve % 0,21413276231, Yunanistan 7 frekans ve % 0,74946466809, Türkiye 8 frekans ve % 0,85653104925, Romanya 10 frekans ve % 1,07066381156, Yugoslavya 4 frekans ve % 0,42826552462, Bulgaristan 1 frekans ve % 0,10706638115, İspanya 8 frekans ve % 0,85653104925, Portekiz 35 frekans ve % 3,74732334047, Norveç 3 frekans ve % 0,32119914346, İrlanda 1 frekans ve % 0,10706638115, Macaristan 2 frekans ve % 0,21413276231, Hollanda 1 frekans ve % 0,10706638115.

[833] FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 373-476.

Harita 3. 14. 17 Ağustos 1943 – 17 Ekim 1943 arası jeopolitik ağırlık

Haritada görüleceği üzere İtalya'nın ağırlığı bu evrede ön plana çıkmıştı. Bunun sebebi, bu bölgedeki çatışmalar olmuştur.

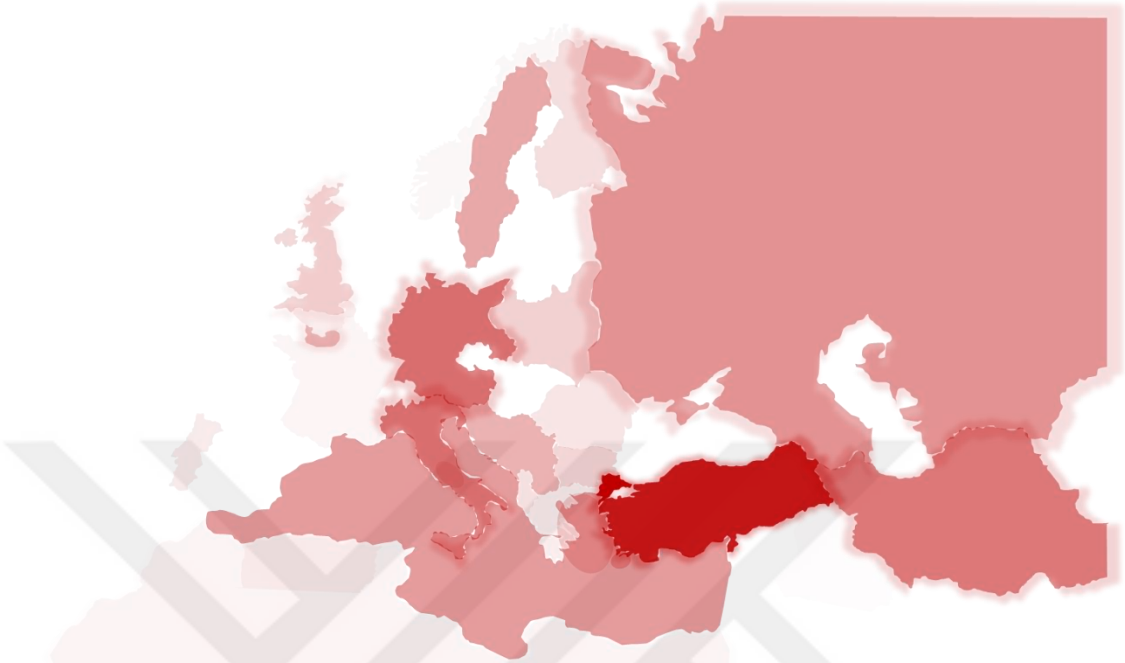
3.1.2.15. Evre 15

15. evrenin jeopolitik ağırlığı 3. Moskova ve 1. Kahire konferans tutanaklarına göre belirlenmiştir.

18 Ekim 1943 ile 11 Kasım 1943 tarihleri arasında gerçekleşen 3. Moskova Konferansı'nda 554 adet coğrafi isim ifade edilmiştir[834]. 22 Kasım 1943 ile 26 Kasım 1943 tarih aralığında gerçekleşen 1. Kahire Konferansı'nda beş gün içerisinde toplamda 32 toplantı yapılmış ve jeopolitik anlamda 525 adet coğrafi isim tespit edilmiştir[835]. Karşılaştırılan ülkeler kıyaslandığında aşağıdaki yüzde ortaya çıkmaktadır: Yunanistan 10 frekans ve % 0,92678405931, Yugoslavya 27 frekans ve % 2,50231696014, İsveç 46 frekans ve % 4,26320667284, Norveç 3 frekans ve % 0,27803521779, Danimarka 2 frekans ve % 0,18535681186, Finlandiya 17 frekans ve % 1,57553290083, Polonya 24 frekans ve % 2,22428174235, İran 59 frekans ve % 5,46802594995, Türkiye 130 frekans ve % 12,048192771, Romanya 16 frekans ve % 1,4828544949, Portekiz 6 frekans ve % 0,55607043558, Hollanda 1 frekans ve %

[834] FRUS: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, Document 518-685.
[835] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 246-352.

0,09267840593, Belçika 1 frekans ve % 0,09267840593, Bulgaristan 6 frekans ve % 0,55607043558, Macaristan 3 0,27803521779.

Harita 3. 15. 18 Ekim 1943 – 27 Kasım 1943 arası jeopolitik ağırlık

Bu evrede de yeniden Türkiye'nin savaşa girmesi meselesi, jeopolitik ağırlığı şekillendirmişti.

3.1.2.16. Evre 16

16. evrenin jeopolitik ağırlığı Tahran ve 2. Kahire konferans tutanaklarına göre belirlenmiştir.

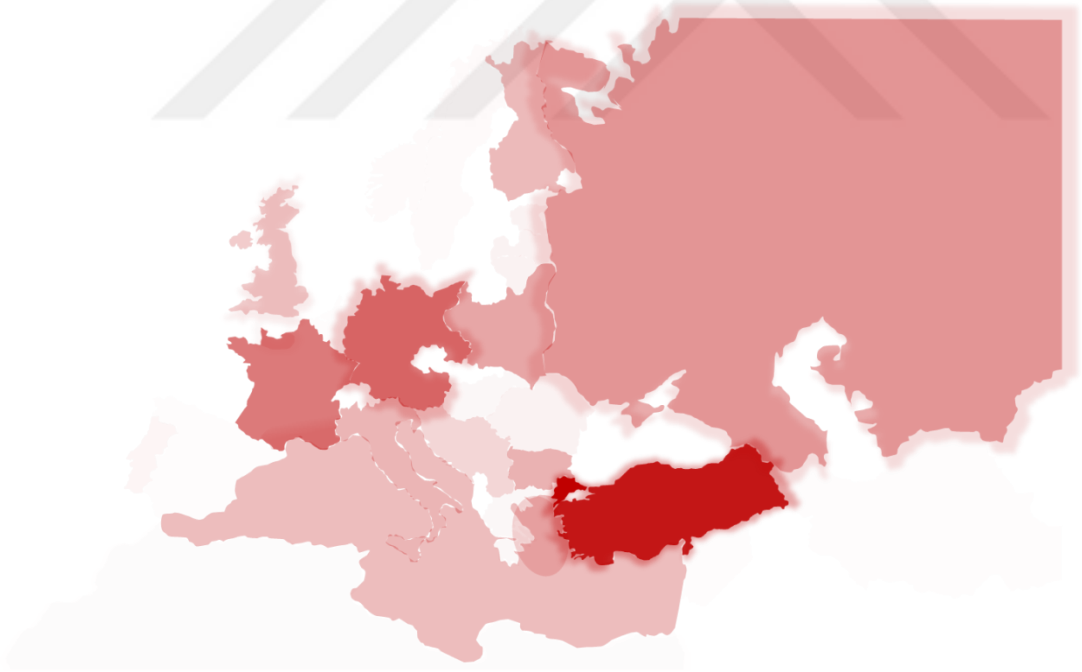
27 Kasım ile 1 Aralık 1943 tarihleri arasında Roosevelt, Churchill ve Stalin ile birlikte Müttefik devletlerin üst düzey temsilcileri arasında gerçekleşen Tahran Konferansı'ndaki müzakereler, toplamda beş gün sürmüş ve beş günde 22 toplantı yapılmıştır[836]. *Foreign Relations of the United States*'te yayınlanan tutanaklar incelendiğinde toplantıların altı tanesinin tutanakları tutulmamıştır. Jeopolitik frekansa bakıldığında toplam 1437 adet coğrafi isim ifade edilmiştir. 4 Aralık 1943 ile 6 Aralık 1943 tarihleri arasında İnönü, Roosevelt ve Churchill'in katılımıyla gerçekleşen İkinci Kahire Konferansı'ndaki müzakereler, toplamda üç gün sürmüş ve

[836] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 353-424.

üç günde[837] 25 toplantı yapılmıştır[838]. *Foreign Relations of the United States*'te yayınlanan tutanaklar incelendiğinde jeopolitik ağırlık ölçümüne uygun 872 adet coğrafi isim geçmektedir. Buna göre karşılaştırılan ülkelerin jeopolitik ağırlığı aşağıdaki gibidir.

Türkiye 440 frekans ve % 19,0558683412, Bulgaristan 75 frekans ve % 3,24815937635, Romanya 14 frekans ve % 0,60632308358, Yunanistan 7 frekans ve % 0,30316154179, Yugoslavya 27 frekans ve % 1,16933737548, Portekiz 18 frekans ve % 0,77955825032, Macaristan 9 frekans ve % 0,38977912516, Polonya 83 frekans ve % 3,59462970983, Baltık 10 frekans ve % 0,43308791684, İspanya 2 frekans ve % 0,08661758336, Finlandiya 52 frekans ve % 2,2520571676, İsveç 4 frekans ve % 0,17323516673, Belçika 3 frekans ve % 0,12992637505, Hollanda 2 frekans ve % 0,08661758336, Norveç 1 frekans ve % 0,04330879168, Suriye 1 frekans ve % 0,04330879168, İran 2 frekans ve % 0,08661758336.

İki konferansın ortalama ağırlığı:

Harita 3. 16. 28 Kasım 1943 – 30 Nisan 1944 arası jeopolitik ağırlık

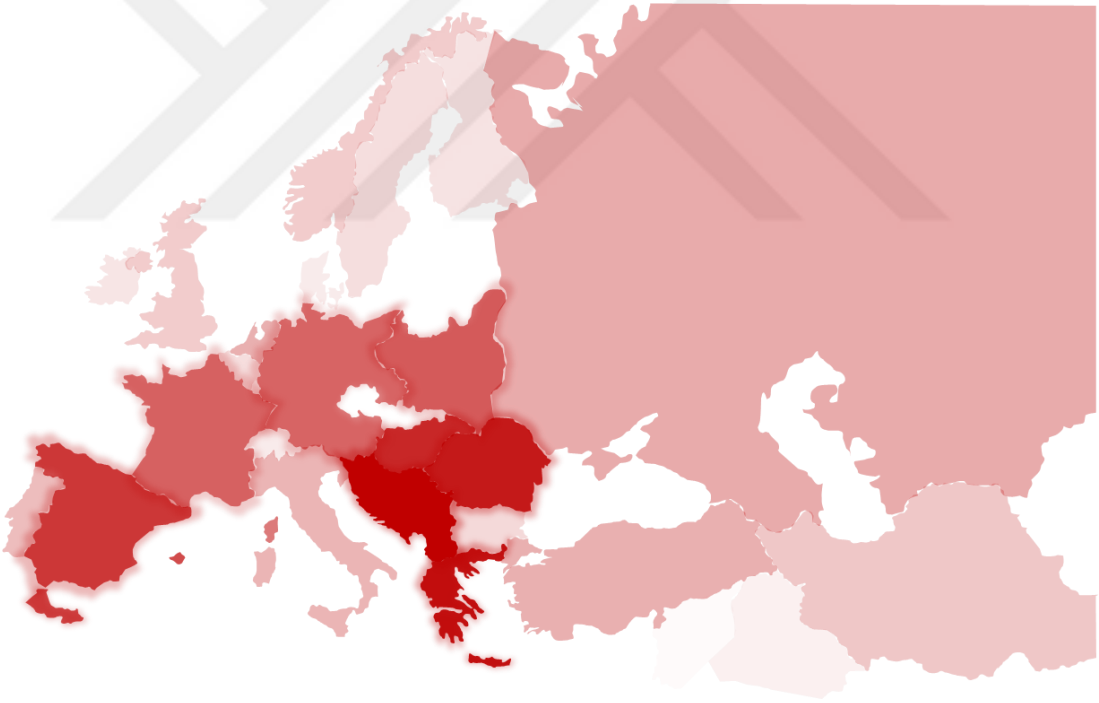
[837] Ertesi gün de bazı toplantılar yapılmıştır.
[838] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 425-509.

Az önceki evreyle paralel olarak Türkiye'nin savaşa girmesi meselesi, bu evrenin de ağırlığını oluşturmaktadır. Ayrıca yapılacak Normandiya çıkarması ve Doğu cephesi de ağırlık kazanan diğer bölgelerdir.

3.1.2.17. Evre 17

1 Mayıs 1944 – 5 Haziran 1944 arası jeopolitik ağırlık şu şekilde belirginleşmiştir:

Norveç % 1,748003549, Finlandiya % 0,922803904, İsveç % 1,126885537, Danimarka % 0,718722272, İrlanda % 0,825199645, Hollanda % 2,688553682, Belçika % 1,135758651, İspanya % 5,989352263, Portekiz % 2,271517303, İsviçre % 0,718722272, Polonya % 4,649511979, Macaristan % 6,725820763, Yugoslavya % 8,5891748, Romanya % 7,240461402, Bulgaristan % 1,339840284, Yunanistan % 7,959183673, Türkiye % 2,679680568, Irak % 0,514640639, Suriye % 0,204081633, Lüksemburg % 0,204081633, İran % 1,943212067.

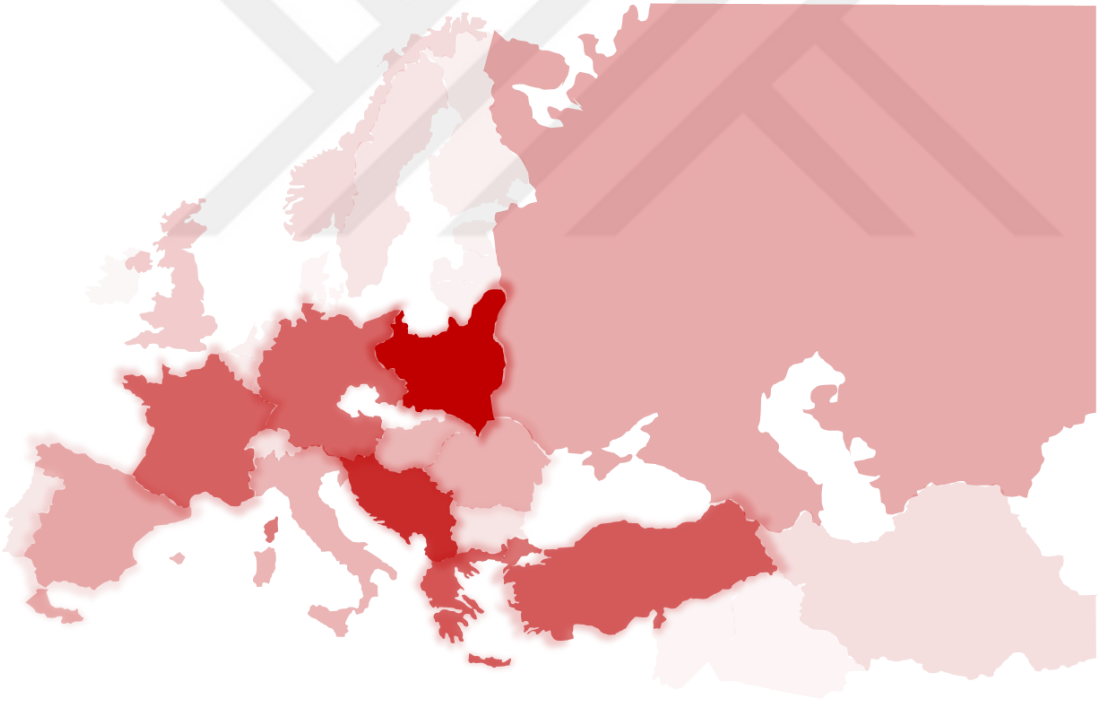
Harita 3. 17. 1 Mayıs 1944 – 5 Haziran 1944 arası jeopolitik ağırlık

Bu evrede artık savaşın Almanya'ya yaklaştığı, jeopolitik ağırlıktan da anlaşılmaktadır. Türkiye, eskisi kadar jeopolitiği yüksek seviyede değildir. Askeri hedefler ve Balkan direnişi ön plandadır.

3.1.2.18. Evre 18

6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 arası 18. evrenin jeopolitik ağırlığı konferans olmadığından İngiliz ve Amerikan arşiv belgelerine göre belirlenmiştir. İngiliz arşivi ve Amerikan belgeleri incelendiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Norveç % 1,851829489, Baltık % 0,591715976, Finlandiya % 0,760173892, İsveç % 1,260113513, Danimarka % 0,556092259, İrlanda % 0,499939621, Hollanda % 0,795797609, Belçika % 0,943726603, İspanya % 3,535201063, Portekiz % 1,147808236, İsviçre % 1,443666224, Polonya % 12,74242241, Macaristan % 2,866803526, Yugoslavya % 9,671537254, Romanya % 3,070885159, Bulgaristan % 0,999879242, Yunanistan % 7,32520227, Türkiye % 7,029344282, Irak % 0,499939621, Suriye % 0,499939621, Lüksemburg % 0,204081633, İran % 1,632653061.

Harita 3. 18. 6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 arası jeopolitik ağırlık

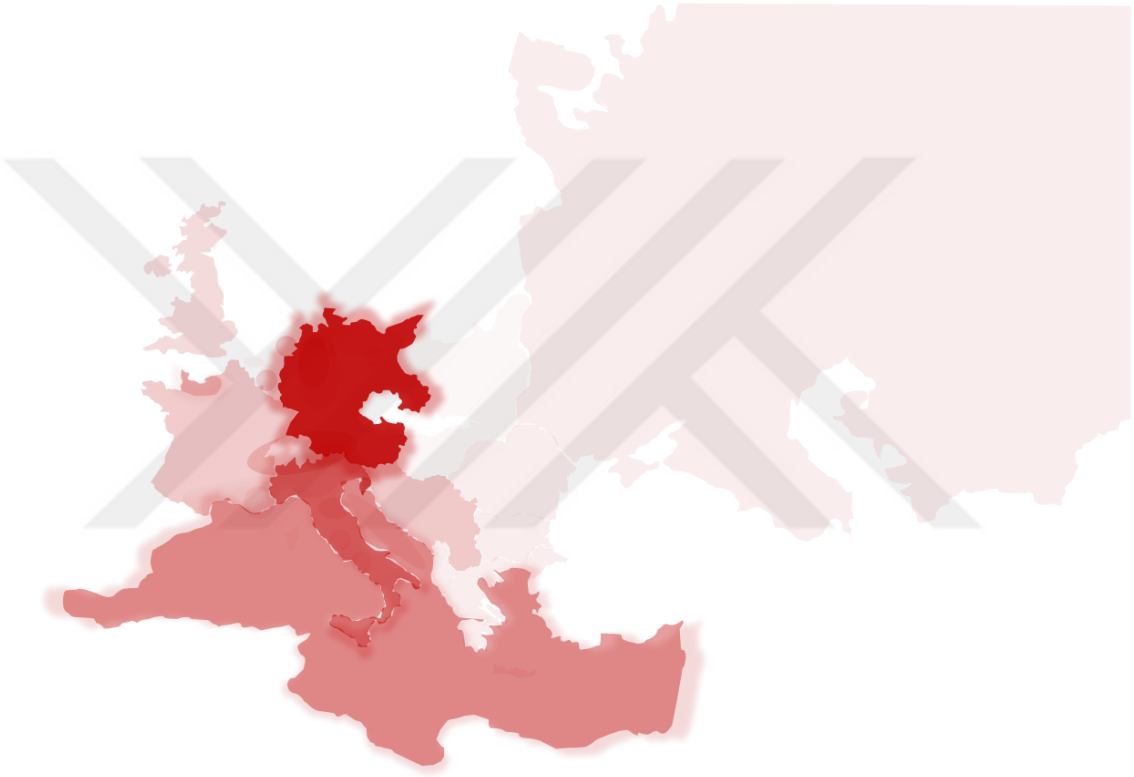
Bu evrede de Polonya'nın önemi artmıştır. Bunun en önemli sebebi, savaş sonrası paylaşımı ile alakalıdır.

3.1.2.19. Evre 19

19. evrenin jeopolitik ağırlığı 2. Quebec konferans tutanaklarına göre belirlenmiştir. 12 Eylül ile 16 Eylül 1944 tarihleri arasında gerçekleşen konferansta *Foreign*

Relations of the United States'te yayınlanan tutanaklar[839] incelendiğinde 362 adet coğrafi isim tespit edilmiştir. Karşılaştırılan ülkeler kıyaslandığında aşağıdaki yüzde ortaya çıkmaktadır.

Polonya 1 frekans ve % 0,27624309392, Yunanistan 2 frekans ve % 0,55248618784, Yugoslavya 19 frekans ve % 5,24861878453, Macaristan 1 frekans ve % 0,27624309392, Hollanda 3 frekans ve % 0,82872928176, Belçika 5 frekans ve % 1,38121546961, İsviçre 1 frekans ve % 0,27624309392.

Harita 3. 19. 21 Ağustos 1944 – 18 Ekim 1944 arası jeopolitik ağırlık

Bu evrede ise artık Almanya ve İtalya konuşulmaktadır.

3.1.2.20. Evre 20

20. evrenin jeopolitik ağırlığı Malta ve Yalta konferans tutanaklarına göre belirlenmiştir.

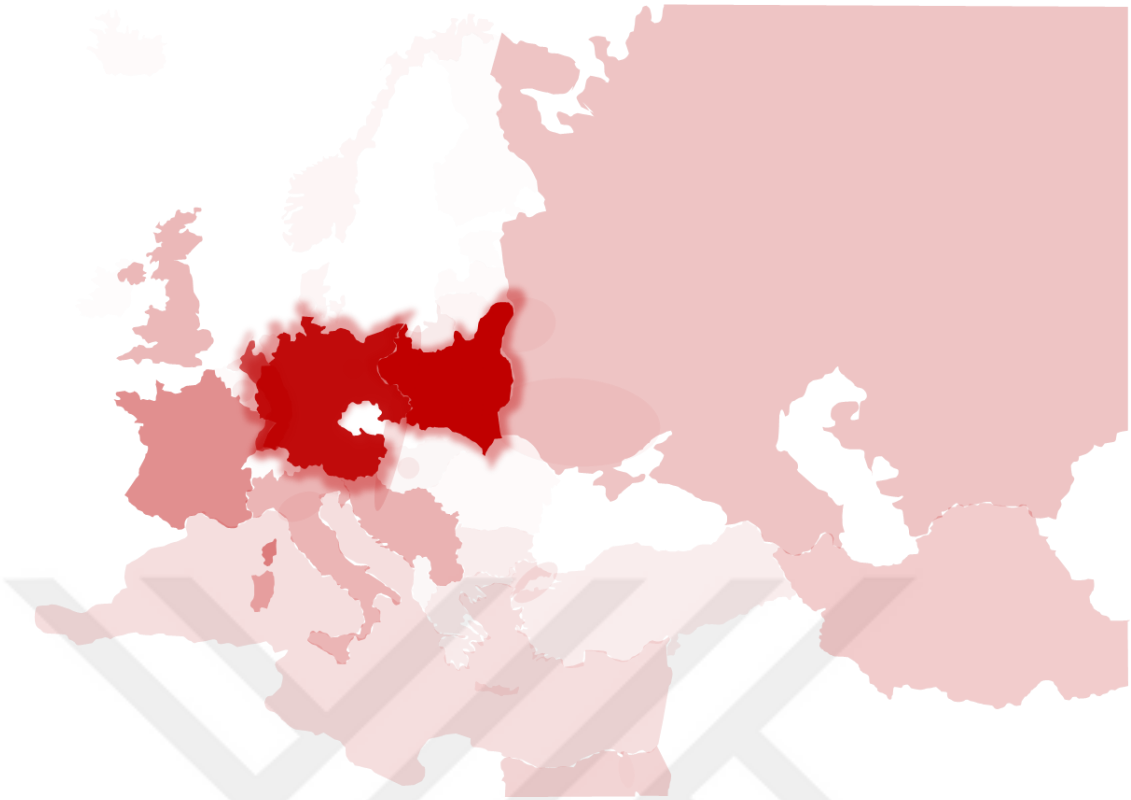
30 Ocak 1945 ile 2 Şubat 1945 tarihleri arasında Roosevelt ve Churchill ile birlikte Müttefik devletlerin üst düzey temsilcileri arasında gerçekleşen Malta Konferansı'ndaki müzakereler, toplamda dört gün sürmüş ve dört günde on altı

[839] FRUS, The Conference at Quebec, 1944, Document 173-290.

toplantı yapılmıştır[840]. *Foreign Relations of the United States*'te yayınlanan tutanaklar incelendiğinde toplantıların yedi tanesinin tutanakları tutulmamıştır. Jeopolitik frekansa bakıldığında toplam 376 adet coğrafi isim ifade edilmiştir. 146 tanesi Amerika kıtası veya Pasifik-Hint cephesi alanlarından oluşmaktadır. 4 Şubat 1945 ile 11 Şubat 1945 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği'nin üst düzey temsilcileri arasında gerçekleşen Yalta Konferansı'ndaki müzakereler, toplamda sekiz gün sürmüş ve sekiz günde 40 toplantı yapılmıştır[841]. *Foreign Relations of the United States*'te yayınlanan tutanaklar incelendiğinde toplantıların iki tanesinin tutanakları tutulmamıştır. 10 toplantının da jeopolitik dışı genel görüşmeler, karşılamalardan oluşmaktadır. Tutanaklarda jeopolitik ağırlık ölçümüne uygun 1328 adet coğrafi isim geçmektedir. Buna göre Malta ve Yalta Konferanslarının ortalama ağırlığı[842] aşağıdaki gibidir.

Belçika 19 frekans ve % 1,11502347417, Yunanistan 22 frekans ve % 1,2910798122, Letonya 5 frekans ve % 0,29342723004, Litvanya 7 frekans ve % 0,41079812206, Estonya 2 frekans ve % 0,11737089201, Yugoslavya 48 frekans ve % 2,81690140845, Türkiye 25 frekans ve % 1,46713615023, Polonya 241 frekans ve % 14,1431924882, Macaristan 16 frekans ve % 0,93896713615, Bulgaristan 7 frekans ve % 0,41079812206, Danimarka 8 frekans ve % 0,46948356807, Finlandiya 4 frekans ve % 0,23474178403, Hollanda 13 frekans ve % 0,76291079812, İran 3 frekans ve % 7 2,17136150234, İrlanda 1 frekans ve % 0,058685446, İsviçre 2 frekans ve % 0,11737089201, Romanya 5 frekans ve % 0,29342723004, İsveç 1 frekans ve % 0,058685446, Norveç 9 frekans ve % 0,52816901408.

[840] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 289-321.
[841] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 322-512.
[842] İki konferans frekansları eklenip, toplam frekans sayısına bölünmüştür. Bunun sebebi, Malta Konferansı'nın Yalta'ya göre daha az jeopolitik konuşulması ve bu şekilde yüzdelerin dengelenmek istenmesidir. Malta'da 300 frekans varken, Yalta'da 1300 frekans tespit edilmiştir. Aksi halde salt ortalama alınması, Malta'yı gereğinden fazla önemli hale getirecektir.

Harita 3. 20. 19 Ekim 1944 – 11 Şubat 1945 arası jeopolitik ağırlık

3.1.2.21. Evre 21

21. evrenin jeopolitik ağırlığı, Potsdam Konferansı tutanaklarına göre belirlenmiştir.

17 Temmuz 1945 ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Truman, Stalin ve Churchill ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği ile bazı müttefik devletlerin kurmayları arasında gerçekleşen Potsdam Konferansı'ndaki müzakereler, toplamda 16 gün sürmüş ve 16 günde 113 toplantı yapılmıştır[843]. *Foreign Relations of the United States*'te yayınlanan tutanaklar incelendiğinde toplantıların 45 tanesinin tutanakları tutulmamış, 14 tanesinin de jeopolitik dışı konuların tartışıldığı anlaşılmıştır.

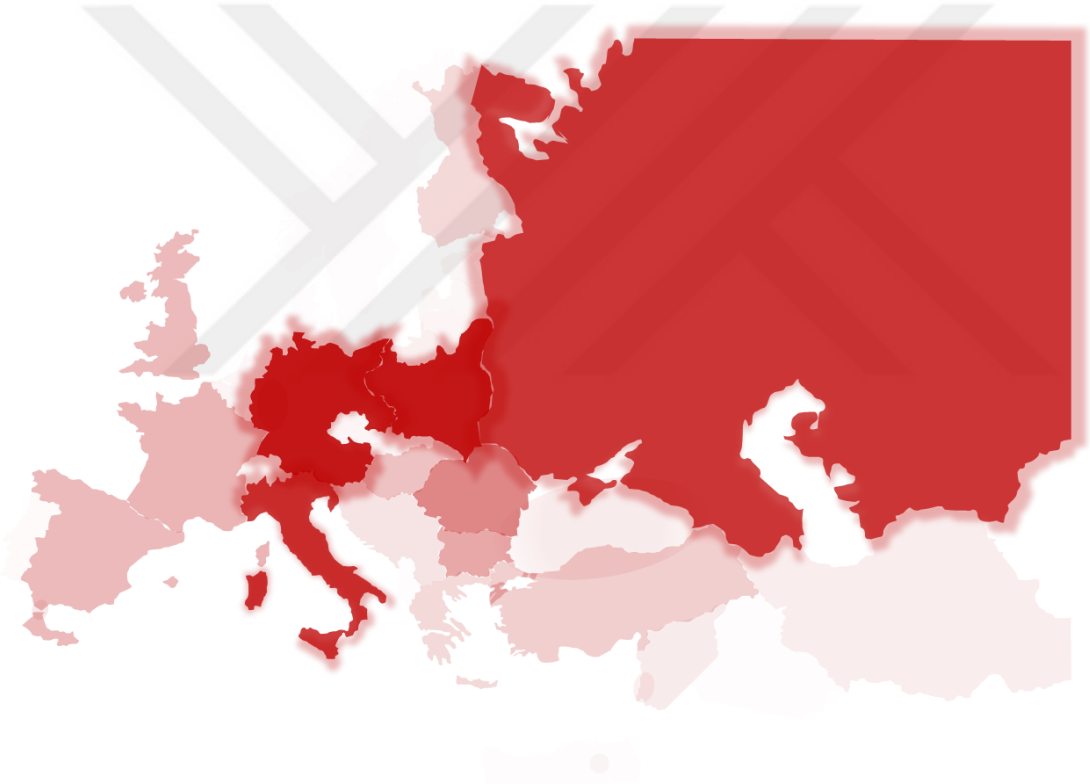
Tutanaklarda jeopolitik ağırlık ölçümüne uygun 2293 adet coğrafi isim geçmektedir. Buna göre karşılaştırılan ülkelerin jeopolitik ağırlığı aşağıdaki gibidir.

Türkiye 105 frekans ve % 4,57915394679, Letonya 8 frekans ve % 0,34888792, Estonya 8 frekans ve % 0,34888792, Litvanya 9 frekans ve % 0,39249891,

[843] FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of the Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II, Unnumbered document following Document 710, (#4)-(#164).

Belçika 9 frekans ve % 0,39249891, Polonya 254 frekans ve % 11,0771914522, Bulgaristan 79 frekans ve % 3,455268207, Danimarka 2 frekans ve % 0,08722198, Finlandiya 34 frekans ve % 1,482773659, Hollanda 7 frekans ve % 0,30527693, Irak 1 frekans ve % 0,04361019, İran 18 frekans ve % 0,784997819, İspanya 61 frekans ve % 2,660270388, İsveç 4 frekans ve % 0,17444396, İsviçre 4 frekans ve % 0,17444396, Suriye 19 frekans ve % 0,82860880941, Macaristan 54 frekans ve % 2,354993458, Norveç 3 frekans ve % 0,13083297, Portekiz 6 frekans ve % 0,26166594, Romanya 108 frekans ve % 4,709986916, Yugoslavya 27 frekans ve % 1,177496729, Yunanistan 36 frekans ve % 1,5699956389.

Avrupa haritası üzerinde gösterilirse;

Harita 3. 21. Potsdam Konferansı süreci jeopolitik ağırlık

3.1.3. Coğrafi Zorlukların Tespiti

Dış politikadaki zorluk seviyesini doğrudan etkileyen bir faktör de coğrafi engeller ile coğrafi kolaylıklardır. Bir ada devletinin (İrlanda) dış politikadaki hareket kabiliyeti ile kara devletinin (Hollanda) aynı olması beklenmemelidir. Dağlık arazi oranı yüksek bir devletle (İsviçre) işgal edilmesi kolay düzlük bir devletin (Polonya) dış politikadaki zorluk seviyesi de farklı şekilde tarihe yansımıştır. Aynı şekilde

ulaşım ağının yüksek olduğu bir ülke ile (Belçika) yolların olmadığı çöllerle kaplı (İran) ya da ormanlık/buzul arazilere sahip ülke (İsveç) eşit koşullarda değerlendirilmemelidir. İşte bu yüzden işgal edilmesi kolay bir devlet için dış politika, diğer devletlere oranla çok daha zordur.

Bu bölümde ülkelerin dağlık, çöl, buzul, bataklık arazileri, çıkarmaya elverişli sahil arazileri ile demiryolu uzunlukları tespit edilmiştir. Bu coğrafi engeller ve kolaylıklar, Hitler'in Türkiye'yi işgal planındaki[844] verilerden hareket edilmiştir.

Ülke	Toplam dağlık arazi	Ülke	Toplam dağlık arazi
Türkiye	583.770 km2	Bulgaristan	54,18 km2
Norveç	295,86 km2	Yunanistan	102,98 km2
İsveç	227,7 km2	İran	906,4 km2
Finlandiya	166,08 km2	Irak	131,121 km2
Danimarka	0	Yugoslavya	153,482 km2
İrlanda	7,44 km2	Romanya	90,24 km2
Belçika	1,29 km2	Macaristan	4,37 km2
Hollanda	0	Polonya	16,18 km2
İsviçre	37,46 km2	Litvanya	0
İspanya	281,61 km2	Estonya	0
Portekiz	36,14 km2	Letonya	0

Tablo 3. 2. Dağlık arazi [845]

[844] Gökpınar, *a.g.e*., s. 157-186.

[845] Nordregio, Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries, EU. Commission Contract No: 2002.CE.16.0.AT.136 2004, s. 29; Neslihan Dal ve Barbaros Gönençgil, "Türkiye'de Dağ ve Dağlık Alan Sınırlandırması için Bir Yaklaşım", *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6 Ekim 2018 Ankara, s. 911. (907-913); https://peakvisor.com/adm/iraq.html Erişim tarihi 6 9 2023 15:27; https://www.iransafar.co/zagros-mountains/ Erişim tarihi 6 9 2023 15:49.; https://photius.com/countries/yugoslavia_former/geography/yugoslavia_former_geography_topography.html erişim tarihi 7 9 2023 15:28.

Ülke	Toplam çöl, buzul, bataklık arazi, stratejik göl ve Boğaz	Ülke	Toplam çöl, buzul, bataklık arazi, stratejik göl ve Boğaz
Türkiye	11.350 km2 (Marmara)	Bulgaristan	
Norveç	% 10'u (bataklık) (32.380 km2)+ 2609 km2 (buzul) (% 1)	Yunanistan	
İsveç	39.960 km2 (% 9 ?) göl	İran	379,040 km2
Finlandiya	33.000 km2 (göl ve buz?)	Irak	175,326 km2
Danimarka		Yugoslavya	
İrlanda		Romanya	
Belçika		Macaristan	
Hollanda		Polonya	
İsviçre		Litvanya	
İspanya		Estonya	
Portekiz		Letonya	

Tablo 3. 3. Çöl, buzul, bataklık arazi genel toplam [846]

Ülke	Sahil arazisi	Ülke	Sahil arazisi
Türkiye	2509 km	Bulgaristan	201 km
Norveç	1864 km	Yunanistan	1071 km
İsveç	1855 km	İran	1461 km
Finlandiya	741 km	Irak	10 km
Danimarka	959 km	Yugoslavya	460 km
İrlanda	1069 km	Romanya	185 km
Belçika	66 km	Macaristan	-
Hollanda	368 km	Polonya	-
İsviçre	-	Litvanya	92 km
İspanya	1333 km	Estonya	350 km
Portekiz	832 km	Letonya	344 km

Tablo 3. 4. Sahil arazisi

[846] Atle Nesje, Jostein Bakke, Svein Olaf Dahl, Øyvind Lie, John A. Matthews, "Norwegian mountain glaciers in the past, present and future", *Global and Planetary Change*, S. 60, 2008, s. 15; Ola Eian, *Rewetting of drained Ombrotrophic Bogs in Norway: Short-term Effects on Vegetation*, Master's Thesis, Norwegian University, Faculty of Environmental Sciences and Natural Resource Management, 2021, s. 1; Barry Turner (Ed.), *The Statesman's Yearbook 2007*, Palgrave MacMillan Ltd, London 2006, s. 1176-1185; https://peakvisor.com/adm/iraq.html. Erişim tarihi 6 9 2023 15:27; https://travelartin.com/iran-desert-map/ Erişim tarihi 7 9 2023 14:51.

Ülke	Yol	Ülke	Yol
Türkiye	1938'de 6927 km[847] 1943'te 7461 km[848]	Bulgaristan	1933'te 3533 km[849]
Norveç	1931'de 3218 km[850]	Yunanistan	1952'de 2679 km[851]
İsveç	1933'da 16000 km[852]	İran	1938'de 1700 km[853]
Finlandiya	1939'da 4600 km[854]	Irak	1940'ta 508 km[855]
Danimarka	1939'da 4500 km[856]	Yugoslavya	9167 km[857]
İrlanda	1920'de 5600 km[858]	Romanya	1938'de 9900 km[859]
Belçika	1930'da 4739 km[860]	Macaristan	8700 km[861]
Hollanda	1958'de 3227 km[862]	Polonya	1936'da 24277 km[863]
İsviçre	1930'da 5421 km[864]	Litvanya	1500 km[865]
İspanya	1930'da 17.000 km[866]	Estonya	1930'da 1700 km[867]
Portekiz	1930'da 3423 km[868]	Letonya	1939'da 3223 km[869]

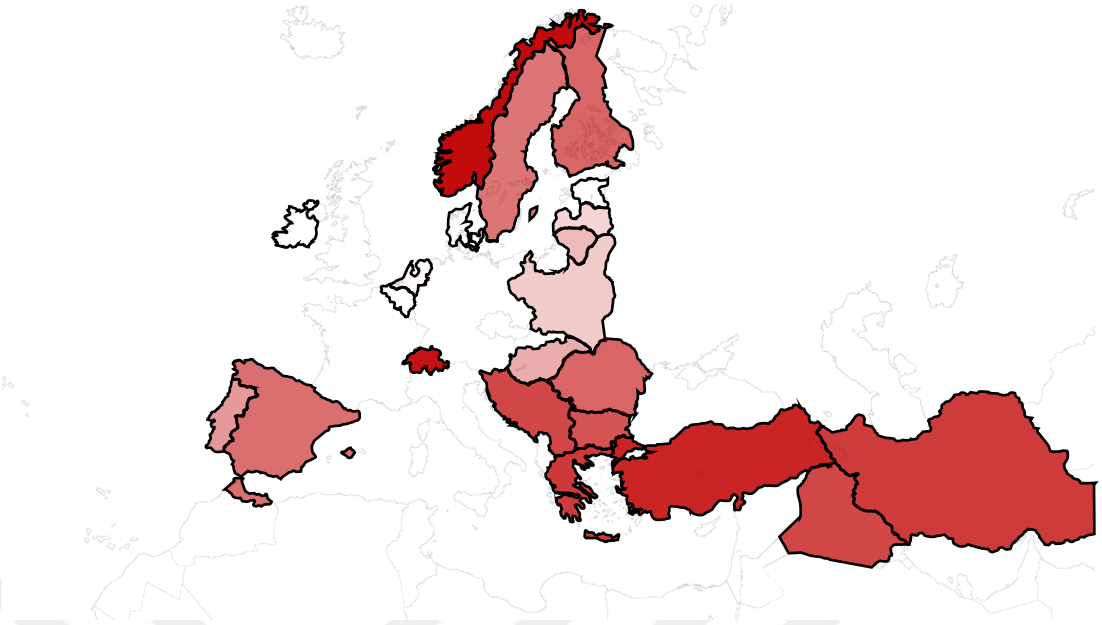
Tablo 3. 5. Demiryolu uzunluğu

[847] İsmail Yıldırım, "Atatürk Dönemi Demiryolu Politikasına Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. 12, S. 35 Temmuz 1996, s. 396.
[848] İlker Öztürk, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Demiryollarının Gelişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 98.
[849]. Bogdan Djimreff, *Le service obligatoire de travail en Bulgarie*, thèse pour le doctorat, Université de Toulouse, Faculté de droit et des sciences économiques, Toulouse 1936, s. 113.
[850] Charles-Philippe Choquette, *Une mission astronomique en Norvège: lettres à un ami*, (2e édition), Bibliothèque nationale de France, Saint-Hyacinthe 1931, s. 173.
[851] Nicolas Parisiades (Ed.), Institut national de la statistique et des études économiques, Mémento Économique La Grece, Collection de Conjoncture et d'études Économiques, Presses Universitaires de France, Paris 1952, s. 146.
[852] Kerstin Enflo, Eduard Alvarez Palau, Jordi Martí-Henneberg, "Transportation and regional inequality: The impact of railways in the Nordic countries, 1860–1960", *Journal of Historical Geography,* C. 62, October 2018, s. 14.
[853] Murat Yümlü, *The Reformation of the Political Opposition in Iran (1926-1946)*, Middle East Technical University, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2016, s. 117.
[854] Enflo, *a.g.e.,* s. 14.
[855] *The Mount Barker Courier*, "Railways in the Middle East", 9 May 1940, Vol. 60, No 3092, s. 8.
[856] Enflo, *a.g.e.,* s. 14.
[857] Branko Lazith, *Tito et la Révolution Yougoslave*, Fasquelle, Paris 1957, s. 249.
[858] tahmini
[859] David Turnock, "Romania's Railway Development 1950-1989: Changing Priorities for Socialist Construction", *Geographica Pannonica*, 09, 2005, s. 32.
[860] Henry Lecocq, *Régimes Économiques Comparés des Différents Systèmes Ferroviaires Belges*, thèse pour le doctorat, Université de Lille Faculté de droit, 1937, s. 147.
[861] https://www.gutenberg.czyz.org/tabele/21/t2124501.htm erişim tarihi 29.06.2024.
[862] André Gamblin, *Géographie du Benelux. tome 4, Géographie économiques et humaines des Pays-Bas*, Centre de documentation universitaire, Paris 1961, s. 115.
[863] https://www.gutenberg.czyz.org/tabele/21/t2124501.htm erişim tarihi 29.06.2024.
[864] Paul Bairoch, "Les spécifités des chemins de fer suisses des origines à nos jours", *Revue suisse d'histoire*, C. 39, 1989, s. 39.
[865] tahmini
[866] Guillermo Esteban-Oliver & Jordi Martí-Henneberg, "The Spanish railway network, 1848–2023", *Revista de Historia Económica Journal of Iberian and Latin American Economic History*, C. 42, 2024, s. 164.
[867] Louis Villecourt, *L'Estonia*, Les Editions Rieder 7, Paris 1932, s. 93.
[868] Luís Espinha da Silveira, Daniel Alves, Nuno Miguel Lima, Ana Alcântara, Josep Puig, "Population and Railways in Portugal, 1801–1930", *Journal of Interdisciplinary History*, XLII:1, Summer, 2011, s. 39.
[869] Toms Altbergs & Karīna Augustāne & Ieva Pētersone, *The Railways of Latvia*, İngilizceye çeviri: Daina Grosa, Latvijas dzelzceļš, yy, 2010, s. 14.

Dağlık arazi, çöl arazisi, buzul arazi, bataklık arazilerin yüksek seviyede olması, olası bir düşman işgalini zorlaştıracaktır. Çıkarmaya elverişli arazilerin ve demiryolu arazilerinin yüksek seviyede olması ise ters orantılı olarak olası bir düşman işgalini kolaylaştıracaktır. Sahil uzunluğunu, diğer verilerle bağdaştırmak için yanlarına bir sıfır eklenmiştir.

Ülke	Yüzölçümü	Dağ	Diğer	Sahil	Yol	Genel
Türkiye	783562	% 74,6	% 1.4	-% 3.2	-% 1.1	78,3
Norveç	323900	% 91.3	% 8.6	-% 5.7	-% 0.8	96
İsveç	450000	% 50.6	% 2.4	-% 4.1	-% 3.7	54.2
Finlandiya	326760	% 50.8	% 10	-% 2.2	-% 1	60.2
Danimarka	43100	-		-% 22.2	-% 12.2	-15.9
İrlanda	70140	% 10.6		-% 15.2	-% 7.98	-7.4
Belçika	30620	% 4.2		-% 2.1	-% 31.9	-3.8
Hollanda	41200	-		-% 8.9	-% 8.9	2.9
İsviçre	41300	% 90.7		-	-% 13.1	92.6
İspanya	505210	% 55.7		-% 2.6	-% 3.1	57.4
Portekiz	92360	% 39.1		-% 9	-% 3.6	29.7
Bulgaristan	101740	% 53.3		-% 1.9	-% 3.4	67.7
Yunanistan	132220	% 77.9		-% 8.1	-% 1.2	77.9
İran	1648000	% 55	% 23	-% 0.8	-	77.2
Irak	438314	% 30	% 40	-% 0.0	-	73.1
Yugoslavya	255804	% 60		-% 1.8	-	72.5
Romanya	238400	% 37.9		-% 0.7	-	60.4
Macaristan	92480	% 4.7		-	-	32.4
Polonya	311440	% 5.2		-	-% 7.7	21.3
Litvanya	65300	-		-% 1.4	-	28.1
Estonya	45230	-		-% 7.7	-% 3.1	-6,4
Letonya	64590	-		-% 5.3	-	16,9

Tablo 3. 6. Genel coğrafi zorluk

Harita 3. 22. Genel coğrafi zorluk

3.1.4. Orduların Durumlarının Tespiti

Askeri güç, bir ülkenin diplomasisini etkileyen unsurlardan biri olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı gibi tarihin en kanlı savaşı sırasında, ülkelerin uyguladığı diplomasi için en önemli faktördür. Bu bölümde başta Türkiye olmak üzere Avrupa'daki diğer ülkelerle Türkiye'nin komşu ülkelerinin askeri güçleri tespit edilmiştir. Bu bölüm, dış politikadaki beceriyi ölçmek için bir kriter olarak tasarlansa da, daha önce sadece Türkiye'nin askeri gücü ile ilgili yapılan çalışmaların yanlışlığı ya da Türkiye ile dönemin süper güçleri arasındaki kıyaslamaların yetersizliği göz önüne alındığında askeri güçlerin daha adil ve matematiksel karşılaştırmalarına da imkan sağlamaktadır. Bunun için her ülkenin sahip olduğu asker sayısı, tank, uçak[870], top vs teçhizatlarının sayısı ile bu silahların kalitesi tespit edilmiştir. Ancak şu hususu

[870] Her ülkede çeşitli tipte ve sayıda yüzlerce uçak bulunmaktadır. Ender tipte, eski tipte, eğitim amaçlı kullanılan tiplerdeki uçakların bilgisi bazı kaynaklarda görülmemiştir. Bazı kaynaklar ise yanlış bilgiler aktarmıştır. Hatta Türkiye merkezli havacılık kaynaklarında 1943 modeldeki uçakların 1939'da Türk hava kuvvetlerinin envanterinde gösterildiği dahi olmuştur. Bazı uçaklar da modifiye edilip hem özellikleri hem de isimleri değiştirilmiştir. Örnek Alman ya da Sovyet yapımı bir savaş uçağının Bulgar ya da Macar hava kuvvetlerinde adı farklı olabilmektedir. Bütün bu yanlışlığı ve eksikliği gidermek adına, uçak ile ilgili sadece tek bir kaynaktan veri toplanılmıştır. http://www.worldairforces.com/Countries/countriesindex.html erişim tarihi 15 3 2024. Ana kaynağımız bir internet kaynağı olsa da bu internet kaynağının en önemli özelliği, birçok ülkenin kendi dilleriyle yapılmış havacılık temelli eserlerden yararlanması, yanlış verileri elemesi ve en detaylı, sadece bir adet üretilmiş ender uçakların dahi envantere kaydedilmesidir. Ayrıca bir veri bankası şeklinde, interaktif olarak araştırmacıya sunulmuştur. Kaynağın doğruluğunu, Türk hava kuvvetlerinde bilinmeyen, kaynaklarda geçmeyen ama envanterde ya da eski tarihli fotoğraflarda olan uçakların, çeşitli yollarla başka ülkeden ele geçirilen, zaptedilen uçakların envanterde olup olmamasına dayanılarak ve bütün kaynaklarda aynı sayıyı işaret eden uçakların da bu listede aynı sayıyı gösterip göstermemesinden teyid edilmiştir.

belirtmekte yarar vardır: İkinci Dünya Savaşı'nda devletlerin kullandığı tüfek ve top/obüs kalitesinde çok ciddi bir farklılık bulunmamaktadır. Neredeyse bütün devletlerin ordularında askerlerin büyük bir yüzdesi sürgülü tüfeklerden oluşmuş, az sayıda otomatik ve makineli tüfekler kullanılmıştır. Aynı şekilde devletlerdeki top ve obüslerin modelleri de oldukça eski tarihlidir. Birinci Dünya Savaşı tarihli toplar sadece Türk ordusuna has bir durum olmamakla birlikte Balkan Savaşı'ndan, hatta 19. yüzyıldan kalma obüsler birçok ordunun envanterinde faal olarak kullanılmıştır. Burada altı çizilmesi gereken bilgi, İkinci Dünya Savaşı'nın, bir tüfek ya da topçu evriminin öne çıktığı bir savaş olmadığı gerçeğidir. İkinci Dünya Savaşı, tank ve uçak gelişiminin had safhada olduğu bir savaştı. Yani, 1890 yılından kalma bir tüfek ya da 1913 yılından kalma bir obüs, savaş sırasında pekala kullanılabilir ve kullanılmıştır da. Çünkü bu silahların menzillerinde veya tesirlerinde çok büyük bir gelişim yaşanmamıştır. Tüfekler, makineli tabancalara ve saldırı tüfeklerine evrilse de sayısal olarak ordunun tamamını donatacak ölçüde değildi. Cephane sorunu da vardı. Obüs ve sahra topçuluğu da menzil ve tesir açısından çok fazla değişime uğramamıştır. Topçuluk kalitesi, İkinci Dünya Savaşı'nda bu silahın taşınma vasıtası hususunda ön plana çıktığı söylenebilir: Hayvanlar tarafından çekilen obüs, kamyon tarafından çekili obüs, bir de kundağı motorlu obüs. Tüfek ve topların kullanılabilirliğe rağmen aynı şey tank ve uçak için geçerli değildir. Çünkü bu iki silah, sürekli kendini yenilemek ve geliştirmek zorunda kalmıştır[871]. 1930 yılında üretilen bir tank, eğer tanksavar vs. gibi geleceğe yönelik güncellemelere uygun tasarlanmamışsa, 1939 yılında hiçbir askeri değerinin kalmadığını gösterir. Örnek olarak İtalya'nın 1930 yılına uygun ürettiği tanketlerin 1939 yılında herhangi bir muharebede işe yaramadığı söylenebilir. Hatta Kuzey Afrika'da kullanılan bu silahlar! İngilizlerce "Sardalya kutusu" takma ismiyle anılmıştır[872]. Almanya ise ürettiği tankları sürekli değişen ve gelişen savaşa adapte ederek yeniden faydalanmasını bilmişti. Savaş öncesinde üretilen eski Çekoslovakya modelli tankları, savaşın ilerleyen evresinde tanksavar olarak yeniden cepheye sürmüştü. Aynı durum savaş uçakları için de geçerliydi. 1930 yılında üretilen ve saatte maksimum 300-350 km hızla gidebilen bir uçağın 1939 yılında üretilen ve saatte

[871] Tankın gelişimi için Bkz. Castaldi, Carolina; Fontana, Roberto; Nuvolari, Alessandro, *"Chariots of fire": The evolution of tank technology, 1915-1945*, LEM Working Paper Series, No. 2006/03, Scuola Superiore Sant'Anna, Laboratory of Economics and Management (LEM), Pisa 2006, s. 21.
[872] Luca Cristini, *Italian Light Tanks CV L3/33-35-38*, Soldiershop Publishing, Zanica 2022, s. 5.

maksimum 550 km hızla gidebilen bir uçağa karşı hiçbir şansı olmamıştır. Bu sebeplerden orduların 1939 yılındaki asker sayıları, top/obüs sayıları ile orduların kalitesini ölçmek için tank ve uçakların hızları, menzilleri, zırhları, ana silahları vs. birçok bilgiyi de hesaba katmak icap edecektir. Bu detay bilgilerin tespit edilmesini bir örnekle açıklarsak; 1500 zırhlı araca sahip bir İtalya ile yaklaşık 250 zırhlı araca sahip Türkiye kıyaslandığında, İtalya'nın daha etkili bir gücü olduğu yanılgısına düşülebilir. Halbuki, İtalya'da yukarıda bahsedilen tanketlerden[873] 1400 adet bulunmakta idi. Ayrıca geri kalan tanklarının yarısı da 1921 model tanklardır. Buna karşılık Türk ordusundaki tankların 100 adedi, 1936 model Fransız tanklarıdır. Geri kalan tank ve zırhlı araçlar dahi İtalyan zırhlı birliklerinden çok daha modern ve etkilidir. Bu yüzden tank ve uçaklarda, aradaki kalite farkı için bazı ölçütler gerekmektedir.

3.1.4.1. Türk ordusu

İkinci Dünya Savaşı öncesinde 1938 sonunda Türk ordusunun 23 tümeni, biri zırhlı dört tugayı ve yedi sınır garnizonu ile toplam 170 bin askeri, 20 bin subayı vardı[874]. Nisan 1939'da gelindiğinde Türk ordusunun mevcudu 300 bin kişiden oluşuyordu[875]. Savaş öncesinde ise üçü süvari toplam 25 tümeni ve biri zırhlı toplam dokuz tugayı vardı[876]. Seferberliğin ardından piyade tümeni 43'e yükselmişti. Dört süvari tümeni ile iki zırhlı tümen ve bir dağ tümeni, toplamda 1.300.000 askerden oluşuyordu[877]. Savaşın başında Türk donanması 3 kruvazör, 4 destroyer, 9 denizaltı, 2 gambot ve diğer küçük gemilerden oluşuyordu[878].

1939'da Türk ordusundaki tank ve zırhlı birlikler şunlardır: 100 adet R35 tankı[879], 1 adet eğitim amaçlı FT 17 tankı[880], (sayısı bilinmiyor) BT2 tankı[881], 16 adet MK 6B

---

[873] Tanketler Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki birkaç yıl için gözde silahlardan biri olsa da, ne tank gibi kalın bir zırha, ne topa, ne de zırhlı araçlardaki hıza sahip olmadığından 1930'lu yıllardan itibaren Avrupa savaşlarında herhangi bir etkisi kalmamıştır.
[874] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 396.
[875] Güngör Cebecioğlu, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Sunulmayan Bildiriler, *İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, s.339, aktaran: Köroğlu, *a.g.e*., s. 76.
[876] *Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, s.7, aktaran: Akkaya, *a.g.e.*, s. 148.
[877] *Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, s.7
[878] Robert Gardiner & Roger Chesneau (Ed.), Conway's All the World's Fighting Ships 1922-1946, Conway Maritime Press, London 1980, s. 406-408.
[879] Peter Chamberlein and Chris Ellis, *Tank of the World 1915-1945*, Galahad Books, New York 1972, s. 36; George Bradford, *Other Axis & Allied Armored fighting Vehicles*, Stackpole, 2008, s. 62.

Vickers tankı[882], 60 adet BA 6 zırhlı aracı[883], 60 adet T26 (1933 model) tankı[884], 2 adet T 28 tankı[885], 1 adet T35[886] tankı[887] ve 5 adet T27 tanketi[888]. Savaş sırasında ise Aralık 1939'da 5 adet MK 6B Vickers tankı[889], 1940'ta Sovyetler Birliği'nden 100 adet T26 tankı[890], Birleşik Krallık'tan 100 adet orta tank ve 50 adet hafif tank, 1941'de Birleşik Krallık'tan 15 adet hafif tank[891], 1942'de ve 1943'te 210 Stuart ve 200 Valentin tankı müttefiklerden alınmıştı[892]. Ek olarak 1945'te 100 Valentin tankı daha teslim alınmıştı[893]. 1943 yılında 34 adet Sherman, 22 adet Panzer 3, 22 adet Panzer 4 (H) ve 48 adet Bishop SP 25 pdr (obüs) alınmıştır[894].

Savaş öncesi Türk ordusunda bulunan uçaklar şunlardır[895]: 8 adet Arado Ar 95W (1938'de envanterde), 20 adet Brèguet Bre. 19 7A2 (1932'de envanterde), 15 adet Brèguet Bre. 19 7B2 (1934'de envanterde), 40 adet Bristol Blenheim 1 (1937'de envanterde), 8 adet Curtiss Fledgling 2C.1 (1933'te envanterde), 45 adet Curtiss Hawk 2 (1933'te envanterde), 1 adet Curtiss Hawk 3 (1935'te envanterde), 4 adet deH D.H.84 Dragon (1934'te envanterde), 8 adet deH D.H.89A Dragon Rapide

---

[880] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240; Zeynep Erbaş ve Selma Göktürk Çetinkaya, "Tank Kültürünün Türkiye'de Tezahürü (1932-1945)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 7/Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan, s. 1514; Teoman Engin, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 26.

[881] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240.

[882] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240; Leland Ness, *World War II Tank and Fighting Vehicles*, Harper Collins Publishers, London 2002, s. 227; İrfan Sezgin, *1923-1939 Yılları Arasında Türk Ordusunda Yapılan Askeri Yatırımlar*, T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 72.

[883] James Kinnear, *Russian Armored Cars 1930-2000*, Darlington Productions, Maryland, 2000, s. 135.

[884] Ness, *a.g.e.*, s.227.

[885] Steven J. Zaloga and James Grandsen, S*oviet Tanks and Combat Vehicles of World War Two*, Arms and Armour Press, London 1984, s. 108.

[886] Kaynaklar buradaki T35 tankını yüzücü tank olarak isimlendirmişlerdir. Ancak T35 tankı, dönemin en ağır tanklarından olup yüzücü özelliği bulunmamaktadır. O dönemde ve Türkiye'ye verilmesi muhtemel tank, T 37 adı verilen yüzücü tankettir. Ancak bu konu hakkında daha detay bilgi bulunmamaktadır. Sadece tahminlerden yola çıkarsak, T 37 ihtimali ağır basar. Yine de çalışmalarda yazılan T 35 isminden dolayı bu bilgiyi T 35 olarak devam ettirmeyi tercih ediyoruz.

[887] Savaş Beyribey, *Türkiye'de Ordunun Modernleşmesi Bağlamında Zırhlı Birliklerin Gelişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002, s. 44; Engin, *a.g.e.*, s. 27.

[888] Ness, *a.g.e.*, s. 227.

[889] DBTDA, İngiltere'den Türkiye'ye askeri mühimmat sevkiyatı, 37784 - 152214 – 57, 1939-12-18.

[890] Tekeli ve İlkin, *a.g.e.*, s. 434.

[891] Ancak kaynakların detay bilgi yerine "orta tank" gibi belirsiz ifadeler kullanmasından, 1943'teki sayılar, Müttefiklerden alınan tankların toplamı olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

[892] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 6-0-63; ATASE, İkinci Dünya Harbi, 6-0-53; FO 954 25B 486; CAB 66 29 10; Ness, *a.g.e.*, s. 227.

[893] Ness, *a.g.e.*, s.228.

[894] Ness, *a.g.e.*, s.228; Tekeli ve İlkin, *a.g.e.*, s. 499.

[895] http://www.worldairforces.com/Countries/turkey/tur.html erişim tarihi 15 3 2024.

(1936'da envanterde), 30 adet Fairey Battle (Savaş öncesi), 12 adet Fleet 7 (1933'te envanterde), 20 adet Focke-Wulf Fw 44 Stieglitz (1939'da envanterde), 6 adet Focke-Wulf Fw 58K-10 Weihe (1937'de envanterde), 2 adet Gen.A/C. ST.25 Monospar (1937'de envanterde), 46 adet Gotha Go 145A (1936'da envanterde), 164 adet Hawker Hurricane I (1939'da envanterde), 24 adet Heinkel He 111F (1932'de envanterde), 1 adet Koolhoven F.K.49 (1938'de envanterde), 16 adet Letov S-16T Smolik (1929'da envanterde), 20 adet Martin Baltimore 139WSM2(WT) (1937'de envanterde), 45 adet MS406 (Savaş öncesi), 1 (den fazla) adet Nuri Demirağ Nu.D.36 (Savaş öncesi envanterde), 1 adet Polikarpov Po-2 ve 3 adet Polikarpov R-5 Arpet (1933'te envanterde), 20 adet P.Z.L. P.24A (1936'da envanterde), 43 adet P.Z.L P.24C Peteral (1936'da envanterde), 2 adet P.Z.L. P.24G (1939'da envanterde), 25 adet PZL37 (Savaş öncesi), 6 adet Supermarine Southampton I (1933'te envanterde), 11 adet Supermarine Spitfire I (1939'da envanterde), 6 adet Supermarine Walrus (1938'de envanterde), 40 adet Vultee V-11-GBT (1937'de envanterde), 36 adet Westland Lysander I (Savaş öncesi) idi. Özetle savaş öncesi toplam uçak sayısı minimum 729 adet idi. Bunların 100'e yakını eğitim, keşif, nakliye gibi alanlarda kullanılmakla beraber geri kalanların eski moda olanları da eğitim amaçlı kullanılıyordu.

Savaş sırasında ise, 80 adet Airspeed Oxford I (1943 yılında envanterde), 6 adet Avro Anson I (1940'ta envanterde), 13 adet Bristol Beaufort 1A (1944'te envanterde), 12 adet Bristol Beaufort 2A (1945'te envanterde), 3 adet Bristol Blenheim 4 (1943'te envanterde), 18 adet Bristol Blenheim 5 Bisley (1943'te envanterde), 6 adet Con. B-24D Liberator (1943'te envanterde), 100 adet Curtiss CW-22 Falcon (1940'ta envanterde), 42 adet Curtiss P-40C Tomahawk IIB (1940'ta envanterde), 24 adet Curtiss P-40D Kittyhawk I (1942'de envanterde), 72 adet Focke-Wulf Fw 190A-3 (1943'te envanterde), 36 adet Hanriot H-182 (1940'ta envanterde), 129 adet Hawker Hurricane I (1942'de envanterde), 72 adet Martin Baltimore V (1944'te envanterde), 122 adet Miles Magister (1941'de envanterde), 20 adet Miles Master II (1943'te envanterde), 7 adet Miles Master III (1943'te envanterde), 113 adet Supermarine Spitfire 5 (1943'te envanterde), 1 adet Supermarine Spitfire PR.XI (1944'te envanterde), 1 adet THK 1 (1943'te envanterde), 2 adet THK 1 (1945'te envanterde). Savaş sırasında temin edilen uçak sayısı 879 adetti. Bu uçakların 400'e yakını eğitim amaçlıdır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde envanterdeki mevcut toplar hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Belge ve kaynaklardan hareketle savaşa yakın temin edilenler arasında 340 mm sahil topu[896], 17 adet 150 mm Krupp topu, 12 adet 210 mm Skoda topu, 4 adet 240 mm Skoda obüsü, 3 adet 15 cm.'lik Krupp topu, 2 adet 24 cm.'lik Skoda obüsü[897], 20 adet ağır uçaksavar topu[898], 13,5 cm ve 15 cm sahil savunma topu[899] bulunuyordu. 1938 yılı için yapılan bir araştırmaya göre Türk ordusunda "*9 ağır top alayı, 18 sahra topçu alayı, 7 ağır kale top alayı, iki grup bağımsız ağır topçu, 3 dağ topçusu*" olmakla birlikte sahra top alayı iki taburlu ve her taburda 6 batarya bulunuyordu[900]. Bu bilgilerden ve bir bataryada o yıllarda 4 ile 12 top olduğu bilgisinden hareketle 1938 yılında sadece sahra top sayısının minimum (18x2x6x4) 864 olduğu, buna ilaveten ağır topçu alaylarının minimum 6 bataryalı olduğu varsayımıyla top adedinin 216 olduğu, diğer alay ve gruplarla birlikte Türk ordusunun 1938 yılında en az sayı düşünülerek yaklaşık 1200 adet olduğu tahmin edilmiştir. Diğer bir kaynakta ise Türk ordusunun 24 adet piyade tümeni olduğu ve her tümende 36 adet sahra topu ve obüs bulunduğu, ayrıca 3 süvari tümeninin her birinde 24 adet top olduğu belirtilmiştir[901]. Buradan hareketle toplam top sayısının (kıyı, dağ ve diğer birlikler hariç) minimum 936 olduğu sonucu çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında temin edilen toplar ise şu şekildedir: Eylül 1939'da Almanya'dan 108 adet (Krupp, Skoda, Bohemia) 75/42 mm top, 2 adet 155 mm top, 56 adet 37/50 mm obüs, 12 adet 37 mm top, 80 adet 150/24 mm obüs ve 2 adet 240/28 mm obüs idi[902]. 14 Aralık 1939'da Fransa'dan 100 adet tanksavar topu alınmıştı[903]. 4 gün sonra Birleşik Krallık'tan (yolda olanlar dâhil) 8 adet 3,7 cm hareketli top temin edildi[904]. Nisan 1940'ta Müttefiklerden 100 adet tanksavar topu ve 100 adet havan topu alındı[905]. Şubat 1941'de Birleşik Krallık'tan 20 adet 47/32 mm tanksavar topu, 20 adet 67/17 mm top, 15 adet 77/28 mm top ve 15 adet 100/17

[896] DABCA, 30 18 1 2 87 51 1
[897] Özlü, *a.g.e*., s. 189-190.
[898] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 411.
[899] DABCA, 30 18 1 2 88 87 5
[900] Ahmet Özgiray, "Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C. 16, S. 1, Haziran 2001, s. 2.
[901] Dave Watson, *Chasing the soft underbelly, Turkey and Second World War*, Helion & Company Limited, England, 2023, s. 10.
[902] Köroğlu, *a.g.e*., s. 181-182.
[903] DBTDA, Türkiye'nin İngiltere'den tayyare top ithalatı, 37784 - 152214 – 52, 1939-12-14.
[904] DBTDA, İngiltere'den Türkiye'ye askeri mühimmat sevkiyatı, 37784 - 152214 – 57, 1939-12-18.
[905] Köroğlu, *a.g.e*., s. 192-193.

mm obüs anlaşması yapılmıştı[906]. Haziran 1941'de Birleşik Krallık'tan 132 adet (18'i yolda) 37 mm uçaksavar, 9 adet 75 mm uçaksavar ve 1638 adet (500'ü yolda) AT tüfeği temin edildi[907]. Mayıs 1942'de Birleşik Krallık'tan 48 adet 94 mm uçaksavar topu[908], Almanya'dan 20 adet Krupp topu alındı[909]. Eylül 1942'de Birleşik Krallık'tan 214 adet 37'lik AA, 160 adet sahra topu, 1150 adet Vickers Top, 725 adet AT tüfeği ve 308 adet 81 mm Havan topu alındı[910]. 30 Ocak 1943'te Birleşik Krallık'tan 132 adet 40 mm uçaksavar topu temin edilmişti[911]. Diğer bir kaynakta top sayısının 220 adet olduğu yazılmıştır[912]. Ocak-Nisan 1943'te Almanya'dan 49 adet 5-60 tanksavar topu ile 20 adet 75/42 Krupp sahra topu alındı[913]. Nisan-Aralık 1943'te Müttefiklerden 300 adet uçaksavar, 300 adet top ve 500 adet tanksavar temin edilmişti[914]. Mayıs 1944'te 11 adet uçaksavar bataryası[915] ve Eylül 1944'te de 54 adet uçaksavar[916] alındı. Böylece savaş sırasında Türkiye farklı çaplara sahip 818 adet sahra topu ve obüs, 779 adet tanksavar topu, 408 adet havan topu, 11 uçaksavar bataryası hariç 889 adet farklı çaplarda uçaksavar topu, 2363 adet tanksavar tüfeği ve 1150 adet Vickers topu[917] temin etmiştir.

Savaş öncesi gemilerin sayısı yukarıda ifade edilmişti. Savaş sırasında ise 1941'de 11 Fransız gemisine el konulmuştu[918]. Şubat ve Mayıs 1942'de 2 Destroyer ve 1 denizaltı temin edildi[919]. Ocak 1943'te de Birleşik Krallık ile 4 destroyer, 6 refakat gemisi ve 8 denizaltı avcısı için anlaşılmıştı[920].

Türk Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı		Asker Sayısı		
	25 (Üçü süvari)		9 (Biri zırhlı)		300.000+ kişi		
Top		Adet					
	Savaş öncesi	936 – 1200 (tahmini)					
	Savaş sırasında	+ 818 Sahra topu ve obüs, 408 Havan topu					
Tank	Adet	Cins	Max.	Zırh	Silah	Silah(Mg)	Model

[906] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 447
[907] CAB 63 153, s. 77.
[908] ATASE İkinci Dünya Harbi, 1-0-89.
[909] Çetin, *a.g.e*., s. 251.
[910] CAB 66 29 10
[911] Özer, *a.g.e*., s. 159.
[912] Çetin, *a.g.e*., s. 287.
[913] Çetin, *a.g.e*., s. 387.
[914] Teke, a.g.m., s. 306-308; Köroğlu, *a.g.e*., s. 263.
[915] Özer, *a.g.e*., s. 161.
[916] Özer, *a.g.e*., s. 162.
[917] Buradaki top, kuvvetle muhtemel makineli tüfektir. Sadece topçuluk ile ilgili kaynaklarda geçtiği için yazılmış olup, yukarıdaki tasnifteki top statüsüne dâhil değildir.
[918] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 465.
[919] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 475.
[920] Tekeli ve İlkin, *a.g.e*., s. 491.

			Hız km.	mm.	mm.(top)	adet	
	1	FT17	7	8-22	37 mm.	-	1917
	5	T27	42	6-10	-	1	1931
	2	T28	43	20-40	76 mm.	4	1932
	?	BT2	72	6-23	37 mm.	1	1932
	60	T26	31	6-15	45 mm.	1	1933
	1	T35	30	11-30	75 mm. 2 x 45 mm.	6	1934
	60	BA 6	55	15	45 mm.	2	1936
	16	Vickers Mk6B	56	4-14	-	2	1936
	100	R35	20	43	37 mm.	1	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	5	Vickers Mk6B (1939)	56	4-14	-	2	1936
	100	T26 (1940)	31	6-15	45 mm.	1	1933
	210	M3 Stuart (1942-43)	58	9-50	37 mm	3	1941
	200	Valentin (1942-43)	24	8-65	40-76 mm	1	1940
	34	Sherman (1943)	48	12-177	75 mm	2-4	1942
	22	Panzer 3 (1943)	40	50	50 mm	3	1941
	22	Panzer 4 H (1943)	42	20-80	75 mm	2	1943
	48	Bishop SP 25 (1943)	24	8-60	87.6 mm	1	1942
	100	Valentin (1945)	24	8-65	40-76 mm	1	1940

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Savaş kruvazörü	Yavuz Sultan Selim	22,980	1911
	Kruvazör	Mecidiye	3330	1903
	Kruvazör	Hamidiye	3830	1903
	Destroyer	Kocatepe	1650	1931
	Destroyer	Adatepe	1650	1931
	Destroyer	Tınaztepe	1610	1931
	Destroyer	Zafer	1610	1931
	Denizaltı	Birinci İnönü	620	1927
	Denizaltı	İkinci İnönü	620	1927
	Denizaltı	Dumlupınar	1150	1931
	Denizaltı	Sakarya	940	1931
	Denizaltı	Gur	960	1932
	Denizaltı	Atılay	1210	1938
	Denizaltı	Yıldıray	1210	1939
	Denizaltı	Saldıray	1210	1938
	Denizaltı	Batıray	1375	1938
	Torpidobot/Gambot?	Berk-i Satvet	1014	1906
	Torpidobot/Gambot?	Peyk-i Şevket	1014	1906

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	20	Brèguet Bre. 19 7A2	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924

	15	Brèguet Bre. 19 7B2	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	6	Supermarine Southampton I	153 km	875 km	-	3 x 7.7 mm	<	1925
	16	Letov S.16L Smolik	90 km	-	-	3 x 7.7 mm	-	1926
	8	Curtiss Fledgling	174 km	589 km	-	-	Eğitim	1927
	12	Fleet 7	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	1	Polikarpov Po-2	152 km	630 km	-	-	Eğitim	1929
	3	Polikarpov R-5	228 km	800 km	-	1 mg	250 kg	1930
	45	Curtiss Hawk 2	325 km	840 km	-	2 x 7.62 mm	215 kg	1932
	1	Curtiss Hawk 3	325 km	840 km	-	2 x 7.62 mm	215 kg	1932
	20	Focke-Wulf Fw 44 Stieglitz	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	4	deH D.H.84 Dragon	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	8	deH D.H.89A Dragon Rapide	253 km	895 km	-	-	Nakliye	1934
	20	Martin 139-WH-1	343 km	2000 km	-	3 x 7.62 mm	1025 kg	1934
	2	G.A/C. Monospar ST-25	229 km	941 km	-	-	-	1935
	46	Gotha Go 145A	212 km	630 km	-	-	Eğitim	1935
	24	Heinkel He 111	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	1	Koolhoven FK.49	202 km	790 km	-	-	-	1935
	6	Supermarine Walrus I	217 km	970 km	-	2 x 7.7 mm	6 x 45 kg	1935
	+1	Nuri Demirağ Nu.D.36	182 km	500 km	-	-	Eğitim	1936
	20	PZL P.24A	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	43	PZL P.24C	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	2	PZL P.24G	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	40	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	6	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	164	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	40	Vultee V-11-GBT	370 km	1790 km	-	6 x 7.62 mm	500 kg	1937
	30	Fairey Battle 1	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1937
	8	Arado Ar 196	332 km	1080 km	-	1 x 7.92 mm	2 x 50 kg	1938

							(Keşif)	
	11	Supermarine Spitfire I	582 km	1827 km	-	8 mg	-	1938
	25	PZL -37	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	36	Westland Lysander	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	45	M-S. M.S.406	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	100	Curtiss CW-22 Falcon	319 km	1260 km	-	2 x 7.62 mm	Eğitim	1940
	42	Curtiss P-40C Tomahawk IIB	581 km	1152 km	-	6 x 12.7 mm	910 kg	1939
	6	Avro Anson I	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	36	Hanriot H-182	190 km	600 km	-	-	-	1934
	122	Miles Magister	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	24	Curtiss P-40D Kittyhawk I	581 km	1152 km	-	6 x 12.7 mm	910 kg	1939
	129	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	80	Airspeed Oxford	309 km	-	-	-	Eğitim	1937
	3	Bristol Blenheim 4	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	18	Bristol Blenheim 5 Bisley	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	6	Con. B-24 Liberator [in mkgs]	478 km	2480 km	-	10 x 12.7 mm	3600 kg	1941
	72	Focke-Wulf Fw 190	652 km	1000 km	4 x 20 mm	2 x 13 mm	1 ya da 4 adet	1941
	20	Miles Master 2	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	7	Miles Master 3	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	113	Supermarine Spitfire 5	597 km	1827 km	2 x 20 mm	4 mg	2 x 250 kg	1938+
	1	THK 1	265 km ?	700 km ?	-	-	Savaş Harici ?	1944 ?
	13	Bristol Beaufort 1A	436 km	2600 km	-	1 x 7.7 mm	907 kg	1939
	72	Martin Baltimore V	488 km	1577 km	-	10 mg	910 kg	1941
	1	Supermarine Spitfire PR.XI	650 km	1577 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 250 kg	1938+
	12	Bristol Beaufort 2A	436 km	2600 km	-	1 x 7.7 mm	907 kg	1939
	2	THK 1	265 km ?	700 km ?	-	-	Savaş Harici ?	1944 ?

Tanksavar[921]	400 adet 25 mm Hotchkiss (1934 model) Savaş sırasında: 779 tanksavar topu ve 2363 tanksavar tüfeği.
Uçaksavar	1939'a doğru 20 adet ağır uçaksavar topu temini dışında tam sayı bilinmemektedir. Savaş sırasında 11 batarya hariç 889 uçaksavar topu.

Tablo 3. 7. 1939 yılında Türk ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.2. Irak ordusu

Irak ordusu 4 piyade tümeni, 1 mekanize tugayı ile, bir hafif tank bölüğü, zırhlı araç bölüğü, iki mekanize tabur, bir makineli tüfek bölüğü ve bir mekanize topçudan müteşekkil bağımsız mekanize tugaydan oluşan 60 bin askerden meydana geliyordu[922]. Irak ordusunda savaş öncesinde 14 adet L3 (CV 35) tanketi ve 10 adet Crossley zırhlı aracı vardı[923]. Hava kuvvetleri ise şu uçaklardan ibaretti[924]: 2 adet Breda Ba.65 (1938'de envanterde), 13 adet Breda Ba.65bis (1938'de envanterde), 5 adet deH. D.H.60M Moth (1931'e envanterde), 7 adet deH. D.H.60M Moth (eğitim) (1931'e envanterde), 4 adet deH. D.H.80A Puss Moth (1933'te envanterde), 17 adet deH. D.H.82 Tiger Moth (1934'te envanterde), 8 adet deH. D.H.84M Dragon (1933'te envanterde), 1 adet deH. D.H.84M Dragon Rapide (1938'de envanterde), 2 adet deH. D.H.90 Dragonfly (1938'de envanterde), 15 adet Gloster Gladiator I (1938'de envanterde), 34 adet Hawker Audax, Nisr (1934'te envanterde), 1 adet Spartan Executive (1939'da envanterde), 5 adet Vickers Vincent (1939'da envanterde). Savaş sırasında envanterindeki uçaklar ise: 33 adet Avro Anson I (1940'ta envanterde), 15 adet Douglas 8A-4 (1940'ta envanterde), 11 adet Fiat Cr.42 (1941'de envanterde), 6 adet Gloster Gladiator II (1944'te envanterde), 14 adet Heinkel He 111H-6 (1941'de envanterde), 20 adet Junkers Ju 52/3m (1941'de envanterde), 3 adet Junkers Ju 90B (1941'de envanterde), 14 adet Mess. Bf 110D-3 (1941'de envanterde), 2 (den fazla) adet SIAI S.81 Pipistrello (1941'de envanterde). Savaş öncesinde toplam 114 uçağı vardı ve bunların 45 tanesi eğitim, nakliye vs için kullanılıyordu. Savaş sırasında ise 3 nakliye uçağı hariç toplam 115 savaş uçağı temin etmişti.

[921] Philippe Garraud, "La Politique Française de Réarmement de 1936 à 1940: Une Production Tardive Mais Massive", *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains*, 4/2005, s. 97-113.
[922] Lyman, Robert, *Iraq 1941: The Battles for Basra, Habbaniya, Fallujah and Baghdad Campaign*. Oxford, Osprey Publishing, New York 2006, s25-26.
[923] Cristini, *a.g.e.*, s. 47; Ness, *a.g.e.*, s. 221.
[924] http://www.worldairforces.com/Countries/iraq/irq.html erişim tarihi 15 3 2024.

Irak Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	4 (Piyade tümeni)	2 (Mekanize Tugay)	60 bin kişi

Tank	Adet	Cins	Hız	Zırh mm.	Silah (top)	Silah (mak. Tüf.)	Model
	10	Arsenal Crossley	60 km.	3-7	37 mm.	-	1926
	14	L3/35	42 km.	6-14	-	2	1935

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	5	deH. D.H.60 Moth	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	7	deH. D.H.60 Moth (eğ)	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	4	deH. D.H.80A Puss Moth	206 km	480 km	-	-	-	1930
	34	Hawker Audax, Nisr	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	17	deH. D.H.82A Tiger Moth	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	8	deH D.H.84 Dragon	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	1	deH D.H.84 Dragon	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	5	Vickers Vincent	230 km	2010 km	-	2 x 7.7 mm	500 kg	1933
	15	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	2	Breda Ba.65	430 km	550 km	-	2 x (12.7 ve 7.7 mm)	500 kg	1935
	13	Breda Ba.65bis	430 km	550 km	-	2 x (12.7 ve 7.7 mm)	500 kg	1935
	2	deH. D.H.90 Dragonfly	232 km	1006 km	-	-	Yolcu	1936
	1	Spartan Executive	414 km	1600 km	-	-	Nakliye	1936
	Savaş sırasında temin edilenler							
	33	Avro Anson I (1940)	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	15	Douglas 8A (1940)	332 km	1046 km	-	5 x 7.62 mm	544 kg	1935
	11	Fiat C.R.42 (1941)	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
	14	Heinkel He 111 (1941)	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	20	Junkers Ju 52 (1941)	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	3	Junkers Ju 90 (1941)	350 km	1247 km	-	-	Nakliye	1938
	14	Mess. Bf 110D-3	475 km - 541	774 km - 850	2 x 20 mm	5 x 7.92 mm	-	1937

		(1941)	km	km				
	2	SIAI S.81 Pipistrello (1941)	340 km	1500 km	-	6 x 7.7 mm	2000 kg	1935
	6	Gloster Gladiator II (1944)	407 km	-	-	4 mg	-	1934

Tablo 3. 8. 1939 yılında Irak ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.3. İran ordusu

İran ordusunun, savaş öncesinde ve işgalinden önce 120.000 askeri vardı[925]. İran ordusunun kullandığı zırhlı araç ve tanklar ise şunlardan oluşuyordu: 1 adet CTL 1 Marmon Herrington tankı, 4 adet Rolls Royce zırhlı araç, 50 (ya da 30) adet AH-4-P tankı, 50 adet TNH-P tankı vardı[926]. Deniz gücü olarak 1013 tonluk küçük çapta bir donanması vardı[927]. İran ordusunun envanterindeki uçaklar ise[928]: 3 adet Airspeed Oxford (1938'de envanterde), 1 adet Curtiss Fledgling (1934'te envanterde), 20 adet deH. D.H.82 Tiger Moth (1932'de envanterde), 89 adet deH. (SAF) D.H.82A Tiger Moth (1937'de envanterde), 3 adet deH. D.H.89 Dragon Rapide (1936'da envanterde), 66 adet Hawker Audax (1934'te envanterde), 16 adet Hawker Fury I (1934'te envanterde), 6 adet Hawker Fury II (1934'te envanterde), 35 adet Hawker Hind (1938'de envanterde), 1 adet Hawker Hurricane (1939'da envanterde), 3 adet Junkers W.33d (1929'da envanterde), 10 adet Polikarpov R-5 (1933'te envanterde), 1 adet RWD 13 (1939'da envanterde) idi. Savaş sırasında temin ettiği uçaklar ise: 10 adet Curtiss 75A-9 Mohawk IV (1941'de envanterde), 20 adet Hawker Hind (1941'de envanterde), 48 adet Avro Anson I (1943'te envanterde), 1 adet Avro Anson XII (1945'te envanterde) idi. Toplamda savaş öncesi 254 uçak mevcuttu ve bunların 120 adedi eğitim ve nakliye amaçlı idi. Savaş sırasında temin ettiği uçak sayısı ise 79 adetti.

İran Ordusu	Tümen sayısı			Asker sayısı			
	9 (Piyade)			120.000			
Tank	Adet	Cins	Hız	Zırh mm.	Silah (top)	Silah (mak. tüf.)	Model
	4	Rolls Royce	72 km	12	-	1	1915
	1	CTL 1 Marmon	53 km	12	-	3	1930

[925] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 448.
[926] Chamberlein and Ellis, *a.g.e*., s. 239; Ness, *a.g.e.*, s.220.
[927] Gardiner, *a.g.e.*, s. 409.
[928] http://www.worldairforces.com/Countries/iran/irn.html erişim tarihi 15 3 2024.

		Herrington						
	30	AH-4-P	40 km	5-10	-	2		1936
	50	TNH-P	42 km	8-30	37 mm	2		1939
Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	1	Curtiss Fledgling	174 km	589 km	-	-	Eğitim	1927
	3	Junkers W.33d	180 km	1000 km	-	-	Nakliye	1927
	66	Hawker Audax	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	10	Polikarpov R-5	228 km	800 km	-	1 mg	250 kg	1930
	20	deH. D.H.82	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	89	deH. D.H.82	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	16	Hawker Fury I	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	6	Hawker Fury II	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	3	deH D.H.89A Dragon Rapide	253 km	895 km	-	-	Nakliye	1934
	35	Hawker Hind	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	1	RWD 13	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	3	Airspeed Oxford	309 km	-	-	-	Eğitim	1937
	1	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	Savaş sırasında temin edilenler							
	10	Curtiss 75A Hawk (1941)	504 km	1006 km	-	7.62 ve 12.7 mm	45 kg	1938
	20	Hawker Hind (1941)	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	48	Avro Anson I (1943)	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	1	Avro Anson XII (1945)	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936

Tablo 3. 9. 1939 yılında İran ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.4. Yunanistan ordusu

Eylül 1939'da Yunan ordusunun mevcudu 200.000 idi[929]. Ağustos 1940 verilerine göre Yunan ordusu 5 kolordu, biri süvari üç tümen ve bir tugaydan oluşuyordu.

[929] Mesut Hakkı Caşın, *İkinci Dünya Savaşı*, C. 1, Nobel Yay., Ankara 2021, s. 313.

Kolorduların bazıları 2, bazıları 3 tümenli idi ve toplamda Yunan ordusunun 15 tümeni bulunuyordu[930]. Yunan ordusundaki zırhlı birlikler ise 2 adet 6 ton MK E tankı[931] ve 1 adet Renault RC den oluşuyordu. Savaş sırasında da 50 adet L3 tanket ele geçirilmişti[932]. Donanması ise 2 savaş gemisi, 2 kruvazör, 13 destroyer, 7 torpidobot, 6 denizaltı ve diğer küçük gemilerden oluşuyordu[933]. Başka bir kaynağa göre 1 eski ağır kruvazör, 2 eski hafif kruvazör, 4 eski destroyer, 4 destroyer ve 6 denizaltıdan oluşuyordu[934]. Yunan hava kuvvetleri ise şu uçaklardan oluşuyordu[935]: 5 adet Avia(Ik) BH.33E (1935'te envanterde), 7 adet Avia B.534III (1936'da envanterde), 12 adet Avro 504K (1921'de envanterde), 30 adet Avro 504N/O (1925'te envanterde), 30 adet Avro 621 Tutor (1935'te envanterde), 22 adet Avro 626 (1936'da envanterde), 48 adet Avro Anson (1939'da envanterde), 30 adet Brequet Bre.19A.2 (1925'te envanterde), 25 adet Brequet Bre.19B.2 (1925'te envanterde), 70 adet Bristol Blenheim IV (1939'da envanterde), 12 adet Dornier Do 22W, KG (1939'da envanterde), 12 adet Fairey IIIF, IIIB (1931'de envanterde), 12 adet Fairey Battle 1 (1939'da envanterde), 2 adet Gloster Gladiator I (1937'de envanterde), 13 adet Gloster Mars VI Nighthawk (1923'te envanterde), 1 adet GNAF/KEA Chelidon (1927'de envanterde), 6 adet Hawker Horsley II (1926'da envanterde), 16 adet Henschel Hs 126A-1 (1939'da envanterde), 4 adet Junkers G.24he (1931'de envanterde), 25 adet M-S M.S.230 (1931'de envanterde), 30 adet Potez 25A.2 TOE (1931'de envanterde), 12 adet Potez 633B2 Grec (1939'da envanterde), 36 adet P.Z.L. P-24 (1938'de envanterde) idi. Savaş sırasında ise 4 adet Avro Anson XII (1945'te envanterde), 9 adet Bloch MB151 (1940'ta envanterde), 6 adet Bristol Blenheim I (1941'de envanterde), 33 adet Bristol Blenheim V Bisley (1942'de envanterde), 6 adet deH. D.H.82 Tiger Moth (1945'te envanterde), 14 adet Gloster Gladiator II (1940'ta envanterde), 30 adet Grumman F4F Wildcat, Martlet III (1941'de envanterde), 30 (dan fazla) adet Hawker (Gloster) Hurricane F.I (1941'de envanterde), 1 (den fazla) adet Hawker (Gloster) Hurricane F.II (1942'de envanterde), 18 adet Hawker (Austin) Hurricane F.II (1942'de envanterde), 3 adet

[930] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-1.
[931] Chamberlein and Ellis, *a.g.e*., s. 239.
[932] Ness, *a.g.e*., s. 220.
[933] Gardiner, *a.g.e.*, s. 404-406.
[934] Andrew Mollo, *The Armed Forces of World War II Uniforms, Insignia & Organisation*, Silverdale Books, Leicester 2001, s. 100.
[935] http://www.worldairforces.com/Countries/greece/gre.html erişim tarihi 15 3 2024.

Junkers Ju 52/3m (1940'ta envanterde), 3 adet Martin Baltimore III (1943'te envanterde), 40 adet Martin Baltimore IV (1943'te envanterde), 29 adet Martin Baltimore V (1944'te envanterde), 1 adet SIAI S.79-I Sparviero (1940'ta envanterde), 106 adet Supermarine Spitfire F.VB,C (1943'te envanterde) vardı. Savaş öncesi Yunanistan'ın toplamda 460 uçağı olup bunlardan 124 adedi eğitim ve nakliye sınıfındadır. Eski tipteki uçakların eğitim amaçlı kullanılabileceği de unutulmamalıdır.

Yunan Ordusu	Tümen sayısı	Asker sayısı
	15 tümen	200 bin asker

Top (Dağ topu ağırlıklı)	940		
Havan topu	315	-	-
Uçaksavar	270	Bofors 80mm M1929	1929
		Hotchkiss 25mm M1939	1939

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Savaş Gemisi	Kilkis	12.500	1905
	Savaş Gemisi	Lemnos	12.500	1905
	Kruvazör	Averof	9956	1910
	Kruvazör	Helle	2600	1912
	Destroyer	Aspis	350	1905
	Destroyer	Velos	350	1905
	Destroyer	Thyella	350	1906
	Destroyer	Aetos	980	1911
	Destroyer	Lerax	980	1911
	Destroyer	Leon	980	1911
	Destroyer	Panther	980	1911
	Destroyer	Condouriotis	2050	1931
	Destroyer	Psara	2050	1932
	Destroyer	Spetsai	2050	1932
	Destroyer	Ydra	2050	1931
	Destroyer	Vasilefs Georgios	1850	1938
	Destroyer	Vasilissa Olga	1850	1938
	Denizaltı	Katsonis	595/778	1926
	Denizaltı	Papamicolis	595/778	1926
	Denizaltı	Glavkos	750/960	1928
	Denizaltı	Nereus	750/960	1927
	Denizaltı	Proteus	750/960	1927
	Denizaltı	Triton	750/960	1928
	Torpido bot	7 (toplam)	1230	1913-1915

Tank	Adet	Cins	Hız	Zırh mm.	Silah (top)	Silah (mak. tüf.)	Model
	1	FT17	7	8-22	37 mm.	-	1917
	2	Vickers Mk6B	56	4-14	-	2	1936

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	5	Avia(Ik) BH.33E	298 km	450 km	-	4 x mg	-	1927
	7	Avia B.534III	405 km	600 km	-	4 x 7.92	6 x 10 kg	1935

						mm		
	12	Avro 504K	153 km	400 km	-	-	Eğitim	1913
	30	Avro 504N/O	153 km	400 km	-	-	Eğitim	1913
	30	Avro 621 Tutor	190 km	400 km	-	-	Eğitim	1933
	22	Avro 626	180 km	390 km	-	-	-	1930
	48	Avro Anson	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	30	Brequet Bre.19A.2	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	25	Brequet Bre.19B.2	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	70	Bristol Blenheim IV	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	12	Dornier Do 22W, KG	350 km	2300 km	-	2 x 7.92 mm	800 kg	1938
	12	Fairey IIIF, IIIB	190 km	2450 km	-	2 mg	227 kg	1918
	12	Fairey Battle 1	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1937
	2	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	13	Gloster Mars VI Nighthawk	243 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1923
	1	GNAF/KEA Chelidon	150 km	-	-	-	Keşif	1927
	6	Hawker Horsley II	201 km	1400 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1927
	16	Henschel Hs 126A-1	356 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	150 kg	1937
	4	Junkers G.24he	210 km	660 km	-	-	Nakliye	1925
	25	M-S M.S.230	207 km	579 km	-	-	Eğitim	1929
	30	Potez 25A.2 TOE	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	12	Potez 633B2 Grec	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	36	P.Z.L. P-24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	Savaş sırasında							
	1	SIAI S.79B	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	9	Bloch	509	600 km	2 x 20	2 x	-	1939

		MB151	km		mm	7.5 mm		
	3	Junkers Ju 52	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	14	Gloster Gladiator II	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	6	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	30	Grumman F4F Wildcat, Martlet III	533 km	1360 km	-	4 x 12.7 mm	2 x 45 kg	1940
	30	Hawker Hurricane I F1	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	33	Bristol Blenheim 5 Bisley	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	1	Hawker Hurricane I F2	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	18	Hawker Hurricane I F2	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	3	Martin Baltimore III	488 km	1577 km	-	10 mg	910 kg	1941
	40	Martin Baltimore IV	488 km	1577 km	-	10 mg	910 kg	1941
	106	Supermarine Spitfire 5	597 km	1827 km	2 x 20 mm	4 mg	2 x 250 kg	1938+
	29	Martin Baltimore V	488 km	1577 km	-	10 mg	910 kg	1941
	4	Avro Anson XII	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	6	deH. (KF) D.H.82A Tiger Moth	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931

Tablo 3. 10. 1939 yılında Yunan ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.5. Bulgar ordusu

Savaşın başlamasından hemen önce 8 piyade tümeni ve iki süvari tümeninden oluşan tahmini 160.000 askeri vardı[936]. Bulgaristan'daki zrhlı birlikler ise şunlardır: 8 adet 6 ton (47lik) MK E tankı[937], 10 veya 14 adet L3 33 tanketi[938] vardı. Savaş sırasında ise

[936] 1939'da Bulgaristan'da 10 kara tümeni bulunuyordu. Bkz. Lüdmil Petrov, "XX. Yüzyılın 30'lu yıllarında Bulgaristan ve Türkiye (Siyasi İlişkiler)", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 165. Aynı eserde bu tümenlerin sekizinin piyade, ikisinin de süvari olduğu yazılmaktadır. Bkz. Sevo Yavaşçev, "Bulgar Genelkurmayının Türkiye ve Türk Ordusuna karşı Tutumu", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 177-178. Bu bilgilerden hareketle Bulgar ordu sayısı 160.000 olarak tahmin edilebilir.

[937] Chamberlein and Ellis, *a.g.e*., s. 238; Ness, *a.g.e*., s. 216.

Şubat 1940'ta Almanya'dan 26 adet LT 35[939], Mayıs 1941'de Almanya'dan 40 adet R35 Fransız tankı[940] temin etmiş, 1943'te de Almanya'dan 116 adet Panzer 1, 10 adet Panzer 3, 55 adet Stug 40, 20 adet SdKfz 222/223 verme programını kabul etmişti. Bu program süresince Şubat 1944'e kadar 10 adet LT 38, 97 Panzer 4 J, 55 adet Stug 40, 13 adet SdKfz 222 ve 7 adet Sdkfz 223 aracı alındı[941]. Donanması ise yaklaşık 500 tonluk küçük gemilerden oluşuyordu[942]. Hava kuvvetleri ise şu uçaklardan oluşuyordu: Aero A.304 Pelican 1939 yılında envanterde olup adedi 1, Ago C.I 1915 yılında envanterde olup adedi 5, Albatros B.I 1915 yılında envanterde olup adedi 2, Albatros C.III 1916 yılında envanterde olup adedi 18, Albatros (DAR) C.III (DAR-2) 1927 yılında envanterde olup adedi 12, Arado Ar 65 Orel 1937 yılında envanterde olup adedi 12, A.W. FK.3 1917 yılında envanterde olup adedi 1, Avia B-122.5 Osa 1939 yılında envanterde olup adedi 28, Avia B.534-IV Dogan 1939 yılında envanterde olup adedi 78, Bleriot XII 1912 yılında envanterde olup adedi 1, Bleriot XXI 1912 yılında envanterde olup adedi 1, Bleriot [50hp] 1915 yılında envanterde olup adedi 1, Bleriot [2s 70hp] 1913 yılında envanterde olup adedi 2, Bleriot [80hp Gnome] 1915 yılında envanterde olup adedi 2, Bloch (Aero) MB-200 Buhal 1939 yılında envanterde olup adedi 6, Bristol Boxkite 1911 yılında envanterde olup adedi 1, Bristol PTM, 83A 1926 yılında envanterde olup adedi 1, Bucker Bu 131 Jungmann, Ljastovica 1937 yılında envanterde olup adedi 15, Ca(CBSA) Ca.113 (KB-2) Chuchuliga 1936 yılında envanterde olup adedi 6, Ca(CBSA) Ca.113 (KB-3) Chuchuliga I 1938 yılında envanterde olup adedi 20, Ca(CBSA) Ca.113 (KB-4) Chuchuliga II 1938 yılında envanterde olup adedi 28, Ca(CBSA) Ca.113 (KB-5) Chuchuliga III 1939 yılında envanterde olup adedi 45, Caudron C-59 1924 yılında envanterde olup adedi 24, DAR DAR-1 Peperuda 1926 yılında envanterde olup adedi 12, DAR DAR-1A Peperuda 1928 yılında envanterde olup adedi 8, DAR DAR-3A Garvan, LAZ-3a 1939 yılında envanterde olup adedi 13, DAR DAR-3A Garvan, I 1930 yılında envanterde olup adedi 6, DAR DAR-5 Brambar 1930 yılında envanterde olup adedi 1, DFW C.Va [220hp Benz] 1917 yılında envanterde olup adedi 12, DFW (DAR) C.Va (DAR-U-1) Uzunov-1 1926 yılında envanterde olup adedi 7, Dornier Do 11D Prilep 1937 yılında envanterde olup adedi 12, Focke-Wulf

[938] Cristini, *a.g.e.*, s. 47; Ness, *a.g.e.*, s. 216.
[939] Ness, *a.g.e.*, s. 216.
[940] Gös. yer
[941] Gös. yer
[942] Gardiner, *a.g.e.*, s. 363.

A-20 Fw 44J Stieglitz 1936 yılında envanterde olup adedi 42, Focke-Wulf (DAR) (DAR-9) 1939 yılında envanterde olup adedi 6, Focke-Wulf Fw 56 Stosser,Komar 1936 yılında envanterde olup adedi 6, Focke-Wulf Fw 58B Weihe, Golob 1937 yılında envanterde olup adedi 18, Focke-Wulf Fw 58C-2 1937 yılında envanterde olup adedi 10, Focke-Wulf Fw 58KB-2,3 1939 yılında envanterde olup adedi 6, Fokker D.VII 1918 yılında envanterde olup adedi 8, Hanriot HD-14 1924 yılında envanterde olup adedi 1+, Hansa Brandenburg(Ph) C.I 1915 yılında envanterde olup adedi 1, Heinkel He 45 Starkel 1936 yılında envanterde olup adedi 12, Heinkel He 46C-2 1937 yılında envanterde olup adedi 18, Heinkel He 51 Sokol 1936 yılında envanterde olup adedi 12, Heinkel He 72 Kadett, Canarzce 1936 yılında envanterde olup adedi 6, Junkers Ju 52/3m Sowa 1939 yılında envanterde olup adedi 12, Letov S-328 Varana, Vrana 1939 yılında envanterde olup adedi 62, LFG Roland D.II 1917 yılında envanterde olup adedi 6, LFG Roland D.III 1917 yılında envanterde olup adedi 6, Macchi C.18/M.18 1925 yılında envanterde olup adedi 2, Mess. Bf 109E Strela 1939 yılında envanterde olup adedi 19, Potez 17 1925 yılında envanterde olup adedi 30, PWS 16bis 1937 yılında envanterde olup adedi 5,PZL 23B Karas 1939 yılında envanterde olup adedi 38,PZL 43A Karas, Tchaika 1937 yılında envanterde olup adedi 12,PZL 43B Karas 1938 yılında envanterde olup adedi 35,PZL P.24B Vastreb 1938 yılında envanterde olup adedi 14,PZL P.24C Vastreb 1938 yılında envanterde olup adedi 20,PZL P.24F Vastreb 1939 yılında envanterde olup adedi 24,PZL P.24G Vastreb 1937 yılında envanterde olup adedi 24,Tupolev(Avia) SB-2M-100(B-71) Zerav 1939 yılında envanterde olup adedi 42 idi.

Savaş sırasında ise Arado Ar 96A Soyka 1941 yılında envanterde olup adedi 3, Arado Ar 96B Soyka 1940 yılında envanterde olup adedi 31, Arado Ar 196A-3 Akula/Rekin 1943 yılında envanterde olup adedi 12, Avia (Aero/DSF) B.135 Ljastuvka 1943 yılında envanterde olup adedi 12, Bucker Bu 181 Bestmann Ljastovica 1943 yılında envanterde olup adedi 24, Ca(CBSA) Ca.309 (KB-6/KB 309) Papagol 1940 yılında envanterde olup adedi 24, Ca(CBSA) Bulgara KB.11 Fazan 1944 yılında envanterde olup adedi 49, DAR DAR-8 Salvey 1940 yılında envanterde olup adedi 12, DAR DAR-10A Bekas 1941 yılında envanterde olup adedi 1, DAR DAR-10F 1945 yılında envanterde olup adedi 1, Dewoitine D.520 1943 yılında envanterde olup adedi 120, Dornier Do 17Ka-1 Uragan 1941 yılında envanterde olup adedi 15, Dornier (DFA) Do 17Kb-1 1944 yılında envanterde olup adedi 11, Dornier Do 17M-1 1943 yılında

envanterde olup adedi 23, Dornier Do 17P 1940 yılında envanterde olup adedi 18, Fieseler Fi 156C-3 Storch,Drozd 1940 yılında envanterde olup adedi 19, Focke-Wulf (DAR) (DAR-6a) Sinijert 1940 yılında envanterde olup adedi 6, Focke-Wulf Fw 189A Oko 1943 yılında envanterde olup adedi 19, Heinkel He 42 Patiza 1942 yılında envanterde olup adedi 2, Heinkel He 46E-2 1942 yılında envanterde olup adedi 12, Heinkel He 60 Tulen 1942 yılında envanterde olup adedi 5, Heinkel He 62 1942 yılında envanterde olup adedi 2, Heinkel He 111H-16 1943 yılında envanterde olup adedi 1, Ilyushin Il-2m3 Stormovik, Bark 1945 yılında envanterde olup adedi 120, Ilyushin Il-2U Stormovik, 1945 yılında envanterde olup adedi 10, Junkers Ju 87D-5 1944 yılında envanterde olup adedi 40, Junkers Ju 87R-2 1943 yılında envanterde olup adedi 12, Liore et Oliver LeO H-246.1 1943 yılında envanterde olup adedi 1, Mess. Bf 108B Taifun, Lebed 1940 yılında envanterde olup adedi 6, Mess. Bf 109G 1943 yılında envanterde olup adedi 149,M-S. M.S.406 1942 yılında envanterde olup adedi 20,Petlyakov Pe-2, Buck 1945 yılında envanterde olup adedi 98, Yakovlev Yak-9M, Frank 1945 yılında envanterde olup adedi 120,Yakovlev Yak-9U 1945 yılında envanterde olup adedi 30. Savaş öncesinde toplamda çoğu eski tipte 871 uçağın 300'e yakını eğitim ve diğer amaçla üretilen uçaklardır. Eski tipteki birçok uçağın eğitim amaçlı kullanıldığı unutulmamalıdır. Savaş sırasında ise hem Almanya'dan hem savaş sonu Sovyetler Birliği'nden 1027 adet uçak tedarik etmiştir.

Bulgar Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	10 piyade, 2 süvari		160.000

Top		Adet
	Savaş öncesi	686
	Savaş sırasında	737

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	10	L3 33	42	6-12	-	1	1933
	8	Vickers Mk6B	56	4-14	-	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	26	Panzer 35(t)	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	40	R35	20	43	37 mm.	1	1936
	10	Panzer 38(t)	42 km.	8-30	37 mm.	2	1939
	97	Panzer 4 J	38-42 km.	80	75 mm.	2	1939
	55	Sturmgeschütz III	40 km.	16-80	75 mm.	1	1940
	20	SdKfz	80	5-14	20 mm.	2	1935

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	1	Bleriot XII	100 km	-	-	-	-	1909
	1	Bleriot [2s 70hp]	76 km	-	-	-	-	1909
	2	Bleriot [50hp]	76 km	-	-	-	-	1909

	2	Bleriot [80hp Gnome]	76 km	-	-	-	-	1909
	1	Bristol Boxkite	64 km	-	-	-	Eğitim	1910
	1	Bleriot XXI	94 km	-	-	-	-	1911
	2	Albatros B.I	105 km	650 km	-	-	Keşif	1913
	5	Ago C.I	140 km	480 km	-	1 x 7.92 mm	Keşif	1915
	18	Albatros C.III	145 km	-	-	1 x 7.92 mm	91 kg	1915
	12	Albatros C.III	145 km	-	-	1 x 7.92 mm	91 kg	1915
	12	DFW (DAR) C.Va (DAR-U-1) Uzunov-1	155 km	-	-	2 x 7.92 mm	100 kg	1916
	7	DFW (DAR) C.Va (DAR-U-1) Uzunov-1	155 km	-	-	2 x 7.92 mm	100 kg	1916
	1	Hansa Brandenburg(Ph) C.I	110 km	-	-	1 x 8 mm	100 kg	1916
	6	LFG Roland D.III	175 km	-	-	2 x 7.92 mm	-	1916
	6	LFG Roland D.II	180 km	-	-	2 x 7.92 mm	-	1917
	8	Fokker D.VII	189 km	266 km	-	2 x 7.92 mm	-	1918
	1	Hanriot HD.14	110 km	180 km	-	-	-	1920
	2	Macchi C.18/M.18	187 km	1000 km	-	1 x 7.7 mm	4 x <	1920
	24	Caudron C-59	180 km	-	-	-	-	1922
	1	Bristol PTM, 83A	154 km	-	-	-	Eğitim	1923
	30	Potez 17	202 km	510 km	-	1 x 7.7 mm	125 kg	1923
	12	DAR DAR-1 Peperuda	135 km	-	-	-	Eğitim	1926
	8	DAR DAR-1 Peperuda	135 km	-	-	-	Eğitim	1926
	13	DAR DAR-3A Garvan, I	265 km	1000 kg	-	1 x 7.92 mm	200 kg	1926
	6	DAR DAR-3A Garvan, I	265 km	1000 kg	-	1 x 7.92 mm	200 kg	1926
	42	Focke-Wulf A-20 Fw 44J Stieglitz	145 km	-	-	-	-	1927
	6	Ca(CBSA) Ca.113	250 km	300 km	-	-	Eğitim	1930
	20	Ca(CBSA) Ca.113	250 km	300 km	-	-	Eğitim	1930
	28	Ca(CBSA) Ca.113	250 km	300 km	-	-	Eğitim	1930

	45	Ca(CBSA) Ca.113	250 km	300 km	-	-	Eğitim	1930
	12	Junkers Ju 52	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	12	Arado Ar 65 Orel	300 km	560 km	-	2 x 7.92 mm	-	1931
	12	Heinkel He 45	290 km	1200 km	-	1 x 7.92 mm	300 kg	1931
	6	Heinkel He 72 Kadett, Canarzce	194 km	820 km	-	-	Eğitim	1931
	12	Dornier Do 11D Prilep	260 km	960 km	-	3 x 7.92 mm	1000 kg	1932
	6	Focke-Wulf Fw 56 Stosser,Komar	278 km	385 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1933
	5	PWS 16	215 km	-	-	-	Eğitim	1933
	28	Avia B-122.5 Osa	270 km	575 km	-	-	Eğitim	1934
	12	Heinkel He 51 Sokol	330 km	570 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 10 kg	1934
	62	Letov S-328 Varana, Vrana	280 km	700 km	-	4 x 7.92	400 kg	1934
	78	Avia B.534	405 km	600 km	-	4 x 7.92 mm	6 x 10 kg	1935
	6	Bloch (Aero) MB-200 Buhal	285 km	1000 km	-	3 x 7.5 mm	1200 kg	1935
	15	Bucker Bu 131 Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	18	Heinkel He 46C	250 km	1000 km	-	1 mg	20 x 10 kg	1936
	38	PZL -23A	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	14	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	20	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	24	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	24	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	42	Tupolev(Avia) SB-2M-100(B-71) Zerav	450 km	2300 km	-	4 x 7.62 mm	6 x 100 kg	1936
	1	Aero A.304 Pelican	322 km	1119 km	-	3 x 7.92 mm	300 kg	1937
	18	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	10	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937

	6	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	12	PZL 43A Karas, Tchaika	365 km	1400 km	-	2 x 7.7 mm	700 kg	1937
	35	PZL 43B	365 km	1400 km	-	2 x 7.7 mm	700 kg	1937
	19	Mess. Bf 109E	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	1	DAR DAR-5 Brambar	?	?	?	?	Prototip	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	31	Arado Ar 96A	330 km	991 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1939
	24	Ca(CBSA) Ca.309 (KB-6/KB 309) Papagol	250 km	671 km	-	3 x 7.7 mm	330 kg (Keşif)	1937
	12	DAR DAR-8 Salvey	?	?	?	?	?	?
	18	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	19	Fieseler Fi 167	325 km	1300 km	-	2 x 7.92 mm	1000 kg	1938
	6	Focke-Wulf (DAR) (DAR-6a) Sinijert	180 km	715 km	-	-	Eğitim	1930
	6	Mess. Bf 108 Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	3	Arado Ar 96A	330 km	991 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1939
	1	DAR DAR-10A Bekas	410 km	1170 km	-	4 x mg	500 kg	1941
	15	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	2	Heinkel He 46C	250 km	1000 km	-	1 mg	20 x 10 kg	1936
	12	Heinkel He 46C	250 km	1000 km	-	1 mg	20 x 10 kg	1936
	5	Heinkel He 60C-1	240 km	826 km	-	1 x 7.92 mm	-	1933
	7	Heinkel He 62	235 km	-	-	-	Keşif	1932
	20	M-S. M.S.406	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	12	Arado Ar 196	332 km	1080 km	-	1 x 7.92 mm	2 x 50 kg (Keşif)	1938
	12	Avia (Aero/DSF) B.135 Ljastuvka	538 km	550 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1938
	24	Bucker Bu 181 Bestmann	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	120	Dewoitine D.520	560 km	1250 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	-	1940
	23	Dornier (DFA)	350	-	-	6 x 7.92	1000 kg	1937

		Do 17	km			mm		
	19	Focke-Wulf Fw 189	344 km	940 km	-	4 x 7.92 mm	4 x 50 kg (Keşif)	1941
	1	Heinkel He 111	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	12	Junkers Ju 87	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	1	Liore et Oliver LeO H-246.1	330 km	2000 km	-	4 x 7.5 mm	-	1939
	149	Mess. Bf 109G	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	49	Ca(CBSA) Ca.309 (KB-6/KB 309) Papagol	250 km	671 km	-	3 x 7.7 mm	330 kg (Keşif)	1937
	11	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	40	Junkers Ju 87	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	1	DAR DAR-10A Bekas	410 km	1170 km	-	4 x mg	500 kg	1941
	120	Ilyushin Il-2 Stormovik, Bark	410 km	765 km	2 x 23 mm	2 x 7.62 mm	12 roket ve 6 x 100 kg bomba	1941
	10	Ilyushin Il-2 Stormovik, Bark	410 km	765 km	2 x 23 mm	2 x 7.62 mm	12 roket ve 6 x 100 kg bomba	1941
	92	Petlyakov Pe-2 Buck	580 km	1160 km	-	4 x 7.62 mm	1000 kg	1941
	120	Yakovlev Yak-9	700 km	675 km	1 x 20 mm	2 x 12.7 mm	-	1942
	30	Yakovlev Yak-9	700 km	675 km	1 x 20 mm	2 x 12.7 mm	-	1942
Tanksavar	Savaş öncesinde yok. Savaş sırasında 1234.							
Uçaksavar	5 adet. Savaş sırasında 35+							

Tablo 3. 11. 1939 yılında Bulgar ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.6. Romanya ordusu

Romanya ordusu 1939'da yaklaşık 88 bin kişi aktif ve 287 bin kişi rezerv olmak üzere toplam 375.788 kişiden oluşuyordu[943]. Romanya'nın zırhlı birliklerine bakıldığında savaş öncesinde 35 adet AH-4 tankı[944], 76 FT tankı, 200 adet R35

[943] Petre Otu, "Interbelicul militar. Prolegomene pentru un tablou al epocii", *Dosar Arhitectura militară a României întregite (1919-1940)*, ISPAIM – Revista de Istorie Militară 5-6/2020, s. 14. 1941 yılı için 22 piyade tümeni vardı. Bunlar; 3 tahkimat tugayı, 3 dağcı tümen ve 4 dağcı tugayı, 6 süvari tugayı, 1 zırhlı tümen. 1941'de toplam asker sayısı 364.700 kişidir. 23 Ağustos 1944 ayında 1.000.000 kişilik ordusu bulunuyordu.

[944] Chamberlein and Ellis, *a.g.e*., s. 20.

vardı[945]. Savaş sırasında ise 35 adet R1 CKD Praga tankı[946], 26 adet Panzer 35, 12 adet Panzer 3, 31 adet Panzer 4 ve sonrasında 83 daha fazla, 4 adet Stug 3 ve sonrasında 104 Stug vardı[947]. Donanmasında 4 destroyer, 1 denizaltı, 3 torpidobot ve 1 mayın gemisi vardı[948]. Hava gücüne bakıldığında: Avia BH-25 1937 yılında envanterde olup adedi 2, Bleriot -Spad 33 1925 yılında envanterde olup adedi 4, Bloch MB.210BN5 1937 yılında envanterde olup adedi 24, Brequet Bre.19B2 1926 yılında envanterde olup adedi 120, Brequet Bre.19.7 1930 yılında envanterde olup adedi 12, Bristol(Avro) Blenheim I 1939 yılında envanterde olup adedi 43, deH. D.H.60G Gipsy Moth 1929 yılında envanterde olup adedi 3, Douglas DC-2 1939 yılında envanterde olup adedi 1, Fleet 10G 1933 yılında envanterde olup adedi 10, Fleet 10G (IAR) 1936 yılında envanterde olup adedi 40,Fleet 10G (ICAR) 1936 yılında envanterde olup adedi 226,Fleet 10G (SET) 1936 yılında envanterde olup adedi 80,Focke-Wulf Fw 44 Stieglitz 1938 yılında envanterde olup adedi 1+, Focke-Wulf Fw 58 Weihe 1937 yılında envanterde olup adedi 27, Heinkel He 112B 1939 yılında envanterde olup adedi 30, Heinkel He 114B 1939 yılında envanterde olup adedi 12, IAR-14 1934 yılında envanterde olup adedi 21, IAR-15 1933 yılında envanterde olup adedi 6, IAR-16 1934 yılında envanterde olup adedi 1, IAR-27 1937 yılında envanterde olup adedi 1, IAR(SET)-27 1939 yılında envanterde olup adedi 80, IAR-36 1936 yılında envanterde olup adedi 5, IAR-37 1939 yılında envanterde olup adedi 50, IAR-38 1939 yılında envanterde olup adedi 75, IAR-39 (A, Set, Set A) 1939 yılında envanterde olup adedi 260, ICAR Universal 1935 yılında envanterde olup adedi 10, Lockheed 9 Orion 1934 yılında envanterde olup adedi 1, Lockheed 10 Electra [imp] 1939 yılında envanterde olup adedi 5, Lockheed 14 1939 yılında envanterde olup adedi 4, Lublin R-XIII 1939 yılında envanterde olup adedi 23, Mess. Bf 108B Taifun 1939 yılında envanterde olup adedi 30, Miles Hawk 1936 yılında envanterde olup adedi 10, Miles Nighthawk 1936 yılında envanterde olup adedi 2, Nardi FN.305 1938 yılında envanterde olup adedi 30, Nardi FN.305(SET) 1939 yılında envanterde olup adedi 124, Nardi FN.315 1938 yılında envanterde olup adedi 20, Potez (IAR) 25A2 1929 yılında envanterde olup adedi 250, Potez 543M4 1935 yılında envanterde olup adedi 10, Potez 63B2 1939 yılında envanterde olup adedi 20,

[945] Ness, *a.g.e*., s. 223-225.
[946] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240.
[947] Ness, *a.g.e*., s. 223-225.
[948] Gardiner, *a.g.e.*, s. 360-362.

Potez 631 1939 yılında envanterde olup adedi 1, Potez 633B2 1938 yılında envanterde olup adedi 29, Potez 65 1938 yılında envanterde olup adedi 5, PZL P.7 1939 yılında envanterde olup adedi 13+, PZL P.11A 1939 yılında envanterde olup adedi 49, PZL P.11b-K 1934 yılında envanterde olup adedi 20, PZL P.11b-L 1934 yılında envanterde olup adedi 30, PZL P.11c 1939 yılında envanterde olup adedi 33+, PZL (IAR) P.11E 1936 yılında envanterde olup adedi 95, PZL 23A Karas A 1939 yılında envanterde olup adedi 30+, PZL 23B Karas B 1939 yılında envanterde olup adedi 30, PZL P.24E 1939 yılında envanterde olup adedi 6, PZL P.24E(IAR) 1938 yılında envanterde olup adedi 25, PZL 37A Los A 1939 yılında envanterde olup adedi 1, PZL 37B Los B 1939 yılında envanterde olup adedi 29, RWD 8 1939 yılında envanterde olup adedi 61, RWD 13 1939 yılında envanterde olup adedi 37+, RWD 13S 1939 yılında envanterde olup adedi 5, RWD 14b Czapla 1939 yılında envanterde olup adedi 17, RWD 15 1939 yılında envanterde olup adedi 2, RWD 17W 1939 yılında envanterde olup adedi 11, RWD 21 1939 yılında envanterde olup adedi 2, SIAI S.55 1932 yılında envanterde olup adedi 7, SIAI S.56 1936 yılında envanterde olup adedi 1, SIAI S.59bis 1929 yılında envanterde olup adedi 8, SIAI S.62bis 1932 yılında envanterde olup adedi 20, SIAI S.79B 1937 yılında envanterde olup adedi 24, SIAI S.79JR, JRS-79B 1939 yılında envanterde olup adedi 24, SIAI (IAR) JIS-79B 1939 yılında envanterde olup adedi 72, SET 7 1930 yılında envanterde olup adedi 50, SET 7H 1936 yılında envanterde olup adedi 8, SET 7K 1936 yılında envanterde olup adedi 20, SET 7Kb 1937 yılında envanterde olup adedi 20, SET 7Kd 1938 yılında envanterde olup adedi 20, SET X 1933 yılında envanterde olup adedi 2, SET XV 1934 yılında envanterde olup adedi 1.

Savaş sırasında ise Bücker Bü 131 Jungmann 1940 yılında envanterde olup adedi 150, Bücker (Zlin) Bü 181(C.106) Bestmann 1940 yılında envanterde olup adedi 48, Con. B-24D Liberator [cim] 1943 yılında envanterde olup adedi 3, C.R.D.A. Cant Z.501 Gabbiano 1940 yılında envanterde olup adedi 12, Fieseler Fi 156Ca-3 Storch 1941 yılında envanterde olup adedi 45, Fieseler (ICAR) Fi 156Ca-3 Storch 1943 yılında envanterde olup adedi 80, Focke-Wulf Fw 189 1944 yılında envanterde olup adedi 1, Focke-Wulf Fw 190 1944 yılında envanterde olup adedi 9+, Hawker Hurricane I 1940 yılında envanterde olup adedi 15, Heinkel He 111H 1940 yılında envanterde olup adedi 35, Heinkel He 114C-1 1942 yılında envanterde olup adedi 14, Henschel Hs 129B-2 1943 yılında envanterde olup adedi 62, IAR-80 1940 yılında

envanterde olup adedi 50, IAR-80A 1941 yılında envanterde olup adedi 91, IAR-80B 1941 yılında envanterde olup adedi 50, IAR-80C 1942 yılında envanterde olup adedi 50, IAR-81 1942 yılında envanterde olup adedi 50, IAR-81A 1942 yılında envanterde olup adedi 10, IAR-81C 1942 yılında envanterde olup adedi 150, Junkers Ju 52/3m [Prince Bibesco] 1940 yılında envanterde olup adedi 32, Junkers Ju 87D 1943 yılında envanterde olup adedi 115, Junkers Ju 88A-4 1942 yılında envanterde olup adedi 40, Junkers Ju 88D-1 1942 yılında envanterde olup adedi 10, Mess. Bf 109E 1940 yılında envanterde olup adedi 69, Mess. Bf 109G 1943 yılında envanterde olup adedi 70, Mess. Bf 109G (IAR) 1943 yılında envanterde olup adedi 75, Mess. Bf 110C 1945 yılında envanterde olup adedi 4, Mess. Bf 110G-4 1943 yılında envanterde olup adedi 10, Nardi FN.305 IV 1941 yılında envanterde olup adedi 21, Polikarpov I-16 1941 yılında envanterde olup adedi 3, Polikarpov Po-2, Mule 1941 yılında envanterde olup adedi 1+, Potez 63.11A3 1941 yılında envanterde olup adedi 63, PWS 26 1940 yılında envanterde olup adedi 62, Schneider(ICAR) Grunau Baby(-1) 1943 yılında envanterde olup adedi 250.

Savaş öncesi Romanya ordusunda toplamda 2476 uçak bulunuyordu ve bunların 700 adedi eğitim veya nakliye tipinde idi. Eski model uçakların da eğitim amaçlı kullanılacağı unutulmamalıdır.

Romanya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	22		375.788

Top		Adet
	41 öncesi	2160 hafif, 492 ağır. (1941)
	Sonrası	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	35	FT17	7	8-22	37 mm.	-	1917
	76	AH4	40 km.	5-10	-	2	1934
	200	R35	20	43	37 mm.	1	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	26	Panzer 35(t)	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	35	CKD Praga	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	12	Panzer 3	40	50	50 mm	3	1939
	124	Panzer 4	38-42 km.	80	75 mm.	2	1939
	108	Stug III	40 km.	16-80	75 mm.	1	1940

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Destroyer	Marasti	1391	1917
	Destroyer	Marasesti	1391	1918
	Destroyer	Regele Ferdinand	1850	1928
	Destroyer	Regina Maria	1850	1929
	Denizaltı	Delfinul	650/900	1930
	Torpidobot	Sborul	257	1914
	Torpidobot	Naluca	262	1914

	Torpidobot		Smeul		262		1914	
Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	4	Bleriot -Spad 33	180 km	-	-	-	-	1920
	120	Breguet (Ik) Bre.19.8, 19-Cyclone	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	12	Breguet (lm) Bre.19.7	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	3	deH. D.H.60 Moth {FE}	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	250	Potez 25	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	7	SIAI S.55	205 km	1200 km	-	-	Deniz	1926
	1	SIAI S.55	205 km	1200 km	-	-	Deniz	1926
	8	SIAI S.59bis	200 km	-	-	1 x 7.7 mm	280 kg	1926
	20	SIAI S.62bis	200 km	-	-	4 x 7.7 mm	600 kg	1926
	2	Avia BH-25	180 km	-	-	-	Nakliye	1928
	10	Fleet 10	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	40	Fleet 10	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	226	Fleet 10	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	80	Fleet 10	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	50	SET 7	251 km	-	-	1 x 7.7 mm	300 kg	1931
	8	SET 7	251 km	-	-	1 x 7.7 mm	300 kg	1931
	20	SET 7	251 km	-	-	1 x 7.7 mm	300 kg	1931
	20	SET 7	251 km	-	-	1 x 7.7 mm	300 kg	1931
	20	SET 7	251 km	-	-	1 x 7.7 mm	300 kg	1931
	1	Focke-Wulf Fw 44 Stieglitz	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	23	Lublin R-XIII	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	2	SET X	177 km	-	-	1 mg	Eğitim	1932
	21	IAR-14	294 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1933
	6	IAR-15	375 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1933
	10	Miles Hawk	185 km	720 km	-	-	Savaş Harici	1933
	10	Potez 543M4	310 km	1250 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 225 kg	1933
	13	PZL P.7	317 km	560 km	-	2 x 7.9 mm	-	1933
	1	Douglas DC-2	340 km	-	-	-	Nakliye	1934
	1	IAR-16	342 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1934
	10	ICAR	180 km	-	-	-	Eğitim	1934

		Universal						
	49	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	20	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	30	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	33	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	95	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	61	RWD 8	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	1	SET XV	286 km	520 km	-	2 mg	-	1934
	30	Heinkel He 112	488 km	1100 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	1	Lockheed 10 Electra	310 km	1300 km	-	-	Nakliye	1935
	5	Lockheed 10 Electra	310 km	1300 km	-	-	Nakliye	1935
	30	Mess. Bf 108 Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	2	Miles Nighthawk	282 km	-	-	-	Eğitim	1935
	37	RWD 13	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	5	RWD 13	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	24	Bloch MB.210BN5	322 km	1700 km	-	3 x 7.5 mm	1600 kg	1936
	5	IAR-36	235 km	700 km	-	-	-	1936
	30	PZL -23A	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	30	PZL -23A	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	6	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	25	PZL P.24	410 km	700 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 50 kg	1936
	24	SIAI S.79B	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	24	SIAI S.79B	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	72	SIAI S.79B	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	43	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	27	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	1	IAR-27	180 km	-	-	-	-	1937
	80	IAR-27	180 km	-	-	-	-	1937
	4	Lockheed 14	400 km	1370 km	-	-	Nakliye	1937
	30	Nardi F.N.305	300 km	620 km	-	2 x 7.7 mm	-	1937
	124	Nardi F.N.305	300 km	620 km	-	2 x 7.7 mm	-	1937
	5	Potez 65	300 km	1200 km	-	-	Nakliye	1937

	50	IAR-37	336 km	1050 km	-	3 x 7.92 mm	388 kg	1938
	75	IAR-38	336 km	1050 km	-	3 x 7.92 mm	388 kg	1938
	260	IAR-39 (A, Set, Set A)	336 km	1050 km	-	3 x 7.92 mm	388 kg	1938
	20	Nardi F.N.315	315 km	620 km	-	-	Eğitim	1938
	20	Potez 63.11	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	1	Potez 631	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	29	Potez 633	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	1	PZL -37	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	29	PZL -37	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	11	RWD 17	195 km	680 km	-	-	Eğitim	1938
	2	RWD 21	210 km	600 km	-	-	Savaş Harici	1938
	12	Heinkel He 114	335 km	920 km	-	3 x 7.92 mm	50 kg	1939
	12	RWD 14b	247 km	675 km	-	2 mg	Keşif	1939
	2	RWD 15	240 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	150	Bucker Bu 131 Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	48	Bucker Bu 181 Bestmann	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	12	CRDA Cant Z.501 {VO}	275 km	999 km	-	3 x 7.7 mm	640 kg bomba (deniz)	1934
	15	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	35	Heinkel He 111	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	50	IAR-80	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	32	Junkers Ju 52	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	69	Mess. Bf 109E	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	62	PWS 26	201 km	460 km	-	1 x 7.7 mm	Eğitim	1937
	45	Fieseler Fi 156 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	91	IAR-80	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	50	IAR-80	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	21	Nardi F.N.305	300 km	620 km	-	2 x 7.7 mm	-	1937
	3	Polikarpov I-16	489 km	700 km	2 x 20 mm	2 x 7.62 mm	-	1935

	1	Polikarpov Po-2	152 km	630 km	-	-	Eğitim	1929
	63	Potez 63.11	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	14	Heinkel He 114	335 km	920 km	-	3 x 7.92 mm	50 kg	1939
	50	IAR-80	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	50	IAR-81	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	10	IAR-81	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	150	IAR-81	510 km	730 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	250 kg	1941
	40	Junkers Ju 88	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	10	Junkers Ju 88	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	3	Con. B-24 Liberator [in mkgs]	478 km	2480 km	-	10 x 12.7 mm	3600 kg	1941
	80	Fieseler Fi 156 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	62	Henschel Hs 129B	407 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	2 x 50 kg	1942
	115	Junkers Ju 87	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	70	Mess. Bf 109G	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	75	Mess. Bf 109G	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	10	Mess. Bf 110G-2	475 km - 541 km	774 km - 850 km	2 x 20 mm	5 x 7.92 mm	-	1937
	250	Schneider(ABF)Grunau Baby	-	-	-	-	Planör	1931
	1	Focke-Wulf Fw 189	344 km	940 km	-	4 x 7.92 mm	4 x 50 kg (Keşif)	1941
	9	Focke-Wulf Fw 190	652 km	1000 km	4 x 20 mm	2 x 13 mm	1 ya da 4 adet	1941
	4	Mess. Bf 110C	475 km - 541 km	774 km - 850 km	2 x 20 mm	5 x 7.92 mm	-	1937
Tanksavar	200							
Uçaksavar	691							

Tablo 3. 12. 1939 yılında Romanya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.7. Yugoslavya ordusu

6 Nisan 1941 işgalden önce Yugoslavya ordusu 17 piyade tümeni, 12 ihtiyat tümeni, 3 süvari tümeni, 3 süvari tugayı, 1 Müs. M. tümen, 6 zırhlı tugaydan oluşuyordu[949]. Başka kaynakta işgalden önce 16 piyade tümeni, 1 savunma tümeni, 2 süvari tümeni, 32 topçu alayı[950] vardı ve donanmasında 4 destroyer, 7 torpidobot, 6 mayın gemisi ile 4 denizaltı[951] bulunuyordu. Asker sayısı 700 bin idi (400 bini hazır). Yugoslavya'daki zırhlı birlikler de 48 adet FT17, 8 adet Skoda S1 tanket ve 50 adet R35 idi[952]. Savaş öncesi çoğu eski tipte toplam 1663 uçağı olmakla birlikte bunların 277 adedi deniz, eğitim veya nakliye amaçlı üretilenlerdendir. Eski tipteki uçakların eğitim amaçlı kullanılabileceği unutulmamalıdır.

Yugoslavya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	21	9	400.000

Top		Adet
	Savaş öncesi	32 alay (tahmini 1100)
	Savaş sırasında	?

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	48	FT 17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	50	Renault R35	20 km.	43	37 mm.	1	1936
	8	T-32 (Š-I-D)	41 km.	5-22	37 mm.	1	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	-						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Destroyer	Dubrovnik	1880	1931
	Destroyer	Beograd	1210/1655	1937
	Destroyer	Ljubljana	1210/1655	1937
	Destroyer	Zagrep	1210/1655	1937
	Denizaltı	Ozvetnik	630/809	1929
	Denizaltı	Smeli	630/809	1928
	Denizaltı	Hrabri	975/1164	1927
	Denizaltı	Nebojsa	975/1164	1927
	Gambot	Beli Orao	567	1939
	Torpidobot	T1	262	1913
	Torpidobot	T2	262	1914
	Torpidobot	T3	262	1914
	Torpidobot	T5	266	1915
	Torpidobot	T6	266	1915
	Torpidobot	T7	266	1916
	Torpidobot	T8	266	1916

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	24	Dornier Do D	200 km	750 km	-	-	Nakliye	1921
	11	Dornier	185	800 km	-	-	Deniz	1923

[949] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 33.
[950] Mollo, *a.g.e*., s. 102.
[951] Gardiner, *a.g.e.*, s. 357-358.
[952] Ness, *a.g.e.,* s. 228.

		(CMASA) Wal	km					
	48	Breguet (Ik) Bre.19.8, 19-Cyclone	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	125	Breguet (lm) Bre.19.7	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	160	Breguet Bre.19A2 Bregejac	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	500	Breguet Bre.19A2 Bregejac	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	5	deH. D.H.60 Gipsy Moth	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	1	Junkers G-24	210 km	660 km	-	-	Nakliye	1925
	2	Junkers K 30	210 km	660 km	-	-	Nakliye	1925
	240	Potez 25	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	24	Avia BH-33E (Ik)	298 km	450 km	-	4 x mg	-	1927
	15	Avia BH-33E (Ik)	298 km	450 km	-	4 x mg	-	1927
	12	Heinkel He 8	212 km	1290 km	-	1 mg	Keşif	1927
	200	Fizir-Maybach FN(Albatros)	176 km	-	-	-	Eğitim	1928
	2	Fokker F.IX {E}	210 km	1150 km	-	-	Nakliye	1929
	6	Hawker Hart	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	4	Dornier Do Y	300 km	1500 km	-	5 x 7.7 mm	12 x 100 kg	1931
	6	Hawker Fury I	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	11	Hawker Fury II	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	50	Hawker Fury II	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	2	Cierva(Avro) C.30A(671)	180 km	459 km	-	-	Savaş harici	1934
	3	Hawker Hind	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	12	Ikarus IK-2	435 km	700 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	1	Rogozarski Fizir R-313	238 km	580 km	-	-	Eğitim	1936
	45	SIAI S.79B	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	20	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	4	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	16	Bristol (Avro) Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	20	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937

	14	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	2	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	24	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	12	Caproni Ca 310 Libeccio	365 km	1690 km	-	3 x 7.7 mm	450 kg	1938
	12	Caproni Ca 310 Libeccio	365 km	1690 km	-	3 x 7.7 mm	450 kg	1938
	12	Dornier Do 22	350 km	2300 km	-	2 x 7.92 mm	800 kg	1938
	1	Potez 630C.3	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	5	Rogozarski Fizir -H	?	?	?	?	Eğitim	?
	6	Rogozarski Fizir Series 0	?	?	?	?	?	?
	5	Rogozarski Fizir Sim-XII-H	?	?	?	?	?	?
	1	Rogozarski Fizir Sim-XIV-H	?	?	?	?	?	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	36	Dornier (DFA) Do 17	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	13	Ikarus IK-2	435 km	700 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	73	Mess. Bf 109E	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	6	Rogozarski Fizir Series 1	?	?	?	?	?	?
	1	Zmaj R1	450 km	1000 km	2 x 20 mm	-	1600 kg	1940
	1	Breguet Bre.693	490 km	1350 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	460 kg	1939
	1	Bristol Beaufighter	510 km	2820 km	4 x 20 mm	7 x 7.7 mm	110 kg	1940
	40	Bucker Bu 131 Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	15	Caproni Ca.311	307 km	1600 km	-	3 x 7.7 mm	400 kg	1937
	1	Dewoitine(Zmaj) D.513	445 km	-	-	-	-	1936
	2	Dewoitine(Zmaj) D.514	445 km	-	-	-	-	1936
	25	Fieseler Fi 156 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	1	Fleet 10	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	6	Ikarus IK-10	170 km	600 km	-	-	Keşif	1927
	7	Lockheed 10	310	1300	-	-	Nakliye	1935

		Electra	km	km				
	12	Mess. Bf 108 Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	12	Westland Lysander I	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	4	Con. B-24 Liberator [in mkgs]	478 km	2480 km	-	10 x 12.7 mm	3600 kg	1941
	20	Hawker Hurricane IV	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	3	Supermarine Spitfire F.IX	650 km	1577 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 250 kg	1938+
	65	Supermarine Spitfire F.IX	650 km	1577 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 250 kg	1938+
	68	Yakovlev Yak-3	646 km	550 km	1 x 20 mm	2 x 12.7 mm	-	1944
	10	Bucker Bu 133 Jungmeister	220 km	500 km	-	-	Eğitim	1935
	1	Bucker Bu 181 Bestmann	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	20	deH. D.H.82	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	35	Douglas C-47 Dakota	360 km	-	-	-	Nakliye	1941
	3	Fieseler Fi 167	325 km	1300 km	-	2 x 7.92 mm	1000 kg	1938
	83	Polikarpov Po-2	152 km	630 km	-	-	Eğitim	1929
	6	Shcherbakov Shche-2	155 km	980 km	-	-	Nakliye	1942
Tanksavar	?							
Uçaksavar	?							

Tablo 3. 13. 1939 yılı Yugoslavya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.8. Macaristan ordusu

Savaş öncesi Macaristan ordusu genel tablo içerisinde oldukça zayıf bir durumdaydı. Birinci Dünya Savaşı sonrası kısıtlamaların da etkisiyle 35.000 kişilik az ama profesyonel bir ordu vardı[953]. Macaristan savaş öncesinde çok sayıda L3 tanketi temin etmişti[954]. Birkaç Fiat3000, 25 (en az) CV33 ve sonrasında CV35 vardı[955]. Hava kuvvetleri ise savaş öncesi 1212 uçaktan ibaret olup bunlardan 546 adedi

[953] Victor A. Falk, *Fire Iron and Blood: A Short History of the Royal Hungarian "Honvéd" Army ın the Second World War*, C. 1, Society and Order of Szent László, Cleveland 2016, s. 5. 1939'a doğru bu sayının arttığı bilinmektedir. Tahmini olarak 80.000 kişi olduğu varsayılabilir. Andris Kursietis, *The Hungarian Army and its Military Leadership in World War II*, Axis Europe, NY 1999, s. 3.
[954] Cristini, *a.g.e*., s. 47.
[955] Ness, *a.g.e*, s. 115.

eğitim ve nakliye tipindedir. Eski tipte av uçaklarının eğitim amaçlı kullanılabileceği unutulmamalıdır. Macaristan'ın ayrıca nehir tipi küçük bir deniz gücü de vardı[956].

Macar Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	-	- (9 Tabur)	80.000

Top		Adet
	Savaş öncesi	
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	+1	Fiat 3000	21 km.	6-16	37 mm.	3	1921
	25	L3/33	42 km.	6-14	-	2	1935
	Savaş sırasında alınanlar						
	-						

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	4	Fokker D.VII	189 km	266 km	-	2 x 7.92 mm	-	1918
	1	Junkers F.13	173 km	1400 km	-	-	Nakliye	1920
	24	Fokker C.V	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	50	Fokker C.V	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	50	Fokker C.V	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	1	KRG Avis I	120 km	-	-	-	-	1924
	1	deH. D.H.60 Gipsy Moth	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	2	Fokker F.VII	210 km	1200 km	-	-	Nakliye	1925
	15	Caproni Ca 101/3m	210 km	1000 km	-	2 x 7.7 mm	2 x 250 kg	1928
	2	Caproni Ca 101/3m	210 km	1000 km	-	2 x 7.7 mm	2 x 250 kg	1928
	2	Caproni Ca 102	210 km	1000 km	-	2 x 7.7 mm	2 x 250 kg	1928
	6	Klemm Kl 25	140 km	650 km	-	-	-	1928
	6	Heinkel He 45	290 km	1200 km	-	1 x 7.92 mm	300 kg	1931
	1	Klemm Kl 31	190 km	735 km	-	-	-	1931
	1	Praga E 39	170 km	483 km	-	-	Eğitim	1931
	3	Breda Ba 25	205 km	500 km	-	-	Eğitim	1932
	17	Fiat C.R.30	351 km	850 km	-	2 x 7.7 mm	-	1932
	8	Fiat C.R.30	351 km	850 km	-	2 x 7.7 mm	-	1932
	1	Hirtenberg HS-9	190 km	-	-	-	-	1932
	52	Fiat C.R.32	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933
	76	Fiat C.R.32	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933

[956] Gardiner, *a.g.e.*, s. 355.

	36	Fiat C.R.32	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933
	32	Focke-Wulf Fw 56 Stosser,Komar	278 km	385 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1933
	18	Heinkel He 70, He 170A-0	360 km	1820 km	-	1 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1933
	14	IMAM Ro.37bis	330 km	1120 km	-	3 x 7.7 mm	180 kg	1933
	1	Weiss W.M.10, W.M.10a	-	-	-	-	-	1933
	1	Weiss W.M.13	-	-	-	-	-	1933
	9	Weiss W.M.16A Budapest I, 14	215 km	800 km	-	-	-	1933
	9	Weiss W.M.16B Budapest 9	300 km	800 km	-	-	-	1933
	9	Weiss W.M.16B Budapest II	300 km	800 km	-	-	-	1933
	3	Dornier Do 23	260 km	1350 km	-	3 x 7.92 mm	1000 kg	1934
	1	PZL P.11	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	2	RWD 8	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	3	Avia B.534	405 km	600 km	-	4 x 7.92 mm	6 x 10 kg	1935
	150	Bucker Bu 131 Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	3	Heinkel He 112	488 km	1100 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	1	Heinkel He 112	488 km	1100 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	8	IMAM Ro.41	350 km	350 km	-	2 x 7.7 mm	-	1935
	5	Klemm Kl 35	212 km	665 km	-	-	-	1935
	7	Mess. Bf 108 Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	2	Fiat Br.20	440 km	2750 km	-	3 x 12.7 mm	1600 kg	1936
	36	Heinkel He 46C	250 km	1000 km	-	1 mg	20 x 10 kg	1936
	24	Junkers Ju 86	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	5	Junkers Ju 86	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	65	Junkers Ju 86	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	6	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	28	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	2	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	1	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937

12	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
80	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
10	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
12	Nardi F.N.305	300 km	620 km	-	2 x 7.7 mm	-	1937
35	Caproni Ca 310 Libeccio	365 km	1690 km	-	3 x 7.7 mm	450 kg	1938
5	SIAI SM.75 Marsupiale	369 km	2279 km	-	-	Nakliye	1938
65	Arado Ar 96A	330 km	991 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1939
60	Fiat C.R.42	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
1	RWD 14b	247 km	675 km	-	2 mg	Keşif	1939
128	Weiss W.M.21 Solyom	320 km	750 km	-	3 x 7.92 mm	12 x 10 kg	1939
Savaş Sırasında Temin Edilenler							
6	Arado Ar 79B	230 km	1025 km	-	-	Eğitim	1938
1	Banhidi Gerle	185 km	-	-	-	Eğitim	1930
68	Caproni Ca 135bis, /P.XI Beka	365 km	2000 km	-	3 x 12.7 mm	1474 kg	1937
10	Focke-Wulf Fw 58KA-2	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
7	Heinkel He 111P-6/R2	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
1	IAR 37	336 km	1050 km	-	3 x 7.92 mm	388 kg	1938
10	Junkers Ju 87B-2	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
4	MSE M 24 Nebulo	?	?	?	?	Savaş Harici	1938
70	Reggiane Re.2000 Heja I						
1	Weiss W.M.23 Ezust Nyil	530 km	600 km	-	2 x 12.7 mm 2 x 8 mm	20 kg	1941
10	Arado Ar 96B(C.2) Hollo	330 km	991 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1939
1	Breguet XIX	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
1	Bristol Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
1	Dornier Do 17K	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
6	Junkers Ju 87A	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
2	Mess. Bf 109D-1	530 km - 660	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1938

			km					
	40	Nardi F.N.315	315 km	620 km	-	-	Eğitim	1938
	1	Potez 25	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	2	Repulogpegyar Levente I	180 km	650 km	-	-	Eğitim	1943
	1	RKI V/G, RMI-7	?	?	?	?	?	?
	1	RKI X/H, Sosto RMI-1	?	?	?	?	Eğitim	?
	2	RKI Z/G, RMI-3, RMI-4	?	?	?	?	?	?
	1	SIAI SM.79	460 km	2600 km	-	5 mg	1200 kg	1936
	23	Bucker Bu 181 Bestmann, C.106	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	200	Caproni Ca 135bis(lm)	365 km	2000 km	-	3 x 12.7 mm	1474 kg	1937
	6	Caudron C-600 Aiglon	-	-	-	-	Savaş harici	1935
	10	Dornier Do 215B	470 km	1553 km	-	4 x 7.92 mm	1000 kg	1939
	12	Fiat G.12	390 km	2300 km	-	2 x 7.7 mm	Nakliye	1941
	37	Fieseler Fi 156 Storch, Golya	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	70	Focke-Wulf Fw 189A-2	344 km	940 km	-	4 x 7.92 mm	4 x 50 kg (Keşif)	1941
	72	Focke-Wulf Fw 58B Weihe (GVG)	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	2	Ilyushin Il-2 Stormovik, Bark	410 km	765 km	2 x 23 mm	2 x 7.62 mm	12 roket ve 6 x 100 kg bomba	1941
	31	Junkers Ju 52/3mg	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	26	Junkers Ju 87D-5	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	83	Junkers Ju 88A-4/R	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	30	Junkers Ju 88D-1	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	50	Mess. Bf 109E-3	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	66	Mess. Bf 109F-4	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1940
	197	Reggiane Re.2000 Heja II	530 km	545 km	-	2 x 12.7 mm	-	1939
	4	Repulogpegyar Honved	?	?	?	?	?	?
	80	Repulogpegyar	180	650 km	-	-	Eğitim	1943

		Levente II	km					
	1	RKI RMI-6 Szunyog	?	?	?	?	?	?
	2	Siebol Si 202	155 km	-	-	-	Eğitim	1938
	25	Sport. Rubik EM-29 Csoka	?	?	?	?	?Planör	?
	5	Sport. Rubik Kevely	?	?	?	?	?Planör	?
	5	Sport. Rubik Pilis	?	?	?	?	?Planör	?
	1	Sport. Rubik R-14 Pinty	?	?	?	?	?Planör	?
	5	Sport. Rubik R-21	?	?	?	?	?Planör	?
	5	Sport. Rubik Tucsok	?	?	?	?	?Planör	?
	5	Sport. Rubik Vocsok	?	?	?	?	?Planör	?
	10	Weiss M-22 Cimbora	?	?	?	?	?	?
	45	Bucker Bu (Zlin), Z.181, Z.381 Fecske	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	6	Caudron C-635 Simoun	-	-	-	-	Savaş harici	1935
	3	DFS Kranich	-	-	-	-	Planör	1935
	5	Focke-Wulf Fw 58KB-3	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	3	Focke-Wulf Fw 58KI-2	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	1	Henschel Hs 129B	407 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	2 x 50 kg	1942
	2	Junkers Ju 86Ga-1	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	30	Junkers Ju 87D-1	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	1	Junkers Ju 88C-6	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	59	Mess. (GVG) Bf 109G-2	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	126	Mess. Bf 109G-14/U2	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	84	Mess. Bf 109G-2	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	136	Mess. Bf 109G-6	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	6	Mess. Bf 110G-2	530 km - 660	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942

			km					
	6	Mess. Me 210Da	580 km	1818 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm 2 x 13 mm	1000 kg	1942
	3	NAA NA.16 Harvard	270 km	1100 km	-	-	Eğitim	1935
	1	RKI X/G RMI-2	?	?	?	?	?	?
	1	RKI X/U [mockup only]	?	?	?	?	?	?
	1	RKI X/V	?	?	?	?	?	?
	1	Arado Ar 96B (MAVAG)	330 km	991 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1939
	3	DFS 230A-1	-	-	-	-	Planör	1937
	12	Fiat Cr.42bis	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
	72	Focke-Wulf Fw 190F-8	652 km	1000 km	4 x 20 mm	2 x 13 mm	1 ya da 4 adet	1941
	15	Gotha Go 142	?	?	?	?	?	?
	1	Heinkel He 111H-2	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	12	Heinkel He 111H-6	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	23	Junkers Ju 52 (PIRT)	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	25	Mess. (GVG) Bf 109G-10	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	12	Mess. Bf 109G-8	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	12	Mess. Bf 110G-4	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	19	Mess. Me 210	580 km	1818 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm 2 x 13 mm	1000 kg	1942
	40	Potez 63.11	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	6	Siebol (Aero) Si 204D(C.3A) Pelikan	364 km	1800 km	-	1 mg	Nakliye	1938
	2	Sport. Rubik Moka	?	?	?	?	?Planör	?
	6	Arado Ar 79B	230 km	1025 km	-	-	Eğitim	1938
Tanksavar	?							
Uçaksavar	?							

Tablo 3. 14. 1939 yılı Macar ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.9. Polonya ordusu

Alman işgali öncesi 1 Eylül 1939'da Polonya ordusu, 38 piyade tümeni, 11 Süvari Tugayı, 2 mekanize tugay ve 45 bağımsız taburdan oluşuyordu. Sayısı ise 900.000 asker idi[957]. Donanması da 4 destroyer, 5 denizaltı ile mayın gemileri ve diğer gemilerden oluşuyordu[958]. Başka bir kaynakta ise Polonya ordusu, 39 piyade tümeni (9 ihtiyat dâhil), 11 süvari tugayı, 2 motorize tugay, birçok piyade tugayı, 4300 top[959] ve havan, 2000 tanksavar, 3000 uçaksavarı vardı[960]. Zırhlı birlikleri ise: 135 7TP tankı, 50 Vickers 6 Ton tank, 49 R35 tank, 70 Renault FT tank, 693 TK ve TKS tanketleri ile 100 zırhlı araç vardı[961]. Toplam uçak sayısı 2755 olup, bunların çoğu eski tipte ve 1200 adedi eğitim gibi görevler için üretilmiştir. Diğer uçakların da eğitim amaçlı kullanılabileceği unutulmamalıdır. Yine envanterde olması, savaşa hazır olduğu anlamına da gelmediğinden kaynaklarda genel olarak uçak sayıları az gösterilmiştir.

Polonya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	38	13	900.000

Top		
	Adet	
	Savaş öncesi	4300 (Havan topu dâhil)
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	70	FT 17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	100	Zırhlı araç	?	?	?	?	? Eski
	693	TKS	40 km.	4-10	-	1	1931
	135	7TP	37 km.	17	37 mm.	1	1935
	50	Vickers Mk6B	56	4-14	-	2	1936
	49	R35	20	43	37 mm.	1	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Destroyer	Burza	1540	1929
	Destroyer	Wicher	1540	1928
	Destroyer	Grom	2011	1936
	Destroyer	Blyskawica	2011	1936
	Denizaltı	Rys	980/1250	1929
	Denizaltı	Wilk	980/1250	1929
	Denizaltı	Zbik	980/1250	1931
	Denizaltı	Orzel	1100/1473	1938
	Denizaltı	Sep	1100/1473	1938
	Torpidobot	Goral	381	1917-1918

[957] Peter Doyle, *World War II in Numbers*, A Firefly Books, 2013, s. 43.
[958] Gardiner, *a.g.e.*, s. 347-351.
[959] Doyle, *a.g.e.*, s. 43.
[960] Mollo, *a.g.e.*, s. 20-21.
[961] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 152; Ness, *a.g.e.*, s. 148.

	Torpidobot	Krakowiak			381		1917-1918	
	Torpidobot	Kujawiak			381		1917-1918	
	Torpidobot	Slazak			381		1917-1918	
	Torpidobot	Mazur			412		1914	
	Gambot	General Haller			441		1918-1919	
	Gambot	Komendant Pilsudski			441		1918-1919	
Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	7	Liore et Oliver LeO H-135B.3	170 km	450 km	-	-	Deniz	1922
	6	FBA Schreck 17 HE.2	162 km	360 km	-	-	Eğitim	1923
	102	Potez 15A2	202 km	510 km	-	1 x 7.7 mm	125 kg	1923
	230	Breguet Bre.19B2	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	20	Breguet Bre.19B2/GR	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	1	Letov S-20	257 km	528 km	-	2 x 7.7 mm	-	1925
	16	Potez 25A2	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	50	Potez 25B2	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	47	Potez 25B2	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	1	CZL WZ-X(WZ-XBJ=WZ-X/IV)	206 km	800 km		4 x 7.7 mm	<	1928
	3	CZL WZ-X(WZ-XLD=Z/I,II,III,WZ-X-N1,2,3)	206 km	800 km		4 x 7.7 mm	<	1928
	20	PWS 14,(PWS 12)	190 km	640 km	-	-	Eğitim	1929
	1	LWS R-VIIIbis	230 km	1490 km	-	1 x 7.7 mm	1000 kg	1930
	2	LWS R-VIIIter	230 km	1490 km	-	1 x 7.7 mm	1000 kg	1930
	80	PWS 10	258 km	300 km	-	2 x 7.7 mm	-	1930
	1	PWS 52	170 km	480 km	-	-	Savaş Harici	1930
	1	RWD-5	200 km	1080 km	-	-	Savaş Harici	1931
	10	CW CW-5bis 35	44 km	-	-	-	Planör	1932
	5	CW CW-5bis,34	44 km	-	-	-	Planör	1932
	12	LWS (CWOL) R-XIIIt Deblin	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	30	LWS R-XIIIA	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	20	LWS R-XIIIB	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	3	LWS R-XIIIbis	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	48	LWS R-XIIIC	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	95	LWS R-XIIID	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932

	8	LWS R-XIIIF	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	50	LWS R-XIIIF	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	7	LWS R-XIIIG	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	10	LWS R-XIIIter	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	15	LWS R-XIV	177 km	600 km	-	1 x 7.7 mm	-	1932
	100	WS(WWS) Wrona-bis	-	-	-	-	Planör	1932
	40	Avro (PWS) 621 Tutor	190 km	400 km	-	-	Eğitim	1933
	20	PWS 16	215 km	-	-	-	Eğitim	1933
	20	PWS 16bis	215 km	-	-	-	Eğitim	1933
	2	PWS 24bis, -24WJ	225 km	700 km	-	-	Savaş Harici	1933
	149	PZL P-7a	317 km	560 km	-	2 x 7.9 mm	-	1933
	1	CRDA Cant Z.506B Airone	275 km	999 km	-	3 x 7.7 mm	640 kg bomba (deniz)	1934
	50	PZL P-11a	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	175	PZL P-11c	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	1	PZL P-11g Kobuz	390 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1934
	50	RWD 8a pws	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	12	RWD 8pws, slepak	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	1	Bucker Bu 131B Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	1	Bucker Bu 133C Jungmeister	220 km	500 km	-	-	Eğitim	1935
	6	LWS R-XVIb, bis	190 km	800 km	-	-	Savaş Harici	1935
	9	RWD 13S	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	6	RWD-13	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	40	PZL -23A " A	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	210	PZL -23B " B	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	1	PZL -42,(P.23)	319 km	1260 km	-	3 x 7.7 mm	700 kg	1936
	70	W.W.S. 1 Salamandra	-	-	-	-	Planör	1936
	20	W.W.S. 3 Delfin	-	-	-	-	Planör	1936
	310	PWS 26	201	460	-	1 x 7.7	Eğitim	1937

			km	km		mm		
	10	PWS 26bis	201 km	460 km	-	1 x 7.7 mm	Eğitim	1937
	5	PZL -43B Karas	365 km	1400 km	-	2 x 7.7 mm	700 kg	1937
	70	W.W.S. 2 Zaba	-	-	-	-	Planör	1937
	1	LWS 2	206 km	500 km	-	-	Savaş Harici	1938
	3	LWS 3 Mewa, PZL-40	360 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1938
	2	LWS 3A " A	360 km	700 km	-	2 x 7.92 mm	-	1938
	2	PWS 33 Wyzel	315 km	1160 km	-	1 x 7.92 mm	Eğitim	1938
	2	PWS 35 Ogar	200 km	550 km	-	-	Eğitim	1938
	1	PZL (LWS)-30B (-6)	380 km	1250 km	-	5 x 7.7 mm	660 kg	1938
	15	PZL (LWS)-30B " A(-4A)	380 km	1250 km	-	5 x 7.7 mm	660 kg	1938
	5	PZL -37 "	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	18	PZL -37A " A bis, Ibis	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	10	PZL -37A " A, I	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	61	PZL -37B Los B, II	412 km	2600 km	-	3 x 7.92 mm	2580 kg	1938
	2	PZL -38 Wilk	465 km	1250 km	1 x 20 mm	4 x 7.92 mm	300 kg	1938
	2	PZL -46/I, /II Sum	425 km	1300 km	-	8 mg	600 kg	1938
	1	RWD 17	195 km	680 km	-	-	Eğitim	1938
	6	RWD 17	195 km	680 km	-	-	Eğitim	1938
	1	RWD 17W	195 km	680 km	-	-	Eğitim	1938
	1	Medwecki M-9	180 km	700 km	-	-	Eğitim	1939
	1	Nikol A-2	180 km	600 km	-	-	Eğitim	1939
	1	PZL -50/I Jastrazab I	430 km	750 km	-	4 x 7.92 mm	100 kg	1939
	1	RWD 14b	247 km	675 km	-	2 mg	Keşif	1939
	23	Fokker (LWS)	?	?	?	?	?	?
	1	HWL MT-1	?	?	?	?	?	?
	100	Potez (LWS)	?	?	?	?	?	?

	150	Potez (PWS)	?	?	?	?	?	?
	65	RWD (LWS)	?	?	?	?	?	?
	7	Liore et Oliver LeO H-135B.3	170 km	450 km	-	-	Deniz	1922
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
Tanksavar	2000							
Uçaksavar	3000							

Tablo 3. 15. 1939 yılı Polonya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.10. Estonya ordusu

Estonya'nın 1939'da yaklaşık 12.000 kişilik ana ordu çekirdeği dâhil savunma gruplarıyla 47.580 kişilik bir gücü vardı ve buna ek olarak on binden fazla kadın da orduda yardımcı görevler üstlenmişti. Ordu 250 top, 50 tanksavar ve 25 uçaksavar ile donatılmıştı[962]. 12 adet Renault FT tankı var. 13 adet Crossley 4x2 zırhlı araç var. 6 adet TKS tanket var[963]. Toplamda çoğu eski tipte 96 uçak bulunmakta idi ve bunlardan 68 adedi eğitim ve nakliye amaçlı üretilenlerdendi. Estonya ordusunda ayrıca 1 torpidobot, 2 denizaltı ve 1 hücum botu bulunuyordu[964].

Estonya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	3		47.580

Top		Adet
	Savaş öncesi	250
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	12	FT17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	13	Arsenal Crossley	60 km.	3-7	37 mm.	1	1926
	6	TKS	40 km.	4-10	-	1	1931
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Denizaltı	Kalev	620/850	1937
	Denizaltı	Lembit	620/850	1936
	Gambot	Pikkeri	500/540	1939
	Torpidobot	Sulev	227/286	1916

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	13	Avro Anson 504K	153 km	400 km	-	-	Eğitim	1913
	12	Avro Anson 504R Gosport	153 km	400 km	-	-	Eğitim	1913

[962] Fred Limberg & Ted Coppel, *Estonian Army Uniform and Insignia 1936-1944*, Meriam Press, Bennington 1999, s. 37-38.
[963] Ness, *a.g.e.*, s. 219; Chris Bishop, *The Illustrated Encyclopedia of Weapons of World War II*, Amber Books, London 2014, s. 32.
[964] Gardiner, *a.g.e.*, s. 352.

	15	Gourdou-Leseurre GL-22B3	257 km	450 km	-	2 mg	-	1918
	2	Hanriot HD.14	110 km	180 km	-	-	-	1920
	2	A.W. Siskin IIIDC	251 km	450 km	-	2 x 7.7 mm	4 x 9.1 kg	1923
	2	Raab Schwalbe	152 km	500 km	-	-	Savaş Harici	1926
	6	Avro Anson 616 Avian IVM	169 km	580 km	-	-	Eğitim	1927
	12	Bristol Bulldog II	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	4	Avro Anson 626 Prefect	180 km	390 km	-	-	-	1930
	8	Hawker Hart	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	4	Letov S.228E	280 km	700 km	-	4 x 7.92	400 kg	1934
	1	RWD 8	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	1	Avro Anson I, 652A	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	5	Post, Org, Neudorf PON-1	150 km	-	-	-	-	1936
	4	Post, Org, Neudorf PON-1A	150 km	-	-	-	-	1936
	1	Lockheed 14 Super Electra	400 km	1370 km	-	-	Nakliye	1937
	1	Miles Magister	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	2	PTO-4	-	-	-	-	Eğitim	1938
	1	PN-3 "Isamaa Paastja	395 km	-	-	3 x 7.62 mm	-	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	5	Henschel Hs 126B-1	356 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	150 kg	1937
Tanksavar	50							
Uçaksavar	25							

Tablo 3. 16. 1939 yılı Estonya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.11. Litvanya ordusu

1 Haziran 1940'ta Litvanya ordusunda 3 piyade tümeni ve buna bağlı 9 piyade alayı, 4 topçu alayı, 5 motorlu uçaksavar bölüğünden oluşan 26.084 asker vardı.[965]. Zırhlı araçları ise 12 adet FT17, 18 adet Carden Loyd M1933 tankı, 18 adet Carden Loyd

[965] Arvydas Anušauskas, *Lessons of History: The Silent Occupation of 1940*, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Vilnius 2014, s. 9. Bir başka kaynakta ise 20.000 kişilik ordusu vardı. Bkz. Laimonas Brazaitis (Ed.), *The Lithuanian Armed Forces*, The Ministry of National Defence, Vilnius 2013, s. 11.

M1936 tankı, 21 LTL CKD Praga tankı, 6 adet L181 Landsverk vardı[966]. Litvanya ordusunda ayrıca 1 devriye gemisi vardı[967].

Litvanya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	3		20.084

Top		Adet
	Savaş öncesi	4 alay
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	12	FT17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	36	Carden Loyd	48 km	6-9	-	1	1927
	6	Landsverk L-181	80 km	5-5	37 mm.	2	1933
	21	CKD Praga	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	2	Albatros C.XV	175 km	-	-	2 x 7.92 mm	Keşif	1918
	3	Albatros J.II	140 km	-	-	2 x 7.92 mm	-	1918
	14	LVG C.VI	170 km	400 km	-	2 x 7.92 mm	90 kg	1918
	14	Ansaldo A.120	254 km	-	-	2 x 7.7 mm	Keşif	1925
	10	Letov S.20L	257 km	528 km	-	2 x 7.7 mm	-	1925
	15	Fiat Cr.20	270 km	750 km	-	2 x 7.7 mm	-	1926
	1	Lockheed 5B Vega	298 km	1167 km	-	-	Nakliye	1928
	5	Anbo III	185 km	-	-	-	Eğitim	1929
	1	Taylor Cub	130 km	362 km	-	-	-	1930
	4	Anbo V	210 km	-	-	-	Eğitim	1931
	6	Fokker D.VII	345 km	660 km	-	2 x 7.92 mm	-	1931
	3	Anbo VI	205 km	-	-	-	Eğitim	1933
	13	Anbo IV	360 km	-	-	-	Keşif	1934
	2	deH. D.H.89M Dragon Rapide	253 km	895 km	-	-	Nakliye	1934
	14	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	1	Bucker Bu 131 Jungman	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	6	Bucker Bu 133 Jungmeister	220 km	500 km	-	-	Eğitim	1935
	14	Dewoitine (LeO) D.501L	402 km	700 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1935

[966] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.,* s. 239; Ness, *a.g.e,*, s. 221.
[967] Gardiner, *a.g.e.*, s. 354.

	3	Klemm Kl 35	212 km	665 km	-	-	-	1935
	20	Anbo (KATS) 41	354 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1936
	11	Anbo 51	170 km	-	-	-	Eğitim	1936
	1	Piper J.3 Cub	140 km	354 km	-	-	Eğitim	1938
	1	Anbo VIII	411 km	-	-	5 x 7.7 mm	600 kg	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	2	Percival Q-6	314 km	1130 km	-	-	Savaş Harici	1938
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 17. 1939 yılı Litvanya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.12. Letonya ordusu

Letonya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 20.000 kişilik ordusu vardı. Letonya ordusunda dörder alaylı 4 piyade tümeni vardı. Toplam 16 alaydan 4'ü ise topçu alayıydı. Yaklaşık olarak 400 topu vardı ve çoğu eski tipti[968]. Savaş arası dönemde bu sayının arttığı tahmin edilmektedir. Savaş öncesinde Letonya'da 21 adet CKD Praga LTL, 18 adet Carden Loyd, 3 adet MK5, 2 adet Medium Mk B, 8 zırhlı araç, 6 adet Fiat 3000A vardı[969]. Letonya ordusunda ayrıca 2 denizaltı ve 1 mayın tarama gemisi bulunuyordu[970].

Letonya Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	4		30.000 (tahmini)

Top		Adet
	Savaş öncesi	400
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	2	Medium Tank Mark B	10 km	6-14	-	4	1917
	5	MK5	8 km	8-16	57 mm	4	1918
	6	Fiat3000	21 km	6-16	37 mm.	3	1921
	18	Carden Loyd	48 km	6-9	-	1	1927
	8	Zırhlı araç	?	?	-	1+	?
	21	CKD Praga	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Denizaltı	Ronis	390/514	1926
	Denizaltı	Spidola	390/514	1926

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak.	Silah - bomba	Model

[968] Edmunds Svencs, *The Latvian Legion (1943–1945) and Its Role in Latvia's History*, U.S. Army Command and General Staff College, Master's Thesis, Fort Leavenworth, Kansas 2013, s. 32. http://www.niehorster.org/034_latvia/__latvia.html erişim tarihi 19 9 2023.
[969] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 22-239; Ness, *a.g.e.*, s. 221.
[970] Gardiner, *a.g.e.*, s. 353.

			km.			tüf.		
	6	Udet(AS) U-12B Flamingo	140 km	450 km	-	-	Savaş Harici	1925
	6	Heinkel(Svenska) He 5,S11	200 km	550 km	-	1 x 7.7 mm	160 kg	1926
	18	Letov S.16L Smolik	90 km	-	-	3 x 7.7 mm	-	1926
	12	Bristol Bulldog II	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	1	Svenska Aero Pirat	170 km	-	-	-	Eğitim	1929
	4	Fairey Seal	222 km	-	-	1 x 7.7 mm	230 kg	1933
	10	Stampe-et-Vertongen(VEF) S.V.5	272 km	-	-	-	Eğitim	1933
	26	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	20	RWD RWD-8	175 km	435 km	-	-	Eğitim	1934
	3	Hawker Hind	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	10	LKOD KOD-1	150 km	-	-	-	Eğitim	1936
	1	V.E.F. I-12	230 km	720 km	-	-	Eğitim	1937
	4	Dornier Do 22	350 km	2300 km	-	2 x 7.92 mm	800 kg	1938
	1	PZL 46/II Sum	425 km	1300 km	-	8 mg	600 kg	1938
	1	V.E.F. I-15a	331 km	610 km	-	-	Eğitim	1939
	1	V.E.F. I-15b	331 km	610 km	-	-	Eğitim	1939
	7	LKOD KOD-2	?	?	?	?	?	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	Cukurs C-6bis	440 km	680 km	-	-	50 kg	1940
	1	V.E.F. I-16	483 km	805 km	-	2 x 7.9 mm	-	1940
	6	V.E.F. I-17	230 km	592 km	-	-	Eğitim	1940
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 18. 1939 yılı Letonya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.13. Finlandiya ordusu

30 Kasım 1939 Sovyet işgali öncesinde Finlandiya'da 10 tümen ve 7 tugay bulunuyordu[971]. Başka bir kaynakta ise 9 tümen ve 1 süvari tugayı ile 100 Bofor

[971] Jacobsen, *a.g.e.,* s. 13.

37'lik antitank bilgisi mevcuttu[972]. Toplamda 300 bin askeri vardı. Finlandiya'nın tasnife uygun kayda değer bir donanması bulunmuyordu. Zırhlı birlikleri 32 adet FT tankı, 12 adet MK 6 ton, 1 adet Lansverk L182 vardı ve Rus tipi zırhlı araçlardan 21 adet (BA20, BA10 vs) bulunuyordu[973]. Savaş sırasında ele geçirilen Sovyet Tankları da şu şekilde sıralanmıştır: 127 adet T26, 33 hafif çıkarma tankı, 53 BT7 tankı, 3 adet T34 76 tankı, 7 adet T28 tankı, 1 KV tankı ve daha sonrasında da T34'lerin 85likleri de az sayıda olsa da ele geçirilmiştir[974]. Savaş sırasında Almanlar da 29 adet Stug 40, 15 Panzer 4 J teslim etmişti[975]. Finlandiya'nın toplam 445 uçağı vardı ve bunlardan 272 adedi nakliye, keşif ve eğitim amaçlı tasarlanan uçaklardı. Savaş sırasında uçak sayısı oldukça artacaktı. Donanması ise 2 kıyı savunma gemisi, 5 denizaltı ve diğer küçük gemilerden oluşuyordu[976].

Fin Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	10	7	300.000

Top		Adet
	Savaş öncesi	360 (tahmini)
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	32	FT17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	1	Landsverk L-181	80 km	5-5	37 mm.	2	1933
	12	Vickers Mk6B	56 km	4-14	-	2	1936
	21	BA-10	80 km	6-9	-	1	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	127	T26	31 km	6-15	45 mm.	1	1933
	33	T37	35 km	3-9	-	1	1933
	53	BT7	86 km	6-40	45 mm	2	1935
	7	T28	43 km	20-40	76 mm.	4	1932
	3	T34/76	53 km	15-45	76 mm	2	1939
	1	KV	35 km	70-90	76 mm	3	1939
	1+	T34/85	53 km	20-90	85 mm	2	1944
	29	Stug 40	40 km.	16-80	75 mm.	1	1940
	15	Panzer 4 J	38-42 km.	80	75 mm.	2	1939

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Kıyı Savunma Gemisi	Vainamoinen	3900	1930
	Kıyı Savunma Gemisi	Ilmarinen	3900	1931
	Denizaltı	Saukko	114/142	1930
	Denizaltı	Vetehinen	493/716	1930

[972] Mollo, *a.g.e.*, s. 27-28.
[973] Ness, *a.g.e.,* s. 219-220.
[974] Ness, *a.g.e.,* s. 219.
[975] Ness, *a.g.e.,* s. 220.
[976] Gardiner, *a.g.e.*, s. 364-365.

	Denizaltı		Vesihiisi		493/716		1930	
	Denizaltı		Iku-Tursu		493/716		1931	
	Denizaltı		Vesikko		250/300		1932	
Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	3	Fokker (CFM)	175 km	320 km	-	1 mg	50 kg	1918
	15	Martinsyde F.4 Buzzard	235 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1918
	2	Junkers F.13fe	173 km	1400 km	-	-	Nakliye	1920
	14	Fokker C.VE	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	8	Aero A-11HS	216 km	750 km	-	3 x 7.7 mm	200 kg	1925
	18	deH. (VL)	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	3	deH. (Karhumaki)	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	15	Gloster Gamecock Kukko	249 km	587 km	-	2 x 7.7 mm	-	1925
	10	Letov S.218A4 Smolik	160 km	375 km	-	-	-	1925
	25	Blackburn Ripon IIF	179 km	660 km	-	1 x 7.7 mm	1 Torpido	1926
	6	Junkers (AFI) K.43f	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	1	Junkers W.34B	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	16	Aero A-32	226 km	420 km	-	4 x 7.7 mm	12 x 10 kg	1928
	11	V.L. Saaski II	145 km	-	-	-	Deniz	1928
	22	V.L. Saaski IIA	145 km	-	-	-	Deniz	1928
	2	Bristol Bulldog IIA	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	17	Bristol Bulldog IVA	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	3	Svenska ASJA J-6 Jaktfalken	310 km	550 km	-	2 x 8 mm	-	1929
	1	V.L. Kotka I	225 km	650 km	-	3 x 7.7 mm	3 x 100 kg	1931
	5	V.L. Kotka II	225 km	650 km	-	3 x 7.7 mm	3 x 100 kg	1931
	1	Fairchild 24J DeLuxe	200 km	748 km	-	-	Savaş Harici	1932
	4	Fokker C.X	320 km	830 km	-	2 x 7.9 mm	2 x 175 kg	1933
	1	Cessna C-37 Airmaster	-	-	-	-	Savaş harici	1934
	13	V.L. Tiusku I	207 km	1150 km	-	-	Eğitim	1935
	16	V.L. Tiusku II	207 km	1150 km	-	-	Eğitim	1935
	3	Avro 652A Anson I	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	2	Fieseler Fi 156K-1 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936

	7	Fokker D.XXI	460 km	930 km	-	4 x 7.7 mm	-	1936
	2	V.L. Viima I	186 km	500 km	-	-	Eğitim	1936
	22	V.L. Viima IIA	186 km	500 km	-	-	Eğitim	1936
	18	Bristol Blenheim I	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	35	Fiat G.50 Freccia/Fijju	470 km	445 km	-	2 x 12.7 mm	-	1938
	34	Fokker (VL)	?	?	?	?	?	?
	90	Fokker (VL)	?	?	?	?	?	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	Junkers F.13ke	173 km	1400 km	-	-	Nakliye	1920
	35	Focke-Wulf Fw 44J Stieglitz	145 km	-	-	-	-	1927
	1	Fokker F.VIII	140 km	700 km	-	-	Nakliye	1927
	5	Hawker(SWE) Hart	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	1	R.K. RK26 Tigerschwalbe	200 km	600 km	-	-	Savaş Harici	1930
	1	Beech C17L Staggerwing	341 km	1078 km	-	-	-	1933
	1	deH. D.H.86B	267 km	1120 km	-	-	Yolcu	1934
	3	Douglas DC-2	340 km	-	-	-	Nakliye	1934
	12	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	30	Gloster Gladiator II	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	5	Polikarpov I-15bis	367 km	510 km	-	4 x 7.62 mm	100 kg	1934
	24	Gloster Gauntlet II	370 km	740 km	-	2 mg	-	1935
	6	Polikarpov I-16	489 km	700 km	2 x 20 mm	2 x 7.62 mm	-	1935
	1	Waco ZQC-6	267 km	-	-	-	-	1935
	79	M.S. MS.406C.1	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	3	Westland Lysander I	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	9	Westland Lysander III	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	44	Brewster 239, F2A-2	517 km	1553 km	-	4 x 12.7 mm	<	1939
	6	Caudron C.714	455 km	900 km	-	4 x 7.5 mm	-	1939
	1	Heinkel He 115N	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	22	Polikarpov I-153 Chaika	444 km	470 km	-	4 x 7.62 mm	-	1939
	12	Bristol Blenheim (Avro	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	12	Bristol	428	2350	-	5 x 7.7	540 kg	1937

		Blenheim IV	km	km		mm		
	12	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	11	Ilyushin DB-3M	439 km	3800 km	1 x 20 mm	3 x 7.62 mm	2500 kg	1936
	24	Tupolev SB-2	450 km	2300 km	-	4 x 7.62 mm	6 x 100 kg	1936
	2	Fokker(FF) C.VD	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	1	Fokker F.VIIa	210 km	1200 km	-	-	Nakliye	1925
	1	Desoutter II	201 km	800 km	-	-	-	1930
	1	deH. (KF) D.H.82A Tiger Moth	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	3	M.F. 11 Hover	235 km	800 km	1 x 20 mm	3 x 7.7 mm	200 kg	1932
	2	Beriev MBR-2 Mote	275 km	1600 km	-	2 x 7.62 mm	300 kg bomba (deniz devriye)	1935
	3	Beriev MBR-2bis	275 km	1600 km	-	2 x 7.62 mm	300 kg bomba (deniz devriye)	1935
	3	Hanriot H-232	335 km	1200 km	-	-	-	1940
	9	M.S. MS.410	509 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1940
	45	Bristol Blenheim (VL)	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
	44	Curtiss Hawk 75A(H87)	504 km	1006 km	-	7.62 ve 12.7 mm	45 kg	1938
	4	Dornier Do 22K-1	350 km	2300 km	-	2 x 7.92 mm	800 kg	1938
	4	Polikarpov U-2, Po-2, Mule	152 km	630 km	-	1 x 7.62 mm	50 kg	1929
	1	Polikarpov I-16, UTI-4	489 km	700 km	2 x 20 mm	2 x 7.62 mm	-	1935
	2	Schavrov Sch-2, Sh-2, S-2	139 km	1300 km	-	-	Deniz	1933
	1	Airspeed A.S.6 Envoy	340 km	1050 km	-	-	Nakliye	1934
	2	Heinkel He 115C-1	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	7	Petlyakov Pe-2 Buck	580 km	1160 km	-	4 x 7.62 mm	1000 kg	1941
	15	Dornier Do 17Z	350 km	-	-	6 x 7.92 mm	1000 kg	1937
	1	Hawker Hurricane IIB	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	2	Tupolev USB	450 km	2300 km	-	4 x 7.62 mm	6 x 100 kg	1936
	2	Heinkel He 59C-1	221 km	942 km	-	3 x 7.92 mm	2 x 500 kg	1935
	24	Junkers Ju 88A-4/R	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939

	3	Lavochkin LaGG-3	589 km	1000 km	1 x 20 mm	1 x 12.7 mm	2 x 50 kg	1941
	1	Petlyakov Pe-3	530 km	1500 km	1 x 20 mm	3 x 12.7 ve 1 x 7.62 mm	700 kg	1941
	4	Ilyushin Il-4	410 km	3800 km	-	2 x 7.62 mm ve 1 x 12.7 mm	2 roket 1 füze 2700 kg	1942
	162	Mess. Bf 109G Gustav	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	1	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	3	Arado Ar 196A-3 [loan]	332 km	1080 km	-	1 x 7.92 mm	2 x 50 kg (Keşif)	1938
	5	Junkers W.34H	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	1	Curtiss P-40M Kittyhawk IA	581 km	1152 km	-	6 x 12.7 mm	910 kg	1939
	2	Liore-et-Oliver H-246-1	330 km	2000 km	-	4 x 7.5 mm	-	1939
	47	V.L. Myrsky II	529 km	499 km	-	4 x 12.7 mm	2 x 100 kg	1943
	1	Brewster 239, Humu	430 km	1250 km	-	2 x 12.7 mm	-	1944
	10	Bristol Blenheim VL	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	540 kg	1937
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 19. 1939 yılı Finlandiya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.14. İsveç ordusu

Savaş öncesi İsveç ordusunda tahmini olarak 120.000 askeri bulunuyordu. Savaşta ise 403.000 asker vardı[977]. Kısa süre sonra da 800 bine yükseldi. Zırhlı birliklere bakıldığında İsveç'in savaş öncesinde 48 adet CKD ve 16 adet L60 Landsverk aracı olduğu bilinmektedir[978]. İsveç savaş öncesi toplam 702 uçağa sahip olmakla birlikte bunlardan 385 adedi eğitim ve keşif gibi amaçlar için tasarlanmıştır. Geriye kalan eski tipteki uçaklarının eğitim amaçlı kullanılabileceği de unutulmamalıdır. İsveç donanması ise 13 kıyı savaş gemisi, 2 kruvazör, 2 torpido kruvazör, 21 destroyer, 24

[977] Eric Bernard Golson, *The Economics of Neutrality: Spain, Sweden and Switzerland in the Second World War*, The London School of Economics and Political Science, Phd Thesis, London 2011, s. 39; http://www.niehorster.org/081_sweden/sweden.html erişim tarihi 19 9 2023.
[978] Ness, *a.g.e.,* s. 174.

torpidobot, 16 denizaltı ve diğer küçük gemilerde birlikte oldukça güçlü bir durumda idi[979].

İsveç Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	6		120.000 (tahmini)

Top		Adet
	Savaş öncesi	474
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	16	Landsverk	45 km.	5-15	20 mm.	1	1934
	48	CDK m/37	60 km.	6-15	-	2	1938
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Kıyı Savunma Gemisi	Gustaf V	7900	1918
	Kıyı Savunma Gemisi	Drottning Victoria	7900	1917
	Kıyı Savunma Gemisi	Sverige	7600	1915
	Kıyı Savunma Gemisi	Oscar II	3800	1905
	Kıyı Savunma Gemisi	Manligheten	3800	1903
	Kıyı Savunma Gemisi	Tapperheten	3800	1901
	Kıyı Savunma Gemisi	Wasa	3800	1901
	Kıyı Savunma Gemisi	Aran	3800	1901
	Kıyı Savunma Gemisi	Dristigheten	3700	1900
	Kıyı Savunma Gemisi	Niord	3700	1898
	Kıyı Savunma Gemisi	Thor	3700	1898
	Kıyı Savunma Gemisi	Oden	3700	1896
	Kıyı Savunma Gemisi	Göta	3400	1889
	Kruvazör	Fylgia	4310	1905
	Kruvazör	Gotland	4700	1933
	Torpido Kruvazörü	Örnen	844	1896
	Torpido Kruvazörü	Jacob Bagge	835	1898
	Destroyer	Magne	460	1905
	Destroyer	Wale	461	1907
	Destroyer	Sigurd	462	1908
	Destroyer	Ragnar	460	1908
	Destroyer	Vidar	460	1909
	Destroyer	Hugin	460	1910
	Destroyer	Mugin	460	1911
	Destroyer	Wrangel	498	1917
	Destroyer	Wachtmeister	498	1917
	Destroyer	Ehrensköld	974	1926
	Destroyer	Nordenskjöld	974	1926
	Destroyer	Psilander	1250	1926
	Destroyer	Puke	1250	1926
	Destroyer	Clas Horn	1020	1931
	Destroyer	Clas Uugla	1020	1931
	Destroyer	Romulus	870	1934
	Destroyer	Remus	870	1934
	Destroyer	Göteborg	1040	1935
	Destroyer	Stocholm	1040	1936
	Destroyer	Malmö	1040	1938
	Destroyer	Karlskrona	1040	1939

[979] Gardiner, *a.g.e.*, s. 368-375.

	Denizaltı	Hajen	422	1917
	Denizaltı	Salen	422	1918
	Denizaltı	Valrossen	422	1918
	Denizaltı	Bavern	472	1921
	Denizaltı	Illern	472	1921
	Denizaltı	Uttern	472	1921
	Denizaltı	Valen	548/730	1925
	Denizaltı	Draken	667/850	1926
	Denizaltı	Gripen	667/850	1928
	Denizaltı	Ulven	667/850	1930
	Denizaltı	Delfinen	540/720	1934
	Denizaltı	Nordkaparen	540/720	1934
	Denizaltı	Springaren	540/720	1935
	Denizaltı	Sjölejonet	580/760	1936
	Denizaltı	Sjöbjörnen	580/760	1937
	Denizaltı	Sjöhunden	580/760	1938
	Torpidobot	Plejad	106	1905
	Torpidobot	Spica	115	1908
	Torpidobot	Astrea	122	1908
	Torpidobot	Thetis	117	1908
	Torpidobot	Iris	124	1908
	Torpidobot	Pollux	115	1909
	Torpidobot	Castor	115	1909
	Torpidobot	Algo	120	1909
	Torpidobot	Altair	115	1909
	Torpidobot	Arcturus	112	1909
	Torpidobot	Antares	119	1909
	Torpidobot	Rigel	115	1910
	Torpidobot	Pegulus	115	1910
	Torpidobot	Perseus	115	1910
	Torpidobot	Polaris	115	1909
	Torpidobot	Vesta	120	1910
	Torpidobot	Vega	120	1910
	Torpidobot	Blixt	107	1898
	Torpidobot	Meteor	116	1898
	Torpidobot	Orkan	102	1900
	Torpidobot	Virgo	98	1902
	Torpidobot	Mira	101	1902
	Torpidobot	Orion	116	1903
	Torpidobot	Sirius	117	1903

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	1	Junkers (AFI) F.13fe	173 km	1400 km	-	-	Nakliye	1920
	8	Fokker C.VD	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	6	Fokker C.VE	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	24	Fokker C.VE (CFM	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	1	Fokker C.VD (CFM)	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	10	Fokker C.VE (CVM)	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	10	deH. D.H.60T Moth Trainer	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925

	23	deH. (ASJA)	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	2	Heinkel HD24	180 km	600 km	-	-	Eğitim	1926
	10	Heinkel (SvA) He 5	200 km	550 km	-	1 x 7.7 mm	160 kg	1926
	17	Heinkel (CVV) He 5t	200 km	550 km	-	1 x 7.7 mm	160 kg	1926
	9	Heinkel He 5TB	200 km	550 km	-	1 x 7.7 mm	160 kg	1926
	2	Junkers W 34h	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	2	Heinkel HD16W	196 km	-	-	-	Keşif	1928
	7	Svenska J 6	310 km	550 km	-	2 x 8 mm	-	1929
	8	Bristol Bulldog IIA	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	3	Svenska-ASJA J 6A	310 km	550 km	-	2 x 8 mm	-	1929
	7	Svenska " J 6B	310 km	550 km	-	2 x 8 mm	-	1929
	25	R.K.(ASJA) Rk26 Tiger Schwalbe	200 km	600 km	-	-	Savaş Harici	1930
	3	Hawker Hart	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	6	Hawker Osprey	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	18	Hawker Hart (ASJA)	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	21	Hawker Hart (CVM)	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	10	Sparmann S1A	250 km	880 km	-	-	Eğitim	1930
	3	Hawker Hart (GV)	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	5	Junkers Ju 52/3m	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	13	deH. D.H.82 Tiger Moth	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	2	ASJA Type 2	175 km	-	-	-	Eğitim	1932
	30	Focke-Wulf Fw 44J Stieglitz,	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	20	Focke-Wulf Fw 44J Stieglitz (ASJA)	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	37	Focke-Wulf Fw 44J Stieglitz (CVV)	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	37	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	18	Gloster Gladiator II	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	1	NAA NA-16-4M	270 km	1100 km	-	-	Eğitim	1935
	1	Douglas 8A-1 Helldiver	332 km	1046 km	-	5 x 7.62 mm	544 kg	1935

	85	Klemm Kl 35D	212 km	665 km	-	-	-	1935
	53	NAA NA-16-4M (ASJA)	270 km	1100 km	-	-	Eğitim	1935
	40	Junkers Ju 86K	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	1	deH. D.H.90 Dragonfly	232 km	1006 km	-	-	Yolcu	1936
	26	Fieseler Fi 156 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	4	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	60	Seversky EP-106	470 km	1530 km	-	2 x 7.62 mm	160 kg	1937
	1	Handley Page Hampden B.I	398 km	2770 km	-	4 mg	1800 kg	1938
	12	Heinkel He 115A-2	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	20	Heinkel (CFM)	?	?	?	?	?	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	Fairchild 24 deLuxe	200 km	748 km	-	-	Savaş Harici	1932
	1	Miles Falcon	233 km	990 km	-	-	Savaş Harici	1934
	102	Douglas 8A-1 Helldiver (SAAB)	332 km	1046 km	-	5 x 7.62 mm	544 kg	1935
	1	PWS RWD 13	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	1	Junkers Ju 86Z-7	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	1	Beech 18R	362 km	1900 km	-	-	Nakliye	1937
	2	Seversky 2PA-204A Guardsman	508 km	3138 km	-	-	-	1937
	84	Caproni Ca.313 RPB1	436 km	1200 km	-	3 x 12.7 mm	4 x 100 kg	1939
	72	Fiat C.R.42bis	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
	2	SAAB L-10	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	12	Heinkel He 114B-1	335 km	920 km	-	3 x 7.92 mm	50 kg	1939
	60	Reggiane Re 2000 Falco I	530 km	545 km	-	2 x 12.7 mm	-	1939
	38	SAAB 17BS L-10BS	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	1	Fokker F.VIII	140 km	700 km	-	-	Nakliye	1927
	41	Schneider (AFI) SG-38 A	-	-	-	-	Planör	1931
	83	NAA NA-16-4M (SAAB)	270 km	1100 km	-	-	Eğitim	1935
	31	Schneider(ABF)Grunau Baby(49)	-	-	-	-	Planör	1938

	1	Bucker Bu 181B Bestmann	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	132	SAAB 17A L-10A	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	55	SAAB 17B	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	21	SAAB 17BL L-10BL	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	2	SAAB L18	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	30	DFS(AFI) Kranich	-	-	-	-	Planör	1935
	19	DFS(AFI) Weihe	-	-	-	-	Planör	1938
	77	SAAB 17C	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
	201	FFVS J 22	575 km	1270 km	-	4 x 13.2 mm	-	1943
	3	SAAB 21A	650 km	750 km	1 x 20 mm	4 x 13.2 mm	-	1945
	120	Bucker Bu 181B Bestmann (H&S)	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	62	SAAB 18A	575 km	2600 km	-	2 x 13.2 mm	1400 kg ve Roket	1942
	1	Dornier Do 24T-1	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	2	NAA P-51B Mustang	710 km	2660 km	-	6 x 12.7 mm	45 kg ve Roket	1942
	159	NAA P-51D	710 km	2660 km	-	6 x 12.7 mm	45 kg ve Roket	1942
	120	SAAB 18B	575 km	2600 km	-	2 x 13.2 mm	1400 kg ve Roket	1942
	59	SAAB 21A-1	650 km	750 km	1 x 20 mm	4 x 13.2 mm	-	1945
	5	AFI Fi 3	?	?	?	?	?	?
Tanksavar								
Uçaksavar	230							

Tablo 3. 20. 1939 yılı İsveç ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.15. Norveç ordusu

9 Nisan 1940'ta Alman işgali öncesinde Norveç ordusu, 6 tümenden oluşuyordu[980]. Donanma 4 kıyı gemisi, 3 destroyer, 29 torpidobot(küçük), 9 denizaltı ve diğer küçük gemilerden oluşuyordu[981]. Diğer bir kaynakta ise: 2 küçük zırhlı kruvazör, 7 muhrip, 17 torpidobot ve 9 denizaltıdan oluşmakta idi[982]. Toplam asker sayısı 52.000 kişidir ve 19 bini asker, diğerleri "savaşçı" diye tabir edilmektedir. (Milis olarak

[980] Jacobsen, *a.g.e.,* s. 18.
[981] Gardiner, *a.g.e.*, s. 378-379.
[982] Mollo, *a.g.e.,* s. 40-42.

düşünülebilir.) Hava kuvvetleri ise savaş başında 181 uçaktan oluşmakta ve bunların 72 adedi diğer amaçlarla üretilen uçaklardır. Savaş ilk yıllarında ve sonunda hava kuvvetlerindeki uçakların sayısı artmıştır.

Norveç Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	6		52.000 (19.000 asıl)

Top		Adet
	Savaş öncesi	
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Kıyı Savunma Gemisi	Norge	3645	1900
	Kıyı Savunma Gemisi	Eidsvold	3645	1900
	Kıyı Savunma Gemisi	Harald Haarfagre	3380	1897
	Kıyı Savunma Gemisi	Tordenskjold	3380	1897
	Destroyer	Draug	540	1908
	Destroyer	Troll	540	1909
	Destroyer	Garm	540	1913
	Torpidobot	Toplam 29	4331	1896-1921
	Denizaltı	A2	260/340	1913
	Denizaltı	A3	260/340	1913
	Denizaltı	A4	260/340	1913
	Denizaltı	B1	420/545	1922
	Denizaltı	B2	420/545	1923
	Denizaltı	B3	420/545	1924
	Denizaltı	B4	420/545	1923
	Denizaltı	B5	420/545	1929
	Denizaltı	B6	420/545	1929

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	8	Marinens M.F. 8,8B	105 km	370 km	-	-	Deniz	1924
	2	Marinens M.F. 9 Hoverjager flp	200 km	550 km	-	-	Deniz	1925
	1	Douglas DT-2B flp	160 km	441 km	-	1 x 7.62 mm	832 kg torpido	1921
	6	Douglas DT-2B (M.F.)	160 km	441 km	-	1 x 7.62 mm	832 kg torpido	1921
	5	Fokker(F.F.) C.VE	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	15	Fokker(F.F.) C.VE	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	3	deH. D.H.60M Moth	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	4	Marinens M.F. 10,10B	200 km	450 km	-	-	Deniz	1929
	27	Fokker(F.F.)	250 km	-	-	2 x 7.9	200 kg	1924

		C.VD extra				mm		
	10	deH. D.H.60M Moth (FF)	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	38	deH. D.H.82 Tiger Moth flp	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	29	Marinens M.F. 11 Hover	235 km	800 km	1 x 20 mm	3 x 7.7 mm	200 kg	1932
	5	Breda Ba.28 land	205 km	500 km	-	-	Eğitim	1932
	4	A.W. AW.35 Scimitar "Falk"	356 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1935
	6	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	4	Caproni Ca.310 Libeccio	365 km	1690 km	-	3 x 7.7 mm	450 kg	1938
	1	Junkers Ju 52/3M Hauken	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	6	Gloster Gladiator II	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	6	Heinkel He 115A-2(He 115N)	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	1	Marinens M.F. 12	195 km	-	-	-	Deniz	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	Waco SRE	325 km	1720 km	-	-	-	1940
	2	Heinkel He 115B-1	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	55	Curtiss 75A Hawk	504 km	1006 km	-	7.62 ve 12.7 mm	45 kg	1938
	14	Fairchild (Fleet) PT-19 Cornell	212 km	640 km	-	-	Eğitim	1939
	22	Fairchild PT-19A	212 km	640 km	-	-	Eğitim	1939
	36	Douglas 8A-5	332 km	1046 km	-	5 x 7.62 mm	544 kg	1935
	2	Arado Ar 196	332 km	1080 km	-	1 x 7.92 mm	2 x 50 kg (Keşif)	1938
	7	Stinson SR Reliant	285 km	1369 km	-	-	-	1933
	1	Junkers W.34ho	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	1	Klemm L-25d	140 km	650 km	-	-	-	1928
	12	Lockheed 18 C-56,C-60 Lodestar	428 km	4000 km	-	-	Nakliye	1940
	24	Nrop N-3PB	414 km	1600 km	-	4 x 12.7 ve 2 x 7.62 mm	910 kg	1941
	24	Supermarine Spitfire F.IIa	570 km	1827 km	-	4 mg	-	1938+
	9	Hawker Hurricane F.I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937

	14	Hawker Hurricane F.IIB	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	2	Miles Magister	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	2	Interstate S1-A Cadet	183 km	869 km	-	-	-	1940
	3	Hutter H.17	-	-	-	-	Planör	-
	432	Supermarine Spitfire F.IX	650 km	1577 km	2 x 20 mm	2 mg	2 x 250 kg	1938+
	80	Supermarine Spitfire F.V	597 km	1827 km	2 x 20 mm	4 mg	2 x 250 kg	1938+
	50	Fairchild PT-26	212 km	640 km	-	-	Eğitim	1939
	40	NAA (Nrdyn) AT-16 Harvard II	270 km	1100 km	-	-	Eğitim	1935
	9	Con. Catalina GR.III	315 km	4060 km	-	3 x 7.62 ve 2 x 12.7 mm	1814 kg	1936
	22	Con. Catalina GR.IVB	315 km	4060 km	-	3 x 7.62 ve 2 x 12.7 mm	1814 kg	1936
	50	deH. D.H.98 Mosquito FB.VI	668 km	2100 km	4 x 20 mm	4 x 7.7 mm	1800 kg	1941
	2	Auster II/III	158 km	510 km	-	-	Eğitim	1945
	2	Short Skyvan (Blackburn) Sunderland I	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	6	Short Skyvan Sunderland II	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	11	Short Skyvan Sunderland GR.III	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	24	Airspeed Oxford	309 km	-	-	-	Eğitim	1937
	14	Douglas C-47 Dakota	360 km	-	-	-	Nakliye	1941
	4	Focke-Wulf Fw 189A-2	344 km	940 km	-	4 x 7.92 mm	4 x 50 kg (Keşif)	1941
	6	Short Skyvan Sunderland GR.V	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	4	Mess. Bf 108 Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	8	Noorduyn(CCF) Norseman, C-64A	249 km	1500 km	-	-	-	1935
	16	Fieseler Fi 156 Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	2	Dornier Do 24T-3	330 km	2900 km	1 x 20	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937

					mm			
	1	Focke-Wulf Fw 58B-2 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	10	Junkers Ju 52/3M Hauken	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	1	Junkers W.34	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 21. 1939 yılı Norveç ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.16. Danimarka ordusu

Danimarka ordusu, 9 Nisan 1940'ta 2 tümen olarak organize edilmişti ve toplam 14.500 kişiden oluşuyordu[983]. Donanma 2 kıyı gemisi, 17 torpidobot, 11 denizaltıdan oluşuyordu[984]. Başka bir kaynakta ise 2 kıyı savunma gemisi, 6 torpidobot ve 10 denizaltıya sahipti[985]. Zırhlı birlikleri ise; 1 adet NC 2 (NC31) tankı[986], 2 adet Carden Loyd MK 6 tankı, 2 adet Landsverk L180 ve 1 adet de Landsverk L 185 zırhlı aracı vardı[987]. 166 uçağı olmakla birlikte bunlardan 99 adedi keşif, eğitim, deniz gibi amaçlarla üretilmiş uçaklardır.

Danimarka Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	2		14.500

Top		Adet
	Savaş öncesi	
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	1	NC 2	20 km	8-30	37 mm.	1	1929
	3	Landsverk L-181	80 km	5-5	37 mm.	2	1933
	2	Vickers Mk6B	56 km	4-14	-	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı	Torpidobot	Kıyı Savunma
				11	17	2
	Savaş sırasında					

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Kıyı savunma gemisi	Niels Juel	4100	1918
	Kıyı savunma gemisi	Peder Skram	3785	1908

[983] Mollo, *a.g.e.*, s. 36-37.
[984] Gardiner, *a.g.e.*, s. 382-384.
[985] Douglas C. Dildy, *Denmark and Norway 1940 Hitler's Boldest Operation*, Osprey Publishing, NY 2007, s. 29.
[986] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.,* s. 238.
[987] Ness, *a.g.e.,* s. 218.

	Torpidobot	Toplam 17	3198	1913-1934
	Denizaltı	Flora	301/369	1920
	Denizaltı	Bellona	301/369	1919
	Denizaltı	Rota	301/369	1918
	Denizaltı	Galathea	185/235	1916
	Denizaltı	Triton	185/235	1915
	Denizaltı	Ran	185/235	1915
	Denizaltı	Daphne	308/381	1925
	Denizaltı	Dryaden	308/381	1926
	Denizaltı	Havmanden	320/402	1937
	Denizaltı	Havfruen	320/402	1937
	Denizaltı	Havkalen	320/402	1938

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	5	Fokker C.V-B M/26	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	15	RAAF O-Maskinen, I O	200 km	500 km	-	-	Savaş Harici	1926
	7	Fokker C.V-E	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	6	Heinkel He 8	212 km	1290 km	-	1 mg	Keşif	1927
	16	Heinkel He 8 (OV)	212 km	1290 km	-	1 mg	Keşif	1927
	6	Fokker (RAAF)	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	3	deH. D.H.60M Moth	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	4	Bristol Bulldog IIA	286 km	-	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1929
	8	RAAF O-Maskinen, II O	200 km	500 km	-	-	Savaş Harici	1926
	3	Avro 621 Tutor	190 km	400 km	-	-	Eğitim	1933
	1	Fokker C.V-E M/33, II R	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	5	deH. D.H.82 Tiger Moth	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	2	Hawker Dantorp(Horsley)	203 km	-	-	2 x 7.7 mm	1 torpido	1933
	10	deH. D.H.82A	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	2	deH. D.H.84M Dragon I	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	2	Hawker Nimrod I	312 km	491 km	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1933
	10	Hawker Nimrod (OV) II	312 km	491 km	-	2 x 7.7 mm	4 x 9 kg	1933
	11	Fokker (RAAF)	?	?	?	?	?	?
	3	Avro 621 Tutor (OV)	190 km	400 km	-	-	Eğitim	1933
	1	Gloster Gauntlet I	370 km	740 km	-	2 mg	-	1935
	12	Fokker III R	?	?	?	?	?	?
	2	Cierva(Avro) C.30A(671)	180 km	459 km	-	-	Savaş harici	1934
	17	Gloster Gauntlet	370	740 km	-	2 mg	-	1935

		I (RAAF)	km					
	2	deH. D.H.90 Dragonfly	232 km	1006 km	-	-	Yolcu	1936
	1	Dornier Wal 33, Do J/III	185 km	800 km	-	-	Deniz	1923
	2	Fokker D.XXI	460 km	930 km	-	4 x 7.7 mm	-	1936
	10	Fokker (RAAF)	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	4	SAI K&Z KZ-IIM(S?)	185 km	500 km	-	-	Savaş Harici	1944
	1	deH. D.H.89 Dragon Rapide	253 km	895 km	-	-	Nakliye	1934
	1	Fairey Firefly (OV) P.4/34	282 km	390 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	6	Percival Proctor	253 km	800 km	-	-	Savaş Harici	1939
	15	SAAB B17C	435 km	700 km	-	3 x 8 mm	700 kg	1942
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 22. 1939 yılı Danimarka ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.17. Hollanda ordusu

Şubat 1940'ta Hollanda'nın 280.000 kişilik ordusu vardı. İşgal öncesi ise sayı 400.000'e ulaşmıştı[988]. Hollanda ordusu 8 tümen, 4 ila 8 topçu alayı, 2 süvari alayı, 1 topçu süvari alayı ve 1 uçaksavar tugayından oluşuyordu. Hollanda ordusunun kullandığı[989] silahlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir: 2 adet FT tankı, 5 adet Carden Loyd MK6 tankı, 12 adet L181 Landsverk, 12 adet L180 vardı[990]. Savaş öncesi Hollanda envanterinde toplam 1242 uçak bulunmakla birlikte bunlardan 475 adedi deniz, eğitim, keşif amaçlı üretilen uçaklardandı. Eski tipteki uçakların da eğitim amaçlı kullanılabileceği unutulmamalıdır. Donanma ise 4 kıyı savunma gemisi, 6 kruvazör, 3 torpidobot, 20 denizaltı, 8 destroyerden oluşuyordu[991].

Hollanda Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı		Asker Sayısı		
	8		1		200.000 (tahmini)		
Top		Adet					
	Savaş öncesi	800					
	Savaş sırasında						
Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model

[988] Mollo, *a.g.e.*, s. 44-46; Chassin, *a.g.e.*, s. 46; Caşın, *a.g.e.*, s. 414; Nigel Thomas, *Hitler's Blitzkrieg Enemies 1940*, Osprey Publishing, NY 2014, s. 16.
[989] Kara ve hava gücü için sadece anakaradakiler tabloya kaydedilmiştir, donanma için ise sömürgeleriyle birlikte toplam sayı yazılmıştır.
[990] Ness, *a.g.e.,* s. 222.
[991] Gardiner, *a.g.e.*, s. 386-395.

	2	FT17	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	5	Carden Loyd	48 km	6-9	-	1	1927
	24	Landsverk	80 km	5-5	37 mm.	2	1933
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Kıyı savunma gemisi	Hertog Hendrik	5000	1902
	Kıyı savunma gemisi	Jacob Van H.	4920	1906
	Kıyı savunma gemisi	De Zeven P.	6426	1909
	Kruvazör	Gelderland	3970	1898
	Kruvazör	Noordbrabant	3970	1899
	Kruvazör	Java	6670	1921
	Kruvazör	Sumatra	6670	1920
	Kruvazör	De Ruyter	7548	1935
	Kruvazör	Tromp	4800	1937
	Destroyer	Evertsen	1640	1926
	Destroyer	Kortenaer	1640	1927
	Destroyer	Piet Hein	1640	1927
	Destroyer	Van Ghent	1640	1926
	Destroyer	Banckert	1650	1929
	Destroyer	Van Galen	1650	1928
	Destroyer	Van Nes	1650	1930
	Destroyer	Witte de With	1650	1928
	Denizaltı	O8	340	1915
	Denizaltı	KVIII-KX	520	1922-1923
	Denizaltı	KXI	670/815	1924
	Denizaltı	KXII	670/815	1924
	Denizaltı	KXIII	670/815	1924
	Denizaltı	O9	515/647	1925
	Denizaltı	O10	515/647	1925
	Denizaltı	O11	515/647	1925
	Denizaltı	O12	568/715	1930
	Denizaltı	O13	568/715	1930
	Denizaltı	O14	568/715	1931
	Denizaltı	O15	568/715	1931
	Denizaltı	KXIV	771/1008	1932
	Denizaltı	KXV	771/1008	1932
	Denizaltı	KXVI	771/1008	1933
	Denizaltı	KXVII	771/1008	1932
	Denizaltı	KXVIII	771/1008	1932
	Denizaltı	O16	896/1170	1936
	Denizaltı	O19	998/1536	1938
	Denizaltı	O20	998/1536	1939
	Gambot	Brinio	540	1912
	Gambot	Friso	530	1912
	Gambot	Johan Maurits	1795	1932

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	65	Fokker C.I	175 km	320 km	-	1 mg	50 kg	1918
	15	Fokker S.II	-	-	-	-	Eğitim	1922
	19	Fokker S.III	217	-	-	-	Eğitim	1922

			km					
	5	Fokker C.IX	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	12	Fokker C.V-C, -W	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	10	Fokker C.V-D	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	95	Fokker C.V-D	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	16	Fokker C.V-E	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	32	Fokker C.VI, C.V-D	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	30	Fokker S.IV	160 km	-	-	-	Eğitim	1924
	7	Fokker F.VIIa/3m	210 km	1200 km	-	-	Nakliye	1925
	3	Fokker F.VIIa/3m	210 km	1200 km	-	-	Nakliye	1925
	1	Fokker F.VIIIa	140 km	700 km	-	-	Nakliye	1927
	12	Fokker T.IV	260 km	1560 km	-	-	Deniz	1927
	12	Fokker T.IV-A	260 km	1560 km	-	-	Deniz	1927
	9	Fokker C.VIII-W	228 km	650 km	-	-	Keşif	1928
	30	Fokker C.VII-W	160 km	-	-	-	Keşif	1928
	19	Fokker D.XVI	320 km	640 km	-	2 x 7.9 mm	-	1929
	11	Fokker D.XVII	345 km	660 km	-	2 x 7.92 mm	-	1931
	3	Koolhoven FK.43	210 km	720 km	-	-	Nakliye	1931
	4	deH. D.H.85 Leopard Moth	220 km	1151 km	-	-	Savaş Harici	1933
	21	Fokker C.X	320 km	830 km	-	2 x 7.9 mm	2 x 175 kg	1933
	14	Fokker C.X	320 km	830 km	-	2 x 7.9 mm	2 x 175 kg	1933
	3	Koolhoven FK.46	175 km	-	-	-	Eğitim	1933
	13	Martin 139-WH-1	343 km	2000 km	-	3 x 7.62 mm	1025 kg	1934
	26	Martin 139-WH-2	343 km	2000 km	-	3 x 7.62 mm	1025 kg	1934
	39	Martin 139-WH-3, 166	343 km	2000 km	-	3 x 7.62 mm	1025 kg	1934
	39	Martin 139-WH-3A	343 km	2000 km	-	3 x 7.62 mm	1025 kg	1934
	1	Bucker Bu 131D Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	18	Douglas DB-8A-3N	332 km	1046 km	-	5 x 7.62 mm	544 kg	1935
	15	Fokker C.XI-W	280 km	670 km	-	-	Deniz	1935

	1	Koolhoven FK.49	202 km	790 km	-	-	-	1935
	54	Koolhoven FK.51	253 km	775 km	-	-	Eğitim	1935
	45	Koolhoven FK.51	253 km	775 km	-	-	Eğitim	1935
	17	Koolhoven FK.51	253 km	775 km	-	-	Eğitim	1935
	1	deH. D.H.90 Dragonfly	232 km	1006 km	-	-	Yolcu	1936
	36	Fokker D.XXI	460 km	930 km	-	4 x 7.7 mm	-	1936
	20	Lockheed 12A Electra Jr	362 km	1300 km	-	-	Nakliye	1936
	16	Lockheed 212	362 km	1300 km	-	-	Nakliye	1936
	29	Dornier Do 24K-1	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	7	Dornier Do 24K-1 (Av)	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	1	Dornier Do 24K-2	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	36	Dornier Do 24K-2 (Av)	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	35	Dornier Do 24K-2 (Av)	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	5	Dornier Do 24K-2 (CMASA) Wal	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	6	Dornier Do 24K-2 F	330 km	2900 km	1 x 20 mm	2 x 7.92 mm	1200 kg	1937
	5	Focke-Wulf Fw 58B-2 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	24	Fokker C.XIV-W	230 km	950 km	-	-	Deniz	1937
	37	Fokker G.IA	475 km	1510 km	-	9 x 7.9 mm	300 kg	1937
	20	Fokker S.IX	185 km	710 km	-	-	Eğitim	1937
	15	Fokker S.IX	185 km	710 km	-	-	Eğitim	1937
	16	Fokker T.V	417 km	1550 km	1 x 20 mm	5 x 7.92 mm	1200 kg	1938
	1	Fokker D.XXIII	525 km	840 km	-	2 x 7.9 mm	-	1939
	1	Fokker T.IX	440 km	2720 km	1 x 20 mm	2 x 12.7 mm	2000 kg	1939
	11	Fokker T.VIII-W/G	285 km	2750 km	-	2 x 7.92 mm	600 kg	1939
	2	Koolhoven FK.52	380 km	1130 km	-	2 x 7.7 mm	150 kg	1939
	1	von Baumhauer [helicopter]	-	-	-	-	Helikopter	-
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	14	deH. D.H.82A	175	486	-	-	Eğitim	1931

		Tiger Moth	km	km				
	1	Fokker F.XVIII	240 km	1820 km	-	-	Nakliye	1932
	1	Koolhoven FK.47	188 km	-	-	-	-	1933
	1	Douglas DC-2	340 km	-	-	-	Nakliye	1934
	60	Ryan STM-2	240 km	560 km	-	-	-	1934
	1	Bucker Bu 131B	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	17	Avro Anson I	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	33	Fokker G.1B	475 km	1510 km	-	9 x 7.9 mm	300 kg	1937
	24	Curtiss CW-21B Demon	505 km	1010 km	-	2 x 7.62 ve 2 x 12.7 mm		1938
	24	Curtiss H-75-A7 Hawk	504 km	1006 km	-	7.62 ve 12.7 mm	45 kg	1938
	7	Koolhoven FK.56	300 km	800 km	-	-	Eğitim	1938
	1	Koolhoven FK.57	280 km	1400 km	-	-	Nakliye	1938
	16	Lockheed Hudson I	396 km	3150 km	-	-	Nakliye	1939
	1	De Schelde S-20	240 km	900 km	?	?	?	1940
Tanksavar	440							
Uçaksavar	900							

Tablo 3. 23. 1939 yılı Hollanda ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.18. Belçika ordusu

Belçika ordusunda, 1936 yılında 126.800 askeri vardı ve işgal öncesi sayı 650.000'e kadar yükselmişti. Alman işgalinden hemen önce 22 tümeni bulunıyordu[992]. Savaş öncesinde ise 6 tümenden oluşuyordu[993]. Zırhlı birlikleri arasında 75 adet FT17 tankı, 42 adet Carden Loyd M1934 tankı, 12 adet AMC 35 tankı ve 42 adet T15 hafif tankı bulunuyordu[994]. Hava kuvvetleri envanterinde ise 654 uçağı vardı.

Belçika Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı		Asker Sayısı		
	6				180.000 (tahmini)		
Top		Adet					
	Savaş öncesi						
	Savaş sırasında	1338 (Savaş öncesi dâhil toplam)					
Tank	Adet	Cins	Max.	Zırh	Silah	Silah(Mg)	Model

[992] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 437; Nigel Thomas, *Hitler's Blitzkrieg Enemies 1940*, Osprey Publishing, NY 2014, s. 24.
[993] Mollo, *a.g.e.*, s. 49.
[994] Ness, *a.g.e.,* s. 214; Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 237.

			Hız km.	mm.	mm.(top)	adet	
	75	Renault FT	7 km.	8-20	37 mm.	1	1917
	42	Carden Loyd	48 km	6-9	-	1	1927
	12	AMC 35	42 km.	25	47 mm.	1	1934
	42	T15 tanket	64 km.	7-9	-	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı	Torpido Kruvazörü	Hücumbot
	Savaş sırasında					

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	146	Breguet (SABCA)	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	26	Fairey Battle Fox II	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	25	Fairey Battle Firefly IIM	282 km	390 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	63	Fairey Battle (AFSA)	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1937
	15	Fairey Battle Fox III	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	40	Fairey Battle (AFSA)	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1937
	68	Fairey Battle Fox IIC	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	6	Fairey Battle Fox IIIS	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	1	Fairey Battle Fox IVM	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	1	Fairey Battle Fox V	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	12	Renard R.31	294 km	650 km	-	1 x 7.62 mm	-	1935
	82	Fairey Battle Fox VI	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	2	Fairey Battle Fox VII Kangaurou	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	31	Avro (SABCA) 504N	153 km	400 km	-	-	Eğitim	1913
	1	Cierva(Avro) C.30A(671)	180 km	459 km	-	-	Savaş harici	1934
	1	LACAB Gr.8 "Doryphore"	360 km	1000 km	-	6 x 7.62 mm	800 kg	1936
	22	Gloster Gladiator I	370 km	740 km	-	2 mg	-	1935
	1	Renard R.36	505 km	1000 km	1 x 20 mm	4 x 7.7 mm	-	1937
	12	Fairey Battle Fox VIII	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	7	Gloster Gladiator I	370 km	740 km	-	2 mg	-	1935

		(SABCA)						
	26	Renard R.31 (SABCA)	294 km	650 km	-	1 x 7.62 mm	-	1935
	16	Fairey Battle (AFSA)	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1937
	1	Renard R.37	505 km	1000 km	1 x 20 mm	4 x 7.7 mm	-	1937
	1	A.W. Whitley	370 km	2660 km	-	5 x 7.7 mm	3175 kg	1937
	15	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	1	Renard R.38	505 km	1000 km	1 x 20 mm	4 x 7.7 mm	-	1937
	32	Breguet Bre.694	490 km	1350 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	460 kg	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	15	Hawker Hurricane I (AFSA)	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	8	Koolhoven F.K.56	300 km	800 km	-	-	Eğitim	1938
	2	Brewster B.339 Buffalo	517 km	1553 km	-	4 x 12.7 mm	<	1939
	34	Fiat (SABCA?) C.R.42	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
	1	Caudron C.444 Goeland	-	-	-	-	Savaş harici	-
	10	Koolhoven (SABCA) F.K.58	483 km	853 km	-	4 x 7.5 mm	-	1940
Tanksavar	<							
Uçaksavar	10							

Tablo 3. 24. 1939 yılı Belçika ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.19. İsviçre ordusu

İsviçre ordusu, Eylül 1939'da 430 bin askere sahipti[995]. 12 tümen ve 12 tugaydan oluşan 4 kolordusu bulunmaktadır. Mayıs 1940'ta asker sayısı 600.000'e ulaştı. İlerleyen evrelerde de ordudaki asker sayısı 800 bini bulmuştur[996]. Savaş öncesinde 5 adet FT M1917, 6 adet Carden Loyd M1934, 24 adet LTH CKD Praga tankı vardı[997]. Savaş öncesi envanterde olan 880 uçağın 364 adedi eğitim gibi hizmetler için üretilmişti.

İsviçre Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	12	12	430.000
Top		Adet	

[995] Golson, *a.g.e.,* s. 39; Hans J. Halbheer, CBE, *To Our American Friends: Switzerland in the Second World War*, ty, yy, s. 4.
[996] http://www.niehorster.org/083_switzerland/40-05-11_oob/_army_05-40.html erişim tarihi 18 9 2023.
[997] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240; Ness, *a.g.e.,* s. 226.

	Savaş öncesi	868
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	5	Renault FT	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	6	Carden Loyd tankette	48 km.	6-9	-	1	1927
	24	CKD Praga	34 km.	8-35	37 mm.	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						

Donanma	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı	Torpido Kruvazörü	Hücumbot
	Savaş sırasında					

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	109	EKW Hafeli DH-3(MIII)	145 km	400 km	-	1 mg	-	1917
	8	Fokker (Comte) D.VII	189 km	266 km	-	2 x 7.92 mm	-	1918
	2	Dewoitine D.1C-1ter	255 km	400 km	-	2 x 7.7 mm	-	1922
	5	Dornier Do H Falke	261 km	350 km	-	-	-	1922
	59	EKW Hafeli DH-5(MV)	180 km	480 km	-	2 mg	-	1922
	20	EKW Hafeli DH-5A(MVa)	180 km	480 km	-	2 mg	-	1922
	2	Fokker D.XI Wild Boar	223 km	440 km	-	2 x 7.7 mm	-	1923
	3	Dewoitine (EKW) D.9C-1	245 km	400 km	-	4 x 7.7 mm	-	1924
	1	Fokker C.V-D	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	58	Fokker C.V-E	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	5	Fokker (EKW) C.V-E	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	1	Fokker C.IX	250 km	-	-	2 x 7.9 mm	200 kg	1924
	2	Dewoitine D.19C-1 (EKW)	265 km	400 km	-	2 x 7.7 mm	-	1925
	17	Potez L-25A-2 "Jupiter"	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	1	BFW M-18c	212 km	630 km	-	-	Nakliye	1926
	2	BFW M-18c (EKW) M-18d	212 km	630 km	-	-	Nakliye	1926
	28	Dornier Do N	181 km	-	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1926
	2	Fairey Fox VIR	360 km	1020 km	-	2 mg	100 kg	1926
	1	Alfred Comte	245	450 km	-	-	-	1927

		AC-1	km					
	11	Dewoitine D.26	240 km	500 km	-	2 x 7.5 mm	Eğitim	1929
	65	Dewoitine D.26 (EKW)	240 km	500 km	-	2 x 7.5 mm	Eğitim	1929
	3	Dornier Do X	242 km	1700 km	-	-		1929
	2	M-S. M.S.229Et2	207 km	579 km	-	-	Eğitim	1929
	1	Dornier Do P	210 km	-	-	-	-	1930
	3	Junkers Ju 52/3mg4e	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	2	Dornier Do Y	300 km	1500 km	-	5 x 7.7 mm	12 x 100 kg	1931
	7	Dornier Do F	260 km	960 km	-	3 x 7.92 mm	1000 kg	1932
	16	Bucker Bu 131B Jungmann	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	78	Bucker Bu 131B Jungmann (Doflug)	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	6	Bucker Bu 133C Jungmeister	220 km	500 km	-	-	Eğitim	1935
	46	Bucker Bu 133C Jungmeister (Doflug)	220 km	500 km	-	-	Eğitim	1935
	1	Hawker Hind	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	18	Mess. Bf 108B Taifun	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935
	90	EKW C-35	335 km	750 km	1 x 20 mm	3 x 7.5 mm	22 kg	1936
	29	Dornier Do 22	350 km	2300 km	-	2 x 7.92 mm	800 kg	1938
	10	Mess. Bf 109D-1 David	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1938
	2	M-S. M.S.406C-1, H	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	82	M-S. M.S.406C-1 (EKW) D-3800	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	1	Potez 630C.3	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	1	Potez 633B.2, 632	425 km	1500 km	-	3 x 7.5 mm	4 x 50 kg	1938
	30	Mess. Bf 109E-1 Emil	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939

	50	Mess. Bf 109E-3	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	EKW C-3601	476 km	680 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	400 kg	1942
	5	Fieseler Fi 156C-3Trop Storch	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	1	EKW C-3602	476 km	680 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	400 kg	1942
	207	M-S. M.S.406C-1, D-3801	452 km	1100 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1938
	1	Dornier Do 212	293 km	650 km	-	-	-	1942
	2	Mess. Bf 109F-4/Z Fritz	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1940
	242	EFW C-3603	476 km	680 km	1 x 20 mm	4 x 7.5 mm	400 kg	1942
	1	Alfred Comte AC-11V	190 km	-	-	-	Keşif/Harita	1930
	8	Boeing B-17 Flying Fortress	462 km	3219 km	-	13 x 12.7 mm	3600 kg	1938
	2	Nardi FN-315	315 km	620 km	-	-	Eğitim	1938
	7	Bucker Bu 181B Bestmann	215 km	800 km	-	-	Eğitim	1939
	8	Con. B-24 Liberator [in mkgs]	478 km	2480 km	-	10 x 12.7 mm	3600 kg	1941
	14	Mess. Bf 109G-6 Gustav	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	1	NAA P-51B Mustang	710 km	2660 km	-	6 x 12.7 mm	45 kg ve Roket	1942
	1	Stinson L-5A Sentinel	210 km	604 km	-	-	-	1942
	1	Focke-Wulf Fw 44F Stieglitz	185 km	675 km	-	-	Eğitim	1932
	1	deH. D.H.98 Mosquito PR.IV	668 km	2100 km	4 x 20 mm	4 x 7.7 mm	1800 kg	1941
	1	deH. D.H.98 Mosquito FB.VI	668 km	2100 km	4 x 20 mm	4 x 7.7 mm	1800 kg	1941
	26	Pilatus P2/05	340 km	865 km	-	-	Eğitim	1945

Tanksavar	
Uçaksavar	

Tablo 3. 25. 1939 yılı İsviçre ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.20. Portekiz ordusu

Portekiz ordusu, savaş öncesinde 5 tümen, ve 2 bağımsız ada tugaylarına sahipti. Ayrıca sömürgelerinde de 8 bağımsız tugay daha vardı[998]. Donanması 6 destroyer, 2 torpidobot, 2 gambot ve 3 denizaltıdan oluşuyordu[999]. Zırhlı araçları ise savaş öncesi 6 adet Carden Loyd MK 6 tankı, 2 adet 6 ton MK E tankı[1000], az sayıda Ft tankı ile birlikte 1942'de Birleşik Krallık tarafından gönderilen 36 adet Valentin 2 mevcuttu[1001]. Hava kuvvetleri envanterinde de 335 uçak bulunmakla birlikte bunlardan 222 adedi eğitim, nakliye gibi görevler için tasarlanmıştı.

Portekiz Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	5	2	100.000 (tahmini)

Top		Adet
	Savaş öncesi	
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	1+	Renault FT	7 km.	8-22	37 mm.	-	1917
	6	Carden Loyd tankette	48 km.	6-9	-	1	1927
	2	Vickers Mk6B	56	4-14	-	2	1936
	Savaş sırasında alınanlar						
	36	Valentin 2	24	8-65	40-76 mm	1	1940

Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model
	Destroyer	Tamega	660	1922
	Destroyer	Dao	1563	1934
	Destroyer	Douro	1563	1935
	Destroyer	Lima	1563	1933
	Destroyer	Tejo	1563	1935
	Destroyer	Vouga	1563	1933
	Denizaltı	Delfim	1092	1934
	Denizaltı	Espardarte	1092	1934
	Denizaltı	Golginho	1092	1934
	Torpidobot	Ave	266	1913-1915
	Torpidobot	Sado	266	1913-1915
	Gambot	Rebuplica	1250	1915
	Gambot	Carvalho Araujo	1200	1915

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model

[998] http://www.niehorster.org/049_portugal/39-09-01/_army.html erişim tarihi 17 9 2023.
[999] Gardiner, *a.g.e.*, s. 396-397.
[1000] Chamberlein and Ellis, *a.g.e.*, s. 240.
[1001] Ness, *a.g.e.,* s. 223.

	13	Vickers(OGMA) Valpariso III	219 km	890 km	-	3 x 7.7 mm	-	1923
	8	Potez 25A.2	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	27	Potez 25A (OGMA)	230 km	-	-	2 x 7.7 mm	200 kg	1925
	5	Junkers (AFI) K.43W, K.43fy	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	8	C.A.M.S. 37A	175 km	1200 km	-	4 x 7.7 mm	300 kg bomba (deniz)	1927
	8	Fleet 10B	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	8	Fleet 10G	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	15	Fleet 11	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	1	Junkers A.50 Junior	164 km	600 km	-	-	Savaş Harici	1929
	32	Avro 626 Cadet F	180 km	390 km	-	-	-	1930
	12	Avro 626 Cadet N	180 km	390 km	-	-	-	1930
	17	Avro 626 Cadet (OGMA)	180 km	390 km	-	-	-	1930
	8	Hawker Osprey III	298 km	690 km	-	2 x 7.7 mm	240 kg	1930
	12	Junkers Ju 52/3m	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
	11	deH. D.H.82	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	9	deH. D.H.82A	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	91	deH. (OGMA) D.H.82A	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	3	Hawker Fury I	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	1	Avro 631 Cadet	187 km	523 km	-	-	Eğitim	1932
	1	Gen. A/C. ST.12 Monospar	254 km	660 km	-	-	-	1932
	3	deH. D.H.84M Dragon II	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	1	deH. D.H.85 Leopard Moth	220 km	1151 km	-	-	Savaş Harici	1933
	1	deH. D.H.88 Comet	381 km	4707 km	-	-	Savaş Harici	1934
	15	Gloster Gladiator II	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	10	Breda Ba.65bis	430 km	550 km	-	2 x (12.7 ve 7.7 mm)	500 kg	1935
	4	Hawker Hind I	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	10	Junkers Ju 86K-6	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	1	Caproni Ca.100	165	700 km	-	-	Eğitim	1938

		Capproncino	km					
Savaş Sırasında Temin Edilenler								
	12	Grumman Goose	323 km	1030 km	-	-	2 x 147 kg	1937
	12	Curtiss 75A-4 Mohawk IV	504 km	1006 km	-	7.62 ve 12.7 mm	45 kg	1938
	1	Short Sunderland I	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	10	Bristol Blenheim IVL	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	15	Fleet 16D	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	18	Supermarine Spitfire I	582 km	1827 km	-	8 mg	-	1938
	12	Miles Master	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	12	Grumman J4F-1 Widgeon	246 km	1480 km	-	-	90 kg	1940
	12	Airspeed Oxford II {N}	309 km	-	-	-	Eğitim	1937
	3	Bristol Blenheim V	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	10	Miles Magister III	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	1	Short Sunderland III	340 km	2860 km	-	12 x 7.7 mm	910 kg	1938
	94	Supermarine Spitfire V	597 km	1827 km	2 x 20 mm	4 mg	2 x 250 kg	1938
	8	Westland Lysander IIIA	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	29	Douglas C-47 Dakota	360 km	-	-	-	Nakliye	1941
	2	Lockheed P-38F Lightning	666 km	2100 km	1 x 20 mm	4 x 12.7 mm	4 roket ve 907 kg	1941
	10	Miles Martinet TTI	356 km	1117 km	-	-	Savaş Harici	1942
	4	Miles Martinet TTI	356 km	1117 km	-	-	Savaş Harici	1942
	10	Airspeed Oxford II {F}	309 km	-	-	-	Eğitim	1937
	12	Bristol Blenheim IVF	428 km	2350 km	-	5 x 7.7 mm	1000 kg	1937
	135	Hawker Hurricane II	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	2	Miles Magister II	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	30	deH. D.H.82A Tiger	175 km	486 km	-	-	Eğitim	1931
	3	Lockheed Hudson III,IIIA,VI	396 km	3150 km	-	-	Nakliye	1939
	6	Con. B-24D Liberator I	478 km	2480 km	-	10 x 12.7 mm	3600 kg	1941

	18	Bristol Beaufighter TF.10	510 km	2820 km	4 x 20 mm	7 x 7.7 mm	110 kg	1940
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 26. 1939 yılı Portekiz ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.21. İspanya ordusu

İspanya'da iç savaş bittiğinde Franko ordusunda 60 tümenden oluşan 1 milyondan fazla asker vardı. 1940 yılında ordu sayısı oldukça aşağı çekildi ve 25 tümenden oluşan 250 bin asker haline getirildi. 1942'de sayı 750 bin civarı oldu. Savaş sonunda ise yine 300 bin askeri vardı[1002]. 4 tank alayı vardı ve her alayda 31 hafif 27 normal tank mevcuttu. (Panzer 1, T26, L3 vs gibi tanklar)[1003]. Muhtemelen 93 adet Panzer 1, 116 adet T26 B, 60 L3 tanket ile birlikte savaş sırasında 20 adet Panzer 4 H, 80 adet Chevrolet M1937 ve 10 adet Stug bulunuyordu[1004]. Hava kuvvetlerinde çoğu eski tip ve iç savaştan ele geçirilmiş çeşitli tiplerde 2198 uçağı bulunmakla birlikte bunlardan 311 adedi savaş harici olarak üretilenler arasındadır. İspanya'nın donanması ise 6 kruvazör, 16 destroyer, 2 denizaltı, 7 torpidobot ve 7 gambottan oluşuyordu[1005].

İspanya Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı		Asker Sayısı		
	25				250.000		
Top		Adet					
	Savaş öncesi	1200 (tahmini)					
	Savaş sırasında						
Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	116	T26	31	6-15	45 mm.	1	1933
	60	L3	42	6-12	-	1	1933
	93	Panzer 1	37	7-13	-	2	1934
	Savaş sırasında alınanlar						
	20	Panzer 4 H	42	20-80	75 mm	2	1943
	80	Chevrolet M1937	62	8	37 mm.	1	1937
	10	Stug	40 km.	16-80	75 mm.	1	1940
Donanma	Tip	İsim	Tonaj	Model			
	Kruvazör	Reina Victoria E.	5500	1920			
	Kruvazör	Mendez Nunez	4650	1922			
	Kruvazör	Principe Alfonso	9237	1925			
	Kruvazör	Almirante Cervera	9237	1925			
	Kruvazör	Miguel de Cervantes	9237	1928			
	Kruvazör	Canarias	13.070	1931			
	Destroyer	Alsedo	1145	1922			

[1002] Wayne H. Bowen, & Jose E. Alvares, *A Military History of Modern Spain: from the Napoleonic era to the international war on terror*, Greenwood Publishing Group, s. 114.
[1003] Ness, *a.g.e.,* s. 225.
[1004] Ness, *a.g.e.,* s. 226.
[1005] Gardiner, *a.g.e.*, s. 398-403.

	Destroyer	Juan Lazaga	1145	1924
	Destroyer	Velasco	1145	1923
	Destroyer	Sanchez Barcaiztegui	2087	1926
	Destroyer	Jose Luis Diez	2087	1928
	Destroyer	Lepanto	2087	1928
	Destroyer	Alcala Galiano	2087	1930
	Destroyer	Alimirante Valdes	2087	1930
	Destroyer	Churruca	2087	1929
	Destroyer	Alimirante Antequera	2175	1930
	Destroyer	Alimirante Miranda	2175	1931
	Destroyer	Gravina	2175	1931
	Destroyer	Escano	2175	1932
	Destroyer	Ulloa	2175	1933
	Destroyer	Jorge Juan	2175	1933
	Destroyer	Ciscar	2175	1933
	Denizaltı	C2	1290	1928
	Denizaltı	C4	1290	1929
	Torpidobot	7	177	1914
	Torpidobot	9	177	1915
	Torpidobot	13	177	1914
	Torpidobot	14	177	1915
	Torpidobot	16	177	1916
	Torpidobot	17	177	1918
	Torpidobot	19	177	1918
	Gambot	Antonio Canovas	1314	1922
	Gambot	Jose Canalejas	1314	1922
	Gambot	Calvo Sotelo	2000	1934
	Gambot	Jupiter	2600	1935
	Gambot	Marte	2600	1936
	Gambot	Neptuno	2600	1937
	Gambot	Vulcano	2600	1935

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	130	deH. (HS) D.H.9	182 km	-	-	2 x 7.7 mm	210 kg	1917
	6	Dornier (CMASA) Wal	185 km	800 km	-	-	Deniz	1923
	201	Breguet (CASA) Bre.19A2 Sesqui	214 km	800 km	-	1 x 7.7 mm	<	1924
	15	deH. D.H.60 Moth {FE}	164 km	510 km	-	-	Eğitim	1925
	6	Fiat C.R.20 {O}	270 km	750 km	-	2 x 7.7 mm	-	1926
	1	Ford 4-AT-F Tri-Motor {EO}	212 km	920 km	-	-	Nakliye	1926
	5	Junkers W.34hi {OD}	265 km	900 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1926
	2	A.W. Atlas {E}	229 km	640 km	-	2 x 7.7 mm	51 kg	1927
	5	Latecoere 28 {E}	222 km	4685 km	-	-	-	1927

	4	Fleet 20A Fleetster {E}	182 km	-	-	-	Eğitim	1928
	4	Monocoupe 90 {E}	210 km	970 km	-	-	Eğitim	1928
	2	Cierva Bomber (Avro) C.19 Mk.IV	153 km	483 km	-	-	Savaş harici	1929
	1	Fokker F.IX {E}	210 km	1150 km	-	-	Nakliye	1929
	19	Letov S-231 {Q?E}	348 km	450 km	-	2 x 7.7 mm	<	1929
	1	American Eagle Lincoln Eaglet {E} B.31	129 km	450 km	-	-	Eğitim	1930
	130	Polikarpov R-5 Rasante	228 km	800 km	-	1 mg	250 kg	1930
	1	Fairchild KR-22C7E	214 km	-	-	-	Eğitim	1931
	4	Fokker F.XII {O}	220 km	1270 km	-	-	Nakliye	1931
	3	Hawker Fury II	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	2	Hawker Fury II {O}	359 km	430 km	-	2 x 7.7 mm	-	1931
	36	Heinkel He 45C Pavo {DO}	290 km	1200 km	-	1 x 7.92 mm	300 kg	1931
	6	Breda Ba.28 {VO}	205 km	500 km	-	-	Eğitim	1932
	6	deH. D.H.83 Fox " {E}	171 km	684 km	-	-	Yolcu	1932
	2	Fiat C.R.30	351 km	850 km	-	2 x 7.7 mm	-	1932
	1	Fokker F.XVIII {E}	240 km	1820 km	-	-	Nakliye	1932
	18	Hispano E.30	225 km	-	-	-	Eğitim	1932
	7	Hispano E.30 {N}	225 km	-	-	-	Eğitim	1932
	1	Hispano E.30 {O}	225 km	-	-	-	Eğitim	1932
	3	Klemm Kl 32 {OD}	210 km	800 km	-	-	-	1932
	1	Northrop Gamma 2D	359 km	3170 km	-	-	-	1932
	1	Northrop Gamma 5B	359 km	3170 km	-	-	-	1932
	2	Percival Gull Four {EO}	233 km	1126 km	-	-	Savaş Harici	1932
	6	Arado Ar 66C {O}	210 km	716 km	-	-	Eğitim	1933
	3	Avia Av-51	264 km	780 km	-	-	Nakliye	1933

		{EO}						
	1	Beech 17 Staggerwing {Q}	341 km	1078 km	-	-	-	1933
	2	deH. D.H.84 " II {EO}	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933
	1	Douglas DC-1	340 km	-	-	-	Nakliye	1933
	184	Fiat C.R.32 Chirri {VEO}	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933
	144	Fiat C.R.32quater " {O}	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933
	34	Grumman (CCF) GE.23 Delfin	333 km	1100 km	-	2 x 7.62 mm	2 x 45 kg	1933
	1	Heinkel He 60C-1	240 km	826 km	-	1 x 7.92 mm	-	1933
	8	Heinkel He 60E {N}	240 km	826 km	-	1 x 7.92 mm	-	1933
	30	Heinkel He 70F-1/S {ND}	360 km	1820 km	-	1 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1933
	18	Heinkel He 70F-2 Rayo	360 km	1820 km	-	1 x 7.92 mm	6 x 50 kg	1933
	68	IMAM Ro.37bis Romeo, Cadena {OV}	330 km	1120 km	-	3 x 7.7 mm	180 kg	1933
	3	Northrop Delta 1D {O}	352 km	2655 km	-	-	Nakliye	1933
	26	Vickers Vildebeest I {NEOQ}	230 km	2010 km	-	2 x 7.7 mm	500 kg	1933
	22	Aero A.101 Pagagayo,Praga,Oca {O}	265 km	845 km	-	4 x 7.92 mm	500 kg	1934
	6	Airspeed Envoy {O}	340 km	1050 km	-	-	Nakliye	1934
	10	Caproni A.P.1 Apio {VO}	389 km	1500 km	-	2 x 7.7 mm ve 12.7 mm	400 kg	1934
	11	CRDA Cant Z.501 {VO}	275 km	999 km	-	3 x 7.7 mm	640 kg bomba (deniz)	1934
	4	CRDA Cant Z.506B Airone	275 km	999 km	-	3 x 7.7 mm	640 kg bomba (deniz)	1934
	3	deH. D.H.87A Hornet " {E}	200 km	1000 km	-	-	Yolcu	1934
	3	deH. D.H.87B	200 km	1000 km	-	-	Yolcu	1934

	3	deH. D.H.89 Dragon Rapide	253 km	895 km	-	-	Nakliye	1934
	6	Douglas DC-2	340 km	-	-	-	Nakliye	1934
	40	Gil-Pazo(AISA) GP-1 {E}	212 km	1000 km	-	-	Eğitim	1934
	87	Heinkel (Fi) He 51B Cadena	330 km	570 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 10 kg	1934
	2	Miles Falcon	233 km	990 km	-	-	Savaş Harici	1934
	6	Miles Hawk Major	240 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1934
	11	Vultee V1A {EO}	378 km	1610 km	-	-	Nakliye	1934
	23	Breda Ba.65 {VO}	430 km	550 km	-	2 x (12.7 ve 7.7 mm)	500 kg	1935
	2	Dewoitine D.510TH	402 km	700 km	1 x 20 mm	2 x 7.5 mm	-	1935
	1	Fairchild 91	269 km	1070 km	-	-	Deniz	1935
	1	G.A/C. Monospar ST-25 Jubilee	229 km	941 km	-	-	-	1935
	4	G.A/C. Monospar ST-25 Universal	229 km	941 km	-	-	-	1935
	21	Gotha Go 145A {O}	212 km	630 km	-	-	Eğitim	1935
	40	Heinkel He 111B-1 Pedro {OE}	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	28	Heinkel He 111B-2 {O}	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	45	Heinkel He 111E-1	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	17	Heinkel He 112B-0 {O}	488 km	1100 km	2 x 20 mm	2 x 7.92 mm	-	1935
	17	Heinkel He 59B-2 Zapatones {NO}	221 km	942 km	-	3 x 7.92 mm	2 x 500 kg	1935
	6	Hispano E.34	170 km	350 km	-	-	Eğitim	1935
	28	IMAM Ro.41	350 km	350 km	-	2 x 7.7 mm	-	1935
	22	Koolhoven FK51	253 km	775 km	-	-	Eğitim	1935
	7	Mess. Bf 108B Taifun {DO}	305 km	1000 km	-	-	Savaş Harici	1935

	157	Polikarpov I-16 Mosca	489 km	700 km	2 x 20 mm	2 x 7.62 mm	-	1935
	4	RWD 13 Polaca	210 km	900 km	-	-	Savaş Harici	1935
	3	Arado Ar 68E-1	330 km	500 km	-	2 x 7.92 mm	6 x 10 kg	1936
	6	Arado Ar 95A-0 {ODN}	310 km	1100 km	-	1 x 7.92 mm	800 kg torpido	1936
	1	Breguet Bre.470T Fulgur	385 km	1000 km	-	-	Nakliye	1936
	3	deH. D.H.90 Dragonfly	232 km	1006 km	-	-	Yolcu	1936
	13	Fiat B.R.20 {VO}	440 km	2750 km	-	3 x 12.7 mm	1600 kg	1936
	4	Fieseler Fi 156A-1 Storch, {O}	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	17	Fieseler Fi 156C " {FO}	175 km	390 km	-	1 mg	Keşif	1936
	30	Heinkel He 46C-1 Pava {O}	250 km	1000 km	-	1 mg	20 x 10 kg	1936
	17	Henschel Hs 123A-1 Angelito {O}	341 km	860 km	-	2 x 7.92 mm	450 kg	1936
	5	Junkers Ju 86D-1 Jumo {O}	420 km	1750 km	-	-	-	1936
	5	Junkers Ju 87B-1 " {O}	410 km	1535 km	-	3 x 7.92 mm	250 kg	1936
	5	Loire-Nieuport LN-46C.1 {E}	370 km	750 km	-	4 x 7.5 mm	-	1936
	3	Spartan 7W Executive	414 km	1600 km	-	-	Nakliye	1936
	93	Tupolev SB-2 Martin, Katiuska {EO}	450 km	2300 km	-	4 x 7.62 mm	6 x 100 kg	1936
	8	Caproni Ca.135S {VO}	365 km	2000 km	-	3 x 12.7 mm	1474 kg	1937
	6	Henschel Hs 126A-1 Superpava	356 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	150 kg	1937
	45	Mess. Bf 109B-1 Bipalas {DOE}	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1937
	45	Mess. Bf 109B-2	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1937
	16	Caproni	365 km	1690	-	3 x 7.7	450 kg	1938

		Ca.310 Libeccio,Capronchino{VO}		km		mm		
	12	Fiat (CMASA) G.50 Freccia {FV}	470 km	445 km	-	2 x 12.7 mm	-	1938
	3	Fiat AS-1 {EO}	158 km	1000 km	-	-	Eğitim	1938
	2	Fiat C.R.42bis	441 km	780 km	-	1 x 7.7 ve 12.7 mm	200 kg	1939
	2	Heinkel He 115A-0 {D}	327 km	2100 km	-	1 x 7.92 mm	5 x 250 kg	1939
	44	Mess. Bf 109E-1 Tripalas	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1939
	5	Caudron C.242 Luciole {E}	-	-	-	-	Savaş harici	-
	6	Caudron C.440,4,5,8 Goeland {E}	-	-	-	-	Savaş harici	-
	6	G-L GL.633B.1	?	?	?	?	?	?
	1	Pazo P-IV {O}	?	?	?	?	?	?
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	25	Gotha Go 145A (CASA), 1145	212 km	630 km	-	-	Eğitim	1935
	100	Fiat (HS) ", HA-132-L	360 km	781 km	-	2 x 7.7 mm	100 kg	1933
	1	Fairey Swordfish [imp]	230 km	840 km	-	2 mg	760 kg torpido	1936
	530	Bucker Bu (1131H) "C1.131E {F}	183 km	650 km	-	-	Eğitim	1935
	15	Mess. Bf 109F-3 Zacuto	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1940
	15	Mess. Bf 109F-4	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 20 mm	2 x 13 mm	250 kg	1940
	1	INTA(AISA) HM5	?	?	?	?	?	?
	67	Douglas C-47 Dakota	360 km	-	-	-	Nakliye	1941
	25	Mess. Bf 109G-2	530 km - 660 km	880 km - 1144 km	1 x 30 mm	2 x 13 mm	250 kg ve Roket	1942
	25	Junkers Ju 88A-4 {F}	470 km	1790 km	-	5 x 7.92 mm	1400 kg	1939
	2	Heinkel He 114A {F}	335 km	920 km	-	3 x 7.92 mm	50 kg	1939
	2	Focke-Wulf Fw	380 km	3560	1 x	4 x 7.92	5400 kg	1937

		200C-4 Condor {F}		km	20 mm	ve 1 x 13 mm		
	10	Focke-Wulf Fw 58 Weihe	254 km	690 km	-	2 x 7.92 mm	Eğitim	1937
	1	Heinkel He 111H-11 {F}	440 km	2300 km	1 x 20 mm	7 x 7.72 mm 1 x 13 mm	2000 kg	1935
	150	INTA(AISA) HM1 "Periquita" {F}	230 km	-	-	-	Eğitim	1933
	1	NAA B-25D Mitchell {F}	458 km	2170 km	75 mm	12 x 12.7 mm	1360 kg	1941
	170	Junkers (CASA) Ju 52/3m(C-352-L){F}	265 km	998 km	-	2 x 7.92 mm	500 kg	1930
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 27. 1939 yılı İspanya ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.22. İrlanda ordusu

İrlanda'nın savaş öncesinde 2 tümenden oluşan 7500'ü düzenli olmak üzere toplam 20 bine yakın askeri bulunmakta idi[1006]. Hava kuvvetleri envanterinde ise 69 uçak bulunmakla birlikte bunlardan 43 adedi eğitim ve nakliye amaçlı tasarlanan tiplerdendi.

İrlanda Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
	2		7.500 (+12.500 düzensiz)

Top		Adet
	Savaş öncesi	
	Savaş sırasında	

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	Savaş sırasında alınanlar						

Savaş Uçakları	Adet	Cins	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	4	Vickers Vespa V	224 km	-	-	2 x 7.7 mm	-	1928
	4	Avro 626 Perfect	180 km	390 km	-	-	-	1930
	7	Avro 631 Cadet	187 km	523 km	-	-	Eğitim	1932
	1	deH. D.H.84M Dragon 2	206 km	740 km	-	-	Nakliye	1933

[1006] Michael Kennedy & Victor Laing (Ed.), *The Irish Defence Force, The Chief of Staff's Reports*, Irish Manuscripts Commission, Dublin 2011, s. xxi.

	4	Gloster Gladiator I	407 km	-	-	4 mg	-	1934
	4	Avro 636(667)	282 km	-	-	-	Eğitim	1935
	3	Supermarine Walrus I	217 km	970 km	-	2 x 7.7 mm	6 x 45 kg	1935
	4	Avro 652A Anson I	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	5	Avro (Short)Anson I	303 km	1060 km	-	2 x 7.7 mm	160 kg	1936
	27	Miles Magister	229 km	591 km	-	-	Eğitim	1937
	6	Westland Lysander II	341 km	970 km	-	3 x 7.7 mm	230 kg	1938
	Savaş Sırasında Temin Edilenler							
	1	Lockheed Hudson I	396 km	3150 km	-	-	Nakliye	1939
	1	Miles Master I	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	12	Miles Master II	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	2	Miles Master III	389 km	632 km	-	-	Eğitim	1939
	1	Fairey (Austin) Battle TT.1	414 km	1600 km	-	2 x 7.7 mm	680 kg	1940
	13	Hawker(Wlnd) Hector	301 km	480 km	-	2 x 7.7 mm	2 x 51 kg	1936
	5	Hawker Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	6	Hawker (Gloster) Hurricane I	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	8	Hawker Hurricane II	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	1	Hawker (CCF)Hurricane X	550 km	-	4 x 20 mm	-	2 x 110 kg	1937
	3	Hawker Hind T.1	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
	3	Hawker Hind B.2	298 km	740 km	-	2 x 7.7 mm	230 kg	1935
Tanksavar								
Uçaksavar								

Tablo 3. 28. 1939 yılı İrlanda ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23. Savaşın başında Avrupa siyasetine yön veren devletler

Bu bölüm, sadece savaşın başlangıcında, savaşı başlatan ve savaşta aktif rol oynayan devletlerle yukarıda detaylarıyla incelediğimiz devletler arasında kıyaslama amaçlı yazılmıştır. Hava kuvvetlerine dair verilerde detaya gerek duyulmamıştır.

3.1.4.23.1. Almanya

1939 yılında Alman ordusu 3.085.000 kişiden oluşuyordu[1007]. Zırhlı araçları: Almanya'daki 5 panzer tümeni ve 4 yıldırım tümeninde 772 adet Panzer 1, 792 adet Panzer 2, 41 adet Panzer 3, 131 adet Panzer 4, 97 adet Panzer Bef, 37 adet Panzer 35, 55 adet Panzer 38 vardı[1008]. 7-8-11-25. panzer alayları ile diğer birliklerdeki tanklarla birlikte toplam sayı: 1445 adet Panzer 1, 1223 adet Panzer 2, 98 adet Panzer 35, 202 adet Panzer 38, 78 adet Panzer 3, 211 adet Panzer 4, 215 adet Panzerbefehlswagen, minimum 1000 adet Sdkfz 231 zırhlı aracı ve 232 adet Sdkfz 251 bulunuyordu[1009]. Alman donanması da 1939'da toplam 2 Savaş Gemisi, 2 Savaş kruvazörü, 3 Dretnot, 6 Kruvazör, 17 destroyer, 57 denizaltıdan oluşuyordu[1010]. Hava kuvvetleri ise, diğer ülkelerdeki gibi eğitim ve farklı amaçlardaki uçaklarla eski tipteki uçaklar haricinde toplam 1174 avcı uçağı, 1516 bombardıman uçağı bulunuyordu[1011].

Alman Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı			Asker Sayısı	
						3.085.000	
Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	1000+	Sd.Kfz 231	85 km	8-15	20 mm	1	1932
	232	Sd.Kfz 251	52 km	6-12	Personel taşıyıcı	1	1939
	215	Panzerbefehlswagen	40 km	6-13	Komuta ve Radyo	1	1937
	1445	Panzer 1	37 km.	7-13	-	2	1934
	1223	Panzer 2	39 km.	5-15	20 mm.	1	1934
	98	Panzer 35	34 km.	25	37 mm.	2	1934
	202	Panzer 38	42 km.	8-30	37 mm.	2	1939
	78	Panzer 3	40 km.	30	37/50 mm.	2	1939
	426	Panzer 4	42 km.	10-80	75 mm.	2	1939

Donanma	Savaş gemisi	Savaş kruvazörü	Dretnot	Kruvazör	Destroyer	Denizaltı
	2	2	3	6	17	57

[1007] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 837. 1940: 6.050.000, 1941: 7.234.000, 1942: 8.310.000, 1943: 9.480.000, 1944: 9.420.000, 1945: 7.830.000.

[1008] Leo W. G. Niehorster, *German World War II Organizational Series, Vol 1, Mechanized Army Division and Waffen SS Units*, The Military Press, UK 2007, s. 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26.

[1009] Ness, *a.g.e.,* s. 86-94; FM von Senger und Etterlen, *German Tanks of World War II*, İngilizceye çev: J. Lucas, Ed. Chamberlein, Ellis, Galahad Books, New York City, 1969 s.22; Bishop, *a.g.e.*, s. 11-98. Bir başka kaynakta Panzer 3 sayısının 98 olduğu bilgisi bulunmaktadır: K. J. Macksay MC, *Panzer Birlikleri*, Kastaş Yay., İstanbul 2003, s. 19.

[1010] Doyle, *a.g.e.,* s. 22-23.

[1011] Doyle, *a.g.e.,* s. 18-19.

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	1174	Avcı						
	1516	Bombardıman						

Tablo 3. 29. 1939 yılı Alman ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23.2. Birleşik Krallık

Savaşın başında Birleşik Krallık'ta 675.000 asker bulunuyordu[1012]. Donanma olarak 1939'da toplam 15 Savaş Gemisi, 3 Savaş kruvazörü, 62 Kruvazör, 7 uçak gemisi, 159 destroyer, 54 denizaltı vardı[1013]. Birleşik Krallık'ta 1939'da toplam 773 avcı uçağı, 1313 bombardıman uçağı bulunuyordu[1014]. Zırhı araçlarına bakıldığında savaş öncesi 1001 adet MK6A/B, 41 adet Cruiser Mk1 A9 tankı, 43 adet Cruiser Mk3 A13 tankı, 65 adet Mk1 A11 tankı ile 22 Daimler bulunuyordu[1015].

Birleşik Krallık Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
			675.000

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	1001	MK6	56 km	4-14	-	2	1936
	22	Daimler	80 km	7-16	40 mm	1	1939
	41	Cruiser Mk1 A9	40 km	6-14	40 mm	3	1938
	43	Cruiser Mk3 A13	48 km	6-14	40 mm	1	1938
	65	Matilda Mk1 A11	12 km	10-60	-	1	1938

Donanma	Uçak Gemisi	Savaş Gemisi	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı
	7	15	3	62	159	54

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	773	Avcı						
	1313	Bombardıman						

Tablo 3. 30. 1939 yılı İngiliz ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23.3. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde savaş öncesi 315.000 karacı ve denizci personeli bulunuyordu. Donanması ise 15 Savaş Gemisi, 32 Kruvazör, 5 uçak gemisi, 209 destroyer, 87 denizaltıdan oluşuyordu[1016]. Savaş öncesi zırhlı araçları: 90 adet M1

[1012] Defence Statistic, Ministry of Defence, London, 2017, s. 6.
[1013] Doyle, *a.g.e.,* s. 22-23.
[1014] Doyle, *a.g.e.,* s. 16-17.
[1015] Ness, *a.g.e.,* s. 22-27
[1016] Doyle, *a.g.e.,* s. 22-23.

Combat Car, 24 adet M1A1 Combat Car, 10 adet M2A1 tank, 238 adet M2A2 tank, 73 adet M2A3 tank, 3 adet T3 orta tank, 5 adet T3A2 orta tank, 26 adet T4 orta tank, 2 adet T5 orta tank, 18 adet M2 orta tank idi[1017].

Amerikan Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
			315.000

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	90	M1 Combat Car	72 km	6-16	-	3	1937
	24	M1A1 Combat Car	72 km	6-16	-	3	1937
	10	M2A1 Tank	58 km	6-25	37 mm	5	1935
	238	M2A2 Tank	58 km	6-25	37 mm	5	1935
	73	M2A3 Tank	58 km	6-25	37 mm	5	1935
	3	T3	64 km	16	37 mm	2	1932
	5	T3A2	64 km	16	37 mm	2	1932
	26	T4	56 km	16	-	3	1935
	18	M2	42 km	6-32	37 mm	7	1939

Donanma	Uçak Gemisi	Savaş Gemisi	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı
	5	15	-	32	209	78

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	3000+							

Tablo 3. 31. 1939 yılı ABD ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23.4. Fransa

Savaş öncesi Fransız ordusunun mevcudu 2.200.000 olup, toplam 9 savaş gemisi, 1 Savaş kruvazörü, 18 Kruvazör, 58 destroyer, 77 denizaltı, 1 uçak gemisi ile 614 avcı uçağı ve 170 bombardıman uçağı bulunuyordu[1018]. Bazı kaynaklarda Fransız donanmasında 89 adet denizaltı olduğu belirtilmiştir[1019]. Toplam zırhlı araçları ise 975 adet R35/40, 640 adet H35/39, 160 adet D1, 50 adet D2, 100 adet FCM, 35 adet B1, 315 adet B1bis, 86 adet AMD White TBC, 98 adet AMD Laffy 50, 28 adet AMD Laffy 80, 45 adet AMD Laffy S15 Toe, 32 adet AMD Berliet VUDB, 30 adet AMD Panhard 165-175, 219 adet AMD Panhard 178, 120 adet AMR 33, 167 adet AMR 35

[1017] Ness, *a.g.e.,* s. 184.
[1018] Doyle, *a.g.e.,* s. 16-23.
[1019] LOS! Hors-Serie n2, ed. Caraktere, "Le sous-marine de la seconde grande mondial 1939-1942",*Le Magazine de la guerre navale, aeronavale et sous-marine*, Avril-Mai 2013, s. 64-74.

ZT1, 10 adet AMR 35 ZT 2-3, 13 adet AMR 35 ADF, 96 adet AMC P16 M1929, 12 adet AMC Renault 34, 22 adet AMC Renault 35 ve 270 adet AMC S35/40 idi[1020].

Fransız Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
			2.200.000

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	975	R35/40	20 km	43	37 mm	1	1934
	640	H35/39	28 km	45	37 mm	1	1936
	160	D1	18 km	40	47 mm	2	1932
	50	D2	23 km	40	47 mm	2	1936
	100	FCM	24 km	40	37 mm	1	1933
	35	B1	28 km	40	75 mm ve 45 mm	2	1935
	315	B1Bis	28 km	60	75 mm ve 45 mm	2	1937
	86	AMD White TBC	45 km	5-8	37 mm	1	1915
	98	AMD Laffy 50	60 km	5-8	37 mm	1	1932
	28	AMD Laffy 80	80 km	8-20	-	3	1933
	45	AMD Laffy S15 Toe	62 km	?	Keşif	?	1936
	32	AMD Berliet VUDB	53 km	7	-	2	1930
	30	AMD Panhard 165-175	75 km	9	37 mm	1	1931
	219	AMD Panhard 178	72 km	20	25 mm	1	1935
	120	AMR 33	60 km	5-13	-	2	1933
	167	AMR 35 ZT 1	60 km	5-13	-	3	1936
	10	AMR 35 ZT 2-3	60 km	5-13	25 mm	1	1936
	13	AMR 35 ADF	60 km	5-13	-	2	1936
	96	AMC P16 M1929	47 km	11	37 mm	1	1931
	12	AMC Renault 34	40 km	20	47 mm	1	1934
	22	AMC Renault 35	42 km	25	47 mm	1	1935
	270	AMC S35/40	40 km	20-56	47 mm	1	1936

Donanma	Uçak Gemisi	Savaş Gemisi	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı
	1	9	1	18	58	77/89

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	614	Avcı						

[1020] Ness, *a.g.e.,* s. 75; James Bingham, *French Infantry Tanks: Part II*, AFV Weapons Profile, Ed. Duncan Crow, s. 5.

	170	Bombardıman						

Tablo 3. 32. 1939 yılı Fransız ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23.5. Sovyetler Birliği

Sovyetler Birliği'nin savaş başlangıcında 3 milyon askeri mevcuttu ve yaklaşık 3000 uçağa sahipti. (Haziran 1941'de) toplam 3 savaş gemisi, 7 kruvazör, 57 destroyer, 215 denizaltısı vardı ve bunlardan 2 savaş gemisi, 2 kruvazör, 23 destroyer, 69 denizaltı Baltık'ta; 17 destroyer, 100 denizaltı Pasifik'te; 1 savaş gemisi, 5 kruvazör, 17 destroyer, 44 denizaltı Karadeniz'de idi[1021]. Zırhlı araçları (İspanya ve diğer ülkelere gönderilen araçlar da dâhildir) ise: 3328 adet T27, 1909 adet T37, 1272 adet T37 (radyo), 75 adet T37 alev, 1175 adet T38, 165 adet T38 radyo, 9531 adet T26, 620 adet BT2, 1884 adet BT5, 4773 adet BT7, 490 adet T28, 59 adet T35, 676 adet FAI, 636 adet (minimum) BA20 ve 1393 adet BA10 vardı[1022]. Zırhlı araçlar konusunda farklı kaynaklarda farklı veriler tespit edilmiştir: 2056 adet BA 20[1023], 636 adet BA 20 M zırhlı araç[1024], 53 adet BA 1 ağır zırhlı araç[1025], 160 adet BA 3 ağır zırhlı araç[1026], 386 adet BA 6 ağır zırhlı araç[1027], 20 adet BA 6 M ağır zırhlı araç[1028], 1400 adet BA 10 ağır zırhlı araç[1029], 5500 adet T26[1030] ya da 4500 adet T26[1031], 61 adet T 35[1032], 25 adet T37[1033].

Sovyet Ordusu	Tümen Sayısı		Tugay Sayısı			Asker Sayısı	
						3.000.000	
Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	3328	T27	42 km	6-10	-	1	1931
	1909	T37	35 km	3-9	-	1	1933
	1272	T37 (Radyo)	35 km	3-9	-	1	1933
	75	T37 (Alev)	35 km	3-9	-	1	1933
	1175	T38	40 km	3-9	-	1	1937
	165	T38 (Radyo)	40 km	3-9	-	1	1937

[1021] Vincent P. O'Hara & W. David Dickson & Richard Worth, *On Seas Contested the Seven Great Navies of the Second World War*, Naval Institute Press, Annapolis 2010, s. 265-266.
[1022] Ness, *a.g.e.,* s.154; James Kinnear, *a.g.e.,* s. 19-23.
[1023] Kinnear, *a.g.e.,* s. 33.
[1024] Kinnear, *a.g.e.,* s. 37.
[1025] Kinnear, *a.g.e.,* s. 115.
[1026] Kinnear, *a.g.e.,* s. 118.
[1027] Kinnear, *a.g.e.,* s. 135.
[1028] Kinnear, *a.g.e.,* s. 137.
[1029] Kinnear, *a.g.e.,* s. 139.
[1030] Bishop, *a.g.e.,* s. 38.
[1031] John Milsom, *Russian Tanks 1900-1970*, Galahad Books, NewYork 1970, s. 88.
[1032] Bishop, *a.g.e.,* s. 42.
[1033] Milsom, *a.g.e.,* s. 91.

	9531	T26	31 km	6-15	45 mm	1	1931
	620	BT2	72 km	6-23	45 mm	1	1932
	1884	BT5	72 km	6-23	45 mm	1	1932
	4773	BT7	86 km	6-40	45 mm	2	1935
	490	T28	43 km	20-40	76 mm.	4	1932
	59	T35	30 km	11-30	75 mm. 2 x 45 mm.	6	1934
	676	FAI	83 km	4-6	-	1	1933
	636	BA20	80 km	6-9	-	1	1936
	1393	BA10	53 km	6-15	45 mm	2	1936+
	53	BA1	63 km	8	37 mm	2	1932
	160	BA3	63 km	15	45 mm	2	1936
	386	BA6	55 km	15	45 mm	2	1936

Donanma	Uçak Gemisi	Savaş Gemisi	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı
		2		2	21	52

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	3000							

Tablo 3. 33. 1939 yılı Sovyet ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.23.6. İtalya

Savaş öncesi 1.600.000 kişiden oluşan İtalyan ordusunun 1939'da toplam 4 savaş gemisi, 21 kruvazör, 48 destroyer, 115 denizaltı ile 800 avcı uçağı ve 500 bombardıman uçağı bulunuyordu[1034]. İtalya savaş öncesinde L3 tanketlerinden toplamda 2000-2500 arası üretmişti[1035]. Ancak bunların bir kısmı İspanya, Çin, Bulgaristan, Macaristan ve Irak gibi ülkelere ihraç edilmişti. 1939'da toplam zırhlı araç sayısı 1500 civarıdır ve çoğu L3 tanketidir. Yaklaşık 100 adedi de Fiat 3000 mod 30 ile M11/39 tanklarıdır[1036]. Bu bilgiden hareketle çok sayıda İtalyan L3 tanketi, İspanya'da imha edilmişti. Farklı bir kaynaklarda L3 tanketinden 1700 adet üretildiği ve bunun 400'ünün ihraç edildiği bilgisi ile 2724 adet üretildiği ve bunun 1216'sının ihraç edildiği ifade edilmiştir[1037]. Sonuçta iki ihtimal doğuyor: savaş öncesi İtalya'da ya 1300 adet ya da 1500 adet L3 tanketi mevcuttu. Ek olarak maksimum 137 adet Autoblidata Lancia 1 ZM zırhlı aracı[1038] ile maksimum 10 adet Autoblidata Fiat 611 zırhlı aracı buluyordu[1039].

[1034] Doyle, *a.g.e.,* s. 18-23.
[1035] Cristini, *a.g.e.,* s. 47.
[1036] Ralph A. Riccio, *Italian Tanks and Combat Vehicles of World War II*, Stampa, Fidenza 2010, s. 26.
[1037] Riccio, *a.g.e.,* s. 79.
[1038] Riccio, *a.g.e.,* s. 188.
[1039] Riccio, *a.g.e.,* s. 194.

İtalyan Ordusu	Tümen Sayısı	Tugay Sayısı	Asker Sayısı
			1.600.000

Tank	Adet	Cins	Max. Hız km.	Zırh mm.	Silah mm.(top)	Silah(Mg) adet	Model
	50	Fiat3000	21 km	6-16	37 mm	3	1921
	1400	L3/33-35	42 km	6-12/14	-	1/2	1933
	50	M11/39	32 km	6-30	37 mm	2	1939
	137	Autoblidata Lancia 1 ZM	60 km	9	-	3	1914
	10	Autoblidata Fiat 611	28 km	15	-	2	1932

Donanma	Uçak Gemisi	Savaş Gemisi	Savaş kruvazörü	Hafif kruvazör	Destroyer	Denizaltı
		4		21	48	115

Savaş Uçakları	Adet	Tip	Max. Hız km.	Menzil km.	Silah - top	Silah - mak. tüf.	Silah - bomba	Model
	800	Avcı						
	500	Bombardıman						

Tablo 3. 34. 1939 yılı İtalyan ordusu ve kullandığı silahlar

3.1.4.24. Genel tablo

Orduların nicel ve nitel yönü için şöyle bir hesaplama[1040] yolu izlenmiştir: Öncelikle kara, deniz ve hava birlikleri ayrı olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden kara birliğinin gücü için asker sayısı, top sayısı, tanksavar sayısı, uçaksavar sayısı ve tank sayısı arasında bir payda gerekmektedir. Bunun için bölük ve bataryadaki sayılardan bir eşitleme yapılmıştır. Kısaca 80 ile 225 adet askere sahip piyade bölüğü ile 13 ile 14 tankı olan tank bölüğü ve 4 ile 12 arasında değişen sayıya sahip topçu bataryası sayısal olarak eşitlenmiştir. Bir değişiklik olarak İkinci Dünya Savaşı'nda tankın ve zırhlı araçların değerinin yüksek olması sebebiyle, tankın seviyesi, diğer topçu bataryalarından iki kat değerli hale getirilmiştir. Bu oran yaklaşık olarak tümen seviyesinde zaten görülmektedir. Sonuç olarak piyade bölüğü yüze, topçu bataryaları ise dörde sabitlenmiş ve bir topun (obüs ya da sahra topu, ayrım yapılmamıştır) piyadeye karşı değeri 25, uçaksavar ve tanksavarın 25, tanketin 25, tankın ve zırhlı aracın ise 50 olarak varsayılmıştır. Bu hesaplamalardan sonra zırhlı araçların; hız, zırh ve top maksimum değerleri 2 sayısına endekslenerek kalite hesaplanmıştır.

[1040] Askeri birliklerin ölçümü üzerine yapılan çalışmalar da elbette incelenmiştir. Bunlardan birisinde tonaj, diğerinde model ya da farklı performanslar ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda menzilin, yakıtın, maliyetin, uçaklar için tırmanma hızının, iniş kabiliyetinin, mesafenin ağırlık kazandığı çalışmalar da görülmüştür. Bkz. Per Olsson, "Measuring Quality of Military Equipment", *Defence and Peace Economics*, C. 33, S. 1, 2022, s. 94. Ancak biz, İkinci Dünya Savaşı'na ve görece sınırlı güçlere özel farklı bir ölçüt geliştirmeyi tercih ettik.

Bunun sebebi, tank ve zırhlı araçlardaki modernlik seviyesinin ordu birliklerine yansıtılmasıdır. Ayrıca bu değer hesaplanırken, dönemin büyük kara güçleri de hesaba katılmıştır. Eğer zırhlı birlikler hız-zırh-top açısından kaliteli ise artı değer olarak zırhlı yüzdesine eklenmiş, yetersiz ise eksi değer olarak zırhlı yüzdesinden düşürülmüş ve çıkan sonuç ile teçhizat değer sayısı kalite adı altında yeniden oluşturulmuştur.

$$\boldsymbol{en\ y\ddot{u}ksek\ hız\ değeri} = \mathbf{2}; \boldsymbol{en\ d}\ddot{\boldsymbol{u}}\boldsymbol{şük\ hız\ değeri} = \mathbf{0} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{en\ y\ddot{u}ksek\ zırh\ değeri} = \mathbf{2}; \boldsymbol{en\ d}\ddot{\boldsymbol{u}}\boldsymbol{şük\ zırh\ değeri} = \mathbf{0} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{en\ y\ddot{u}ksek\ top\ değeri} = \mathbf{2}; \boldsymbol{en\ d}\ddot{\boldsymbol{u}}\boldsymbol{şük\ top\ değeri} = \mathbf{0} \Rightarrow$$

$$(\boldsymbol{bir\ ordunun})\boldsymbol{hız\ değeri} + \boldsymbol{zırh\ değeri} + \boldsymbol{top\ değeri} = \boldsymbol{katsayı} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{asker\ sayısı\ x}\left(\frac{\boldsymbol{zırhlı}}{\mathbf{100}}\right) = \boldsymbol{A} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{A\ x\ katsayı} = \boldsymbol{B} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{B} - \boldsymbol{A} = \pm\boldsymbol{değer} \Rightarrow$$

$$\pm\boldsymbol{değer} + \boldsymbol{teçhizat\ değer\ sayısı} = \boldsymbol{kalite} \Rightarrow$$

$$\boldsymbol{kalite} + \boldsymbol{asker\ sayısı} = \boldsymbol{toplam\ kara\ ordu\ g}\ddot{\boldsymbol{u}}\boldsymbol{cü}$$

Ordu kalitesi ile asker sayısı toplanarak devletlerin gerçek kara gücü tespit edilmiştir. Bu veriler 1939 yılına ait olduğundan seferberliğini büyük ölçüde tamamlayan Polonya ile savaşın sahasına yakın ülkelerin ordu seviyeleri yüksektir. Türk ordusu, savaş başladığında 300.000 askere sahip iken 1941 yılına gelindiğinde bir buçuk milyona yakın bir seviyeye ulaşmıştır. İsveç ve İsviçre'de de sayı, savaşın gidişatına göre yükselmiştir. Kara ordusu tespit edildikten sonra sadece tonaja göre deniz gücü de hesaplanmıştır. Burada ülkelerin uçak gemileri, savaş gemileri, savaş kruvazörleri, ağır ve hafif kruvazörleri, destroyerleri, denizaltıları ve kıyı savunma gemilerinin tonajları yazılmıştır. Ancak burada kalite ölçülmemiştir. Bazı savaş gemileri 19. yüzyıldan kalma olsa da bir kısmı modernize edilmiş, bir kısmı edilmemiştir. Türk donanması, özellikle yüksek tonajlı savaş kruvazörleri Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma olsa da bu durum diğer devletler için de geçerlidir. Hatta bazı ülkelerin donanması, sadece tonaj olarak güçlü gözükmekte idi. Örneğin İspanyol donanmasının yarısından fazlası kullanılmaz haldedir. Denizaltıları ise sadece kendi

kıyılarında faal olabilmektedir. Ancak yine de bu gemilerin modernizasyon ihtimali düşünülerek sadece tonajları dikkate alınmış ve ona göre sıralama yapılmıştır. Hava kuvvetleri için ise yukarıdaki tablolarda detaylarıyla verdiğimiz uçakların sadece minimum 450 km hıza sahip av uçakları ile 350 km hıza sahip bombardıman uçakları hava gücünün göstergesi olarak kabul edilmiştir. Çünkü daha düşük hızdaki uçaklar, çağa uygun değildir.

1939	**Asker Sayısı (1000)**	**Teçhizat Değer Sayısı**	**Zırhlı Araç Ortalaması**						**Kalite**	**Toplam kara ordu gücü**
			Zırhlı %	Hız (km)	Zırh (mm)	Top	Katsayı	+- Değer		
Türkiye	300	52.275	3,92	34,4	26,5	38,5	2,58127	18.595	70.870	370.870
Belçika	180	26.450	3,58	33,5	14,9	19,5	0,71587	-1833	24.617	204.617
Bulgaristan	160	17.725	0,28	48,2	12,9	0	0,95119	-22	17.703	177.703
Danimarka	14,5	250	1,72	62	12,1	24,6	1,35731	89	339	14.839
Estonya	47,58	9525	2,94	35,6	13,4	29,8	1,04553	63	9588	57.168
Finlandiya	300	12.000	1	44,1	16,1	18,5	0,96606	-102	11.898	311.898
Hollanda	200	54.925	0,71	70,1	6,7	28,6	0,98793	-18	54.907	254.907
Letonya	30	12.300	7,6	26,3	16,4	17,1	0,54245	-1052	11.248	41.248
Litvanya	20	6600	14,2	40	18	19,2	1,01672	48	6648	26732
Irak	60	850	1,42	49,5	11	15,4	0,61671	-326	524	60524
İran	120	3475	2,9	42,8	21,88	21,7	1,49458	1721	5196	125196
İrlanda	19,5	0	0	0	0	0	0	0	0	19500
İspanya	250	39.625	3,85	35,5	13,6	19,4	0,68887	-2994	36.631	286.631
İsveç	120	19.600	1,67	56,2	15	5	0,31	-1383	18.217	138.217
İsviçre	430	23.300	0,37	32,5	28,2	30,6	2,06263	1690	24.990	456.990
Macaristan	80	675	0,84	42	14	0	0,08995	-6142	-5467	74.533
Norveç	52	0	0	0	0	0	0	0	0	52.000
Polonya	900	228.775	3,75	37	13,6	8,5	0,31457	-23133	205.642	1.105.642
Portekiz	100	250	0,25	45,2	11,5	4,1	0,15674	-211	39	100039
Romanya	364,7	73.425	3,62	23,4	32,5	27,9	1,56053	7646	81.071	456.859
Yugoslavya	400	30.300	1,32	15,7	31,9	37	1,36288	1916	32.216	432.216
Yunanistan	200	30.350	0,05	39,6	16,6	12,3	0,59467	-40	30.310	230.310
Almanya	3.085	198.650	6,42	48,9	20,86	16,2	1,21536	42.714	Bu devletlerin topçu birlikleri hesaba katılmadığından ve devletler çalışma dışı olduğundan hesaplanmamıştır.	
Birleşik Krallık	675	33.575	4,9	53,1	16,5	3,61	0,23262	-25764		
Amerika Birleşik Devletleri	315	21.450	6,8	60,6	22,5	26,3	2,63742	35.122		
Fransa	2.200	166.025	7,54	34,1	37,3	41,6	3,89157	480072		
Sovyetler Birliği	3.000	967.450	39,9	50	18,4	19,1	1,29237	282853		
İtalya	1.600	43.675	2,72	42,4	12,4	2,2	0,08507	-39959		

Tablo 3. 35. 1939 yılı kara ordularının karşılaştırılması

Tabloda görüldüğü üzere ilk sütun asker sayılarını, sağındaki sütun ise top, tank gibi teçhizatların, yukarıdaki varsayımlara göre değeri yazılmıştır. Almanya, Birleşik

Krallık vs gibi devletlerin topçu bilgisi, çalışmamızın dışında tutulduğundan bu değerler, sadece zırhlı birlikleri göstermektedir. Sağındaki sütun da zırhlı araç, tanket ve tankların ortalama değerleri yazılmıştır. Zırhlı % adı altında zırhlı birliklerin; topçu, uçaksavar ve tanksavar harici asker sayısına oranı gösterilmiştir. Hız, zırh ve top kısmının altında yazılanlar, devletlerin sahip olduğu araçların toplamının ortalamasıdır. Örneğin Türk ordusunda bulunan zırhlı araç ve tankların ortalama zırh kalınlığı 26,5 mm.dir. İtalya'nın ise 12,4 mm.dir. Fransa araçlarının top çapı ortalaması 41,6 mm. iken Sovyetler Birliği'nin 19,1 mm.dir. Hemen sağdaki katsayı yazılan sütunda bulunan veriler ise zırhlı araçların hız-zırh-top seviyesinin birbirleriyle kıyaslanarak ve üst-alt seviye belirlenerek oluşturulan modernlik katsayısıdır. Fransa gibi hem top çapının büyük hem de zırhın kalın olması, katsayısını yükselttiği gibi İtalyan tanketlerinin toplarının olmaması ve zırh kalınlığının ince olması, katsayıyı düşürmüştür. Bu ölçek, modern zırhlı birlikler ile 1930 ve daha eski yıllarda kalmış zırhlı araçların farkını ortaya çıkarmıştır. +- değer kısmında, katsayı sonucu bulunan değerin zırhlı değer ile çarpılması sonucu ortaya çıkan artı ve eksi değerin yazıldığı bölümdür. Buradaki değer, sol taraftaki teçhizat değer sayısına eklenerek ordu kalitesi tespit edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, katsayı ne kadar yüksek olursa olsun eğer bir ülkede zırhlı birlik sayısı çok az ise, yansıması da az olacaktır. Örneğin Türkiye ve İsviçre'deki zırhlı birlikler kaliteli olsalar da aynı etkinin yansımaması, İsviçre'nin görece daha az zırhlı aracının olmasına bağlıdır. Aynı şekilde çok eski zırhlı araçlara sahip Yunanistan'ın değerinin de çok düşük olmaması, zırhlı sayısının azlığı ile ilgilidir. Son örnek olarak da Polonya'yı gösterirsek, hem sayısal anlamda birçok tankete ve zırhlı araca sahip olmasına rağmen kalitenin yetersiz olması, değeri çok düşük seviyelere çekmiştir. Tablonun en sağındaki sütunda ise güncellenen teçhizat değerleri ile asker sayısının toplamı yazılmış ve kara ordu gücü tespit edilmiştir.

Ülke	Ton	Ülke	Ton	Ülke	Ton	Ülke	Ton
Birleşik Krallık	1.300.000+	İspanya	100.960	Portekiz	14.733	Bulgaristan	-
ABD	1.200.000+	Hollanda	83.387	Yugoslavya	13.208	Litvanya	-
Fransa	500.000+	Yunanistan	61.052	Finlandiya	10.390	Macaristan	-
İtalya	370.000+	Türkiye	47.983	Romanya	8.163	Irak	-
Almanya	300.000+	Norveç	24.291	Estonya	2.526	İrlanda	-
SSCB	150.000+	Polonya	16.616	Letonya	1.028	İsviçre	-
İsveç	101.035	Danimarka	14.863	İran	-	Belçika	-

Tablo 3. 36. 1939 yılı donanmaların karşılaştırılması

Tabloda görüldüğü üzere Birleşik Krallık ve ABD donanması, açık ara dünyanın en güçlü donanmaları olmuştur. Bu devletlerde uçak gemileri ile birlikte çok sayıda savaş gemisi bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ta kruvazörler ağırlık kazanmışken ABD'de destroyerler ön plandadır. Üçüncü sırada[1041] Fransa, sonra İtalya ve ardından Almanya gelmektedir. Diğer iki devletten farklı olarak Fransa'da uçak gemisi ve yüksek tonajlı savaş gemileri bulunsa da üç ülkede de denizaltı sayıları fazlacadır. Hemen sonrasında gelen SSCB donanması da aynı şekilde denizaltı ağırlıklı dizayn edilmişti. Diğerlerinden farklı olarak Birinci Dünya Savaşı öncesi eski tip yüksek tonajlı gemilere de sahiptir. Sovyetler Birliği'nden sonra sırasıyla İsveç, İspanya, Hollanda, Yunanistan ve Türkiye gelmektedir. Tonaj sırasından bağımsız, bu ülkeler arasında en güçlü donanma İsveç'e aittir. Her ne kadar tonaj yüksekliği, çoğunlukla kıyı savunma gemilerinden oluşsa da zaten bu ülkelerin savunma amacı düşünüldüğünde, bu husus geri planda kalmaktadır. İspanya donanması ise yukarıda bahsedildiği gibi kullanılmaz halde idi. Hollanda'nın ise hem anakara hem de uzak sömürgeleri arasında gücü bölünmüş bir durumda idi. Sonrasında Yunanistan ve Türkiye geliyordu.

	Avcı Uçakları Ortalama				Bombardıman Uçakları Ortalama				Toplam Değer
	Sayı	Hız	Menzil	Silah	Sayı	Hız	Menzil	Bomba	
Türkiye	220	531	1243	67	159	410	2100	1097	379
Belçika	18	542	1000	75	153	429	1550	651	171
Bulgaristan	19	530	880	46	89	405	1825	653	108
Danimarka	2	460	930	30	-	-	-	-	2
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Finlandiya	42	468	525	26	18	428	2350	540	60
Hollanda	74	468	1218	49	17	418	1619	1247	91
Letonya	-	-	-	-	5	365	2100	760	5
Litvanya	-	-	-	-	1	411	-	600	1
Irak	-	-	-	-	15	430	550	500	15
İran	1	550	-	80	-	-	-	-	1
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	0
İspanya	320	505	787	50	283	433	2083	1197	603
İsveç	60	470	1530	15	1	398	2270	1800	61
İsviçre	174	502	1022	40	29	350	2300	800	203
Macaristan	4	488	1100	56	55	366	1771	442	59
Norveç	-	-	-	-	4	365	1690	450	4
Polonya	-	-	-	-	120	407	2298	2154	120
Portekiz	-	-	-	-	10	430	550	500	10
Romanya	30	488	1100	56	193	445	2544	1267	223
Yugoslavya	24	550	-	80	157	403	2307	841	181
Yunanistan	-	-	-	-	94	416	2247	933	94

Tablo 3. 37. 1939 yılı modern hava gücünün karşılaştırılması

[1041] Sadece incelediğimiz devletler bazında üçüncü sıra kastedilmektedir. Japonya, bu tasnifin dışında kalmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere 1939 yılında kıyaslanan ülkeler arasında en modern hava gücüne sahip ülke İspanya'dır. Bunun sebebi, iç savaş sırasında Alman ve İtalyanlardan alınan uçaklarla birlikte cumhuriyetçilerden ele geçirilen Sovyet yapımı uçakların da olmasıdır. İkinci sırada Türkiye vardır. Türkiye'nin modern hava gücünü Birleşik Krallık ve Fransa'dan aldığı uçaklar oluşturmaktadır. Türkiye'den sonra üçüncü sırada Romanya ve dördüncü sırada İsviçre gelmektedir. Geride kalan ülkelerin modern uçak sayısı oldukça aşağı seviyede kalmıştır.

	Kara (Sayı ve kalite)	Deniz (Tonaj)	Hava (Modern sayı)	Kara sıralama	Deniz sıralama	Hava sıralama	Toplam Katsayı[1042]	Sıralama[1043]
Türkiye	370.870	47.983	379	5	5	2	1,438868072	2 (3)
Belçika	204.617	-	171	10	15	6	0,468066232	11 (7)
Bulgaristan	177.703	-	108	11	15	8	0,339723814	12 (11)
Danimarka	14.839	14.863	2	22	8	18	0,163828562	16 (22)
Estonya	57.168	2526	0	17	13	21	0,076705706	19 (18)
Finlandiya	311.898	10.390	60	6	11	12	0,483931736	10 (9)
Hollanda	254.907	83.387	91	8	3	10	1,206778118	5 (8)
Letonya	41.248	1028	5	19	14	16	0,055676832	20 (19)
Litvanya	26.732	-	1	20	15	19	0,025777808	21 (20)
Irak	60.524	-	15	16	15	14	0,079541046	18 (16)
İran	125.196	-	1	13	15	19	0,114833759	17 (14)
İrlanda	19.500	-	0	21	15	21	0,017636812	22 (21)
İspanya	286.631	100.960	603	7	2	1	2,25849395	1 (1)
İsveç	138.217	101.035	61	12	1	11	1,226110627	4 (12)
İsviçre	456.990	-	203	2	15	4	0,749925469	9 (5)
Macaristan	74.533	-	59	15	15	13	0,164411513	15 (13)
Norveç	52.000	24.291	4	18	6	17	0,294052498	13 (17)
Polonya	1.105.642	16.616	120	1	7	7	1,363457	3 (2)
Portekiz	100.039	14.733	10	14	9	15	0,252300463	14 (15)
Romanya	456.859	7.913	223	3	12	3	0,861325986	7 (4)
Yugoslavya	432.216	13.208	181	4	10	5	0,821644578	8 (6)
Yunanistan	230.310	61.052	94	9	4	9	0,968449315	6 (10)

Tablo 3. 38. 1939 yılı genel ordu gücünün karşılaştırılması

Ordu konusunu bitirmeden önce, bu bölümdeki sayısal verilerle Türk ordusu hakkında şu ana kadar yapılan araştırma ve değerlendirmeler hakkında kısa bir açıklama yapmayı uygun görüyoruz. Bazı istisnalar hariç birçok araştırmacının şu

[1042] Hem kara hem deniz hem de hava birlikleri özelinde, en yüksek değer bire eşitlenip yeni değerler oluşturulmuş ve kara-hava-deniz ayrı ayrı toplanarak toplam katsayı belirlenmiştir.
[1043] Parantez içindekiler sadece kara ve hava katsayı toplamına göre yapılan sıralamadır. Deniz gücü hariç tutulmuştur. Sadece ek bilgi amacıyla yapılmıştır.

ana kadar yaptıkları çalışmalardaki genel kanı şuydu: Türk ordusunun çok vahim bir durumda ve zayıf olduğu, ordunun gelişmiş silahlardan yoksun ve tankının olmadığı olumsuz bir çerçeve üzerine şekillenmişti ve hatta bu araştırmacılar, orduyu sadece bir buçuk milyon süngü olarak tasvir etmişlerdi.

İlk olarak Türk ordusundaki tüfeklerin eski olduğu iddiasını ele alalım. Gerçekten de Türk ordusunun elindeki tüfekler 19. yüzyılın sonlarından kalma Martin, Lebel, Mannlicher ve Enfield ile 20. yüzyılın başlarında üretilen Mauser tipi tüfeklerdi. Ancak aynı durum, Türkiye ile yukarıda karşılaştırdığımız İsveç, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Hollanda gibi ülkelerde de geçerliydi. Daha ilginç bir durum ise aynı durumdaki ülkeler arasında başta Almanya olmak üzere Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya da geliyordu. Almanya savaş boyunca çoğunlukla 19. yüzyılın sonlarından kalma Mauser'lerle, 1935 model kısa ve hafif versiyonu ile güncellenmiş Mauser Kar 98 kurmalı tüfeğini kullanmıştır. Yukarıdaki tüfeklerden büyük bir farkı yoktur. Savaşın gidişatına göre Alman ordusu MP40 makineli tabancasını, Gewehr yarı otomatik tüfeğini ve savaşın sonlarında Stg 44 otomatik tüfeğini kullansa da bu silahlar ordu genelinde Kar 98 kadar yaygınlaşamamıştır. Almanya'nın yıllara göre silah üretimini incelersek[1044]: Karabiner üretimi 1940 yılında 1.352.000 adetken, otomatik piyade tüfeğinin üretimi aynı yıl 171.000 adet idi. 1944 yılına gelindiğinde karabiner üretimi 2.586.000 iken otomatik piyade tüfeğinin üretimi 787.000 adet idi.

Ayrıca yıllara göre üretilen cephaneye de baktığımızda[1045]: Tüfek ve tabanca cephanesinin üretimi 1940 yılında 2.950.000.000 iken, diğer piyade silahlarının cephanesinin üretimi 29.400.000 idi. 1944 yılında ise tüfek ve tabanca cephanesinin üretimi 5.380.000.000 iken, diğer piyade silahlarının cephanesinin üretimi 170.600.000 idi.

Görüldüğü üzere piyade silahlarının donatımı konusunda Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte en güçlü iki ülke olan Almanya'nın kurmalı tüfeğe verdiği değer ortadadır. Bu sebeple Türk ordusunun savaş başındaki silahlarını sayıp, savaş süresince aldığı kurmalı/ yarı otomatik tüfek ve Thompson'ları görmezden gelip Almanya'nın ürettiği son model tüfeklerle kıyaslanması, adaletli bir kıyaslama olmayacaktır. Aynı şey

[1044] Jacobsen, *a.g.e.,* s. 745.
[1045] Jacobsen, *a.g.e.,* s. 746.

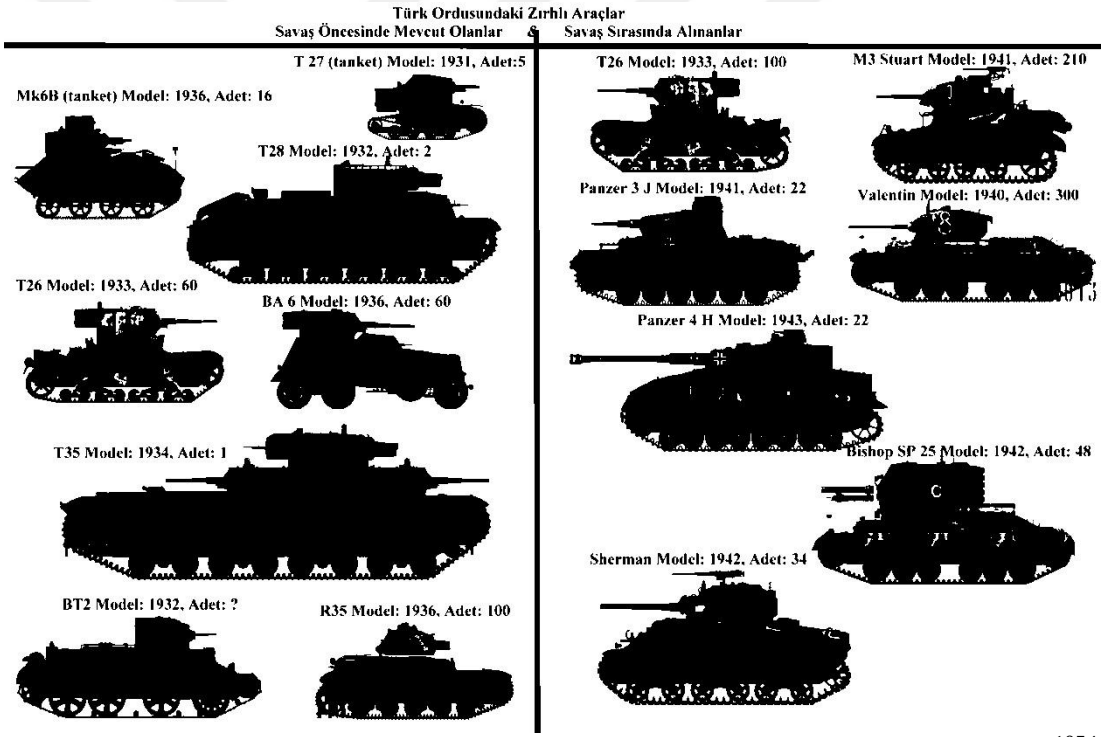
makineli tüfekler için de geçerli olmuştur. Türk ordusunun elindeki makineli tüfekler eski tiplerde (Maxim, Vickers, Hotchkiss vs) olduğu kadar görece modern tipte (ZB vz 26 ve Mg 34) makineli tüfekleri de vardı. Bu durum Almanya için de geçerlidir. Almanya'da da hem Maxim hem de Zb 30 bulunmaktadır[1046]. Elbette Türk ordusundaki piyade silahlarının farklı tiplerde olması, savaş sırasında farklı ülkelerden farklı cephaneler gelmesi gibi ek sorunlar görülse de aynı sorunların Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya hariç diğer tüm ülkelerde (bazılarında çok daha fazla ve çok daha farklı sorunlar) olduğu gerçeği de es geçilmemelidir.

İkinci olarak Türk topçusuna yapılan haksız eleştirileri ele alalım. Çalışmalarda iki tip eleştiri öne çıkıyordu. Birincisi, top ve obüslerin eski olması, ikincisi ise top ve obüslerin naklini hayvanların yapması idi. Top ve obüslerin eskiliği, yukarıda ele alınan tüfeklerle ilgili durumla hemen hemen aynı olmakla birlikte Türk ordusunun çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma top ve obüslerine karşılık İsviçre, Polonya, Yugoslavya, Romanya, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan gibi Avrupa'nın küçük ve orta güce sahip devletlerdeki top ve obüslerin Balkan Savaşı'ndan[1047] ve hatta 19. yüzyıldan kalması bu eleştirileri haksız çıkarmaktadır. Bölümde zaten topçuluk sisteminin evriminin yavaş işlediği açıklanmıştı. Diğer eleştiriye gelirsek, top ve obüslerin hayvanlar tarafından çekilmesi, o yıllarda Türk ordusuna has bir durum olmamakla birlikte aynı durum Almanya ve Sovyetler Birliği için de geçerli idi[1048]. Sadece Polonya savaşı özelinde ortalama bir Alman tümeninde 5375 at ve 938 motorlu araç bulunmasına karşın Polonya tümeninde 6937 at ve 76 motorlu araç vardı[1049]. Görüldüğü üzere Alman ordusu, Polonya'ya göre daha motorize olsa da, yine de temelini atların sağladığı bir nakil düzenine sahipti. Alman-Sovyet savaşının başlangıcında da sadece Doğu cephesinde Alman ordusunda geri hizmetler için 700.000'den fazla at bulunuyordu[1050]. İkinci Dünya Savaşı'nda topçuluk; telsiz, ikmal, mühimmatın önemi[1051] dışında nakil konusunda ayrılmıştı. Bu nakil üç tipte yapılıyordu: hayvanlarla taşıma, kamyonlarla taşıma ve kundağı motorlu obüsler.

[1046] John Weeks, World War II Small Arms, London 1979, s. 18-42.
[1047] Örnek olarak Bulgar ordusunun elindeki Osmanlı obüsleri gösterilebilir.
[1048] S. P. Markenzie, "1939-45 İkinci Dünya Savaşı", *Dretnot, Tank ve Uçak, Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000*, Jeremy Black (Ed.), çev: Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul 2003, s. 139; Tekeli, *a.g.e.*, s. 398.
[1049] Chris Mcnab, *Hitler'in Ordusu: Nazi Savaş Makinesinin Tarihi (1939-1945)*, çev: Okan Doğan, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 75.
[1050] Mcnab, *a.g.e.*, s. 190-191.
[1051] Mcnab, *a.g.e.*,s. 74-75.

Nasıl ki büyük devletler savaşın ilerleyen dönemlerinde kamyonlarla taşıma ve kundağı motorlu obüs kullanma sıklığını artmıştır, Türk ordusu da Birleşik Krallık'tan kundağı motorlu modern Bishop obüslerini temin ederek[1052] bu açığını kapatmaya çalışmıştır.

Üçüncü olarak Türk ordusundaki tank ve zırhlı birlikler özelindeki eleştirileri ele alalım. İlk iddia, Türk ordusunda tankın, uçaksavarın, tanksavarın, zırhlı aracın… olmadığıdır[1053]. Türk ordusunun zırhlı birlikleri ile ilgili çalışmalar önceki bölümlerde detaylı bir şekilde, belgeleriyle işlenmiştir. Hangi ülkeden hangi zırhlı aracın temin edildiği, tarihiyle ve zırhlı aracın fiziksel özellikleriyle detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Burada tablo kullanmak yerine, küçültülmüş boyutlarla Türk ordusunun zırhlı birliklerini görsel olarak aktarmayı uygun görüyoruz:

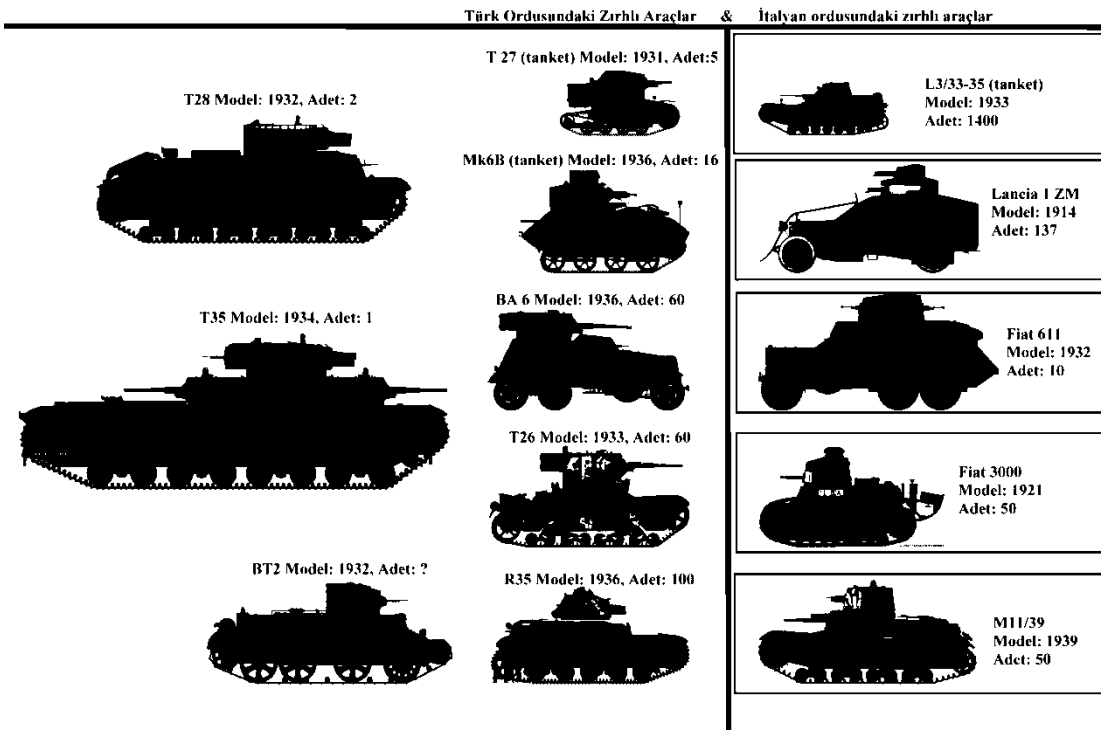
Resim 3. 1. Türk ordusunda 1939 yılındaki ve savaş sırasında alınan zırhlı araçlar[1054]

Türk ordusunda tankın olmadığı iddiası, abartılı bir iddiadır ve ne yazık ki birçok araştırmacıyı da olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında, bir diğer örnekte, Türk

[1052] Bkz. Silah desteği bölümü
[1053] Çetin, a.g.e., s. 173..
[1054] Bu resim, ilgili bölümdeki bilgilerden hareketle yapılmıştır. İlgili bölümde, belgelerde Türk ordusuna t35 yüzücü tankının verildiği bilgisine ulaşılmış, ancak t35 tankının yüzücü olmadığı, muhtemelen gönderilen tankın t37 olduğu, ancak belgede t35 adının geçmesi sebebiyle burada da öyle kullanıldığını tekrar hatırlatmakta yarar görüyoruz. Ayrıca 100 adet R35, 1939'un sonuna kadar gelmiştir.

ordusunun 1934 yılında Fransa'dan Devoitine tipi 36 tank, ABD'den de Curtis Right tipi 6 tank aldığı bilgisi görülmüştür[1055]. Zikredilen iki model de tank veya kara aracı değil, o dönemde kullanılan savaş uçaklarıdır.

Türk zırhlı birlikleri ile diğer ülkelerin zırhlı birliklerini kıyasladığımızda Türkiye'nin belki sayısal açıdan Avrupa devlerinin gerisinde kaldığı, ancak kalite açısından ileride olduğu bu bölümde açıkça ifade edilmişti. Burada da görsel açıdan bir kıyaslama yapılırsa;

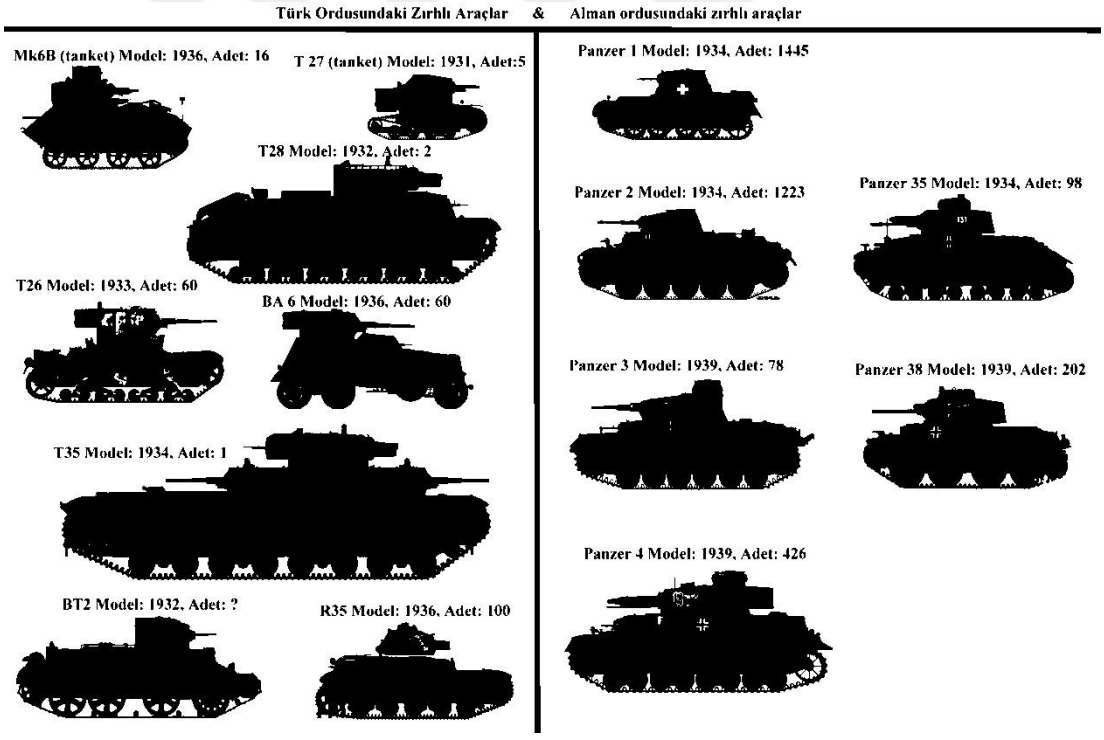
Resim 3. 2. 1939 yılında Türk zırhlı birlikleri ile İtalyan zırhlı birliklerinin kıyaslanması

Resimde görüldüğü üzere İtalyanların sayısal açıdan çok üstün oldukları anlaşılmaktadır. Ancak kalite itibariyle çağın çok gerisinde kalmıştır. Öncelikle zırhlı birliklerinin % 90'ını oluşturan L3 tanketleri, İkinci Dünya Savaşı için uygun bir savaş aracı değildir. Bu tanket, tanketin dünya genelinde moda olduğu dönemde 1920'ler ve 1930'lu yılların başında İtalya'nın yeniden silahlanma politikasına uygun olarak çok sayıda üretilmişti. 3,5 tonluk ve 1,2 metre yüksekliğe sahip bu araç az korumalı, sadece makineli tüfeği olan yetersiz bir silahtı[1056]. Zırh kalınlığının ve

[1055] Yavaşçev, a.g.m., s. 179.
[1056] Woody Turnbow, *The Italian Army in WW2*, academia taslak çalışması: 14881035, s. 21; Cristini, *a.g.e.*, s. 5.

veriminin, minimum 37 mm'lik topların genel kabul gördüğü 1939'a gelindiğinde bu tanketin hiçbir önemi kalmıyordu. Aslında tanketlerin, 1930'lu yıllarda bile Pasifik harici cepheler için etkisizliği kanıtlanmıştı. Örneğin İtalya'nın Habeşistan ile olan savaşında, düzensiz bir direnişçi kolaylıkla tanketin üstüne çıkıp mürettebatın kafasını kılıçla kesmişti. İspanya iç savaşında İspanya'ya gönderilenlerin (ki İtalya, Almanya'dan çok daha fazla zırhlı araç göndermiştir[1057].) çoğu imha edilmişti. Yunanistan ve Yugoslavya'daki direnişçiler de kolaylıkla mürettebatı öldürüp tanketi ele geçirebiliyordu. Tanketlerin yanında geri kalan 100 tankın yarısının da 1921 model olduğu unutulmamalıdır. Bunlardan başka İtalyanların bisikletli askerleri ile yetersiz piyade tüfekleri, kendi askerinin elinde patlayabilme özelliğine sahip kırmızı şeytan adı verilen Model 35 el bombaları[1058], İtalyan ordusunun yetersizliğini kanıtlar niteliktedir.

Türk zırhlı birlikleri ile Alman zırhlılarını karşılaştırdığımızda:

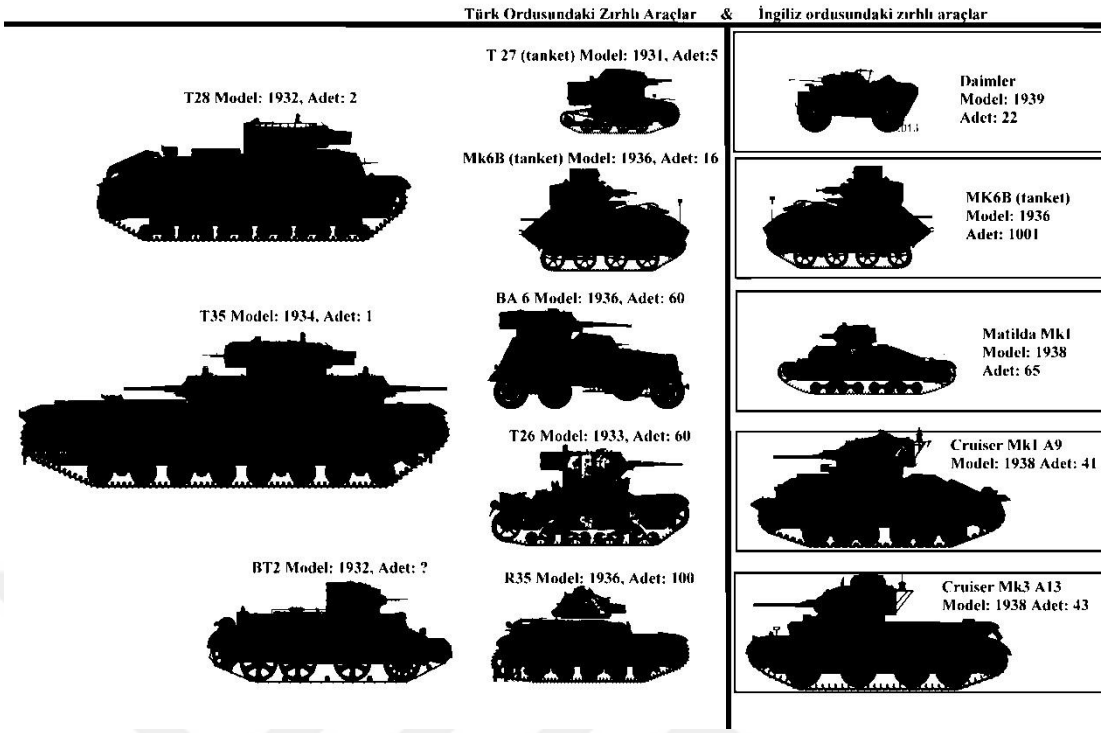
Resim 3. 3. 1939 yılı Türk ve Alman zırhlı birlikleri[1059]

[1057] Edward Hallett Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, İletişim Yayınları, çev: Ali Selman, İstanbul 2010, s.57.
[1058] Woody Turnbow, *The Italian Army in WW2*, academia taslak çalışması: 14881035, s. 20.
[1059] Alman zırhlı arabaları dâhil edilmemiştir.

Resimde görüldüğü üzere, 1939'da şüphesiz Alman zırhlı araçları Türkiye'deki zırhlı araçlardan çok daha etkilidir. Ancak bu dönem, Alman zırhlı birlikleri için de bir geçiş dönemidir. Sayısı 3000'e yakın Panzer 1 ve Panzer 2 gibi etkisiz zırhlı birliklerinin sayısı oldukça yüksek seviyededir ki bu Panzer 1 ve 2'ler, İspanya iç savaşında Sovyet T26 karşısında etkisizdi. İspanya savaşında milliyetçiler Panzer 1 yerine ele geçirdikleri T26'ları kullanmışlardı[1060]. Panzer 35 ve Panzer 38 tankları, R35 ile eşdeğer niteliktedir. Alman zırhlılarının Türkiye'deki zırhlılardan üstün tutan modelleri, sayısı 600'den fazla olan Panzer 3 ve Panzer 4'lerdir. Yani hem İtalyan ve Sovyet tanket geleneğinin izleri, hem de modern Çekoslovak yapımı tanklar ve onların gelişmiş versiyonları eş zamanda görülmektedir. Alman tankçılık organizasyonlarını da unutmamak gerekir. Nasıl ki Polonya savaşındaki başarı, Polonya zırhlı birliklerinin çoğunun tanketlerden oluşması ve 20 mm.lik topa sahip Panzer 2'nin bunları kolayca imha edebilmesine bağlı olmuşsa[1061], Fransa'daki başarının sırrı ise, Alman tankçılık organizasyonu ile kaliteli olmasına rağmen Fransız zırhlı birliklerindeki telsiz ve organizasyon eksikliği[1062] olmuştur. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Almanlar, eşi benzeri bulunmayan ağır tonajlı Panzer 5 ve Panzer 6 tanklarıyla zaten zirveye ulaşmıştır. Şu da unutulmamalıdır ki, olası bir Türk-Alman savaşında, Almanların ağır tanklarının nakillerinin mümkün olmadığından ve Türkiye'deki yolların kısıtlılığından Türkiye'ye ikinci sınıf birliklerle saldıracağı hesaba katılmalıdır. Bu sebeple Türkiye'nin savaş sırasında aldığı Valentin ve M3 Stuart'ları, Alman Panther tanklarıyla kıyaslamamak daha hakkaniyetli olacaktır.

Son olarak Türk zırhlı birlikleri ile o döneme kadar askeri yatırımını ağırlıklı olarak donanmaya harcamış Birleşik Krallık'ın zırhlı birliklerini kıyaslayalım:

[1060] Mcnab, *a.g.e.*, s. 71. Öyle ki Türkiye, İspanya için çok kullanışlı görülen bu tankları, eski moda olduğu gerekçesiyle topçu kulelerini sabitleyerek kullanmayı tercih etmişlerdir. Çünkü yeni gelen tanklarla T26 tankları arasında ciddi bir kalite farkı görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, İspanya'nın zırhlı birliklerinin oldukça eski moda olduğudur. Özetle İspanyol ordusu, bu dönemde mini bir İtalyan ordusudur. İspanya iç savaşında milliyetçiler lehinde 50.000 Alman askerine karşılık 150.000 İtalyan askerinin savaşması bu durumu daha da iyi açıklamaktadır. Savaşa İtalyan katkısı için Bkz. Jose Sandoval & Manuel Azcarate, *İspanya İç Savaşı 1936-1939*, çev: Mehmet Harmancı, Köprü Yayınları, İstanbul 1969, s. 48-49.
[1061] Mcnab, *a.g.e.*, s. 71.
[1062] Mcnab, *a.g.e.*, s. 76.

Resim 3. 4. 1939 yılı Türk ve İngiliz zırhlı ordusu

Resimde görüldüğü üzere Birleşik Krallık da İtalyanlar gibi topsuz zırhlı araçlara yatırım yapmıştı. MK6B tank olarak ifade edilse de bir tanket gibi işlev görmektedir. Ayrıca Matilda Mk1 tankı, son derece kalın ve dayanıklı bir zırha sahip olsa da tuhaf bir şekilde tankın sadece makineli tüfekleri bulunmaktadır[1063]. Cruiser Mk1 ve Cruiser Mk3 tankları ise, modern niteliğe sahiptir ve sadece 84 adetle sınırlı kalmıştır. Görüldüğü üzere savaşın başında İngiliz ordusunun zırhlı birliklerinin seviyesi, Türk zırhlı birliklerinden daha üstün değildir.

Son olarak Türk ordusundaki savaş uçakları ile ilgili zaten bu bölümde bütün ülkelerin hava gücü ayrıntılarıyla incelenmiş olduğundan burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Ancak 1941/1942 modelde bir uçağın 1939 yılında Türk ordusunun envanterinde gösteren bazı çalışmalara da şahit olduk[1064]. İşte tam bu noktada, nicel analiz yöntemlerinin ve matematiğin önemi daha net anlaşılmaktadır. Askeri veriler yazılırken, modellerinden hızına, sahip olduğu silahlarından zırhına ya da menziline kadar bütün sayısal veriler tablo şeklinde yazılırsa, hata oranı da bir o kadar

[1063] İngilizler tankın ikinci versiyonu olan Matilda Mk2 tankını toplu bir şekilde ve hiçbir Alman tankının delemeyeceği kadar dayanıklı bir şekilde üretmiştir. Ancak bu tank, Fransa savaşında çok fazla kullanılamamış, ağırlıklı olarak Kuzey Afrika cephesinin yükünü çekmiştir. Bir de Sovyetlere yardım amaçlı gönderilen tanklar arasındadır.
[1064] Özer, *a.g.e.*, s. 131.

azalacaktır. Nicel yöntemler, bu tarz çalışmalarda, başka bir çalışmadan alınan verilere iç tenkidin yapılmasını sağlamaktadır. Bu bölümde birçok detayın yazılmasının da ana sebebi bu olmuştur.

Bütün bu bilgilerden hareketle, Türk ordusunun güçsüz olduğunu iddia eden bu anlayışın akademik dünyada artık dikkate alınmayacağı inancındayız. Çünkü çalışmanın nicel analiz yöntemleriyle desteklenmiş salt verilerden oluşması ve detaylı bir şekilde kullanılan silahların sayısal özelliklerinin (hız, menzil, top çapı, silah sayısı, zırh vs) yazılmasının, Türk ordusu hakkında elinde veri olmadan sadece genel kanaat üzerinden hareket eden yorumlardan daha kıymetli olduğunu düşünüyoruz.

3.1.5. İşgal, Bombardıman, Çatışma Dışında Kalma Gibi Olguların Değerlerinin Oluşturulması

Bu bölümde, her ülke için çatışmaya katılana kadar işgale uğrama, üs tavizi, geçiş tavizi, ticari taviz, gönüllü askerler vasıtasıyla savaşa katılım, hava veya deniz ihlalleri, bombardıman, insan kaybı gibi olgular her evre için tespit edilip tablo halinde gösterilmiştir. En sonunda ise savaş sonrası ülke statüsü yazılmıştır. Ardından her olguya sayısal değer atanmıştır:

Çatışmaya katılım ve İşgale uğraması: 0 ya da 1.

İnsan kaybı: 0…1

Savaş sonucu kalıcı toprak kaybı: 0…1

Bombardıman boyutu: 0…1

Darbe, iç savaş, karışıklık: 0…1

Taviz: 0…1

Savaş sonu statüsü: 0 ya da 1.

Bir ülkenin çatışmaya katılım ve işgal değeri, işgal edildiyse 0, edilmediyse ve çatışma dışı statüsünü koruyorsa 1 değeri atanmıştır. Bombardıman boyutu için, diğer ülkelerle birlikte yüzdesel olarak değer atanmıştır. Bombardıman şiddeti ne kadar yüksekse, 0'a o kadar yakındır. Küçük çaplı bombardımanlar, tabloya yansıtılmamıştır. Darbe, iç karışıklık ve iç savaş değerleri de 0 ile 1 arasında atanmıştır. Bu olgular ne kadar çoksa, 0'a o kadar yakın bir değere sahiptir. Taviz

için de üs verimi, ihlal, geçiş izni, ticaret, gönüllü birlik gibi olgularla ve ne kadar çoksa o kadar 0'a yakın bir şekilde tasarlanmıştır. Savaş sonu statü, değişim yok ise 1, kukla devlet ise 0 olarak değer atanmıştır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca çatışmanın dışında kalmayı başarabilen ender ülkelerden biri olmuştur. Sınır anlaşmazlıkları ve çatışmaları haricinde savaş boyunca kaybettiği insan sayısı 167 kişidir[1065]. Bu kayıp, Türkiye'nin 1939 nüfusu baz alındığında herhangi bir yüzde işlemi için çok küçük bir sayıdır. Türkiye'nin savaş boyunca sınırlarında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Türkiye, savaş boyunca topraklarında sadece 15 Mart 1942 tarihinde Birleşik Krallık tarafından Milas bombardımanına maruz kalmıştır[1066]. Ancak bu bombardıman, biraz sonra incelenecek ülkelerdeki bombardımanlar ile kıyaslanmayacak kadar küçük çapta gerçekleşmiştir. Savaş boyunca darbe, iç savaş veya herhangi bir karışıklık yaşanmamıştır. Türkiye'nin tarafsız tutumuna rağmen her ne kadar hukuka uygun olarak gerçekleşse de hem Almanya'ya hem de Müttefik devletlere bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Almanya ile krom ticaretini uzun bir müddet devam ettirmiştir. Müttefiklerin Ploeşti bombardımanı (1 Ağustos 1943) sonrasında hava ihlali de yaşanmıştır[1067]. 5 Haziran 1944'te de bazı Alman ticaret gemilerinin boğazlardan silah geçirmesi hadisesi gerçekleşmiştir[1068]. Bütün bu olaylar Türkiye'nin savaş dışı statüsünü bozmamıştır. Savaş sonrasında da sınırlarında, yönetimde ya da ülkenin bağımsızlığında herhangi bir değişim yaşanmamıştır.

[1065] Cebecioğlu, a.g.m., s. 204; Saltık, *a.g.e.*, s. 290-291.
[1066] DABCA, 30 10 0 0 235 587 13; Bayram Akça, "Sancılı Yıllar: Yerel Basına Göre İkinci Dünya Savaşı'nın Muğla'ya Yansıması", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 9, S. 1, Mart 2023, s. 94.
[1067] DABCA, 30 10 0 0 59 402 4; DABCA, 30 10 0 0 61 410 9; DABCA, 30 10 0 0 59 402 12; DABCA, 30 10 0 0 59 402 13; DABCA, 30 10 0 0 59 402 14.
[1068] Saltık, *a.g.e.*, s. 459.

Evre	Tarih aralığı	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bomb.	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	7 Nisan 1939 – 2 Eylül 1939	Çatışma dışı	0	-	-	-		Değişim yok
2	3 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940	Çatışma dışı	0	-	-	-		
3	9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940	Çatışma dışı	0	-	-	-		
4	10 Mayıs – 9 Haziran 1940	Çatışma dışı	0	-	-	-		
5	10 Haziran – 10 Ağustos 1940	Çatışma dışı	0	-	-	-		
6	11 Ağustos – 27 Ekim 1940	Çatışma dışı	0	-	-	-		
7	28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941	Çatışma dışı	0	-	-	-		
8	22 Haziran– 6 Aralık 1941	Çatışma dışı	167	-	-	-		
9	7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942	Çatışma dışı		-	Milas	-		
10	26 Mayıs– 7 Kasım 1942	Çatışma dışı		-	-	-		
11	8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943	Çatışma dışı		-	-	-		
12	14 Ocak– 11 Mayıs 1943	Çatışma dışı		-	-	-		
13	12 Mayıs – 16 Ağustos 1943	Çatışma dışı		-	-	-	Krom Ploeşti	
14	17 Ağustos – 17 Ekim 1943	Çatışma dışı		-	-	-		
15	18 Ekim – 27 Kasım 1943	Çatışma dışı		-	-	-		
16	28 Kasım 1943 – 30 Nisan 1944	Çatışma dışı		-	-	-		
17	1 Mayıs – 5 Haziran 1944	Çatışma dışı		-	-	-	Boğazlar	
18	6 Haziran – 20 Ağustos 1944	Çatışma dışı		-	-	-		
19	21 Ağustos – 18 Ekim 1944	Çatışma dışı		-	-	-		
20	19 Ekim 1944 – 11 Şubat 1945	Çatışma dışı		-	-	-		
21	12 Şubat – 2 Ağustos 1945	Çatışma dışı		-	-	-		

Tablo 3. 39. Türkiye'nin olgu değerleri

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal Değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	1	1	1	1	1	1		1
8	1	1	1	1	1	1		1
9	1	1	1	1	1	1		1
10	1	1	1	1	1	1		1
11	1	1	1	1	1	1		1
12	1	1	1	1	1	1		1
13	1	1	1	1	1	0,8		0,8
14	1	1	1	1	1	0,8		0,8
15	1	1	1	1	1	0,8		0,8
16	1	1	1	1	1	0,8		0,8
17	1	1	1	1	1	0,7		0,7
18	1	1	1	1	1	0,7		0,7
19	1	1	1	1	1	0,7		0,7
20	1	1	1	1	1	0,7		0,7
21	1	1	1	1	1	0,7		0,7

Tablo 3. 40. Türkiye'nin olgu değerlerinin sayısal durumu

Irak, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında kısmen Birleşik Krallık'ın kontrolünde bir idare tarafından kontrol ediliyordu[1069]. 1 Nisan 1941'de bir darbe gerçekleşti ve Alman kontrolü başladı[1070]. Ancak Almanya'nın Türkiye üzerinden silah takviyesini gerçekleştirememesi üzerine Birleşik Krallık kuvvetleri ülkedeki kontrolü tekrar ele geçirdi[1071]. Irak'ta 1942'den sonra ve Ağustos 1945'te Barzani önderliğinde ayaklanmalar yaşandı[1072].

Evre	Çatışma ya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	0	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	0	0,9998	0	1	0,66	1		0

Tablo 3. 41. Irak'ın olgu değerleri ve sayısal durumu

[1069] Saltık, *a.g.e.*, s. 243.
[1070] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 29; Bodur, *a.g.e.*, s. 421.
[1071] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 29; Bodur, *a.g.e.*, s. 421.
[1072] Saltık, *a.g.e.*, s. 379, 524.

İran, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlık politikası benimsese de zaman zaman Müttefik yanlısı hareketleri görülmüştür. Paris Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 15 Ocak 1940 tarihli şifre telgrafa göre İran'ın Paris Büyükelçisinin, "Bakü`nün Rusların elinden alınması gerektiği" yönünde Türkiye'ye teklifi olmuştu. Ayrıca İran, Bakü harekâtına da sıcak bakmış ve Türkiye'nin bu harekâta katılmasını istemişti. Ancak Türkiye buna kuşkuyla yaklaşmıştı[1073]. 25 Ağustos 1941'de Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği tarafından işgale uğradı ve kısa sürede işgali tamamlandı[1074]. İran, bu çatışmalarda 800 insan kaybetti[1075]. 1942'de gıda kıtlığı yüzünden iç karışıklıklar yaşandı[1076]. Tahran Konferansı'nda, savaş sonrası İran'ın bağımsızlığı garanti edilse de Sovyetler Birliği savaş sona erdikten sonra da çekilmeyi erteledi[1077]. Ayrıca bu süreçte Sovyetler Birliği, kuzeydeki bazı bağımsızlık hareketlerini de desteklemişti[1078].

[1073] DBTDA, İran-Almanya-Rusya ilişkileri ve İran'ın Paris Büyükelçisinin Türkiye'ye yaptığı Bakü'nün Rusların elinden alınması gerektiği yönündeki teklifi, 38092 - 154917 – 81, 1940-01-15.
[1074] Bodur, *a.g.e.*, s. 426.
[1075] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 448.
[1076] Kenan Demirel, "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nden İran'a Göç Ettirilen Polonyalılar", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı, 2022, s. 98.
[1077] Bodur, *a.g.e.*, s. 461, 482.
[1078] Bodur, *a.g.e.*, s. 461, 482.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	Sovyet ve İngiliz kontrolü kısa süre için devam etti.
2	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
3	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
4	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
5	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
6	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
7	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
8	İşgale uğradı.	800	Sovyet Rusya ve Birleşik Krallık tarafından işgal edildi.	-		-	
	Sonraki süreç				Bağımsızlık hareketleri		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	0	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	1	1	1	1	1	1		1
8	0	0,9998	0	1	1	1		0
					0,66			

Tablo 3. 42. İran'ın olgu değerleri ve sayısal durumu

Yunanistan, Ekim 1940 İtalyan taarruzu ile savaşa dâhil olmuştu. İtalya'ya karşı birçok zafer elde etse de Nisan 1941'de Almanlar tarafından işgal edildi[1079]. Bu süreçte savaşın sonuna kadar Yunanistan 413.000 insanını kaybetti[1080]. Bu dönemde iç savaşlar, büyük kıtlıklar yaşanmıştır[1081]. Savaş sonunda 12 ada, Yunanistan'a verilmiştir[1082].

[1079] Hart, *a.g.e.,* s. 139-145.
[1080] Correll, *a.g.e.*, s. 53.
[1081] Georges Langlais, Jean Baismenu, Luc Lefebvre, Patrice Regimbald, *20. Yüzyıl Tarihi*, çy, Nehir Yayınları, İstanbul 2000, s. 274; Furtado, *a.g.e.*, s. 55-56.
[1082] Georges Castellan, *Histoire des Balkans, XIVe-XXe Siècle*, Librairie Arthema Fayard, 1991, s. 472; Balcı, *a.g.e.*, s. 96.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	Değişim yok. 12 Ada verildi.
2	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
3	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
4	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
5	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
6	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
7	İşgale uğradı	413.000	Mihver ülkeleri tarafından işgal edildi.	-	-	-	
Sonraki süreç					İç savaşlar Büyük kıtlık		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal Değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	0	0,8655	0	1	1	1		0
		0,8655			0,33			0,2856

Tablo 3. 43. Yunanistan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu

Bulgaristan, savaşın Balkanlara yönelmesiyle birlikte Mihver devletlerine katılmıştır. Savaş süresince Müttefik bombardımanına maruz kalmıştı. Özellikle Sofya'da bombardıman sonrası 12 binden fazla bina hasara uğramış, 3 bine yakını da yıkılmıştı[1083]. 8 Eylül 1944'te Sovyetler, işgale başlamıştı[1084]. 9 Eylül'de de sosyalist darbe gerçekleşmişti[1085]. Savaşın sonunda Alman karşıtı harekâtlara katılmak durumunda kalmıştır[1086]. Savaş süresince 18.500 insan kaybetti[1087]. Savaş sonunda kızıl ordu idaresinde kalmış ve Sovyet askerleri 1947'ye kadar Bulgaristan'ı terk etmemiştir[1088].

[1083] Gazette de Bayonne, "Sofia bombardée par les Anglo-Américains", No 10923, 31 Mars 1944, s. 1; *Combat*, "Les Opératıons d'Italik.", No 435, 31 Mars 1944, s. 1.
[1084] Hart, *a.g.e.,* s. 620-621.
[1085] Cebecioğlu, a.g.m., s. 209.
[1086] Halil Akman, *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Yay., İstanbul 2006, s. 127.
[1087] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 527.
[1088] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev: Birtane Koranakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013, s. 431; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay (Ed.) vd., İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 1128.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Sovyet kontrolü
2	Çatışma dışı	0	-	-	-		
3	Çatışma dışı	0	-	-	-		
4	Çatışma dışı	0	-	-	-		
5	Çatışma dışı	0	-	-	-		
6	Çatışma dışı	0	Güney Dobruca alındı.	-	-		
7	Mihvere katılım	18.500	-	-	-		
8	Mihver ülkesi		-	-	-		
9	Mihver ülkesi		-	-	-		
10	Mihver ülkesi		-	-	-		
11	Mihver ülkesi		-	-	-		
12	Mihver ülkesi		-	-	-		
13	Mihver ülkesi		-	-	-		
14	Mihver ülkesi		-	-	-		
15	Mihver ülkesi		-	Sofya	-		
16	Mihver ülkesi		-	12 bin bina hasara uğradı.	-		
17	Mihver ülkesi		-	-	-		
18	Mihver ülkesi		-	-	-		
19	Mihver ülkesi		Sovyet işgali başladı.	-	Sosyalist darbe oldu.		
Sonraki süreç							

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal Değer
1	1	1	1	1	1	1	0	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	1	0,9964	1	1	1	1		0,9964
8	1		1	1	1	1		0,9964
9	1		1	1	1	1		0,9964
10	1		1	1	1	1		0,9964
11	1		1	1	1	1		0,9964
12	1		1	1	1	1		0,9964
13	1		1	1	1	1		0,9964
14	1		1	1	1	1		0,9964
15	1		1	0,7	1	1		0,6974
16	1		1		1	1		0,6974
17	1		1	0,7	1	1		0,6974
18	1		1	0,7	1	1		0,6974
19	1		0	0,7	0,66	1		0

Tablo 3. 44. Bulgaristan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu

Romanya, Kasım 1940'ta Mihver grubuna katılmış ve savaş süresince Almanya'dan sonra Doğu Avrupa cephesindeki yükü çeken ikinci devlet olmuştur[1089]. Savaşa girmeden önce Besarabya'yı, Dobruca'nın güneyini, Kuzey Bukinova'yı ve Kuzey Transilvanya'yı kaybetmişti[1090]. Savaş süresince Müttefikler tarafından Bükreş bombalanmış ve 50 bine yakın insan evsiz kalmıştı[1091]. Aynı şekilde Ploesti bombardımanı Müttefikler açısından başarısız da olsa gerçekleşmişti[1092]. Savaşın sonlarında Sovyet yanlısı hükümet kurulmuş ve Alman karşıtı harekâtlara katılmıştı[1093]. Kızıl ordu, savaş sonunda burada kaldı. Romanya'nın savaş süresince insan kaybı yaklaşık 500 bin kişidir[1094].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Sovyet kontrolü
2	Çatışma dışı	0	-	-	-		
3	Çatışma dışı	0	-	-	-		
4	Çatışma dışı	0	-	-	-		
5	Çatışma dışı	0	Besarabya kaybı	-	-		
6	Çatışma dışı	0	Kuzey Transilvanya kaybı Güney Dobruca kaybı	-	-		
7	Mihvere katılım.	500.000	-	-	-		
8	Mihver ülkesi		-	-	-		
9	Mihver ülkesi		-	-	-		
10	Mihver ülkesi		-	-	-		
11	Mihver ülkesi		-	-	-		
12	Mihver ülkesi		-	-	-		
13	Mihver ülkesi		-	Ploeşti	-		
14	Mihver ülkesi		-	-	-		
15	Mihver ülkesi		-		-		
16	Mihver ülkesi		Sovyet işgali başladı.	Bükreş, yaklaşık 15 bin bina zarar gördü.	-		

[1089] *Le Courrier de l'air*, "La Roumanie a fait un mauvais marché", Londres, 8 Mars 1944, s. 3.
[1090] *Aviation magazine international: les ailes, l'air et l'espace*, Union de presse européenne, S. 731, Paris 1978-06-01, s. 87.
[1091] *L'Ouest-Éclair*, "44 bombardiers américains abattus sur Bucarest", No 17124, 6 Avril 1944, s. 1; *Istanboul*, "Bucarest Bombarde Pour la Deuxieme Fois", Numero 97, 6 Avril 1944, s. 4.
[1092] *L'Amérique en guerre*, "Le pétrole de Ploesti atteint", No 61, Le Aout 4 1943, s. 2; *Combat: Mouvement de libération française*, "Raid sur les Champs Pétrolifères de Ploesti", Numero 232, 2 Aout 1943, s. 1; Dennis P. Hupchick, *The Balkans From Constantinople to Communism*, Palgrave pub., 2002, s. 359.
[1093] Hart, *a.g.e.*, s. 620-622.
[1094] Correll, *a.g.e.*, s. 53.

17				-	-		
18				-	-		
19				-	-		
Sonraki süreç							

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1		0	1
2	1	1	1	1	1			1
3	1	1	1	1	1			1
4	1	1	1	1	1			1
5	1	1	0,9	1	1			0,9
6	1	1	0,7	1	1			0,7
7	1	0,9166	0,7	1	1			0,6416
8	1		0,7	1	1			0,6416
9	1		0,7	1	1			0,6416
10	1		0,7	1	1			0,6416
11	1		0,7	1	1			0,6416
12	1		0,7	1	1			0,6416
13	1		0,7	0,7	1			0,4491
14	1		0,7	0,7	1			0,4491
15	1		0,7	0,7	1			0,4491
16	1		0	0,6	1			0
17	1			0,6	1			0
18	1			0,6	1			0
19	1			0,6	1			0

Tablo 3. 45. Romanya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

Yugoslavya, Nisan 1941'de Mihver devletleri tarafından işgale uğramıştı[1095]. Öncesinde bir hükümet darbesi de yaşadı[1096]. Ancak işgal, sadece kâğıt üzerinde gerçekleşmiş, savaşın sonuna kadar direnişçiler Mihver birliklerine karşı direnmişti[1097]. Savaş sırasında Belgrad bombardımanında şehrin % 25'i yıkılmıştı[1098]. 3 sene sonraki bombardımanında da 5000'e yakın ölü ve büyük bir yıkım vardı[1099]. Podgorica bombardımanında, 5000'e yakın ölü ile birlikte şehrin tamamı yıkıldı[1100]. Sarajevo bombardımanında da şehrin büyük bir kısmı

[1095] Hart, *a.g.e.,* s. 144.
[1096] Hart, *a.g.e.,* s. 142.
[1097] Castellan, *a.g.e.,* s. 453-457.
[1098] *Le Patriote des Pyrénées*, "Le communique Yougoslave", sy, 11 Avril 1941, s. 1; *Le Matin*, "Belgrade bombardé, par l'aviation allemande", No 20828, 7 Avril 1941, s. 1; Le Petit Parisien, "Les Forces Allemandes", sy, Avril 1941, s. 1; *La Petite Gironde*, "Nombreuses Vıctımes A Belgrade", No 25077, 12 Avril 1941, s. 1; Dennis P. Hupchick, *The Balkans From Constantinople to Communism*, Palgrave pub., 2002, s. 357.
[1099] *L'Action Française*, "Bèlgrade.et Sofia bombardées", No 92, 19 Avril 1944, s. 1; *L'Œuvre*, "Bombardements Terroristes de Belgrade", No 10239, 18 Avril 1944, s. 1; *Le Radical de Marseille*, "L'activité aérienne", No 30737, 18 Avril 1944, s. 1.
[1100] *L'Echo du Maroc*, "Communique Allie", No 7634, 7 Mai 1944, s. 1.

yıkılmıştı[1101]. Zagrep bombardımanı görece daha az yıkımla sonuçlanmıştı[1102]. İç savaş ve katliamların yoğun olarak yaşandığı Yugoslavya'da toplam 1.505.000 insan kaybedilmiştir[1103]. Savaş sonunda sosyalist cumhuriyet oluşturulsa da diğerlerinden farklı olarak bir kukla rejimi kurulmamıştır[1104].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	Sovyet kontrolü yok, Bağımsız
2	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
3	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
4	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
5	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
6	Çatışma dışı	0	-	-	-	-	
7	İşgale uğradı	1.505.000	Mihver ülkeleri tarafından işgal edildi.	Belgrat'ın % 25'i yıkıldı.	Darbe	-	
Sonraki süreç				Podgorica: yıkıldı. Sarajevo: büyük kısmı yıkıldı. Zagrep: küçük çapta yıkım oldu	İç savaşlar Büyük katliamlar		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	0	0,7166	0	0,6	0,66	1		0
		0,7166		0,2	0,33			0,0472

Tablo 3. 46. Yugoslavya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

Macaristan, 1940'ta Mihver devletlerine katılmıştı[1105]. Savaş süresince Budapeşte'de büyük yıkıma yol açan bombardımanlar meydana geldi[1106]. Mart 1944'te Almanya

[1101] *Combat*, "En Méditerranée", No 320, 16 Novembre 1943, s. 1.
[1102] *France-Pyrénées*, "L'aviation « alliée » bombarde la ville de Zagreb", No 1048, 24 Fevrier 1944, s. 1.
[1103] Correll, *a.g.e*., s. 53.
[1104] Nesrin Sarıahmetoğlu, Nadir Devlet, Esra Hatipoğlu, *Rusya Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2015, s. 204.
[1105] Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 16.
[1106] *L'Œuvre*, "Raids Sur Budapest", No 10229, 5 Avril 1944, s. 1.

tarafından işgal edildi[1107] ve ardından da 1945'te Sovyet işgaline uğradı[1108]. Savaş boyunca Macaristan 479.000 insan kaybetmişti[1109]. Savaş sonunda Sovyet güdümünde bir devlet olmuştur[1110].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Sovyet kontrolü
2	Çatışma dışı	0	-	-	-		
3	Çatışma dışı	0	-	-	-		
4	Çatışma dışı	0	-	-	-		
5	Çatışma dışı	0	-	-	-		
6	Çatışma dışı	0	Kuzey Transilvanya alındı	-	-		
7	Mihvere katılım	479.000	-	-	-		
8	Mihver ülkesi		-	-	-		
9	Mihver ülkesi		-	-	-		
10	Mihver ülkesi		-	-	-		
11	Mihver ülkesi		-	-	-		
12	Mihver ülkesi		-	-	-		
13	Mihver ülkesi		-	-	-		
14	Mihver ülkesi		-	-	-		
15	Mihver ülkesi		-		-		
16			Alman işgali.	-	-		
17				-	-		
18				-	-		
19			Sovyet işgali başladı.	-	-		
Sonraki süreç				Budapeşte'de büyük yıkım yaşandı.			

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	0	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	1	1	1	1	1	1		1
5	1	1	1	1	1	1		1
6	1	1	1	1	1	1		1
7	1	0,856	1	1	1	1		0,856
8	1		1	1	1	1		0,856
9	1		1	1	1	1		0,856
10	1		1	1	1	1		0,856
11	1		1	1	1	1		0,856
12	1		1	1	1	1		0,856

[1107] Hart, *a.g.e.,* s. 608.
[1108] Hart, *a.g.e.,* s. 622.
[1109] Correll, *a.g.e.*, s. 53.
[1110] Paul Kennedy, *a.g.e.,* s. 431; Davies, *a.g.e.,* s. 1128.

13	1		1	1	1	1		0,856
14	1		1	1	1	1		0,856
15	1		1	1	1	1		0,856
16			0	1	1	1		0
17				1	1	1		0
18				1	1	1		0
19			0	1	1	1		0
				0,5				0

Tablo 3. 47. Macaristan'ın olgu değerleri ve sayısal durumu

Polonya, Eylül 1939'da Alman ve Sovyet işgaline uğramıştı[1111]. İşgal esnasında ve savaşın ilerleyen evrelerde Almanların planlı tahribatlarıyla (Frampol ve Wielun gibi) Varşova şehrinin % 85'i[1112] yıkılmıştı. Kıyaslanan ülkeler arasında en korkunç akıbeti Polonya yaşamış, hem Alman hem de Sovyet katliamları sonucu toplamda 6 milyon insan hayatını kaybetmişti[1113]. Bu sayı, Polonya nüfusunun % 17,22'sine tekabül ediyordu. Savaş sonunda 1939 sınırları değişmiş, ülkenin doğusunu Sovyetler Birliği işgal etmişti. Karşılığında ise Almanya'nın doğusu Polonya idaresine verildi[1114].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Sovyet kontrolü
2	Alman saldırısına uğradı.	6.000.000	Alman ve Sovyet işgali başladı.	Varşova'nın % 85', Frampol'ün % 90'ı, Wielun'un % 70'i yıkıldı.	-		
Sonraki süreç			Doğu toprakları Sovyetlere geçti. Almanya aleyhine batıya genişledi.				

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	0	1
2	0	0	0	0	1	1		0
			0,7					0

Tablo 3. 48. Polonya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

[1111] Henri Michel, *La Seconde guerre mondiale. Les succès de l'axe: septembre 1939-janvier 1943*, Presses universitaires de France, Paris 1977, s. 38-40; Chassin, *a.g.e.*, s. 30.
[1112] Peter Martyn, "Comparing and contrasting the post-1945 re-building of Warsaw and Minsk city centres", *Acta Albaruthenica*, 22, 2022, s. 255.
[1113] Correll, *a.g.e.*, s. 53.
[1114] J. M. Roberts, *a.g.e.*, s. 396.

Estonya, Litvanya ve Letonya, önce Sovyet işgaline, sonra Alman işgaline, daha sonra ise yeniden Sovyet işgaline uğramışlardı[1115]. Savaş sonunda üç ülke de Sovyet kontrolüne girmişti[1116]. Savaşta Tallinn bombalandı[1117]. Savaş süresince Estonya 51.000 insan kaybetti[1118]. 1949'a kadar Sovyetlere karşı direnişler gerçekleşti[1119]. İsveç'e sığınanlar da oldu[1120]. Litvanya ise tahmini 370.000 insan kaybetti[1121]. Latvia ise tahmini 250.000 insanını kaybetmişti[1122].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değeri
1	1	1	-	1	1	1	0	1
2	1	1	-	1	1	1		1
3	1	1	-	1	1	1		1
4	1	1	-	1	1	1		1
5	0	0,9861	0	1	1	1		0
6		0,9383		1	1	1		0
7		0,9583		1	1	1		0
8	0		0	1	1	1		0
9				1	1	1		0
10				1	1	1		0
11				1	1	1		0
12				1	1	1		0
13				1	1	1		0
14				1	1	1		0
15				1	1	1		0
16				0,9	1	1		0
17				0,9	1	1		0
18	0		0	0,9	1	1		0
19				0,9	1	1		0
					0,8			0

Tablo 3. 49. Baltık devletlerinin olgu değerleri ve sayısal durumu

Finlandiya, 1939 sonunda Sovyet taarruzuna uğradı. Sovyetlere karşı iyi bir direniş gösterse de çatışmayı kaybetti ve Leningrad kuzeyine denk gelen bazı toprakları

[1115] Chassin, *a.g.e.*, s. 62; *Le Matin*, "On ne se bat plus en Finlande", No 20444, 14 Mars 1940, s. 1; Paul Bushkovitch, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, çev: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 365; Vello Sano (Ed.), *Estonian State Commission on Examination of Policies of Repression; The White Book: Losses İnflicted on The Estonian Nation by Occupation Regimes 1940–1991*, Estonian Encyclopaedia Publishers, Tallinn 2005, s. 37.
[1116] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 37.
[1117] *L'Echo du Maroc*, "Nouvelles Breves", No 7577, 11 Mars 1944, s. 1; *La Dépêche de Constantine*, "Raid sur Tallinn", No 12873, 11 Mars 1944, s. 1.
[1118] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 38.
[1119] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 37-38.
[1120] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 37-38.
[1121] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 37.
[1122] Sano (Ed.), *a.g.e.*, s. 37.

Sovyetlere vermek zorunda kaldı[1123]. 1941'de Mihver grubu ile Sovyetlere karşı savaştı[1124]. Savaş sırasında Helsinki bombardımanı yaşandı ve bu bombardıman şehrin % 5'ini etkiledi[1125]. Savaşın sonunda Almanlarla savaş halindeydi[1126]. Nihayetinde savaştan çekildi ve savaş sonrası Sovyet kontrolü olmadı[1127]. Savaş süresince 86.000 insan kaybetti[1128].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Değişim yok
2	Sovyet saldırısına uğradı	86.000	Güney hat kaybedildi.	-	-		
3	Çatışma dışı		-	-	-		
4	Çatışma dışı		-	-	-		
5	Çatışma dışı		-	-	-		
6	Çatışma dışı			-	-		
7	Çatışma dışı		-	-	-		
8	Mihvere katılım		-	-	-		
9	Mihver ülkesi		-	-	-		
10	Mihver ülkesi		-	-	-		
11	Mihver ülkesi		-	-	-		
12	Mihver ülkesi		-	-	-		
13	Mihver ülkesi		-	-	-		
14	Mihver ülkesi		-	-	-		
15	Mihver ülkesi		-		-		
16	Mihver ülkesi			Helsinki, % 5 yıkım	-		
17	Savaş dışı		Alman işgal teşebbüsü	-	-		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	0,9838	0,8	1	1	1		0,787
3	1		0,8	1	1	1		0,787
4	1		0,8	1	1	1		0,787
5	1		0,8	1	1	1		0,787
6	1		0,8	1	1	1		0,787
7	1		0,8	1	1	1		0,787
8	1		0,8	1	1	1		0,787
9	1		0,8	1	1	1		0,787
10	1		0,8	1	1	1		0,787

[1123] Chassin, *a.g.e.*, s. 35-36; Jacques Mer, *La Finlande*, La documentation Française, 5e édition, Paris, 1999, s. 43.
[1124] Mer, *a.g.e.*, s. 43.
[1125] *Le Matin*, "Derniere Heure", No 21711, 8 Février 1944, s. 2; *Le Matin*, "Helsinki a été bombardé, à deux reprises mercredi", No 21720, 18 Février 1944, s. 2; *Le Matin*, "Nouveau Raid Sovietique sur Helsinki", No 21728, 28 Février 1944, s. 1.
[1126] Hart, *a.g.e.,* s. 623.
[1127] Mer, *a.g.e.*, s. 44; Davies, *a.g.e.*, s. 1128.
[1128] Mer, *a.g.e.*, s. 43.

11	1		0,8	1	1	1		0,787
12	1		0,8	1	1	1		0,787
13	1		0,8	1	1	1		0,787
14	1		0,8	1	1	1		0,787
15	1		0,8	1	1	1		0,787
16	1		0,8	0,8	1	1		0,6296
17	1		0,8	0,8	1	1		0,6296

Tablo 3. 50. Finlandiya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

İsveç, İkinci Dünya Savaşı'na katılmayan nadir ülkelerden biri olmuştur. Ancak tarafsız gibi görünse de hem kayıpları hem de verdiği tavizler, diğer savaş dışında kalan ülkelere oranla daha fazla olmuştu. İsveç, Kış Savaşı'nda Finlileri destekledi[1129]. Barbarossa harekâtı esnasında Almanya, Norveç'teki teçhizatlarını İsveç demiryollarını kullanarak Finlandiya'ya taşımıştı[1130]. Savaş süresince zaman zaman İngiliz-Amerikan-Alman ambargoları görülmüştür[1131]. Alman füze denemelerinde topraklarına düşen füzeleri İngilizlere Spitfire karşılığı vermiştir. Zaman zaman şehir ve köylerine Sovyet bombardımanı olmuş ancak İsveç bu bombardımanlarda kayıp yaşamamıştır. Savaş boyunca denizaltı ve mayın saldırılarında 1500 İsveçli denizci hayatını kaybetmiştir. İsveç'in bazı tavizleri de olmuştu. Almanya ile demir ticareti yapmış, 1943'te ise Müttefik baskısıyla bu ticareti azaltmıştı[1132]. Ayrıca 1943'te Barbarossa harekâtına SS Nordland adında gönüllü katılımları olmuştu[1133]. 1944 ve 1945'te hava üslerini Müttefikler kullanmıştı. Sovyet işgaliyle kaçan Baltıklılar, İsveç'e sığınmış, savaş sonunda İsveç, mültecileri iade etmek zorunda kalmıştı. Savaş boyunca İsveç, nüfusunun % 0,03'ünü oluşturan 2100 insanını kaybetmiştir[1134]. Aslında İsveç'in verdiği tavizlerin birçoğu Türkiye'den de istenmişti. Ancak Türkiye, bu tavizleri vermemişti. Irak ve Suriye olayları esnasında Almanya'nın askeri geçiş talebi Türkiye tarafından reddedilmişti. Aynı zamanda Müttefiklerin hava üs talepleri de Türkiye tarafından kabul görmemişti.

[1129] *L'Ère nouvelle*, "La Suède et la Norvège répondent à la note russe sur la Finlande", 17 Janvier 1940, No 7986, s. 2; Arash Pashakhanlou & Felix Berenskötter, "Friends in War: Sweden between Solidarity and Self-help, 1939-1945", *Cooperation and Conflict*, 2020, s. 11.
[1130] Vernon Robert Cliff Montgomery, *The Dynamics of British Policy Towards Sweden, 1942-1945*, Ph.D. War Studies King's College, London, 1985, s. 35.
[1131] *H.R. 3662, U.S. Holocaust Assets Commission Act of 1998: Hearing Before the Committee on Banking and Financial Services, House of Representatives, One Hundred Fifth Congress*, Second Session, C. 4, U.S. Government Printing Office, 1998, s. 91-94.
[1132] Caşın, *a.g.e.*, s. 374.
[1133] Paul Bushkovitch, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, çev: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 364.
[1134] Montgomery, *a.g.e.,* s. 108-327.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	2100	-	Denizaltı saldırıları ve mayın zayiatları. Küçük çaplı bombardı manlar	-		Değişim yok
2	Çatışma dışı		-		-	Kış Savaşı'nda Finlilere gönüllü birliği yardımı.	
3	Çatışma dışı		-		-		
4	Çatışma dışı		-		-		
5	Çatışma dışı		-		-		
6	Çatışma dışı		-		-		
7	Çatışma dışı		-		-		
8	Çatışma dışı		-		-		
9	Çatışma dışı		-		-	Barbarossa'da Alman teçhizatının nakli.	
10	Çatışma dışı		-		-		
11	Çatışma dışı		-		-	Almanya ile demir ticareti.	
12	Çatışma dışı		-		-		
13	Çatışma dışı		-		-	SS Nordland	
14	Çatışma dışı		-		-		
15	Çatışma dışı		-		-		
16	Çatışma dışı		-		-		
17	Çatışma dışı		-		-		
18	Çatışma dışı		-		-		
19	Çatışma dışı		-		-	Müttefiklere hava üssü.	
20	Çatışma dışı		-		-		
21	Çatışma dışı		-		-	Baltık mülteci kabulü.	

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	0,9996	1	0,9	1	1	1	0,8996
2	1		1		1	0,9		0,8096
3	1		1		1	0,9		0,8096
4	1		1		1	0,9		0,8096
5	1		1		1	0,9		0,8096
6	1		1		1	0,9		0,8096
7	1		1		1	0,9		0,8096
8	1		1		1	0,9		0,8096
9	1		1		1	0,8		0,7197
10	1		1		1	0,8		0,7197
11	1		1		1	0,7		0,6297
12	1		1		1	0,7		0,6297
13	1		1		1	0,6		0,5397
14	1		1		1	0,6		0,5397
15	1		1		1	0,6		0,5397
16	1		1		1	0,6		0,5397
17	1		1		1	0,6		0,5397
18	1		1		1	0,6		0,5397
19	1		1		1	0,5		0,4498
20	1		1		1	0,5		0,4498
21	1		1		1	0,4		0,3998

Tablo 3. 51. İsveç'in olgu değerleri ve sayısal durumu

Norveç, 1940'ta Alman işgaline uğramıştı[1135]. Savaş boyunca 10.200 insan kaybetmişti[1136]. Sonlara doğru bazı topraklarında Finlandiya'dan kalan Almanlar faaliyet gösterdi, ancak Sovyetler Birliği bu bölgeyi alıp, sonra geri tekrar Norveç'e bırakmıştı. Savaş sonrası yeniden bağımsız oldu.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	0	1	1	1	1	1	1
2	1	0	1	1	1	1		1
3	0	0,9983	0	1	1	1		0
				1				1

Tablo 3. 52. Norveç'in olgu değerleri ve sayısal durumu

Danimarka, 1940'ta Alman işgaline uğradı[1137]. Alman işgali ile birlikte İngilizler Faroe'yi ve İzlanda'yı ilhak etmiş, ABD ise Grönland'da hâkimiyet kurmuştu. Savaş sonlarında Bornholm adasındaki Nexo ve Ronne şehir merkezinin tamamı Sovyet bombardımanı ile yıkılmıştı. Savaş sona erdiğinde, bu ada, geçici olarak Sovyet kontrolüne girmişti. Savaş süresince Danimarka 9.686 insanını kaybetti[1138].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	0	0,999	0	1	1	1		0
			0,5	1				0,5

Tablo 3. 53. Danimarka'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

Hollanda, 1940'ta Alman işgaline uğramıştı[1139]. Savaş süresince toplam 600 stratejik bombardıman (Müttefikler tarafından) yapıldı. Amsterdam'da birçok ev yıkıldı, bazıları ağır bazıları hafif hasar gördü[1140]. Eindhoven bombalandı ama fabrikalara yönelik imha gerçekleşti[1141]. Nijmegen bombalandı ve burada da ağır bir yıkım

[1135] Jean Quellien, *Histoire de la Seconde guerre mondiale*, Collection "Seconde Guerre Mondiale", Éd. "Ouest-France" (Rennes) & Mémorial de Caen (Caen), 1995, s. 36-37
[1136] Caşın, *a.g.e.*, s. 405. Ayrıca Savaş sonlarına doğru Sovyetler tarafından küçük çapta da olsa Hammerfest bombardımanı ve Namsos bombardımanı yaşanmıştı.
[1137] Jean Quellien, *a.g.e.,* s. 36.
[1138] Clodfelter, *a.g.e.*, s. 436.
[1139] Hart, *a.g.e.,* s. 74.
[1140] *Le Matin*, "Amsterdam Sous Les Bombes Alliées", No 21539, 19 Juillet 1943, s. 3. Ayrıca Enschede, Enkhuizen ve Middelburg da bombalandı. Bezuldenhout ise yanlışlıkla Müttefikler tarafından bombalanarak on binden fazla konutun hasar görmesine sebep olmuştu.
[1141] *France-Soir*, "A Eindhoven", No 75, 20 Septembre 1944, s. 1.

oluşmuştu[1142]. Rotterdam'a hem Alman, hem de Müttefik bombardımanı yapılmış, şehir merkezi yıkılmıştı[1143]. Çatışmalarda ve bombardımanlarda toplam 250 bin insan kaybedildi[1144]. Savaş sonunda Endonezya'yı kaybetti.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	0	-	-	-		Değişim yok. Endonezya kaybı.
2	Çatışma dışı	0	-	-	-		
3	Çatışma dışı	0	-	-	-		
4	Alman işgaline uğradı.	250 bin	Alman işgaline uğradı.	-	-		
Sonraki süreç			Endonezya kaybı.	600 stratejik bombardımana maruz kaldı. Eindhoven Enschede Enkhuizen Middelburg Bezuldenhout Yıkım büyük.			

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	0	0,9583	0	1	1	1		0
			0,6	0,2				0,12

Tablo 3. 54. Hollanda'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

Belçika, 1940'ta işgal edilmişti[1145] ve savaş esnasında 88.000 insan kaybetti.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	1	1	1

[1142] *La Petite Gironde*, "Les Anglo-Américains bombardent Nimègue en Hollande", No 25985, 24 Février 1944, s. 1; *L'Ouest-Éclair*, "Les Anglo-Americains bombardent Nimégue", No 17088, 24 Février 1944, s. 1; *Paris-midi*, "Les aviateurs « alliés » Attaquent les villes hollandaises", No 5608, 24 Février 1944, s. 1.

[1143] *Excelsior*, "Les Allemands ont fait leur entree a La Haye", No 10744, 16 Mai 1940, s. 3; *Gazette de Bayonne*, "Un raid terroriste américain sur Rotterdam", No 10626, 02 Avril 1943, s. 1; *Aujourd'hui*, "Le raid anglo- américain sur Rotterdam a fait 180 morts", No 830, 02 Avril 1943, s. 1; *Le Petit Parisien*, "Un bombardement américain sur le centre de Rotterdam a fait 180 morts et 400 blesses", No 24020, 02 Avril 1943, s. 1; *Le Réveil du Nord*, "Les raids terroristes de la R,A.F. 180 morts et 400blessés A ROTTERDAM", sy, 02 Avril 1943, s. 1; *Le Patriote des Pyrénées*, "Raid américain sur Rotterdam", No 42732, 02 Avril 1943, s. 1; *Le Journal*, "Les operations", No 18332, 02 Avril 1943, s. 2.

[1144] https://www.niod.nl/en/frequently-asked-questions/loss-dutch-lives-numbers erişim tarihi 20.6.2024.

[1145] Hart, *a.g.e.,* s. 74-76.

2	1	1	1	1	1	1		1
3	1	1	1	1	1	1		1
4	0	0,9853	0	1	1	1		0
								1

Tablo 3. 55. Belçika'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

İsviçre, savaşın dışında kalan nadir ülkelerden birisi olmuştu. İnsan kaybı, Türkiye'deki gibi çok az sayıda idi. Almanlar, tıpkı Türkiye için olduğu gibi İsviçre'yi de işgal etme amaçlı planlar hazırlasa da herhangi bir işgal teşebbüsü gerçekleşmemişti[1146]. Savaş sırasında Almanya 197 defa hava ihlali yapmıştı ve toplamda 11 Alman uçağı düşürülmüştü[1147]. Müttefik uçakları da hava ihlalleri yapmıştı. Müttefik havacılar genelde tutuklandı. Savaş boyunca, tıpkı Türk-Sovyet sınırında olduğu gibi İsviçre'de de sınır çatışmaları yaşanmıştı. Müttefikler yanlışlıkla İsviçre'yi (Schaffhausen) bombalamıştı[1148]. Şubat-Mart 1945'te de Müttefik bombardımanı sonucu ölenler olmuştu[1149]. İsviçre, tavizler de vermek zorunda kalıyordu. Alman altını karşılığında İsviçre frangı veriliyordu ki bu franklar, Almanya'nın dış ülkelerle ticaret yapmasına olanak sağlıyordu.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
1	Çatışma dışı	100	-	-	-	Alman altını karşılığı İsviçre frangı.	Değişim yok
2	Çatışma dışı		-	-	-		
3	Çatışma dışı		-	-	-		
4	Çatışma dışı		-	-	-	Alman hava ihlali.	
5	Çatışma dışı		-	-	-		
6	Çatışma dışı		-	-	-		
7	Çatışma dışı		-	-	-		
8	Çatışma dışı		-	-	-		
9	Çatışma dışı		-		-		
10	Çatışma dışı		-	-	-		
11	Çatışma dışı		-	-	-		
12	Çatışma dışı		-	-	-		
13	Çatışma dışı		-	-	-		
14	Çatışma dışı		-	-	-		
15	Çatışma dışı		-	-	-		

[1146] Halbheer, *a.g.e.*, s. 5-6.
[1147] Aynı eser, s. 4.
[1148] *Le Réveil du Nord*, "LA VILLE SUISSE de Schaffhouse", No 56/93, 2 Avril 1944, s. 1; *L'Écho*, "Le Bombardement de la ville suisse de Schaffhouse a suscité une émotion considérable", No 767, 4 Avril 1944, s. 1; *Le Petit Haut-Marnais*, "La ville suisse de Schaffhouse bombardée par les Anglo-Américains", sy, 3 Avril 1944, s. 1.
[1149] DBTDA, Müttefik tayyarelerin Bal'le Zürih'i bombalaması, 37193 - 149242 – 8, 1945-03-06.

16	Çatışma dışı		-	Müttefik bombardımanı: küçük çapta	-			
17	Çatışma dışı		-	-	-			
18	Çatışma dışı		-	-	-	Müttefik hava ihlali.		
19	Çatışma dışı		-	-	-			
20	Çatışma dışı		-	-	-			
21	Çatışma dışı		-	-	-			

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Tav iz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	1	1	1	1	0,9	1	0,9
2	1		1	1	1	0,9		0,9
3	1		1	1	1	0,9		0,9
4	1		1	1	1	0,8		0,8
5	1		1	1	1	0,8		0,8
6	1		1	1	1	0,8		0,8
7	1		1	1	1	0,8		0,8
8	1		1	1	1	0,8		0,8
9	1		1	1	1	0,8		0,8
10	1		1	1	1	0,8		0,8
11	1		1	1	1	0,8		0,8
12	1		1	1	1	0,8		0,8
13	1		1	1	1	0,8		0,8
14	1		1	1	1	0,8		0,8
15	1		1	1	1	0,8		0,8
16	1		1	1	1	0,8		0,8
17	1		1	1	1	0,8		0,8
18	1		1	1	1	0,7		0,7
19	1		1	1	1	0,7		0,7
20	1		1	1	1	0,7		0,7
21	1		1	1	1	0,7		0,7

Tablo 3. 56. İsviçre'nin olgu değerleri ve sayısal durumu

Portekiz, savaş dışında kalan ülkelerden birisi olmuştu. Ancak zayiatları fazla idi. Savaş sırasında Alman denizaltıları tarafından birçok gemisi saldırıya uğradı ve battı. Portekiz'in ölü sayısı, İkinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 40 ile 70 bin arasında olmakla birlikte bu sayının çoğuna, Pasifik'te Japonlar sebep olmuştur. Portekiz'in tavizleri de olmuştu. Müttefiklere kauçuk ve tungsten satmıştı. Tungsteni Almanya'ya da satıyordu ancak işgal ihtimali ortadan kalkınca Portekiz satışı durdurmuştu[1150]. Ayrıca taviz olarak; Azor, Müttefiklere üs olarak verilmişti[1151].

[1150] *H.R. 3662, U.S. Holocaust Assets Commission Act of 1998: Hearing Before the Committee on Banking and Financial Services, House of Representatives, One Hundred Fifth Congress*, Second Session, C. 4, U.S. Government Printing Office, 1998, s. 23-58.
[1151] Hart, *a.g.e.*, s. 416.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
Evre 1	Çatışma dışı	70 bin	-	Alman denizaltı saldırıları	-		Değişim yok
Evre 2	Çatışma dışı		-		-		
Evre 3	Çatışma dışı		-		-		
Evre 4	Çatışma dışı		-		-		
Evre 5	Çatışma dışı		-		-	Tungsten	
Evre 6	Çatışma dışı		-		-		
Evre 7	Çatışma dışı		-		-		
Evre 8	Çatışma dışı		-		-		
Evre 9	Çatışma dışı		-		-		
Evre 10	Çatışma dışı		-		-		
Evre 11	Çatışma dışı		-		-		
Evre 12	Çatışma dışı		-		-		
Evre 13	Çatışma dışı		-		-	Azor	
Evre 14	Çatışma dışı		-		-		
Evre 15	Çatışma dışı		-		-		
Evre 16	Çatışma dışı		-		-		
Evre 17	Çatışma dışı		-		-		
Evre 18	Çatışma dışı		-		-		
Evre 19	Çatışma dışı		-		-		
Evre 20	Çatışma dışı		-		-		
Evre 21	Çatışma dışı		-		-		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	0,9883	1	0,9	1	1	1	0,8894
2	1		1		1	1		0,8894
3	1		1		1	1		0,8894
4	1		1		1	1		0,8894
5	1		1		1	0,9		0,8
6	1		1		1	0,9		0,8
7	1		1		1	0,9		0,8
8	1		1		1	0,9		0,8
9	1		1		1	0,9		0,8
10	1		1		1	0,9		0,8
11	1		1		1	0,9		0,8
12	1		1		1	0,9		0,8
13	1		1		1	0,8		0,7115
14	1		1		1	0,8		0,7115
15	1		1		1	0,8		0,7115
16	1		1		1	0,8		0,7115
17	1		1		1	0,8		0,7115
18	1		1		1	0,8		0,7115
19	1		1		1	0,8		0,7115
20	1		1		1	0,8		0,7115
21	1		1		1	0,8		0,7115

Tablo 3. 57. Portekiz'in olgu değerleri ve sayısal durumu

İspanya, savaşın dışında kalan ülkelerden birisi olmuştur. Ancak savaşa katılmayan Müttefik yanlısı ülke konumunda olan Türkiye ve İsveç'in aksine, savaşa her an girebilecek Mihver ülkesi konumundaydı. Sovyetlerle savaşması için gönüllü mavi

tümen oluşturulmuştu[1152]. Toplam 4500 kişi öldü. Almanya, İspanya'dan ABD'ye karşı savaşmak için üsler (Fas) istemiş, ancak İspanya da bunu reddetmişti. Savaşa girme gündemi geldiğinde İspanyolların talepleri aşırı (silah ve tahıl ağırlıklı) oluyordu. Almanya, İspanya'yı Vichy ile tehdit etti. Sonrasında Cebelitarık için Alman baskısına maruz kaldı, ancak netice alınamadı[1153]. Bütün bunlara rağmen Almanya ve İtalya'ya yardımı (Mavi tümen) büyük olmuştu. Ayrıca Alman denizaltılarının ikmali yapılmıştı[1154]. Almanya ile ticareti tungsten merkezli gerçekleşiyordu[1155]. Savaş ilerledikçe İspanya'nın Müttefiklerle ilişkileri iyileşmişti. Savaşın sonunda uluslararası arenadan izole edildi[1156].

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu
Evre 1	Çatışma dışı	4500	-		-	tungsten	Değişim yok. Uluslar arası arenadan izole edildi.
Evre 2	Çatışma dışı		-		-	denizaltı ikmali	
Evre 3	Çatışma dışı		-		-		
Evre 4	Çatışma dışı		-		-		
Evre 5	Çatışma dışı		-		-		
Evre 6	Çatışma dışı		-		-		
Evre 7	Çatışma dışı		-		-		
Evre 8	Çatışma dışı		-		-	Mavi tümen	
Evre 9	Çatışma dışı		-		-		
Evre 10	Çatışma dışı		-		-		
Evre 11	Çatışma dışı		-		-		
Evre 12	Çatışma dışı		-		-		
Evre 13	Çatışma dışı		-		-		
Evre 14	Çatışma dışı		-		-		
Evre 15	Çatışma dışı		-		-		
Evre 16	Çatışma dışı		-		-		
Evre 17	Çatışma dışı		-		-		
Evre 18	Çatışma dışı		-		-		
Evre 19	Çatışma dışı		-		-		
Evre 20	Çatışma dışı		-		-		
Evre 21	Çatışma dışı		-		-		

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer

[1152] William D. Phillips JR & Carla Rahn Phillips, *İspanya'nın Kısa Tarihi*, çev: Tuna Erkmen, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 278.
[1153] Hart, *a.g.e.*, s. 157; Phillips *a.g.e.,* s. 278.
[1154] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 3-0-27.
[1155] Phillips *a.g.e.,* s. 278; *H.R. 3662, U.S. Holocaust Assets Commission Act of 1998: Hearing Before the Committee on Banking and Financial Services, House of Representatives, One Hundred Fifth Congress*, Second Session, C. 4, U.S. Government Printing Office, 1998, s. 59-88.
[1156] Phillips *a.g.e.,* s. 279.

1	1	0,9992	1	1	1	0,9	1	0,8992
2	1		1		1	0,8		0,7993
3	1		1		1	0,8		0,7993
4	1		1		1	0,8		0,7993
5	1		1		1	0,8		0,7993
6	1		1		1	0,8		0,7993
7	1		1		1	0,8		0,7993
8	1		1		1	0,7		0,6994
9	1		1		1	0,7		0,6994
10	1		1		1	0,7		0,6994
11	1		1		1	0,7		0,6994
12	1		1		1	0,7		0,6994
13	1		1		1	0,7		0,6994
14	1		1		1	0,7		0,6994
15	1		1		1	0,7		0,6994
16	1		1		1	0,7		0,6994
17	1		1		1	0,7		0,6994
18	1		1		1	0,7		0,6994
19	1		1		1	0,7		0,6994
20	1		1		1	0,7		0,6994
21	1		1		1	0,7		0,6994

Tablo 3. 58. İspanya'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

İrlanda, çatışmaya resmi olarak katılmasa da 5100 insanını kaybetmişti. Savaş süresince hem gönüllü olarak Birleşik Krallık yardımına koştu, hem de Dublin Alman bombardımanına maruz kalmıştı[1157]. Birleşik Krallık ile ticareti de yüksek seviyede idi. Bütün bunlara rağmen Birleşik Krallık'ın üs isteklerini reddetmişti.

[1157] *Le Midi socialiste*, "Entre Allemands et Anglais", sy, 03 Janvier 1941, s. 1; *Le Radical de Marseille*, "DUBLIN été bombardé ce matin", No 29680, 03 Janvier 1941, s. 1.

Evre	Çatışmaya dâhil olma	İnsan kaybı	İşgal ya da toprak kaybı	Bombardıman	Darbe, iç savaş, karışıklık	Taviz	Savaş sonu	Sayısal değer
1	1	0,9991	1	1	1	0,9	1	0,8991
2	1		1		1	0,9		0,8991
3	1		1		1	0,9		0,8991
4	1		1		1	0,9		0,8991
5	1		1		1	0,9		0,8991
6	1		1		1	0,9		0,8991
7	1		1		1	0,9		0,8991
8	1		1		1	0,9		0,8991
9	1		1		1	0,9		0,8991
10	1		1		1	0,9		0,8991
11	1		1		1	0,9		0,8991
12	1		1		1	0,9		0,8991
13	1		1		1	0,9		0,8991
14	1		1		1	0,9		0,8991
15	1		1		1	0,9		0,8991
16	1		1		1	0,9		0,8991
17	1		1		1	0,9		0,8991
18	1		1		1	0,9		0,8991
19	1		1		1	0,9		0,8991
20	1		1		1	0,9		0,8991
21	1		1		1	0,9		0,8991

Tablo 3. 59. İrlanda'nın olgu değerleri ve sayısal durumu

3.2. Analiz

3.2.1. Diplomatik Zorluğun Ölçülmesi

Diplomatik zorluğu, bir ülkenin savaş sırasında jeopolitik değerinden, fiziki coğrafyasına, müttefiklerine olan mesafesinden düşmana olan uzaklığına, kendi ordusundan düşmanın ordusuna, savaş sırasındaki tavizlerden toprak kayıplarına birçok parametrenin yer aldığı bir ölçüt olarak tanımlayabiliriz. Eğer bir ülkenin adı konferanslarda çok sık geçiyorsa ki, bunu jeopolitik frekans olarak tanımladık, o ülkenin zorluk seviyesinin arttığını göstermektedir. Çünkü bir ülkenin uluslararası arenada tarafların üzerinde tartıştığı bir bölgeye sahip olması, o ülkenin savaşa sokulmasını, taviz politikası uygulamasını veya işgale uğraması gibi birçok olasılığı ortaya çıkarmaktadır. Bu da zorluğu beraberinde getirmektedir. Günümüzde uluslar arası arenada sıklıkla gündem maddesi olan Ukrayna, Kore, Tayvan, İsveç, Finlandiya vs ile, kimsenin tartışmaya açmadığı İzlanda, Danimarka vs arasındaki fark, jeopolitik ağırlıkla ilgilidir. Diğer bir unsur, bir ülkenin coğrafi arazisinin işgale uygun olup olmadığıdır. Dağlık arazi yüzdesi, savunmaya elverişli akarsular, buzul, çöl gibi araziler, demiryolu ulaşımının çokluğu ya da azlığı, olası bir amfibi

harekatına elverişli sahil oranı, dönemin bulaşıcı hastalığı olan sıtmanın yaygınlığı gibi birçok etkenden bir ülkenin işgalinin zorluğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte eğer işgal zorluğu düşük seviyede ise, yani düz bir araziye sahip, demiryolu ağının ülkenin her tarafına yayılmış, bulaşıcı hastalıkların olmadığı bir ülke ise, o ülke için diplomaside zorluk seviyesinin yüksek olduğuna işarettir. Diğer bir unsur ise bir ülkenin müttefikine veya düşmanına olan mesafesidir. Bu unsur, diğerlerine oranla bir ülkenin dış politik zorluğunu çok daha fazla etkilemektedir. Diğer bir unsur ise ülkelerin ordu sayısıdır. Bütün bunlara ek olarak ülkenin yaşadığı bombardıman ve işgaller de eklendiğinde diplomatik zorluk ortaya çıkacaktır. Diplomatik zorluğu hesaplamak için ülkenin jeopolitik yüzdesi, fiziki coğrafyasına bölünür. Buradaki mantık, jeopolitik seviyenin yüksekliği ile diplomatik zorluğun doğru orantılı, coğrafi engellerin yüksekliği ile diplomatik zorluğun ters orantılı olması ile ilgilidir. Aynı şekilde müttefiklere olan mesafenin düşmana olan mesafeye bölünmesi ile düşman ordusunun, ulusun kendi ordu sayısına bölünmesiyle oluşan değerler, olgu değeriyle birlikte çarpılır ve sonuç ne kadar yüksekse, o ülke için diplomatik zorluk o derece fazladır.

Özetle:

$$\boldsymbol{Diplomatik\ Başarı} = \left[\left(\frac{\boldsymbol{Müttefik\ devlete\ uzaklık}}{\boldsymbol{İşgalci\ devlete\ uzaklık}}\right) \times \left(\frac{\boldsymbol{Jeopolitik\ Frekans}}{\boldsymbol{Coğrafi\ Zorluk}}\right) \times \left(\frac{\boldsymbol{Düşman\ ordusu}}{\boldsymbol{Savunan\ Ordu}}\right)\right] \times \boldsymbol{Savaş\ sonu\ akıbet}$$

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	13,25	83,7	- (Fra.)	5 km (İta.)	1.600.000	370.000	1	0,13691
Irak	0,328	73,1	- (İng.)	1020 km (İta.)	1.600.000	60.500	1	0,00011
İran	0,986	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	1.800.000	125.000	1	1,84651
Yunanistan	1,604	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	230.000	1	54,8418
Bulgaristan	-	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	3.092.697	178.000	1	0,00456
Romanya	-	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	1.800.000	456.000	1	6,5
Yugoslavya	1,93	72,5	480 km (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	432.000	1	124,811
Macaristan	0,328	32,4	- (Alm.)	300 km (Sov.)	1.800.000	74.000	1	0,00082

Polonya	12,307	21,3	711 km (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	1.105.000	1	1569,25
Estonya	0,328	-6,4	1457 km (Fra.)	- (Sov.)	1.800.000	57.000	1	151.834
Litvanya	0,328	28,1	1129 km (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	26.000	1	2151,29
Latvia	0,328	16,9	1203 km (Fra.)	- (Sov.)	1.800.000	41.000	1	1030,94
Finlandiya	1,601	60,2	1344 km (İng.)	- (Sov.)	1.800.000	312.000	1	206,018
İsveç	1,272	54,2	747 km (İng.)	71 km (Alm.)	4.220.000	138.000	0,8996	6,78112
Norveç	-	96	443 km (İng.)	347 km (Alm.)	4.220.000	52.000	1	0,01036
Danimarka	-	-15,9	488 km (İng.)	- (Alm.)	4.220.000	15.000	1	0,01372
Hollanda	1,272	2,9	63 km (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	255.000	1	456,548
Belçika	0,328	-3,8	- (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	205.000	1	67,9314
İsviçre	0,328	92,6	- (Fra.)	- (Alm.)	4.220.000	457.000	0,9	0,02961
Portekiz	0,328	29,7	203 km (İng.)	1390 km (İta.)	1.600.000	100.000	0,8834	0,02292
İspanya	11,693	57,4	323 km (İta.)	- (Fra.)	3.092.697	287.000	0,8992	629,994
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	872 km (Alm.)	4.220.000	19.000	0,8991	0,02276

Tablo 3. 60. Evre 1 diplomatik zorluk seviyesi[1158]

Tabloda görüldüğü üzere 7 Nisan – 2 Eylül 1939 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet Estonya olarak görülmektedir. Bunun sebepleri, Estonya'nın savunmaya elverişli bir coğrafyasının olmaması, potansiyel düşmanı olan Sovyetler Birliği'ne oranla küçük bir orduya sahip olması, Sovyetlerle sınır olup Müttefiklere çok uzak kalması şeklinde sıralanabilir. Bu ülkenin jeopolitik ağırlığının seviyesinin düşüklüğü, yukarıdaki sebepleri çok fazla etkilememiştir. Diplomatik zorluk sıralamasında Estonya'yı Litvanya, Polonya ve Latvia takip etmektedir. Bu ülkelerdeki zorluk seviyesindeki sebepler de Estonya ile hemen hemen aynıdır. Latvia ve Litvanya'daki coğrafi zorluk, görece biraz daha fazla olduğu için geride kalmıştır. Polonya'yı yukarı seviyeye çıkaran sebepler, Müttefiklere olan uzaklığı ile

[1158] Ordu değerleri, pik noktalar arası ortalama alınarak tahmini yazılmıştır. Tahmini ordu sayılarının yanında * işareti bulunmaktadır. Ayrıca ordu kalitesi eklemeleri de incelenen devletlere ve kara ordusu özelinde yapılmış olup, 1939'daki kalite katsayı baz alınarak diğer evrelere eklenmiştir.

jeopolitik ağırlığın yüksekliğidir. Polonya ordusu, kendi çapındaki ülkelere oranla en kalabalık bir ordu görünümde olmasına rağmen yukarıdaki iki sebebin ağırlığı daha belirgindir. Bu ülkeden sonra sırasıyla İspanya, Hollanda, Finlandiya, Yugoslavya, Belçika, Yunanistan, İsveç, Romanya, İran, Türkiye, İsviçre, Portekiz, İrlanda, Danimarka, Norveç, Bulgaristan, Macaristan ve Irak gelmektedir. İspanya'nın kendi müttefiki olan Mihver devletlerine olan uzaklığı, Hollanda'nın ve Belçika'nın ordu seviyesinin düşük olması, sıralamada sonraki ülkelerin Müttefiklere uzaklığı sıralamayı belirleyen ana sebepler olmuştur. İran'ın Müttefiklere yakın olması ve sonrasında gelen Türkiye'nin İtalya'ya yakınlığı, ordu seviyesinin henüz az olması, jeopolitik ağırlık seviyesinin yüksek olması gibi olumsuz etkilerin yanında coğrafi açıdan engebeli ve işgali zor bir ülke olması, henüz Almanya ile sınırdaş olmaması, Fransa ile güney sınırını paylaşması Türkiye'yi diplomatik açıdan rahatlatmaktadır.

Burada bir ek bilgiyi yazmakta yarar görüyoruz: Kurulan modele göre hem müttefiklerle hem de işgalcilerle sınır olmak bir ülkenin jeopolitik ağırlığını yükseltse de zorluk seviyesi, müttefiklerle sınırı olmayan ama jeopolitik ağırlığı da düşük seviyede kalan ülkelere oranla daha aşağı seviyededir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	8,35	83,7	- (Fra.)	5 km (İta.)	1.600.000	700.000*	1	0,0456
Irak	0,439	73,1	- (İng.)	1020 km (İta.)	1.600.000	60.500	1	0,00015
İran	0,885	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	125.000	1	0,18445
Yunanistan	1,266	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	280.000*	1	35,7668
Bulgaristan	0,788	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	3.300.000	185.000*	1	0,03716
Romanya	4,189	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	456.000*	1	303,641
Yugoslavya	0,621	72,5	480 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	432.000*	1	57,456
Macaristan	0,916	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.000.000	180.000*	1	0,31544
Polonya	4,02	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	2,293	-6,4	1457 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	57.000*	1	1170712
Litvanya	4,973	28,1	1129 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	26.000*	1	46380,4
Latvia	2,293	16,9	1203 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	41.000*	1	7951,52

Finlandiya	13,641	60,2	1344 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	312.000*	0,787	1536,2
İsveç	2,133	54,2	747 km (İng.)	71 km (Alm.)	6.050.000	150.000*	0,8096	13,498
Norveç	3,475	96	443 km (İng.)	347 km (Alm.)	6.050.000	52.000	1	5,38411
Danimarka	0,991	-15,9	488 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	15.000	1	19881,4
Hollanda	3,199	2,9	63 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	300.000*	1	1401,91
Belçika	6,093	-3,8	- (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	350.000*	1	1052,69
İsviçre	0,368	92,6	- (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	580.000*	0,9	0,0375
Portekiz	0,206	29,7	203 km (İng.)	1390 km (İta.)	1.600.000	100.000*	0,8834	0,01459
İspanya	1,055	57,4	323 km (İta.)	- (Fra.)	3.300.000	300.000*	0,7993	52,4247
İrlanda	0,757	-7,4	- (İng.)	872 km (Alm.)	6.050.000	19.000*	0,8991	2,48043

Tablo 3. 61. Evre 2 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 3 Eylül 1939 – 8 Nisan 1940 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine Estonya olarak görülmektedir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere evrelere göre değişen jeopolitik ağırlığın etkisi, Müttefiklere olan uzaklığın etkisine çok fazla ağırlık katamamaktadır. Bu yüzden Estonya, bu evrede de diplomasiyi en zor şartlarda uygulayan devlet olmuştur. Sonraki sıralama da çok fazla değişmemektedir. Sadece Polonya'nın işgal edilmesiyle, Polonya için artık diplomasiden söz edilemeyeceğinden sıralamada yer almamaktadır. Danimarka ve Baltık ülkeleri ile Finlandiya, Hollanda, Belçika, Romanya ve Yugoslavya sıralamayı takip eden ülkelerdir. İspanya bu evrede daha alt sıralarda yer almıştır. Bunun en önemli sebebi, İspanya sivil savaşı ile yükselmiş olan jeopolitik ağırlığın bu evrede azalmasıdır. Romanya'daki yükselmenin sebebi ise hem Sovyet ordusunun sayısal artışı hem de Romanya'nın jeopolitik ağırlığındaki artıştır. Elbette bu jeopolitik artışın en önemli sebebi, Alman-Sovyet sınır anlaşması olmuştur. İspanya'dan sonra Yunanistan, İsveç, Norveç ve İrlanda gelmektedir. Norveç'in yüksekliğinin sebebi, işgal arifesi evresinde jeopolitik ağırlığındaki artıştır. Almanların kuzeye olan ilgisi, diğer kuzey ülkelerini de az da olsa etkileyeceğinden İsveç ve İrlanda'nın seviyesinde artış görülmüştür. Kuzey ülkelerinden sonra sırasıyla Macaristan, İran, Türkiye, İsviçre, Bulgaristan, Portekiz ve Irak gelmiştir. Savaş henüz Akdeniz'de hissedilmemiştir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	1,915	83,7	- (Fra.)	5 km (İta.)	1.600.000	750.000*	1	0,00987
Irak	0,431	73,1	- (İng.)	1020 km (İta.)	1.600.000	60.500	1	0,00015
İran	1,327	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	125.000	1	0,27563
Yunanistan	1,232	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	300.000*	1	32,3358
Bulgaristan	0,217	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	3.300.000	195.000*	1	0,00979
Romanya	1,389	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	456.000*	1	100,717
Yugoslavya	2,089	72,5	480 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	432.000*	1	193,67
Macaristan	0,805	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.000.000	180.000*	1	0,27777
Polonya	0,448	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,439	-6,4	1457 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	57.000*	1	224940
Litvanya	0,439	28,1	1129 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	26.000*	1	4113,5
Latvia	0,439	16,9	1203 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	41.000*	1	1525,75
Finlandiya	0,439	60,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	312.000*	0,787	0,03682
İsveç	6,5	54,2	- (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	200.000*	0,8096	2,93688
Norveç	21,557	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	4,982	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	5,847	2,9	63 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	300.000*	1	2562,89
Belçika	8,008	-3,8	- (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	616.000	1	786,694
İsviçre	0,579	92,6	- (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	600.000*	0,9	0,05683
Portekiz	0,152	29,7	203 km (İng.)	1390 km (İta.)	1.600.000	100.000*	0,8834	0,01042
İspanya	1,693	57,4	323 km (İta.)	- (Fra.)	3.300.000	300.000*	0,7993	83,607
İrlanda	0,143	-7,4	- (İng.)	872 km (Alm.)	6.050.000	19.000*	0,8991	0,45692

Tablo 3. 62. Evre 3 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 9 Nisan 1940 – 9 Mayıs 1940 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine Estonya olarak görülmektedir. Bu defa diğer iki Baltık ülkesinin arasına Hollanda geçmiştir. Bunun en önemli sebebi, yükselen jeopolitik ağırlığı olmuştur. İşgal arifesinde işgale uğrayacak potansiyel ülkede genellikle böyle bir artış görülmektedir. Aynı artış Belçika'da olmakla birlikte Belçika ordusunun sayısal avantajı, onun diplomasideki zorluk seviyesini bir tık aşağı çekmektedir. Baltık ve Benelüx ülkelerinden sonra sırasıyla Yugoslavya, Romanya, İspanya ve Yunanistan gelmektedir. Jeopolitik ağırlık ve Müttefiklere olan

uzaklık, bu sıralamanın en önemli iki sebebidir. Polonya işgal edildiğinden, Norveç ve Danimarka da işgal sürecinde olduğundan liste dışındadır.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	1,933	83,7	- (Fra.)	5 km (İta.)	1.600.000	800.000*	1	0,00922
Irak	2,297	73,1	- (İng.)	1020 km (İta.)	1.600.000	60.500	1	0,00081
İran	0,892	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	125.000	1	0,18444
Yunanistan	2,889	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	350.000*	1	65,1087
Bulgaristan	-	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	3.850.000	200.000*	1	0,00505
Romanya	1,646	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	456.000*	1	119,495
Yugoslavya	1,587	72,5	480 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	432.000*	1	147,369
Macaristan	1,215	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.000.000	180.000*	1	0,42866
Polonya	0,143	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,583	-6,4	1457 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	57.000*	1	296512
Litvanya	0,583	28,1	1129 km (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	26.000*	1	5422,31
Latvia	0,583	16,9	1203 km (Fra.)	- (Sov.)	2.000.000	41.000*	1	2013,4
Finlandiya	0,46	60,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	312.000*	0,787	0,03854
İsveç	1,799	54,2	- (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	300.000*	0,8096	0,54221
Norveç	16,951	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,951	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	5,007	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	5,583	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	1,104	92,6	- (Fra.)	- (Alm.)	6.050.000	640.000*	0,8	0,08976
Portekiz	1,866	29,7	203 km (İng.)	1390 km (İta.)	1.600.000	100.000*	0,8834	0,1298
İspanya	4,312	57,4	323 km (İta.)	- (Fra.)	3.850.000	300.000*	0,7993	248,756
İrlanda	2,277	-7,4	- (İng.)	565 km (Alm.)	6.050.000	19.000*	0,8991	11,4883

Tablo 3. 63. Evre 4 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 10 Mayıs 1940 – 9 Haziran 1940 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine Estonya olmuştur. Onu Litvanya ve Latvia takip etmektedir. Sonrasında jeopolitik ağırlıklarında artış görülen İspanya,

Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkeler yer almıştır. Benelüx ülkeleri işgal sürecinde olduğundan liste dışındadır. Türkiye ise, aşağı sıralarda yerini almıştır.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	4,421	83,7	70 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	890.000*	1	25,1278
Irak	0,505	73,1	- (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	60.500	1	0,6976
İran	0,793	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	125.000	1	0,1636
Yunanistan	0,936	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	400.000*	1	18,5241
Bulgaristan	0,747	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	1.650.000	215.000*	1	0,01517
Romanya	4,845	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	456.000*	0,9	314,365
Yugoslavya	0,523	72,5	1097 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	432.000*	1	110,116
Macaristan	1,42	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.000.000	180.000*	1	0,48688
Polonya	0,613	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	5,181	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	5,181	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	5,181	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,632	60,2	1344 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	350.000*	0,787	163,615
İsveç	2,598	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	400.000	0,8096	438,789
Norveç	9,34	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,954	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	2,1481	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,525	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	1,061	92,6	571 km (İng.)	-	6.050.000	700.000*	0,8	45,1654
Portekiz	1,557	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	6.050.000	100.000*	0,8	5,54886
İspanya	7,26	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	1.650.000	300.000*	0,7993	0,00072
İrlanda	3,089	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	6.050.000	19.000*	0,8991	21,4083

Tablo 3. 64. Evre 5 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 10 Haziran 1940 – 10 Ağustos 1940 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsveç olmuştur. Bunun en önemli sebebi, Almanya ile artık bir sınırının bulunması olmuştur. Aynı zamanda Müttefiklerle de bağı kesildiğinden diplomatik zorluk seviyesi oldukça yükselmiştir. Bu evrede Baltık ülkeleri işgal sürecinde olduğundan liste dışındadır. İkinci sırada Romanya olmuştur. Bunun en önemli sebebi ise Sovyet ordusuna göre ordusunun

sayısal dezavantajı, jeopolitik ağırlık ve Sovyet sınırında olması gösterilebilir. Ondan sonra Finlandiya, Yugoslavya, İsviçre ve Türkiye yer almaktadır. Finlandiya'nın yeniden üst sırada olmasının sebebi, Birleşik Krallık ile bağının kopmasıdır. Sonrasında gelen Yugoslavya'nın işgal arifesinde olması, İsviçre'nin ise Fransa'nın işgal edilmesi sonucu Müttefiklerle bağının kopmasıdır. Hemen ardından Türkiye gelmektedir. Türkiye'nin de yukarı sıralara çıkmasının sebebi aynıdır. Suriye'deki Müttefik varlığının sonlanması ve jeopolitik ağırlık, en önemli iki sebeptir. Son sırada bulunan İspanya, kuzey sınırındaki Müttefiklerin bulunmayışı sebebiyle, kendi müttefiki olan Almanya ile sınır komşusu olması, diplomaside İspanya'yı daha kolay seviyeye çekmektedir. Bu evre, belki de karşılaştırılan bu ülkelerde en çok değişim yaratan evredir. Avrupa'da Fransa'nın düşüşünün etkisi şeklinde okunmalıdır ve birçok ülkeyi, diplomatik açıdan Almanya ve İtalya'ya karşı güçsüz bırakarak zor bir diplomasiye yöneltmiştir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	2,554	83,7	70 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	990.000*	1	13,0322
Irak	1,873	73,1	- (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	60.500	1	2,5581
İran	0,718	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	125.000	1	0,14912
Yunanistan	6,236	77,9	384 km (İng.)	- (İta.)	1.600.000	450.000*	1	109,361
Bulgaristan	0,3	67,7	150 km (İta.)	840 km (İng.)	1.650.000	254.000*	1	0,00514
Romanya	5,464	60,4	998 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	456.000*	0,7	276,954
Yugoslavya	0,3	72,5	1097 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	432.000	1	63,4285
Macaristan	1,201	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.000.000	180.000*	1	0,41144
Polonya	0,838	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	2,427	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	2,427	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	2,427	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	2,489	60,2	1344 km (İng.)	- (Sov.)	2.000.000	400.000*	0,787	218,738
İsveç	0,938	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	400.000	0,8096	158,639
Norveç	11,248	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,831	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	1,472	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,282	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	2,28	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	6.050.000	750.000*	0,8	90,7203
Portekiz	0,547	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	6.050.000	100.000*	0,8	1,95562
İspanya	7,8	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	1.650.000	300.000*	0,7993	0,00077
İrlanda	1,879	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	6.050.000	19.000*	0,8991	13,0251

Tablo 3. 65. Evre 6 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 11 Ağustos 1940 – 27 Ekim 1940 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet Romanya ve ondan sonra Finlandiya olmuştur. Bunun en önemli sebebi, Müttefiklerle olan mesafeleridir. Sonrasında gelen İsveç için de bu geçerlidir. Ardından gelen Yunanistan'ın zorluk seviyesinin yüksekliği, işgal arifesinde olmasından kaynaklıdır. Bulgaristan ve İspanya da değerleri en düşük iki ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	5,385	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	1.370.000*	1	0,34003
Irak	4,67	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	1,185	77,2	- (İng.)	- (Sov.)	2.680.000	125.000	1	0,33039
Yunanistan	8,769	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	2,865	67,7	- (Alm.)	840 km (İng.)	2.200.000	345.000*	0,9964	0,00032
Romanya	2,501	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.680.000	456.000*	0,6416	0,15607
Yugoslavya	6,961	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	1,347	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	2.680.000	200.000*	0,856	0,47785
Polonya	0,239	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,575	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,575	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,575	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,712	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	2.680.000	450.000*	0,787	0,12844
İsveç	0,546	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	400.000	0,8096	110,904
Norveç	0,074	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,532	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	1,654	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,244	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	1,224	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	850.000*	0,8	51,2121
Portekiz	1,62	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	7.234.000	100.000*	0,8	6,88997
İspanya	7,162	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	2.200.000	300.000*	0,7993	0,00095
İrlanda	1,644	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	7.234.000	41.000*	0,8991	6,29595

Tablo 3. 66. Evre 7 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 28 Ekim 1940 – 21 Haziran 1941 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsveç olmuştur. Elbette Alman ordusunun çokluğu ve İsveç'in Müttefiklerle bağının kopması sebep gösterilse de, asıl önemli sebep, birçok ülkenin işgal edilmesi ya da işgal sürecinde olmasıdır. Bu evrede bu gruba eklenen ülkeler Irak, Yunanistan ve Yugoslavya'dır. İsveç'ten sonra sırasıyla İsviçre, Portekiz, İrlanda, Macaristan, Türkiye ve İran gelmektedir. En sonda yine Bulgaristan ve İspanya bulunmaktadır. Türkiye'nin diplomatik zorluk sıralamasının aşağıya düşmesinin en büyük sebebi, Müttefiklerle yeniden sınırdaş olması ve ordu sayısının yüksekliği gösterilebilir. Finlandiya ve Romanya bu evrede düşük seviyededir. Bunun en önemli sebebi ise, artık birer Mihver ülkesi olmaları ve kendi müttefiki olan Almanya ile sınırdaş olmalarıdır. Artık bu iki ülkenin Birleşik Krallık ile olan mesafesi herhangi bir anlam ifade etmemektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	7,176	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	1.600.000	1	0,38784
Irak	1,44	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	3,265	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	1,829	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,731	67,7	- (Alm.)	840 km (İng.)	2.200.000	423.000*	0,9964	0,00006
Romanya	4,304	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	4.197.000	600.000*	0,6416	0,3195
Yugoslavya	3,353	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	3,933	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	4.197.000	400.000*	0,856	1,08937
Polonya	1,012	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,605	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,605	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,605	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	4,689	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	4.197.000	550.000*	0,787	0,46782
İsveç	3,279	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	400.000*	0,8096	661,815
Norveç	-	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,777	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	2,71	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,532	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	2,051	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	7.234.000	850.000*	0,8	85,9108
Portekiz	2,599	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	7.234.000	100.000*	0,8	11,0588
İspanya	4,953	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	2.200.000	300.000*	0,6994	0,00057
İrlanda	1,078	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	7.234.000	41.000*	0,8991	4,14611

Tablo 3. 67. Evre 8 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 22 Haziran 1941 – 6 Aralık 1941 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine İsveç olmuştur. Bu evre, Mihver devletlerinin Sovyetler Birliği'ne saldırdığı evre olmasına rağmen, Fransa'nın düştüğü evredeki gibi çok büyük bir etkiye sahip değildir. Sıralama çok fazla değişmemiştir. İsveç'ten sonra sırasıyla İsviçre ve Portekiz gelmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	7,416	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	1.600.000	1	0,46042
Irak	1,337	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	2,113	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	3,053	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	6,76	67,7	- (Alm.)	840 km (İng.)	4.000.000	501.000*	0,9964	0,00094
Romanya	1,918	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	5.647.000	800.000*	0,6416	0,14356
Yugoslavya	1,863	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	1,964	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	5.647.000	500.000*	0,856	0,58479
Polonya	3,376	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,839	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,839	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,839	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,245	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	5.647.000	650.000*	0,787	0,14192
İsveç	0,525	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	600.000*	0,7197	72,8067
Norveç	1,817	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	-	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	3,062	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	7,046	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	2,684	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	850.000*	0,8	137,905
Portekiz	2,776	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	8.310.000	100.000*	0,8	13,5831
İspanya	6,687	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	4.000.000	400.000*	0,6994	0,00105
İrlanda	1,844	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	8.310.000	41.000*	0,8991	8,11439

Tablo 3. 68. Evre 9 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 7 Aralık 1941 – 25 Mayıs 1942 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsviçre olmuştur. Bir önceki evrede İsveç'in jeopolitik ağırlığı daha belirgin iken bu evrede İsviçre ön plana çıktığı için diplomatik zorluk sıralamasındaki ilk yer İsviçre'nin olmuştur[1159]. Geri kalan sıralama ve son ikideki ülkede çok büyük bir değişim gözlenmemektedir. Artık

[1159] Aslında bu evrede Almanya'nın, İngiliz-Amerikan birliklerinin muhtemel bir İskandinavya çıkarmasına karşı olarak İsveç'i işgal planı hazırlamasına rağmen Müttefiklerin böyle bir teşebbüsü olmaması, İsveç'in jeopolitik ağırlığının düşük kalmasına sebep olmuştur. DBTDA, Almanya'nın ABD ve İngiltere'nin Norveç'e olası ihracına karşı İsveç'i işgal planı, 31823 - 125658 – 62, 1942-02-17; DBTDA, İngiltere ve ABD'nin Norveç'e ihraç hareketine engel olmak amacıyla Almanya'nın İsveç'i işgali, Alman askeri kuvvetlerinin Baltık Denizi sahillerine toplandığı, 37165 - 148354 – 232, 1942-02-17. Ayrıca Müttefiklerin bu evrede çıkarma hazırlığı yaptığı bölge Kuzeybatı Afrika'dır. Bunun en önemli sebebi, İspanya'nın Almanya yanında savaşa girme şartı olarak Süveyş'in mihver birlikleri tarafından ele geçirilmesi olarak göstermesidir. DBTDA, Süveyş Kanalı'nın işgali sonrası İspanya'nın Cebeitarık Boğazı'nı kapatacağı ve Güney Fransa'ya İtalyan ve Alman askeri yığınağının başladığı, 88082 - 320106 – 235, 1941-05-01.

Normandiya çıkarmasına kadar olan evrelerde sınırlar, ayakta kalan ülkeler için ki Güneybatı Avrupa hariç, çok fazla değişkenlik göstermeyecektir. Değişkenliğin sebebi, genellikle jeopolitik ağırlık ve ordu seviyeleri üzerinden görülecektir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	5,62	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	1.600.000	1	0,34872
Irak	5,023	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	1,993	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	1,834	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,957	67,7	- (Alm.)	840 km (İng.)	6.000.000	579.000*	0,9964	0,00017
Romanya	1,696	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.124.000	900.000*	0,6416	0,09168
Yugoslavya	1,795	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	1,976	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.124.000	500.000*	0,856	0,6407
Polonya	3,439	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,339	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,339	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,339	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,124	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.124.000	700.000*	0,787	0,12806
İsveç	-	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	800.000*	0,7197	1,0052
Norveç	3,326	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,113	- 15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	3,605	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,689	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	2,202	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	8.310.000	850.000*	0,8	105,84
Portekiz	4,005	29,7	895 km (İng.)	410 km (Alm.)	8.310.000	100.000*	0,8	19,5446
İspanya	15,377	57,4	- (Alm.)	765 km (İng.)	6.000.000	600.000*	0,6994	0,00243
İrlanda	1,862	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	8.310.000	41.000*	0,8991	8,20259

Tablo 3. 69. Evre 10 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 26 Mayıs 1942 – 7 Kasım 1942 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine İsviçre olarak görülmektedir. Ancak meşale operasyonu öncesi Portekiz'in jeopolitik ağırlığının artması ile birlikte zorluk seviyesinde artışlar görülmüştür. Ondan sonra İrlanda, İsveç ve Macaristan gelmektedir. Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı her zaman yüksek olmasına rağmen sahip olduğu ordunun sayısal avantajı ve bulunduğu coğrafyanın olası işgal için elverişsiz olması, dış politikasını daha az zor hale getirmeyi başarmaktadır.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	5,372	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	1.600.000	1	0,38013
Irak	1,59	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	1,993	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	4,333	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	1,257	67,7	- (Alm.)	795 km (İng.)	11.000.000	600.000*	0,9964	0,00042
Romanya	0,873	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	1.000.000	0,6416	0,05636
Yugoslavya	1,537	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	1,039	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	600.000*	0,856	0,27931
Polonya	3,773	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	-	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	-	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	-	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	3,441	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	700.000*	0,787	0,39193
İsveç	1,039	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	800.000*	0,6297	106,955
Norveç	3,118	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	-	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	15,948	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,987	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	1,912	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	850.000*	0,8	104,949
Portekiz	1,59	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.480.000	100.000*	0,8	3,86164
İspanya	7,755	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	11.000.000	750.000	0,6994	1,38676
İrlanda	0,602	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.480.000	41.000*	0,8991	3,01854

Tablo 3. 70. Evre 11 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 8 Kasım 1942 – 13 Ocak 1943 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine İsveç ve İsviçre olmakla birlikte sıralamada çok büyük bir değişiklik görülmemiştir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	9,719	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	1.600.000	1	0,68806
Irak	0,089	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	0,401	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,534	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,222	67,7	- (Alm.)	795 km (İng.)	11.000.000	600.000*	0,9964	0,00007
Romanya	1,025	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	1.000.000	0,6416	0,06676
Yugoslavya	0,312	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,089	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	800.000*	0,856	0,01812
Polonya	0,445	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,044	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,044	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,044	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	0,044	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.101.000	700.000*	0,787	0,00452
İsveç	0,044	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	800.000*	0,6297	4,06907
Norveç	0,401	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,089	- 15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,089	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	-	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	0,222	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	850.000*	0,8	12,0743
Portekiz	0,044	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.480.000	100.000*	0,8	0,0971
İspanya	1,159	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	11.000.000	750.000	0,6994	0,20729
İrlanda	0,178	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.480.000	41.000*	0,8991	0,90556

Tablo 3. 71. Evre 12 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 14 Ocak 1943 – 11 Mayıs 1943 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsviçre ve İsveç olmuştur. İkisinin de en önemli sebebi, Müttefik devletlere olan uzaklığıdır. Üçüncü sırada, zayıf bir ordusu olan İrlanda bulunmaktadır. Bu evrede zorluk seviyesinde dördüncü sırada Türkiye bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi, Türkiye'nin anormal bir şekilde artan jeopolitik ağırlığı olmuştur. Bu evrede yapılan konferansların ana maddesi Türkiye üzerine şekillenmiştir. Yine de tabloda görüldüğü üzere, bir ülkenin Müttefik devletlere olan uzaklığı, jeopolitik ağırlıktan daha baskın gelmektedir. Neredeyse % 10 seviyesinde bir jeopolitik ağırlığı olan Türkiye, % 1'den çok daha az ağırlığı bulunan İsveç ve İsviçre'nin gerisinde kalmıştır. Her ne kadar konuşulan konu Türkiye olsa da, etrafı Mihver devletleriyle çevrilmiş bu iki devletin diplomatik

açıdan manevra yapabilme yeteneği çok kısıtlı kalacaktır. Bu yüzden bu evrede de İsveç ve İsviçre'nin diplomasideki zorluk seviyesi, üst düzeydedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	2,196	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	1.600.000	0,8	0,12458
Irak	0,305	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	-	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,488	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,122	67,7	- (Alm.)	552 km (İng.)	11.000.000	600.000*	0,9964	0,00005
Romanya	2,074	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,4491	0,10624
Yugoslavya	0,183	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,061	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,856	0,01093
Polonya	0,061	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	-	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	-	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	-	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	-	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	700.000*	0,787	0,00124
İsveç	-	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	800.000*	0,5397	0,85993
Norveç	0,671	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,061	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,061	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,061	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	0,122	92,6	571 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	850.000*	0,8	6,59756
Portekiz	3,111	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.480.000	100.000*	0,7115	6,71812
İspanya	0,244	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	11.000.000	750.000	0,6994	0,04288
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.480.000	41.000*	0,8991	0,0503

Tablo 3. 72. Evre 13 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 12 Mayıs 1943 – 16 Ağustos 1943 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet Portekiz olmuştur. Portekiz'in ön plana çıkması, Azor meselesinden kaynaklı jeopolitik ağırlığın yüksek olması sebebiyledir. Hemen ardından İsviçre, İsveç ve Türkiye gelmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	0,856	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	1.600.000	0,8	0,03399
Irak	-	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	-	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,7490	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,107	67,7	- (Alm.)	205 km (İng.)	11.000.000	600.000*	0,9964	0,00014
Romanya	1,07	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,4491	0,0549
Yugoslavya	0,428	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,214	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,856	0,03829
Polonya	0,214	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,321	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,321	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,321	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	0,107	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	600.000*	0,787	0,01647
İsveç	-	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	800.000*	0,5397	0,85993
Norveç	0,321	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	-	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,107	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	-	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	-	92,6	350 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	850.000*	0,8	0,31228
Portekiz	3,747	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.480.000	100.000*	0,7115	8,10075
İspanya	0,856	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	11.000.000	750.000	0,6994	0,15365
İrlanda	0,107	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.480.000	106.000*	0,8991	0,21405

Tablo 3. 73. Evre 14 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 17 Ağustos 1943 – 17 Ekim 1943 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet Portekiz olmuştur. Çünkü yine Azor meselesi gündemdedir ve bu olay Portekiz'in jeopolitik ağırlığını artırmıştır. Portekiz'i, İsveç ve İsviçre takip etmiştir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	12,048	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	1.600.000	0,8	0,68239
Irak		73,1	-	-	-	-	0	0
İran	5,468	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,926	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,556	67,7	- (Alm.)	205 km (İng.)	11.000.000	600.000*	0,6974	0,00051
Romanya	1,482	60,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,4491	0,13959
Yugoslavya	2,502	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,278	32,4	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	1.000.000	0,856	0,05105
Polonya	2,224	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	-	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	-	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	-	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,575	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.903.000	600.000*	0,787	0,23758
İsveç	4,263	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	800.000*	0,5397	375,455
Norveç	0,278	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,185	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,092	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,092	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	-	92,6	350 km (İng.)	- (Alm.)	9.480.000	850.000*	0,8	0,31228
Portekiz	0,556	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.480.000	100.000*	0,7115	1,20619
İspanya	-	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	11.000.000	750.000	0,6994	0,00178
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.480.000	106.000*	0,8991	0,01945

Tablo 3. 74. Evre 15 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 18 Ekim 1943 – 27 Kasım 1943 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsveç olmuştur. Onu Portekiz ve Türkiye takip etmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	19,055	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	1.600.000*	0,8	1,07251
Irak	-	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	0,086	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,303	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	3,248	67,7	- (Alm.)	205 km (İng.)	13.600.000	600.000*	0,6974	0,00369
Romanya	0,606	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	1,169	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,389	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	3,594	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,433	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,433	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,4330	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	2,252	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.425.000	600.000*	0,6296	0,25194
İsveç	0,173	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	800.000*	0,5397	14,887
Norveç	0,043	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	-	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,086	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,129	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	-	92,6	350 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	850.000*	0,8	0,3103
Portekiz	0,779	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.420.000	100.000*	0,7115	1,67415
İspanya	0,086	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	13.600.000	750.000*	0,6994	0,01978
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.420.000	106.000*	0,8991	0,01933

Tablo 3. 75. Evre 16 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 28 Kasım 1943 – 30 Nisan 1944 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsveç olmuştur. Onu Portekiz ve Türkiye takip etmektedir. Türkiye'nin jeopolitik ağırlığı bu evrede de anormal bir şekilde yüksek olmasına rağmen İsveç'in Müttefik devletlere uzaklığı ana belirleyici etken olmuştur.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	2,679	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	1.600.000*	0,7	0,13195
Irak	0,514	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	1,943	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	7,959	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	1,339	67,7	- (Alm.)	205 km (İng.)	13.600.000	600.000*	0,6974	0,00152
Romanya	7,24	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	8,589	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	6,725	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	4,649	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	-	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	-	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	-	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	0,922	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.805.000	600.000*	0,6296	0,10912
İsveç	1,126	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	800.000*	0,5397	98,9308
Norveç	1,748	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,718	- 15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	2,688	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,135	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	0,718	92,6	350 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	850.000*	0,8	24,1107
Portekiz	2,271	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.420.000	100.000*	0,7115	4,87265
İspanya	5,989	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	13.600.000	750.000*	0,6994	1,32341
İrlanda	0,825	-7,4	- (İng.)	412 km (Alm.)	9.420.000	106.000*	0,8991	1,60487

Tablo 3. 76. Evre 17 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 1 Mayıs 1944 – 5 Haziran 1944 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine İsveç'tir. Onu İsviçre, Portekiz, İrlanda, İspanya, Türkiye, Finlandiya ve Bulgaristan takip etmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	7,029	83,7	- (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	1.200.000*	0,7	0,46152
Irak	0,499	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	1,632	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	7,325	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,999	67,7	- (Alm.)	205 km (İng.)	13.600.000	600.000*	0,6974	0,00113
Romanya	3,07	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	9,671	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	2,866	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	12,742	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,591	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,591	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,591	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	0,76	60,2	- (Alm.)	- (Sov.)	6.700.000	600.000*	0,6296	0,08872
İsveç	1,26	54,2	747 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	800.000*	0,5397	110,324
Norveç	1,851	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,556	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,795	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	0,943	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	1,443	92,6	223 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	850.000*	0,7	26,9007
Portekiz	1,147	29,7	390 km (İng.)	410 km (Alm.)	9.420.000	100.000*	0,7115	2,46852
İspanya	3,535	57,4	- (Alm.)	- (İng.)	13.600.000	750.000*	0,6994	0,78212
İrlanda	0,499	-7,4	- (İng.)	553 km (Alm.)	9.420.000	106.000*	0,8991	0,7191

Tablo 3. 77. Evre 18 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet yine İsveç'tir. Onu İsviçre, Portekiz, İspanya, İrlanda, Türkiye, Finlandiya ve Bulgaristan takip etmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	-	83,7	- (İng.)	196 km (Alm.)	9.420.000	1.200.000*	0,7	0,00003
Irak	-	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	-	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	0,552	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	-	67,7	-	-	-	-	0	0
Romanya	-	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	5,248	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,276	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	0,276	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	--	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	-	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	-	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	-	60,2	-	-	-	-	0,6296	0
İsveç	-	54,2	612 km (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	800.000*	0,4498	0,58345
Norveç	-	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	-	- 15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,828	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,381	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	0,276	92,6	- (İng.)	- (Alm.)	9.420.000	850.000*	0,7	0,02342
Portekiz	-	29,7	390 km (İng.)	1162 km (Alm.)	9.420.000	100.000*	0,7115	0,00755
İspanya	-	57,4	400 km (Alm.)	- (İng.)	13.600.000	600.000*	0,6994	1,078
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	695 km (Alm.)	9.420.000	106.000*	0,8991	0,01142

Tablo 3. 78. Evre 19 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 6 Haziran 1944 – 20 Ağustos 1944 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İspanya olmuştur. Müttefiklerin Avrupa'daki varlığı, İsveç, İsviçre gibi ülkelerin sıralamasını düşürürken İspanya'nınkini arttırmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki, buradaki diplomatik zorluk, İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörü Almanya'nın yanındakilerle Müttefikler arasında modellenmiştir. Henüz Soğuk Savaş'taki ana aktör olan Sovyetler Birliği'nin Müttefiklerle hareket etmesi, onu "işgalci devlet" olarak tanımlanmamasına yol açmıştır. Eğer Sovyetler Birliği de "işgalci devlet" olarak tanımlansa idi, bu evrede İsveç ve Türkiye'nin de oranı üst seviyede olacaktı. Türkiye, bu evrelerde ana tehdit ülkesi olarak Sovyetler Birliği'ni görmesi, kurulan modele yansıtılmamıştır. Bunun için ayrıca "Soğuk Savaş" ya da "Erken Soğuk Savaş" modeli tasarlanabilir. İspanya'dan sonra diplomatik zorluğa en yakın ülkeler sırasıyla İsveç, İsviçre,

İrlanda, Portekiz ve Türkiye olmuştur. Türkiye'nin son sırada olması, "Almanya merkezli dış politika zorluğu" şeklinde okunursa daha iyi anlaşılacaktır.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	1,467	83,7	- (İng.)	614 km (Alm.)	7.830.000	1.200.000*	0,7	0,00013
Irak	-	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	2,171	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	1,291	77,9	-	-	-	-	0	0
Bulgaristan	0,41	67,7	-	-	-	-	0	0
Romanya	0,293	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	2,816	72,5	-	-	-	-	0	0
Macaristan	0,938	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	14,143	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,117	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,41	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,293	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	0,234	60,2	-	-	-	-	0,6296	
İsveç	0,058	54,2	612 km (İng.)	- (Alm.)	7.830.000	800.000*	0,4498	2,9637
Norveç	0,528	96	-	-	-	-	0	0
Danimarka	0,469	-15,9	-	-	-	-	0	0
Hollanda	0,762	2,9	-	-	-	-	0	0
Belçika	1,115	-3,8	-	-	-	-	0	0
İsviçre	0,117	92,6	- (İng.)	- (Alm.)	7.830.000	850.000*	0,7	0,00083
Portekiz	-	29,7	390 km (İng.)	1162 km (Alm.)	7.830.000	100.000*	0,7115	0,00755
İspanya	-	57,4	400 km (Alm.)	- (İng.)	14.300.000	400.000*	0,6994	1,70024
İrlanda	0,058	-7,4	- (İng.)	695 km (Alm.)	7.830.000	106.000*	0,8991	0,05698

Tablo 3. 79. Evre 20 diplomatik zorluk seviyesi

Tabloda görüldüğü üzere 19 Ekim 1944 – 15 Şubat 1945 tarih aralığında diplomaside zorluk seviyesi en yüksek devlet İsveç'tir. Onu İspanya ve Portekiz takip etmektedir.

Ülkeler	Jeopolitik Ağırlık (%)	Coğrafi Zorluk (%)	Müttefiklere Uzaklık (km)	İşgalciye Uzaklık (km)	Düşman Ordu Durumu	Ordu Durumu	Olgu Değeri	Sonuç
Türkiye	4,579	83,7	- (İng.)	-	-	1.200.000*	0,7	
Irak	0,043	73,1	-	-	-	-	0	0
İran	0,784	77,2	-	-	-	-	0	0
Yunanistan	1,569	77,9	-	-	-	-	0,2856	
Bulgaristan	3,455	67,7	-	-	-	-	0	0
Romanya	4,709	60,4	-	-	-	-	0	0
Yugoslavya	1,117	72,5	-	-	-	-	0,0472	
Macaristan	2,354	32,4	-	-	-	-	0	0
Polonya	11,077	21,3	-	-	-	-	0	0
Estonya	0,348	-6,4	-	-	-	-	0	0
Litvanya	0,392	28,1	-	-	-	-	0	0
Latvia	0,348	16,9	-	-	-	-	0	0
Finlandiya	1,482	60,2	-	-	-	-	0,6296	
İsveç	0,174	54,2	- (İng.)	-	-	800.000*	0,3998	
Norveç	0,13	96	-	-	-	-	1	
Danimarka	0,087	-15,9	-	-	-	-	0,5	
Hollanda	0,305	2,9	-	-	-	-	0,12	
Belçika	0,392	-3,8	-	-	-	-	1	
İsviçre	0,174	92,6	- (İng.)	-	-	850.000*	0,7	
Portekiz	0,261	29,7	390 km (İng.)	-	-	100.000*	0,7115	
İspanya	2,66	57,4	-	- (İng.)	15.000.000	300.000*	0,6994	
İrlanda	-	-7,4	- (İng.)	-	-	106.000*	0,8991	

Tablo 3. 80. Evre 21 diplomatik zorluk seviyesi

Savaş bitimine, 1945 Ağustos'una gelince; Almanya yenildiği için artık diplomatik zorluk modeli de sonlanmış oldu. Ancak ülkelerin savaş boyunca izlediği dış politika, orduları, kendi iradeleri dışındaki konumları, yaşadıkları bombardımanlar, uğradıkları işgaller ve katliamlar vs. karşılaştırıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Irak'ta İngiliz kontrolü görülmektedir. Bombardımana maruz kalmamış ve çok fazla insan kaybı da olmamıştır. İran'da ikili işgal, 1945 yılı boyunca devam etmiştir. Burada da çok büyük insan kaybı ve bombardıman yaşanmamıştır. Yunanistan, savaş sonunda bağımsızlığını yeniden tesis etmiş ve ek olarak 12 Ada'yı topraklarına katmıştır. Ancak, savaş boyunca hem askeri zayiatlar hem de kıtlıklar korkunç bir insan kaybına sebep olmuştur. Bulgaristan ve Romanya, savaş boyunca Müttefik bombardımanına maruz kalmış, savaş sonunda da Sovyetler Birliği güdümüne girmişlerdir. Yugoslavya hem Alman işgali sırasında hem savaşın ilerleyen safhasında büyük bombardımanlara maruz kalmış, iç savaş yaşamış, hem insan kaybetmiş hem de şehir kaybetmiştir. Savaş sonrası Sovyet kontrolü olmayan sosyalist bir idare kurmuştur. Macaristan'da Sovyet kontrolü başlamıştır. Polonya ise

savaşın en çok kaybedeni olmuş, 6 milyon insanın yanında planlı bir şekilde şehirlerini de kaybetmiştir. Üstelik katliamları sadece Almanlar yapmamış, Sovyetler Birliği de Polonya'nın aydınlarını Katyn'de katletmiştir. Bir de bunlara ek olarak savaş sonunda Sovyet kontrolüne girmiştir. Polonya uğruna savaşı başlatan Birleşik Krallık, Polonya'yı feda ederek savaşı bitirmiştir. Baltık ülkelerinde de büyük acılar yaşanmış, önce Sovyet işgali, sonra Alman işgali sonra yeniden Sovyet işgali, sonra Sovyet karşıtı direnişler, sürgünler ve en nihayetinde savaş sonunda yeniden Sovyet kontrolüne maruz kalmışlardır. Finlandiya ise şanslı ülkeler arasında yerini almıştır. Hem 1939'da hem de 1941'de Sovyetlerle savaşmış, ancak savaş sonuna doğru savaştan çekilmiştir. Savaş sonunda da Sovyet güdümüne girmemiştir. Savaşlarda yaşadığı insan kayıpları ve bombardımanlar dışında kaybı olmamıştır. Norveç, savaş sonu eski statüsünde devam etmiştir. Danimarka da eski statüsüne devam etmiş, ancak Grönland, Faroe Adaları ve İzlanda'yı kaybetmiştir. Hollanda ise savaş boyunca 600 defa Müttefik bombardımanına maruz kalmıştır. Şehirleri köprüleri yerle bir edilmiştir. Savaş sonunda da Endonezya'yı kaybetmiştir. Belçika'nın ise bombardımanlar ve zayiatlarının dışında kaybı olmamıştır. Çatışmanın dışında kalmayı başaran Türkiye, İsveç, İsviçre, İspanya, Portekiz ve İrlanda'ya baktığımızda; diğer devletlerin yaptığı taviz politikalarından çok daha farklı bir politika benimseyen İspanya, politikalarının sonucunda uluslararası arenada izole edilmiştir. İsveç ve Portekiz, Alman denizaltı saldırılarında çok fazla zayiat vermişlerdir. Yine de savaşa dâhil olan devletlerle kıyaslanamayacak kadar az insan kaybı yaşamışlardır. İsveç ve İsviçre savaşın ortasında, düşmanın kalbinde, savaşın dışında kalabilmeyi başarmışlardır. Türkiye, savaşanların ortasında, düşmanlık ve çatışmaların odağında savaşın dışında kalmayı başarmıştır[1160]. Bu ülkeler bazen demir, bazen krom, bazen tungsten, bazen nakit para karşılığı Almanya ile ticaretlerini sürdürmüş, ama savaş dışı konumlarını da korumuşlardır. Türkiye, İsviçre ve İrlanda, kesinlikle üs vermeyi reddederken İsveç ve Portekiz bunu yapmıştır. Sonuç olarak bu ülkeler savaşın dışında kalabilmeyi başarmıştır.

[1160] Türkiye'nin bunu avantaja çevirmesi bazı çalışmalarda da ifade edilmiştir. Bkz. Annette Baker Fox, *The Power of Small States Diplomacy in World War II*, The University of Chicago Press, Toronto, 1959, s. 42. Aynı çalışmada Finlilerin bunu başaramamasını ve coğrafi konumunun buradaki önemi de ifade edilmiştir. Bkz. Aynı eser, s. 77.

3.2.2. Denge Politikasının Karşılaştırılması

Türkiye'nin denge politikası ile ilgili açıklamalar önceki bölümde yapılmıştır. Bu bölümde, Türkiye'nin denge politikası diğer devletlerinki ile karşılaştırılmıştır. Denge politikasının ölçütlerini tekrarlarsak:

-Dengeleyici devlet oluşturma (Devletin, tehdit ülkelerine karşı kendi sınırlarında tehdit ülkesi ile savaşan ya da çıkar çatışması yaşayan devletlerle müttefik olması)

-Dengeleyici devletin müttefiki olup savaşa girmeme

-Dengeleyici devlet ile tehdit ülkelerini birbirine kırdırma (Tehdit ülkesinin kendinden uzaklaştırmak için iki karşıt grubun çatışma halinde olması)

-Tehdit ülkelerini birbirine kırdırma (Eğer tehdit ülkeleri birden fazla ise ve sınır yüzdesinde dengeleyici devlete oranla yüksek seviyede ise iki tehdit ülkesinin çatışma halinde olması)

-Tehdit ülkeleri arasında ilişkilerini devam ettirme (savaş karşıtı politikanın bir sonucu olarak tehdit ülkeler ile ilişkileri, son evreye kadar devam ettirebilme)

Burada gerek dengeleyici devletler için gerek tehdit ülkeleri için gerekli veriler sınır yüzdelerinden tespit edilmiştir. Avrupa devletlerinin sınır yüzdeleri bölüm 3.1.1.'de detaylı bir şekilde işlenmiştir.

Sınır yüzdelerinden oluşturulan tablolarda Irak'ta İngiliz kontrolü olması ve darbelerle kısa süre içerisinde işgale sürüklenmesi, Bulgaristan ve Macaristan'ın revizyonist politikalar benimsemesi, Polonya'nın kısa sürede işgal edilmesi gibi gerekçelerle bu ülkelerde denge politikası görülmemiştir.

Denge kriterlerini tekrar hatırlatmak gerekirse gerekli sayısal değerler yazıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Dengeleyici/Tehdit değerinin yüksek olduğu evre, dengeleyici devletin oluşturulduğunun göstergesidir. Denge/Tehdit'in düşük olduğu evrelerde bazı tavizlerin verilebileceğinin göstergesidir. Tehdit/Tehdit değerinin bire eşit olması, denge politikasının asli göstergesidir. Tehdit/Tehdit değerinin yüksek olduğu evre ise; dengeleyici ile ittifakın güçlendirilmesi gerektiğinin ve denge politikasının terk edildiğinin göstergesidir.

3.2.2.1. Türkiye

Türkiye ile ilgili kısım, bir önceki bölümde ele alınmıştır. Türkiye'nin denge politikasının nicel analizini özetlersek; Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ülkeler, Türk sahasına yakınlaşmaya başladığında Türkiye, tehdit ülkesini dengeleyecek ülke bulma politikasına yönelmiş ve Ekim 1939'da üçlü ittifakla Birleşik Krallık ve Fransa'yı dengeleyici olarak konumlandırmıştır. İlerleyen evrelerde, gerek Fransa'nın düşmesi gerek Yunanistan savaşı, gerek Mihverin sınıra dayanması sonucu Türkiye, taviz politikası uygulamak durumunda kalmıştır. Mayıs 1941'de ise Türkiye için çok karanlık bir tablo görülmüş ve ikinci taviz verilmiştir. Haziran 1941 ile birlikte Türkiye için iki tehdit ülkesi arasında savaş başlamış ve bu tarihle birlikte Türkiye tehdit ülkeleri arasında denge politikasını uygulamıştır. Bu denge ise Ekim 1944'te Sovyetler Birliği lehine son bulmuştur. Türkiye ise, denge bozulmadan hemen önce buna reaksiyon göstererek Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. Savaşın sonlarına doğru ise Sovyetlerin uzlaşmaz tutumları ve Türkiye'nin savaşa girmemesi gibi sebeplerden dolayı Türkiye denge politikasını terk etmiş ve batı kampına yakınlaşmıştır.

3.2.2.2. İran

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği İran için zaten potansiyel bir tehdit ülkesi idi. Bunun yanında İran, Birleşik Krallık'tan da uzaklaşmaya başlamıştı. Bu yüzden İran için dengeleyici ülke, Almanya ve Mihver grubu olmuştur.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 05	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 06	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 07	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 08	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 09	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 10	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 11	0	% 54,44	% 45,5	+
1939 12	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 01	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 02	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 03	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 04	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 05	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 06	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 07	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 08	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 09	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 10	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 11	0	% 54,44	% 45,5	+
1940 12	0	% 54,44	% 45,5	+
1941 01	0	% 54,44	% 45,5	+
1941 02	0	% 54,44	% 45,5	+
1941 03	0	% 54,44	% 45,5	+
1941 04	0	% 54,44	% 45,5	+
1941 05	% 21,8	% 54,44	% 23,6	+
1941 06	0	% 76,3	% 23,6	+
1941 07	0	% 76,3	% 23,6	+
1941 08	0	% 76,3	% 23,6	-
1941 09	0	0	0	-

Tablo 3. 81. İran'ın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere İran'ın savaş başında uyguladığı yanlış politika sonucu tehdit ülke sınır oranı bir hayli yüksek seviyede olmuştur. Irak'taki darbe ile birlikte sınırlarında Mihver yanlısı bir ülke oluşsa da bu çok kısa sürmüştür. Irak'ta yeniden İngiliz kontrolü başlamış ve İran için tehdit yüzdesi maksimum seviyeye gelmiştir.

	Denge/tehdit	Tehdit/tehdit	İlişki
1939 04	0	1,114	++
1939 05	0	1,114	++
1939 06	0	1,114	++
1939 07	0	1,114	++
1939 08	0	1,114	++
1939 09	0	1,114	++
1939 10	0	1,114	++
1939 11	0	1,114	++
1939 12	0	1,114	++
1940 01	0	1,114	++
1940 02	0	1,114	++
1940 03	0	1,114	++
1940 04	0	1,114	++
1940 05	0	1,114	++
1940 06	0	1,114	++
1940 07	0	1,114	++
1940 08	0	1,114	++
1940 09	0	1,114	++
1940 10	0	1,114	++
1940 11	0	1,114	++
1940 12	0	1,114	++
1941 01	0	1,114	++
1941 02	0	1,114	++
1941 03	0	1,114	++
1941 04	0	1,114	++
1941 05	0,4	1,114	++
1941 06	0	1,964	++
1941 07	0	1,964	++
1941 08	0	1,964	++
1941 09	0	1,964	--

Tablo 3. 82. İran denge tablosu

Tabloda görüldüğü üzere İran için iki tehdit ülkesi vardı ve bu, İran'ın denge politikası uygulaması için yeterli bir koşuldu. Almanya ve Mihver grubu ülkeleri, İran için yanlış bir dengeleyici unsur olmuştu. Bu durumda İran'ın sınırlarından, Türkiye gibi savaş başlayana kadar bir dengeleyici devlet yaratması gerekiyordu. Bu ülke de şüphesiz Birleşik Krallık idi. Ancak İran, bu hamleyi yerine getirmemişti. İkinci olarak Alman işgal hızına güvenmesi ve Irak'taki darbe, İran'ı uzlaşmaz politikalara yönlendirmiştir. Kısa süreli bu darbenin bastırılması ve İngiliz kontrolünün yeniden kurulması bile İran'ı doğru politikaya, doğru bir dengeye yönlendirememiştir. Bu esnadaki tabloya baktığımızda İran sınırlarının, yanlış politikalar sonucu % 73,3 gibi çok yüksek bir tehdit sınırının oluşmasına yol açmıştı. Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla İran'ın jeopolitik ağırlığı artmış, İran,

yine bunu kullanamamıştır. Çünkü Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ile bir yardım koridoru oluşturmak, böylece Ruslara göndereceği silah ve malzemeleri hızlı ve güvenli bir şekilde ulaştırmak istiyordu. Bu İran için gerçekten de son şans olmuştu. Eğer İran bu askeri sevkiyatın geçişine izin verseydi ve Birleşik Krallık'ı da dengeleyici ülke olacak şekilde ikili ilişkileri geliştirebilseydi hem İran'ın işgali önlenmiş olacaktı, hem de savaş sonrası için daha güçlü bir uluslar arası konuma sahip olacaktı. İran askeri sevkiyatı kabul etmedi ve işgal kaçınılmaz oldu. Burada bir hususu aydınlatmakta yarar görüyoruz. Askeri sevkiyat izni, her zaman verilebilecek bir taviz olarak düşünülmemelidir. Türkiye de hem Almanya için hem de Müttefikler için askeri üs taleplerini ve askeri geçiş isteklerini reddetmişti. Ancak, Türkiye'nin Mihver ile doğrudan bir sınır bağlantısı vardı. Bu yüzden taraflardan birinin yapacağı baskı, Türkiye'yi diğer kutba itebilirdi. Denge politikasının, daha doğrusu Türkiye'nin uyguladığı denge politikasının önemi, bu tür kıyaslamalarda daha net anlaşılmaktadır. Aynı durum İsveç için geçerli olmamıştır. Almanya, İsveç'ten Barbarossa öncesi silah geçiş izni istemiş, İsveç ise Müttefiklerle herhangi bir sınır bağının olmaması sebebiyle buna izin vermişti. İsveç, burada taviz vererek denge politikasını uygulamıştı. Taviz vermese idi, belki de İran gibi işgal edilebilirdi. Sonuç olarak, eğer dengeleyici bir devlet ile sınırdaş olmayan ülke, denge politikasını sürdürebilmesi için bazı tavizler vermek zorunda kalabilir.

3.2.2.3. Yunanistan

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaşın ilk yıllarında Yunanistan için tehdit ülkesi İtalya olmuştur. Dengeleyici ülke ise Birleşik Krallık'tır.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 05	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 06	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 07	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 08	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 09	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 10	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 11	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1939 12	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 01	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 02	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 03	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 04	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 05	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 06	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 07	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 08	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 09	% 4,99	% 51,2	% 43,7	+
1940 10	0			-
1940 11	0			-

Tablo 3. 83. Yunanistan'ın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Görüldüğü üzere Yunanistan'ın tehdit ülkesi İtalya ile hem denizden hem de karadan önemli bir oranda ortak sınıra sahipti. Dengeleyici ülke olan Birleşik Krallık ile de sadece deniz sınırı vardı. Burada Yunanistan'ın denge politikası için yapabileceği ek bir hamle bulunmamaktadır. Zaten potansiyel dengeleyici ile iyi ilişkiler kurmuş, savaşta Müttefik olmuştu. Yunanistan'ın yapabileceği, ya da yaptırabileceği en önemli hamleler, tarafsız ülke konumunda olanları Müttefik tarafına çekecek hamleler ve tavizler vermek olabilirdi. Nitekim bu tip hamlelere gerek kalmadan, İtalya çok erken bir işgal teşebbüsünde bulunmuş ve Yunanistan'ı Müttefik tarafına kendi elleriyle itmişti. Birçok tarihçi, bu olay için Almanların Sovyetler Birliği'ne yapacağı saldırıda gecikme sebebi olduğunu ifade etmektedir. Yunanistan bu kısa süreçte Müttefik saflarında savaştığından, denge politikasından da söz edilemez. Yunanistan için artık denge kavramı yerine taraf kavramı ön plana çıkmıştır. Görüldüğü üzere İtalya'nın rasyonel olmayan bu politikası, durumu onlar için daha zor hale getirmişti.

3.2.2.4. Bulgaristan

İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan denge politikasından uzak, revizyonist politikalarla hareket eden bir ülke olmuştu.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04			% 4,36+% 95,6	+
1939 05			% 4,36+% 95,6	+
1939 06			% 4,36+% 95,6	+
1939 07			% 4,36+% 95,6	+
1939 08			% 4,36+% 95,6	+
1939 09			% 4,36+% 95,6	+
1939 10			% 4,36+% 95,6	+
1939 11			% 4,36+% 95,6	+
1939 12			% 4,36+% 95,6	+
1940 01			% 4,36+% 95,6	+
1940 02			% 4,36+% 95,6	+
1940 03			% 4,36+% 95,6	+
1940 04			% 4,36+% 95,6	+
1940 05			% 4,36+% 95,6	+
1940 06			% 4,36+% 95,6	+
1940 07			% 4,36+% 95,6	+
1940 08			% 4,36+% 95,6	+
1940 09			% 4,36+% 95,6	+
1940 10			% 4,36+% 95,6	+
1940 11		% 23	% 4,36+% 72,21	+
1940 12	% 30,3	% 23	% 4,36+% 42,18	+
1941 01	% 30,3	% 23	% 4,36+% 42,18	+
1941 02	% 30,3	% 23	% 4,36+% 42,18	+
1941 03	% 30,3	% 23	% 4,36+% 42,18	-

Tablo 3. 84. Bulgaristan'ın Mihver grubuna katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere Bulgaristan, savaşın başlamasından sonra uzunca bir süre, etrafında tarafsız ülkeler ağırlık kazanmıştı. Ne Almanya ne de Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan toprakları üzerinde bir talepleri olmamıştı. Bulgaristan da revizyonist politika izleyen ülkelerden biriydi ve Müttefik devletlerle ilişkileri kötüydü. Bu sebeple Bulgaristan için asıl tehdit bloğunun Müttefikler olduğu varsayımından hareketle böyle bir tablo ortaya çıkmıştır. Ekim 1940'ta Yunanistan'ın Müttefik bloğuna girmesiyle Bulgaristan'ın Mihver devletleri ile bağ kurması gerekiyordu.

Bu, salt Bulgaristan politikası ile kurulacak bir bağ olamazdı. Ancak Romanya'nın Mihver grubuna katılımı, ya da Mihver grubunun Romanya'yı işgali ile mümkün olabilirdi. Bütün bu rasyonel görüşlere rağmen Bulgaristan revizyonist politikasında ısrar etmiş ve Romanya ile iyi ilişkiler kurmak yerine toprak talepleri olmuştu. Aynı şekilde Macaristan'ın da benzer talepleri olacaktı. Bütün bu talepler, Romanya'nın dış politikada yalnızlığı ve tehditlere boyun eğmesi, taviz vermesi sonucunda Bulgaristan ile Mihver bağı kurulabilmişti. Altını çizmekte yarar var, bunu sağlayan Bulgaristan politikası olmamış, Bulgaristan'ın politikalarına rağmen, bağımsız değişken olarak gerçekleşmiştir. Ancak sonuçta yine denge kurulmuştur. Almanların hızlı Balkan işgali planı sebebiyle de kısa sürede Mihver grubuna katılım sağlamıştır.

3.2.2.5. Romanya

İkinci Dünya Savaşı sırasında Romanya zor bir coğrafyada denge politikası gütmeye çalışmış, ancak sonuç olarak kendini Mihver grubunda bulmuştur. Romanya için birincil tehdit Sovyetler Birliği, ikincil tehdit ise Mihver grubudur. Müttefikler dengeleyici olmakla birlikte tam bir sınır birliği sağlanamamıştır. Romanya, Türkiye'nin boğazlar rejiminden taviz vermesi ve buradan gelecek Müttefik yardımı şartıyla belki denge politikasında ısrar edebilirdi.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 05	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 06	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 07	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 08	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 09	% 5	% 41	% 53,8	+
1939 10		% 46	% 53,8	+
1939 11		% 46	% 53,8	+
1939 12		% 46	% 53,8	+
1940 01		% 46	% 53,8	+
1940 02		% 46	% 53,8	+
1940 03		% 46	% 53,8	+
1940 04		% 46	% 53,8	+
1940 05		% 46	% 53,8	+
1940 06		% 46	% 53,8	+
1940 07		% 44,6	% 55,3	+
1940 08		% 44,6	% 55,3	+
1940 09		% 44,6	% 55,3	+
1940 10		% 44,6	% 55,3	+
1940 11		% 44,6	% 55,3	+
1940 12		% 44,6+% 19,4	% 35,9	+
1941 01				-

Tablo 3. 85. Romanya'nın Mihver grubuna katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere savaş öncesi dönemde Polonya'nın müttefik yanlısı politikasıyla Romanya'nın kuzey sınırında küçük bir dengeleyici koridor açılmış oldu. Ancak Eylül'de Polonya'nın işgaliyle birlikte Romanya'da, aynı akıbete uğrama endişesi belirginleşmişti. Belki de bu yüzden dengeleyici konumda olan Birleşik Krallık ve Fransa'ya karşı işbirliğinde acele etmemiştir. Fransa'nın düşmesiyle beraber çareyi Mihver grubunda görmüş ve hem Macaristan'a hem de Bulgaristan'a kendi topraklarından bazı bölgeleri vererek, ciddi bir tavizle Sovyet tehdidinin önüne geçmeye çalışmıştı. Ancak, Romanya'nın bulunduğu jeopolitik konum, Fransa'nın yaşadığı hezimet sonucu umudunu kaybetmesi, bu ülkeyi eninde sonunda bir mihver ülkesine dönüştürmüştü. Görüldüğü üzere denge politikası için moral de önemli bir kriterdir. Bu sadece Romanya için geçerli olmamıştır. Fransa'nın Haziran 1940'taki yenilgisi, Avrupa'daki birçok tarafsız ve revizyonist olmayan ülkeler için yıkıcı bir etkiye, ağır bir moral bozukluğuna sebebiyet vermiştir.

3.2.2.6. Yugoslavya

İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya için tehdit ülkesi, İtalya ve Almanya olmuştur.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04		% 42,5	% 57,4	+
1939 05		% 42,5	% 57,4	+
1939 06		% 42,5	% 57,4	+
1939 07		% 42,5	% 57,4	+
1939 08		% 42,5	% 57,4	+
1939 09		% 42,5	% 57,4	+
1939 10		% 42,5	% 57,4	+
1939 11		% 42,5	% 57,4	+
1939 12		% 42,5	% 57,4	+
1940 01		% 42,5	% 57,4	+
1940 02		% 42,5	% 57,4	+
1940 03		% 42,5	% 57,4	+
1940 04		% 42,5	% 57,4	+
1940 05		% 42,5	% 57,4	+
1940 06		% 42,5	% 57,4	+
1940 07		% 42,5	% 57,4	+
1940 08		% 42,5	% 57,4	+
1940 09		% 42,5	% 57,4	+
1940 10		% 42,5	% 57,4	+
1940 11	% 5,7	% 42,5	% 51,7	+
1940 12	% 5,7	% 81,4	% 12,8	+
1941 01	% 5,7	% 81,4	% 12,8	+
1941 02	% 5,7	% 81,4	% 12,8	+
1941 03	% 5,7	% 94,2		+
1941 04	-	-	-	-

Tablo 3. 86. Yugoslavya'nın işgaline kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere Yugoslavya'nın 1940 Kasım ayına kadar hiçbir dengeleyici ülke ile ortak sınıra sahip değildi. Kasım 1940'ta da Yunanistan bu sınırda olsa da yüzdesel olarak çok küçük bir yeri kapsıyordu. Bütün bunlar bir yana Yugoslavya, dengeleyici devlet yaratmak için uygun bir coğrafyada yer almamaktadır. Yapabileceği tek hamle, etrafındaki tarafsız ülkeleri, Mihver ülkesi olmalarını engellemek, mümkünse Müttefik tarafına çekmekti. Bulgaristan ve Macaristan için bunlar imkansız gibi görünüyordu. Çünkü, genişlemeci bir politikayı benimsemişler, Almanya ile işbirliğini seçmişlerdi. Geriye Romanya ve Yunanistan kalıyordu. Onların Müttefiklerle köprü kurması da Türkiye'ye bağlı idi. Yunanistan, Sovyetlerle sınır olmamasının avantajı ve İtalya'nın aceleciliğiyle müttefiklerin safına geçmişti. Ancak hem Alman-Sovyet sınır paylaşımı hem de Fransa'nın düşmesi, Romanya ve

Yugoslavya için umutsuz bir tablo oluşturmuştur. Romanya, birçok taviz vererek kendisini Mihver grubuna atmayı başarabilmişti. Ancak Yugoslavya direndi. Bunun bedelini savaş sırasında çok pahalı ödeyecekti. Belki de Yugoslavya, dengeyi gözeterek Romanya gibi tavizlerle Mihver grubuna teslim olsaydı, Romanya'ya benzer bir şekilde "daha az kötü" bir akıbet yaşayabilirdi.

3.2.2.7. Macaristan

İkinci Dünya Savaşı sırasında Macaristan için en önemli tehdit ülkesi Sovyetler Birliği olmuştur. Macaristan'ın uyguladığı revizyonist politika, onu denge politikasından uzaklaştırmıştır. Bu yüzden Macaristan için, sınır tablosuna gerek yoktur. Sadece, burada sorgulanması gereken şey, Birleşik Krallık ve Fransa'nın, Birinci Dünya Savaşı sonrası Macaristan'a uyguladığı politikaların Macaristan'ı denge politikasından uzaklaştırmasının ana sebebi olup olmadığıdır.

3.2.2.8. Polonya

1920'li yıllardan sonra Polonya için en büyük tehdit Sovyetler Birliği idi. İkinci Dünya Savaşı öncesinde bu büyük tehdide Almanya da eklenmişti. Kuzeyinde Almanya tarafından kapatılan bir Baltık Denizi ile Litvanya, güneyinde Alman yanlısı devletlerle çevrili idi. Litvanya ile dahi sınır sorunları vardı. Böyle bir çemberde Polonya, dengeleyici devlet yaratmayı başarsa da, bu devletin Polonya ile sınır olmaması, denge politikasını daha başlamadan sona erdirmişti. Görüldüğü üzere denge politikasında, tezimizle doğru orantılı olarak, en büyük etken, ülke sınırlarıdır. Ülke sınırları dikkate alınmadan denge politikası üretilememiştir. Polonya'nın yaşadığı durum, sınırların önemini göstermektedir. Bir ülkenin yarattığı dengeleyici ülke ile sınır bağlantısı yoksa, denge politikasından da söz edilemez. Bir durumda, denge var olabilir; o da açık deniz bağlantısı olması koşuluyladır. Burada Polonya'nın denge politikası için devreye girebilecek tek seçenek, taviz politikası olarak düşünülebilir. Taviz politikasıyla, dengeleyici devlette yapılacak bir değişiklik, küçük bir ihtimal de olsa, Polonya'yı korkunç yıkımdan kurtarabilirdi. Yine de Sovyetler Birliği ve Almanya arasında yapılacak savaşın ortasında kalması, yıkımın etkisini değiştirmeyebilirdi. Görünüşe göre Polonya'nın korkunç akıbetini önleyebilecek bir denge politikası bulunmamaktadır.

3.2.2.9. Baltık Ülkeleri

Baltık ülkelerinin durumu, Polonya'nın durumuyla hemen hemen aynı olmuştur. Polonya gibi bir dengeleyici devlet yaratma teşebbüsü olsaydı bile coğrafyaları denge politikası üretmeye elverişli olmayacaktı. Burada taviz politikası da ehemmiyet kazanamıyordu. Çünkü Sovyetler Birliği bu ülkelerde tam kontrol istiyordu ve Almanya bunu tasdik etmişti.

3.2.2.10. Finlandiya

Finlandiya için İkinci Dünya Savaşı'ndaki en büyük tehdit, Sovyetler Birliği olmuştur.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04		% 35,1	% 64,8	+
1939 05		% 35,1	% 64,8	+
1939 06		% 35,1	% 64,8	+
1939 07		% 35,1	% 64,8	+
1939 08		% 35,1	% 64,8	+
1939 09		% 35,1	% 64,8	+
1939 10		% 35,1	% 64,8	+
1939 11		% 35,1	% 64,8	+
1939 12		% 35,1	% 64,8	+
1940 01		% 35,1	% 64,8	+
1940 02		% 35,1	% 64,8	+
1940 03		% 35,1	% 64,8	+
1940 04		% 35,1	% 64,8	+
1940 05	% 23,9	% 34,4	% 41,6	+
1940 06	% 23,9	% 34,4	% 41,6	+
1940 07		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1940 08		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1940 09		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1940 10		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1940 11		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1940 12		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 01		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 02		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 03		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 04		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 05		% 23,9+% 41,2	% 34,8	+
1941 06		% 23,9+% 41,2	% 34,8	-
1941 07				-

Tablo 3. 87. Finlandiya'nın Mihvere katılmasına kadar sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda, Müttefikler dengeleyici ülke, Almanya ve Sovyetler Birliği de yan yana tehdit ülkeleri olarak gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Finlandiya, tehdit ülkesi Sovyetler Birliği'ne karşı dengeleyici olarak Müttefikleri kullanamamıştır. Bunun en önemli sebebi, Birleşik Krallık'ın Norveç başarısızlığı olmuştur. Bu askeri

başarısızlık ve Finlandiya sınırına uzak Müttefikler, Finlandiya'nın alternatif dengeleyici ülke bulmasına sebebiyet vermiştir. Bu ülke de şüphesiz Almanya'dır. Ancak dengeleyici ülkenin Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmesi, Finlandiya'nın stratejik bölgesine el koyan Sovyetler Birliği'ne karşı devam savaşını başlatmasına sebep oldu ve Finlandiya, denge politikasından uzaklaşarak savaşta taraf oldu.

3.2.2.11. İsveç

İkinci Dünya Savaşı'nda İsveç için birincil tehdit ülkesi Sovyetler Birliği, ikincil tehdit ülkesi de Almanya olmuştur. Müttefik devletler de dengeleyici ülke konumundadır.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04		% 9,2	% 90,7	+
1939 05		% 9,2	% 90,7	+
1939 06		% 9,2	% 90,7	+
1939 07		% 9,2	% 90,7	+
1939 08		% 9,2	% 90,7	+
1939 09		% 9,2	% 90,7	+
1939 10		% 9,2	% 90,7	+
1939 11		% 9,2	% 90,7	+
1939 12		% 9,2	% 90,7	+
1940 01		% 9,2	% 90,7	+
1940 02		% 9,2	% 90,7	+
1940 03		% 9,2	% 90,7	+
1940 04		% 9,2	% 90,7	+
1940 05	% 21,4	% 37,8	% 40,7	+
1940 06	% 17,8	% 41,4	% 40,7	+
1940 07		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1940 08		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1940 09		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1940 10		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1940 11		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1940 12		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 01		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 02		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 03		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 04		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 05		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 06		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1941 07		% 91,4+% 8,5		+
1941 08		% 100		+
1941 09		% 100		+
1941 10		% 100		+
1941 11		% 100		+
1941 12		% 100		+
1942 01		% 100		+

1942 02		% 100		+
1942 03		% 100		+
1942 04		% 100		+
1942 05		% 100		+
1942 06		% 100		+
1942 07		% 100		+
1942 08		% 100		+
1942 09		% 100		+
1942 10		% 100		+
1942 11		% 100		+
1942 12		% 100		+
1943 01		% 100		+
1943 02		% 100		+
1943 03		% 100		+
1943 04		% 100		+
1943 05		% 100		+
1943 06		% 100		+
1943 07		% 100		+
1943 08		% 100		+
1943 09		% 100		+
1943 10		% 100		+
1943 11		% 100		+
1943 12		% 100		+
1944 01		% 100		+
1944 02		% 100		+
1944 03		% 100		+
1944 04		% 100		+
1944 05		% 100		+
1944 06		% 100		+
1944 07		% 100		+
1944 08		% 100		+
1944 09		% 100		+
1944 10		% 100		+
1944 11		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1944 12		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1945 01		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1945 02		% 59,2+% 8,5	% 32,1	+
1945 03		% 59,2+% 40,7		+
1945 04		% 59,2+% 40,7		+
1945 05		-		+
1945 06		-		+
1945 07		-		+

Tablo 3. 88. İsveç'in sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Tabloda görüldüğü üzere, İsveç Nisan 1940'a kadar tarafsız ülkelerle çevrili bir konumda idi. Daha sonra Norveç savaşı ile birlikte önce Müttefik devletlerle sınıra sahip olmuş, ardından sınırları Alman kontrolüne girmiştir. Finlandiya'daki savaş ile de Sovyetlerle az da olsa sınıra sahip olmuştur. Barbarossa harekatı öncesi İsveç'in

sınırlarının tamamını Mihver kontrolüne girmiştir. Böylece İsveç, denge politikasını yürütebilmesi için, taviz uygulamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu taviz, Alman askeri araçlarının topraklarından geçmesine müsaade ederek sağlanmıştır. Bu sayede İsveç, savaş dışı statüsünü korumayı başarabilmiştir. Savaşın sonlarında Kasım 1944'te Finlandiya'nın savaştan çekilmesi, Sovyetler Birliği ile yeniden komşu olmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Finlandiya'nın Sovyetlerle ortak hareket etmesi sonucunda da sınır yüzdesinde ağırlığı görülmüştür.

	Denge/tehdit	Tehdit/tehdit	İlişki
1939 04	-	-	
1939 05	-	-	
1939 06	-	-	
1939 07	-	-	
1939 08	-	-	
1939 09	-	-	
1939 10	-	-	
1939 11	-	-	
1939 12	-	-	
1940 01	-	-	
1940 02	-	-	
1940 03	-	-	
1940 04	-	-	
1940 05	0,566	-	
1940 06	0,429	-	
1940 07		6,9	
1940 08		6,9	
1940 09		6,9	
1940 10		6,9	
1940 11		6,9	
1940 12		6,9	
1941 01		6,9	
1941 02		6,9	
1941 03		6,9	
1941 04		6,9	
1941 05		6,9	
1941 06		6,9	
1941 07		10,75	
1941 08		100	
1941 09		100	
1941 10		100	
1941 11		100	
1941 12		100	
1942 01		100	
1942 02		100	
1942 03		100	
1942 04		100	
1942 05		100	

1942 06		100	
1942 07		100	
1942 08		100	
1942 09		100	
1942 10		100	
1942 11		100	
1942 12		100	
1943 01		100	
1943 02		100	
1943 03		100	
1943 04		100	
1943 05		100	
1943 06		100	
1943 07		100	
1943 08		100	
1943 09		100	
1943 10		100	
1943 11		100	
1943 12		100	
1944 01		100	
1944 02		100	
1944 03		100	
1944 04		100	
1944 05		100	
1944 06		100	
1944 07		100	
1944 08		100	
1944 09		100	
1944 10		100	
1944 11		6,9	
1944 12		6,9	
1945 01		6,9	
1945 02		6,9	
1945 03		1,4	
1945 04		1,4	
1945 05		-	
1945 06		-	
1945 07		-	

Tablo 3. 89. İsveç denge durumu

Tabloda görüldüğü üzere, İsveç'in tehdit ülkelerine karşı denge kurması ve tehdit ülkelerini birbirine kırdırması pek mümkün olamamıştır. Bu yüzden, taviz politikası uygulamak durumunda kalmıştır. İsveç'in jeopolitik konumu, tamamen Norveç savaşının akıbeti ile ilgilidir. Eğer Müttefikler bu savaşı kazansa idi, hem kendileri açısından hem de İsveç'in Müttefiklere katılımı açısından daha olumlu bir tablo ortaya çıkabilirdi. Norveç'in kaybı, İsveç'in Müttefiklerle olan bağının kopmasına sebep olmuştu. Müttefiklerin Norveç'te var olduğu sadece iki aylık bir süreyle 0,5 ve

0,4'lük oran göze çarpmaktadır. Bundan sonra iki tehdit ülkesi de Alman üstünlüğünde meydana çıkmıştır. Tabloda Haziran 1941'den sonra 6 civarında olan oran, bir anda 10'a, ardından da 100'e çıkmıştır. İsveç, durumun vahametini iyi okuyarak tam da bu noktada taviz politikasını uygulamıştır. Sadece sınırlardan oluşturulan basit bir tablo, denge ve taviz politikalarının doğru okunması için yeterli olabilmektedir.

3.2.2.12. Norveç

İkinci Dünya Savaşı'nda Norveç için birincil tehdit ülkesi Almanya, ikincil tehdit ülkesi de Birleşik Krallık olmuştur. Birleşik Krallık'ın tehdit ülkesi konumunda yer alması, hem Norveç'in savaş öncesi katı bir tam tarafsızlık politikasıyla ilgiliydi, hem de Birleşik Krallık'ın Norveç'e Alman karşıtı konumda yer almasına yönelik yaptığı yoğun baskı idi. Hatta Birleşik Krallık, savaşı Fransa'dan uzak tutmak için Norveç üzerine işgal planları da hazırlıyordu. Bütün bunlar, Norveç için dengeleyici bir ülkenin olmadığı sonucunu çıkarmaktadır. Birleşik Krallık ve Fransa'nın hatalı politikası, Norveç'in işgalini kolaylaştırmıştır.

3.2.2.13. Danimarka ve Benelüx

Bu ülkeler, uyguladıkları tarafsızlık politikasından bağımsız bir şekilde Alman işgaline uğradığından denge politikası aranmamıştır.

3.2.2.14. İsviçre

İkinci Dünya Savaşı'nda İsviçre için tehdit ülkesi Almanya olmuştur. Ancak Müttefik devletler de dengeleyici ülke konumunda değildiler. Çünkü İsviçre, zorlu bir coğrafya için yüksek seviyede güçlü bir savunma ordusunun verdiği güvenle tam tarafsızlık politikasını benimsemişti.

	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Tehdit ülkesi sınır yüzdesi	Tarafsız ülke sınır yüzdesi	Savaşa girmeme
1939 04		% 69,2	% 30,7	+
1939 05		% 69,2	% 30,7	+
1939 06		% 69,2	% 30,7	+
1939 07		% 69,2	% 30,7	+
1939 08		% 69,2	% 30,7	+
1939 09		% 69,2	% 30,7	+
1939 10		% 69,2	% 30,7	+
1939 11		% 69,2	% 30,7	+
1939 12		% 69,2	% 30,7	+
1940 01		% 69,2	% 30,7	+

1940 02		% 69,2	% 30,7	+
1940 03		% 69,2	% 30,7	+
1940 04		% 69,2	% 30,7	+
1940 05		% 69,2	% 30,7	+
1940 06		% 69,2	% 30,7	+
1940 07		% 100		+
1940 08		% 100		+
1940 09		% 100		+
1940 10		% 100		+
1940 11		% 100		+
1940 12		% 100		+
1941 01		% 100		+
1941 02		% 100		+
1941 03		% 100		+
1941 04		% 100		+
1941 05		% 100		+
1941 06		% 100		+
1941 07		% 100		+
1941 08		% 100		+
1941 09		% 100		+
1941 10		% 100		+
1941 11		% 100		+
1941 12		% 100		+
1942 01		% 100		+
1942 02		% 100		+
1942 03		% 100		+
1942 04		% 100		+
1942 05		% 100		+
1942 06		% 100		+
1942 07		% 100		+
1942 08		% 100		+
1942 09		% 100		+
1942 10		% 100		+
1942 11		% 100		+
1942 12		% 100		+
1943 01		% 100		+
1943 02		% 100		+
1943 03		% 100		+
1943 04		% 100		+
1943 05		% 100		+
1943 06		% 100		+
1943 07		% 100		+
1943 08		% 100		+
1943 09		% 100		+
1943 10		% 100		+
1943 11		% 100		+
1943 12		% 100		+
1944 01		% 100		+
1944 02		% 100		+
1944 03		% 100		+
1944 04		% 100		+

1944 05		% 100		+
1944 06		% 100		+
1944 07		% 100		+
1944 08		% 100		+
1944 09		% 100		+
1944 10		% 69,2	% 30,7	+
1944 11		% 69,2	% 30,7	+
1944 12		% 69,2	% 30,7	+
1945 01		% 69,2	% 30,7	+
1945 02		% 69,2	% 30,7	+
1945 03		% 69,2	% 30,7	+
1945 04		% 69,2	% 30,7	+
1945 05			% 100	+
1945 06			% 100	+
1945 07			% 100	+

Tablo 3. 90. İsviçre'nin sınırındaki denge ve tehdit ülkelerinin sınır yüzdeleri

Yukarıda ifade edildiği gibi, İsviçre'nin coğrafi yapısı, ordusu ve şansı sonucu denge politikasına ihtiyacı kalmamış, savaş süresince tam tarafsızlık politikasını uygulamıştır.

3.2.2.15. Portekiz

İkinci Dünya Savaşı'nda Portekiz sınırlarında herhangi bir Müttefik veya Mihver devleti yer almamıştır. Portekiz savaş boyunca tarafsızlık politikasını sürdürmüş, sonlara doğru Azor üslerini ABD'ye vermiştir.

3.2.2.16. İspanya

İkinci Dünya Savaşı'nda İspanya'da, iç savaşın da etkisiyle Sovyetler Birliği karşıtlığı ile İtalya ve Almanya sempatisi hâkimdi. Savaş sırasında ise her an Mihver grubunda savaşa girmeye hazır bir ülke konumunda idi. İspanya'nın Sovyetler Birliği ile sınır olmaması, Mihver ekseninde hareket etmesi ve savaşa girme koşulları, tehdit ülkesinin Müttefikler olmasının göstergesi olmuştur. Savaş boyunca birçok tarafsız ülke ya da savaş dışı konumunu sürdürmeye çalışan ve denge politikası uygulayan ülke, mihver grubuna bazı tavizler vermek durumunda kalmıştır. Ancak İspanya'nın Almanya lehindeki davranışları, taviz politikası olarak değil, savaş dışı kalmış Mihver ülkesinin Mihver destekli politikası olarak yorumlanmalıdır. İspanya bu savaşta denge politikası ya da tarafsızlık politikası gütmemiş, sadece Almanya ve İtalya yanında savaşa girme şansını elde edememiştir.

3.2.2.17. İrlanda

İrlanda'da İkinci Dünya Savaşı boyunca sınırlarında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır.

4. BÖLÜM BÜYÜK DEVLETLERİN POLİTİKALARI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

4.1. Birleşik Krallık'ın Politikaları Üzerine Değerlendirme

Bu bölümde Birleşik Krallık'ın Türkiye merkezli politikası ve Sovyetler Birliği merkezli politikası üzerinde durulmuş ve Birleşik Krallık'ın İkinci Dünya Savaşı süresinde uyguladığı dış politika; hata, öngörü, denge gibi kavramlarla değerlendirilmiştir.

Birleşik Krallık'ın Sovyetler Birliği ile olan ikili ilişkilerinde üç farklı noktaya değinilmiştir. Birincisi, savaşın erken dönemlerinde hem dost hem düşman Sovyetler Birliği, ikincisi savaşın ortasında kullanışlı müttefik Sovyetler Birliği, üçüncüsü de savaşın son dönemlerinde düşman Sovyetler Birliği olarak sınıflandırılmıştır.

Savaşın başında düşman olarak algılanmasının en önemli sebebi, Almanya ile yaptığı anlaşmalar olarak gösterilebilir. Bu evrelerde Birleşik Krallık, Boğazlar ve Sovyet tehdidi üzerine yoğunlaşmakta idi[1161]. Sovyetler Birliği'nin Polonya politikası Birleşik Krallık için endişe verici boyuttaydı[1162]. Ayrıca Finlandiya'nın saldırıya uğraması sonucu bu ülkeye yardım gündeme gelmişti. Birleşik Krallık, Finlandiya'dan sonra sıranın Romanya'ya geleceğini, Balkanların üç agresif devlet (SSCB-Almanya-İtalya) tarafından paylaşılacağını öngörmüştü. Finlandiya saldırısı sonucu Sovyetlerin Milletler Cemiyeti'nden ihracı meselesinde Birleşik Krallık, diğer müttefiklerin aksine Sovyetler aleyhine hareket etmeyi istememekteydi[1163]. Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'ni hem Mihver devletleri gibi agresif politika izleyen düşman, hem de mihver devletlerine karşı kullanılabilecek potansiyel bir müttefik olarak görüyordu. Ancak burada denge çok önemliydi. Eğer agresif

[1161] FO 800 323 3

[1162] Almanlar tarafından Polonya'nın işgali gündeme geldiğinde ve bu durum Sovyetlere bildirildiğinde Sovyetlerin teklifi, Polonya'nın Kızılordu birliklerinin kendi topraklarından geçmesine müsaade etmesi üzerine idi. Elbette bu teklif Polonyalılar tarafından reddedilmişti. Bkz. Gabriel Gorodetsky (Der.), *Stalin ile Churchill arasında: SSCB Londra Büyükelçisi Mayski'nin günlükleri (1932-1943)*, çev: Deniz Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 286. Her ne kadar Sovyetler bu bahaneyi öne sürse de yukarıdaki teklif Nazi-Sovyet görüşmeleri sırasında (Ağustos 1939'da) gerçekleşmişti. Bu yüzden Sovyet politikaları güven vermiyordu. İlerleyen süreçte Sovyetlerin Polonyalılara karşı yaptığı katliamlarla birlikte değerlendirildiğinde, komşularının Sovyetlere güvenmemesi, kendi çıkarlarına olmuştur.

[1163] DBTDA, Sovyetlerin Akvam Cemiyetinden ihracı konusu ve Türkiye'nin bu durum karşısındaki tutumu hakkında İngiliz ve Fransız yetkiller ile gerçekleştirilen görüşme, Finlandiya'ya yardım konusunun görüşülmesi, 37395 - 150249 – 36, 1939-12-11.

devletlerden birine gereğinden fazla destek sağlanırsa, tablo Birleşik Krallık için kötüleşebilirdi.

24 Şubat 1940'ta Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'ne karşı diplomatik hamlelere başvurmuştu. Sovyetlerin Ocak 1940'ta Karadeniz'deki savaş gemilerinin tonajını Türkiye'ye bildirmeleri gerekirken Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'nin bunu yapmadığını iddia etmiş, Türkiye'nin bu bilgiyi anlaşma gereği diğer devletlere de bildirmesi gerektiğini belirtmiş, bu gecikmenin nedenini de Türkiye'ye sormuştu. Sovyetlerin yaptığı şeyin "infraction" (kural ihlali) olup olmadığının üzerine gidilmişti. Ancak Türk yetkili buna önyargıyla yaklaşıp (préjuger) ihlal demenin doğru olmadığını söylemişti[1164]. Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'ni Karadeniz'de sıkıştırmaya devam etmekteydi. Bunun için Temmuz 1940'ta, boğazların önem kazandığı zamanlarda, Türkiye'ye detaylı olarak SSCB'nin Karadeniz'deki denizaltıları doğrudan Almanlara satamayacağı, satarsa boğazlardan geçemeyeceği, boğazlardan geçip satması için de tamir bahanesini kullanması gerektiğini ifade edip, bütün bunların olması durumunda Türkiye'nin muhtemel politikası irdelenerek sorulmuştu[1165]. Görüldüğü üzere bu dönemlerde Birleşik Krallık'ın gözünde Sovyetler Birliği, hem düşman hem de potansiyel bir müttefikti. Bu yüzden Fransa gibi bombardıman (Bakü) planları yapmak yerine daha makul stratejiler benimsemişti. Fransa'nın hızlı bir şekilde düşmesinden sonra Sovyetler Birliği için de denge terazisinin güncellenmesi vakti gelmişti. Romanya'dan acele pay kapma hevesini saymazsak Sovyetler Birliği'nin komşularıyla daha makul ilişkiler geliştirdiği söylenebilir.

Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne taarruzundan kısa süre sonra Birleşik Krallık'taki düşman Sovyetler Birliği imajı, kullanışlı müttefik imajına dönüşmüştü. Ancak bu konuda Sovyetler Birliği'ne verilen tavizler ve yardımların ölçülü olması gerekiyordu. Stalin dönemi Sovyetler Birliği, uyguladığı politikalarla Avrupa'daki birçok ülke için Almanya'dan bile daha büyük tehdit olarak görülmekteydi. Birleşik Krallık bu evrede bunu göz ardı etmişe benziyordu.

[1164] DBTDA, Karadenizdeki sahildar devletler, 37170 - 148366 – 114, 1940-02-24.
[1165] DBTDA, Sovyet Rusya'nın Almanlara denizaltı satması ihtimali ile ilgili olarak Türkiye'nin ne tarzda hareket edeceği konusunda İngiltere Büyükelçiliğinin mektubu, 68149 - 297467 – 291, 1940-07-01.

Kasım ve Aralık 1941'de Müttefiklerin Finlandiya karşısındaki sert tavırları hem Finlandiya'nın hem de İsveç'in Müttefiklerden uzaklaşması ile sonuçlanmıştı[1166]. Nisan 1942'de ise Birleşik Krallık'ın Polonya-Sovyetler Birliği sınırı için Amerika Birleşik Devletleri'nin aksine Sovyetlere taviz verebileceğini ifade etmesi Sovyetler Birliği karşıtı devletler tarafından endişe verici durum olarak nitelendiriliyordu[1167]. Hatta bu duyumlar Danimarka'da bile tedirginlikle karşılanıyordu. 1 Haziran 1942'de Danimarka ve İsveç basınında Ruslara hem Baltık'ta hem boğazlarda üsler verildiği, Danimarka aleyhine de topraklar vaat edildiği haberleri hâkimdi. Romanya'da da benzer haberler yazılmıştı[1168]. Elbette bunun bir Alman propagandası olabileceği düşünülse de Danimarka ve İsveç'in bu yakınlaşmadan ne kadar tedirgin olduğunun altı çizilmelidir. Savaş sonunda Birleşik Krallık'ın Sovyetlere verdiği tavizler, ya da Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki kazanımları, Birleşik Krallık'ın denge politikasındaki başarısızlığı olarak yorumlanabilir. Türkiye'nin İngilizlerle diplomatik görüşmesinde: "*fakat hakikatte arazi talebinde bulunmayacaklarına dair (Sovyetlerin) olan maddenin meriyeti(yürürlüğü) harbin sonuna kadardır. Şimdiden Polonya gibi milletleri korkutmamak içindir dedi. Bu cümlede ve tarzı ifadesinde ikaz edası vardı. Arz olunur. (Çunking Elçiliği Başkatibi) Mennan Tebelen*" ifadeleri kullanılmıştır[1169]. Buradan İngilizlerin Sovyetleri serbest bıraktığı düşünülebilir.

Şubat 1943'e gelindiğinde Birleşik Krallık, en azından Balkanlar için Sovyet politikalarında değişime yönelmişti. Balkanlarda olası bir Sovyet nüfuzuna karşılık Türkiye ve bir Mihver devleti olan Macaristan'ın da dâhil olduğu Balkan bloğu düşüncesi gündeme gelmişti[1170]. Bu blok için Türkiye'nin rolünün önemi de dile getirilmişti. Türkiye'nin erken bir Balkan harekâtı sonucu savaşa girmesini, Sovyetlerin hoş karşılamayacağı düşünülmekte idi. Birleşik Krallık'ın düşüncesinde kendisi ve Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'a girerken Sovyetler Birliği de Bulgaristan'a yönelecekti. Aksi halde Türkiye'nin geç kalmasının ve Rusya'nın Dobruca'ya girmesinin Türkiye için felaket olacağı düşüncesi de raporda yer almıştı.

[1166] DBTDA, İsveç'in Finlandiya'ya destek vereceği, İngiltere ve ABD teşebbüsünün İsveç'te nahoş karşılandığı, 37165 - 148354 – 81, 1941-11-08; DBTDA, İngiltere'nin Finlandiya'ya harp ilanının İsveç'te endişeyle karşılandığı, 37165 - 148354 – 86, 1941-12-08.
[1167] DBTDA, Polonya'nın hudud meselesi, 35052 - 138378 – 21, 1942-04-06.
[1168] DBTDA, Danimarka basınında İngiltere Sovyetleri serbest bırakıyor balıklı basın haberi, 35411 - 138945 – 47, 1942-06-01.
[1169] DBTDA, İngilzi-Rus Paktı ile ilgili Büyükelçimizin görüş alışverişinde bulunması, 35411 - 138945 – 49, 1942-06-13.
[1170] FO 954 28B 295

Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'nin boğazlar için de bazı isteklerinin olacağının farkındaydı[1171]. Görüldüğü üzere Müttefikler daha İtalya'ya çıkarma yapmadan ve Sovyetler de Stalingrad'da daha yeni Almanları durdurmuşken fikir ayrılıkları başlamıştı. Ancak burada Birleşik Krallık'ın, durumun ciddiyetinin farkında olmasına rağmen birkaç ay sonra kısmi olarak ele geçirilen İtalya'dan Balkanlara bir harekâtın yapılmaması ya da Türkiye ile ortak harekât yapmaması düşündürücüdür. Sovyetlerin potansiyel düşman olacağı İngiliz basını tarafından da kısa sürede anlaşılmış ve SSCB-Polonya ilişkileri doğrultusunda Sovyet taleplerinin hukuksuzluğu ifade edilmişti[1172]. Aslında Birleşik Krallık ile Sovyetler Birliği arasındaki çatlak, daha önceden açığa çıkmıştı. Ağustos 1942'de Churchill, Ploeşti'yi bombalamak için Sovyetlerden, Kafkasya veya daha yakın bir yerden, hava üssü istemişti. Sovyetler önce bunu reddetmeyerek oyalamış, ancak Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tekrar isteyince de reddetmişti. (Mart 1943)[1173]. Böylece Sovyetler Birliği, zaten kendi toprağı olarak gördüğü bölgenin bombalanmasına izin vermemişti. Bu hususta Türkiye'nin Ploeşti için üs vermeyi reddetmesi, Sovyetlerin buradaki tavırlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

26 Ağustos 1943'te Birleşik Krallık savaş kabinesi gündeminde yine boğazlar vardı. Türkiye'nin önemi ve Sovyetler Birliği için boğazlar rejiminin esnetilmesi durumunda olabilecekler tartışıldıktan sonra Sovyetler Birliği'nin boğazlardan uzak tutulması savunulmuş, Sovyetler Birliği'nin boğazları işgal etmesiyle Mısır ve Libya sahilleri ile Süveyş kanalının durumunun tehlikeye gireceği açıkça ifade edilmişti[1174].

1944 sonlarında ise Sovyetlerin Birleşik Krallık'a karşı saldırıya geçtiği görülmektedir. Rızaiye Konsolosluğu'ndan (İran) gelen istihbarat raporlarına göre Sovyetler İran Kürtlerini bahane edip Irak Kürtleri üzerinden propagandaya başlamıştı[1175]. Birkaç gün sonra Beyrut Konsolosluğu'ndan gelen raporda Birleşik

[1171] FO 954 28B 294
[1172] DBTDA, SSCB-Polonya münasebetleri ile ilgili İngiltere basınında yer alan haberler, 35313 - 138763 – 10, 1943-03-06.
[1173] DBTDA, İngiltere'nin Sovyetlerden talepleri ve buna karşılık aldıkları cevap, 35313 - 138763 – 16, 1943-03-20.
[1174] CAB 79 63 27
[1175] DBTDA, Rusların Irak Kürtleri üzerindeki propagandaları, yakın doğu SSCB politikası, 36185 - 142709 – 31, 1944-11-30.

Krallık, Sovyetlerin burada nüfuz kazanmaması için Irak Kürtlerine iyi davranılması yönünde politikalar geliştireceği yazılmıştı[1176].

Sovyetler Birliği'nden sonra, Birleşik Krallık'ın Türkiye ile olan ikili ilişkilerinde beş farklı noktaya değinilmiştir. Birincisi Türk ordusu hakkındaki değişken imajı, ikincisi savaşın erken döneminde Türkiye ile saldırgan ülkeler arasındaki ilişkiler, üçüncüsü Suriye senaryosu, dördüncüsü Türkiye'ye yapılan veya yapılması planlanan silah ve cephane desteği, beşincisi de savaşın ilerleyen evrelerinde Türkiye'nin Mihver devletlerine karşı politikaları olarak sıralanabilir.

Birleşik Krallık, İkinci Dünya Savaşı'nın başında ve sonunda Türk ordusu hakkında farklı fikirlere sahip olmuştur. 15 Ocak 1940'ta Ortadoğu'daki İngiliz askeri kurmaylar, Balkanlar özelinde Almanya'ya karşı Türkiye'den başka direnebilecek Balkan gücünün olmadığını ifade etmiştir. Ancak yine de Türkiye'ye askeri yardım yapılması için Türkiye'nin batıdaki havaalanlarının geliştirilmesi yönünde teşvikinin yapılması gerektiği, aksi durumda yeterli desteğin verilemeyeceği düşünülmektedir[1177]. Eylül 1941'de, Churchill ile Stalin'in yazışmalarında Churchill, Türkiye'nin Müttefik lehine savaşa girmesi durumunda çok güçlü bir ordunun daha Müttefiklere katılacağını ifade etmiştir. Savaşın sonunda ise, Mart 1945'te, Türk birliklerinin kullanışsız olduğu ve operasyonel olmadığı sebebiyle İtalya'da kullanılmasına gerek kalmadığı görüşü hâkim olmuştur. Ek olarak ordu naklinin de hem gidiş için hem de dönüş için problemli olduğu düşünülmüştür. Ancak Ege adalarında Türk ordusunun kullanılmasının askeri açıdan olumlu, politik açıdan ise olumsuz olduğu dile getirilmiştir[1178]. Buradan çıkarılacak sonuç, Türk ordusunun ne kadar güçlü ya da zayıf olduğu değildir. Asıl sonuç, ikili ilişkiler gözetilerek Türk ordusu imajının, uygulanan politikaya göre değişebileceği ve kurmayların lehte veya aleyhte hatalı fikirlere sahip olabileceğidir.

Savaş sırasında Birleşik Krallık kurmaylarının, İtalya ile Türkiye'nin ikili ilişkileri üzerine tartıştığı görülmüştür. Mart 1940'ta savaş kabinesinde, olası bir çatışmada Türkiye'nin nasıl destekleneceği üzerinde durulmuş ve Anadolu'ya asker çıkarılması

[1176] DBTDA, Rusların Irak Kürtleri üzerindeki propagandaları, yakın doğu SSCB politikası, 36185 - 142709 – 30, 1944-12-02.
[1177] CAB 66 6 12
[1178] CAB 79 31 5

sonucu buradaki askerlerin deniz yoluyla korunamayacağı kanaati hâkim olmuştu[1179]. Haziran 1940'ta da Savaş Kabine'sinde Türkiye'nin İtalya ile ilişkilerini keseceği tahmin edilmiş ve tedbiren önce Balkan ülkelerini (Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan) yoklayacağı tespitinde bulunmuştur[1180]. Ancak Birleşik Krallık, gelişen olayları doğru tahmin edememiştir. Çünkü bu süreçte, hem Romanya, Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinin, hem İran'ın, hem müttefik Türkiye ve Birleşik Krallık'ın gözünde Avrupa'nın en güçlü kara ordusu olan Fransız ordusu, kısa süre içerisinde yenilmişti. Birleşik Krallık'ın bu süreçteki söylemleri ve talepleri, tamamen panik havasında olmalarından kaynaklı idi. Sıra kendilerine geliyordu. 23 Ağustos 1940'ta Birleşik Krallık, Yunanistan'a olası İtalyan saldırısında Türkiye'nin anlaşma yükümlülüklerinden kurtulmanın yollarını aradığı bilgisi haberini almış ve bu konu savaş kabinesinde görüşülmüştü. Birleşik Krallık Türkiye'nin bu politikasını kabullenmiş ve anlaşma şartları hususunda ısrarcı olunmaması gerektiği sonucuna varmıştı. Ancak böyle bir durumda Türkiye'den İtalya ile olan ilişkilerini kesmesinin, Montrö gereği boğazları kapamasının ve İtalyanları sınır dışı etmesinin talep edilebileceği ifade edilmişti. İtalya'nın ticari gemilerine engeller çıkarılması da isteniyordu[1181]. Birleşik Krallık, Türkiye'nin Almanya veya Sovyetler Birliği tarafından saldırıya uğraması ihtimaline karşı bazı detaylar üzerinde durmuştur. 4 Aralık 1940'ta İngiliz savaş kabinesinde, Türkiye'nin olası Sovyet-Alman-İtalyan-Bulgar saldırısında kendisinin destekleneceği, direnişine her türlü katkı sağlayacağı görüşü ifade edilmiştir. İlk etapta Trakya'daki sınır savunması desteklenecek, başarısızlık halinde boğazlar savunulacak ve mücadele Anadolu kıyılarında devam edecekti. Anadolu içlerinde de Süveyş'e veya İran-Irak'taki petrol arazisine olası saldırılara karşı Türk-İngiliz savunma hatları oluşturulacaktı. Suriye için ise güvenlik amacıyla Türk-İngiliz işgali planlanacaktı. Destek, kısıtlı veya sadece hava-deniz anlamında değil topyekûn kara desteği olarak da düşünülmeliydi. Yapılacak İngiliz desteği, herhangi bir yanlış durumlara sebebiyet verilmemesi için şartsız gerçekleşecekti[1182]. 3 Şubat 1941'de Birleşik Krallık, Almanya'nın Bulgaristan'a yaptığı yığınağı, Türkiye'ye saldırı hazırlığı olarak yorumlamış (Almanların Edirne ve İstanbul gibi kentlerin bombalayarak Ankara'yı kendi istedikleri politikaya

[1179] CAB 79 3 55
[1180] CAB 65 7 58.
[1181] CAB 79 6 28
[1182] CAB 79 8 15.

zorlayabileceği düşüncesiyle) Türkiye'ye hava desteği sağlamayı teklif etti. Türk dışişleri bunu Almanya'ya savaş açmak olarak yorumladı. Alman planının engellenmediği takdirde Balkanların düşeceği endişesi Türkiye'yi Birleşik Krallık için kilit ülke konumuna getiriyordu. Belgenin devamında Bulgaristan'a gelen 80 tanker petrolün Alman hava kuvvetleri tarafından kullanılacağına işaret edilerek Türkiye'nin bu süreçte ikna edilmesi ve Romanya petrol sahasının acilen Türk üsleri kullanılarak bombalanması gerektiği görüşü dile getiriliyordu[1183]. 9 Mayıs 1941'de Birleşik Krallık, Almanya'nın Türkiye'ye saldıracağını düşündüğünden ve Trakya-Güney Marmara bölgesinde inşa edilen ya da inşası süren, uçaksavar ve tanksavar yönünden savunmasız durumdaki hava üslerinin kısa sürede Almanların eline geçebileceği endişesinden hareketle Türkiye'ye bölgede inşası süren hava alanlarının bir bahane üretilerek inşalarının durdurulmasını değerlendirdi[1184]. Görüldüğü üzere Alman orduları Türk sınırına ulaştığında Birleşik Krallık için üç kapının açılacağı gündeme gelmiştir: Süveyş kapısı ki bu kapının açılması İspanya'nın Mihver grubunda savaşa katılması ve sonucunda savaşın İspanyol kökenli okyanus ötesi devletlere sıçraması ihtimali anlamına gelmektedir, Irak kapısı ki bu kapı Almanların petrol ihtiyacının karşılanması anlamına gelmektedir, İran kapısı ki bu kapı da Alman nüfuzunun yoğun olduğu Afganistan ve İran'dan Hindistan sömürgelerine açılan yeni bir kapı anlamına gelmektedir.

22 Haziran 1941'de Alman-Sovyet savaşı başladığında, İngiliz basını; Türk Alman anlaşmasının tipik bir Nazi taktiği olduğunu, taarruza sağ kanadı güvenli kılmak için yapıldığını ifade etmişti. Bu anlaşma ile Birleşik Krallık bile Sovyetler Birliği'ne yardım edemezdi. Sovyetler Birliği, dünyadan soyutlanmıştı. Ancak bunun sorumluluğunun, dürüst hareket etmeyen Moskova hükümetine ait olduğu ifade edilmişti. Sovyetler Birliği'nin Ankara'ya uyguladığı siyasetin akıldışı olduğu dile getirilmişti. Basın, Türkiye'nin hassas durumunu anladığını ifade ederek Almanlarla anlaşma imzalamasının asıl nedeni olarak İngilizlerin askeri yetersizliklerini ve Yugoslavya ile Yunanistan'ın hızlı çöküşünü görmüştür. Bütün bu başarısızlıkların ve üstüne Girit'in de kaybedilmesinin Türkiye için travma olduğu belirtilmiştir. Ek olarak savaşın Akdeniz'e sıçraması ile Türkiye'nin savaşa girmemesini hatalı olarak yorumlamıştır. Türkiye'nin kendini korumak ve Alman hücumunda ezilmemek için

[1183] CAB 65 21 4
[1184] CAB 79 11 31

haklı olarak Sovyet Rusya'yı feda (!) ettiğini belirtmiştir. Mihvere karşı koyanların akıbetlerine dikkat çeken basın, ona boyun eğenlerin ise Türkiye'ye gıpta ile baktığını yazmıştır[1185]. Görüldüğü üzere İngiliz basını Türkiye'nin tutumunu irdelerken Sovyetler Birliği'nin akıl dışı politikaları ile Birleşik Krallık'ın askeri yetersizliklerinin altını çizmiştir.

30 Ağustos 1941'e gelindiğinde Birleşik Krallık savaş kabinesi, Türkiye'ye yönelik olası bir Alman saldırısında süratle Anadolu'da gerçekleştirilmesi öngörülen sabotaj eylemlerinin detaylarını tartışıyordu. Bunlar arasında haberleşmenin kesilmesi, demiryollarının imhası, güney bölgedeki tünellerin tahribi, casusluk, propaganda vs. gibi hususlar yer almakta idi. Bunlardan kısmen haberdar olan Türkiye bu tedbirleri doğru bulmadığını belirtmişti. İngiliz tarafı Türkiye'nin bu tarz tedbirleri sadece Batı Anadolu ve Trakya ile sınırlamasına olumsuz yaklaşılmıştı. Hatta bu yıkımların, olası işgalin ilerlemesi halinde Türkiye'den bağımsız gerçekleşmesi gerektiği de öngörülmekteydi[1186]. 6 Mart 1942'de İngilizlerin Türkiye'ye yerleştirecekleri personel ya da teknik uzman görünümündeki casus listesi ve faaliyetlerinden söz edilmiştir:

> "*12 yeni organizatör alınacak. 7 personel yerleştirilecek (Biri İstanbul'daki büyükelçiliğe, biri Ankara'daki büyükelçiliğe, biri İskenderun'a mühendis olarak, Karadeniz sahillerine bir ve İzmir sahillerine de bir adet U.K.C.C. [Birleşik Krallık Ticaret Şirketi Ajanı], Türkiye'nin iç bölgesine bir adet maden mühendisi, biri de Adana konsolosluğuna). Trakya'da, İstanbul'da, Marmara'nın Anadolu yakasında birer adet, demiryolu merkezinde beş adet, Anadolu'da maden bölgelerinde üç adet, limanlarda (muhtemelen İzmir, İskenderun, Zonguldak, Samsun) dört adet "new dumps". Gerekli patlayıcıların toplam miktarı 5000 pound. (Olası) işgal öncesi yıkım için hedefler: Trakya'dan Toros dağlarına uzanan stratejik demiryollarıdır; demir ve çelik işleri; kömür madenleri; petrol depolama tankları ve mühimmatlar. (Olası) işgal sonrası yıkım için hedefler: demiryolları, mekanik taşıma sağlayabilecek yollar, limanlar ve depolar. Rüşvet: Dost canlısı Türk yetkililere, onları daha güçlü bir İngiliz yanlısı politika izlemeye teşvik etmek için rüşvet verilmesi…*"[1187].

Görüldüğü üzere olası bir Alman işgal girişiminde, yukarıda değinilen üç kapının (Süveyş-Irak-Hindistan) geleceği için Türkiye'deki bütün stratejik noktaların yok edileceği ve böylece Alman işgalinin hızının azaltılacağı öngörülmekteydi.

[1185] DBTDA, Almanya ile Türkiye arasındaki dostluk muahedesi ile ilgili İngiltere basın haberleri, 32048 - 126112 – 26, 1941-06-22.
[1186] CAB 79 14 6
[1187] CAB 79 19 30.

Suriye meselesine gelince, Birleşik Krallık savaş süresince yine değişken bir politika benimsemişti. 4 Ocak 1941'taki Birleşik Krallık kabine toplantısında Türkiye ile ortak olarak yapılması planlanan Suriye operasyonu görüşülmüştü[1188]. 19 Mayıs 1941'deki Birleşik Krallık kabine toplantısında, Almanya'nın Suriye ve Irak konusunda Türkiye'ye uyguladığı baskı karşısında Türkiye'nin izlediği politikaya hak veriliyor ve Türklerin kendilerine ihanet etmediklerinin altı çiziliyordu. Bununla birlikte Suriye'de kontrolün bir an önce sağlanması gerektiğine, aksi halde potansiyel müttefiklerinin kaybedilebileceğine dikkat çekiliyordu[1189]. Savaşın sonlarına doğru, 8 Mayıs 1944'te, Birleşik Krallık'ın Arap ve Ermenileri Hatay'ın Türkiye'den geri alınması yönündeki girişimlerinde teşvik ettiklerine dair[1190] raporlara rastlanmıştır. 19 Mayıs 1944'te konsolosluktan gelen istibaratta görülen; Beyrut'taki Jour Nouveau-Roja NÜ isimli Kürtçe gazetelerde yer alan ifadeler, Suriye ile Lübnan'ın Kürt ve Ermeni meselelerini aleyhimizde kullanmak istemeleri ve Türkiye aleyhine yürütülen propagandalar[1191], Birleşik Krallık'ın Türkiye'yi cezalandırma politikasına yöneldiğinin ispatı niteliğindedir. 20 Mayıs 1944'te Beyrut'a gelen tank birlikleri, İngilizlerin Hatay'ın geri istenmesi konusunda Ermeni ve Araplar üzerinden yaptıkları propagandanın bir parçası gibi görülmekteydi [1192]. 22 Mayıs 1944'te de Suriye'deki Ermenilerin savaş sonrası Sovyet Ermenistan'ına gideceği ve hudutlarını Türkiye aleyhinde genişleteceği iddiaları[1193] dış politikada kendine yer bulmuştu. Görüldüğü üzere Birleşik Krallık kendi askeri başarısızlıklarının ve yeni bir "düşman" olan Sovyetler Birliği'nin kendi elleriyle güçlendirilmesinin faturasını Türkiye'ye kesmeye çalışıyordu.

Türkiye'ye silah desteğinde Birleşik Krallık bazı zorluklara dikkat çekmekte ve bu zorlukların kendi lehlerine kullanılması düşünceleri üzerine yoğunlaşmaktadır. 23 Nisan 1941 tarihli savaş kabinesinde, Türkiye'ye yapılacak silah yardımının zorlukları yüksek sesle dile getiriliyordu. Silahların Kuzey Ege'de Çanakkale

[1188] CAB 79 8 49
[1189] CAB 65 22 19
[1190] DBTDA, İngilizlerin Arap ve Ermenileri Türkiye'den tekrar Hatayı almaları için teşvik ettiklerine dair, 35679 - 140791 – 136, 1944-05-08.
[1191] DBTDA, Beyrut'ta yayınlanan Jour Nouveau-Roja NÜ isimli kürtçe gazete ve Suriye ile Lübnan'ın Kürt ve Ermeni meselelerini aleyhimizde kullanmak istemeleri, 35679 - 140791 – 119, 1944-05-19.
[1192] DBTDA, Beyrut'a gelen tank taburları ve tank birlikleri, İngilizlerin Hatay'ın geri istenmesi konusunda Ermeni ve Araplar üzerinden yaptıkları propagandalar, 35679 - 140791 – 120, 1944-05-20.
[1193] DBTDA, Suriye'deki ermenilerin savaş sonrası Sovyet Ermenistanına gideceği ve hududlarını Türkiye aleyhinde genişleteceği iddaları, 35679 - 140791 – 132, 1944-05-22.

yarımadasından taşınmasının zorluklarına değinilmiş, kraliyet donanmasının değerli gemilerini aylarca burada bekletmeyi de ironik bir şekilde fantastik olduğu ifade edilmişti. Ayrıca karaya silah nakletme sürecinin uzunluğu, Türkiye'deki ulaşım olanaklarının zorlukları, özellikle demiryolundaki sıkıntılar, lokomotif sorunu, ağır sevkiyatlara dayanıklılığın olmaması gibi sebepler de ileri sürülmüştü[1194]. 26 Nisan 1941'de Türkiye'ye silah desteğinin devam etmesi gerektiği düşüncesi dile getirilmiştir. Gerekçe olarak, ileride "savaşa gir" baskısı yapıldığında Türkiye'nin "elimizde silah yok" demesi olasılığının bertaraf edilmesi gösterilmiştir [1195]. Adana görüşmelerinden sonra (Nisan 1943) Türkiye'nin isteklerine karşı Birleşik Krallık, ilginç bir strateji belirlemişti. Bu, Türkiye'nin kendilerine göre aşırı isteklerine itiraz etmek yerine Türkiye'nin kısıtlı imkânlarını zorlayarak yardımları artırmak ve sonra Türkiye'yi seri bir şekilde teçhizatları alamamakla suçlamaktı[1196]. 14 Nisan 1943'te Birleşik Krallık, Adana sonrası Türkiye'nin talep ettiği silahları tedarik konusunda bazı sıkıntılar yaşıyordu. Verilmesi planlanan cins ve miktar, oldukça düşük seviyede idi ve bunu liste olarak Türkiye'ye sunmanın olumsuz etki yaratacağı görüşü dile getirilmişti[1197]. Buradan çıkarılacak sonuç, Birleşik Krallık da verebileceği silahın kısıtlı olduğunu zaten biliyordu.

Savaşın ilerleyen evrelerinde Türkiye'nin Mihver devletlerine karşı politikaları üzerinde de Birleşik Krallık tarafından çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bunlardan bazısı Türkiye'nin müttefiklere üs vermesiyle alakalı olup bazısı da Balkanlardaki nüfuzunu kullanmasıdır. 30 Aralık 1942'de Birleşik Krallık'ın Türkiye için iki düşüncesi vardı: Üs elde edip bombardıman harekâtına kalkışmak ve Türkiye'nin kendisini koruması için silah yardımı yapmaktı[1198]. Yani işbirliğine dayalı bir Balkan harekâtı söz konusu değildi. 24 Ocak 1943'te de Müttefiklerin Balkan cephesi açma konusu sadece düşük bir ihtimal olarak görülmüştü. Harp kabinesinin olası bir Alman taarruzunda Türkiye planı, hava kuvvetlerinin (20'den fazla filo düşünülüyor) ve havaalanlarının vb. korunması için gerekli olan sınırlı kara kuvvetlerini gönderilmesi idi[1199]. İngilizlerin Türkiye'nin savaşa girmesinden beklentisi, en çok üs kullanımı ve

[1194] CAB 79 11 5
[1195] CAB 66 15 50
[1196] FO 954 28B 339
[1197] CAB 65 34 8
[1198] CAB 79 24 60
[1199] Bunlardan bir kısmının uçaksavar alayları olduğu bilinmektedir. Bkz. ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-76.

dolayısıyla Romanya petrol sahasının bombalanmasıydı. Savaşın Müttefikler lehine dönmesi halinde sadece küçük bir ihtimal, Trakya'dan batıya doğru kara ilerlemesi olasılığının hesaba katılması da dile getirilmişti[1200]. Yani burada İngilizlerin (1943 başı için) nihai amacı, sadece Romanya petrollerini bombalamaktı. Balkan cephesi, küçük bir olasılık olarak nitelenmişti. Türkiye'ye destek veremeyecekleri açıktı.

1 Şubat 1943'te Türkiye'nin üslerini müttefiklere açması bekleniyordu. Bunlar Girit ve 12 adaya karşı yapılacak bir harekâtta ikmal merkezi olarak kullanılabilirdi. Bunun yanında Balkanlardaki bir karışıklıkta, Türkiye'nin rol alması bekleniyordu[1201]. Bu rol, Türkiye'nin siyasi nüfuzunu kullanarak Balkan devletlerine söz geçirmesi olabileceği gibi askeri harekât olarak da düşünülebilirdi. Ancak burada tasarlanan askeri harekât, kara ordusunun tamamen Türk birliklerinden oluştuğu bir harekât idi. Müttefiklerle karadan işbirliğiyle yapılacak bir taarruz operasyonu düşünülmemelidir. Birleşik Krallık'ın beklentisi: Türkiye savaşa girer ve bu Bulgaristan ile Romanya'ya olumsuz tesir etmekle birlikte Yugoslavya'daki direnişi de sağlamlaştırır, aksi durumda Alman hava gücünün desteklediği Bulgaristan ile Müttefiklerin kısıtlı olarak desteklediği Türkiye arasında sınır çatışmaları yaşanırdı. Tabi Marmara bölgesinin bombardımanı, Birleşik Krallık için ikincil bir öneme sahipti**.** Ağustos 1943'te de Birleşik Krallık'ın farklı bir endişesi bulunmaktadır: Bu da İtalyanların, Ege'deki adalarını Türkiye'ye devretme ihtimali idi[1202]. Ancak daha sonra Türkiye'nin bu ihtimale karşılık temkinli davranacağını, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık ile ilişkilerini olumsuz etkileme riskini almayacaklarını tahmin edip, adaların Türkiye'ye verilmesi halinde kontrolün Müttefiklere devredilmesinin yumuşak bir üslupla hatırlatılması önerilmekte idi[1203]. 23 Kasım 1943'te Birleşik Krallık'ın Türkiye'den istediği şey üslerin ve boğazların Müttefiklere açılması idi. Karşılığında hava desteği sağlanacaktı. Birleşik Krallık, Türkiye'den Bulgaristan'a taarruz etmesini beklemiyordu. Ayrıca Bulgaristan'ı barış için ikna teşebbüsleri de kayda geçmişti[1204]. Yukarıda da bahsedildiği üzere henüz işbirliğine dayalı bir Balkan cephesinin oluşturulması, söz konusu değildi. Mart-Nisan-Mayıs 1944'te gelindiğinde Birleşik Krallık gündeminde Türkiye ile Almanya arasındaki krom

[1200] CAB 65 37 5
[1201] FO 954 28B 246; FO 954 28B 258.
[1202] FO 954 28B 368
[1203] FO 954 28B 369
[1204] CAB 79 67 26

ticaretini engelleme amaçlı demiryolu bağlantısının kesilmesi fikri vardı[1205]. Temmuz 1944'te Birleşik Krallık kurmaylarının kendi aralarındaki yazışmalarından hareketle Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda yapılacak yardımın kısıtlı olacağı bildirilmişti. Ortak askeri operasyona sıcak bakılmamaktaydı ve mühimmat yardımı, diğer cephelerdeki ihtiyaç göz önüne alındığından yetersiz kalacaktı. Bu yüzden Türkiye'nin savaş ilan etmeyip sadece ilişkilerini kesmesinin olumlu olarak yorumlanması gerektiği fikri ileri sürülmüştü[1206]. Bu düşünceden hareketle Birleşik Krallık, Türkiye'nin Almanya ile ilişkisini kesmesini talep edecek ancak bu defa savaşa girmesi yönünde bir baskı kurmayacaktı. Çünkü savaş tartışması, silah talebini de beraberinde getireceğinden zaman kaybedilmek istenmiyordu. Bunun yanında Türkiye'nin bu hamlesi, Almanya için olumsuz tesir yaratabileceği, bunun da savaş halini doğurabileceği düşünülüyordu[1207]. Temmuz 1944'te Birleşik Krallık kaynaklarında Almanya ile Türkiye arasındaki olası bir savaşta Almanya'nın geniş kapsamlı bir operasyon yerine İstanbul gibi şehirlere gece yapacağı hava akınlarının sonuçlarının korkunç olacağı dile getirmişti[1208]. Görüldüğü üzere Birleşik Krallık her ne kadar Türkiye'ye savaşa girmesi yönünde baskı uygulasa da Türkiye ile aynı endişelere sahipti. 17 Temmuz 1944'te İngiltere'de olası bir Almanya-Türkiye savaşında İstanbul'un savunmasız kalacağına dair bir itiraf daha dile getirilmişti. Kendilerinin çok az hava savunma verebilecekleri, İstanbul'u korumak için Kuzey Afrika üslerinden takviye yapılmasının ise bu sahillerin saldırıya açık kalması sonucunu doğuracağı ifade edilerek Türkiye'nin nasıl bir adım atacağı hesaplanmaya çalışılıyordu. Ayrıca Sovyetler açıkça Türkiye'nin kendi halinde bırakılmasını savunmuştu[1209].

Bütün bu politikalar, sadece Türk-İngiliz ikili ilişkileri olarak değil, hem Türk-İngiliz hem de İngiliz-Sovyet ilişkileri ele alınarak değerlendirilmelidir. Politikalardaki değişkenlik, Birleşik Krallık'ın Almanya'yı yenmek pahasına yeni bir Almanya (Sovyetler Birliği) yaratmasının bir yansıması olarak görülmelidir. Denge politikası, burada birbirine girmiştir. Eğer Birleşik Krallık, Balkanlarda bir Sovyet hegemonyası istemiyor olsaydı, Türkiye ile işbirliği yaparak kara harekâtına katılması

[1205] FO 954 28B 436; CAB 66 48 36; CAB 66 49 44
[1206] FO 954 28B 454
[1207] CAB 65 47 2
[1208] CAB 65 47 3
[1209] CAB 65 47 4; FO 954 28B 459

gerekmekteydi. Sovyetlere verilen desteğin bir kısmının ya Türkiye'ye verilmesi, ya da bizzat Balkan cephesinde kendileri tarafından kullanılması şarttı. Ekim 1941 ile Haziran 1944 arasında Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği'ne 20 hafif tank, 113 Matilda-3 tankı, 1071 Matilda-4 tankı, 161 Valentin-2 tankı, 346 Valentin-3 tankı, 520 Valentin-4 tankı, 340 Valentin-5 tankı, 1388 Valentin-7 tankı, 836 Valentin-9 tankı, 74 Valentin-10 tankı, 45 Churchill-2 tankı, 151 Churchill-3 tankı, 105 Churchill-4 tankı, 6 Cromwell-4 tankı vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise, Sovyetler Birliği'ne 1676 M3A1 tankı, 1386 M3A3 tankı, 4102 M4A2 tankı, 1000 MGC M17 tankı, 650 T48 Tank yokedici, 52 M10, 1178 Half-Track, 3340 M3A1 keşif aracı vermiştir[1210]. Sadece tankları ve zırhlı araçları içeren bu liste ile Türkiye'nin Adana'da Müttefiklerden istediği araç listesi ve fiili olarak gönderilen araçlar karşılaştırılırsa, müttefik politikalarının hataları daha net anlaşılacaktır. Öyle ki bu durum Amerikan basını tarafından da eleştirel bir şekilde dile getirilmiştir: Washington büyükelçiliğindeki 6 Mart 1944 tarihli istihbarat raporuna göre Türkiye'nin savaşa girmesi için istediği 500 tank ve 300 uçak hususu yabancı basında dile getirilmişti. Buna cevaben Türkiye'nin bu istediklerinin önemsiz bir sayı olduğu, çünkü Ruslara verilenin 4300 tank 8300 uçak olduğu hatırlatılmıştır[1211]. Türkiye'nin savaş dışı politikasını sürdürmesi, sadece kendi siyaseti ile alakalı olmayıp, Birleşik Krallık'ın askeri başarısızlıklarının Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri, Birleşik Krallık'ın Türkiye ile ortak kara harekâtına sıcak bakmaması, Birleşik Krallık'ın Balkan ülkelerindeki Alman nüfuzunu küçümsemesi ve Birleşik Krallık'ın gelecekte Sovyetler Birliği'nin konumunu tam olarak anlayamamasına bağlanabilirdi.

4.2. Sovyetler Birliği'nin Politikaları Üzerine Değerlendirme

Bu bölümde Sovyetler Birliği'nin savaş süresince uyguladığı politikalar irdelenmiştir. Haziran 1939'da Romanya büyükelçisi, Sovyet politikalarından endişe duyduğunu büyükelçimize aktarmıştır[1212]. Temmuz sonunda da Sovyetlerin Besarabya bölgesini ilhak edeceği ve Bulgaristan ile işbirliği halinde olup Romanya'yı kıskaca alacağı endişesini dile getirmiştir[1213]. Her ne kadar Müttefiklerle

[1210] Ness, *a.g.e.*, s. 160.
[1211] DBTDA, II.Dünya Savaşı'nın seyri hakkında istihbari rapor, 23510 - 102376 – 8, 1944-03-06.
[1212] DBTDA, Romanya Büyükelçisinin Sovyetlere dair endişeleri, 35052 - 138375 – 76, 1939-06-07.
[1213] DBTDA, Romanya Büyükelçisiyle görüşme ve SSCB-Romanya ilişkileri, 35052 - 138375 – 74, 1939-07-31.

temas halinde olsa da, Sovyetlerin bu dönemde revizyonist politikalara yöneldiği anlaşılmaktadır. Moskova yönetiminin Müttefiklerle olan ilişkilerinde bazı problemler yaşadığı görülmektedir. Sovyetlerin anlaşma taslaklarına eklenmesini istediği "saldırı ihtimalinde müdahale" ibaresinin Baltık ülkelerini işgal planını yansıttığı düşünülmektedir[1214]. Bundan, yeni bir dünya savaşının çıkacağını gören Sovyetlerin, Avrupa ülkelerinin birbirine girmesinden faydalanıp Doğu Avrupa'da sınırlarını genişletmek istediği sonucu çıkmaktadır. Nitekim Ağustos ayında Almanlarla pakt imzalayarak niyetlerini açığa vurmuşlardır. Bu süreçte Sovyetler Birliği, sınırlarının neredeyse tamamında bilinçli bir şekilde çatışma ve vukuat çıkarma stratejisini izlemiştir ki Türkiye ile olan sınır çatışmaları, ikili ilişkilerde detaylı olarak belirtilmişti. Her ne kadar Sovyetler Birliği, problemin Türk-Sovyet sınırına özgü olduğunu ve Türkiye'den kaynaklandığını iddia etse de[1215], olaylar bunun tam tersini kanıtlamaktadır. Örneğin Sovyet-Japon sınırında da çatışmalar yaşanıyordu ve Japonlar Sovyet provokasyonlarına misliyle karşılık verdiğinden çatışmaların hacmi oldukça yüksek seviyede cereyan ediyordu[1216].

Savaş başladıktan sonra Sovyetler Romanya ve İran sınırındaki askeri takviyelerin arttırdılar [1217]. Dışişleri arşivinde, 9 Aralık 1939'daki bir raporda iddiaya göre, bir Rus askerinin İran'a iltica etmesi üzerine Ruslar askeri talep etmiş, ancak İran bu askeri vermemiştir. Bunun üzerine Ruslar askerin bulunduğunu düşündükleri köye taarruz ederek bir sivili katletmişlerdi. Ancak kaçak askerini alamayıp geri geri dönmek zorunda kalmışlardı. İran bu olayı protesto etmişti[1218]. Sovyetler, askeri takviyelerine ek olarak sınırı mayınlamaya da başlamışlardı. 5 Aralık 1939'daki bir belgede, Türkiye'nin Çoruh Nehri'ne torpil döktüğü bahanesi ileri sürülerek, tepki olarak kendileri de Batum kıyılarına torpil dökmüşlerdi. Türkiye'nin böyle bir eylemi bulunmadığından, Rusların sınır bölgesindeki düşmanca eylemlerini bu tarz gerçek

[1214] DBTDA, Moskova Büyükelçimizin görev sonu değerlendirmesi, 35040 - 138300 – 62, 1939-07-07.
[1215] DBTDA, Tavşantepe olayı ile ilgili malumat, 34964 - 137959 – 10, 1939-06-09. Hatta savaş başladıktan sonraki olaylarda da Türkiye'yi suçlamıştır: DBTDA, Sovyet hudutlarında Türkiye tarafından askeri yığınak yapıldığı haberlerinin tekzibi, 68141 - 298448 – 504, 1939-10-28.
[1216] DBTDA, Japon ordusu ile SOVYET-Mongol ordusu arasında yaşanan çatışmalar, 35053 - 138386 – 51, 1939-07-07.
[1217] DBTDA, Sovyetler'in Odesa limanına ve İran sınırına yapılan yığınak, 35054 - 138123 – 36, 1939-10-27; DBTDA, Sovyet Rusya'nın İran'a yaptığı askeri yığınak, 35054 - 138123 – 35, 1939-11-02.
[1218] DBTDA, İran'a sığınan Rus askerleri, 35054 - 138123 – 33, 1939-12-09.

dışı bahanelerle gerekçelendirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır[1219]. 1939'un sonlarına ait bir istihbarat raporunda Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'dan sonraki hedefinin Türkiye olacağı, buradaki ve Irak'taki Kürtlerin bahane gösterileceği, ek olarak Türkiye'nin Trakya sınırında da Burgaz'a asker çıkararılarak Bulgarların destekleneceği ve oradan da bir saldırı planlandığı bilgisi yer almaktadır. Ancak bunun bir Mihver propagandası olması kuşkusu da ifade edilmiştir[1220]. Bununla birlikte bu rapordan bir hafta sonra, Sovyetler Birliği'nin sınırda Türkçe komünizm propagandası yaptığı, Türkiye'deki rejimi ağalık-paşalık düzeni olarak niteleyip halkı bu düzene karşı örgütlemeye çağırdığı, İran sınırındaki köylere de yakında Türkiye'ye saldırılacağı ve bunu da Ermeniler kullanılarak yapılacağı yönünde provokasyonlardan söz eden yeni bir rapor dikkati çekmektedir[1221]. Rapordaki ifadelerden hareketle bunun bir Mihver propagandası olmama ihtimali kuvvetlenmektedir. Ayrıca Şubat 1940'ta Kafkas sınırındaki problemler Büyük Britanya'nın da gündemine gelmiş, asıl kriz noktasının Besarabya veya Almanların Balkanlara inmesi değil, Kafkasya'daki Türk-Sovyet sınırı olduğu görüşü ifade edilmişti[1222]. Bütün bu bilgilerden, Fransa'nın düşüşünden önce Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde işgal planları olduğu sonucu çıkarılabilirdi.

Savaşın başlaması ile sınırdaki provokasyon siyasetini değiştirmeyen Sovyetler Birliği, buna ek olarak, Kasım 1939'da Almanya ile ikili anlaşmalar yoluyla Doğu Avrupa'yı paylaşması yetmiyormuş gibi, İngiltere ve Fransa ile ittifak yapan Türkiye'yi tarafsızlığını yitirmekle suçluyordu[1223]. Artık batı ile ipleri tamamen koparan Sovyetler Birliği, Finlandiya taarruzu için de ilginç (!) bir diplomatik taktik belirlemişti. Buna göre Finlandiya'nın mevcut yönetimini, eski yönetim olarak tanımamakta, kendilerine bağlı bir yönetimi dikkate aldıklarını vurgulamakta idi. Buna göre yeni Finlandiya yönetimi ile anlaşma yapılmış ve Leningrad'ın kuzeyindeki bazı araziler Sovyetler Birliği'ne verilmişti[1224]. Bu süreçte Sovyetler

[1219] DBTDA, Kafkasya'daki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 530, 1939-12-05.
[1220] DBTDA, Japonya'dan Rusların Türkiye ile ilgili olası planları hakkında alınan mektup, 35231 - 138611 – 18, 1939-12-25; DBTDA, Yakın Doğu SSCB politikası, SSCB'nin Kürtleri Türkiye'ye karşı isyana teşviki, 36185 - 142709 – 34, 1940-02-27.
[1221] DBTDA, Türkiye ve İran hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri, 68141 - 298448 – 402, 1940-01-02.
[1222] CAB 65 5 51
[1223] DBTDA, Molotov'un Türkiye'yi tarafsızlığını yitirmekle itham ettiği beyanat, 34796 - 137144 – 1, 1939-11-08.
[1224] DBTDA, Cemiyet-i Akvam'ın Finlandiya'ya saldırması nedeniyle SSCB Hükümetine verdiği nota ve SSCB'nin cevabi notası, 35040 - 138304 – 6, 1939-12-09; DBTDA, Sovyet İttihadinin Akvam

Birliği'nin Almanya ile birçok anlaşma yaptığı iddiaları Türk dışişlerini meşgul etmekte idi. Bunlardan bir tanesi Sovyetlerin Almanlara 17,5 ton altın karşılığında makine ve malzeme almaları[1225], diğeri de Sovyetlere ait bazı denizaltıların Almanya'ya verilmesi idi[1226]. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği açıkça Almanya ile işbirliği yapmakta, batı kampını ve onunla müttefik olan ülkelerini hiçe sayarak Doğu Avrupa'da sınırlarını genişletmekte ve Almanlarla hem ticaret yapıp hem de denizaltı vermekte idi. Bu bilgiler, savaşın ilerleyen döneminde; Sovyetlerin Türkiye'ye yapılan müttefik silah desteğine itirazları ve yine Sovyetlerin Türk-Alman krom anlaşmalarına tepkileri düşünülerek ele alındığında daha değerli olacaktır.

1940 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin komşularıyla sınır problemleri her bölgede devam etmekteydi. Mart 1940'ta Afganistan sınırında anlaşmazlıklar yaşanmıştı[1227]. Bununla birlikte Türkiye sınırına yakın bölgelerde yerel gazeteler provokasyona başlamışlardı. Gürcülerin Artvin Ardahan ve Lazistan'ı istediklerini, Ermenilerin de Kars'tan Van'a kadar olan bölgeleri istedikleri, Sovyetler aleyhine hiçbir söz söylemeyip sadece Türkiye aleyhine konuştukları, bu bölgeleri büyük devletlerin yardımıyla ele geçireceklerini düşündükleri istihbaratı alınmıştı[1228]. Sovyetler Birliği ayrıca Kafkasya'daki sınırlarında bulunan Türkistan kökenli askerleri başka yere kaydırmış, Türkiye sınırına da Gürcü ve Rus kökenli askerlerini yerleştirmişti[1229].

Nisan ayında Sovyetler Birliği, büyük ihtimalle Bakü harekât planını[1230] öğrenmiş olacak ki Karadeniz'i takviyeye başlamıştı. Bu süreçte Almanya'da inşa edilmekte

---

Cemiyetinden çıkarılmasına dair verilen karar dolayısıyla (Tas Ajansı)nın tebligatı, 35732 - 141047 – 60, 1939-12-19.

[1225] DBTDA, Sovyetlerin altın ihtiyatı ve Sovyet Rusya'dan Almanya'ya gönderilen altınlar, 35732 - 141047 – 51, 1939-11-25.

[1226] DBTDA, Stalin'in Rus denizaltı gemilerini Almanya'ya verdiği haberi, 31755 - 124985 – 3, 1939-12-08.

[1227] DBTDA, SSCB - Afganistan ilişkileri, hudut anlaşmazlığı, 35212 - 138563 – 20, 1940-03-02; DBTDA, Afganistan ile Sovyet Rusya arasındaki hudut ihtilafı, 35212 - 138563 – 16, 1940-03-02.

[1228] DBTDA, Gürcülerin faaliyeti, 34846 - 137079 – 6, 1940-04-06.

[1229] DBTDA, Türkiye hudut bölgelerindeki Sovyet askeri faaliyetleri hakkında malumat, 68141 - 298448 – 497, 1940-03-06.

[1230] Michel, *a.g.e.*, s. 66.

olan Lützow savaş gemisi Sovyetlere verilecek ve inşası Karadeniz'de devam edilecekti. Yine Almanya'ya birçok silah siparişleri de verilmişti[1231].

Mayıs sonunda Sovyetler Birliği'nin politikalarında bazı değişiklikler yaşanmıştı. Fransa'nın durumunun kötü olması, Sovyetler Birliği'nde panik havası başlattı. Bu süreçte Polonya[1232] ve Romanya sınırına yığınaklar yapıyordu[1233]. Buradaki muhtemel planı, Romanya için geç kalmamak olmalı diye yorumlanabilir. Fransa'nın düşüşü, birçok ülkenin dengesini değiştirmişti. Bu süreçte Haydar Aktay ile Sovyet Hariciye Komiserinin görüşmesinden Sovyetler Birliği'nin panik durumuna geçtiği anlaşılmaktadır[1234]. Haziran 1940'ta da durumun ciddiyetine binaen Sovyetler Birliği, Türkiye'nin hangi şartlarda savaşa girip girmeyeceği ile Mihver devletlerine karşı durumunu sorgulamaya başlamıştı[1235].

Esas kaynağın Fransız büyükelçisi, ondan aktaranın ise Bükreş büyükelçisi olan 12 Haziran 1940 tarihli belgede, Alman-Sovyet taksim planına Romanya ve Türkiye'nin dâhil olduğu yazılmakta idi. Buna göre planın ilk kısmını oluşturan paylaşım ve işgaller zaten gerçekleşmişti. İkinci, yani tatbik edilmeyen kısmında ise Besarabya ve Bukinova'nın bir kısmının Sovyetler Birliği tarafından işgal edileceği (ki öyle de olmuş, belge tarihinden sadece 16 gün sonra bu gerçekleşmiştir), Dobruca'nın Bulgaristan'a verileceği (bu taksimat da gerçekleşmiş, ancak Mihver nezaretinde yaşanmıştır), Bulgaristan topraklarını da Türkiye ve Balkanlara karşı bir dayanak ve hareket noktası, askeri karakol, olarak kullanacakları belirtilmişti. Almanya'nın ayrıca Boğazlarda Sovyet hâkimiyetini kabul ettiği ifade edilerek, Almanya'nın Sovyet yayılmasından endişe duyduğunu ancak büyük taksimde paysız kalmak istemediklerini belirtmiştir[1236]. Ancak bu taksimin daha erken yapıldığından

[1231] DBTDA, Lützow savaş gemisi ve Rusya'nın Almanya'ya malzeme siparişi, 31755 - 124985 – 2, 1940-04-06.
[1232] DBTDA, Almanya-Sovyet Rusya ilişkileri, 68149 - 297467 – 166, 1940-05-29.
[1233] DBTDA, Rusların Romanya sınırına yaptıkları yığınak, 35052 - 138375 – 56, 1940-05-30.
[1234] DBTDA, Sovyetlerin Balkanlar ve Avrupa içlerindeki askeri faaliyetleri ile ilgili malumat, 68141 - 298448 – 452, 1940-05-31.
[1235] DBTDA, Türkiye'nin hangi şartlarda savaşa girebileceğine dair Moskova Buyukelçimizin bilgi talebi, 35054 - 138114 – 16, 1940-06-11.
[1236] DBTDA, Havas'ın eski Berlin muhabirinin Almanya ile Sovyet Rusya arasında tespit edilen taksim planı hakındaki beyanatı, 35049 - 138249 – 23, 1940-06-12; Kasım 1940'ta elçilerle yapılan mülakatlardan edinilen istihbarata göre Molotov-Hitler mülakatında en çok konuşulan konunun Boğazlar ve Balkanlar olduğu, Türkiye'ye karşı Alman-Sovyet harekatı olmayacağı, Ermenistan'ın Türkiye aleyhine genişleyeceği ve Boğazlarda da Sovyet üslerinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kaynak: DBTDA, Molotof-Hitler mülakatı malumatı, 68140 - 298449 – 5, 1940-11-20. Bir başka istihbarata (İngiliz, İran, Yugoslav ve Yunan sefirleri) göre ise Sovyetler ve Almanlar Türkiye'ye karşı ortak bir harekatta bulunmayacaktı. Hitler'in, İtalya'yı kurtarmak için Balkanlara operasyon yapma

hareketle Sovyetler Birliği'nin planları da değişmişti. Belki Romanya hususunda Almanya'nın Birleşik Krallık'a yönelmesini fırsat bilerek aceleye getirmişti[1237]. Ancak Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Müttefiklerle ilişkisi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile yeni bir temas kurma çabasına sokmuştur[1238]. Bütün bunlara rağmen Temmuz ayında Sovyet basını, Müttefiklerin Finlandiya'yı Sovyetlere karşı kullandığı haberini yayınlamıştı[1239]. Aynı süreçte Sovyetler Birliği, Finlandiya'nın güneyinde bulunan nikel madenlerinden İngilizlerin geri çekilmesini istemişti[1240]. Normal şartlar altında Müttefiklerle temas etmesi beklenen Sovyetler Birliği'nin bu hamleleri, ya tamamen izolasyon politikasına geçtiklerinin göstergesiydi ya da Almanya'ya hala dost olduklarını anlatma çabasıydı. Ekim 1940'ta ise Sovyet basını ilginç ifadeler kullanmıştı. Almanya, İtalya ve Japonya'nın üçlü ittifak anlaşmasına Pravda; paktın yeni olmadığını ve bunun Birleşik Krallık ile Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı yapıldığını belirtmişti[1241]. Bütün bunların tek bir açıklaması yapılabilirdi: Sovyetler Birliği savaşın başlarında Almanya ile anlaşarak çok büyük bir hata yapmıştı. Kendi hesaplarına göre Birinci Dünya Savaşı'ndaki gibi Belçika sınırında savaş kitlenecek ve Sovyetler Birliği, kurtarıcı olarak Avrupa'ya girecekti[1242]. Ancak Fransa'nın kısa sürede düşmesi, Sovyetler Birliği'nde panik havasına yol açmıştı ve gerek iktidar, gerek basın, ne yapacağını tam olarak kavrayamamıştı. Bu yüzden hem Müttefiklerin müttefikleriyle teması başlattı, hem Almanya'ya şirin görünmeye çalıştı, hem izolasyon politikasına geçti, hem de kendi kamuoyuna üçlü paktın asıl amacını gizleyerek ve hedef saptırarak Sovyetler Birliği

---

mecburiyeti zikredilmişti. Romanya, Bulgaristan ve Macaristan, Balkan barışı için değil, Alman ordularının geçişi için önemliydi. Sovyet Rusya'ya boğazlarda üs ve Ermenistan sınırından toprak verilecekti. Almanya Bulgaristan'ı Trakya'ya yollayacaktı. Öncesinde de Bulgaristan, Yunanistan'dan toprak isteyecek, Yunanistan'ın reddetmesi ile Bulgar birlikleri Batı Trakya'ya ilerleyecekti. Ondan sonra Türkiye'nin (anlaşma gereği) Yunanistan'a yardıma koşmasından istifade ederek mihver ülkeleri Türkiye'ye karşı harekete geçecekti. Sovyetlerin Türkiye aleyhine harekete geçme ihtimali düşünülmüyordu. Sovyet sefiri, bizim sefirden(H Aktay) mümkün mertebe kaçıyordu (bilgi saklıyordu). Kaynak: DBTDA, Molotov-Hitler görüşmesi, 34993 - 138030 – 25, 1940-11-20.

[1237] DBTDA, Türk Sovyet münasebetlerini bozacak surette Almanların neşrettikleri vesikalar, 34936 - 138079 – 92, 1940-07-05.

[1238] DBTDA, SSCB Hükümetinin batı cephesi siyasetini değiştirmeye başlaması nedeniyle Türkiye'le yeni bir temas aranabileceği konusunda bilgilendirme, 35040 - 138299 – 1, 1940-06-17.

[1239] DBTDA, Pravda gazetesinde çıkan Finlandiya'nın İngiltere ve Fransa tarafından Rusya'ya karşı kullanıldığı haberi, 35002 - 138198 – 37, 1940-07-05.

[1240] DBTDA, Sovyet Rusya'nın ve Finlandiya'dan Aland Adalarını ve Finlandiya'nın güneyinde bulunan nikel madenlerinden İngilizlerin geri çekilmesini istemeleri, 35030 - 138269 – 33, 1940-07-06.

[1241] DBTDA, Almanya,Japonya ve İtalya arasındaki Üçlü ittifak anlaşmasının Sovyetler'de yansıması, 35053 - 138386 – 32, 1940-10-01.

[1242] Bu iddia, Eylül 1939'da İsveç tarafından açıkça ifade edilmiştir: DBTDA, İsviçre basınında çıkan Rus Alman işbirliği adlı makale, 31979 - 125909 – 2, 1939-09-27.

politikasının hatalarını gizlemeye çalışmıştı. Bütün bu belirsizlikler, Kasım 1940'a kadar devam etti. Görüldüğü üzere diktatörlüklerin hâkim olduğu ülkelerde, dış politikada yapılan hataların kamuoyuna yansıtmama ya da farklı gösterme amacı, dış politikadaki hataların ısrarlı bir şekilde ivme kazanmasına sebep olmaktadır.

Kasım 1940'ta Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki ipler kopmuştu. Molotov'un Almanya ile diplomatik görüşmeler yapmayacağı ifade edilmiş, süreç içerisinde Yunanistan'a askeri yardımlar yapılmış ve gerekirse Türkiye'ye de yardımın yapılacağı bildirilmiştir[1243]. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği'nin diplomatik güzergâhı az çok netleşmeye başlamıştı. Aralık'ta Sovyetler Birliği, güneyde kendilerine müttefik devlet arama çalışmalarını hızlandırdı. Öncelikle toprak vaadiyle Bulgaristan'ı yanına çekmeye çalışmıştı[1244]. Türkiye ve İran ile de temas halindeydi[1245]. Ancak Sovyetler Birliği, özellikle Bulgaristan'ı yanına çekme çabasında yine Müttefik karşıtı ve Yunanistan-Türkiye gibi ülkelerin aleyhinde tutumlar izledi. Bu bir iddia olarak değerlendirilebilir, ancak toprak vaadinin kesin olduğu biliniyor, Bulgarlara vaat edilen topraklar hem Kavala, hem de Midye-Enez hattına kadar olan bölge idi[1246]. Nisan 1941'e gelindiğinde ise Sovyetler Birliği Finlandiya ile iyi geçinme çabası içine girmişti[1247].

22 Haziran 1941, Sovyetler Birliği için bir milat idi. Çünkü bu tarihten sonra Nazi Almanya'sı, onun en büyük düşmanı olmuştu. Bu tarihin önemi şu şekilde ifade edilebilir: Sovyetler Birliği'ne göre 21 Haziran ve sonrasında Almanya ile işbirliği yapan ülkeler, Almanya gibi düşman ülkedir. Öncesinde Almanya ile Sovyetler Birliği'nin işbirliği, tamamen Almanya'nın daha fazla pay almasını engellemek amaçlı yapılmıştır. Bu sebeple bu tarihten önceki işbirliği ve teşebbüslerin üzerine gidilmemelidir. Sovyet resmi anlayışına göre Polonya'nın ele geçirilmesi, bölgedeki yerli halkın güvenliğini sağlamayı amaçlamakta idi ve askerler Polonya'ya girdiğinde yerel halk, Sovyet askerlerini yürekten ve coşkunca karşılamaktaydı. Baltık için ise: buradaki emekçilerin Sovyet hükümeti ile dostluklar kurduğunu ve

[1243] DBTDA, Sovyet Maslahatgüzarının Almanya aleyhindeki beyanları, 68149 - 297467 – 158, 1940-11-01.
[1244] DBTDA, Sovyetlerin Balkan politikaları, 34993 - 138033 – 27, 1940-12-07.
[1245] DBTDA, Sovyet-Alman ilişkileri, 34993 - 138030 – 36, 1940-12-07.
[1246] DBTDA, Sovyet-Bulgar ilişkileri hakkında Molotof ile görüşme, 34993 - 138033 – 24, 1940-12-14.
[1247] DBTDA, Almanya'nın Finlandiya'ya karşı izlediği politika ve Prusya ile Polonya hudutlarına önemeli ölçüde askeri yığınak yaptığı, 31560 - 124815 – 162, 1941-04-22.

bölgedeki halk düşmanı politikaların son vermesi gerektiğini savundukları için Sovyet ordusunun buraya girdiğini belirtmişti. Romanya'da da benzer şekilde Besarabya ve Kuzey Bukinova, 22 yıldır Romanya toprak ağaları idaresinde ezildiği için Sovyetler buraları ele geçirmişti. Finlandiya'da da asıl suçluların Birleşik Krallık ve Fransa olduğu savunulmakta, bu yüzden Sovyetlerin bazı toprakları talep ettiği ama Finli gericilerin buna karşı çıktığını, sonuç olarak çatışmanın başladığı görüşü hâkimdi[1248]. Görüldüğü üzere Sovyet resmi anlayış olayları çok farklı yorumluyordu.

10 Temmuz 1941'de Litvinov, kendi ülkesinin anlık çıkarına ters ve hatalı bir söylemde bulunarak, Türkiye'yi isim vermeden tehdit etmişti: "*Almanya ile dostluk ve ademi tecavüz misakı akdererek (sefil, yarım istiklallerini) bitaraflıkla kurtarırım vahimesine düşen bir iki küçük devletin de akıbeti izmihlal olacaktır*"[1249]. Ağustos ayına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ve olası bir Mihver işgaline karşı yardım edeceğini bildirmişti. Bu politika, İngiliz teşvikiyle ve Türkiye'yi rahatlatmaya yönelik idi[1250]. 15 Ağustos 1941'de "*Türkiye topraklarının masumiyetine ve Montreux mukavelenamesine uyulacağına ve herhangi bir saldırı durumunda Türkiye'ye yardım edeceklerine dair İngiltere ve SSCB'den*" beyanatlar yapılıyordu[1251]. 8 Ekim 1941'de ise Hitlerin Sovyetlere Boğazlarda hak verdiği iddiaları Sovyetlerce yalanlanmıştı. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin bağımsızlığına hürmet ettiğini bildirmişti[1252]. Şubat 1942'de resmi olmasa da Stalin, Türkiye'ye 12 Ada'nın verilmesi düşüncesini gündeme getirmişti[1253]. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği, ülkesi işgal edilirken gerek komşularıyla gayet dostane ilişkiler kurmaya çabalamış ve sınırlarda herhangi bir çatışma havadisi eskisi kadar duyulmamıştı. Bu durum, gerek ikili ilişkiler başlığında ifade edilen, gerek burada belirtilen, sınır çatışmalarının bilinçli ve planlı yapıldığının göstergesidir.

[1248] S. S. Lototski (Ed.) vd., *Sovyet Ordusu Sovyet Savaş Tarihi, Askerlik Bilimi-Doktrini-Sanatı-Stratejisi*, çev: Nahit Tören, Sorun Yay., İstanbul 1978, s. 119-120.

[1249] DBTDA, Litvinof'un Almanlar ve Ülkemiz hakkındaki beyanatı, 35231 - 138611 – 89, 1941-07-10.

[1250] CAB 65 19 15

[1251] DBTDA, Türkiye topraklarının masumiyetine ve Montreux mukavelenamesne uyulacağına ve herhangi bir saldırı durumunda Türkiye'ye yardım edeceklerine dair İngiltere ve SSCB'den gelen beyannat, 67781 - 297007 – 85, 1941-08-15.

[1252] DBTDA, Hitlerin Sovyetlere Boğazlarda hak verdiği iddialarının Sovyetlerce yalanlanması, 34993 - 138030 – 43, 1941-10-08.

[1253] DBTDA, Stalin'in Türkiye'ye karşı gösterdiği tavırdan İngiliz Sefaret erkanının duyduğu rahatsızlık ve İngiliz Rus rekabeti, 35231 - 138615 – 35, 1942-02-13.

Sovyetler Birliği'nin Alman orduları karşısında zafer kazanmaya başladığı 1943'e gelindiğinde eski politikalarına döndüğü görülmektedir. Ocak ayında Sovyetler Birliği Türkiye'nin savaşa girmesini istiyordu. Ancak bu isteği, ikinci cephe olarak belirtmemişti[1254]. Bu yaklaşım şu şekilde yorumlanabilir: Sovyetler Birliği, Türkiye'nin de bedel ödemesini istiyordu. Halbuki, Türkiye, Sovyetler gibi hatalarla dolu bir dış politika anlayışı gütmemiş, Almanlarla sınır anlaşması yapmamış, Almanları zayıfken güçlendirmemişti. Sovyetlerin eski politikasına bir örnek de Ocak sonunda Moskova'da basılan bir Avrupa haritasından görülmekteydi. Bu harita 1940 yılında Almanya ile yapılan sınır anlaşmasına uygun bir şekilde çizilmişti. Tek farkı Polonya topraklarının Almanya aleyhine genişletimiş olmasıydı. Polonya'nın doğu yarısı ise Sovyet toprağı olarak gösterilmişti. Baltık ve Besarabya ile Finlandiya hattı da Sovyet toprağı olarak çizilmişti[1255]. Sovyetler Birliği, o kadar mali ve askeri yardım almasına rağmen Müttefik devletlere de zorluk çıkarmaya başlamıştı. Örneğin Şubat 1943'te Müttefiklerin Ploeşti bombardımanı için üs talepleri reddedilmişti[1256]. Polonya konusunda da problemler çözülemedi. Sovyetler Birliği, tıpkı Gürcü ve Ermenileri kullanarak Türkiye sınırında bazı değişiklikleri talep etmesi gibi Polonya'da da Beyaz Rusları ve Ukraynalıları kullanarak Almanya ile anlaştığı sınırlarda ısrar etmekte idi[1257]. Polonya hükümetinin Polonya halkını temsil etmediği de savunulmuştu[1258] Burada da Finlandiya saldırısı öncesi Finlandiya hükümetinin kararlarını tanımaması ile benzerlik kurulabilir. Polonya ise hiçbir taviz kabul etmiyordu[1259]. Polonya'nın bu bölgedeki hâkimiyetinin emperyalist politika olduğu savı Sovyetler tarafından ifade edilmiş, Polonya'nın tezlerinin, Ukrayna ve Beyaz Ruslar gibi, Slavların Almanlarla savaşının baltalanmasıyla eş tutulmuş[1260] ve Mart ayı boyunca bu bölgede propaganda, oldukça yoğun bir şekilde devam etmiştir[1261]. Burada, yukarıda değinildiği üzere Sovyetler Birliği'nin kabul ettiği

[1254] CAB 65 37 6
[1255] DBTDA, Moskova'da basılan ve satışa çıkan Avrupa haritası, 88438 - 319082 – 140, 1943-01-27.
[1256] FO 954 28B 294
[1257] DBTDA, SSCB-Polonya münasebetleri ile ilgili Polonya'nın Londra Elçisi ile yapılan görüşme, 35313 - 138763 – 8, 1943-02-26.
[1258] DBTDA, Sovyetlerin Polonya ve Ukrayna siyaseti ile ilgili İngiltere basınında yer alan makaleler, 35313 - 138763 – 6, 1943-03-02.
[1259] DBTDA, SSCB-Polonya münasebetleri ile ilgili Polonya Milli Meclisi beyannamesi, 35313 - 138763 – 9, 1943-02-27.
[1260] DBTDA, Polonya temsilcisi ile Stalin arasında geçen görüşme ile ilgili malumat, 35313 - 138763 – 7, 1943-03-02.
[1261] DBTDA, SSCB-Polonya münasebetleri ile ilgili malumat, 35313 - 138763 – 15, 1943-03-08; DBTDA, Pravda gazetesinde çıkan "Polonya" başlıklı makale, 35002 - 138198 – 27, 1943-03-10.

milat olan 22 Haziran 1941 öncesine göre, Polonya'nın Almanlarla savaşması ve Almanlarla Sovyetlerin işbirliği ile işgal ettikleri Polonya toprakları, kendi toprakları üzerinde hak araması, Polonya'nın emperyalist politika gütmesi olarak nitelenmişti. Sovyetler Birliği için asıl önemli tarih, 22 Haziran 1941 sonrası tarihti ve bu tarihten sonra Almanlarla savaşan Slavlardı.

Sovyetler Birliği, Haziran 1943'te Müttefiklere ikinci cephe için baskı yapmaktaydı. Bu baskı, resmi olmamakla birlikte basın yoluyla, yarı tehdit edici bir üslup kullanılarak sürdürülmüş, ikinci cephenin açılmadığı takdirde Sovyetler Birliği'nin mücadeleyi bırakacağı imasında bulunulmuştu[1262].

Temmuz 1943'te Sovyetler Birliği'nin komşularına karşı düşmanca siyaseti devam ediyordu. Sovyetler, Afganistan'daki bazı mültecilerin tutuklanmasını, Alman ve İtalyan sefaret mensuplarının azaltılmasını istemişti. Bu talebi Afganistan reddetmişti[1263]. 1944'te Türkiye karşıtı propagandaya da devam edildi. Kürtler, Türkiye'ye karşı isyana teşvik ediliyordu[1264] ki yılsonuna doğru aynı kışkırtma Irak Kürtleri için de yapılmaktaydı[1265]. 1945'e gelindiğinde ise Sovyet propagandaları İran'da yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte Sovyetlerin Kuzey İran'dan çekilmek istemedikleri istihbaratı vardı[1266].

4.3. İtalya'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme

İtalya, savaş süresince Türk dışişleri tarafından bazı hususlarda yakın takibe alınmıştı. Bunlardan birincisi, Yunanistan ile olan ilişkileri, ikincisi Türkiye'nin Mihver grubuna çekilme teşebbüsleri, üçüncüsü İtalya'nın Arap politikası, dördüncüsü Müttefik ve bitaraf ülkelerde olan temasları ve beşincisi de Rodos istihbaratlarıdır.

12 Nisan 1939'daki dış işlerine gönderilen bir rapora göre İtalya'nın Balkanlarda birçok hedefi olduğu, Birleşik Krallık'a karşı Yunanistan'daki limanları hızlı bir

[1262] DBTDA, Almanya'nın Sovyetler'e saldırısının ikinci yıldönümünde Sovyet basın ve radyolarında ikinci cephe açılması lüzumunun vurgulandığı, 37459 - 150596 – 63, 1943-06-23.
[1263] DBTDA, SSCB'nin Afganistan'ın içişlerine müdahale etme gayreti, 35212 - 138563 – 17, 1943-07-27.
[1264] DBTDA, Yakın Doğu SSCB politikası, SSCB'nin Kürtleri Türkiye'ye karşı isyana teşviki, 36185 - 142709 – 33, 1944-05-19.
[1265] DBTDA, Rusların Irak Kürtleri üzerindeki propagandaları, yakın doğu SSCB politikası, 36185 - 142709 – 31, 1944-11-30.
[1266] DBTDA, İran Azerbaycan'ında Sovyet propagandası, 35054 - 138123 – 7, 1945-01-26.

şekilde işgal edeceği bilgisi yazılmıştı[1267]. Bu duyumlar Yunanlılara da yansımış olacak ki, Yunanistan bu işgal haberlerini İtalyanlara sorduğunda İtalya, Yunanlıların kara ve deniz hudutlarını tanıdığını belirtmiş ve bu hususta teminat vermişti[1268]. Mayıs ayında artık İtalyan askerlerinin açık bir şekilde saldırı hazırlığında olduğu istihbaratı vardı. Elbette İtalyanlar bunu da yalanlamışlardı[1269]. 5 Mayıs 1940'ta dış işlerine gönderilen bir rapora göre İtalyan filosunun Doğu Akdeniz'de toplandığına ve Yunanistan'a saldıracağına dair bilgilendirme yapılmıştı[1270]. Ağustos 1940'ta İtalyanlar Yunan savaş gemisini vurmuş ve bazı adalar ile Girit'ten üs talepleri olmuştu[1271]. İtalya'nın Yunanistan'ı işgal için askeri hazırlıklarının istihbaratı da dış işlerince kesinlik kazanmıştı[1272]. Türkiye için bu savaş, sürpriz olmadı.

İtalya'nın gerek iki savaş arası dönemde gerek İkinci Dünya Savaşı esnasında Arap topraklarında her daim bir planı olmuştu. İşler İtalyan kontrolü dışında geliştiğinde de aşırı tepki gösterebiliyordu. Örneğin Sancak meselesinde İtalyan basını, olayı Fransa'nın Suriye'ye ihaneti şeklinde yorumlamış, bölgede iki yüz bin Arap'ın yaşadığını iddia etmekte ve çoğunluğun da Arap olduğuna atıfla, ortada bir demokrasi ihlalinin yaşandığını, Arapların hakkının gasp edildiğini ve oradaki Araplar demokrasinin düşmanı olacağını ifade etmişti[1273]. 2 Ağustos 1939'da da İtalyan tesirindeki Suriye milliyetçileri ile Filistin'deki bazı grupların Müttefik ve Türkiye aleyhteki propaganda yaptıkları, Arap halkının hem bu meselede Fransızlara karşı, hem de Filistin için İngilizlere karşı tavır takındığı yazılmıştı[1274]. Görüldüğü

[1267] DBTDA, İtalya'nın Balkan politikası hakkında bilgilendirme, 44158 - 208694 – 21, 1939-04-12.
[1268] DBTDA, Roma'daki Yunan sefirinin İtalyanın yunanlılara karşı bir tasavvuru olmadığını ve Yunanlıların kara ve deniz hudutlarını tanıdığı hakkında teminat verdiğini söylediği, 44158 - 208694 – 19, 1939-04-12.
[1269] DBTDA, İtalya'nın Yunanistan'a saldırı hazırlığı hakkında bilgilendirme, 44158 - 208694 – 23, 1939-05-09.
[1270] DBTDA, İtalyan filosunun doğu bahri sefit'te toplandığına ve Yunanistan'a saldıracağına dair bilgilendirme, 44232 - 210790 – 16, 1940-05-05.
[1271] DBTDA, İtalya'nın savaş uçakları tarafından vurulan Yunanistan'ın savaş gemisi hakkında bilgilendirme, 44232 - 210790 – 9, 1940-08-16.
[1272] DBTDA, İtalya'nın Yunanistan'a saldırı hazırlığı hakkında bilgilendirme, 44158 - 208694 – 12, 1940-08-20; DBTDA, Yunanistan hududuna yapılan asker sevkiyatı, 44138 - 209265 – 3, 1940-08-29.
[1273] DBTDA, Sancak Anlaşması Paris'te imzalandı başlıklı gazete haberi, 38246 - 153103 – 1, 1939-06-22.
[1274] DBTDA, Suriye'de İtalyanlar tarafından Türk- İngiliz anlaşması aleyhindeki propaganda, 38404 - 153568 – 6, 1939-08-02.

üzere İtalya, bu bölgelerde nüfuz kazanmaya çalışıyordu. Hatta Aralık 1939'daki bir rapora göre İtalya, Suriye'yi himayesine almak istiyordu[1275].

Savaş başladığında ise, Yunanistan ile görüşmelerden alınan bilgilere göre İtalya Müttefiklerden; Cibuti limanından pay, Süveyş'te söz hakkı, Tunus'ta İtalyan tebaası lehine haklar gibi birçok taleplerine karşılık savaşta tarafsız kalmayı önermişti. Yunan başkonsolos, bu ifadelerden İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi taraf değiştirebileceğini düşünmüştü. Hâlbuki Türk konsolos ise İtalya'nın buradaki hesabının bütün bitarafların kontrolünü alıp Alman aleyhinde ya da Müttefik lehinde hareketlerine engel olmaktı ve yapılabilirse Alman lehinde hareket etmelerini sağlamaktı[1276]. Görüldüğü üzere dış işlerinde görevli Türk diplomatlar, olaylara daha vakıftı. Eylül 1939'da İtalyan-Alman anlaşması sonrasında İtalyanlarla görüşmeler şu şekilde kayda geçmişti: İtalya, İspanya ve Türkiye olmak üzere Akdeniz'deki barışı koruma adına bitaraf grubu oluşturmayı dile getirmiş, cevaben (Türk konsolos) İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ile Akdeniz'e "bizim deniz" demelerinin bu öneriyle çeliştiği belirtilmişti. İtalyan konsolosu Arnavutluk işgalinin ekonomi ile ilgili olduğunu söyleyerek geçiştirmiş ve Musolini'nin barış için çabaladığını vurgularken Türk konsolos ise Çelik Paktı zikretmişti. Görüşmelerde Türk konsolos, Mihver devletlerini daha iyi algılıyor ve Almanya ile İtalya'nın danışıklı dövüş yaptığını seziyordu[1277]. Kasım 1939'da ise İtalya, Müttefiklerin ve Türkiye'nin Balkanlarda kurmaya çalıştığı Mihver karşıtı bloğa, bitaraf adı altında karşı bir blok kurup bu bloğu kendi politikalarına uygun yönlendirmeyi tekrar denemişti. Bu süreçte Türk politikası eleştirilmiş, Türkiye ve Müttefiklerin savaşçıl olduğu vurgusu yapılmıştı[1278]. Ancak eş zamanda İtalya, farklı bir yol deneyerek Türkiye'yi Mihver güdümündeki bitaraf bloğuna sürüklemek istemişti. Türkiye'nin hassasiyetlerinin farkına varılarak asıl düşman olarak Sovyetler Birliği gösterildi[1279]. İtalya, Balkan bloğu için sağlam bir payda bulmaya çalışıyordu ama Müttefik-Türk politikası, tutarlı işlediğinden başarılı olamamıştı.

[1275] DBTDA, İtalya ve Almanya'nın sömürgecilik meselesindeki tutumu, 44101 - 208964 – 14, 1939-12-21.
[1276] DBTDA, İtalya'nın II.Dünya Savaşındaki tutumu ve Fransa'dan çeşitli siyasi talepleri, 44232 - 210797 – 36, 1939-09-09.
[1277] DBTDA, İtalyan-Alman anlaşması, 44144 - 209530 – 23, 1939-09-16.
[1278] DBTDA, İtalya'nın Balkan politikası ve Balkanlardaki genel siyasi durum hakkında bilgilendirme, 44158 - 208694 – 24, 1939-11-06.
[1279] DBTDA, SSCB'nin olası tehditlerine karsı İtalya'nın Balkanlar'da Türkiye'nin de dahil olduğu yeni bir savunma bloku kurma girişimi, 44146 - 207556 – 193, 1939-11-08.

Mayıs 1940'taki Rodos konsolos raporları incelendiğinde, adadaki genel kanaat; Türkiye savaşa girer girmez buraya saldıracaktı. Yani Doğu Akdeniz'de hem Türkiye hem de İtalya savunma konumuna geçmiş, birbirlerinden saldırı bekliyordu[1280]. Mayıs sonunda İtalya için Türkiye'nin saldırı ihtimali kuvvetlenmiş, adadaki konsolosluk binalarının önünde polis bekletilmişti. Buradaki polisler binaya girenlerin amaçlarını sorup isimlerini kaydediyordu[1281]. Temmuz ayındaki rapora göre ise Adalarda İtalyanların kötü durumda olduğu ifade edilmişti. Türk ve Rum evlerinde Türk bayrakları hazırlanmış[1282], Türkiye'nin adayı işgaline kesin gözüyle bakılıyordu. Dışarı çıkma yasağı başlamıştı ve vur emri de vardı[1283]. Yunanistan savaşı başladığında Rodos'taki Yunan tebaası, kamplara gönderilmişti[1284].

Almanların coğrafya konferansına benzer şekilde İtalya'nın ilginç bir istihbarat metodu, dış işlerince kayda değer bulunmuştu: 26 Eylül 1940 tarihli rapora göre İtalya Büyükelçiliği, Türkiye'de şehir planlamacılığı, halk evleri[1285] ve ulaşım hususlarında bilgi talep etmişti[1286]. Bu belgeden hareketle İtalya'nın, Türkiye'ye karşı saldırı veya Türkiye'nin olası saldırısına karşı misilleme olarak bombardıman hazırlığı düşünülebilir.

1942'nin sonlarında ve 1943'te İtalya, artık Türkiye'nin Mihver grubunda savaşması için bazı propaganda yöntemlerine başvurmuştu. Aralık 1942'de Le Forze Armate gazetesinde çıkan Türkiye'nin askeri hava kuvvetine dair övgü dolu haberi Türk diplomatlar tarafında kayda değer görülmüştü[1287]. Eş zamanlı olarak Il Popolo d'Italia gazetesinde yayımlanan "Bolşevik Aleyhtarı Türkiye" başlıklı makale ile Türkiye'yi Sovyetlerin karşısında konumlandırma amacı güdülmüştü[1288]. Ocak 1943'te ise Piero Saporiti imzalı bir makalede Türklerin eski başarılarını, örneğin

[1280] DBTDA, Oniki Ada'daki İtalyan faaliyetleri, 44160 - 209596 – 4, 1940-05-21.
[1281] DBTDA, Rodos Adası'ndaki konsoloslukların önünde polis bekletilmesi, 43949 - 207601 – 41, 1940-05-21.
[1282] Bu olayların gerçek olmama ihtimali ve İtalyanların Türkiye'yi hazırlıksız savaşa sürüklemesi planı ihtimalleri göz ardı edilmeden belgenin yorumlanması daha sağlıklı olacaktır.
[1283] DBTDA, İtalya'nın adalardaki faaliyetleri, 44206 - 209758 – 49, 1940-07-16.
[1284] DBTDA, Yunanistan'a savaş ilan edilmesi ve Rodos Adası'ndaki Yunan tebaasından olanlara kamplara gönderilmesi, 44168 - 207479 – 7, 1940-11-13; DBTDA, İtalya'nın Rodos'ta bulunan Rum halkına uyguladığı mezalim, 44146 - 207556 – 310, 1940-11-13.
[1285] Buradaki halkevi değil, halka mahsus evler yani sıradan yerleşim planları anlaşılmalıdır.
[1286] DBTDA, İtalya Büyükelçiliğinin Türkiye'de şehir planlamacılığı, halk evleri ve ulaşım hususlarında bilgi talebi, 44212 - 209666 – 40, 1940-09-26.
[1287] DBTDA, Le Forze Armate gazetesinde çıkan Türkiyenin askeri hava kuvvetine dair haberi, 44157 - 209374 – 16, 1942-12-22.
[1288] DBTDA, "Il Popolo d'Italia" gazetesinde yayımlanan "Bolşevik Aleyhtarı Türkiye" başlıklı makale, 44157 - 209374 – 32, 1942-12-31.

Çanakkale zaferini, yazmıştı[1289]. Ancak bütün bunlar, Türkiye'de herhangi bir tesir göstermemiş, İtalya da kısa süre içinde Alman ve Müttefik işgaline uğramıştı.

Sonuç olarak İtalya, savaş öncesi hem Balkanlarda hem Akdeniz'de hem Arap dünyasında nüfuz sahibi olmak isterken yanlış hesapları ve ordusunun yetersizlikleri, ülkeyi felakete sürüklemişti. Askeri marşlarla Yunanistan'ı, Türkiye'yi, Akdeniz'i, Orta Doğu'yu kolaylıkla işgal edebileceğine inanan İtalya, daha Yunanistan'ı Alman yardımı olmadan işgal edememiş, 1942 sonlarında gülünç duruma geldiğinde de Türkiye'yi basit propagandalarla Mihver grubuna katmak istemişti.

4.4. Fransa'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme

Fransa'nın, savaşın başladığı sıralarda Sovyetler Birliği'ne karşı tutumu dikkat çekicidir. Aralık 1939'da İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin Akvam Cemiyeti'nden ihracı konusunda, Fransa oldukça ısrarlı bir tavırla ihracı savunmuştu[1290]. Çünkü Birleşik Krallık'ın aksine Fransa, Sovyetlerin Nazi Almanya'sı gibi düşmanca politika izleyeceğini düşünüyordu. Fransa bu hususta Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak gören İran, Polonya, Türkiye gibi ülkelere askeri yardım yapıyordu. İran da asıl tehdit ülkesi olarak gördüğü Sovyetlere karşı Fransa gibi birçok Avrupa ülkesinden silah desteği arıyor, Türkiye ile ilişkilerini güçlendiriyordu[1291]. Dışişleri Bakanlığı'na 11 Ocak 1940 tarihli İsveç gazetesi Svenska Dagbladet'te yayınlanan bir makalenin Fransızca çevirisi gönderilmişti. Buna göre Fransa'nın, Bakü'ye karşı bir bombardıman harekâtı tasarladığı bildiriliyordu. Alınan istihbarata göre Sovyet Karadeniz filosunun etkin bir gücü olmadığından savunma konumunda kalacağı, Bakü'nün işgal edilmesi gerektiği, Batum'un stratejik önemi ve Sovyet tanker hattının baltalanması için işgal edilmesi, bu hususta Türkiye'nin yardımı ile işlerin kolaylaşacağı, Sovyet donanmasının eski olması sebebiyle Türk kıyılarını bombardıman riskinin çok düşük olması, Türkiye'nin Trabzon limanında üslenen nispeten az sayıda hafif birlik ile Karadeniz petrol trafiğinin durdurulacağı, Batum'un kara işgali için Batum civarındaki zor şartlar sebebiyle Türk kara kuvvetlerinin yardımının gerekliliği, Bakü için ise İran'ın

[1289] DBTDA, Tekrar düzenlenen Türk Ordusu - Marşeal Fevzi Çakmak başlıklı ve Piero Saporiti imzalı bir makale, 44157 - 209374 – 17, 1943-01-16.
[1290] DBTDA, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere-SSCB ilişkileri, Sovyetlerin Akvam Cemiyetinden ihracı konusu, 37395 - 150249 – 34, 1939-12-13.
[1291] DBTDA, Fransa'nın İran'a yaptığı askeri yardım ve Fransa ile Türkiye arasındaki siyasi münasebetler, 38014 - 154474 – 4, 1940-01-10.

katılımı, İran demiryolları ile ordunun nakledilmesi ve operasyonun Hazar kıyılarına genişletilmesi ve son olarak bu harekâtın İran ve Türkiye açısından siyasi anlamda zorluklar getireceği tartışılmıştı[1292]. Paris Büyükelçisi Erkin'in Dışişlerine gönderdiği 27 Ocak 1940 tarihli şifre telgrafında 1940 yılı Fransa Başbakan Yardımcısı Camille Chautemps ile görüşmelerinin detaylarını yazmıştı. Buna göre Chautemps, Bakü ve Romanya petrol bölgelerindeki Müttefik hâkimiyetinin yararlarından tekrar bahsetmiş ama Türk çıkarını üst seviyede tuttuklarını, Fransız-Sovyet ilişkilerinde Türkiye'nin çıkarlarını gözettiklerini ifade etmişti. Türk çıkarları mevzu bahis olduğunda ise ileri gitmeyeceklerini belirtmişti[1293]. Paris Büyükelçilik raporlarına göre, Ocak 1940'ta Fransa'nın, Sovyetlere olan düşmanca tutumundan farklı olarak İtalyanlarla anlaşmaya çalıştığı ve Fransız Bakanlarının Dalmaçya'nın İtalyanlara verilebileceği yönünde imaları olduğu bilgileri yer alıyordu[1294]. Görüldüğü üzere Fransa, kendi savunma hattına güveniyor ve hem Almanya'yı daha çok da Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası güdüyordu. Ancak durum Fransa'nın planladığından farklı cereyan etmiş, Fransa Haziran 1940 gibi erken bir tarihte düşmüştü. Fransa'nın Sovyet endişeleri, 1943 yılında Sovyetler Birliği'nin Katyn'de yaptığı katliamla tekrar gündeme gelmiş ve Fransız basını kızıl ordunun neden Avrupa'ya girmemesi gerektiğini, katliamla ilgili belgeleri kamuoyuna sunarak açıklamaya çalışmıştı[1295].

4.5. Almanya'nın Politikaları Üzerine Değerlendirme

Alman politikaları, Almanya-Türkiye ilişkileri ikili ilişkiler bölümünde ve Alman-Sovyet ilişkileri de yukarıda Sovyetler Birliği'ni içeren başlıkta yeteri kadar irdelenmişti. Burada Almanya'nın Türkiye'yi işgal etme amacıyla bazı ilginç teknikleri, Orta Doğu'daki nüfuz alanlarındaki tasarrufları ve faaliyetleri ile İspanya İsveç gibi ülkelerle ilişkileri incelenmiştir.

Almanya, birçok ülke için bilimsel amaçlı olarak görülen istihbarat tekniklerini uygulamıştır. Türkiye özelinde bu teşebbüsler şu şekilde sıralanabilir: 16 Kasım 1939'da Berlin Umur-ı Siyasiye Okulu tarafından istenilen Türkiye'deki

[1292] DBTDA, "Türkiye'nin katılması şartıyla, Rus petrolüne karşı bir saldırı mümkün olacaktır" başlıklı gazete haberi, 35732 - 141047 – 53, 1940-01-11.
[1293] DBTDA, Fransa'nın Rusya ile ilişkilerini Türkiye'nin durumunu gözeterek sürdürdüğü, 38092 - 154917 – 75, 1940-01-27.
[1294] DBTDA, İtalyanlarla anlaşmak için bazı Fransız Bakanlarının Dalmaçya'nın İtalyanlara verilebileceği yönündeki imaları, 37395 - 150251 – 37, 1940-01-09.
[1295] DBTDA, Katyn ormanı katliamıyla ilgili Fransız basınında yer alan haberler, 37897 - 152723 – 12, 1943-05-01.

demiryollarını gösteren bir krokinin gönderildiği raporu mevcuttu. Buna göre Almanlar, Türkiye'deki demiryolları haritasını, dünü ve bugünü, "Türkiye ile ilgili yazmakta olduğu eserine kaydetmek" süsüyle Devlet Demiryolları'ndan istemişti[1296]. 13 Ocak 1942'de Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüshanın tedarik edilmesi talebi görülmüştür. Daha önce Yunan haritası da istenmiş ve Yunanistan işgal edilmişti[1297]. 10 Şubat 1942'de ise söz konusu haritanın basılmış olduğu tespit edilmiştir[1298]. 25 Mart 1942'de ise Türk yetkililer haritaya ulaşmaya çalışmışlar, ancak haritayı çizen kişilerin hayati tehlikeleri söz konusu olduğundan haritanın temini yapılamamıştır[1299]. Bunun yanında 2 Mart 1942'de Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk coğrafya mütehassıslarının davet edildiği görülmektedir. Davette "Balkan memleketlerine ait coğrafi meseleleri görüşmek üzere" ifadesi geçmektedir[1300]. Bu belgeden hareketle Almanya Türkiye coğrafyası ile yakından ilgilenmektedir. Almanya, çeşitli kılıflarla demiryolları, haritalar, detaylı coğrafi veriler bir şekilde temin edilmeye çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman etki alanı, oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. Arap ülkeleri de buna dâhil olmakta, zaman zaman buralarda darbeler, direnişler, casusluk faaliyetleri görülmektedir. Aralık 1939'da Alman basınının Birleşik Krallık yönetimindeki Arapları kışkırtmaya çalıştığı görülmüştür[1301]. 6 Aralık 1940'ta Arap bağımsızlığı fikirleri aşılanmaya başlamıştı[1302]. Hatta Alman propagandası Afganistan'a kadar dahi uzanıyordu[1303].

Savaşın şiddetlendiği 1941 yılında Almanya'nın İspanya ile ilişkileri de dikkatli bir şekilde incelenmelidir. Özellikle İspanya ilişkilerinin merkezinde Süveyş kanalı

[1296] DBTDA, Berlin Umur-ı Siyasiye okulu tarafından istenilen Türkiye'deki demiryollarını gösteren bir krokinin gönderildiği, 32092 - 127114 – 2, 1939-11-16.
[1297] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 6, 1942-01-13.
[1298] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 5, 1942-02-10.
[1299] DBTDA, Alman askeriyesince tanzim edilen Viyana'da basılmakta olan Türkiye haritasından bir nüsha'nın tedarik edilmesi talebi, 32094 - 127175 – 2, 1942-03-25.
[1300] DBTDA, Viyana'da toplanacak olan Coğrafya Kongresine Türk Coğrafya mütehassıslarının davet edilmesi, 32149 - 127596 – 1, 1942-03-02.
[1301] DBTDA, Almanya basınında Garb devletleri ve Yakın Şark başlığıyla yayınlanan makale, 31979 - 125909 – 1, 1939-12-08.
[1302] DBTDA, Almanya Hükümetinin Arap memleketlerinin istiklalleri hakkındaki beyannamesi, 31979 - 125906 – 5, 1940-12-06.
[1303] DBTDA, İkinci Dünya Savaşında Almanların Afganistan'da propagandalarını artırdığı, 31560 - 124815 – 75, 1941-06-26.

harekâtı vardı ve bu aynı zamanda İspanya'nın savaşa girme ön koşulu idi. Eğer Almanlar Süveyş'i ele geçirirse İspanya da Cebelitarık'a girip Akdeniz'in batı kapısını kapatacaktı[1304]. Bu plan, Almanların Süveyş'e en yakın olduğu El Alamein muharebeleri zamanında (Ağustos-Ekim 1942), Amerikalıların İspanya'nın güneyine asker çıkarması (Kasım 1942) ile birlikte ele alındığında daha net anlaşılacaktır. İspanya, tarafsız ülke görünümünde olup savaşa girmese bile aslında oyuna sonradan dâhil edilmesi planlanan bir Mihver devletidir. İspanya'nın bu planı, savaşa girmese bile savaşın süresini uzatmaya yetmiştir. Belki de Almanya, benzer planı Madrid Elçiliği'nin raporuna göre İtalya için de düşünmüş[1305], ancak İspanya nasıl geç kaldıysa, İtalya da bir o kadar erken savaşa girerek işleri Almanya için zorlaştırmıştır. Bunların yanında Almanya'nın, tarafsız ülke İsveç için de bazı düşünceleri olmuştu. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, savaşı kısa sürede bitirmek adına Kuzey Afrika'dan daha makul bir yer olan Norveç'e bir harekât yapma teşebbüsü halinde Almanya'nın İsveç'i işgal edeceği istihbaratı görülmektedir[1306].

4.6. Genel Denge

Denge, farklı disiplinlerde farklı tanımlamalara sahip bir kavram olmakla birlikte, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi dış politika ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde de birden fazla tanımları bulunmaktadır. Güçlü düşman ülkesine karşı zayıf olanı destekleme, rakip devlete denk bir güce ulaşma, kendi müttefiklerinin sayısını artırıp rakip devletin müttefiklerini azaltma, kendi gücünü artırma gibi unsurlar ön plana çıkmaktaydı. Burada, dengenin ölçümü ve sınıflandırılması üzerine yoğunlaşılmıştır.

Çalışmanın ilk analiz kısmı ile sonraki kısımda Türkiye, İsveç, Yugoslavya gibi birçok ülkenin denge politikaları incelenmişti. İnceleme, salt ülke sınırları baz alınarak gerçekleşmişti. Ancak sadece ülke sınırlarına endeksli denge, bazı ülkelerin denge politikasını açıklayamamakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrası sınırların kesin rollerinin azalmasıyla bu süreçteki denge politikalarını da açıklayamamaktadır.

[1304] DBTDA, Süveyş Kanalı'nın işgali sonrası İspanya'nın Cebeitarık Boğazı'nı kapatacağı ve Güney Fransa'ya İtalyan ve Alman askeri yığınağının başladığı, 88082 - 320106 – 235, 1941-05-01.

[1305] DBTDA, Almanya'nın istememesine rağmen İtalya'nın savaşa girmesi ve barış yapmak isteyen İtalya'ya karşı Almanya'nın aldığı tedbirler, 87959 - 320583 – 74, 1942-06-11.

[1306] DBTDA, Almanya'nın ABD ve İngiltere'nin Norveç'e olası ihracına karşı İsveç'i işgal planı, 31823 - 125658 – 62, 1942-02-17; DBTDA, İngiltere ve ABD'nin Norveç'e ihraç hareketine engel olmak amacıyla Almanya'nın İsveç'i işgali, Alman askeri kuvvetlerinin Baltık Denizi sahillerine toplandığı, 37165 - 148354 – 232, 1942-02-17.

Bölümün amacı, yukarıda da belirtildiği üzere dengenin ölçümü ve sınıflandırması ile hem geçmiş dönem hem de gelecek dönemdeki güç dengesi çalışmalarına katkı sağlamaktır. Yukarıdaki Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Fransa, Almanya gibi ülkelerin "tuhaf" olarak tabir edilebilecek dış politika anlayışları incelenmişti. Bu başlıkta "tuhaf" politikaların sebepleri, denge politikası irdelenerek açıklanacaktır.

Birleşik Krallık, iki savaş arası dönemde, hem tehdit olarak gördüğü hem de müttefik olarak gördüğü bazı ülkelerle değişken bir politika ile karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrası müttefiki İtalya'ya Akdeniz'de alternatif yaratma çabası olarak Yunanistan'ı desteklemişti. İlerleyen süreçlerde ise İtalya'yı Mihver kutbundan uzaklaştırmak için sömürge alanlarını genişletme anlamında bazı tavizler verdiği gözlemlenmişti. Yine başlarda Fransa gibi Almanya'ya sert politikalarla yaklaşmamış[1307], Almanya'yı, asıl tehdit olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne karşı bir tampon olarak düşünmüştü. Almanya'nın Doğu Avrupa'da bazı genişleme hamlelerine de göz yummuştu. Bununla birlikte müttefiki Polonya'nın bir kısmını işgal eden Sovyetler Birliği ile kötü ilişkilere rağmen 1941 ile birlikte Rusya'yı, askeri ve ekonomik yardımlarla müttefik olarak görmüştü. Görüldüğü üzere Birleşik Krallık'ın denge politikası, ikili ilişkiler çerçevesinde ülke isimlerine bakılarak anlaşılamamaktadır. Bu yüzden ülkeleri revizyonist ülke ve dengeleyici ülke olarak adlandırdığımızda ve bu revizyonist ülkelerin Avrupa haritasının belirli bir yüzdesini kontrolü altına almasıyla Birleşik Krallık'ın "tuhaf" denge politikası daha iyi anlaşılmaktadır. Aslında bu politikayı 18. yüzyıla kadar getirirsek aşağıdaki tablo ortaya çıkar:

[1307] Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, çev: Aytaç Yıldız, Doğu Batı Yay., Ankara 2020, s. 483.

Tarih	Revizyonist Ülkeler		Dengeleyici Ülkeler		Denge
	Km2 %	Ordu (kat)	Km2 %	Ordu	
1756-1763	50+	2,8	10	1	-
1792	10	0,6	40	1	+
1799	20	0,6	30+	1	+
1805	20	0,5	40	1	+
1806	30	0,7	30+	1	+
1809	30	0,8	10	1	+
1813	20+	0,8	50	1	+
1815	10	0,3	80+	1	+
1914-1918	20+	0,6	30	1	+
1920	10	-	20	-	-
1925	10	-	10+	-	-
1930	20	-	10+	-	-
1935	20	-	10+	-	+
1939	40	2,6	10+	1	+
1940	50+	1,1	10-	1	+
1941	60	1	20+	1	+
1942	80	0,5	10-	1	+
1943	80	0,4	10-	1	+
1944	50	0,3	30	1	+
1945	50	0,7	30	1	-

Tablo 4. 1. Birleşik Krallık'ın kıta Avrupa'sına dayalı denge anlayışı

Tabloda görüldüğü üzere 18. yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Avrupa'daki revizyonist ülkelerin Avrupa yüzölçümüne oranı ile Birleşik Krallık'ın denge politikası arasındaki ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Tablo, Birleşik Krallık'ın denge uyguladığı büyük Avrupa savaşlarını kapsamaktadır. Birleşik Krallık; 7 yıl savaşlarında Fransa ve Avusturya-Macaristan'a, Napolyon Savaşları'nda Fransa'ya, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya, savaş sonunda Sovyetler Birliği'ne, iki savaş arası dönemde yeniden Almanya'ya ve İtalya'ya, Polonya işgali sonrası Almanya ve İtalya'ya ek olarak Sovyetler Birliği'ne karşı denge politikası uygulamıştır. Buradan hareketle Birleşik Krallık, birkaç istisna dışında yüzölçümü Avrupa'nın yüzde yirmisini aşan bir ülkeye karşı her zaman denge politikası uyguladığı, bunu yaparken de "eski düşman", "tarihi düşman", "geleneksel düşman" gibi kavramları dikkate almadığı gözlenmiştir. Bununla birlikte tabloya ordu gibi birçok öğe de eklenebilirdi: jeopolitik ağırlık, nüfus, şehirleşme, ekonomi vs. Ancak salt yüzölçümünden de sonuç çıkarılabilir.

Birleşik Krallık'tan sonra Fransa'ya baktığımızda, onun da bir denge politikası izlediği, ancak Birleşik Krallık gibi kıta Avrupa'sına endekslenmeyen bir politika

olduğu ifade edilebilir. Fransa için her zaman bir tehdit ülkesi vardı ve bu ülke, komşuları, özellikle küçük devletler ile müttefiklik gibi hamlelerle etrafı kuşatılmalıydı. Daha özel bir tanımla: Almanya'yı yalnız bırakmaya dayalı, 2'li ittifak kurma politikası[1308].

Tarih	Düşman toplam sınır	Dengeleyici ülke sınır yüzdesi	Denge
1920	5700	3000	50
1925	5700	3000	50
1930	5700	3000	50
1935	5700	3000	50
1939	25000	2600	10
1940	25000	2100	10-

Tablo 4. 2. Fransa'nın çevrelemeye dayalı denge anlayışı

Tabloda görüldüğü üzere Fransa, 1920'lerden itibaren düşman ülkelerin sınırlarını küçük antantlarla çevrelemeyi başarmış olmasına rağmen, savaşa yakın süreçte birçok müttefikini kaybetmesiyle ve Sovyetler Birliği gibi yeni tehdit ülkeleri ile de karşılaşmasıyla 1939'da, denge politikası iflas etmiş ve Almanlarla karada, büyük ölçüde yalnız savaşmak zorunda kalmıştı. Fransa ilk olarak Çekoslovakya, Yugoslavya daha sonra da Polonya ve Romanya[1309] ile dengeleyici ülke olarak ikili ilişkiler kurmuştu. Elbette sadece bu ülkelerle değil, Almanya'nın İtalya'nın, Macaristan'ın ve ilerleyen safhada Sovyetler Birliği'nin komşuları ile Türkiye ve İran da dâhil ikili ilişkiler geliştirmişti. Ancak kurduğu dengede Birleşik Krallık veya Birleşik Devletler'in desteğinin olmaması, Birleşik Krallık gibi ada ülkesi ya da Birleşik Devletler gibi okyanus ötesi konumda olmaması ve Sovyetler Birliği gibi mekansal derinliğe sahip olmaması gibi dış etkenlerle birlikte düşünüldüğünde Almanya ile yalnız kalması kaçınılmazdı. Bunların yanında Birleşik Krallık'ın taviz politikasına göz yumması, Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın işgaline reaksiyon gösterememesi de hem Balkan devletlerinde hem de Sovyetler Birliği'nin komşularında Fransa için ciddi bir şüphe uyandırmış, bu da dengeyi parçalamıştı.

Sovyetler Birliği'nin denge politikasını anlamak için de 20. yüzyılın başından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Avrupa siyaseti ele alınmalıdır. Bunun için Birleşik

[1308] Aslıhan Yeniçeri Altıntaş, "Fransa'nın Küresel Stratejileri: Askeri Müdahalelerden Diplomasi Savaşlarına Fransız Stratejileri", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç ve Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Eylül 2017, s. 313.
[1309] ATASE, İkinci Dünya Harbi, 3-0-5.

Krallık'ın denge politikasında olduğu gibi ülkelerin yüzölçümü hesaplanmalıdır. Ancak Sovyetler Birliği, genellikle izolasyon politikası uyguladığı için tehdit ülkesine karşı dengeleyici ülke tanımı yerine, ikinci tehdit ülkesi demek Sovyetler Birliği politikasına daha uygun olacaktır. Aslında yukarıda 20. yüzyıl ifadesi kullanılsa da daha eskilere de gidilebilir. Sovyetler Birliği'nin öncülleri olarak Rus İmparatorluğu ve Rus Çarlığı varsayılırsa.

Gerek Türkiye özelinde açıklanan denge ile ilgili görüşler, gerek diğer Avrupa ülkelerinin agresif ülkelere kaşı uygulamaya çalıştığı denge, gerek Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin kendilerine özgü uyguladığı denge politikaları bir araya getirildiğinde şöyle bir sınıflandırma ortaya çıkmaktadır: Tek boyutlu denge, iki boyutlu denge, üç boyutlu denge. Ülkelerin salt sınırları temel alınarak oluşturulan ve kilometre uzunluğuna göre ölçümü yapılan tek boyutlu denge. Ülkelerin yüzölçümü temel alınarak oluşturulan, araştırmacı tarafından belirli bir bölgeyle sınırlandırılabilen (Avrupa, Pasifik, Akdeniz, Balkan, vs.) ve denge-tehdit unsurlarının bu bölgenin kilometrekare bazındaki yüzölçümü oranına endekslenerek oran bulunan iki boyutlu denge. Sınır ve yüzölçümlerine ek üçüncü boyut olarak, ülkelerin ekonomik güçleri, askeri güçleri, jeopolitik ağırlığı, coğrafi konumları, nüfusu, şehirleşme oranı, sanayi gücü gibi unsurların katılımıyla oluşturulan üç boyutlu denge.

Tek boyutlu denge, salt ülke sınırları baz alınarak oluşturulan, kısıtlı da olsa dengenin açıklanabileceği bir ölçüttür. İkinci Dünya Savaşı ve öncesi için kullanışlıdır. Ancak Soğuk Savaş ve sonrasında, uluslararası ilişkilerde sınırların çok esnek olduğu ki özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi denizaşırı müdahalelerde bulunabilen ülkeler için, bu gerçekten hareketle tek boyutlu denge, denge politikalarını açıklamaya yeterli olmayacaktır. Birleşik Krallık gibi emperyalist geçmişe sahip ülkelerin kıta Avrupa'sında oluşturduğu yüzölçümü esasına dayalı olan iki boyutlu denge, uluslararası politikaları anlamlandırmada daha iyi bir seçenek olacaktır. Çalışmada tam olarak kullanılmayan ama denge politikalarını anlamlandırmaya çok daha yakın olan üç boyutlu dengede ise, ülkelerin sınır ve yüzölçümlerine ek olarak sosyo-ekonomik ve askeri verilerin de hesaba katılmasıyla incelenmektedir.

5. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikasının karşılaştırmalı matematiksel analizini inceleyen bu çalışmada altı farklı tez üzerinde durulmuştur. Birincisi, olayların Türk dış politikasına etkisinin ölçülmesi olmuştur. İkincisi Türkiye'nin tehdit algısı evrelere göre tespit edilmiştir. Üçüncüsü Türkiye ile diğer devletler arasındaki ikili ilişkiler sayısal olarak modellenmiştir. Dördüncüsü Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı denge politikası incelenmiştir. Beşincisi Türkiye ve komşuları ile diğer Avrupa ülkelerinin dış politikaları karşılaştırılmış ve diplomatik yetenekleri ile yaşanılan zorluk seviyeleri nicel yöntemlerle hesaplanmıştır. Altıncısı ise Türkiye'nin uyguladığı denge politikasının nicel analizi, diğer Avrupa ülkelerini de içerecek şekilde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Olayların Türk dış politikasına etkisini ölçmek için öncelikle bazı yeni yöntemler kullanılmıştır. Oyun teorisinin yöntemlerinden de yararlanıldığı bu yeni nicel yöntemlerde Türk dış politikasını etkileyen karar vericiler tespit edilmiştir. Ardından bu karar vericilerin çatıştığı hedefler tespit edilmiştir ki bunlar Türkiye'nin savaşa dâhil olup olmaması, boğazların statüsü, krom ticareti, silah desteği, Türkiye'den talep edilen üs ve topraklar ya da Türkiye'ye vaat edilen topraklar şeklinde sıralanabilir. Hedeflerden sonra karar vericilerin bu hedefler üzerindeki stratejileri tespit edilmiştir. Ardından hedefler üzerine şekillenen stratejilere, nicel analiz yöntemlerine uygun ölçeklendirmelerle değer atanmıştır. En son olarak da strateji değişimine bağlı olarak İkinci Dünya Savaşı, Türk dış politikası ekseninde evrelere bölünmüştür. Özetle, bir ülkenin savaş boyunca Türk dış politikası çerçevesinde Türkiye'nin savaşa girip girmemesi, boğazların statüsündeki stratejileri ve diğer hedeflerdeki söylemleri tek tek, evrelere göre ve değişikliklerin altı çizilerek arşiv belgelerinden, birinci elden kaynaklardan ve konuyla ilgili yapılan çalışmalardan tespit edilmiştir. Tespit edilen nicel yöntemler sonrasında şu bulgular görülmüştür: Türk dış politikası çerçevesinde strateji sayısının en çok değiştiği tarihler Ağustos 1939, Ekim 1939, Haziran 1940, Nisan-Mayıs 1941, Ocak 1943, Ekim 1943 ve Haziran 1944 idi. Ağustos 1939'ta Müttefik Devletlerin krom ve boğazlar rejimine yönelik stratejilerinde, Almanya'nın krom ve silah sevkiyatına yönelik stratejilerinde, Sovyetler Birliği'nin boğazlar rejimine yönelik stratejilerinde değişiklikler yaşanmıştır. Ekim 1939'da krom ve silah sevkiyatındaki değişimlere ek olarak hem

Müttefik devletlerin hem de Sovyetler Birliği'nin boğazlar rejimine yönelik stratejileri değişmiştir. Haziran 1940'ta ise Türkiye'nin tarafsızlık ve savaş durumuyla ilgili stratejisinde ve genel olarak boğazlar rejimine yönelik diğer devletlerin stratejilerinde değişim görülmüştür. Ayrıca 1939-1945 yılları arasında Sovyetler Birliği, sadece bu süreçte Türkiye'ye silah sevkiyatı yapmıştır. Nisan-Mayıs 1941'deki değişimler Türkiye'nin savaş dışı stratejisi ile daha çok Türkiye'ye yapılan toprak ve üs talepleri ile toprak vaatleri üzerinde görülmüştür. Ocak 1943'te Kazablanka Konferansı ve sonrasındaki süreç ile stratejilerin birçoğu değişmiştir. Benzer değişim Ekim 1943 Moskova Konferansı ve sonrasında da görülmüştür. Haziran 1944'te ise krom ticaretindeki değişim, Alman silah sevkiyatının durması, Müttefik devletlerin boğazlar rejimi gibi stratejilerde değişiklik görülmüştür. Sonuç olarak bu analiz yöntemiyle Türkiye'nin teşebbüsleri doğrultusunda ya da Türkiye'den bağımsız bir şekilde yaşanan olayların gerek Almanya, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, İtalya gibi ülkelerin gerek Türkiye'nin Türk dış politikası üzerine belirlediği stratejilerin, hedeflerin değişimleri tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle işgal, askeri ya da diplomatik herhangi bir olayın Türkiye merkezli planlanan stratejilerden hangilerini değiştirdiği incelenmiştir. Bu bölümde kullanılan matematiksel yöntemler, standart bir tarih çalışmasına bağlı kalmak ve dipnotları usullere uygun olarak kullanmak amacıyla, çoğunlukla yazılı ifadeler ve tablolarla gösterilmiştir. Ancak bu yöntemler matris kullanılarak da ifade edilebilirdi. Bkz. EK 1. Matrise bakarak stratejideki değişimler daha kolay okunsa da, daha önce de ifade edildiği gibi kaynakların yoğun olarak kullanıldığı tarihsel çalışmalarda metin ve tablo gösterimi tercih edilmiştir. Değişimi ölçen bu matematiksel analiz yönteminin bir diğer faydası da görülmüştür. Bu analiz, "evrelerin Türk dış politikasına etkisi"nin yüzdesel olarak tespit edilmesini mümkün kılmıştır. Çünkü bir "çok taraflı" konferansın Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki stratejisinde değişikliğe sebep olması, veya, herhangi bir ülkede yaşanan işgal ya da bir askeri darbe ile Almanların Türkiye'den taleplerinin artması, görünürde sadece sapmaları tespit etse de, tarihi bir olayın, Türk dış politikasına etkisi şeklinde de okunabilmesini olanaklı kılmıştır. Kullanılan bu yeni matematiksel yöntemin; araştırmacının çizeceği sınırlarda, bir olayın olaylar bütününe etkisini ya da bir olayın olguya etkisini hedefleyen ve değişimin ölçülmesini temel alan farklı çalışmalara ve alanlara katkı sunacağı inancındayız.

Çalışmanın ikinci tezi olan Türkiye'nin tehdit algısı analizinde, tehdit algısını nicel olarak ölçmek için bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar arasında, evrelere göre ordu kaydırmaları, nüfusun farklı yerlere nakli, karartmalar ve yol tahribatlarının yanında jeopolitik frekans yöntemi bulunmaktadır. Çok taraflı diplomatik metinlerin analiz edilerek coğrafi bölgeleri yüzdesel olarak belirleyen bu yöntem, Türkiye'nin savaş boyunca hangi coğrafi bölgelerinin önem kazandığını tespit etmiştir. Bütün bu verilere ek olarak, potansiyel tehdit ülkelerinin ve Müttefik devletlerin savaş boyunca düşmanına verdiği zayiatlar da katsayıyı oluşturacak şekilde tasarlanmıştı. Nicel yöntemler sonrası şu bulgular görülmüştür: Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca tehdit olarak gördüğü ülkeler oldukça değişkenlik göstermiştir. Savaş öncesi ilk evrede Mihver devletleri ana tehdit olmuştur. Henüz Sovyetler Birliği'nin yüzdesi düşük seviyede kalmıştır. Bunun yanında Hatay meselesinden dolayı Fransa kısmen de olsa tehdit olarak görülmüştür. Bütün bunlar, bu yöntemlerin Türkiye'nin algısıyla tamamen örtüştüğünü göstermektedir. Alman-Sovyet saldırmazlık paktıyla beraber Türkiye için artık Sovyetler Birliği'nin tehdit yüzdesi yükselmeye başlamıştı. Savaşın başladığı evre ise Türkiye'nin tehdit algısını değiştirmemişti. Ancak bu evrede farklı bir husus vardı. O da tehdit ülkesinin katsayısı olmuştur. Almanya, milyona yakın Müttefik Polonya ordusunu kısa sürede imha etmiş, yaralamış, esir almış, kısacası etkisiz hale getirmişti. Polonya ordusu, sayısal olarak o dönem Türk ordusunun 3,6 katı idi. Bu yüzden Türkiye, Müttefiklerle ve Sovyetler Birliği ile olan temaslarını sıklaştırmıştı. Bununla beraber Türkiye, bu katsayı oranı ile Almanya ve İtalya arasındaki farkı da net olarak görmüştü. Her ne kadar sınıra uzak olsa da Almanya'ya karşı da tedbirlerini artırması gerekiyordu. Türkiye'nin Müttefiklerden istediği silah talepleri ile bu nicel analiz yöntemi karşılaştırıldığında, kullanılan nicel yöntemin faydaları daha net anlaşılmıştır. Fransa'nın işgal edildiği evre de Türkiye'nin tehdit algısı için kritik bir süreç olmuştur. Polonya'nın işgali sırasında Türk ordusu sayıca az olduğu için 3,6'lık bir kat söz konusu idi. Ancak bu evrede Türk ordusu çok daha kalabalıktı ve iki milyona yakın Fransız ordusu savaş dışı bırakılmıştı. Aynı zamanda bu ülke bir Polonya değil, Türkiye'nin ve hatta birçok Avrupa ve Orta Doğu ülkesinin denge olarak gördüğü Avrupa'nın en büyük kara gücü Fransa idi. Bu yüzden değişim analizinde de ön plana çıkan bu muharebe, Türk dış politikasının da seyrini değiştirmiştir. Türkiye'nin neden ek protokolü bahane gösterip savaş dışı politikaya yönelmesini de açıklar niteliktedir. Bundan sonraki

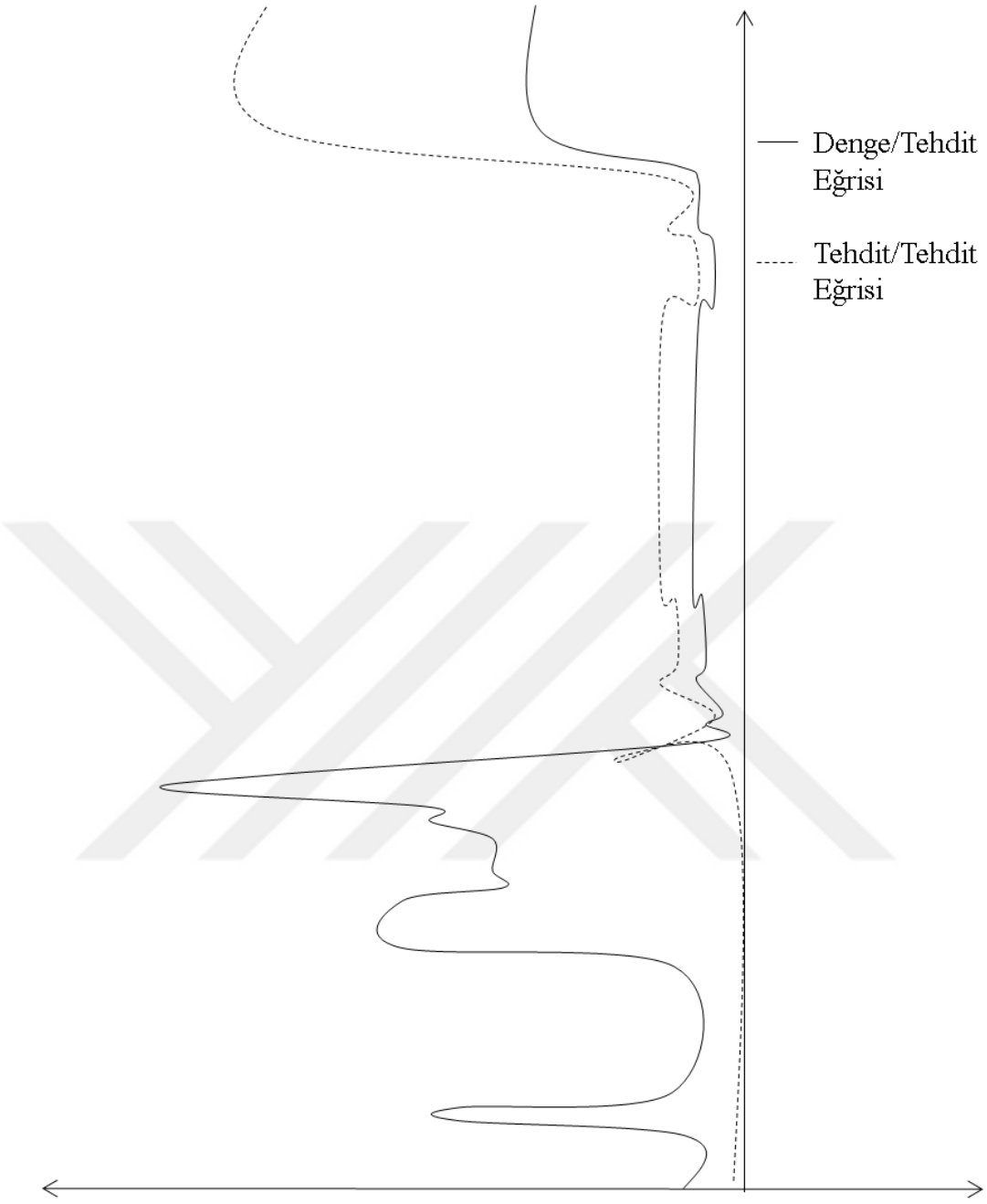
evrelerde Türkiye'nin tehdit algısında Mihver devletlerinin ön planda olduğu ve ardından Sovyetler Birliği'nin yüzdesinin yavaş yavaş arttığı anlaşılmıştır. 1940 sonbaharıyla birlikte İtalya, askeri başarısızlıkları sebebiyle Türkiye için artık tehdit olmaktan çıkmıştır ve bu husus nicel analiz yöntemiyle tamamen uyumlu olarak sayısal ifadelere yansımıştır. Bu değişim, arşiv belgeleriyle de desteklenmiştir. Örnek olarak önceki evrelerde Müttefiklerden talep edilen kıyı savunma silahlarının artık gereksizliğine dair belgeler görülmüştür. Mihver-Sovyet savaşı başladığında da Türkiye için tehdit yüzdesi öncelikli olarak Almanya sonra da Sovyetler Birliği görülmüştür. Bu süreçte özellikle Sovyetler Birliği'nin zayiatları yüksek seviyededir. Her ne kadar bu evre, Türkiye için bir rahatlama getirse de zayiatlar, Türkiye için endişe vericiydi. Bu yüzden, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin savaşa girmesi karşılığında Kuzey Suriye topraklarının verilmesi önerisi, Türkiye'de ciddiye alınmamıştı. 1944'lere gelindiğinde artık Türkiye için tehdit ülkesi Sovyetler Birliği olmuş ve bu durum savaş sonrasındaki süreç için de geçerliliğini korumuştur. Sonuç olarak jeopolitik frekansın değişimi ile tarihsel olaylar arasında kesin uyum söz konusu olmuştur. Ayrıca, mevcut çalışmalarda bölgelerin tarifi için kullanılan "önemli, çok önemli, önemsiz" gibi ifadeler, yerini net sayılara bırakmıştır. Jeopolitik frekans yöntemi ile Türkiye'nin tehdit olarak ülkelerin hangi evrelerde İtalya olduğu, hangi evrelerde Almanya olduğu ve hangi evrelerde Sovyetler Birliği'ne dönüştüğü matematiksel olarak tespit edilmiştir. Üstelik bu jeopolitik frekans yöntemi, Türkiye özelinde İkinci Dünya Savaşı'nın ne zaman bitip Soğuk Savaş'ın ne zaman başladığını da açıkça ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu yöntem ve katsayı ile Türkiye'nin dış politikadaki davranışlarını daha net açıklamıştır. Bir de jeopolitik frekansı, Türk dış politikasından bağımsız ele aldığımızda, bu yöntemin mevcut jeopolitik kuramlara katkı sağlayacağı açıktır.

Çalışmanın üçüncü tezi olan ikili ilişkilerin matematiksel olarak gösterimi için, yukarıdaki yöntemlere ek olarak istatistikteki ölçeklendirme yöntemine uygun olarak stratejilere değer atamaları yapılmıştır. Kullanılan yöntemleri aşama aşama özetlersek, öncelikle ilk analizdeki karar vericilerin Türkiye'nin tarafsızlığı veya boğazlar üzerine şekillenen stratejilerinin grafiği oluşturulmuş ve ardından Türkiye'ye verilen silah sevkiyatı, en üst seviye baz alınarak değer atanmış, grafiği oluşturulmuştur. Türkiye'ye vaat edilen topraklarla talep edilen üs ve topraklar için de +- değer belirlenmiştir. Buna ek olarak iki ülke arasındaki sınır vakaları veya

basın yoluyla yapılan olumsuz propaganda, askeri yığınak gibi ikili ilişkiler için önemli olaylar tespit edilmiştir. Ardından ikili ilişkilere, savaştaki güçlü/zayıf statüsüne uygun olarak ve savaştaki yüzölçümüne endeksli katsayı eklenmiştir. Bunun sebebi olarak da yukarıda bir örnekle açıkladığımız gibi, Türkiye'nin güçlü bir Almanya'ya açtığı/açmadığı savaşın etkisi ile güçsüz bir Almanya'ya açtığı/açmadığı savaşın etkisinin aynı olmayacağı fikrinden hareket edilmiştir. En sonunda da bütün bu veriler tek bir grafikte açıklanmıştır. Yine yukarıda da ifade edildiği üzere, oluşturulan grafikler, sadece modelin çizdiği çerçeve üzerine şekillenmiştir ve modele; iktisat, psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerle ilgili veriler eklenmemiştir. Bu yüzden ikili ilişkilerin tespitinde bu yöntemi bir basamak olarak tanımlamakla birlikte, ilgili alanlardaki araştırmacıların, bu grafiği genişleteceğini umuyoruz. Nicel yöntemlerden sonra ikili ilişkilerde şu sonuca ulaşılmıştır. Savaş öncesi Almanya ile ilişkiler yüksek seviyede başlamışken, Sovyetlerle olan ilişkiler alt seviyelerde, İtalya ile ilişkiler düşüşte, Birleşik Krallık ve Fransa ile yükselişte olduğu tespit edilmiştir. Savaşın ortasında Mihver devletleri ile ilişkiler alt seviyede, Sovyetler Birliği ile istikrarsız, Müttefikler ile de orta üst seviyede olduğu tespit edilmiştir. Savaşın sonlarında da Almanya hariç diğer ülkelerle genel bir düşüş görülmüştür. Almanya ile ilişkilerin kesilmesi ve savaş kararı ile bu durum buraya da yansımıştır. Buradaki verilerle tarihsel olaylar arasında tutarsızlık görülmemiştir.

Çalışmanın denge ile olan tezlerinde yöntem olarak ülke sınırlarının yüzdesel dağılımı esas alınmıştır. Denge politikasının ölçütleri ise şöyle belirlenmiştir: dengeleyici devlet oluşturma, dengeleyici devlet ile müttefik olma, dengeleyici ülke ile tehdit ülkesini birbirine kırdırma, tehdit ülkesi birden fazla ise onları da birbirine kırdırma, tehdit ülkeleri ile ilişkilere devam etme. Buradan çıkarılacak sonuçlar şunlardır: Dengeleyici/Tehdit sınır yüzdesi değerinin yüksek olduğu süreç, dengeleyici devletin oluşturulduğunun işaretidir. Denge/Tehdit'in sınır yüzdesinin düşük olduğu süreçlerde bazı tavizlerin verilebileceğinin işaretidir. Tehdit/Tehdit sınır yüzde değerinin bire eşit olması, denge politikasının ana ölçütlerinden biridir. Tehdit/Tehdit sınır yüzde değerinin yüksek olduğu süreç ise; dengeleyici ile ittifakın güçlendirilmesi gerektiğinin ve denge politikasının terk edildiğinin işaretidir. Bu ölçütlerden sonra Türk dış politikasındaki dengeye dair şu bulgular görülmüştür: savaş öncesi Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü İtalya ile sınır yüzdesi, küçük bir seviyede kalmıştır. Ağustos ayında Sovyet-Alman anlaşması ile Türkiye'nin

algıladığı tehdit ülkesine Sovyetler Birliği de eklenmiş ve sınırlarındaki tehdit yüzdesi artmıştır. Bu sebeple Türkiye, buna reaksiyon göstermek mecburiyetinde kalarak dengeleyici ülke arayışına girmiş ve hem Birleşik Krallık ile hem de Fransa ile ittifak yaparak denge politikasının ilk kriterini gerçekleştirmiştir. Böylelikle Türk sınırlarına denge gelmiştir. Burada altı çizilmesi gereken husus, dış politikayı yönetenlerin tehdit algısına çok kısa sürede reaksiyon göstermesidir. Mart 1941'e gelindiğinde Türk sınırlarındaki tehdit ülkesinin yüzdesi, yüzde altmışları geçmişti. Türk politikacılar buna da reaksiyon göstermek durumunda idi. Ancak dengeleyici ülke olarak konumlanan ülkelerin de kendi içerisinde zor şartlar yaşadığı düşünülürse bu durumda Türkiye'nin tek seçeneği kalmıştı, o da taviz politikası idi. Bu politika, Yunanistan'ın feda edilmesi ve Bulgaristan ile anlaşma yapılması idi. Mayıs 1941'e gelindiğinde ise çok daha olumsuz bir tablo ortaya çıkmış, Türkiye'nin sınırlarının yüzde seksenine yakını tehdit ülkeleri ile sarılmıştı. Bu duruma reaksiyon olarak ikinci bir taviz politikası uygulanmıştı, o da Almanya ile yapılan anlaşma olmuştur. Ancak burada bir taviz daha beklenebilirdi ki İsveç buna benzer bir taviz vermişti, bu taviz Alman birliklerinin Orta Doğu'ya Türk topraklarından geçme izni idi. Ancak Türkiye, iyi bir oyalama ile bu tavize gerek kalmadan tehdit ülkesini kendinden uzaklaştırmıştı. Haziran ve Temmuz 1941'de Türkiye'deki tehdit ülkelerin yüzdesi azalmakla birlikte bu tehdit ülkeleri silahlarını birbirlerine doğrultmuştu. Bu evredeki denge, denge ölçütleri içinde tehdit ülkelerini birbirine kırdırma olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye bu süreçte ve sonrasında hem dengeleyici ülke dengesiyle hem de tehdit ülkeleri arasındaki denge ile çift yönlü bir denge politikası uygulamıştı. Mayıs 1944'te ise iki tehdit ülkesi arasındaki denge bozulmaya başlamıştı. Sovyetler Türk sınırlarını sarmaya başladığında Türkiye buna farklı bir reaksiyon göstermiş, Almanya ile ilişkilerini kesmişti. Daha sonra Sovyet tehdidinin iyice sınırları çevrelemesiyle Almanya'ya savaş ilan edilmişti. Özetle Türk denge politikasının sürekliliği için reaksiyon gösterilen olaylar şöyle sıralanmıştır: 1939'da yapılan üçlü ittifak, Fransa'nın işgal edilmesi, Yunanistan savaşı ve Bulgaristan'ın Mihvere katılması, Yunanistan'ın işgal edilmesi ile Irak-Suriye olayları, 1944 yazında Sovyetlerin kuzeyde hız kazanması ve Almanya'ya ilan edilen savaş. Türk denge politikasını matematiksel olarak iki boyutlu düzlemde de göstermek mümkündür.

Basitçe hazırlanmış bu iki boyutlu düzlemde aşağıdan yukarıya sırasıyla evreler modellenmiştir. Düz çizgi denge oranının tehdit oranından farkını, kesik çizgi ise iki tehdit oranının farkını göstermektedir. Buna göre; eğriler dik doğruya (*y*) ne kadar yakınsa, dengenin o kadar iyi uygulandığını, zikzaklar Türkiye'nin ya da bağımsız bir değişkenin denge dışı unsurlara anında reaksiyon gösterdiğini, kalıcı bir eğri durumunda ise denge durumundan uzaklaşıldığını ifade etmektedir. Aşağıdan yukarıya ilk çıkıntı, Alman-Sovyet paktı ve sonrasında Türkiye'nin Birleşik Krallık ve Fransa ile ittifak kurmasını göstermektedir. İkinci çıkıntı ve bloklar Fransa'nın düşüşünden Alman-Sovyet savaşına doğru olan süreci kapsamaktadır. Bu süreç, aynı

zamanda Türkiye'nin Müttefikler aleyhine bazı tavizler verdiği süreçtir. Alman-Sovyet savaşı başladığında ise kesik çizgilerde hareketlilik başlamıştır. Savaşın sonunda ise Sovyetlerin Almanlar karşısındaki üstünlüğü, düzlemde de okunacağı üzere kesik çizgilerin denge doğrusundan uzaklaştığı üst kısımlarda görülmüştür. Ancak çalışmada, bu yöntem yerine yine metin ve tablolar kullanılmıştır. Diğer ülkelerin denge politikasına baktığımızda ise şu detaylar göze çarpmıştır: İran'ın dış politikası incelendiğinde, Birleşik Krallık'ı dengeleyici devlet olarak görüp ilişkilerini genişletmesi ya da bir taviz olarak Sovyet-İngiliz yardımlaşması için topraklarından geçiş iznini vermesi gerekirken Almanların işgal hızına güvenerek Sovyetler Birliği dışında hiçbir Mihver tehdidine maruz kalmamasına rağmen işgale uğramıştır. Aynı geçiş izni, Türkiye ile kıyaslanmamalıdır, çünkü Türkiye gerek Almanlara Irak için geçiş izni vermesi gerek Müttefiklerin lehine boğazlardan geçiş kurallarını esnetmesi halinde taraflardan birinin açık saldırısına uğrama ihtimali oldukça yüksektir. Halbuki İran'ın Alman işgaline uğrama ihtimali neredeyse yoktur. Ayrıca Yunanistan incelenmiş ve Yunanistan'ın kısa sürede uygulayabileceği denge politikası tespit edilememiştir. Çünkü İtalya'nın hızlı davranıp Yunanistan'ı işgale kalkışması, Yunanistan'ı taraf olmaya zorlamıştır. Buradan çıkarılacak sonuç, denge politikaları sadece onu uygulamaya çalışan ülkeye bağlı olmayıp, "bağımsız değişken" olarak tanımlanan dış olayların da denge politikasını mümkün kılması gerekmektedir. Ya da tehdit ülkesinin rasyonel olmayan ilkel politikalarla idare edilmesi, bir ülkeyi denge politikasından çıkarıp taraf olmaya zorlayabilmektedir. Örnek olarak Sovyetlerin, Müttefik baskılarıyla oluşturulan istisnalar dışında, 1940 ve sonrasında Türkiye'ye karşı uyguladığı akıldışı politika, Türkiye'yi batı kampına sürüklemiştir. Yine Sovyetlerin özellikle 1930'lu yılların sonundan itibaren komşularına karşı uyguladığı akıl dışı politika da Doğu Avrupa ülkelerini Sovyet karşıtı bloklara itmiştir. Diğer taraftan Romanya ile Yugoslavya incelenmiş ve Romanya'nın savaşın ilk yıllarında Müttefiklerle ilişkilerini geliştirdiğini ancak Polonya'nın işgal edilmesi ile daha temkinli davrandığı ifade edilmiştir. Romanya için tehdit Sovyetler Birliği idi ve Fransa'nın da düşmesiyle Romanya önce topraklarından taviz vermiş, sonra da Almanya'nın tarafına geçmiştir. Ancak aynı şeyi Yugoslavya yapamamıştır. Yugoslavya'nın, topraklarından verebileceği bir taviz ve Mihvere katılmasıyla topyekun yıkımdan kurtulabilme ihtimali vardı. Ancak beklenmeyen bağımsız değişkenler, Yugoslavya'yı felakete sürüklemiş ve

Polonya'dan sonra yıkımın en çok yaşandığı ülke haline getirmiştir. Denge teorimizin ana dayanağı coğrafi sınırlardır ve bu iki ülkenin Müttefiklere uzak coğrafyası sebebiyle ne yazık ki çok seçeneği olmamıştır. Bu yüzden en kötü ile daha az kötü tercihinin örnekleri yaşanmıştır. Ayrıca bu iki ülke, teorimizde basit görünen "salt sınır endeksli denge" teorisinin doğruluğunu da göstermiştir. Aynı şey Polonya için de geçerlidir. Müttefiklere sınırdaş olmayan bu ülke, Müttefiklerle denge kurmasının bedelini çok ağır ödemiştir. Yukarıdaki ülkelere Baltık devletlerini de ekleyebiliriz. Bu ülkeler, konumları gereği savaşın ayak sesleri duyulur duyulmaz en zor politik koşullara sahip ülkeler olmuştur. Müttefiklerle sınırı olmayıp yine zor bir coğrafyada olan Finlandiya'da da tercih, Mihverden yana olmuştur. Bu ülke hem kendi savunma gücünün dayanaklarına tutunmuş, hem de Almanya ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih ederek, görece büyük yıkımdan kurtulmayı başarmıştır. Öte yandan İsveç incelenmiş ve bu ülkenin de tutarlı denge politikası uyguladığı tespit edilmiştir. İsveç'in sınırları, önceleri tarafsız ülkelerle doluyken, 1940 gibi erken bir tarihte, bir anda etrafı Mihver devletleriyle çevrilmişti. Tehdit olarak gördüğü ülke Sovyetler Birliği olmasına rağmen hem Sovyetlerden hem de Müttefiklerden uzak kalmıştı. Etrafının çevrildiği dönemde İsveç, denge politikasını sürdürmek için tavizler vermek zorunda idi. Bu taviz, Türkiye'nin haklı gerekçelerle, İran'ın haksız gerekçelerle reddettiği askeri geçiş izni olmuştur. Almanya 1941'de Norveç'teki askeri malzemelerini Sovyet cephesine, İsveç üzerinden geçirmiştir. Bu taviz, ayakta kalmak için yapılan makul bir taviz olarak tanımlanmalıdır. Müttefiklerin zafer kazandığı ve Sovyetlerin kuzeyde ilerlediği dönemlerde ise Müttefiklere de üs tavizi vermiştir. Buradan çıkarılacak sonuç, salt sınırlardan oluşturulan basit bir tablonun, denge ve taviz politikasını okumak için yeterli olmasıdır. İlaveten İsviçre de incelenmiş ve İsviçre'nin Alman işgaline elverişli olmayan bir coğrafyada, güçlü bir savunma ordusunun desteğiyle tam tarafsızlık politikası uyguladığı, denge politikasının görülmediği tespit edilmiştir.

Çalışmanın diplomatik başarı ve zorluk seviyesini ölçen kısmında ise yöntem olarak çoklu nicel verilere dayalı, zorluk seviyesiyle doğru orantılı ya da ters orantılı olup olmamasına bağlı birçok unsur tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, mevzu bahis ülkenin müttefik olarak gördüğü ülkelere olan uzaklığıdır. Diğeri ise tehdit olarak gördüğü ülkeye olan uzaklıktır. Sonrasında coğrafya temelli veriler tespit edilmiştir. Bir ülkenin işgalcilere karşı direnci artırabilecek fiziksel coğrafyanın yüzdesi tespit

edilmiştir. Diğeri de önceki analizlerde Türkiye temelli ölçülen jeopolitik frekansın tüm ülkeler için hesaplanması olmuştur. Sonrasında ise hem mevzu bahis ülkenin ordusunun kalite ve sayısal değerleri, hem de işgalci ülkenin ordusu tespit edilmiştir. Son olarak ülkenin yaşadığı nihai akıbet, ölçeklendirme yöntemiyle sayısallaştırılmıştır. Temel varsayım şu şekilde formüllenmiştir:

$$\boldsymbol{Diplomatik\ Zorluk} =$$

$$\left[\left(\frac{\boldsymbol{Müttefik\ devlete\ uzaklık}}{\boldsymbol{İşgalci\ devlete\ uzaklık}}\right) \times \left(\frac{\boldsymbol{Jeopolitik\ Frekans}}{\boldsymbol{Coğrafi\ Zorluk}}\right) \times \left(\frac{\boldsymbol{Düşman\ ordusu}}{\boldsymbol{Savunan\ Ordu}}\right)\right] \times \boldsymbol{Savaş\ sonu\ akıbet}$$

Aynı formülün, başarı ve zorluk fonksiyonu adıyla şu şekilde gösterimi de mümkündür:

$$\boldsymbol{y = f\left(\frac{x_1}{x_2}.\frac{x_3}{a}.\frac{x_4}{x_5}.x_6\right)}$$

Formülde *y* sonucu, *x*'ler bağımsız değişkenleri, *a* ise sabit olan coğrafyayı göstermektedir. Ancak yine de çalışmanın bir tarihsel çalışma olduğundan hareketle metin ve tablo kullanımı tercih edilmiştir.

Tespit edilen sayısal veriler bu formül üzerine yazılmış ve her evre için tek tek ülkelerin zorluk seviyeleri tespit edilmiştir. İlk evrelerde işgale henüz uğramamış olan, Müttefik olarak niteledikleri ülkelere uzak olması, düz ve işgale kolay bir coğrafyaya sahip olmaları ve ordu gücünün yetersizliği gibi sebeplerle diplomatik zorluk seviyesi en yüksek ülkelerin Baltık ülkeleri olduğu tespit edilmiştir. Avrupa'da birçok ülkenin işgal edildiği evrelerde geriye kalan belli başlı ülkeler arasında İsveç, İsviçre, Türkiye, İspanya ve Portekiz yer almıştır. İsveç'in, İspanya'nın ve Portekiz'in savaşa girmese bile kayıplarının olduğu tespit edilmiştir. İsveç ve İsviçre savaşın ortasında ve düşmanın kalbinde, Türkiye ise savaşanların ortasında ve düşmanlıkların kesiştiği yerde ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Sonuç olarak; her ülkenin zorluk seviyesi, sayısal verilerle tespit edilip analizi yapılmıştır.

Son bölümde ise Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Fransa gibi ülkelerin rasyonel görünmeyen politikaları incelenmiştir. Birleşik Krallık'ın kıta Avrupası'ndaki geleneksel denge politikasının nicel yönleri, Fransa'nın tehdit ülkesini kuşatmaya yönelik denge politikası ve Sovyetler Birliği'nin tehdit ülkelerini birbirine kırdırma üzerine şekillenen denge politikaları incelenmiş, sınıflandırılmış ve açıklanmıştır.

Bu sınıflandırma sonucu sınır yüzdeleri baz alınarak yapılan denge politikasına ikinci ve üçüncü boyutlar eklenerek, sınırların eski önemini kaybettiği ilerleyen yıllarda çalışılacak denge kuramları için de basamak teşkil etmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin Almanya ile olan ticari ilişkileri ve Ploeşti bombardımanına karşı mesafesi, daha iyi anlaşılmıştır. Ayrıca Müttefiklerden talep ettikleri silahların da makul bir seviyede olduğu örneklerle ifade edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasının karşılaştırmalı matematiksel analizinde Türk yetkililerin: Dış politikayı birçok ülkeden çok daha rasyonel bir şekilde idare ettikleri, değişen şartlara ve Avrupa dengesine adapte oldukları, tehdit ülkelerini doğru ve zamanında algılayıp kısa sürede reaksiyon gösterdikleri, denge politikasını daha az tavizle ve daha çok kazanımla en iyi uygulayanlardan biri oldukları, ikili ilişkilerde Türk menfaatlerini her zaman en üst düzeyde görüp, gerek jeopolitik konumundan gerek krom gibi değerli madenlerinden gerek insan gücünden dolayı diğer ülkelere kıyasla, pazarlık kozunu en doğru zamanlarda ve en etkili şekilde kullandıkları ve en önemlisi, Türkiye'yi savaşa bu kadar yakın olup da çatışmanın uzağında tutabilmeyi başardıkları bir kez daha görülmüş ve bütün bunlar, matematiksel olarak da ispatlanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Cabinet Paper

CAB 23 98 10
CAB 23 99 3
CAB 63 153
CAB 65 1 14
CAB 65 1 17
CAB 65 1 36
CAB 65 19 15
CAB 65 19 9
CAB 65 2 43
CAB 65 21 4
CAB 65 22 19
CAB 65 34 5
CAB 65 34 8
CAB 65 37 5
CAB 65 37 6
CAB 65 40 10
CAB 65 40 18
CAB 65 42 10
CAB 65 47 2
CAB 65 47 3
CAB 65 47 4
CAB 65 5 51
CAB 65 7 58
CAB 66 1 40
CAB 66 15 50
CAB 66 2 13
CAB 66 20 39
CAB 66 29 10
CAB 66 3 4
CAB 66 3 9
CAB 66 34 14
CAB 66 45 8
CAB 66 48 36
CAB 66 49 44
CAB 66 6 12
CAB 66 63 12
CAB 79 11 31
CAB 79 11 5
CAB 79 11 6
CAB 79 12 5
CAB 79 14 6
CAB 79 19 1
CAB 79 19 30

CAB 79 24 60
CAB 79 3 55
CAB 79 31 5
CAB 79 6 28
CAB 79 63 27
CAB 79 67 26
CAB 79 69 28
CAB 79 7 59
CAB 79 8 15
CAB 79 8 49
CAB 129 2 12

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
30 1 0 0 40 240 19
30 10 0 0 235 587 13
30 10 0 0 59 402 12
30 10 0 0 59 402 13
30 10 0 0 59 402 4
30 10 149 62 4
30 10 61 413 15
30 10 0 0 59 402 14
30 10 0 0 61 410 9
30 10 0 0 62 415 11
30 18 01 02 93 130 17
30 18 1 2 101 30 13
30 18 1 2 86 20 20
30 18 1 2 86 27 1
30 18 1 2 86 30 1
30 18 1 2 86 32 1
30 18 1 2 87 51 1
30 18 1 2 88 87 5
30 18 1 2 94 39 16
30 18 1 2 95 54 1
490 1 5 26 7

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi
23389 - 102060 – 1, 1940-09-11
23510 - 102376 – 8, 1944-03-06
23510 - 102387 – 1, 1944-10-19
23597 - 102735 – 7, 1945-02-07
31560 - 124815 – 162, 1941-04-22
31560 - 124815 – 75, 1941-06-26
31755 - 124978 – 1, 1941-01-17.
31755 - 124985 – 2, 1940-04-06
31755 - 124985 – 3, 1939-12-08
31823 - 125658 – 62, 1942-02-17
31963 - 130403 – 7, 1939-06-26
31979 - 125906 – 5, 1940-12-06
31979 - 125909 – 1, 1939-12-08

31979 - 125909 – 2, 1939-09-27
32048 - 126112 – 26, 1941-06-22
32063 - 126216 – 3, 1941-05-09
32064 – 126534 - 32, 1939-12-20
32092 - 127114 – 2, 1939-11-16
32094 - 127175 – 2, 1942-03-25
32094 - 127175 – 5, 1942-02-10
32094 - 127175 – 6, 1942-01-13
32137 - 127559 – 5, 1942-05-07
32137 - 127566 – 3, 1941-11-05.
32137 - 127580 – 1, 1940-05-22.
32137 - 127580 – 2, 1940-02-05
32149 - 127596 – 1, 1942-03-02
34019 - 132292 – 16, 1942-11-22
34796 - 137144 – 1, 1939-11-08
34824 - 137353 – 1, 1940-01-29
34824 - 137353 – 4, 1940-01-26
34824 - 137355 – 3, 1940-01-18
34824 - 137358 – 3, 1940-02-16
34824 - 137358 – 7, 1940-02-08
34824 - 137360 – 1, 1939-09-29
34824 - 137360 – 3, 1939-06-28
34824 - 137363 – 101, 1939-08-25
34824 - 137363 – 102, 1939-08-05
34824 - 137363 – 104, 1939-06-17
34824 - 137363 – 45, 1940-09-24
34824 - 137363 – 52, 1940-09-12
34824 - 137363 – 58, 1940-08-25
34824 - 137363 – 70n, 1940-05-17
34824 - 137363 – 98, 1939-09-15
34824 - 137394 – 1, 1939-04-22
34824 - 137394 – 3, 1939-04-10
34824 - 137394 – 41, 1939-12-10
34824 - 137394 –7, 1939-04-07
34825 - 137472 – 20, 1942-07-30
34825 - 137473 – 15, 1942-07-27
34825 - 137473 – 16, 1942-07-28
34825 - 137474 – 1, 1943-12-28
34825 - 137474 – 17, 1942-07-24
34825 - 137474 – 18, 1942-07-23
34825 - 137474 – 2, 1943-11-23
34825 - 137474 – 20, 1942-07-22
34825 - 137475 – 20, 1940-11-20
34825 - 137476 – 1, 1940-07-25
34825 - 137479 – 3, 1940-03-04
34825 - 137480 – 7, 1942-09-01
34825 - 137482 – 16, 1943-08-02
34825 - 137482 – 18, 1943-02-22
34825 - 137482 – 26, 1942-12-28

34825 - 137482 – 28, 1942-11-26
34825 - 137490 – 10, 1940-07-05
34825 - 137490 – 12, 1940-05-25
34825 - 137490 – 24, 1940-04-15
34825 - 137491 – 100, 1940-07-29
34825 - 137491 – 101, 1940-07-18
34825 - 137491 – 102, 1940-07-05
34825 - 137491 – 14, 1942-07-20
34825 - 137491 – 19, 1942-11-26
34825 - 137491 – 21, 1942-09-01
34825 - 137491 – 25, 1942-08-31
34825 - 137491 – 28, 1942-11-19
34825 - 137491 – 31, 1940-07-22
34825 - 137491 – 43, 1940-08-20
34825 - 137491 – 62, 1940-04-20
34825 - 137491 – 63, 1940-05-27
34825 - 137491 – 64, 1940-05-20
34825 - 137491 – 7, 1942-07-13
34825 - 137491 – 74, 1942-06-16
34825 - 137491 – 77, 1942-06-30
34825 - 137491 – 9, 1942-07-20
34825 - 137491 – 90, 1942-05-09
34825 - 137491 – 91, 1942-04-29
34825 - 137491 – 92, 1942-05-03
34834 - 137504 – 16, 1940-07-10
34834 - 137504 – 2, 1939-07-10
34834 - 137504 – 22, 1939-08-12
34835 - 137571 – 3, 1939-12-25
34835 - 137583 – 25, 1940-02-16
34846 - 137079 – 6, 1940-04-06
34936 - 138077 – 21, 1945-05-28.
34936 - 138077 – 5, 1939-10-27.
34936 - 138078 – 18, 1944-04-28
34936 - 138078 – 47, 1945-03-06
34936 - 138079 – 109, 1939-05-15
34936 - 138079 – 65, 1944-08-31
34936 - 138079 – 68, 1944-04-24
34936 - 138079 – 92, 1940-07-05
34956 - 137993 – 3, 1943-08-17
34956 - 137993 – 5, 1943-08-19
34964 - 137959 – 10, 1939-06-09
34964 - 137959 – 23, 1939-06-02
34975 - 138212 – 35, 1945-04-01
34975 - 138212 – 66, 1944-08-04
34993 - 138030 – 25, 1940-11-20
34993 - 138030 – 36, 1940-12-07
34993 - 138030 – 43, 1941-10-08
34993 - 138033 – 24, 1940-12-14
34993 - 138033 – 27, 1940-12-07

34993 - 138046 – 6, 1939-05-15
35002 - 138196 – 27, 1940-04-03
35002 - 138197 – 12, 1944-09-04
35002 - 138198 – 27, 1943-03-10
35002 - 138198 – 37, 1940-07-05
35030 - 138269 – 33, 1940-07-06
35040 - 138299 – 1, 1940-06-17
35040 - 138300 – 58, 1940-03-12
35040 - 138300 – 62, 1939-07-07
35040 - 138304 – 6, 1939-12-09
35049 - 138249 – 23, 1940-06-12
35052 - 138375 – 56, 1940-05-30
35052 - 138375 – 74, 1939-07-31
35052 - 138375 – 76, 1939-06-07
35052 - 138378 – 21, 1942-04-06
35053 - 138386 – 32, 1940-10-01
35053 - 138386 – 36, 1939-12-25
35053 - 138386 – 51, 1939-07-07
35054 - 138114 – 16, 1940-06-11
35054 - 138123 – 33, 1939-12-09
35054 - 138123 – 35, 1939-11-02
35054 - 138123 – 36, 1939-10-27
35054 - 138123 – 7, 1945-01-26
35212 - 138563 – 16, 1940-03-02
35212 - 138563 – 17, 1943-07-27
35212 - 138563 – 20, 1940-03-02
35212 - 138573 – 36, 1940-05-10
35231 - 138611 – 18, 1939-12-25
35231 - 138611 – 248, 1942-05-26
35231 - 138611 – 89, 1941-07-10
35231 - 138615 – 34, 1941-07-26
35231 - 138615 – 35, 1942-02-13
35313 - 138763 – 10, 1943-03-06
35313 - 138763 – 15, 1943-03-08
35313 - 138763 – 16, 1943-03-20
35313 - 138763 – 6, 1943-03-02
35313 - 138763 – 8, 1943-02-26
35313 - 138763 – 9, 1943-02-27
35357 - 138987 – 1, 1940-01-28
35411 - 138945 – 47, 1942-06-01
35411 - 138945 – 49, 1942-06-13
35546 - 139976 – 23, 1940-12-07
35679 - 140791 – 119, 1944-05-19
35679 - 140791 – 120, 1944-05-20
35679 - 140791 – 132, 1944-05-22.
35679 - 140791 – 136, 1944-05-08
35732 - 141047 – 51, 1939-11-25
35732 - 141047 – 53, 1940-01-11
35732 - 141047 – 60, 1939-12-19

35970 - 142021 – 26, 1939-08-26
36185 - 142709 – 28, 1945-07-13
36185 - 142709 – 30, 1944-12-02
36185 - 142709 – 31, 1944-11-30
36185 - 142709 – 33, 1944-05-19
36185 - 142709 – 34, 1940-02-27
37099 - 148553 – 25, 1941-08-22
37099 - 148554 – 35, 1941-12-19
37099 - 148554 – 37, 1941-11-21
37099 - 148554 – 38, 1941-11-28
37099 - 148554 – 39, 1941-12-19
37109 - 148953 – 44, 1941-08-15
37148 - 149266 – 15, 1939-05-13
37148 149266 14, 1939-06-20
37165 - 148354 – 1, 1941-10-01
37165 - 148354 – 232, 1942-02-17
37165 - 148354 – 317, 1941-05-23
37165 - 148354 – 370, 1943-04-29
37165 - 148354 – 377, 1943-04-21
37165 - 148354 – 48, 1941-11-10
37165 - 148354 – 81, 1941-11-08
37170 - 148366 – 114, 1940-02-24
37176 - 149204 – 32, 1939-05-18
37193 - 149242 – 8, 1945-03-06
37312 - 149781 – 12, 1941-09-17
37312 - 149781 – 8, 1941-09-01
37395 - 150249 – 34, 1939-12-13
37395 - 150249 – 36, 1939-12-11
37395 - 150251 – 37, 1940-01-09
37459 - 150596 – 63, 1943-06-23
37459 - 150599 – 7, 1941-08-22
37784 - 152214 – 52, 1939-12-14
37784 - 152214 – 57, 1939-12-18
37784 - 152214 - 52, 1939-12-14
37784 - 152214 - 57, 1939-12-18
37842 - 152179 – 5, 1942-07-20
37842 - 152179 – 7, 1942-08-15
37891 - 152890 – 6, 1941-06-11
37897 - 152723 – 12, 1943-05-01
38014 - 154474 – 4, 1940-01-10
38014 - 154503 - 1, 1939-08-11
38041 - 154682 – 44, 1941-04-15
38041 - 154682 – 71, 1940-10-05
38041 - 154682 – 80, 1940-09-19
38041 - 154682 – 89, 1940-08-20
38092 - 154917 – 75, 1940-01-27
38092 - 154917 – 81, 1940-01-15
38094 - 153806 – 18, 1942-06-11
38246 - 153103 – 1, 1939-06-22

38355 152561 30, 1940-04-18
38376 - 153518 – 29, 1939-12-10
38376-153518-22, 1939-09-02
38404 - 153568 – 6, 1939-08-02
38404 153568 9, 1939-07-10
38651 - 156068 – 105, 1943-09-21
38651 - 156068 – 166, 1943-06-18
38651 - 156068 – 170, 1943-06-15
38651 - 156068 – 172, 1943-01-01
38651 - 156068 – 180, 1943-05-31
38651 - 156068 – 188, 1943-04-30
38651 - 156068 – 192, 1943-03-22
38651 - 156068 – 196, 1943-02-26
38651 - 156068 – 214, 1942-10-02
38651 - 156068 – 235, 1942-08-29
38651 - 156068 – 237, 1942-10-02
38651 - 156068 – 242, 1942-09-29
38651 - 156068 – 243, 1942-10-01
38651 - 156068 – 245, 1942-09-18
38651 - 156068 – 255, 1942-08-31
38651 - 156068 – 258, 1942-09-01
38651 - 156068 – 259, 1942-08-29
38651 - 156068 – 265, 1942-08-19
38651 - 156068 – 267, 1942-08-01
38651 - 156068 – 269, 1942-08-12
38651 - 156068 – 270, 1942-08-07
38651 - 156068 – 271, 1942-08-03
38651 - 156068 – 274, 1942-07-16
38651 - 156068 – 275, 1942-07-09
38651 - 156068 – 277, 1942-06-04
38651 - 156068 – 279, 1942-06-18
38651 - 156068 – 281, 1942-06-19
38651 - 156068 – 282, 1942-06-13
38651 - 156068 – 283, 1942-06-01
38651 - 156068 – 288, 1942-05-21
43949 - 207600 – 9, 1939-10-24
43949 - 207601 – 41, 1940-05-21
44101 - 208964 – 14, 1939-12-21
44136 - 209254 – 10, 1939-05-30
44136 - 209254 – 18, 1939-05-09
44136 - 209254 – 20, 1939-05-02
44136 - 209254 – 22, 1939-04-25
44136 - 209254 – 24, 1939-04-18
44136 - 209254 – 28, 1939-04-12
44136 - 209254 – 4, 1939-07-10
44136 - 209255 – 28, 1939-10-03
44136 - 209255 – 34, 1939-08-29
44136 - 209255 – 36, 1939-07-25
44136 - 209255 – 38, 1939-08-09

44136 - 209255 – 40, 1939-08-22
44136 - 209255 – 8, 1940-05-21
44138 - 209261 – 4, 1939-05-06
44138 - 209265 – 3, 1940-08-29
44138 - 209266 – 7, 1940-06-07
44138 - 209267 – 1, 1943-05-26
44142 - 209313 – 64, 1939-06-20
44144 - 209530 – 23, 1939-09-16
44146 - 207556 – 193, 1939-11-08
44146 - 207556 – 216, 1943-05-11
44146 - 207556 – 310, 1940-11-13
44146 - 207556 – 424, 1939-09-13
44151 - 209282 – 1, 1943-07-06
44151 - 209283 – 4, 1943-07-09
44157 - 209373 – 10, 1939-07-06
44157 - 209373 – 13, 1939-10-16
44157 - 209374 – 16, 1942-12-22
44157 - 209374 – 17, 1943-01-16
44157 - 209374 – 32, 1942-12-31
44158 - 208694 – 12, 1940-08-20
44158 - 208694 – 19, 1939-04-12
44158 - 208694 – 21, 1939-04-12
44158 - 208694 – 23, 1939-05-09
44158 - 208694 – 24, 1939-11-06
44160 - 209596 – 2, 1943-07-14
44160 - 209596 – 23, 1939-05-16
44160 - 209596 – 3, 1943-06-23
44160 - 209596 – 4, 1940-05-21
44166 - 209562 – 45, 1940-01-20
44168 - 207479 – 17, 1940-06-04
44168 - 207479 – 24, 1940-05-28
44168 - 207479 – 26, 1940-05-14
44168 - 207479 – 32, 1940-04-15
44168 - 207479 – 35, 1940-04-09
44168 - 207479 – 57, 1940-02-20
44168 - 207479 – 66, 1940-02-05
44168 - 207479 – 7, 1940-11-13
44168 - 207479 – 73, 1940-01-08
44195 - 209756 – 21, 1940-03-30
44195 - 209756 – 22, 1940-04-13
44201 - 209908 – 22, 1939-04-25
44206 - 209758 – 33, 1943-07-17
44206 - 209758 – 49, 1940-07-16
44212 - 209666 – 32, 1940-10-19
44212 - 209666 – 40, 1940-09-26
44226 - 210239 – 3, 1939-09-10
44226 - 210239 – 5, 1939-09-07
44226 - 210246 – 2, 1939-10-01
44226 - 210246 – 5, 1939-07-12

44232 - 210790 – 16, 1940-05-05
44232 - 210790 – 9, 1940-08-16
44232 - 210795 – 17, 1940-08-01
44232 - 210797 – 36, 1939-09-09
44336 - 211406 – 136, 1939-07-28
67781 - 297007 – 85, 1941-08-15
67781 297007 17, 1939-10-05
67815 - 297050 - 1, 1939-04-28
68061 - 297624 – 146, 1940-10-17
68061 - 297624 – 172, 1944-12-28
68061 - 297624 – 233, 1940-07-08
68112 - 297758 – 65, 1945-02-06
68140 - 298449 – 5, 1940-11-20
68140 - 298449 - 3, 1939-01-01
68141 - 298448 – 10, 1944-10-04
68141 - 298448 – 12, 1945-01-20
68141 - 298448 – 13, 1945-01-19
68141 - 298448 – 16, 1945-01-24
68141 - 298448 – 18, 1945-02-09
68141 - 298448 – 23, 1945-03-08
68141 - 298448 – 26, 1945-04-20
68141 - 298448 – 343, 1945-06-23
68141 - 298448 – 399, 1940-03-01
68141 - 298448 – 402, 1940-01-02
68141 - 298448 – 402, 1940-01-02
68141 - 298448 – 452, 1940-05-31
68141 - 298448 – 462, 1942-02-05
68141 - 298448 – 468, 1941-02-28
68141 - 298448 – 471, 1939-10-03
68141 - 298448 – 482, 1940-07-29
68141 - 298448 – 486, 1940-06-08
68141 - 298448 – 493, 1940-04-29
68141 - 298448 – 496, 1940-03-12
68141 - 298448 – 497, 1940-03-06
68141 - 298448 – 497, 1940-03-06
68141 - 298448 – 498, 1940-02-29
68141 - 298448 – 504, 1939-10-28
68141 - 298448 – 506, 1939-10-20
68141 - 298448 – 509, 1939-10-19
68141 - 298448 – 512, 1939-10-01
68141 - 298448 – 515, 1939-10-14
68141 - 298448 – 525, 1939-10-07
68141 - 298448 – 527, 1939-10-06
68141 - 298448 – 528, 1939-09-18
68141 - 298448 – 530, 1939-12-05
68141 - 298448 – 531, 1939-11-03
68141 - 298448 – 532, 1939-07-28
68149 - 297467 – 158, 1940-11-01
68149 - 297467 – 166, 1940-05-29

68149 - 297467 – 167, 1940-04-21
68149 - 297467 – 261, 1941-11-15
68149 - 297467 – 263, 1941-07-18
68149 - 297467 – 291, 1940-07-01
87959 - 320583 – 120, 1940-12-28
87959 - 320583 – 120, 1940-12-28
87959 - 320583 – 74, 1942-06-11
88082 - 320106 – 235, 1941-05-01
88082 - 320106 – 235, 1941-05-01
88438 - 319082 – 140, 1943-01-27

Foreign Office
FO 800 323 3
FO 954 25A 205
FO 954 25B 486
FO 954 28A 139
FO 954 28A 140
FO 954 28A 184
FO 954 28A 191
FO 954 28B 208
FO 954 28B 225
FO 954 28B 230
FO 954 28B 246
FO 954 28B 258
FO 954 28B 294
FO 954 28B 295
FO 954 28B 322
FO 954 28B 334
FO 954 28B 339
FO 954 28B 368
FO 954 28B 369
FO 954 28B 385
FO 954 28B 386
FO 954 28B 436
FO 954 28B 454
FO 954 28B 459
FO 954 5B 234
FO 954 25B 486
FO 954 28A 139

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-1
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-4
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-6
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-22
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-57
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-76
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-84
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-89

ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-90
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 1-0-115
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2 0 15
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-23
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-24
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-52
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 2-0-105
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 3-0-4.
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 3-0-5
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 3-0-23
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 3-0-26
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 3-0-27
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 4-0-100
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-53
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-63
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-101
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-114
ATASE, İkinci Dünya Harbi, 110-9-1-14, 6-0-127

2. Resmi Yayınlar

Documents Diplomatiques Français

Documents Diplomatiques Français, 1939, 3 Septembre-31 Décembre, Ministère des Affaires Étrangères, Commission de Publication des Documents Diplomatiques Français, Ed. Peter Lang, Bruxelles 2002.

Document on German Foreign Policy

DGFP, Series D, 1918- 1945, Vol VIII
DGFP, Series D, 1918- 1945, Vol IX
DGFP, Series D, 1918- 1945, Vol X
DGFP, Series D, 1918- 1945, Vol XI
DGFP, Series D, 1918- 1945, Vol XII

Foreign Relations of the United States

FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 390D.11/181: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Istanbul, August 4, 1939;

FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 390D.11/182 The Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, September 12, 1939.

FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 611.6731/593 The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State No. 1097 Ankara, June 12, 1939.

FRUS Diplomatic Papers, 1939, The Far East; The Near East and Africa, Volume IV, 611.6731/647: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, December 13, 1939.

FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum by the Acting Chief of the Division of Near Eastern Affairs

(Alling) to the Assistant Secretary of State (Berle) [Washington,] October 16, 1940.
FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum by the Assistant Secretary of State (Berle) to the Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) [Washington,] October 11, 1940;
FRUS Diplomatic Papers, 1940, The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/6126 Memorandum of Conversation, by the Assistant Secretary of State (Berle) [Washington,] October 9, 1940;
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III , 740.0011 European War 1939/9576 Memorandum of Conversation, by the Acting Secretary of State [Washington,] March 24, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III , 740.0011 European War 1939/9748: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, April 9, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10093: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 18, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10370: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, April 26, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10689: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 6, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/10977: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 15, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/11120: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, May 19, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12220: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, June 19, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12336: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 21, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12351: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 22, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12484: Telegram The

Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, June 24, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12537: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Steinhardt) to the Secretary of State Moscow, June 27, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12834: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 2, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/12954: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 7, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/13460: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, July 24, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14108 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] August 13, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14293: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, August 23, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/14419: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, August 27, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/19391 The British Embassy to the Department of State.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/7899: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, January 24, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8415: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 16, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8465: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 18, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8473: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 18, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8558: Telegram The

Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 21, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8614: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 25, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8673: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, February 27, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8750: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 3, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8752: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 3, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/8817 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] March 3, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9148 Memorandum of Conversation, by the Secretary of State [Washington,] March 15, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9166: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, March 19, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9783: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 8, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9828: Telegram The Chargé in Germany (Morris) to the Secretary of State Berlin, April 9, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9897: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 11, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 740.0011 European War 1939/9931: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, April 12, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 762.6711/12: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (MacMurray) Washington, June 30, 1941.

FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 767.74/118 Memorandum of Conversation, by the Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Murray) [Washington,] February 20, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/153 The British Embassy to the Department of State.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/167: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, August 9, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/186: Telegram The Ambassador in Turkey (MacMurray) to the Secretary of State Ankara, October 15, 1941.
FRUS Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, 867.24/193 The British Embassy to the Department of State.
FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 28-163.
FRUS, Conference at Washington and Quebec, 1943, Document 373-476.
FRUS, Conference at Washington, 1941-1942 and Casablanka, 1943, Document 336-452.
FRUS, Conferences at Malta and Yalta, 1945.
FRUS, Conferences at Washington and Quebec, 1943, Document 49, 1970, May 19, 1943.
FRUS, The Conference at Quebec, 1944, Document 173-290.
FRUS, The Conferences at Cairo and Tehran, 1943, Document 456, 1961, December 6, 1943.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 21, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, January 22, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18771: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley)15 Washington, January 23, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18928: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 26, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/18983: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, January 27, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/24469: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, September 25, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/24583: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, September 30, 1942.

FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25076a: Telegram The Secretary of State to the Chargé in the Soviet Union (Henderson) Washington, October 24, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Chargé in the Soviet Union (Henderson) to the Secretary of State Kuibyshev (Moscow), October 27, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, October 29, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25112: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, October 31, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25259: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, November 4, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/25271: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, November 5, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/26722: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, December 26, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 741.67/176: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 11, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1942, The Near East And Africa, Volume IV, 761.67/363: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, March 25, 1942.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, 740.0011 Moscow/10–2843.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, Document 518-685.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27662½: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 2, 1943.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27663½: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 3, 1943.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 740.0011 European War 1939/27721: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara , February 3, 1943.
FRUS: Diplomatic Papers, 1943, The Near East And Africa, Volume IV, 767.68119/1044: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, September 8, 1943.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2344: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 23, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/32769a: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, January 11, 1944.

FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–2344 The British Embassy to the Department of State.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–2844: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State Moscow, June 28, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/6–3044: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 30, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1044 The Soviet Embassy to the Department of State Aide-Mémoire.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1244 The Secretary of State to Admiral William D. Leahy, Chief of Staff to the Commander in Chief of the Army and Navy Washington, July 13, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–144: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State 58 Ankara, July 1, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–1944 The Department of State to the British Embassy Memorandum.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2044: Telegram The Secretary of State to the Chargé in Turkey (Kelley) Washington, July 20, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–2644: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 26, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/7–3144: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, July 31, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/8–144: Telegram The Chargé in Turkey (Kelley) to the Secretary of State Ankara, August 1, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/8–744 Memorandum by the Under Secretary of State (Stettinius) to the Secretary of State [Washington,] August 7, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011 European War 1939/9–1244: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, September 12, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/10487: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, April 5, 1944.

FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/10933: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, June 5, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.00112 European War 1939/1124a: Telegram The Acting Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Steinhardt) Washington, June 5, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 740.0011EW1939/32765: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, January 18, 1944.
FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, And Africa, The Far East, Volume V, 761.67/7–1044 The Department of State to the Soviet Embassy 73 Memorandum.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–1145: Telegram The United States Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State Sofia, April 11, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–745: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, April 7, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2145: Telegram The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State Moscow, March 21, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2645: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 26, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2845: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, March 28, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–3145: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 31, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/3–2145: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 21, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/3–945: Telegram The Ambassador in Turkey (Steinhardt) to the Secretary of State Ankara, March 9, 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2045: Telegram The Chargé in Turkey (Packer) to the Secretary of State Ankara, August 20, 1945;
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2145 Memorandum of Conversation, by the Assistant Chief of the Division of Near Eastern Affairs (Jones) [Washington,] August 21, 1945;
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–2745 The British Embassy to the Department of State 54 Aide-Mémoire.

FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/8–945: Telegram The Secretary of State to the Ambassador in Turkey (Wilson) Washington, August 9, 1945;
FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, Ankara Embassy Files: 1945: 720 Straits Memorandum of Conversation, by the Deputy Director of the Office of Near Eastern and African Affairs (Allen) [Washington,] August 24, 1945;
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 246-352.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 353-424.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Cairo and Tehran, 1943, Document 425-509.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 289-321.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference at Malta and Yalta, 1945, Document 322-512.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945.
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of the Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II, Unnumbered document following Document 710, (#4)-(#164).
FRUS: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II, 767.68119/7–545, No. 1369, Proposal by the Soviet Delegation.
FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.67/4–2845: Telegram The Chargé in Turkey (Packer) to the Secretary of State Ankara, April 28, 1945.
FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 761.6711/3–2345: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London, March 23, 1945.
FRUS: Diplomatiıc Papers, 1945, The Near East And Africa, Volume VIII, 767.68119/6–1445: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State London , June 14, 1945.

SSCB Dışişleri

SSCB Dışişleri Bakanlığı, *İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Türkiye üzerine Yazışmaları*, çev: Levent Konyar, Çağdaş Yay., 2000.

TBMM

TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 1. Yasama Yılı, 2. Cilt, 11. Birleşim, 12 Mayıs 1939.
TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 1. Yasama Yılı, 3. Cilt, 30. Birleşim, 23 Haziran 1939.
TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 2. Yasama Yılı, 6. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1939.

3. Süreli Yayınlar

Aujourd'hui
Aviation magazine international: les ailes, l'air et l'espace

Combat
Cumhuriyet
Excelsior
France-Pyrénées
France-Soir
Gazette de Bayonne
Istanboul
La Dépêche de Constantine
La Petite Gironde
L'Action Française
L'Amérique en guerre
Le Courrier de l'air
Le Journal
Le Magazine de la guerre navale, aeronavale et sous-marine
Le Matin
Le Midi socialiste
Le Patriote des Pyrénées
Le Petit Haut-Marnais
Le Petit Parisien
Le Radical de Marseille
Le Réveil du Nord
L'Écho
L'Echo du Maroc
L'Ère nouvelle
L'Ouest-Éclair
L'Œuvre
Paris-midi

4. Kitap, Makale ve Tezler

Akandere, Osman, *Milli Şef Dönemi*, İz Yay., İstanbul 1998.

Akça, Bayram, "Sancılı Yıllar: Yerel Basına Göre İkinci Dünya Savaşı'nın Muğla'ya Yansıması", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 9, S. 1, Mart 2023, s. 88-107. DOI: http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1250595

Akkaya, Erdal, *Türk Ordusundaki Stratejik ve Doktriner Değişiklikler (1923-1960)*, T.C. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Akman, Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Yay., İstanbul 2006.

Altbergs, Toms & Augustāne, Karīna & Pētersone, Ieva, *The Railways of Latvia*, İngilizceye çeviri: Daina Grosa, Latvijas dzelzceļš, yy, 2010.

Altıntaş, Aslıhan Yeniçeri, "Fransa'nın Küresel Stratejileri: Askeri Müdahalelerden Diplomasi Savaşlarına Fransız Stratejileri", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç ve Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Eylül 2017.

Amin, Pirzada M., "Comparative Study of Social Change: Ibn Khaldun and Classical Sociologists", *Insight Islamicus*, 11, 2011, 126-144.

Antonucci, Claudio, *Axis Forces in North Africa 1940-1943*, Concort Publications, Hong Kong 2007.

Arı, Tayyar ve Aydın Sabri, "Thomas Schellıng'in Kuramsal Çalışmalarının Soğuk Savaş Stratejilerine Katkıları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 74, No. 2, 2019, s. 381 – 403. DOI: 10.33630/ausbf.536450

Armaoğlu, Fahir, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. 13, S. 02, 1958. doi:10.1501/SBFder_0000000365
Armaoğlu, Fahir, *Türk Dış Politikası Tarihi*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.
Anušauskas, Arvydas, *Lessons of History: The Silent Occupation of 1940*, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Vilnius 2014.
Avcı, Ayça, *İbni Haldun ve G. Vico Karşılaştırmasında Doğalcı ve Tinselci Tarih Felsefesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2008.
Aydın, Mustafa, "Sovyetlerin Montreux'de Değişiklik Talepleri", *Türk Dış Politikası: 1919-1980*, Ed: Baskın Oran, 6.baskı, İletişim Yay., İstanbul 2002.
Aytekin, İbrahim, *Petrol Krizi Sonrasında Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları: Oyun Teorisi Uygulaması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2014.
Bairoch, Paul, "Les spécifités des chemins de fer suisses des origines à nos jours", *Revue suisse d'histoire*, C. 39, s. 35-57, 1989.
Balcı, Ali, *Türk Dış Politikası, İlkeler Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.
Berridge, G. R. and James, Alan, *A Dictionary of Diplomacy*, "multilateral diplomacy", Palgrave Macmillan, Second Edition, New York, 2003.
Best, Antony; Jussi M. Hanhinäki, Joseph A. Maiola, Kirsten E. Shulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, Siyasal Kitabevi, çev: Taciser Ulaş Belge, 2. Baskı, Ankara 2015.
Beyribey, Savaş, *Türkiye'de Ordunun Modernleşmesi Bağlamında Zırhlı Birliklerin Gelişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002.
Bingham, James, *French Infantry Tanks: Part II*, AFV Weapons Profile, Ed. Duncan Crow.
Bishop, Chris, *The Illustrated Encyclopedia of Weapons of World War II*, Amber Books, London 2014.
Black, Jeremy, *Bütün Zamanların Yetmiş Büyük Savaşı*, Oğlak Yay., çev: Nurettin Elhuseyni, İstanbul 2005.
Black, Jeremy, *İngiltere Tarihi*, çev: Aytaç Yıldız, Doğu Batı Yay., Ankara 2020.
Bodur, Harun, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2013.
Bowen, Wayne H., & Alvares, Jose E., *A Military History of Modern Spain: from the Napoleonic era to the international war on terror*, Greenwood Publishing Group.
Bradford, George, *Other Axis & Allied Armored fighting Vehicles*, Stackpole, 2008.
Brazaitis, Laimonas (Ed.), *The Lithuanian Armed Forces*, The Ministry of National Defence, Vilnius 2013.
Burçak, Rıfkı Salim, "İkinci Cihan Savaşında Boğazlar Meselesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.2, S. 1 Şubat 2015.
Bushkovitch, Paul, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, çev: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.
Büyüköztürk, Şener, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem, 16. Baskı, Ankara 2012.
Carolina, Castaldi; Roberto Fontana; Alessandro Nuvolari, *"Chariots of fire": The evolution of tank technology, 1915-1945*, LEM Working Paper Series, No.

2006/03, Scuola Superiore Sant'Anna, Laboratory of Economics and Management (LEM), Pisa 2006.
Carr, Edward Hallett, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, İletişim Yayınları, çev: Ali Selman, İstanbul 2010.
Castellan, Georges, *Histoire des Balkans, XIVe-XXe Siècle*, Librairie Arthema Fayard, 1991.
Caşın, Mesut Hakkı, *İkinci Dünya Savaşı*, C. 1, Nobel Yay., Ankara 2021.
Cebecioğlu, Güngör, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki İlişkiler", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.
Chamberlein, Peter & Chris Ellis, *Tank of the World 1915-1945*, Galahad Books, New York 1972.
Chassin, Lionel Max, *Histoire militaire de la seconde guerre mondiale, 1939-1945* (Nouvelle édition, revue et augmentée avec trente-sept cartes), Collection de mémoires, études et documents pour servir a l'histoire de la guerre, Payot, Paris 1951.
Choquette, Charles-Philippe, *Une mission astronomique en Norvège: lettres à un ami*, (2e édition), Bibliothèque nationale de France, Saint-Hyacinthe 1931.
Churchill, Winston, *The Second World War: The Grand Alliance*, Canada ebook, 2019.
Clodfelter, Micheal, *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures 1492-2015*, McFarland & Company, Inc., Publishers, Fourth Edition, North Carolina 2017.
Coggins, Jack, *The Campaign for North Africa*, Doubleday, NY 1982.
Comte, Auguste, *Pozitif Felsefe Kursları*, çev: Erkan Ataçay, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001.
Collingwood, R. George, *Tarih Tasarımı*, Çev: Kurtuluş Dinçer, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1996.
Correll, John T., "Casualties", *Air Force Magazine*, June 2003.
Cristini, Luca, *Italian Light Tanks CV L3/33-35-38*, Soldiershop Publishing, Zanica 2022.
Cumhuriyetin 60'ıncı Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.
Çam, Esat, "Oyun Teorisinin Mahiyeti ve Oyunlar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, S. 29, (1-4), 2012.
Çelik, Edip, *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek Yay., İstanbul 1969.
Çetin, Sabit, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusu: Aktif Tarafsızlık Siyaseti Çerçevesinde Askeri Hazırlıklar*, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2014.
Dal, Neslihan ve Gönençgil, Barbaros; "Türkiye'de Dağ ve Dağlık Alan Sınırlandırması için Bir Yaklaşım", *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6 Ekim 2018 Ankara. s. 907-913.
Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay (Ed.) vd., İmge Kitabevi, Ankara 2006.
Defence Statistic, *Ministry of Defence*, London, 2017.
Demirel, Kenan, "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nden İran'a Göç Ettirilen Polonyalılar", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı, 2022, ss. 89-107. DOI: https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1111433

DeVellis, Robert F., *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*, çev: Tarık Totan, Nobel Yayınları, Ankara 2014.
Dhaouadi, Muhammad, "The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists", *İslâm Araitırmaları Dergisi*, Sayı 16, 2006, 43-87.
Diamond, Jared & Robinson James A., *Tarihin Doğal Deneyleri*, çev: Beste Naz Yıldız, Pegasus Yayınları, İstanbul 2021.
Diebolt, Claude, "Cliometrica After 10 Years: Definition and Principles of Cliometric Research", *Cliometrica*, 10:1–4, 2016, DOI 10.1007/s11698-015-0136-z
Dildy, Douglas C., *Denmark and Norway 1940 Hitler's Boldest Operation*, Osprey Publishing, NY 2007.
Dixit, Avinash & Susan Skeath & David H. Reiley JR, *Games of Strategy*, 3. Edition, W. W. Norton Company Press, NY 2009.
Djimreff, Bogdan, *Le service obligatoire de travail en Bulgarie*, thèse pour le doctorat, Université de Toulouse, Faculté de droit et des sciences économiques, Toulouse 1936.
Doyle, Peter, *World War II in Numbers*, A Firefly Books, 2013.
Durkheim, Émile, *Les règles de la méthode sociologique*, Ancienne Librairie Germer Bailliére, Ed: Felix Alcan, Paris 1895.
Eian, Ola, *Rewetting of drained Ombrotrophic Bogs in Norway: Short-term Effects on Vegetation*, Master's Thesis, Norwegian University, Faculty of Environmental Sciences and Natural Resource Management, 2021.
Efegil, Ertan, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayınları, Ankara 2012.
Eloranta, Jari, "Cliometric Approaches to War", Handbook of Cliometrics. Springer International Publishing (2), s. 1299-1322, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-00181-0_4
Enflo, Kerstin, Eduard Alvarez Palau, Jordi Martí-Henneberg, "Transportation and regional inequality: The impact of railways in the Nordic countries, 1860–1960", *Journal of Historical Geography*, C. 62. DOI:10.1016/j.jhg.2018.05.001, October 2018
Engin, Teoman, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler,* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
Erbaş, Zeynep ve Çetinkaya, Selma Göktürk, "Tank Kültürünün Türkiye'de Tezahürü (1932-1945)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 7/Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan, 1509-1548.
Erdoğan, İrfan, *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi*, Erk Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2012.
Erkin, Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Yay., Ankara, 1968,
Ertem, Barış, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne Yakınlaşmasına Etkileri", *Turkish Studies*, 8/7, Yaz 2013, s. 157-183.
Falk, Victor A., *Fire Iron and Blood: A Short History of the Royal Hungarian "Honvéd" Army ın the Second World War*, C. 1, Society and Order of Szent László, Cleveland 2016.
Fischer, Bernd J., *Albania at War, 1939-1945*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana 1999.
Fox, Annette Baker, *The Power of Small States Diplomacy in World War II*, The University of Chicago Press, Toronto, 1959.
Furtado, Peter, *Ülkelerin Tarihleri*, YKY, çev: Şahika Tokel, İstanbul 2014.

Hart, Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi, C. 1-2*, çev: Kerim Bağrıaçık, YKY, 3. Baskı, İstanbul 2000.
Hernawan, Wawan, "Ibn Khaldun Thought: A review of al-Muqaddimah Book", *Jurnal Ushuluddın*, Vol. 23 No. 2, Juli-Desember 2015.
Gamblin, André, *Géographie du Benelux. tome 4, Géographie économiques et humaines des Pays-Bas*, Centre de documentation universitaire, Paris 1961.
Gardiner, Robert & Chesneau, Roger (Ed.), *Conway's All the World's Fighting Ships 1922-1946*, Conway Maritime Press, London 1980.
Garraud, Philippe, "La Politique Française de Réarmement de 1936 à 1940: Une Production Tardive Mais Massive", *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains*, 4/2005.
Geçer, Abdüssamet, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye Üzerinden Irak'a Askeri Sevkiyat Gerçekleştirme Tasarısı", *Asia Minor Studies*, Cilt 8 Sayı 2, 2020, 479-489.
Gibson, Hugh (Ed.), *The Ciano Diaries 1939-1943*, Simon Publications, 2001.
Goldin, Claudia, "Cliometrics and the Nobel", *Journal of Economic Perspectives*, Volume 9, Number 2, Spring 1995, 191–208.
Golson, Eric Bernard, *The Economics of Neutrality: Spain, Sweden and Switzerland in the Second World War*, The London School of Economics and Political Science, Phd Thesis, London 2011.
Gorodetsky, Gabriel (Der.), *Stalin ile Churchill arasında: SSCB Londra Büyükelçisi Mayski'nin günlükleri (1932-1943)*, çev: Deniz Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
Gökçe, Osman Zeki, "Kantitatif Çok Vakalı (Large-N) Veri Analizi Ve Küresel Uluslararası İlişkiler Yazınındaki Uygulamaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2021 Sayı 42:Özel sayı 1, Denizli, s. 131-147. DOİ:10.30794/pausbed.803231
Gökpınar, Hakan, *Hitlerin Türkiye Siyaseti*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.
Grassi, Fabio L., *Türk İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, çev: Sadriye Güneş, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014.
Greasley, David and Oxley Les, *Economics and History Surveys in Cliometrics*, Blackwell Publishing, 2011.
Gürün, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, AÜ SBF Yay., Ankara 1983.
Halbheer, Hans J., CBE, *To Our American Friends: Switzerland in the Second World War*, ty, yy.
Hale, William, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, 3. Baskı, Routledge, NY 2013.
Hayta, Necdet, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 36, Kasım 1996, 817-847.
H.R. 3662, U.S. Holocaust Assets Commission Act of 1998: Hearing Before the Committee on Banking and Financial Services, House of Representatives, One Hundred Fifth Congress, Second Session, C. 4, U.S. Government Printing Office, 1998.
Hupchick, Dennis P., *The Balkans From Constantinople to Communism*, Palgrave pub., 2002.
İbn Haldun, *Mukaddime*, Yayına hazırlayan: Arslan Tekin, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

İlyas, Ahmet ve Orhan Turan, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Dergisi*, C. 1, S. 1 Mart 2016, 319-e41.
Jacobsen, Hans Adolf, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev: İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl 2*, Küre Yayınları, 2. Baskı, çev: Zehra Saran ve Hatice Uğur, İstanbul 2009.
Karakaş, Nuri, "Amerikan Ödünç Verme ve Kiralama Yardımlarında Türkiye", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 24, S. 1, Temmuz 2009, s. 21-52.
Karakaş, Nuri, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin krom Satışı ve Müttefik Politikalar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 25, S. 2, Aralık 2010, s. 447-482.
Kennedy, Michael & Laing, Victor (Ed.), *The Irish Defence Force, The Chief of Staff's Reports,* Irish Manuscripts Commission, Dublin 2011.
Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev: Birtane Koranakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.
Kinnear, James, *Russian Armored Cars 1930-2000*, Darlington Productions, Maryland, 2000.
Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C.1-2, İstanbul 1996.
Korkmazcan, Selcen, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
Köroğlu, Ömer, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Askeri Durumu ve Savaş Dışı Politikası*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2011.
Köse, İsmail, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2015, 19, 241-276.
Köse, Onur "Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 24 (100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı)
Köse, Onur, "Dış Politikada Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 279-290. https://doi.org/10.18037/ausbd.1272605
Kroll, Hans, "Bir Diplomatın Türkiye Anıları (1936-1943)", *TTK BELLETEN*, c. 75, S. 272, 2011, s. 205–260. doi: 10.37879/belleten.2011.205
Kursietis, Andris, *The Hungarian Army and its Military Leadership in World War II*, Axis Europe, NY 1999.
Kütük, Birsen Şahin ve Şahin, Mehmet, "Fizik Alanındaki Gelişmelerin Sosyolojiye Yansımaları: Pozitivizm", *Sosyoloji Konferansları - Istanbul Journal of Sociological Studies*, S. 56, 2017-2, 183-203.
Langlais, Georges; Jean Baismenu; Luc Lefebvre; Patrice Regimbald; *20. Yüzyıl Tarihi*, çy, Nehir Yayınları, İstanbul 2000.
Latimer, John, *Operation Compass 1940*, Osprey Publishing, NH 2000.
Lazith, Branko, *Tito et la Révolution Yougoslave*, Fasquelle, Paris 1957.
Lecocq, Henry, *Régimes Économiques Comparés des Différents Systèmes Ferroviaires Belges*, thèse pour le doctorat, Université de Lille Faculté de droit, 1937.
Limberg, Fred & Coppel, Ted, *Estonian Army Uniform and Insignia 1936-1944*, Meriam Press, Bennington 1999.

Lototski, S. S. (Ed.) vd., *Sovyet Ordusu Sovyet Savaş Tarihi, Askerlik Bilimi-Doktrini-Sanatı-Stratejisi*, çev: Nahit Tören, Sorun Yay., İstanbul 1978.
Lyman, Robert, *Iraq 1941: The Battles for Basra, Habbaniya, Fallujah and Baghdad Campaign*, Oxford, Osprey Publishing, New York 2006.
Macksay MC, *Panzer Birlikleri*, Kastaş Yay., İstanbul 2003.
Markenzie, S. P., "1939-45 İkinci Dünya Savaşı", *Dretnot, Tank ve Uçak, Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000*, Jeremy Black (Ed.), çev: Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul 2003.
Martyn, Peter, "Comparing and contrasting the post-1945 re-building of Warsaw and Minsk city centres", *Acta Albaruthenica*, 22, 2022. DOI: https://doi.org/10.31338/2720-698Xaa.22.15
Mcnab, Chris, *Hitler'in Ordusu: Nazi Savaş Makinesinin Tarihi (1939-1945)*, çev: Okan Doğan, Timaş Yay., İstanbul 2015.
Mer, Jacques, *La Finlande*, La documentation Française, 5e édition, Paris, 1999.
Meriç, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, Yayına Hazırlayan Mahmut Ali Meriç, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2002.
Metin, Sevtap, "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu", *İÜHFM*, C. LXXII, S. 1, s. 235-264, 2014
Michel, Henri, *La Seconde guerre mondiale. Les succès de l'axe: septembre 1939-janvier 1943*, Presses universitaires de France, Paris 1977.
Milsom, John, *Russian Tanks 1900-1970*, Galahad Books, NewYork 1970.
Mollo, Andrew, *The Armed Forces of World War II Uniforms, Insignia & Organisation*, Silverdale Books, Leicester 2001.
Montgomery, Vernon Robert Cliff, *The Dynamics of British Policy Towards Sweden, 1942-1945*, Ph.D. War Studies King's College, London, 1985.
Nesje, Atle, Jostein Bakke, Svein Olaf Dahl, Øyvind Lie, John A. Matthews, "Norwegian mountain glaciers in the past, present and future", *Global and Planetary Change*, S. 60, 2008, s. 10-27. doi:10.1016/j.gloplacha.2006.08.004
Ness, Leland, *World War II Tank and Fighting Vehicles*, Harper Collins Publishers, London 2002.
Niehorster, Leo W. G., *German World War II Organizational Series, Vol 1, Mechanized Army Division and Waffen SS Units*, The Military Press, UK 2007.
Nordregio, *Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries*, EU, Commission Contract No: 2002.CE.16.0.AT.136 2004.
O'Hara, Vincent P. & Dickson, W. David & Worth, Richard, *On Seas Contested the Seven Great Navies of the Second World War*, Naval Institute Press, Annapolis 2010.
Oliver, Guillermo Esteban & Martí Henneberg, Jordi, "The Spanish railway network, 1848–2023", *Revista de Historia Económica Journal of Iberian and Latin American Economic History*, C. 42, 2024, 153–169 doi:10.1017/S021261092400003X
Olsson, Per, "Measuring Quality of Military Equipment", *Defence and Peace Economics*, C. 33, S. 1, 2022, 93-107. DOI: 10.1080/10242694.2020.1851474
Oran, Baskın, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası: 1919-1980*, 6.baskı, İletişim Yay., İstanbul 2002.
Osborne, Martin J. & Rubinstein, Ariel, *A Course in Game Theory*, The MIT Press, London 1997.

Otu, Petre, “Interbelicul militar. Prolegomene pentru un tablou al epocii”, *Dosar Arhitectura militară a României întregite (1919-1940)*, ISPAIM – Revista de Istorie Militară 5-6/2020.
Özal, İlkin Başar, *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019.
Özata, Murat, *İkinci Dünya Savaşı Sonlarında ABD Belgelerine Göre Türkiye-ABD İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
Özdamar, Özgür, “Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(15), s. (33-65).
Özer, Doğan, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hava Kuvvetleri ve Muhtemel Hava Saldırılarına Karşı Alınan Aktif-Pasif Korunma Tedbirleri*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
Özgiray, Ahmet, “Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1938)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 16, S. 1, Haziran 2001, 1-8.
Özlü, Hüsnü, “İkinci Dünya Savaşı’nda, Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere’den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye’de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s.449-478.
Özlü, Hüsnü, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türkiye’de Savunma Sanayii’nin Gelişimi (1939- 1990)*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2006.
Özlük, Erdem, “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, *Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 20, 2017, s. 221-263.
Öztoprak, İzzet, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Siyasi Yönü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 46, Mart 2000, 153-92.
Öztürk, İlker, *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Demiryollarının Gelişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
Papen, Franz Von, *Memoirs*, Translated: Brian Connell, ty, yy.
Parisiades, Nicolas (Ed.), *Institut national de la statistique et des études économiques, Mémento Économique La Grece, Collection de Conjoncture et d'études Économiques*, Presses Universitaires de France, Paris 1952.
Pashakhanlou, Arash & Felix Berenskötter, “Friends in War: Sweden between Solidarity and Self-help, 1939-1945”, *Cooperation and Conflict*, 2020. https://doi.org/10.1177/0010836720904389
Petrov, Lüdmil, “XX. Yüzyılın 30’lu yıllarında Bulgaristan ve Türkiye (Siyasi İlişkiler)”, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.
Phillips JR William D. & Phillips Carla Rahn, *İspanya’nın Kısa Tarihi*, çev: Tuna Erkmen, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
Quellien, Jean, *Histoire de la Seconde guerre mondiale*, Collection “Seconde Guerre Mondiale”, Éd. "Ouest-France" (Rennes) & Mémorial de Caen (Caen), 1995.
Riccio, Ralph A., *Italian Tanks and Combat Vehicles of World War II*, Stampa, Fidenza 2010.
Roberts, J. M., *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Dost Yay., çev: Sinem Gül, Ankara 2003.
Saltık, Mehmet, *’38 ’48 Son Büyük Savaş*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2020.
Sano, Vello (Ed.), *Estonian State Commission on Examination of Policies of Repression; The White Book: Losses İnflicted on The Estonian Nation by*

Occupation Regimes 1940–1991, Estonian Encyclopaedia Publishers, Tallinn 2005.
Sandoval, Jose & Manuel Azcarate, *İspanya İç Savaşı 1936-1939*, çev: Mehmet Harmancı, Köprü Yayınları, İstanbul 1969.
Sarıahmetoğlu, Nesrin; Devlet, Nadir; Hatipoğlu, Esra; *Rusya Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2015.
Sarıçoban, Gülay, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (4), 2020, 1755-1777.
Senger FM von und Etterlen, *German Tanks of World War II*, İngilizceye çev: J. Lucas, Ed. Chamberlein, Ellis, Galahad Books, New York City, 1969.
Sezgin, İrfan, *1923-1939 Yılları Arasında Türk Ordusunda Yapılan Askeri Yatırımlar*, T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
Silveira, Luís Espinha; Daniel Alves, Nuno Miguel Lima, Ana Alcântara, Josep Puig, "Population and Railways in Portugal, 1801–1930", *Journal of Interdisciplinary History*, XLII:1, Summer, 2011, 29–52. DOI: 10.1162/JINH_a_00204
Sohag, Kazi & Islam Monirul & Mariev Oleg, "The Response Of Brics Trade Integration To Geopolitical Risks," *Journal of Central Banking Law and Institutions*, Bank Indonesia, 3(1), 2024. 57-94.
Soysal, İsmail, "1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı", *Belleten*, vol 46, no. 1982, s. 367-414. doi:10.37879/belleten
Spengler, Oswald, *Batının Çöküşü*, Çev: G.Scagnamillo ve Nuray Sengelli, Dergah Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1997.
Svencs, Edmunds, *The Latvian Legion (1943–1945) and Its Role in Latvia's History*, U.S. Army Command and General Staff College, Master's Thesis, Fort Leavenworth, Kansas 2013.
Teke, Cevdet, "II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, Ağustos 2017, s. 302-310.
Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C.1, İletişim Yay., İstanbul 2013.
Tekin, Mehmet, *Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Adana 2018.
The Mount Barker Courier, "Railways in the Middle East", 9 May 1940, Vol. 60, No 3092.
Thomas, Nigel, *Hitler's Blitzkrieg Enemies 1940*, Osprey Publishing, NY 2014.
Toynbee, Arnold, *Tarih Bilinci*, Çev. Murat Belge, Bateş Yayınları, İstanbul 197.
Turchin, Peter, "Toward Cliodynamics - an Analytical, Predictive Science of History", *Cliodynamics*, 2(1), 2011, s. 167-186. Doi: 10.21237/C7clio21210
Turner, Barry (Ed.), *The Statesman's Yearbook 2007*, Palgrave MacMillan Ltd, London 2006.
Turnock, David, "Romania's Railway Development 1950-1989: Changing Priorities for Socialist Construction", *Geographica Pannonica*, 09, 2005, s. 32-43.
Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), T.C. Dışişleri bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü.
Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939), T.C. Dışişleri bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü.
Ural, Şafak, "Newtoncu Bilim Anlayışı", *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 2015, s.11-22.

Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.
Uzun, Ahmet, "Yeni iktisat tarihi akımı ve iktisat tarihi yazımına katkıları", *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 2001.
Villecourt, Louis, *L'Estonia*, Les Editions Rieder 7, Paris 1932.
Viotti, Paul R. & Kauppi, Mark V., *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, çev: Ayşe Özbay Erozan, Nobel Yay., Ankara 2014.
Watson, Dave, *Chasing the soft underbelly, Turkey and Second World War*, Helion & Company Limited, England, 2023.
Weeks, John, *World War II Small Arms*, London 1979.
Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası I-II*, Çağdaş Yay., çev: M. Ali Kayabal, 2000.
Yavaşçev, Sevo, "Bulgar Genelkurmayının Türkiye ve Türk Ordusuna karşı Tutumu", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.
Yavuzaslan, Kıymet, "İktisat Bilimi Laboratuvara mı Taşınıyor? Deneysel İktisat ve Oyun Teorisi". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C. 11, S. 21, 2019, 428-444. https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.531935
Yıldırım, İsmail, "Atatürk Dönemi Demiryolu Politikasına Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 35 Temmuz 1996, 387-396.
Yıldız, Mustafa, "İbn Haldun'un Tarihselci Devlet Kuramı", *FLSF Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10 Eylül 2010, 25-55.
Yılmaz, Ensar, *Oyun Teorisi*, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
Yümlü, Murat, *The Reformation of the Political Opposition in Iran (1926-1946)*, Middle East Technical University, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.
Zaloga, Steven J. & Grandsen, James, *Soviet Tanks and Combat Vehicles of World War Two*, Arms and Armour Press, London 1984.

5. İnternet Kaynakları

https://peakvisor.com/adm/iraq.html. Erişim tarihi 6 9 2023 15:27
https://photius.com/countries/yugoslavia_former/geography/yugoslavia_former_geography_topography.html erişim tarihi 7 9 2023 15:28.
https://travelartin.com/iran-desert-map/ Erişim tarihi 7 9 2023 14:51.
https://www.iransafar.co/zagros-mountains/ Erişim tarihi 6 9 2023 15:49
https://www.gutenberg.czyz.org/tabele/21/t2124501.htm erişim tarihi 29.06.2024.
http://www.niehorster.org/034_latvia/__latvia.html erişim tarihi 19 9 2023
http://www.niehorster.org/049_portugal/39-09-01/_army.html erişim tarihi 17 9 2023.
http://www.niehorster.org/081_sweden/sweden.html erişim tarihi 19 9 2023.
http://www.niehorster.org/083_switzerland/40-05-11_oob/_army_05-40.html erişim tarihi 18 9 2023.
http://www.worldairforces.com/Countries/countriesindex.html erişim tarihi 15 3 2024.
https://www.niod.nl/en/frequently-asked-questions/loss-dutch-lives-numbers erişim tarihi 20.6.2024.
Woody Turnbow, The Italian Army in WW2, academia taslak çalışması: 14881035

EKLER

EK-1. Değişim Analizinin Matriste gösterimi

Dört karar vericinin, altı hedef üzerinde ve yirmi yedi evrede uyguladığı strateji kodlarının matrisi:

343100 102100 300000 311000
341100 163000 160000 313000
341100 163100 160000 313000
341100 163000 160000 313000
332100 063100 070000 312000
502100 103100 000000 112000
542101 063000 170100 212000
542100 163000 170001 212000
542101 163010 170000 212000
042110 153011 070000 112000
002100 103100 000000 112000
112100 153000 110000 112000
512100 053000 510010 112000
502100 003000 500000 112000
502100 503100 500000 112000
502101 503000 500000 112000
343101 052100 510000 111000
503101 002100 500000 111000
513100 152110 510000 111000
533100 052100 530001 411000
433100 052100 530000 411000
003100 002100 000000 011000
001000 003000 000000 012000
031100 003000 170000 012000
511100 000000 070000 512000
011100 000000 070001 512000
001010 000000 000001 512000

(Matriste; yukarıdan aşağıya doğru her satır bir evreyi, altışarlı dört sayı blokları karar vericileri (sırasıyla Müttefikler – Mihver devletleri – Sovyetler Birliği – Türkiye), altılı sayı grupları ise soldan sağa hedef 1-6 arasında uygulanan strateji kodlarını göstermektedir.)

EK-2. Zorluk fonksiyonunun gösterimi

$$\boldsymbol{y = f\left(\frac{x_1}{x_2}.\frac{a}{x_3}.\frac{x_4}{x_5}.x_6\right)}$$

$\boldsymbol{a}$ coğrafi zorluk, $\boldsymbol{x_1}$ müttefiklere uzaklık, $\boldsymbol{x_2}$ işgalcilere uzaklık, $\boldsymbol{x_3}$ jeopolitik frekans, $\boldsymbol{x_4}$ düşman ordu gücü, $\boldsymbol{x_5}$ savunan ordu gücü, $\boldsymbol{x_6}$ olgu değeri, $\boldsymbol{t}$ evre ve $\boldsymbol{y = f\left(\frac{x_1}{x_2}.\frac{a}{x_3}.\frac{x_4}{x_5}.x_6\right)}$ bir zorluk fonksiyonu ise =>

Türkiye için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{83,7}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to4})}, \mathbf{70}_{(t_{5\to6})}, \mathbf{1}_{(t_{7\to21})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{5}_{(t_{1\to4})}, \mathbf{1}_{(t_{5\to18})}, \mathbf{196}_{(t_{19})}, \mathbf{614}_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})}\}$

$$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to21})}} = \begin{Bmatrix} \mathbf{13,25}_{(t_1)}, \mathbf{8,35}_{(t_2)}, \mathbf{1,915}_{(t_3)}, \mathbf{1,933}_{(t_4)}, \mathbf{4,421}_{(t_5)}, \mathbf{2,554}_{(t_6)}, \mathbf{5,385}_{(t_7)}, \\ \mathbf{7,176}_{(t_8)}, \mathbf{7,416}_{(t_9)}, \mathbf{5,62}_{(t_{10})}, \mathbf{5,372}_{(t_{11})}, \mathbf{9,719}_{(t_{12})}, \mathbf{2,196}_{(t_{13})}, \mathbf{0,856}_{(t_{14})}, \\ \mathbf{12,048}_{(t_{15})}, \mathbf{19,055}_{(t_{16})}, \mathbf{2,679}_{(t_{17})}, \mathbf{7,029}_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})}, \mathbf{1,467}_{(t_{20})}, \mathbf{4,579}_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

$$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to21})}} = \begin{Bmatrix} \mathbf{16.10^5}_{(t_{1\to4})}, \mathbf{605.10^4}_{(t_{5\to6})}, \mathbf{7234.10^3}_{(t_{7\to8})}, \mathbf{831.10^4}_{(t_{9\to10})}, \\ \mathbf{948.10^4}_{(t_{11\to15})}, \mathbf{942.10^4}_{(t_{16\to19})}, \mathbf{783.10^4}_{(t_{20})} \end{Bmatrix}$$

$$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to21})}} = \begin{Bmatrix} \mathbf{37.10^4}_{(t_1)}, \mathbf{7.10^5}_{(t_2)}, \mathbf{75.10^4}_{(t_3)}, \mathbf{8.10^5}_{(t_5)}, \mathbf{89.10^4}_{(t_6)}, \mathbf{99.10^4}_{(t_7)}, \\ \mathbf{137.10^4}_{(t_8)}, \mathbf{16.10^5}_{(t_{9\to18})}, \mathbf{12.10^5}_{(t_{19\to21})} \end{Bmatrix}$$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to12})}, \mathbf{0}, \mathbf{8}_{(t_{13\to16})}, \mathbf{0}, \mathbf{7}_{(t_{17\to21})}\}$

Türkiye için zorluk fonksiyonu =>

$$\boldsymbol{y_{(t_{1\to21})}} = \begin{Bmatrix} \mathbf{0,13691}_{(t_1)}, \mathbf{0,0456}_{(t_2)}, \mathbf{0,00987}_{(t_3)}, \mathbf{0,00922}_{(t_4)}, \mathbf{25,1278}_{(t_5)}, \mathbf{13,0322}_{(t_6)}, \mathbf{0,34003}_{(t_7)}, \\ \mathbf{0,38784}_{(t_8)}, \mathbf{0,46042}_{(t_9)}, \mathbf{0,34872}_{(t_{10})}, \mathbf{0,38013}_{(t_{11})}, \mathbf{0,68806}_{(t_{12})}, \mathbf{0,12458}_{(t_{13})}, \\ \mathbf{0,03399}_{(t_{14})}, \mathbf{0,68269}_{(t_{15})}, \mathbf{1,07251}_{(t_{16})}, \mathbf{0,13195}_{(t_{17})}, \mathbf{0,46152}_{(t_{18})}, \mathbf{0,00003}_{(t_{19})}, \\ \mathbf{0,00013}_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

Irak için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{73,1}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to7})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to7})}} = \{\mathbf{1020}_{(t_{1\to4})}, \mathbf{1}_{(t_{5\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to7})}} = \{\mathbf{0,328}_{(t_1)}, \mathbf{0,439}_{(t_2)}, \mathbf{0,431}_{(t_3)}, \mathbf{2,297}_{(t_4)}, \mathbf{0,505}_{(t_5)}, \mathbf{1,873}_{(t_6)}, \mathbf{4,67}_{(t_7)}\}$

$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to7})}} = \{\mathbf{16.10^5}_{(t_{1\to4})}, \mathbf{605.10^4}_{(t_{5\to6})}\}$

$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to7})}} = \{\mathbf{605.10^2}_{(t_{1\to6})}, \mathbf{0}_{(t_7)}\}$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to6})}, \mathbf{0}_{(t_{7\to21})}\}$

Irak için zorluk fonksiyonu =>

$$\boldsymbol{y_{(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{0,00011}_{(t_1)}, \mathbf{0,00015}_{(t_2)}, \mathbf{0,00015}_{(t_3)}, \mathbf{0,00081}_{(t_4)}, \mathbf{0,6976}_{(t_5)}, \mathbf{2,5581}_{(t_6)}, \mathbf{0}_{(t_{7\to21})}\}$$

İran için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{77,2}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to8})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to8})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to8})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to8})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to8})}} = \{\mathbf{0,986}_{(t_1)}, \mathbf{0,885}_{(t_2)}, \mathbf{1,327}_{(t_3)}, \mathbf{0,892}_{(t_4)}, \mathbf{0,793}_{(t_5)}, \mathbf{0,718}_{(t_6)}, \mathbf{1,185}_{(t_7)}, \mathbf{3,265}_{(t_8)}\}$

$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to8})}} = \{\mathbf{18.10^5}_{(t_1)}, \mathbf{2.10^6}_{(t_{2\to6})}, \mathbf{268.10^4}_{(t_7)}\}$

$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to8})}} = \{\mathbf{125.10^3}_{(t_{1\to7})}, \mathbf{0}_{(t_8)}\}$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}} = \{\mathbf{1}_{(t_{1\to7})}, \mathbf{0}_{(t_{8\to21})}\}$

İran için zorluk fonksiyonu =>

$$\boldsymbol{y_{(t_{1\to21})}} = \begin{Bmatrix} \mathbf{1,84651}_{(t_1)}, \mathbf{0,18445}_{(t_2)}, \mathbf{0,27563}_{(t_3)}, \mathbf{0,18444}_{(t_4)} \\ \mathbf{0,1636}_{(t_5)}, \mathbf{0,14912}_{(t_6)}, \mathbf{0,33039}_{(t_7)}, \mathbf{0}_{(t_{8\to21})} \end{Bmatrix}$$

Yunanistan için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{77},\mathbf{9}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{384}_{(t_{1\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{1,604}_{(t_1)},\mathbf{1,266}_{(t_2)},\mathbf{1,232}_{(t_3)},\mathbf{2,889}_{(t_4)},\mathbf{0,936}_{(t_5)},\mathbf{6,236}_{(t_6)},\mathbf{8,769}_{(t_7)}\}$

$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{16.10^5}_{(t_{1\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{23.10^4}_{(t_1)},\mathbf{28.10^4}_{(t_2)},\mathbf{3.10^5}_{(t_3)},\mathbf{35.10^4}_{(t_4)},\mathbf{4.10^5}_{(t_5)},\mathbf{45.10^4}_{(t_6)},\mathbf{0}_{(t_7)}\}$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to6})},\mathbf{0}_{(t_{7\to21})}\}$

Yunanistan için zorluk fonksiyonu =>

$\boldsymbol{y}_{(t_{1\to21})}$

$=\{\mathbf{54,8418}_{(t_1)},\mathbf{35,7668}_{(t_2)},\mathbf{32,3358}_{(t_3)},\mathbf{65,1087}_{(t_4)},\mathbf{18,5241}_{(t_5)},\mathbf{109,361}_{(t_6)},\mathbf{0}_{(t_{7\to21})}\}$

Bulgaristan için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{67},\mathbf{7}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to19})}}=\{\mathbf{150}_{(t_{1\to6})},\mathbf{1}_{(t_{7\to19})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to19})}}=\{\mathbf{840}_{(t_{1\to10})},\mathbf{795}_{(t_{11\to12})},\mathbf{552}_{(t_{13})},\mathbf{205}_{(t_{14\to18})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to19})}}=\left\{\begin{matrix}\emptyset_{(t_1)},\mathbf{0,788}_{(t_2)},\mathbf{0,217}_{(t_3)},\emptyset_{(t_4)},\mathbf{0,747}_{(t_5)},\mathbf{0,3}_{(t_6)},\mathbf{2,865}_{(t_7)},\\ \mathbf{0,731}_{(t_8)},\mathbf{6,76}_{(t_9)},\mathbf{0,957}_{(t_{10})},\mathbf{1,257}_{(t_{11})},\mathbf{0,222}_{(t_{12})},\mathbf{0,122}_{(t_{13})},\\ \mathbf{0,107}_{(t_{14})},\mathbf{0,556}_{(t_{15})},\mathbf{3,248}_{(t_{16})},\mathbf{1,339}_{(t_{17})},\mathbf{0,999}_{(t_{18})},\emptyset_{(t_{19})}\end{matrix}\right\}$

$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to19})}}=\{\mathbf{3092697}_{(t_1)},\mathbf{33.10^5}_{(t_{2\to3})},\mathbf{385.10^4}_{(t_4)}\}$

$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to19})}}=\left\{\begin{matrix}\mathbf{178.10^3}_{(t_1)},\mathbf{185.10^3}_{(t_2)},\mathbf{195.10^3}_{(t_3)},\mathbf{2.10^5}_{(t_4)},\mathbf{215.10^3}_{(t_5)},\mathbf{254.10^3}_{(t_6)},\\ \mathbf{345.10^3}_{(t_7)},\mathbf{423.10^3}_{(t_8)},\mathbf{501.10^3}_{(t_9)},\mathbf{579.10^3}_{(t_{10})},\mathbf{6.10^5}_{(t_{11\to18})},\mathbf{0}_{(t_{19})}\end{matrix}\right\}$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to6})},\mathbf{0,9964}_{(t_{7\to14})},\mathbf{0,6974}_{(t_{15\to18})},\mathbf{0}_{(t_{19\to21})}\}$

Bulgaristan için zorluk fonksiyonu =>

$\boldsymbol{y}_{(t_{1\to21})}$

$=\left\{\begin{matrix}\mathbf{0,00456}_{(t_1)},\mathbf{0,03716}_{(t_2)},\mathbf{0,00979}_{(t_3)},\mathbf{0,00505}_{(t_4)},\ \mathbf{0,01517}_{(t_5)},\mathbf{0,00514}_{(t_6)},\\ \mathbf{0,00032}_{(t_7)},\mathbf{0,00006}_{(t_8)},\mathbf{0,00094}_{(t_9)},\mathbf{0,00017}_{(t_{10})},\mathbf{0,00042}_{(t_{11})},\mathbf{0,00007}_{(t_{12})},\\ \mathbf{0,00005}_{(t_{13})},\mathbf{0,00014}_{(t_{14})},\mathbf{0,00051}_{(t_{15})},\mathbf{0,00369}_{(t_{16})},\mathbf{0,00152}_{(t_{17})},\mathbf{0,00113}_{(t_{18})},\mathbf{0}_{(t_{19\to21})}\end{matrix}\right\}$

Romanya için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{60},\mathbf{4}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to16})}}=\{\mathbf{998}_{(t_{1\to6})},\mathbf{1}_{(t_{7\to16})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to16})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to16})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to16})}}$

$=\left\{\begin{matrix}\emptyset_{(t_1)},\mathbf{4,189}_{(t_2)},\mathbf{1,369}_{(t_3)},\mathbf{1,646}_{(t_4)},\mathbf{4,845}_{(t_5)},\mathbf{5,464}_{(t_6)},\mathbf{2,501}_{(t_7)},\mathbf{1,07}_{(t_{14})},\mathbf{1,482}_{(t_{15})}\\ \mathbf{4,304}_{(t_8)},\mathbf{1,918}_{(t_9)},\mathbf{1,696}_{(t_{10})},\mathbf{0,873}_{(t_{11})},\mathbf{1,025}_{(t_{12})},\mathbf{2,074}_{(t_{13})},,\mathbf{0,606}_{(t_{16})}\end{matrix}\right\}$

$\boldsymbol{x_{4(t_{1\to16})}}=\left\{\begin{matrix}\mathbf{18.10^5}_{(t_1)},\mathbf{2.10^6}_{(t_{2\to6})},\mathbf{268.10^4}_{(t_7)},\mathbf{4197.10^3}_{(t_8)},\mathbf{5647.10^3}_{(t_9)},\mathbf{6124.10^3}_{(t_{10})}\\ \mathbf{6101.10^3}_{(t_{11\to12})},\mathbf{6903.10^3}_{(t_{13\to16})}\end{matrix}\right\}$

$\boldsymbol{x_{5(t_{1\to16})}}=\{\mathbf{456.10^3}_{(t_{1\to7})},\mathbf{6.10^5}_{(t_8)},\mathbf{8.10^5}_{(t_9)},\mathbf{9.10^5}_{(t_{10})},\mathbf{1.10^6}_{(t_{11-15})},\mathbf{0}_{(t_{16})}\}$

$\boldsymbol{x_{6(t_{1\to21})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to4})},\mathbf{0,9}_{(t_5)},\mathbf{0,7}_{(t_6)},\mathbf{0,6416}_{(t_{7\to12})},\mathbf{0,4491}_{(t_{13\to15})},\mathbf{0}_{(t_{16})}\}$

Romanya için zorluk fonksiyonu =>

$\boldsymbol{y}_{(t_{1\to21})}$

$=\left\{\begin{matrix}\mathbf{6,5}_{(t_1)},\mathbf{303,641}_{(t_2)},\mathbf{100,717}_{(t_3)},\mathbf{119,495}_{(t_4)},\ \mathbf{314,365}_{(t_5)},\mathbf{276,954}_{(t_6)},\mathbf{0,15607}_{(t_7)},\\ \mathbf{0,3195}_{(t_8)},\mathbf{0,14356}_{(t_9)},\mathbf{0,09168}_{(t_{10})},\mathbf{0,05636}_{(t_{11})},\mathbf{0,06676}_{(t_{12})},\mathbf{0,10624}_{(t_{13})},\mathbf{0,0549}_{(t_{14})},\\ \mathbf{0,13959}_{(t_{15})},\mathbf{0}_{(t_{16\to21})}\end{matrix}\right\}$

Yugoslavya için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a}=\{\mathbf{72},\mathbf{5}\}$

$\boldsymbol{x_{1(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{480}_{(t_{1\to4})},\mathbf{1097}_{(t_{5\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{2(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{1}_{(t_{1\to7})}\}$

$\boldsymbol{x_{3(t_{1\to7})}}=\{\mathbf{1,93}_{(t_1)},\mathbf{0,621}_{(t_2)},\mathbf{2,089}_{(t_3)},\mathbf{1,587}_{(t_4)},\mathbf{0,523}_{(t_5)},\mathbf{0,3}_{(t_6)},\mathbf{6,961}_{(t_7)}\}$

$$x_{4(t_{1\to7})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to7})}\}$$
$$x_{5(t_{1\to7})} = \{432.10^3{}_{(t_{1\to6})}, 0_{(t_7)}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to6})}, 0_{(t_{7\to21})}\}$$
Yugoslavya için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \{124,811_{(t_1)}, 57,456_{(t_2)}, 193,67_{(t_3)}, 147,369_{(t_4)}, 110,116_{(t_5)}, 63,4285_{(t_6)}, 0_{(t_{7\to21})}\}$$

Macaristan için değer kümeleri;
$a = \{32, 4\}$
$$x_{1(t_{1\to16})} = \{1_{(t_{1\to16})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to16})} = \{300_{(t_1)}, 1_{(t_{2\to16})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to16})} = \begin{Bmatrix} 0,328_{(t_1)}, 0,916_{(t_2)}, 0,805_{(t_3)}, 1,215_{(t_4)}, 1,42_{(t_5)}, 1,201_{(t_6)}, \\ 1,347_{(t_7)}, 3,933_{(t_8)}, 1,964_{(t_9)}, 1,976_{(t_{10})}, 1,039_{(t_{11})}, 0,089_{(t_{12})}, \\ 0,061_{(t_{13})}, 0,214_{(t_{14})}, 0,278_{(t_{15})}, 0,389_{(t_{16})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{4(t_{1\to16})} = \begin{Bmatrix} 18.10^5{}_{(t_1)}, 2.10^6{}_{(t_{2\to6})}, 268.10^4{}_{(t_7)}, 4197.10^3{}_{(t_8)}, 5647.10^3{}_{(t_9)}, 6124.10^3{}_{(t_{10})} \\ 6101.10^3{}_{(t_{11\to12})}, 6903.10^3{}_{(t_{13\to16})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to16})} = \begin{Bmatrix} 74.10^3{}_{(t_1)}, 18.10^4{}_{(t_{2\to6})}, 2.10^5{}_{(t_7)}, 4.10^5{}_{(t_8)}, 5.10^5{}_{(t_{9\to10})}, \\ 6.10^5{}_{(t_{11})}, 8.10^5{}_{(t_{12})}, 1.10^6{}_{(t_{13\to15})}, 0_{(t_{16})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to6})}, 0,856_{(t_{7\to15})}, 0_{(t_{16\to21})}\}$$
Macaristan için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,00082_{(t_1)}, 0,31544_{(t_2)}, 0,27777_{(t_3)}, 0,42866_{(t_4)}, 0,48688_{(t_5)}, 0,41144_{(t_6)}, \\ 0,47785_{(t_7)}, 1,08937_{(t_8)}, 0,58479_{(t_9)}, 0,6407_{(t_{10})}, 0,27931_{(t_{11})}, 0,01812_{(t_{12})}, \\ 0,01093_{(t_{13})}, 0,03829_{(t_{14})}, 0,05105_{(t_{15})}, 0_{(t_{16\to21})} \end{Bmatrix}$$

Polonya için değer kümeleri;
$a = \{21, 3\}$
$$x_{1(t_{1\to2})} = \{711_{(t_{1\to2})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to2})} = \{1_{(t_{1\to2})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to2})} = \{12,307_{(t_1)}, 4,02_{(t_2)}\}$$
$$x_{4(t_{1\to2})} = \{422.10^4{}_{(t_{1\to2})}\}$$
$$x_{5(t_{1\to2})} = \{1105.10^3{}_{(t_1)}, 0_{(t_2)}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_1)}, 0_{(t_{2-21})}\}$$
Polonya için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \{1569,25_{(t_1)}, 0_{(t_{2-21})}\}$$

Estonya için değer kümeleri;
$a = \{\emptyset\}$
$$x_{1(t_{1\to5})} = \{1457_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to5})} = \{1_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to5})} = \{0,328_{(t_1)}, 2,293_{(t_2)}, 0,439_{(t_3)}, 0,583_{(t_4)}, 5,181_{(t_5)}\}$$
$$x_{4(t_{1\to5})} = \{18.10^5{}_{(t_1)}, 2.10^6{}_{(t_{2\to5})}\}$$
$$x_{5(t_{1\to5})} = \{57.10^3{}_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_7)}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$
Estonya için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \{151,834_{(t_1)}, 1170712_{(t_2)}, 224940_{(t_3)}, 296512_{(t_4)}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$

Litvanya için değer kümeleri;
$a = \{28, 1\}$
$$x_{1(t_{1\to5})} = \{1129_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to5})} = \{1_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to5})} = \{0,328_{(t_1)}, 4,973_{(t_2)}, 0,439_{(t_3)}, 0,583_{(t_4)}, 5,181_{(t_5)}\}$$

$$x_{4(t_{1\to5})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to5})}\}$$
$$x_{5(t_{1\to5})} = \{26.10^3{}_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_7)}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$
Litvanya için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \{2151,29_{(t_1)}, 46380, 4_{(t_2)}, 4113, 5_{(t_3)}, 5422, 31_{(t_4)}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$

Latvia için değer kümeleri;
$a = \{16, 9\}$
$$x_{1(t_{1\to5})} = \{1203_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to5})} = \{1_{(t_{1\to5})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to5})} = \{0,328_{(t_1)}, 2,293_{(t_2)}, 0,439_{(t_3)}, 0,583_{(t_4)}, 5,181_{(t_5)}\}$$
$$x_{4(t_{1\to5})} = \{18.10^5{}_{(t_1)}, 2.10^6{}_{(t_{2\to5})}\}$$
$$x_{5(t_{1\to5})} = \{41.10^3{}_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_7)}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to4})}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$
Latvia için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \{1030,94_{(t_1)}, 7951,52_{(t_2)}, 1525,75_{(t_3)}, 2013, 4_{(t_4)}, 0_{(t_{5\to21})}\}$$

Finlandiya için değer kümeleri;
$a = \{60, 2\}$
$$x_{1(t_{1\to19})} = \{1344_{(t_{1\to2})}, 1_{(t_{3\to4})}, 1344_{(t_{5\to6})}, 1_{(t_{7\to19})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to19})} = \{1_{(t_{1\to19})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to19})} = \begin{Bmatrix} 1,601_{(t_1)}, 13,641_{(t_2)}, 0,439_{(t_3)}, 0,46_{(t_4)}, 1,632_{(t_5)}, 2,489_{(t_6)}, 1,712_{(t_7)}, \\ 4,689_{(t_8)}, 1,245_{(t_9)}, 1,124_{(t_{10})}, 3,441_{(t_{11})}, 0,044_{(t_{12})}, \emptyset_{(t_{13})}, \\ 0,107_{(t_{14})}, 1,575_{(t_{15})}, 2,252_{(t_{16})}, 0,922_{(t_{17})}, 0,76_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{4(t_{1\to19})} = \begin{Bmatrix} 18.10^5{}_{(t_1)}, 2.10^6{}_{(t_{2\to6})}, 268.10^4{}_{(t_7)}, 4197.10^3{}_{(t_8)}, 5647.10^3{}_{(t_9)}, 6124.10^3{}_{(t_{10})} \\ 6101.10^3{}_{(t_{11\to12})}, 6903.10^3{}_{(t_{13\to16})}, 6425.10^3{}_{(t_{17})}, 6805.10^3{}_{(t_{18})}, 67.10^5{}_{(t_{19})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to19})} = \begin{Bmatrix} 312.10^3{}_{(t_{1\to4})}, 35.10^4{}_{(t_5)}, 4.10^5{}_{(t_6)}, 45.10^4{}_{(t_7)}, 55.10^4{}_{(t_8)}, \\ 65.10^7{}_{(t_9)}, 7.10^5{}_{(t_{10\to13})}, 6.10^5{}_{(t_{14\to18})}, 0_{(t_{19})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_1)}, 0,787_{(t_{2\to15})}, 0,6296_{(t_{16\to19})}, 0_{(t_{20\to21})}\}$$
Finlandiya için zorluk fonksiyonu =>
$$y_{(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 206,018_{(t_1)}, 1536,2_{(t_2)}, 0,03682_{(t_3)}, 0,03854_{(t_4)}, 163,615_{(t_5)}, 218,738_{(t_6)}, \\ 0,12844_{(t_7)}, 0,46782_{(t_8)}, 0,14192_{(t_9)}, 0,12806_{(t_{10})}, 0,39193_{(t_{11})}, 0,00452_{(t_{12})}, \\ 0,00124_{(t_{13})}, 0,01647_{(t_{14})}, 0,23758_{(t_{15})}, 0,25194_{(t_{16})}, 0,10912_{(t_{17})}, 0,08872_{(t_{18})}, 0_{(t_{19\to21})} \end{Bmatrix}$$

İsveç için değer kümeleri;
$a = \{54, 2\}$
$$x_{1(t_{1\to21})} = \{747_{(t_{1\to2})}, 1_{(t_{3\to4})}, 747_{(t_{5\to18})}, 612_{(t_{19\to20})}, 1_{(t_{21})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to21})} = \{71_{(t_{1\to2})}, 1_{(t_{3\to20})}, \emptyset_{(t_{21})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 1,272_{(t_1)}, 2,133_{(t_2)}, 6,5_{(t_3)}, 1,799_{(t_4)}, 2,598_{(t_5)}, 0,938_{(t_6)}, 0,546_{(t_7)}, \\ 3,279_{(t_8)}, 0,525_{(t_9)}, \emptyset_{(t_{10})}, 1,039_{(t_{11})}, 0,044_{(t_{12})}, \emptyset_{(t_{13})}, \emptyset_{(t_{14})}, \\ 4,263_{(t_{15})}, 0,173_{(t_{16})}, 1,126_{(t_{17})}, 1,26_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})}, 0,058_{(t_{20})}, 0,174_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

$$x_{4(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to6})}, 7234.10^3{}_{(t_{7\to8})}, 831.10^4{}_{(t_{9\to10})}, \\ 948.10^4{}_{(t_{11\to15})}, 942.10^4{}_{(t_{16\to19})}, 783.10^4{}_{(t_{20})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to21})} = \{138.10^3{}_{(t_1)}, 15.10^5{}_{(t_2)}, 2.10^5{}_{(t_3)}, 3.10^5{}_{(t_4)}, 4.10^5{}_{(t_{5\to8})}, 6.10^5{}_{(t_9)}, 8.10^5{}_{(t_{10\to21})}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,8996_{(t_1)}, 0,8096_{(t_{2\to8})}, 0,7197_{(t_{9\to10})}, 0,6297_{(t_{11\to12})}, \\ 0,5397_{(t_{13\to18})}, 0,4498_{(t_{19\to20})}, 0,3998_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$
İsveç için zorluk fonksiyonu =>

$$y_{(t_{1\to21})} = \left\{\begin{matrix} 6,78112_{(t_1)}, 13,498_{(t_2)}, 2,93688_{(t_3)}, 0,54221_{(t_4)}, \ 438,789_{(t_5)}, 158,639_{(t_6)}, 110,904_{(t_7)}, \\ 661,815_{(t_8)}, 72,8067_{(t_9)}, 1,0052_{(t_{10})}, 106,955_{(t_{11})}, 4,06907_{(t_{12})}, 0,85993_{(t_{13})}, \\ 0,85993_{(t_{14})}, 375,455_{(t_{15})}, 14,887_{(t_{16})}, 98,9308_{(t_{17})}, 110,324_{(t_{18})}, 0,58345_{(t_{19})}, \\ 2,9637_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{matrix}\right\}$$

Norveç için değer kümeleri;

$a = \{96\}$

$x_{1(t_{1\to3})} = \{443_{(t_{1\to2})}\}$

$x_{2(t_{1\to3})} = \{347_{(t_{1\to2})}\}$

$x_{3(t_{1\to3})} = \{\emptyset_{(t_1)}, 3,475_{(t_2)}, 21,557_{(t_3)}\}$

$x_{4(t_{1\to3})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to3})}\}$

$x_{5(t_{1\to3})} = \{52.10^3{}_{(t_{1\to2})}, 0_{(t_3)}\}$

$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to2})}, 0_{(t_{3-21})}\}$

Norveç için zorluk fonksiyonu =>

$y_{(t_{1\to21})} = \{0,01036_{(t_1)}, 5,38411_{(t_2)}, 0_{(t_{3-21})}\}$

Danimarka için değer kümeleri;

$a = \{\emptyset\}$

$x_{1(t_{1\to3})} = \{488_{(t_{1\to2})}\}$

$x_{2(t_{1\to3})} = \{1_{(t_{1\to2})}\}$

$x_{3(t_{1\to3})} = \{\emptyset_{(t_1)}, 0,991_{(t_2)}, 4,982_{(t_3)}\}$

$x_{4(t_{1\to3})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to3})}\}$

$x_{5(t_{1\to3})} = \{15.10^3{}_{(t_{1\to2})}, 0_{(t_3)}\}$

$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to2})}, 0_{(t_{3-21})}\}$

Danimarka için zorluk fonksiyonu =>

$y_{(t_{1\to21})} = \{0,01372_{(t_1)}, 19,8814_{(t_2)}, 0_{(t_{3-21})}\}$

Hollanda için değer kümeleri;

$a = \{2,9\}$

$x_{1(t_{1\to4})} = \{63_{(t_{1\to3})}\}$

$x_{2(t_{1\to4})} = \{1_{(t_{1\to3})}\}$

$x_{3(t_{1\to4})} = \{1,272_{(t_1)}, 3,199_{(t_2)}, 5,847_{(t_3)}, 5,007_{(t_4)}\}$

$x_{4(t_{1\to4})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to4})}\}$

$x_{5(t_{1\to4})} = \{255.10^3{}_{(t_1)}, 3.10^5{}_{(t_{2\to3})}0_{(t_4)}\}$

$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to3})}, 0_{(t_{4-21})}\}$

Hollanda için zorluk fonksiyonu =>

$y_{(t_{1\to21})} = \{456,548_{(t_1)}, 1401,91_{(t_2)}, 2562,89_{(t_3)}, 0_{(t_{4-21})}\}$

Belçika için değer kümeleri;

$a = \{\emptyset\}$

$x_{1(t_{1\to4})} = \{1_{(t_{1\to3})}\}$

$x_{2(t_{1\to4})} = \{1_{(t_{1\to3})}\}$

$x_{3(t_{1\to4})} = \{0,328_{(t_1)}, 6,093_{(t_2)}, 8,008_{(t_3)}, 5,583_{(t_4)}\}$

$x_{4(t_{1\to4})} = \{422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to4})}\}$

$x_{5(t_{1\to4})} = \{205.10^3{}_{(t_1)}, 35.10^4{}_{(t_2)}, 616.10^3{}_{(t_3)}0_{(t_4)}\}$

$x_{6(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to3})}, 0_{(t_{4-21})}\}$

Belçika için zorluk fonksiyonu =>

$y_{(t_{1\to21})} = \{67,9314_{(t_1)}, 1052,69_{(t_2)}, 786,694_{(t_3)}, 0_{(t_{4-21})}\}$

İsviçre için değer kümeleri;

$a = \{92,6\}$

$$x_{1(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to4})}, 571_{(t_{5\to13})}, 350_{(t_{14\to17})}, 223_{(t_{18})}, 1_{(t_{19\to21})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to21})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,328_{(t_1)}, 0,368_{(t_2)}, 0,579_{(t_3)}, 1,104_{(t_4)}, 1,061_{(t_5)}, 2,28_{(t_6)}, 1,224_{(t_7)}, \\ 2,051_{(t_8)}, 2,684_{(t_9)}, 2,202_{(t_{10})}, 1,912_{(t_{11})}, 0,222_{(t_{12})}, 0,122_{(t_{13})}, \emptyset_{(t_{14})}, \\ \emptyset_{(t_{15})}, \emptyset_{(t_{16})}, 0,718_{(t_{17})}, 1,443_{(t_{18})}, 0,276_{(t_{19})}, 0,117_{(t_{20})}, 0,174_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

$$x_{4(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 422.10^4{}_{(t_1)}, 605.10^4{}_{(t_{2\to6})}, 7234.10^3{}_{(t_{7\to8})}, 831.10^4{}_{(t_{9\to10})}, \\ 948.10^4{}_{(t_{11\to15})}, 942.10^4{}_{(t_{16\to19})}, 783.10^4{}_{(t_{20})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to21})} = \{457.10^3{}_{(t_1)}, 58.10^4{}_{(t_2)}, 6.10^5{}_{(t_3)}, 64.10^4{}_{(t_4)}, 7.10^5{}_{(t_5)}, 75.10^4{}_{(t_6)}, 85.10^4{}_{(t_{7\to21})}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{0,9_{(t_{1\to3})}, 0,8_{(t_{4\to17})}, 0,7_{(t_{18\to21})}\}$$

İsviçre için zorluk fonksiyonu =>

$$y_{(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,02961_{(t_1)}, 0,0375_{(t_2)}, 0,05683_{(t_3)}, 0,08976_{(t_4)}, 45,1654_{(t_5)}, 90,7203_{(t_6)}, 51,2121_{(t_7)}, \\ 85,9108_{(t_8)}, 137,905_{(t_9)}, 105,84_{(t_{10})}, 104,949_{(t_{11})}, 12,0743_{(t_{12})}, 6,59756_{(t_{13})}, \\ 0,31228_{(t_{14})}, 0,31228_{(t_{15})}, 0,3103_{(t_{16})}, 24,1107_{(t_{17})}, 26,9007_{(t_{18})}, 0,02342_{(t_{19})}, \\ 0,00083_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

Portekiz için değer kümeleri;

$a = \{29, 7\}$
$$x_{1(t_{1\to21})} = \{203_{(t_{1\to4})}, 895_{(t_{5\to10})}, 390_{(t_{11\to21})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to21})} = \{1390_{(t_{1\to4})}, 410_{(t_{5\to18})}, 1162_{(t_{19\to20})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,328_{(t_1)}, 0,206_{(t_2)}, 0,152_{(t_3)}, 1,866_{(t_4)}, 1,557_{(t_5)}, 0,547_{(t_6)}, 1,62_{(t_7)}, \\ 2,599_{(t_8)}, 2,776_{(t_9)}, 4,005_{(t_{10})}, 1,59_{(t_{11})}, 0,044_{(t_{12})}, 3,111_{(t_{13})}, 3,747_{(t_{14})}, \\ 0,556_{(t_{15})}, 0,779_{(t_{16})}, 2,271_{(t_{17})}, 1,147_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})}, \emptyset_{(t_{20})}, 0,261_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

$$x_{4(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 16.10^5{}_{(t_{1\to4})}, 605.10^4{}_{(t_{5\to6})}, 7234.10^3{}_{(t_{7\to8})}, 831.10^4{}_{(t_{9\to10})}, \\ 948.10^4{}_{(t_{11\to15})}, 942.10^4{}_{(t_{16\to19})}, 783.10^4{}_{(t_{20})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to21})} = \{1.10^5{}_{(t_{1\to21})}\}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{0,8834_{(t_{1\to4})}, 0,8_{(t_{5\to12})}, 0,7115_{(t_{13\to21})}\}$$

Portekiz için zorluk fonksiyonu =>

$$y_{(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 0,02292_{(t_1)}, 0,01459_{(t_2)}, 0,01042_{(t_3)}, 0,1298_{(t_4)}, 5,54886_{(t_5)}, 1,95562_{(t_6)}, 6,88997_{(t_7)}, \\ 11,0588_{(t_8)}, 13,5831_{(t_9)}, 19,5446_{(t_{10})}, 3,86164_{(t_{11})}, 0,0971_{(t_{12})}, 6,71812_{(t_{13})}, \\ 8,10075_{(t_{14})}, 1,20619_{(t_{15})}, 1,67415_{(t_{16})}, 4,87265_{(t_{17})}, 2,46852_{(t_{18})}, 0,00755_{(t_{19})}, \\ 0,00755_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

İspanya için değer kümeleri;

$a = \{57, 4\}$
$$x_{1(t_{1\to21})} = \{323_{(t_{1\to4})}, 1_{(t_{5\to18})}, 400_{(t_{19\to20})}\}$$
$$x_{2(t_{1\to21})} = \{1_{(t_{1\to4})}, 765_{(t_{5\to10})}, 1_{(t_{11\to21})}\}$$
$$x_{3(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 11,693_{(t_1)}, 1,055_{(t_2)}, 1,693_{(t_3)}, 4,312_{(t_4)}, 7,26_{(t_5)}, 7,8_{(t_6)}, 7,162_{(t_7)}, \\ 4,953_{(t_8)}, 6,687_{(t_9)}, 15,377_{(t_{10})}, 7,755_{(t_{11})}, 1,159_{(t_{12})}, 0,244_{(t_{13})}, 0,856_{(t_{14})}, \\ \emptyset_{(t_{15})}, 0,086_{(t_{16})}, 5,5989_{(t_{17})}, 3,535_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})}, \emptyset_{(t_{20})}, 2,66_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$

$$x_{4(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 3092697_{(t_1)}, 33.10^5{}_{(t_{2\to3})}, 385.10^4{}_{(t_4)}, 165.10^4{}_{(t_{5\to6})}, 22.10^5{}_{(t_{7\to8})}, 4.10^6{}_{(t_9)}, \\ 6.10^6{}_{(t_{10})}, 11.10^6{}_{(t_{11\to15})}, 136.10^5{}_{(t_{16\to19})}, 143.10^5{}_{(t_{20})}, 15.10^6{}_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{5(t_{1\to21})} = \begin{Bmatrix} 287.10^3{}_{(t_1)}, 3.10^5{}_{(t_{2\to8})}, 4.10^5{}_{(t_9)}, 6.10^5{}_{(t_{10})}, \\ 75.10^4{}_{(t_{11\to18})}, 6.10^5{}_{(t_{19})}, 4.10^5{}_{(t_{20})}, 3.10^5{}_{(t_{21})} \end{Bmatrix}$$
$$x_{6(t_{1\to21})} = \{0,8992_{(t_1)}, 0,7993_{(t_{2\to7})}, 0,6994_{(t_{8\to21})}\}$$

İspanya için zorluk fonksiyonu =>

$$\boldsymbol{y}_{(t_{1\to21})} = \left\{\begin{matrix} \mathbf{629,994}_{(t_1)}, \mathbf{52,4247}_{(t_2)}, \mathbf{83,607}_{(t_3)}, \mathbf{248,756}_{(t_4)}, \ \mathbf{0,00072}_{(t_5)}, \mathbf{0,00077}_{(t_6)}, \mathbf{0,00095}_{(t_7)}, \\ \mathbf{0,00057}_{(t_8)}, \mathbf{0,00105}_{(t_9)}, \mathbf{0,00243}_{(t_{10})}, \mathbf{1,38676}_{(t_{11})}, \mathbf{0,20729}_{(t_{12})}, \mathbf{0,04288}_{(t_{13})}, \\ \mathbf{0,15365}_{(t_{14})}, \mathbf{0,00178}_{(t_{15})}, \mathbf{0,01978}_{(t_{16})}, \mathbf{1,32341}_{(t_{17})}, \mathbf{0,78212}_{(t_{18})}, \mathbf{1,078}_{(t_{19})}, \\ \mathbf{1,70024}_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{matrix}\right\}$$

İrlanda için değer kümeleri;

$\boldsymbol{a} = \{\emptyset\}$

$$\boldsymbol{x}_{1(t_{1\to21})} = \left\{\mathbf{1}_{(t_{1\to21})}\right\}$$

$$\boldsymbol{x}_{2(t_{1\to21})} = \left\{\mathbf{872}_{(t_{1\to3})}, \mathbf{565}_{(t_4)}, \mathbf{412}_{(t_{5\to17})}, \mathbf{553}_{(t_{18})}, \mathbf{695}_{(t_{19\to20})}\right\}$$

$$\boldsymbol{x}_{3(t_{1\to21})} = \left\{\begin{matrix} \emptyset_{(t_1)}, \mathbf{0,757}_{(t_2)}, \mathbf{0,143}_{(t_3)}, \mathbf{2,277}_{(t_4)}, \mathbf{3,089}_{(t_5)}, \mathbf{1,879}_{(t_6)}, \mathbf{1,644}_{(t_7)}, \\ \mathbf{1,078}_{(t_8)}, \mathbf{1,844}_{(t_9)}, \mathbf{1,862}_{(t_{10})}, \mathbf{0,602}_{(t_{11})}, \mathbf{0,178}_{(t_{12})}, \emptyset_{(t_{13})}, \mathbf{0,107}_{(t_{14})}, \\ \emptyset_{(t_{15})}, \emptyset_{(t_{16})}, \mathbf{0,825}_{(t_{17})}, \mathbf{0,499}_{(t_{18})}, \emptyset_{(t_{19})}, \mathbf{0,058}_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{matrix}\right\}$$

$$\boldsymbol{x}_{4(t_{1\to21})} = \left\{\begin{matrix} \mathbf{422.10^4}_{(t_1)}, \mathbf{605.10^4}_{(t_{2\to6})}, \mathbf{7234.10^3}_{(t_{7\to8})}, \mathbf{831.10^4}_{(t_{9\to10})}, \\ \mathbf{948.10^4}_{(t_{11\to15})}, \mathbf{942.10^4}_{(t_{16\to19})}, \mathbf{783.10^4}_{(t_{20})} \end{matrix}\right\}$$

$$\boldsymbol{x}_{5(t_{1\to21})} = \left\{\mathbf{19.10^3}_{(t_{1\to6})}, \mathbf{41.10^3}_{(t_{7\to13})}, \mathbf{106.10^3}_{(t_{14\to21})}\right\}$$

$$\boldsymbol{x}_{6(t_{1\to21})} = \{\mathbf{0,8991}_{(t_{1\to21})}\}$$

İrlanda için zorluk fonksiyonu =>

$$\boldsymbol{y}_{(t_{1\to21})} = \left\{\begin{matrix} \mathbf{0,02276}_{(t_1)}, \mathbf{0,45692}_{(t_2)}, \mathbf{2,48043}_{(t_3)}, \mathbf{11,4883}_{(t_4)}, \mathbf{21,4083}_{(t_5)}, \ \mathbf{13,0251}_{(t_6)}, \mathbf{6,29595}_{(t_7)}, \\ \mathbf{4,14611}_{(t_8)}, \mathbf{8,11439}_{(t_9)}, \mathbf{8,20259}_{(t_{10})}, \mathbf{3,01854}_{(t_{11})}, \mathbf{0,90556}_{(t_{12})}, \mathbf{0,0503}_{(t_{13})}, \\ \mathbf{0,21405}_{(t_{14})}, \mathbf{0,01945}_{(t_{15})}, \mathbf{0,01933}_{(t_{16})}, \mathbf{1,60487}_{(t_{17})}, \mathbf{0,7191}_{(t_{18})}, \mathbf{0,01142}_{(t_{19})}, \\ \mathbf{0,05698}_{(t_{20})}, \emptyset_{(t_{21})} \end{matrix}\right\}$$

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, ad **:** Köse, Onur

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet**
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2025
Yüksek Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2019
Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2011

Yabancı Dil

İngilizce

Fransızca

Yayınlar

Köse, O. (2019). Eskişehir'in Sosyal ve Kültürel Tarihi (1939-1945), Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, O. (2020). Spengler ve Toynbee'nin Döngüsel Modelleri ve Yeni Varsayımlar, İksat, Ankara II. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 448-464.

Köse, O. (2022). Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 86-95. https://doi.org/10.32709/akusosbil.1144058

Köse, O. (2022). Eskişehir Yerel Basınında Adı Geçen Ticarethanelerin Kent Merkezindeki Dağılımı (1939-1945). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi, 5(2), 32-53. https://doi.org/10.47437/esogutd.1129392

Köse, O. (2023). Dış Politikada Ölçülebilirlik: 1943 Tahran Konferansı'na Göre Avrupa'nın Jeopolitik Ağırlığı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(1), 279-290. https://doi.org/10.18037/ausbd.1272605

Bostancı, M. ve Köse O. (2024). İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Kocatepe Gazetesinin Dış Politika Değerlendirmesi, II. Uluslararası Eskişehir Kongresi, 38-49.

ankara HBM

